

Çocuk Adalet Sistemi
Çalışanları Eğitim Programı

Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı

18 yaşına kadar her insan çocuktur!

EDİTÖRLER

(İsmlerinin baş harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır)

Emrah Kırmısoy, *Gündem: Çocuk Derneği*

Hakan Acar, *Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, SYO, Sosyal Hizmet Bölümü*

Handan Yokuş Sevik, *Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

Hatice Kaynak, *Avukat, Ankara Barosu*

Murat Aydın, *Karşıyaka Hâkimi*

Şahin Antakyalıoğlu, *Avukat, Ankara Barosu*

Uğur Özdemir, *Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü*

Yeşim Mutlu, *Gündem: Çocuk Derneği*

Yüksel Baykara Acar, *Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, SYO, Sosyal Hizmet Bölümü*

TEŞEKKÜRLER

Seyfullah Çakmak, *Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tetkik Hâkimi*

Gökten Koçoğlu, *Ankara 2. Çocuk Mahkemesi Hâkimi*

Semiha Aydın, *Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi*

Yusuf Solmaz Balo, *Dr., Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdür Yardımcısı*

Fiğen Benek, *Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Tetkik Hâkimi*

Hasan Dursun, *Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tetkik Hâkimi*

Bilal Cengiz, *Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Tetkik Hâkimi*

Buket Gülden Kaya, *Türkiye Adalet Akademisi Koordinatör Hâkimi*

Ekin Tolunay, *Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Psikolog*

Erdoğan Buhurci, *Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Psikolog*

UNICEF Türkiye Ekibi

Eserin hazırlanma sürecinde verdikleri değerli katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

KOORDİNASYON ve UZAKTAN EĞİTİM

BNB Ltd. Şti.

PROJE PAYDAŞLARI

Adalet Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

Türkiye Adalet Akademisi

UNICEF Türkiye

Kasım 2013, Ankara

Bu kitap, daha önce Avrupa Birliği'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından yürütülen "Türkiye'de Çocuklar için İyi Yönetişim, Adalet ve Korumaya Doğru" ve "Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi" projeleri kapsamında hazırlanan "Çocuk Adalet Sistemi Çalışanlarına Yönelik Eğitim Programı" modülleri ile "Sosyal Çalışma Görevlileri Eğitim Programı El Kitabı"ndan ilham alınarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki iki projenin devamı niteliğindeki "Çocuklar için Adalet Projesi" kapsamında hazırlanan bu eğitim kitabı oluşturulurken, yukarıda adı geçen eserler yazarlarca gözden geçirilmiş, kısmen önceki metinlere sadık kalmış, kısmen sadeleştirilmiş ve kısmen yeniden yazılmıştır.

Bu çerçevede; yazarlar, yapılan atıflar ve daha detaylı açıklamalar konusunda, bu kitabın adı geçen önceki eserlerle birlikte değerlendirilmesi tavsiye edilmektedir.

Bu eserde yer alan görüşler yazarlarına ait olup proje paydaşlarının resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

© Kitabın yayın hakları proje paydaşlarına aittir.

AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Türkiye Adalet Akademisi paydaşlığında yürütülen "Çocuklar için Adalet" Projesi;

1. Adil yargılamaya hakkının yaşama geçirilmesi, çocukların ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına son çare olarak başvurulması ilkeleri çerçevesinde çocuk adalet sisteminde çocuk haklarının korunmasını,
 2. Çocuk adalet sistemi çalışanları için uzmanlaşmış ve kurumsallaşmış bir hizmet içi eğitim programının hazırlanmasını,
 3. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi (BİSİS) çerçevesinde bireye özel rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasını,
- hedeflemektedir.

Detaylı bilgi için: www.cocuklaricinadalet.org

KATKIDA BULUNANLAR

(İsimlerinin baş harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır)

Adnan Küçükyumuk

Adnan Tabar

Ali İhsan İpek

Aygül Nalbant

Bayazıt Aköz

Bekir Şahiner

Bilge Yeni

Bülent Karakaya

Bülent Savtok

Cesur Ceylan

Cuma Öztürk

Cumali Tülü

Dilek Erdal

Ebru Tezcan

Emin Ekmekcioğlu

Ercan Altuncu

Ercan Güzeloğlu

Ercan Tekin

Erhan Yıldırım

Esra Gökdağ Kırmızıer

Fatma Kabaoğlu

Fatma Koç

Ferihan Yancı

Gaye Özmen

Günay Arslan Kara

Hakan Dünder

Halil Dönmez

Hasan İşleyici

Hasan Şahingöz

Hasan Yıldız

Hatice Mengül

Hüseyin Uğurlu

Irmak Odabaş Sarıgöllü

İşıl Çoklar

Kemal Arif Özçelik

Kemal Karanfil

Mehmet Akif Erkan

Mehmet Boğa

Mehmet Özgür Turhan

Mehmet Taştan

Metin Soyal

Muharrem Songür

Murat Erkoyuncu

Mustafa Düzgün

Mustafa Gökay

Mustafa Kurtaran

Mustafa Uçanoğlu

Neslihan Duraytemur

Nihal Fındık

Oben Südütemiz

Oğuzhan Eyilik

Orhan Güldiker

Oya Olungan

Özcan Güven

Özgül Elitok

Rabia Özbaş Durak

Raif Bıkmaz

Sabri Usta

Sadi Sarıyıldız

Seda Çakır

Sinan Sivri

Sinem Keleş

Turgut Türkmen

Vahide Kaya

Yusuf Şahin

Zeki Vatan

Zeynep Mutlu

KISALTMALAR

ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ÇGİK	5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu
CMK	5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇAS	Çocuk Adalet Sistemi
CD	Ceza Dairesi
CGK	Ceza Genel Kurulu
ÇHS	1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme
ÇKK	5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
ÇKKY	Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
ÇKKKDTY	Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik
E.	Esas Numarası
HGK	Hukuk Genel Kurulu
HMK	6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İMİK	İsviçre Medeni Kanunu
K.	Karar Numarası
KDTK	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİOÇ	Korunma İhtiyacı Olan Çocuk
m.	Madde
Para.	Paragraf
PVSK	2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu
SÇG	Sosyal Çalışma Görevlisi
SEGBİS	Ses ve Görüntülü Bilişim Sistemi
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHK	2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu
SSÇ	Suçta Sürüklenen Çocuk
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T.	Tarih
TBK	6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
TKBS	Tedbir Kararları Bilgi Sistemi
TMK	4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
Y.	Yargıtay
YGAIAY	Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği

Sunuş.....	11
Giriş	13

BÖLÜM 1

ÇOCUK HAKLARININ TEMELLERİ ve TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 Tarihsel Süreç İçinde Çocuk ve Çocukluk.....	14
1.2 Modern Çocukluk ve Çocuk Koruma Anlayışı	16
1.3 Çocuk Hakları ve Çocuk Adalet Sistemine İlişkin Temel Uluslararası Belgeler	20
1.4 Çocuk Haklarına İlişkin Temel Birleşmiş Milletler Belgeleri	22
1.4.1 Çocuk Hakları Sözleşmesi (Çatı Mevzuat).....	22
1.4.2 Riyad Kuralları (Önleme).....	23
1.4.3 Pekin Kuralları (Yargılama)	24
1.4.4 Havana Kuralları (İnfaz)	24
Yararlanılan Kaynaklar	25

BÖLÜM 2

BÜTÜNCÜL BAKIŞ AÇISI ve TÜRKİYE'DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

2.1 Çok Sektörlü ve Disiplinler Arası Çocuk Adalet Sistemi	28
2.1.1 Bütüncül Bakış, Sistem Yaklaşımı ve Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Genel Yaklaşımı	28
2.1.2 Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Kurumlar, Kuruluşlar, Meslek Elemanları, Rol ve Sorumlulukları (Aktörler ve İşlevleri).....	30
2.1.3 Çocuk Koruma Kanunu'ndan Kaynaklanan Rol ve Sorumluluklar	39
2.1.4 Diğer İnsan Hakları Kurumları	49
2.2 Çocuk Adalet Sisteminde Koordinasyon, İşbirliği ve Ekip Çalışması	49
2.2.1 Merkezi Koordinasyon	51
2.2.2 İl / İlçe Koordinasyon	51
Yararlanılan Kaynaklar	58

BÖLÜM 3

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE İŞLEYİŞ ve USULLER

3.1 Çocuk Adalet Sistemine Hâkim Olan İlkeler.....	60
3.1.1 Temel Bilgiler	60
3.1.2 Ayrımcılığa Tabi Tutmama İlkesi	61
3.1.3 Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesi İlkesi.....	62
3.1.4 Çocuğun Saygınlık ve Değer Duygusunu Gözetilen Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun Özel İhtimam Gösterilmesi İlkesi	62
3.1.5 Adil Yargılama İlkesi	63
3.1.6 Gizlilik İlkesi.....	63
3.1.7 Çocukların Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi	65
3.1.8 Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi	66
3.1.9 Çocuğun Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Son Çare Olması İlkesi	66
3.1.10 Ayrı Yerde Tutma İlkesi	67
3.2 Suça Sürüklenen Çocuk	68

3.2.1	Çocuk Kavramı ve Suça Sürüklenen Çocuk	68
3.2.2	Ceza Sorumluluğu	69
3.2.2.1	Genel Olarak	69
3.2.2.2	Ceza Sorumluluğu Kavramı	69
3.2.2.3	Yaş Gruplarına Göre Ceza Sorumluluğu	73
3.2.3	Sosyal İnceleme Raporu	75
3.2.4	Soruşturma Evresi	76
3.2.4.1	Genel Olarak	76
3.2.4.2	Davet ve Zorla Getirme	77
3.2.4.3	İfade Alma	78
3.2.4.4	Koruma Tedbirleri	78
3.2.4.5	Uzlaşma	84
3.2.4.6	Önödeme	85
3.2.4.7	Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	85
3.2.4.8	Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı	86
3.2.5	Kovuşturma Evresi	87
3.2.5.1	Kamu Davasının Yürütülmesi	88
3.2.5.2	Kamu Davasının Sona Ermesi	90
3.3	Mağdur ve Tanık Çocuklar	94
3.3.1	Mağdur Çocuklar	94
3.3.1.1	Mağdur Çocuğun Tanımı	95
3.3.1.2	Mağdurun Adalet Sisteminden Beklentileri	95
3.3.1.3	İkincil Mağduriyetin Önlenmesi	96
3.3.1.4	Soruşturma Evresinde Mağdur Çocuk	96
3.3.1.5	Mağdurun Soruşturma Evresindeki Hakları	97
3.3.1.6	Mağdur Çocuğun Dinlenmesi	98
3.3.1.7	Muayene ve Örnek Alma	103
3.3.1.8	Moleküler Genetik İnceleme	104
3.3.1.9	Teşhis ve Yüzleştirme	105
3.3.1.10	Keşif	105
3.3.1.11	Kovuşturma Aşamasında Mağdur Çocuğun Dinlenmesi	105
3.3.1.12	Mağdur Çocuğun Korunması	106
3.3.2	Bir Suçun Tanığı Olan Çocuklar	109
3.3.2.1	Tanık Çocuklar ve Tanıklık	109
3.3.2.2	Tanık Çocuğun Dinlenmesi	110
3.3.2.3	Tanık Çocukların Korunması	110
3.3.2.4	Tanıklıktan Çekinme	111
3.3.2.5	Tanık Çocukların Hakları	111
3.4	Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar	112
3.4.1	Genel Olarak	112
3.4.2	Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Çocuğun Korunması	113
3.4.2.1	Korunma İhtiyacının Bildirilmesi	113
3.4.2.2	Korunma İhtiyacının Araştırılması	115

3.4.2.3	Acil Koruma Kararı	115
3.4.2.4	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararının Alınması	117
3.4.2.5	Çocuk Hakkında Verilebilecek Tedbir Kararları	118
3.4.2.6	Tedbir Kararlarının Kaldırılması ve Değiştirilmesi	119
3.4.2.7	Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarına Karşı Kanun Yolu.....	119
3.4.2.8	Tedbirlerin Uygulanması.....	120
3.4.2.9	Tedbir Kararlarının Gönderilmesi	128
3.4.2.10	Tedbir Kararlarının Denetlenmesi	128
3.4.3	Türk Medeni Kanununa Göre Çocuğun Korunması	130
3.4.3.1	Hakimin Çocuk Hakkında Tedbir Alma Yetkisi.....	130
3.4.3.2	Medeni Kanun'un 346. Maddesine Göre Alınabilecek ve Çocuğun Ailesi Yanında Korunmasını Sağlayacak Tedbirler	131
3.4.3.3.	Medeni Kanunun 347. Maddesi Gereğince Alınabilecek ve Çocuğun Velinin Yanından Alınarak Bir Aile veya Kuruma Yerleştirilmesine Neden Olan Tedbirler.....	136
3.4.3.4	Velayetin Kaldırılması (TMK m. 348).....	143
3.4.3.5.	Koruma Tedbirlerinin Alınmasında Dikkate Alınması Gereken İlkeler Usule İlişkin İlkeler	151
3.4.4	6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun Uyarınca Çocuğun Korunması	157
	Yararlanılan Kaynaklar	161

BÖLÜM 4

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE AİLENİN ROLÜ

4.1	Genel Olarak	164
4.2	Ailenin Çocukla İlgili Hak ve Yetkileri.....	166
4.2.1	Velinin, Velayetten Doğan Hak, Görev ve Yetkileri	166
4.2.2	Velinin Veli Sıfatına Bağlı Olmaksızın Sahip Olduğu Hak, Görev ve Yetkileri.....	176
4.3	Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolü	178
4.3.1	Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Yerine Getirme Konusunda Desteklenmesi.....	178
4.3.2	Ailenin Sorumluluk Almaya Teşvik Edilmesi	182
4.3.3	Ailenin Çocuğu ile İlgili Sorumluluğunu Yerine Getirirken Desteklenmesi.....	183
4.3.4	Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Üstlenmemesi Hali	183
	Yararlanılan Kaynaklar	184

BÖLÜM 5

ADALET SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÇOCUKLAR

5.1	Temel Özellikleriyle Çocuğun Gelişimi ve Temel İhtiyaçları	186
5.1.1	Çocuğun Gelişimi ve Temel İhtiyaçları	186
5.2	Çocuk ve Ergenlerde Davranış Problemleri ve Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar	196
5.3	Risk Altındaki Çocuklar	202
5.3.1	Çocuk İstismarı ve İhmali.....	206
5.3.2	Madde Kullanımı	216
5.4	Adalet Sistemi İçindeki Çocuk ve Ailelerle Çalışma.....	218
5.4.1	Çocuğa Duyarlı Çocuk Adalet Sistemi Çalışması Olmak.....	219

5.4.2 Çocuklarla İletişim ve Görüşme.....	220
5.4.3 Güçlenme Yaklaşımına Göre Çocuklarla Çalışma.....	238
5.4.4 Bütüncül Yaklaşımda Çocuk ve Aileleri Değerlendirme	244
Yararlanılan Kaynaklar	256

BÖLÜM 6

ÇOCUK ve AİLE MAHKEMELERİNDE SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN YETKİ ve SORUMLULUKLARI

6.1 Çocuk ve Aile Mahkemelerinde Sosyal Çalışma Görevlilerinin Yetki ve Sorumlulukları	262
6.1.1 Sosyal Çalışma Görevlilerinin Hukuki Statüsü ve Sosyal İnceleme Raporunun Hukuki Niteliği	262
6.1.2 Sosyal İncelemenin Hukuki Yönleri Hakkında Temel Bilgiler	263
6.1.3 Aile, Çocuk ve Aile Mahkemeleri ile Cumhuriyet Savcılıklarının İşleyişine Göre Sosyal Çalışma Görevlilerinin Rol ve Sorumlulukları	266
6.1.3.1 Aile Mahkemelerindeki Uzmanlar	266
6.1.3.2 Çocuk Mahkemelerindeki Sosyal Çalışma Görevlileri	267
6.1.3.3 Ceza Mahkemelerindeki Sosyal Çalışma Görevlileri	281
6.1.3.4 Çocuk Tesliminde Görevlendirilen Uzman	284
6.1.3.5 Çocuk İzlem Merkezleri'nde (ÇİM) Sosyal Çalışma Görevlileri	284

BÖLÜM 7

SOSYAL İNCELEME RAPORU

7.1 Giriş	286
7.2 Sosyal İnceleme Raporunda İçerik ve Biçim	288
7.3 Sosyal İnceleme Raporunun Kuramsal Temelinde "Bütüncül Müdahale Modeli"nin Yeri	292
7.4 Model Sosyal İnceleme Raporu Formatı ve İçeriği	297
Yararlanılan Kaynaklar	310

Çocuk Adalet Sistemi, gerek odak noktasında çocuk haklarının bulunması, gerekse de çocuğu ve çevresini bir arada dikkate alan yapısıyla hem adalet sisteminin çok özel bir alanı hem de çocuk koruma sisteminin temel yapı taşlarından biridir. Bu çerçevede çocuk adalet sisteminin temel gayesi sadece çocuğun içinde bulunduğu adli durumla ilgili adil bir sonuca ulaşmak değil, aynı zamanda çocuğun bu süreçten en az zararla çıkmasını sağlamak ve ihtiyaçlarını da tespit ederek çocuğu tam olarak koruyup, haklarını hayata geçirmektir. Şüphesiz bu gayenin hayata geçirilebilmesi, çocuğun sisteme girdiği andan itibaren hukukçularla birlikte çocuğun durumunu analiz edebilecek diğer meslek mensuplarının ve adli mercilerle birlikte çocuğa farklı hizmetler sunan bir çok başka kurumun uyum ve eşgüdümlü şekilde çalışmasını gerekli kılmaktadır. Bir başka deyişle çocuk adalet sistemi, doğası ve odağı gereği her aşamasında çok disiplinli ve çok sektörlü bir yapıya sahiptir. Çocuk adalet sisteminin bu kendine özgü ve çok taraflı yapısına, Türkiye'nin de taraf olduğu bir çok uluslararası sözleşmede de değinilmektedir.

Türkiye'de çocuk adalet sistemi, son yıllarda ciddi bir ivme ve gelişim kaydetmiştir. Gerçekten, ceza hukuku reform süreci kapsamında 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili mevzuatı, çocuk adalet sistemi konusunda uluslararası ilkeleri temel alan düzenlemeleri ile çok disiplinli bir çalışma anlayışını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, yine aynı süreçte çocuk mahkemelerinin sayısında da ciddi bir artış yaşanmış ve bu mahkemelere de sosyal çalışma görevlileri atanarak çocuk adalet sisteminin koruyucu yapısı güçlendirilmiştir.

Yaşanan mevzuat değişikliklerinin yanında uygulamanın güçlendirilmesi için bu alanda bir çok proje hayata geçirilmiştir. AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı başta olmak üzere bir çok farklı kurum paydaşlığında yürütülen "Türkiye'de Çocuklar için İyi Yönetişim, Koruma ve Adalete Doğru" (2005) ve "Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi" (2008) projeleri kapsamında ceza sorumluluğu, kurumlararası koordinasyon, Çocuk Haklar Sözleşmesi'nin karşılaştırmalı analizi, suça sürüklenen çocuklara hukuki yardım, üniversite çocuk koruma merkezleri, sosyal çalışma görevlilerinin eğitimi gibi çocuk adalet sisteminin bir çok farklı alanında çok önemli çalışmalar yapılmış, eserler ortaya çıkarılmış ve eğitimler verilmiştir.

2011 yılında ise, yapılan bu çalışmaların bir adım daha ileriye taşınması ve sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla "Çocuklar için Adalet" Projesi başlatılmıştır. Proje, yine AB'nin finansal, UNICEF'in teknik desteğinde Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Türkiye Adalet Akademisi paydaşlığında yürütülmekte olup, çocuk adalet sisteminin tüm boyutlarında sorumlu ana aktörlerin güç birliğine dayanmaktadır.

"Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı" da anılan Proje kapsamında ve yukarıda özetlenen bakış açısıyla hazırlanmıştır. Program, bir yandan çocuk adalet sistemine yönelik örnek olay, bilgi ve içtihatlar ile uygulamacılara yol gösterirken, diğer taraftan sistem içerisinde yer alan farklı çalışanların arasındaki eşgüdüm ve bağları güçlendirmeyi hedeflemekte ve çocuk adalet sistemi konusunda tüm kurumlar için sürdürülebilir bir eğitim müfredatı oluşturma amacı gütmektedir.

Elinizde bulunan "Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Kitabı", adından da anlaşılacağı üzere daha çok sistemde çalışan sosyal çalışma görevlilerine özgü olarak hazırlanmıştır.

Bununla birlikte, yine aynı proje kapsamında hazırlanan ve bu kitapla aynı sistematığe sahip olan “Hukukçular için Eğitim Kitabı”nda ise sosyal çalışma ile ilgili bölüm sadeleştirilmiş ve sistemin hukuki boyutuyla ilgili daha detaylı bilgilere ve içtihatlarla yer verilmiştir. Böylelikle uygulamacıların bir yandan kendi meslek alanları ile ilgili derinlemesine bilgiye ulaşabilecekleri özgün bir esere sahip olmaları, öte yandan ise diğer meslek alanlarına yönelik detaylı bilgi alabilecekleri başka bir kaynağa daha erişimlerinin sağlanması hedeflenmiştir.

Kitabın bu alanda çalışan tüm meslek mensuplarına yararlı olmasını ve çocuk adalet sisteminin gelişmesine katkıda bulunmasını dileriz.

Çocuklar için Adalet Projesi

Çocuk adalet sistemi mevzuat, insangücü ve sunulan hizmetler açısından kendine özgü bir anlayış ve işleyişe sahiptir. Birçok özelliği açısından yetişkinler için tasarlanmış adli sistemden farklılaşır. Çocuk adalet sisteminin cezaya odaklanmaması, çocuğu çevresi içinde ele alan bir yapılanmaya sahip olması ve çocuğun yüksek yararını temel alması gerekmektedir. İşleyişin, çocuk adalet sistemi içinde yer alan çocukları mümkün olan en az örseleyecek şekilde yapılandırılması ve “mağdur”, “korunma ihtiyacı içinde” olan veya “suça sürüklenen” ayrımı yapmadan çocuğun korunmasına odaklanması önemlidir.

Çocuk adalet sistemi bu özellikleri nedeniyle sadece bir yargılama kurumu olarak görülemez. Çocuk adalet sisteminin özelde çocuk koruma sistemi ve genelde sosyal hizmetler sistemi ile bir bütünün parçaları şeklinde tasarlanması çok önemlidir.

Çocuk adalet sistemi birçok farklı meslek grubunun bir arada çalışmak durumunda olduğu çok disiplinli bir yapıdır. Sistemin, çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde işlemesi için sistem içinde yer alan tüm aktörler farklı alanlarda uzmanlıklara sahiptir. Ancak bu aktörler çocukla çalışırken kendi uzmanlık alanları dışında bir çok bilgiye de ihtiyaç duyabilirler. Örneğin bir çocuk hâkimi için çocukla iletişim konusunda temel bilgilere sahip olmak önemlidir veya sosyal çalışma görevlilerinin ceza sorumluluğu hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Alana özgü ortak bilgi bütünü dışında sistemin işleyişinde önemli bir diğer faktör de çocuk adalet sistemi çalışanlarının sistem içindeki çocuğa benzer değer ve tutumlarla yaklaşmasının sağlanmasıdır. Unutulmamalıdır ki bir sistemin beklendiği gibi çalışmasını sağlayan içinde yer alan insan gücüdür.

Elinizdeki kitap sosyal çalışma görevlileri özelinde çocuk odaklı, çocuğa bütüncül bir bakış geliştiren ve koruma odaklı bir sistem oluşturma hedefine yönelmiştir. Kitapta sosyal çalışma görevlilerinin ihtiyaç duyacakları bilgi bütününe ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bu bilgi bütünü sadece sosyal çalışma görevlilerinin kendi uzmanlık alanları ile sınırlı değildir. Aynı zamanda ihtiyaç duyulabilecek, temel düzeyde hukuk bilgisi de kitabın içinde yer almaktadır.

Kitabın başlangıcında, çocuklara özgü bir yargılama ve adalet sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan temel insan hakları vizyonu yer almaktadır. Bu noktadan hareketle modern çocuk koruma anlayışını oluşturan uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler ele alınmaktadır. İlerleyen bölümlerde, çocuk adalet sisteminin gerekli kıldığı bütüncül yapıya bir arada çalışmanın temel ilkelerine ve ekip çalışmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kitap, çocuk adalet mekanizmasına özgü yasal mevzuta, sosyal çalışma görevlilerinin rol ve sorumluluklarına, çocukla iletişime, çocuk adalet sistemi içinde çocuk ve ailelerle çalışmaya ve değerlendirmeye ilişkin farklı bölümlerden oluşmaktadır.

ÇOCUK HAKLARININ TEMELLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümün amacı, çocukluk ve çocuk hakları kavramlarının gelişimini tarihsel bir süreç içinde ele alarak bu kavramlar çerçevesinde modern çocukluk ve çocuk koruma anlayışını açıklamaktır.

1.1

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Carl Sagan'ın dediği gibi, “Her birimizin içinde bir evren vardır.” Bireysel evrenlerin keşfedilmesi birbirinden tamamen farklı grupların mesleği ya da uğraşısı olmuştur, olmayı da sürdürecektir. Filozoflar çocukluğun oluşturucu doğası hakkında fikir yürüttüler, ahlakçılar çocukların davranışı hakkında açıklamalar yaptılar, ana babalar çocukların “neden oldukları gibi” geliştiklerini anlamak istediler. Ancak, yaklaşık yüz yıl öncesine kadar çocukların bilimsel olarak incelenmesi gerçek anlamda ortaya çıkmış değildi. Sistemli araştırmalar, çocuğun ve ergenin gelişiminin büyüleyici öyküsünü anlamak için kullanabileceğimiz bir bilgi birikimine yol gösterdiler.

Yukarıdaki cümleler Mary J. Gander ve Harry W. Gardiner'in “Çocuk ve Ergen Gelişimi” kitabının ilk giriş paragrafından, özellikle “her birimizin içinde bir evren” vardır cümlesi, oldukça çarpıcı, bir de bu cümleye “bu evren de aslında, bir büyük evrenin içinde var oluyor”, cümlesini eklediğimizde ve bunların etkileşimsel süreçlerini birlikte düşündüğümüzde, yaşamın; yeniden yeniden, hepimizin tekrar tekrar keşfetmesi gereken bir “anlam / anlamlandırma” süreci olduğu ortaya çıkıyor.

Bu açıdan baktığımızda, çocukluk kavramının yaşamın özel ve önemli bir dönemi olarak kabul edilmesi, görece yenidir.

İnsanlığın tarihsel gelişim süreçlerinde, çocukla ilgili özellikle ortaçağ ve öncesinde çok belirgin bilgiler bulunmamaktadır.

Orta çağda insanlar, çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmüyor, büyüyen çocuğun bakım ve beslenme ihtiyaçlarını dikkate almıyorlardı. Çocuklar adeta “küçük yetişkinler” olarak kabul ediliyorlardı. Bu olgu, o döneme ait resim ve çizimlerde belirgin

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde doğum ve bebek ölüm oranları çok yüksek olduğundan, bebekler tam olarak ailenin üyesi olarak kabul edilmemekteydiler. Ölüm olgusu anne babaların muhtemelen çocuklarına bağlanmalarına, onlara sahiplenmelerine engeldi. Bu dönemde sıradan bir insanın yaşam standardının çok düşük olması nedeniyle, bebeklerinde içinde bulunduğu zayıf ve çaresizlerin yaşama şansı hep çok düşük kaldı. Bir biçimiyle diğerlerinden ayırt edilebilen (farklı çocuklar) ve gayri meşru çocuklar teşhir edilip, öldürülürdü.

İnsanlık tarihinde, çocukların ölüme terk edilmesi ya da kurban edilmesi, ortaçağdan da önce başlayan bir gelenektir. Ayrıca tarihin bu dönemlerinde çocukların kol ve bacaklarının kesilmesinin, gözlerinin çıkartılarak dilendirilmelerinin de az rastlanılan bir durum olmadığı bilinmektedir.

Günümüze çok yakın zamanlara kadar çocuklar 5-7 yaşlar arasında yetişkin dünyası içine alınır, yetişkinlerle aynı oyunları, şarkıları ve giyim tarzlarını paylaşırlardı, aynı zamanda kumar oynama, içki içme ve çalışma alanları da paylaşılırdı, çoğunlukla gevşek aile yapıları içinde çocukların zaman zaman cinsel anlamda da kötüye kullanıldıkları görülebilir bir davranıştı. Ayrıca Orta Çağ ve hatta daha önceki dönemden günümüze kadar uzanan zaman dilimi içinde, inanç sistemlerinin ve buna bağlı dinsel felsefenin de, yetişkinlerin çocuklara ilişkin davranış ve tutum oluşturmada güçlü bir etkisinin olduğu yaygın bir görüştür.

Günümüzde çocuk ihmal ve istismarı olarak görülen pek çok davranış yakın tarihlere kadar hiç yadırganmamaktaydı. Yetişkinler, çocukların duygularını anlama çabası olmadığı gibi çocuğun gelişimine, bu davranışlarının nasıl etkisi olabileceğine ilişkinde bir farkındalığa da sahip değillerdi.

1600 ile 1800 yılları arasında çocuklara bakış ve tutumlar konusunda bir devrim yaşandığı ifade edilmektedir.

16. yüzyılın başlarında çocukların giyim tarzları oluştu, bu o güne kadar bilinen ve uygulanan büyüklerin giysilerinden farklıydı. Ressamlar çocukları küçük yetişkinler olarak resmetmiyorlardı, yine bu dönemden itibaren çocuk şarkıları, çocuk oyunları, çocuk öyküleri ve belki de en önemlilerinden biri çocuk oyuncakları oluştu. Çocukların artık her türlü yetişkin etkinliğinin içinde olmamasına özen gösterilir oldu, bu bir tür korumaydı. Bu o dönemde orta ve üst sınıf bir grup ailede görünür olsa da, denilebilir ki “çocukluk” ilk defa fark edilir ve korunur oldu.

17. yüzyılın sonlarında İngilizlerin batı toplumlarında “kundaklamayı” ve “sütanneliği” sona erdirmeye yönünde öncülük ettikleri yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. 18. Yüzyılın sonlarına doğru ise bilime dayalı tıbbın kendi varlığını ortaya koymasıyla, çocuğun beden sağlığına ve bedensel işlevlerine ilişkin bilgiler ilgi ile karşılanır oldu.

Bu tarihsel gelişim, toplumlarda “çocukluk” sürecinin “yetişkinden” farklı olduğunun fark edilmesine ilişkin önemli adımlar oldu. Ancak “çocuk” ya da “çocukluk” dediğimiz kavramın içi neredeyse geçen 300 yıllık süreç içinde yeni tanımlanmaya ve doldurulmaya başlanmıştır. Kuşkusuz ki bu gelişme ve ilerlemeler tüm dünyayı kapsayacak bir yayılım göstermemektedir. Pek çok toplumun ya da topluluğun türlü nedenlerden dolayı yukarıda anlatılan tarihsel sürecin henüz ön aşamalarında olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak “çocuk” büyük insanların küçüklük halleri değildir. Hiç olmamıştır. Bazılarımız çocukları düşünürken onların küçüklüklerini, henüz büyümemişlik olarak algılasa ya da onların duygulanım, düşünce ve davranışlarını ya da davranışa neden olan faktörlerini “çocukluk dönemi ve sistemi” dışında düşünürse bir karışıklığın var olduğunu, o yetişkine henüz çocuklukla ilgili bilgilerin ulaşmamış olduğunu düşünmemizde yarar vardır.

1.2

MODERN ÇOCUKLUK VE ÇOCUK KORUMA ANLAYIŞI

Çocukluğun bir gelişimsel süreç olarak kabul edilmesi ile sonuçlanan tarihsel süreç, özelde çocukların genelde tüm insanların değerli olduğu varsayımının temel alındığı bir yapılanmanın önünü açmıştır. Böylece insan hakları kavramı gelişmeye başlamış zaman içerisinde insan hakları temel ilkeleri uluslararası düzeyde kabul görmüş hukuk kurallarına dönüşmüştür.

İnsan hakları anlayışının ve uluslararası-ulusal insan hakları belgelerinin çocuklar, kadınlar, göçmenler ve mülteciler gibi özel gereksinime sahip grupların haklarının korunmasında yetersiz kalması üzerine belirli durumlara (savaş ortamları vb) ve belirli gruplara (çocuklar, kadınlar, tıbbi bakım alan kişiler vb) yönelik insan hakları belgeleri geliştirilmeye başlanmıştır. Böylece modern çocukluk anlayışını belirleyen çocuk hakları kavramının temelleri de şekillenmiştir.

Çocukluğun kendine özgü bir gelişimsel dönem olduğu ve çocukların özel olarak korunma ve desteklenme gereksinimi bulunduğu modern çocukluk anlayışının temel varsayımıdır. “20. yüzyılın egemen çocuk anlayışı, aşağıdaki üç temel varsayımına dayandırılmaktadır: Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır. Çocukların yetişkinliğe hazırlanması ve yetiştirilmesi gerekir. Çocukların yetiştirilmesi' sorumluluğu yetişkinlere aittir”. Böylece paradigmanın odağını çocukların hak sahibi bireyler olduğu varsayımı oluşturmaktadır.

“Çağdaş bakış açısına göre çocuklar, kendi sosyal çevrelerinde etkin ajanlardır; savunmasız oluşları nedeniyle çocukları korumak için tasarlanan faaliyetlerin pasif yararlanıcılarından çok, etkin aktörleridir. Dolayısıyla, çocuklar kendi sosyal yaşamlarının olduğu kadar çevrelerindeki kişilerin yaşamlarının ve içinde yaşadıkları toplumun belirleyicisi ve kurucusudur. Çocuklar toplumsal yapı ve süreçlerin edilgen özneleri değildir. Böylece, yurttaşlık kavramı, sadece yetişkin dünyasına ait bir kavram olmaktan çıkmış, çocuk ve gençlerin de hakları olan bireyler olarak kabul görmeleri sağlanmıştır”.

Modern çocukluk paradigmasının öngördüğü çocuk koruma anlayışının iki önemli odak noktası olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, çocuğu korunması gereken edilgen bir nesne olarak görmemesidir. Çocuk nesne değil, öznedir. Bir başka ifadeyle çocuğu ailenin veya toplumun/devletin malı olarak görmez. İkincisi, çocukların özel muamele ve korunma ihtiyaçlarını kabul edilmesi ve çocukların korunması sorumluluğunun yetişkinlere verilmesidir. Bu sorumluluk, makro çerçevede, aileler ve devlet tarafından paylaşılmaktadır. Bu yaklaşım aşağıda ayrıntılı olarak değinilecek olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) tarafından da kabul edilmiştir.

1 Burada yetiştirme çocukları ıslah etme anlamında değil, çocukların çocuk olmalarını yaşamaları ve kendilerini gerçekleştiribilmeleri konusunda olanakların onlara yetişkinlerce sunulması anlamında anlaşılmalıdır.

Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, çocuk bir yandan toplumsal yapının aktif bir öznesi olarak görülürken, diğer yandan çocuğun korunma ihtiyacına vurgu yapılır. İnan, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Çocuğun korunması, onun “bir insan” olarak sevgi ve şefkate lâyık olması yanında, toplumun da bir parçası olması fikrine dayanır”. Bu vurgu yapılırken çocuğun korunmasının aile ve toplumun ortak sorumluluğunda olduğu açıkça ifade edilir. Çocuk özel gereksinimleri olan bir bireydir. Peki, korumanın çerçevesini nasıl çizmek gerekir? Koruma kavramının içi nasıl doldurulmalıdır?

“ÇHS, yaşama hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için “mümkün olan azami çabanın gösterilmesini” (m. 6) devletlerin sorumluluğu olarak görür. “Gelişme” kavramı, yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocukluk dönemi için, yani çocuğun içinde bulunduğu dönemin en elverişli koşullarda oluşturulması anlamına gelir”. Bu anlayış temelinde, çocuk koruma sistemlerinin sadece çocuğa odaklanmaması, çocuğun çevresiyle (aile ortamı, içinde bulunduğu yaşam koşulları, kamu hizmetlerine erişimi vb.) birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Modern çocuk koruma anlayışına göre çocuğun korunması için aynı zamanda ailelerin de güçlendirilmesi gerekmektedir.

Parkinson’un da dediği gibi 1980’lerden itibaren çocuk koruma sistemleri aileleri denetlemek yerine ailelerle işbirliği yapmaya odaklanmaktadır.

Devlet çocukların korunması konusunda hem sorumluluk sahibidir hem de düzenleyici/denetleyici bir rolü yerine getirir. Akyüz’ün deyimiyle “çocuk anne-babasından görevlerini yerine getirmelerini nasıl isteyecektir? İşte bu noktada devletin çocuğa karşı yükümlülükleri başlamaktadır. Çocuğa, hukuk kuralları ile anne-babasına karşı haklar tanıdığı olan devlet, bu hakların gerçekleştirilmesini de sağlamak, çocuğun korunması ile ilgili bir sorundan haberdar olduğunda, yasal koşulların bulunması durumunda kendiliğinden müdahale etmek ve çocuğu korumakla yükümlüdür. Ancak, modern devletin çocuğa karşı görevi bedensel, duygusal, zihinsel ve ahlâkî güvenliğine, diğer bir deyişle “yüksek yararına” özen göstermek bakımından yalnızca anne-babayı desteklemek ve denetlemek değildir. Devlet aynı zamanda çocukların yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini güvence altına almak, onların ekonomik ve sosyal refahını da sağlamak zorundadır. Şu halde, çocuk hukukunun konusuna, çocuğun anne-babasına karşı haklarını düzenleyen kuralların yanında, topluma ve devlete karşı haklarını düzenleyen kurallar da girer”.

Bu noktada, modern çocuk koruma anlayışının çocuğun korunması ve ailenin güçlendirilmesi arasında hassas bir dengeye sahip olması gerektiği unutulmamalıdır². Çocuk koruma uygulamalarında bazı ülkelerin (Almanya, İsveç, Hollanda vb.) geleneksel olarak aile hizmetleri-aileyi güçlendirme yönelimine sahip olduğu, bazılarının (ABD, İngiltere vb.) ise çocuk koruma odaklı bir sisteme sahip olduğu bilinmektedir³. Sistemin çocuk ve aile odaklından birine fazlaca odaklanması sistemi sorun odaklı hale getirecek ve bütüncül bakış açısından uzaklaştıracaktır. Aileyi güçlendirmek yegâne amaç haline gelirse bazı aile or-

2 Ebeveyn ve çocuğun hakları ve sorumlulukları arasındaki ilişki yaşamın ilk yıllarında başlar. İlk başlarda haklar ve sorumluluklar, ebeveynin lehinedir. Dengeli olmasa da çocuk büyüdükçe süreçte daha fazla yer almaya başlar. Eğer ebeveyn, çocuğun gelişmesi ve değişmesi için hakların ve sorumlulukların ilerlemesine izin verirse çocuk yaşına uygun sorumluluklara sahip olacaktır. Ebeveynin kontrolü önemini sürdürecektir. Ebeveynlik yöntemi çocuğun gelişimsel özelliklerine göre değişmelidir.

3 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. “N. Gilbert Children and Youth Services Review 34 (2012) 532–536”.

talarında çocuğun zarar görmesi riski göz ardı edilebilecektir. Benzer bir biçimde sadece çocuğa odaklanmak, sorunun arka planının gözden kaçırılmasına neden olmakla birlikte çocuğun gerekli olmadığı hallerde dahi aile ortamından ayrılmasına yol açabilmektedir. Son yıllarda bütün ülkelerde bu yönde bir denge eğilimi göze çarpmaktadır. Gilbert'in de belirttiği gibi "... çocuk koruma yönelimli sistemlerde (ülkelerde) aile hizmetleri ağırlıklı uygulamaların yaygınlaştığı, aile hizmetleri yöneliminin ağır bastığı ülkelerde de çocuk koruma yönelimli politika ve uygulamaların başladığı anlaşılmaktadır".

Gilbert, 1990'ların ortalarından itibaren ailelere hizmet etmek ve çocukları korumak arasında yapıcı bir denge kurmak için gösterilen çabaların sonuç verdiğini ve üçüncü bir yaklaşımın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu bölümde modern çocuk koruma anlayışı olarak ifade edilen yaklaşımı Gilbert "Çocuk Gelişimi Yaklaşımı" olarak tanımlamaktadır. Yazara göre üçüncü yaklaşımın arka planında 1989'da yayınlanan ÇHS'nin ve sosyal korumadan sosyal aktivasyon ve içermeye doğru değişen refah devleti uygulamalarının bulunduğu ifade edilmektedir. Aşağıdaki tabloda üç farklı çocuk koruma yaklaşımının temel özellikleri yer almaktadır.

Tablo 1 Çocuk Koruma Sistemlerinde Çocuk Koruma, Aile Hizmetleri ve Çocuk Gelişimi Yaklaşımları

	Çocuk Koruma	Aile Hizmetleri	Çocuk Gelişimi
Problem Çerçevesi	Normal ölçülerin dışına çıkmış davranışlar veya işlevsiz ebeveynlik	Sosyal/psikolojik stres ve aile sorunları	Çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ve çocuklar için eşit olmayan sonuçlar (çıktılar)
Müdahale Biçimi	Hukuki/Soruşturmacı	Terapötik/İhtiyaç Analizi	Erken müdahale ve düzenleyici/ihtiyaç analizi
Devlet-Ebeveyn İlişkisi	Devlet ebeveynin yanlış davranışlarını cezalandırır ve çocuğun alternatif bakım hizmetlerine yönlendirilmesinde, gerektiğinde, zorlayıcı gücünü kullanır	Aile ilişkilerini güçlendirmek için devletle ortaklık ve çocuğun alternatif bakım hizmetlerine yönlendirilmesinde gönüllülük	Kanıtlayıcı/Ataerkil (babacan) – devlet göz önüne alınacak olursa destek ve bakım için aile sorumluluğu

Görüldüğü üzere, modern çocuk koruma anlayışı çocuk koruma yaklaşımının ve aile hizmetleri yaklaşımının güçlü yönlerini alarak bütüncül bir bakış açısı yakalamaya çalışmaktadır. Yaklaşım, bir yandan ailenin sorumluluklarına vurgu yaparken, erken müdahale ve ihtiyaç analizi kavramlarıyla kamunun sorumluluklarını da hatırlatmaktadır.

Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına odaklanarak sistemin evrenselliğine vurgu yapmakta ve böylece anlayışın çocuğa bütüncül yaklaşımını güçlendirmektedir. Dahası, ailelere yönelik salt soruşturmacı ve cezalandırıcı bir tutum geliştirmeyi veya bütünüyle çocuğu göz ardı ederek aileye odaklanmayı reddetmektedir.

Modern çocuk koruma anlayışının üzerine inşa olduğu temel ilkeler ise şu şekilde özetlenebilir.

- Çocukların iyilik hali (refahı) çok önemlidir.
- Çocukların korunması ve ebeveynlerin/bakım verenlerin hakları ve ihtiyaçları arasında uygun bir denge kurulmalıdır. Bir çatışma durumunda çocuğun iyilik hali önce gelir.
- Çocukların seslerini duyurma, dinlenme ve ciddiye alınma hakları vardır. Yaşlarını ve algılamalarını dikkate alarak, yaşamlarını etkileyebilecek her konu ve kararda görüşleri alınmalı ve bu konu ve kararlara dâhil olmalıdırlar. Bu, özellikle çocuk koruma sisteminde gerçekleştirilen soruşturma ve değerlendirmelerde çok önemlidir. Çocuğun sürece dâhil olmasını kolaylaştırmak için her türlü çaba gösterilmelidir.
- Çocukların ve ailelerin iyilik halini sağlamak için erken müdahale ve destek hizmetleri geliştirilmelidir (özellikle yeterli bakım ve korunma hizmeti alamayan, risk altındaki savunmasız çocuklara yönelik olarak).
- Ebeveynler/bakım verenler saygı görme hakkına sahiptir ve ailelerini ilgilendiren her konuda kendilerine danışılmalı ve bu konulara dâhil olmalıdırlar.
- Çocuk aile ortamında görülmelidir, müdahale, çocuk izole edildikten sonra yapılmamalıdır.
- Olayların kriminal boyutu göz ardı edilmemelidir.
- Çocuklar, ebeveynlerinden/bakım verenlerden ancak tüm alternatif koruma araçları denendikten sonra ayrılmalıdır. Ailenin yeniden birleşimi olasılığı her zaman akılda tutulmalıdır.
- Koruma sistemindeki kurumlar veya bireyler toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, gelişim dönemi, din, kültür ve etnik kimlik gibi konularda ayrımcılığın önlenmesine her zaman dikkat etmelidir.
- Etkili önleme, çocuk istismarı ve ihmalinin tespit edilmesi ve tedavisi, koordine edilmiş çok disiplinli bir yaklaşımın varlığına ve bireysel vakaların kurumlar arası etkili yönetimine ihtiyaç duymaktadır. Çocuğun korunması ve iyilik hali ile ilgilenen bütün kurumlar işbirliği içinde çocukların ve ailelerinin yüksek yararı için çalışmalıdır.
- Etkili bir çocuk koruma sistemi, çocuklarla çalışan örgütlerin personelinin sorumluluklarının anlaşılır olması ve personelin düzenli ve kapsamlı hizmet içi eğitimlere tabi tutulmasını gerektirir.

1.3

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK ADALET SİSTEMİNE İLİŞKİN TEMEL ULUSLARARASI BELGELER

Günümüzde modern çocukluk anlayışını hukuksal boyutuyla şekillendiren temel belge ÇHS'dir. ÇHS'yi ortaya çıkaran sürecin yapı taşları ise şu şekilde özetlenebilir:

Çocuk hakları alanında ilk toplumsal politika belgesinin 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kantonu'nda yayınlanan bir emirname olduğu kabul edilir. 1920 yılında savaştan zarar gören ülkelerin çocuklarının acil gereksinimlerini gidermek amacıyla kurulan Çocuklar İçin Uluslararası Yardım Örgütü ile çocuklarla ilgili çalışmaların odaklanmaya başladığı görülmür. Örgüt, amacına ulaşmak için çabalarını sürdürürken daha geniş planda ve sürekli bir şekilde çocukları korumak amacıyla gerekli programın düzenlenmesine ve bu programın ilkelerinin belirlenmesine çaba göstermiş ve ilerleyen zamanlarda Uluslararası Çocuk Refahı (Koruma) Birliği adını almıştır. Bu çabaların sonucu olarak 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu, "Çocuk Hakları Bildirgesi"ni kabul etmiş ve böylece çocuklarla ilgili ilk geniş kapsamlı uluslararası düzenleme ortaya çıkmıştır. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen "Cenevre Bildirgesi", çocuklar için "hak" sözcüğünün benimsendiği ilk belge niteliğini taşır. Bu belge "Umum Milletlerin erkek ve kadınları, insanlığın haiz olduğu en mutena şeyi çocuğa vermeğe mecbur bulunduğunu rızki, milli ve dini her türlü telkinler haricinde bir vazife olmak üzere kabul ettiklerini Cenevre Beyanamesi ismi verilen bu Çocuk Hakları Beyanamesi ile tasdik ederler" cümlesiyle başlar.

Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan sonra, 1948 yılında BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiş, ancak bu belgede çocukların hak ve özgürlükleri için özel bir düzenleme yer almamıştır. Çocukların özel ihtiyaçları, ayrı bir belgenin düzenlenmesini gerektirmiştir. Yaklaşık on yıl süren çalışmaların sonucunda 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 78 ülkenin temsilcisinin katıldığı genel oturumunda Çocuk Hakları Bildirgesi'ni oybirliği ile kabul etmiştir. Bildirge'de çocukların eğitim, sağlık ve özel korunma haklarına ayrıca yer verilmiştir. Birleşmiş Milletler'in 1979 yılını Uluslararası Çocuk Yılı ilan etmesi üzerine uzun erimde büyük önem taşıyan bir süreç başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve bağımsız uzmanlarla, üye olmayan ülkelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve Birleşmiş Milletler kuruluşlarının gözlemci delegelerinden oluşan bir çalışma grubunun hukuksal bağlayıcılık taşıyacak bir belge hazırlamak üzere çalışmalara başlamasını kabul etmiştir. Böylece Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi ile 1924 yılında başlayan dönemin son aşamasını, 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi oluşturmuştur.

Aşağıdaki tablo çocuk haklarının uluslararası metinler bağlamında geçirdiği süreci özetlemektedir.

Yıl	Uluslararası Metin
1921	Uluslararası Çocuk Koruma Birliği
1924	Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi
1959	BM Çocuk Hakları Bildirgesi
1975	Evlilik Dışında Doğan Çocukların Hukuksal Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi
1979	Uluslararası Çocuk Yılı
1980	Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme
1985	Pekin Kuralları (Yargılama)
1989	Çocuk Hakları Sözleşmesi (Genel)
1990	Riyad Kuralları (Önleme)
1990	Havana Kuralları (İnfaz)
1996	Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
1998	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi
2000	ÇHS Ek Protokolleri
2001	Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme
2005	BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Mağdur ve Tanık Çocukları Kapsayan Adli Olaylara İlişkin Rehber İlkeler
2000	Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi
2007	Çocuk Hakları Komitesi'nin 10 Numaralı Genel Görüşü (Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları)
2008	Avrupa Konseyi Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Sözleşme (Gözden Geçirilmiş)
2010	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri (2010 – Rev.2011)
2012	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İletişim Usulü ile İlgili İhtiyari Protokol

1.4

ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN TEMEL BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BELGELERİ

1.4.1

Çocuk Hakları Sözleşmesi (Çatı Mevzuat)

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; her bir çocuğun hak sahibi birer birey olarak korunması, gelişimi ve temel hakları konusunda yeni bir felsefe ve anlayışı beraberinde getirmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde 17, 29, 30. maddelerine Anayasa ve Lozan antlaşması çerçevesinde çekince koyarak kabul etmiştir. 27 Ocak 1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kuralına dönüşen Sözleşmenin Türkiye’de uygulanmasıyla sorumlu koordinatör kuruluş olarak ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK, Haziran 2011’de çıkartılan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür) görevlendirilmiştir. Sözleşmenin çocuk haklarının uygulanması ve yaygınlaştırılması için sunduğu vizyonun önemli bileşenlerinden birisi de çocuklar konusunda aile ve devletin birbirini bütünleyen sorumluluğunu vurgulaması, ailenin çocuğa karşı sorumluluğunu yerine getirememesi durumunda devletin müdahale etme gereği, erki ve sorumluluğunun altını çizmesidir. Böylece çocuk bakımı ve yetiştirilmesi özel alanın konusu olmaktan çıkmakta ve kamusal alana taşınmaktadır.

Aşağıdaki şekil, Sözleşmedeki hak gruplarını göstermektedir:

Sözleşmedeki Hak Grupları

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin temel ilkeleri şu şekildedir:

- **Çocuğun Yaşamayı ve Gelişmesi İlkesi:** Yaşamak, her çocuğun temel hakkıdır ve herkesin ilk görevi çocukların yaşamını korumaktır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, yaşama hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için “mümkün olan azami çabanın gösterilmesini”, devletlerin sorumluluğu olarak görür. “Gelişme” kavramı, yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocukluk dönemi için, yani çocuğun içinde bulunduğu dönemin en elverişli koşullarda oluşturulması anlamına gelir. Sözleşmeye göre devletler, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlâksal ve toplumsal gelişimini, insanın saygınlığı ile uyumlu biçimde gözetmeli ve çocuğun toplumda özgür bir birey olarak yaşamını sürdürmesi için gerekli önlemleri almalıdırlar.

- **Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi:** Çocukları ilgilendiren bütün eylemlerde, öncelikle çocuğun yararının gözetilmesi gerekir. Çünkü toplumun savunmasız bir grubu olan çocuklar, kendi haklarını arayamazlar. Hükümetler, gönüllü sektör, sivil toplum kurumları, aileler, bakım hizmetleri verenler bu haklara saygı gösterme, ihlâl etmeme ve daha da ileriye götürüp, güçlendirme sorumluluğuna sahiptirler.

“Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk merkezli bir bakış açısını destekler ve çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarına dikkat çeker. Dolayısıyla, çocuğa sağlanan koruma kanunlarının, politikalarının ve uygulamalarının değerlendirilmesinde, çocuğun yüksek yararının göz önünde tutulması ve çocuklara yönelik temel hizmetlerin ekonomik reform ve açık azaltma dönemleri de dahil olmak üzere, her zaman korunması ve bu hizmetlere öncelik verilmesi gözetilmelidir. Koruma, en genel anlamıyla bir bireyin yaşamını olumsuz bir biçimde etkileyecek olası bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasını engellemek için alınan önlemleri ve savunuculuk çalışmalarını ifade etmektedir. Önlemler ve savunuculuk çalışmaları, bireyin hak ettiği yaşamı sürdürmesi açısından vazgeçilmez niteliktedir. Dolayısıyla, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi, çocuğun herhangi bir alanda ve herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasının engellenmesini gerektirir.

29 Mayıs 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından yayımlanan 14 numaralı Genel Yorum, çocuğun üstün yararı ilkesi kavramının üç temel boyutunu şu şekilde açıklamaktadır:

- Üstün yararının dikkate alınması, her çocuk bakımından somut bir haktır.
 - Çocuğun üstün yararı, temel ve yoruma esas bir hukuki ilkedir.
 - Bu ilkenin dikkate alınması, aynı zamanda bir usûl kuralıdır.
- **Çocuğun Katılımı İlkesi:** “Kamu yaşamında yer almak”, “kamu yaşamının bir parçası olmak” şeklinde tanımlanan katılım, bireylerin karar süreçlerinde ve etkinliklerde yer alması, bu süreçlerde “etkili” olması, karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine “etkin” müdahalelerde bulunması anlamına da gelir.
 - **Ayırım Gözetmeme İlkesi:** Çocuk hakları, istisnasız bir şekilde tüm çocuklar için geçerlidir. Çocuğun fiziksel özelliklerinin, inancının, ana dilinin, cinsiyetinin ya da başka bir özelliğinin hiçbir rolü yoktur. Sözleşmeye taraf olan devletler, hiçbir ayırım yapmadan kendi egemenlik alanlarındaki bütün çocukların sözleşmede yer alan haklarını tanırlar ve taahhüt eder.

1.4.2

Riyad Kuralları (Önleme)

Tam adı, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri'dir. Genel Kurul'un 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir.

Bu kurallar; çocuk suçluluğunun önlenmesi suçun önlenmesinin özlü bir ögesi olduğunu, gençlerin toplumda yasaya uygun ve yararlı etkinliklere kendilerini adayarak, bu tavra ve insancıl görünümü bir yaşama uygun uğraş edinerek, suç üretmeye yönelik olmayan bir anlayış kazanabileceğini, çocuk suçluluğunun önlenmesinin aile, eğitim kurumları, çevre, medya ve devletin işbirliğini gerektirdiğini; çocuğun çocukluğunu yaşamaya gerektiği ve

bunun desteklenmesinin olanaklı olduğunu, risk altında bulunan çocuklara özel ihtimam gösterilmesini, gençlere toplumda etkin rol verilmesini, politika ve uygulamaların bu amaçlara uygun olarak düzenlenmesini öngörmektedir.

Riyad Kuralları, temel perspektifler, yönlendirici ilkelerin kapsamı, genel önlem, sosyalleşme süreçleri, sosyal politika, yasal düzenlemeler ve çocuk adalet sistemi (ÇAS) yönetimi, araştırma, politika geliştirme ve koordinasyon bölümlerinden oluşmaktadır.

1.4.3

Pekin Kuralları (Yargılama)

Tam adı, Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar'dır. Genel Kurul'un 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Pekin kuralları; çocukların suçun zararlı etkilerinden korunması için kapsayıcı sosyal politikalar yoluyla çocukların refah düzeylerinin mümkün olduğunca artırılmasını amaçlamaktadır. Bu sayede çocuk ceza adaleti sisteminin devreye girme gereklilikleri en aza indirilecek, böylece söz konusu uygulamaların çocuklar üzerinde yaratabileceği zararlı etkiler de azaltılmış olacaktır. Çocukların, suçun işlenmesinden önce bu tür bakım ve özenden yararlanmaları, Kurallar'ın uygulanmasına gerek bırakmayacak temel politikaları oluşturmaktadır.

Bu Kurallar, farklı hukuk sistemlerinde uygulanmak üzere düzenlenmiş olup kanunla ihtilaf halindeki çocuklarla ilgili her sistem ve tanım altında bu kişilere uygulanacak işlemlere ilişkin asgarî standartları içermektedir. Bu durumda 7 yaşından 18 yaşına (ya da daha fazlaya) kadar olan sınırlar içinde bir çocuk tanımı getirmiştir. Çok değişik hukuk sistemleri içinde farklılık kaçınılmaz olsa bile bu durum Asgarî Standart Kurallar'ın geçerliliğini ortadan kaldırmayacak nitelikte kabul edilmemektedir.

Kuralların Birinci Bölümü, çocuk adalet sistemindeki genel ilkeleri düzenlemekte ve temel yaklaşımları, İkinci Bölüm, soruşturma ve kovuşturmada uyulacak ilkeleri üçüncü bölüm, hüküm verme ve tespite ilişkin esasları, dördüncü bölüm kurum dışı, beşinci bölüm ise kurumsal ıslaha ilişkin ilkeleri, altıncı ve son bölümde ise araştırma, planlama, politika oluşturma ve değerlendirmeye ilişkin kuralları içermektedir.

1.4.4

Havana Kuralları (İnfaz)

Tam adı, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları'dır. Genel Kurul'un 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Bu Kurallar; çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olduğunu, mümkün olan en kısa süre için tutulması gerektiğini ve özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuğun haklarını ve tutulduğu kurum ve kurum personelinin asgari niteliklerini belirlemiştir.

Havana kuralları devletlere; çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı asgari yaş sınırını belirleme, çocuğun insan haklarına saygı gösterme, yetişkinlerden ayrı tutma, ku-

rumlarda çocuğun bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimini ve toplumun üyesi olarak potansiyelini artıracak faaliyet ve programlar oluşturma, bağımsız denetim mekanizmaları oluşturma sorumluluğu vermiştir.

Havana Kuralları, kapsamında temel bakış açısı, gözaltında olan veya yargı önüne çıkarılmayı bekleyen çocukların haklarını, çocukların tutuldukları kurumların idaresi ve personele ilişkin düzenlemeleri içerir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, H. ve Çamur Duyan G. (2012). “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Temel İlkeleri Işığında Türkiye’nin Çocuk Fotoğrafını Yorumlamak”. Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Kitabında Yayınlanmış Bildiri. Ankara. Mutlu Çocuklar Derneği ve Kırıkale Üniversitesi Kadın Sorunları, Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku: Çocuk Hakları ve Korunması. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Ashman, K. K. ve Hull, G. H. (1999) Understanding Generalist Practice, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Ashman, K. K. ve Zastrow, C. (1990) Understanding Human Behavior and the Social Environment, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Atılğan A. ve Ümit Atılğan, E. (2009). “Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi. İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği tarafından Basılan Rapor.
- Berk, E. L. (2013) Çocuk Gelişimi. (Yayına hazırlayan: Bekir Onur). İmge Kitapevi, Ankara.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1996) Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Yayını.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi (1994). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Okulları ve Sosyal Hizmet Mesleği için Bir Kılavuz. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Yayın No: 004. Çev: E. Doğan, İ. Coşansu Yalazan, N. Atabey Doğrucan, N. Uysal, Ö. Tok Kızıldağ.
- Brieland, D., Fallon, B., Korr, W. (1994). “Act Now for Children Rights”. Social Work. 39,1. Children and Youth Services Review 34 (2012) 532–536
- Children First: National Guidelines for the Protection and Welfare of Children (2009), Office of the Minister For Children and Youth Affairs, Ireland.
- Gander J. M. ve Gardiner, H.W. (2010) (Yayına hazırlayan: Bekir Onur) Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitapevi, 7. Baskı.
- Geçtan, E. (1993) Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gilbert, N. (2012). “A Comparative Study of Child Welfare Systems: Abstract Orientations and Concrete Results”.
- Gündem Çocuk. (2009). Türkiye Çocuk Politikası (Çalıştay Sonuçları). Özgün Matbaacılık. Ankara

- İnan, A.N. (1968) Çocuk Hukuku. İstanbul, akt: Akyüz, E. (2012). Çocuk Hukuku: Çocuk Hakları ve Korunması. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- James, A, Prout, A. (1990).Constructing and Reconstructing Childhood.Falmer: London. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006). “Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process”.Child Abuse Review. Vol: 15, s: 89-109. Akt: Karataş, K. ve Acar, H. “Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı”. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 19, Sayı: 1, s: 29–44, Nisan 2008.
- Jersild T.A. (1972) Çocuk Psikolojisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 27 III. Cilt.
- Kapani, M. (1981). Kamu Hürriyetleri. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları. Akt: NAYIR, F. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2011). “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Hakları”.Elementary Education Online, 10 (1), 160-168, <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Kornblum, W. ve Julian, J. (2001). Social Problems, Prentice Hall, Tenth Edition, New Jersey.
- Kuçuradi İ. (1982). İnsan Haklarının Felsefi Temelleri. Felsefe ve İnsan Hakları. Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.
- Kuçuradi İ. (2007). İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları. Türkiye Felsefe Kurumu. Türk Felsefesi Simurg Dizisi: 8, Ankara.
- Miley, K.K., O’ Melia, M., Dubois, B.L. (1988) Generalist Social Work Practicce–An Empowering Approach.UK, Allynand Bacon.
- Munro, E. (2011). The Munro Review of Child Protection: Final Report A Child-Centered System. Department for Education.Presented to Parliament by the Secretary of State for Education by Command of Her Majesty. <http://www.education.gov.uk/publications>
- Parkinson, P. (2003) Child Protection, Permanency Planning and Children’s Right To Family Life. International Journal of Law, Policy and the Family 17, 147–172.
- Payne, M. (1997) Modern Social Work Theory, Jo Campling (Ed.), Great Britain, Macmillan Press Ltd.
- Yörükoğlu, A. Çocuk Ruh Sağlığı. (1978) T.C. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- SA Children’s Protection Act 1993, akt: Parkinson, P. (2003) Child Protection, Permanency Planning And Children’s Right To Family Life. International Journal of Law, Policy and the Family 17, 147–172.
- Sanders, R. ve Mace, S. (2006).“Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process”. Child Abuse Review.Vol: 15, s: 89-109. Akt: Karataş, K. ve Acar, H. “Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı”. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 19, Sayı: 1, s: 29–44, Nisan 2008.

- Scholz, C. L. (2011) "Integrating the Rights of the Child with the Responsibility of the Parent". Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table
- Tan, M., (1993), "Çocukluk: Dün ve Bugün." B. Onur (Ed) Toplumsal Tarihte Çocuk, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını. Akt: Cankurtaran ÖNTAŞ, Ö. (2006). "Çocuk Hakları Perspektifi Bağlamında Karakol ve Çocuk Şubesinde Çalışan Polislerin Suça Yönelen Çocuklara Yaklaşımları". Polis Bilimleri Dergisi Cilt:8 (3-4).
- Twenge, Jean M. Generation Me : Why Today's Young Americans are More Confident, Assertive, Entitled : And More Miserable than Ever before. New York: Free Press, 2006. Akt: Scholz, C. L. (2011) "Integrating the Rights of the Child with the Responsibility of the Parent". Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table.
- UNICEF, Dünya artık çocukluk döneminin önemini görüyor. http://www.unicef.org/turkey/dcd05/_dcd05d1.html. Erişim tarihi: 08.06.2013

Okuma Önerileri

- Franklin, B. (1993) Çocuk Hakları (Çev: Alev Türker). Ayrıntı Yayınları. İstanbul
- Yavuzer, H. (2012) Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Heywood, C. (2003) Baba Bana Top At: Batıda Çocukluğun Tarihi. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Steinberg, L. (2007) Ergenlik. İmge Kitabevi. İstanbul.
- Gander J. M. ve Gardiner, H.W. (2010) (Yayına hazırlayan: Bekir Onur) Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitapevi, 7. Baskı.
- İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC) (2012). Çocuk Adalet Sisteminde Çocuğun Yüksek Yararı Politika Belgesi, Ankara
- Kuçuradi, İ. (2011). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara
- UNICEF (2002). Çocuk Haklarına dair Sözleşme Uygulama El Kitabı (Ed. ve Çev. Şebnem Akipek). Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) Avrupa Bölge Ofisi, Cenevre.

BÜTÜNCÜL BAKIŞ AÇISI VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

Bu bölümün amacı; çocuk adalet sisteminde yer alan meslek elemanlarına çocuğu odak alan çocuk adalet sistemine dair bütüncül bir bakış açısı kazandırmak ve bu bakış açısı ile çocuk adalet sisteminde yer alan kişi ve kurumların rol ve sorumlulukları konusunda bilgi sunmaktır.

2.1

ÇOK SEKTÖRLÜ VE DİSİPLİNLER ARASI ÇOCUK ADALET SİSTEMİ

“Çocuk Adalet Sistemi”, içinde farklı rol ve sorumluluklara sahip meslek elemanlarının görev aldığı, “çocuğu” odak alan bir adalet sistemidir.

Çocuk adalet sistemi hem ele aldığı olgu ve olaylar, hem de bu olgu ve olayların ele alınış biçim ve içeriği ile pek çok sektörün ilgi ve çalışma alanına girmektedir (Adalet, Sağlık, İçişleri, Belediyeler, Valilik, Üniversiteler vb). Farklı disiplinlerden meslek elemanları çocuk adalet sisteminde farklı düzeylerde rol ve sorumluluk üstlenirler.

İyi işleyen bir çocuk adalet sisteminin çocuklara ve çocukların ihtiyaçlarına ilişkin bütüncül bir bakış açısı geliştirmesi beklenmektedir. Bu ihtiyaç özeldir çocukların genelde insanların çok çeşitli gereksinimlere sahip olmasıyla ilişkilidir. İnsanın iyilik hali, farklı düzeylerdeki ihtiyaçlarının karşılanması ile olanaklıdır. Çocuk adalet sisteminin beklenen amaçlara ulaşması da çocuğa bütüncül yaklaşmakla ve çok sektörlü bir çalışma yapısıyla sağlanabilir.

Bu çerçevede aşağıdaki bölümlerde çocuk adalet sisteminin bütüncül yapısı, sistemde yer alan kurum/kuruluşlar ile meslek elemanlarının rol ve sorumlulukları ve kurumlar arası koordinasyon işbirliği ve ekip çalışmasının esaslarına değinilecektir.

2.1.1

Bütüncül Bakış, Sistem Yaklaşımı ve Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Genel Yaklaşımı

Belirtildiği gibi çocuk adalet sistemi çok bileşenli bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın farklı aktörlerden oluşması çocuk adalet sisteminin doğasının temel gerekliliklerinden bi-

risidir. Çocuk adalet sistemi, adalet sisteminin diğer unsurlarından farklı olarak, fiile değil özneye (faile) odaklanan bir sistemdir. Çocuk adalet sistemi çocuk kadar çocuğun içinde bulunduğu çevresel faktörlere de odaklanır. Böylece çocuğun içinde bulunduğu koşulların önemini vurgular. Çocuğu çevresiyle birlikte bir bütün olarak ele alır. Bakışı ve müdahalesinin bütüncül olması gerekliliği açıktır. Bütüncül olması gerekir çünkü insan çok yönlü ihtiyaçları ve özellikleri olan bir canlıdır. Çok disiplinli olması gerekir çünkü hiçbir meslek/disiplin çocukların ihtiyaçlarını tek başına karşılayamaz.

Çocuk adalet sisteminin ihtiyaç duyduğu bütüncül ve çok disiplinli yapıyı anlamak için sistem/ekolojik sistem yaklaşımı iyi bir çerçeve oluşturmaktadır.

Sistem kuramı öncelikle doğa bilimlerinde kullanılmış, sosyal bilimlerde ise daha sonra, özellikle 1960'lardan sonra yaygın bir kullanıma ulaşmıştır. Sistem yaklaşımının genel içerik çerçevesi pek çok akademisyenin sistem kuramı içinde yeni bazı yaklaşımlar geliştirmelerini de sağlamıştır. Bu yaklaşımlardan biri de ekolojik yaklaşım olmuştur.

Ekolojik yaklaşıma göre her insan, farklı sistemlerden oluşan bir çevre içerisinde doğar. Bu sistemlerden bazıları, aile sistemi, eğitim sistemi, siyasal sistem, inanç sistemi, ekonomik sistem ve çalışma hayatını içeren iş sistemidir. İnsan tüm bu sistemler ile duygu, düşünce, bilgi, değer paylaşımını gerçekleştirebilmek için diğer insanlarla haberleşir ve etkileşim kurar. İletişim ve etkileşim süreçleri aktif ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte bu süreçlerin yönü pozitif ya da negatif olabilmektedir. Bireyin davranışı, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimi, yaşadığı sosyal çevre içerisinde meydana gelen etkileşimlerin yönüne göre değişmektedir. Bu çerçevede davranışlarıyla çevresini etkilediği gibi aynı zamanda içinde bulunduğu çevresel sistemlerden de etkilenen insan, bio-psiko-sosyal ve kültürel boyutu olan bir varlıktır.

Ekolojik sistem yaklaşımı, insan davranışına etki eden iç ve dış kuvvetlerin karşılıklı etkileşimleri üzerinde durur, bireylerin farklı durumlara uyumlarını sağlayan geçerli davranış kalıplarını tanımlar ve çevre içerisinde bulunan insan ve diğer sistemlerin birbirleri üzerinde meydana getirdikleri etkileri açıklar.

Ekolojik sistem yaklaşımı, birey ve diğer sistemler arasındaki karşılıklı etkileşimin yani interaksiyonun tanımlanmasına odaklanmaktadır. Günümüzde aile yapısı ve sosyal kurumlar ile çevre içerisinde yer alan diğer sistemlerin işlev ve yapıları hızlı bir değişime uğramakta, yaşam bireyler için daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bu durum bireylerin sosyal çevreye adaptasyonunu olumsuz yönde etkilemekte, ortaya çıkan bireysel talepler ile toplumsal kaynaklar arasındaki dengesizlik durumu ise gerilime ve strese yol açmaktadır. Kişilerin başa çıkma yetenekleri ve olanakları kendi yaşam koşullarını oluşturmaktadır.

İnsan hayatı, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel değişim süreçlerini kapsar. Birey bir yaş döneminden diğerine geçerken çeşitli sorunlar ve ihtiyaçlar kendiliğinden gündeme gelir. Bu geçiş dönemlerinde kişi yürümeyi öğrenme, okula başlama, ergenliğe giriş, okul hayatının sona ermesi, iş hayatına girme, evlenme, çocuk sahibi olma, çocukların evden ayrılması, emeklilik ve eşlerden birinin kaybı gibi "yaşam döngüsü" adı verilen süreçler içinde değişime uğrayarak yaşamdaki sürecini oluşturur. Ekolojik sistem yaklaşımı, bireylerin, ailelerin ve küçük grupların geçiş dönemleri ile ilgili sorunlarını ve bir yaş evresinden diğer yaş dönemine taşıdıkları ihtiyaçlarını inceler. Bu inceleme, birey ile çevre arasındaki etkileşimlerin daha iyi anlaşılması açısından da büyük öneme sahiptir.

Tarihsel süreç insanın evreni ve evreni oluşturan her şeyi anlama, tanımlama ve açıklama çabası ile ilgilidir. Bu anlama, tanımlama, açıklama çabası her olgu ve olayı tek tek ele almakla başlamış gibi görünmekle birlikte süreç içinde bu olgu ve olayların etkileşimsel süreçlerini çözümlmeye dahil etme bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüz sosyal bilimlerinin, özellikle psikoloji, sosyoloji, antropoloji, işletme, ekonomi, yönetim bilimi ve siyaset biliminin, son yıllarda en çok yararlandıkları yaklaşımlardan biri “sistem yaklaşımı” olmuştur. Sistem sözcüğü bugün, bu bilim dallarında sık sık rastladığımız bir sözcük haline gelmiştir. Örneğin, ekonomik sistemler, sosyal sistemler, kültürel sistemler vb. Günümüz bilimlerinde gittikçe önem kazanan sistem yaklaşımı bir kuram ve bir öğretilen çok, araştırma stratejilerine dayanan bir yöntem olarak belirlenmektedir.

Günümüzde aile yapısı ve sosyal kurumlar ile çevre içerisinde yer alan diğer sistemlerin işlev ve yapıları hızlı bir değişime uğramakta, yaşam bireyler için daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bu durum bireylerin sosyal çevreye adaptasyonunu olumsuz yönde etkilemekte, ortaya çıkan bireysel talepler ile toplumsal kaynaklar arasındaki dengesizlik durumu ise gerilime ve strese yol açmaktadır. Kişilerin başa çıkma yetenekleri ve olanakları kendi yaşam koşullarını oluşturmaktadır.

2.1.2

Çocuk Adalet Sisteminde Yer Alan Kurumlar, Kuruluşlar, Meslek Elemanları, Rol ve Sorumlulukları (Aktörler ve İşlevleri)

2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun çocuk adalet sisteminin çok disiplinli ve sektörlü yapısına uyumlu bir çerçeve getirdiği açıktır.

Çocuk Koruma Kanunu kullandığı paradigma ve kapsamı açısından önemli bir dönemeç olarak tanımlanabilir. Muhtaçlık kavramı yerine çağdaş çocukluk paradigması ile uyumlu olarak korunma ihtiyacı içinde olan çocuk kavramını kullanan yasada çocuk hakları anlayışına atıfta bulunulması dikkat çekicidir. Yasa kapsadığı yaş sınırı ile de uluslararası standartlarla uyumludur. Yasanın en önemli katkısı ise önemli bir paradigma değişikliği ile suça sürüklenen çocukları da çocuk koruma paradigmasının kapsamına almasıdır. Böylece Türkiye’deki çocuk koruma tarihinde ilk kez suça sürüklenen çocuklar, salt ceza-adalet sisteminin sorunu olarak görülmeğe çıkmıştır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

ÇKK’nın amacı, birinci maddede “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak belirtilmiştir. Kanunun beşinci maddesi koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bahseder. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Söz konusu tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilmektedir. 2005 yılında Adalet Bakanlığı kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyondan sorumlu iken (Madde 45) 2011 yılında yapılan düzenleme ile koordinasyon sorumluluğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na verilmiştir. Kanunun temel ilkeler başlığı altında dördüncü maddesi (e) bendi, Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla “Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları” ilkesinden söz etmektedir. Kanunun geçici birinci maddesinin beşinci bendinde “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar... koruyucu ve destekleyici tedbirleri yerine getirmek üzere gerekli tedbirleri alır. Ayrıca, ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar bu amaçla sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine gidebilirler” denmektedir. Kanunun altıncı ve otuzuncu maddelerinde de STK'larla işbirliğinden bahsedilmektedir. Görüldüğü üzere ÇKK çok disiplinli ve çok aktörlü bir sistemi beraberinde getirmektedir.

Aşağıda ÇKK kapsamında Çocuk Adalet Sisteminde yer alan aktörler ve işlevlerine değinilmektedir. Bu aktörler çocuk kolluğundan, çocuk infaz kurumuna kadar çeşitli makamlardan ve bu makamlarda görev yapan kamu görevlilerinden¹ ve diğer bireylerden oluşurlar.

► **Çocuk (ÇKK m. 3):** Sistemin baş aktörü “çocuk”tur. 18 yaşını tamamlamamış herkes, daha erken yaşta ergin olsa bile, çocuktur.

Çocuk Koruma Kanunu'nda;

Korunma ihtiyacı olan çocuk, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu;

Suçta sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu, ifade eder.

Kanun her iki grubu da korumayı amaçlamaktadır (ÇKK m. 1).

► **Çocuk Hakimi (ÇKK m. 3):** Ceza yargılamasında, bir hakim tarafından karara bağlanması gereken işlemler hakimlik kararı olarak nitelendirilir. Bu şekilde verilen kararlar, yargılama yapılması gerekmeyen kararlardır. Bu nedenle mahkemeler tarafından verilen kararların yanı sıra hakim kararı olarak nitelendirilen kararlar da söz konusudur.

Çocuk hakimi, hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suçta sürüklenen çocuklarla, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hakimini ifade eder.

► **Çocuk Mahkemeleri (ÇKK m. 25-28):** Bu mahkemeler “çocuk mahkemesi” ve “çocuk ağır ceza mahkemesi” olarak kurulmuştur (ÇKK m. 3, m. 25-28). Mahkemeler, hem suçta sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamaları yapmak, hem de Çocuk Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir (ÇKK m. 26/3).

► **Çocuk Mahkemesi:** Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulması ilk defa 1979 yılında 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” ile öngörülmüştür. Bu kanun “ceza hukuku ağırlıklı” iken, 2005 tarihli ve 5395 sayılı “Ço-

¹ Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevlerle bağlantılı olarak suç işleyen kamu görevlileri hakkında, 4483 sayılı Memurlar ve Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz (ÇKK m. 44).

cuk Koruma Kanunu” hem suç öncesi koruma, hem de suç sonrası güvenlik tedbirleri ile cezalandırma yollarını birlikte düzenlemiştir.

Çocuk mahkemesi tek hakimden oluşur (ÇKK m. 25/1). Cumhuriyet savcısı bu mahkemelerde yapılan duruşmalarda bulunmaz, ancak çocuk mahkemesinin bulunduğu yerdeki Cumhuriyet savcısı mahkeme kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilir. Çocuk mahkemelerine hem hukuki, hem de cezai görevler verilmiştir. Bu mahkemeler; korunmaya muhtaç çocuklar ile suça sürüklenmiş ancak cezai sorumluluğu olmayan çocuklar için uygulanacak tedbir kararlarını vermek ve suça sürüklenen çocuklar için asliye ceza ve sulh ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalar bakımından görevlidir. Bunun yanı sıra; çocuk hakkında KDTK ile birlikte velayet, vesayet, kayyım ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermede de görevlidir (ÇKK M.7).

Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.

► **Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi:** Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Mahkeme, bir başkan ve iki üye ile toplanır. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde çocuk ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesi kurulabilir. Ağır ceza mahkemesi suç tipine ve cezanın ağırlığına göre yetki kazanır.

Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.

► **Sulh Ceza Mahkemesi:** Sulh ceza mahkemesi tek hakimlidir ve adliye teşkilatı bulunan her yerde sulh ceza mahkemesi kuruludur. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde sulh ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Sulh ceza mahkemesi üst sınırı iki yıla kadar (iki yıl dahil) hapis cezasını veya adli para cezasını gerektiren suçlara ilişkin davalara bakar.

Sulh ceza mahkemeleri soruşturma aşamasında hakim kararını gerektiren işlemlerde de (arama, el koyma, tutuklama gibi) karar verme yetkisine sahiptir.

► **Asliye Ceza Mahkemesi:** Asliye ceza mahkemeleri tek hakimlidir. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde asliye ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Asliye ceza mahkemesi sulh ceza mahkemesinin ve ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen suçlara ilişkin davalara bakmakla görevlidir.

► **Ağır Ceza Mahkemesi:** Ağır ceza mahkemesinde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur. Mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Duruşmayı başkan yönetir ancak başkan ve üyelerin oyları birbirine eşittir. Başkanın oyunun üstünlüğü yoktur. Mahkeme kararlarını oybirliği veya oy çokluğu ile verir. Çoğunluk ile farklı görüşte olan başkan veya üye neden farklı görüşte olduğuna dair gerekçelerini açıklar.

Ağır ceza mahkemesi adli teşkilatın bulunduğu her yerde bulunmamakta, her il merkezinde ve iş durumunun gerektirdiği ilçelerde bulunmaktadır. İş durumunun gerekli kıldığı hallerde ağır ceza mahkemesinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Ağır ceza mahkemesi; yağma (TCK m. 148), irtikap (TCK m. 250/1,2), resmi belgede sahtecilik (TCK m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (TCK m. 158), hileli iflas (TCK m. 161) suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve on yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlara ilişkin dava ve işlere bakar.

► **Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi:** CMK'nın 250. maddesinde sayılan suçlara bakmakla görevlendirilen ağır ceza mahkemelerine özel yetkili ağır ceza mahkemesi denilmektedir. Bu mahkemeler ağır ceza mahkemesi niteliğindedir. Sadece kanunda belirtilen suçlara bakmakla görevlidir. Yargılama usulleri bakımından genel yetkili mahkemelere göre bir takım farklı hükümler uygulanmaktadır. 6008 sayılı kanunla yapılan değişiklik çerçevesinde çocuklar hiçbir şekilde bu mahkemelerde yargılanamaz ve bu mahkemelere özgü soruşturma ve kovuşturma hükümleri çocuklar bakımından uygulanamaz.

► **Kamu Vesayeti Makamı:** Türk Medeni Kanunu'nda kişilerin hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için hak ve fiil ehliyetine sahip oldukları durumlar düzenlenmiştir. Gerçek kişiler kural olarak ergin (reşit) olduklarında hak ve yetkilerini kullanma (fiil) ehliyetine sahip olur.

Çocuk 18 yaşını doldurunca veya evlenince veya mahkeme kararı ile ergin (reşit) olur. Çocuk ergin oluncaya kadar anne ve babasının velayeti altındadır. Anne ve baba velayet hakkını birlikte kullanırlar. Velayetin anne veya babadan alınması halinde velayeti diğer eş tek başına kullanır.

Çocuk yaştaki kişi ergin olmadığı halde hem annesinin ve hem de babasının velayeti çeşitli nedenlerle (ölüm, velayetin kaldırılması gibi) sona erdiğinde fiil ehliyetine de sahip olmadığından, onun hak ve yetkilerini kullanacak bir kanuni temsilci atanması gerekir.

Yine ergin yaşta olduğu halde bir kişinin akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle; işlerini kendisinin görememesi veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli bakım gerekmesi ya da kişinin akıl hastalığı veya zayıflığı nedeniyle başkalarının güvenliğini tehlikeye sokması durumunda, ergin yaştaki kişiye de işlerini yapacak bir kanuni temsilcinin atanması gerekir.

Bunun yanı sıra; ergin olan kişinin, savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya mal varlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açması ve bu yüzden devamlı olarak korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmesi veya bu nedenlerle başkalarının güvenliği için tehlike oluşturması halinde de ergin yaştaki kişiye işlerini yapacak kanuni temsilci atanır.

Ergin yaştaki bir kişinin bir yıl ve daha uzun süreli hapis cezası alması halinde, bu cezası onun fiil ehliyetini kaldırır. Böyle bir durum meydana geldiğinde, kişinin cezasını çekmeye başladığı tarihten tahliye olmasına kadar geçecek sürede onun işlerini yapacak bir kanuni temsilcinin atanması gerekir.

İşte “kısıtlama” olarak nitelenen bu durumların varlığı halinde, kişiye bir kanuni temsilcinin atanması gerekir. Bu temsilciye “vasi” denir. Vasi, vesayet altındaki çocuğun veya kısıtlı kişinin, kişiliği ve mal varlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür.

Kişinin tümü ile kısıtlanması gerekmeyip, sadece belirli bir işin yürütülmesi için kendisine bir temsilci atanması gerektiğinde, bu işi yapan temsilciye kayyım denir. Buna göre, kayyım, vasiye göre daha dar yetkileri olan bir kanuni temsilci durumundadır.

Vasinin atanması, işlemlerinin denetlenmesi, yapacağı bir takım işlemler için izin verilmesi veya verilen iznin onaylanması işlemleri kamu vesayet organları tarafından yerine getirilir. Kamu vesayet organları sulh hukuk mahkemeleri tarafından yerine getirilen “vesayet

makamı” ve asliye hukuk mahkemesi tarafından yerine getirilen “denetim makamı” olmak üzere iki türdür.

► **Sulh Hukuk Mahkemesi:** Sulh hukuk mahkemesi, kamu vesayetinde vesayet makamı olarak görev yapar. Bir kişinin vesayet altına alınmasına, çocuğun veya kısıtlı adayın yerleşim yerindeki sulh hukuk mahkemesi (vesayet makamı) karar verir. Sulh hukuk mahkemesi, vasi atanmadan önce, kısıtlanması istenen kişinin fiil ehliyetini geçici olarak kaldırıp ona bir temsilci atamak dahil olmak üzere gerekli tedbirleri alır.

Vesayet makamı, vasinin işlemlerini denetler, bu işlemlere karşı yapılan başvuruları inceleyip karara bağlar. Ayırt etme gücüne sahip olan vesayet altındaki kişi ve konu ile ilgili her kişi, vasinin kararlarına ve işlemlerine karşı vesayet makamına itiraz edebilir. Vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesi bu itirazları karara bağlar.

Vesayet makamı durumundaki sulh hukuk mahkemesi;

- a) Taşınmazların alımı, satımı, rehn edilmesi ve bunlar üzerinde başka bir ayni hak kurulması,
- b) Olağan yönetim ve işletme ihtiyaçları dışında kalan taşınır veya diğer hak ve değerlerin alımı, satımı, devri ve rehn edilmesi,
- c) Olağan yönetim sınırlarını aşan yapı işleri,
- d) Ödünç verme ve alma,
- e) Kambiyo taahhüdü altına girme,
- f) Bir yıl veya daha uzun süreli ürün ve üç yıl veya daha uzun süreli taşınmaz kirası sözleşmeleri yapılması,
- g) Vesayet altındaki kişinin bir sanat veya meslekle uğraşması,
- h) Acele hallerde vasinin geçici önlemler alma yetkisi saklı kalmak üzere, dava açma, sulh olma, tahkim ve konkordato yapılması,
- i) Mal rejimi sözleşmeleri, mirasın paylaşılması ve miras payının devri sözleşmeleri yapılması,
- j) Borç ödemededen aciz beyanı,
- k) Vesayet altındaki kişi hakkında hayat sigortası yapılması,
- l) Çıraklık sözleşmesi yapılması,
- m) Vesayet altındaki kişinin bir eğitim, bakım veya sağlık kurumuna yerleştirilmesi,
- n) Vesayet altındaki kişinin yerleşim yerinin değiştirilmesi, işlemlerini yapması için vasiye izin verir. Vasi, bu işlemleri sulh hukuk mahkemesinden izin almadan yapamaz.

Asliye Hukuk Mahkemesi: Asliye hukuk mahkemesi, kamu vesayeti sisteminde denetim makamı görevini yerine getirir. Bu görev kapsamında, vesayet makamı (sulh hukuk mahkemesi) tarafından verilen kararlara karşı yapılan itirazları inceleyip karara bağlar. Vasi tarafından yerine getirilen bazı işlemlerin özel öneme sahip olması nedeniyle, bu işlemlerin yapılmasına sulh hukuk mahkemesi tarafından izin verilmesinden sonra denetim makamı durumundaki asliye hukuk mahkemesinin de izin vermesi, bir anlamda vesayet makamı tarafından verilen izni onaylaması gerekir. Bu işlemler şunlardır:

1. Vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi,

2. Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması,
3. Bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması,
4. Ömür boyu aylık veya gelir bağlama veya ölünceye kadar bakma sözleşmeleri yapılması,
5. Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması,
6. Küçüğün ergin kılınması,
7. Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılması.

► **Aile Mahkemesi:** Aile mahkemeleri, 09.01.2003 tarihli ve 4787 sayılı “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” uyarınca kurulmuştur. Bu mahkemelerin, Adalet Bakanlığı tarafından, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hakimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulması öngörülmüştür. Gerektiğinde, aynı yerde aile mahkemesinin birden çok dairesi kurulabilir. Aile mahkemesi kurulamayan yerlerde bu kanun kapsamına giren dava ve işlere, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na belirlenen Asliye Hukuk Mahkemesi’nce bakılır.

Aile mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. Ancak yargı çevresi, Adalet Bakanlığı’nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na değiştirilebilir.

Aile mahkemeleri; 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Üçüncü Kısım hariç olmak üzere İkinci Kitabı ile 03/12/2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’a göre aile hukukundan doğan dava ve işleri, 20/05/1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’a göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarını tanıma ve tenfizi işlemleri ile kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla görevlidir.

Aile mahkemesi,

- a) Eşleri evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya; ailenin ekonomik varlığının korunmasına veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya; aile bireylerinden birini resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirilmesine, bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna devam etmesine,
- b) Ailedeki küçükler hakkında; bakım ve gözetim yükümlülüğü olan kimsenin nafaka ödemesine; bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye; çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya; genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilir.

Aile mahkemesince verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 4787 sayılı Kanun’un 5. maddesine göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir.

► **Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu (ÇKK m. 29-30):** Yasanın bu hükmü ile Cumhuriyet Başsavcılıkları'nda bir çocuk bürosu kurulmuştur (ÇKK m. 29-30). ÇKK 28 inci maddede belirtildiği üzere, bu bürolara tercihen çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmetler alanında eğitim almış olan Cumhuriyet savcıları görevlendirilir.

► **Kolluğun Çocuk Birimi:** Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirilir (ÇKK m. 31-32). Kolluğun çocuk biriminin bulunmaması halinde genel kolluk birimlerinde çocuğun yetişkinlerden ayrı yerde tutulması gerekir. (ÇKK m. 16).

Emniyet Müdürlüğü'nün çocuk birimi, illerde "Çocuk Şube Müdürlükleri", ilçelerde ise "Çocuk Büro Amirlikleri" biçiminde teşkilatlanmıştır. Jandarma Genel Komutanlığı'nca ise illerde, çocuk ve kadın kısım amirlikleri kurulmuş, ilçelerde ve karakollarda ise çocuk ve kadın suçları işlem astsubayı görevlendirilmiştir.

Kolluğun çocuk birimi, korunmaya ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya bakımını üstlenmiş olan kimseye, baroya ve ASPB'ye; çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa o kurumun temsilcisine bildirir. Eğer çocuğun yakınının suça azmettirdiğinden veya istismar durumundan şüphe duyulursa, yakınına bilgi verilmez (ÇKK m. 31/2). Çocuk hakkında görev yapacak kolluk biriminin; çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet gibi konularda eğitim alması sağlanır. Yasa çocuk için kolluk birimine; çocuğun kollukta kalmasının yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı halinde, acil korunma kararını dahi beklemeden gerekli önlemleri alma ve çocuğu en yakın ve en kısa sürede, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim etme yetkisini de vermiştir (ÇKK m. 31/5).

► **Sosyal Çalışma Görevlileri:** Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerine Adalet Bakanlığı'nca kadrolu olarak sosyal çalışma görevlileri atanır (ÇKK m. 33-35). Atamada çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında yüksek lisans yapmış olan kişiler tercih edilir. Sosyal çalışma görevlilerinin hukuki statüsü ile hak ve yetkileri, bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

► **Aile Mahkemelerinde Görevli Uzmanlar:** Her aile mahkemesine; davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek ve mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığı'nca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı² atanır. Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukuki veya fiili herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden bilirkişiliğe ilişkin hükümlere göre yararlanılır.

2 Literatürde "sosyal çalışmacı" ve "sosyal hizmet uzmanı" kavramlarına yönelik tartışmalar sürmekte ve bu iki kavram birbiri yerine kullanılmaktadır. Bu kitapta da bu iki kavram temelde birbiri ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

► **Müdafi, Vekil ve Baro:** Bir suçun mağduru olan veya suça sürüklenen çocuğun bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkı vardır (AİHS m. 6; ÇHS m. 40; CMK m. 150 ve 239).

Müdafi; şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı,

Vekil; mağdur, müşteki, katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukatı, ifade eder.

Herkes kendisini savunacak ve temsil edecek avukatı seçme hakkına sahiptir. Ancak kendisine avukat tayin edemeyecek durumda olanlara ssoruşturmanın veya kovuşturmanın yapıldığı yer barosunca avukat atanır (CMK m. 150).

► **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı³:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri” yapmak üzere kurulmuş bir teşkilat olduğu için; çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir alınması isteminde bulunabilir (ÇKK m. 7) veya derhal koruma altına alınması gereken çocuk, kurum tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra, hakkında acil korunma kararı alınması için çocuk hakimine başvurabilir (ÇKK m. 9). Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nda görevli sosyal çalışma görevlileri ÇKK ile verilen görevleri yaparlar (ÇKK m. 33).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve yerel yönetimler çocuk hakkında gerekli destekleyici tedbirleri yerine getirirler (ÇKK m. 45).

► **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü:** 633 sayılı KHK’nın 8. maddesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı içerisinde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, çocuğa yönelik hizmetlerin uygulanmasından sorumlu temel birim olarak öngörülmüştür. Bir diğer deyişle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çocuklar ile ilgili olarak yerine getirilecek hizmetlerin yürütülmesi ve eşgüdümünden Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumludur.

► **Adalet Bakanlığı⁴:** Adalet Bakanlığı, çocuk adalet sisteminde görev yapan kurumlar arasında koordinasyonu sağlar (ÇKK m. 45/3).

► **Denetim Görevlisi:** Denetim görevlisi, çocuk hakkında verilen denetim kararını yerine getirmekle görevli kişidir (ÇKK m. 37). Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir (ÇKK m.36).

Korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde 12 yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi halinde, bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre ASPB tarafından yerine getirilir. ASPB İl Müdürlüğü, çocuk için bir denetim görevlisi görevlendirir.

3 08.06.2011 tarih ve 27958 Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 35. maddesi gereğince Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne yapılan atıfların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına yapılmış sayılır.

4 08.06.2011 tarih ve 27958 Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 2/c ve 8/i maddeleri, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda belirlenen tedbirlerin yürütülmesi ve koordinasyonunun sağlanmasını Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın görevleri arasında saymıştır.

Adli kontrol altına alınan, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verildiği hallerde bu görev, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü tarafından yerine getirilir. Şube Müdürlüğü çocuk için bir denetim görevlisi görevlendirir.

Görevlendirme sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocukla kolay iletişim kurabilecek olanlar tercih edilir.

Denetim görevlisi; kararlar ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, ona yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak, rehberlik etmek ve ihtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmakla görevlidir (ÇKK m. 38).

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile yaratılan aktörler; Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı (DSYMKK m. 8), Şube Müdürlüğü (DSYMKK m. 10), Koruma Kurulları (DSYMKK m. 16) ve Danışma Kurulu'dur (DSYMKK m. 19).

Denetimli serbestlik sistemi, ülkemizde 2005 yılında ceza adalet mevzuatında yapılan değişiklikler sonucu kurulmuş; Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ise 20 Temmuz 2005 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı kurulmuş, Daire Başkanlığı bünyesinde; yetişkin denetimli serbestlik şubesi, çocuk denetimli serbestlik şubesi, koruma kurulları ve yardım şubesi, kamu yararına çalışma ve madde izleme şubesi, rapor ve rehberlik hizmetleri şubesi şeklinde şube müdürlükleri oluşturulmuştur.

Denetimli serbestlik hizmeti; şüpheli, sanık veya hükümlüyü ceza infaz kurumuna almadan toplum içinde denetleyerek yeniden toplumla bütünleşmesini amaçlayan, bunu sağlayabilmek için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı insan ve toplum temelli bir uygulamadır. Bu kapsamda mahkemeler tarafından çocuklar hakkında hapis cezasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasını infaz ederek koşullu saliverilmesi, kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilmesi gibi hallerde çocuk hakkında rehberlik hizmeti, eğitim tedbiri, örgün eğitime devam edemeyen çocuklar için mesleki eğitim kursları gibi yaptırımlara karar verilebilmektedir. Mahkemeler tarafından verilen bu tür tedbir kararları denetimli serbestlik ve yardım merkezleri tarafından yerine getirilmektedir.

Denetimli Serbestlik Şube müdürlükleri, mahkemeler tarafından çocuk ve yetişkinler hakkında verilen kararların infaz görevinin yanı sıra, çocukların toplumla bütünleşme çalışmalarının desteklenmesi amacıyla rehberlik hizmeti çerçevesinde çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bunlar arasında şubeler bünyesinde kütüphaneler oluşturulması, sportif ve kültürel faaliyetler düzenlenmesi, valilik ve kaymakamlık gibi kamu kurumları, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kişilerle görüşülerek, ekonomik yardıma ihtiyaç duyan çocuklara yardım sağlanması, aile içi iletişimin artırılması ve ergenlik sorunları konusunda rehber öğretmenler ile işbirliği yapılması, çeşitli kurumlarla görüşülerek genç hükümlülere iş sağlanması gibi çalışmalar sayılabilir.

► **Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu:** Bu kurumların da doğrudan veya dolaylı olarak çocuk ceza adalet sistemi içinde görevleri vardır.

Çocuk kapalı ceza infaz kurumu; çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır (CGİK m. 11).

Gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başlandığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitimi ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır (CGİK m. . 12).

► **Çocuk Eğitimevi:** Çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleşmeleri amaçları güdülen yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır (CGİK m. 15).

Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve 18 yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri için 21 yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

2.1.3

Çocuk Koruma Kanunu'ndan Kaynaklanan Rol ve Sorumluluklar

Bu bölümde çocuk adalet sisteminde yer alan aktörlerin, Çocuk Koruma Kanunu'ndan kaynaklanan rol ve sorumluluklarına değinilecektir.

Yerel Yönetimler

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Danışmanlık ve barınma tedbirlerini yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- Haklarında bakım veya barınmaya ilişkin tedbir kararı alınan ve tedbirin uygulanacağı kurum veya kuruluşa teslim edilen çocukların, izinsiz olarak kurum veya kuruluştan ayrılmaları durumunda tutanak tutarak, durumu, en seri iletişim araçları ile kolluk birimine bildirmek, mahkeme veya çocuk hakimine de bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 22).
- Danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin uygulayacakları mesleki çalışmalar ve programlara ilişkin standartları, uygulama esaslarını ve değerlendirme ölçütlerini belirlemek, uygulama usul ve esaslarını oluşturarak birer örneğini il ve ilçe koordinasyon makamları ile merkezi koordinasyonun sekretaryasına göndermek (ÇKKKDTY m. 12).
- Danışmanlık tedbirini uygulayacak uzmanları alanları da belirtilmek suretiyle tedbiri yerine getirmekle sorumlu kurumların taşra birimleri tarafından, il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına, mahkeme veya çocuk hakimlerine bildirmek (ÇKKKDTY m. 12).

Valilik

- Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin eşgüdüm halinde yerine getirilmesini sağlamak üzere kanunda öngörülen tedbir ve hizmetlerin hızlı, etkili, amaca uygun ve verimli yürütülmesini sağlamak (ÇKKKDTY m. 20).

- Tedbir kararlarının yerine getirileceği kurumların yapısı ve özellikleri ile tedbir kararlarını uygulayacak kişileri tespit ederek mahkemeleri bilgilendirmek (ÇKKKDTY m. 20).
- Kanunun 6. ve 9. maddelerine göre, çocuğun ihbarı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslimi ile başlayan süreçte; çocuğun tedavisi ve sosyal inceleme raporu ile benzeri hizmetlerin yerine getirilmesi için mekan ve personel tahsisi dahil olmak üzere gereken tüm tedbirlerin alınmasını sağlamak (ÇKKKDTY m. 20).

Muhtarlar

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).

Sağlık Bakanlığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sağlık tedbirlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19, 20, 21).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).
- Sağlık kontrolü ve tedaviye ilişkin hizmetlerden doğan tüm giderleri karşılamak (ÇKKKDTY m. 14)
- Sağlık ve bakım tedbirinin birlikte uygulanacağı hallerde, öncelikle suça sürüklenen veya korunma ihtiyacı olan çocuklardan tedavisi gereken ağır psikolojik rahatsızlığı veya madde bağımlılığı nedeniyle fiziksel sorunları olanların rehabilitasyonu için resmi veya özel sağlık kuruluşlarının kurulmasını sağlamak (ÇKKKDTY m. 14)

Sağlık Kuruluşları

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- Çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim edileceği hallerde, çocuğun ilk sağlık kontrolünü yapmak (ÇKKKDTY m. 14).
- Bulaşıcı hastalığı olan çocukların tedavisini gerçekleştirmek (ÇKKKDTY m. 14).
- Mahkeme veya çocuk hakiminin acil korunma kararı veya koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını vermeden önce çocuğun sağlık durumu hakkında istediği raporu vermek (ÇKKKDTY m. 16).
- Sağlık kurulunca düzenlenen rapora göre toplum açısından tehlikeli olan suça sürükle-

nen veya korunma ihtiyacı olan psikolojik olarak rahatsız çocukların yüksek güvenli ve sağlıklı kurumlarında korunma ve tedavi altına alınmasını sağlamak (ÇKKKDTY m. 16).

Milli Eğitim Bakanlığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Danışmanlık, barınma ve eğitim tedbirlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).
- Hiç eğitim almamış veya zorunlu eğitimini yarıda bırakmış, zorunlu eğitim yaşını tamamlamış olup haklarında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocukların; eğitimlerini sürdürürebilmeleri, kapasitelerini geliştirebilmeleri, iş ve meslek edinebilmeleri amacıyla gerekli önlemleri almak (ÇKKKDTY m. 13).

Eğitim Kuruluşları

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- Danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin uygulayacakları mesleki çalışmalar ve programlara ilişkin standartları, uygulama esaslarını ve değerlendirme ölçütlerini belirlemek, uygulama usul ve esaslarını oluşturarak birer örneğini il ve ilçe koordinasyon makamları ile merkezi koordinasyonun sekretaryasına göndermek (ÇKKKDTY m. 12).
- Danışmanlık tedbirini uygulayacak uzmanları alanları da belirtilmek suretiyle tedbir yerine getirmekle sorumlu kurumların taşra birimleri tarafından, il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına, mahkeme veya çocuk hakimlerine bildirmek (ÇKKKDTY m. 12).
- Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, özel eğitime gereksinim duyan engelli çocuklar için eğitim tedbirinin uygulanmasına ilişkin ilde yapılan faaliyet ve programlar hakkında mahkeme veya çocuk hakimi ile il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına periyodik olarak bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 13).

Sivil Toplum Kuruluşları

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

- Eğitim tedbirinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).
- Hiç eğitim almamış veya zorunlu eğitimini yarıda bırakmış, zorunlu eğitim yaşını tamamlamış olup haklarında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocukların; eğitimlerini sürdürebilmeleri, kapasitelerini geliştirebilmeleri, iş ve meslek edinebilmeleri amacıyla gerekli önlemleri almak (ÇKKKDTY m. 13).
- Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, özel eğitime gereksinim duyan engelli çocuklar için eğitim tedbirinin uygulanmasına ilişkin ilde yapılan faaliyet ve programlar hakkında mahkeme veya çocuk hakimi ile il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına periyodik olarak bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 13).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

- Danışmanlık, bakım, barınma tedbirlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 45).
- Adli ve idari mercilerden, kolluk görevlilerinden, sağlık ve eğitim kuruluşlarından ve sivil toplum kuruluşlarından gelecek bildirimleri almak (ÇKK m. 6).
- Kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhal yapmak (ÇKK m. 6; ÇKKY m.5).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması gereken hallerde çocuk hakkında yönetmeliğin 21. maddesine uygun olarak sosyal inceleme raporu hazırlamak, talep yazısı ekinde mahkemeye veya çocuk hakimine sunmak ve raporunun bir örneğini soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcılığına göndermek (ÇKKY m.5).
- Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı uygulanmasını çocuk mahkemesinden istemek (ÇKK m. 7).
- Tedbirin kaldırılmasını, süresinin uzatılmasını veya değiştirilmesini çocuk hakiminden talep etmek (ÇKK m. 8).
- Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunduğu bildirim ya da tespiti veya hakkında acil korunma kararı almak için beklemenin, çocuğun yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı halinde, durumun gerektirdiği önlemleri almak suretiyle çocuğu derhal Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim eden kolluktan teslim almak (ÇKK m. 31).
- Kendisine intikal eden olaylarda gerekli önlemleri derhal alarak çocuğu, resmi veya özel kuruluşlara yerleştirmek (ÇKK m. 10).
- Kolluk tarafından getirilen çocukların derhal teslim alınabilmesi için gerekli önlemleri almak (ÇKKY m.16).

- Derhal korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde çocuğu, bakım ve gözetim altına almak; acil korunma kararının alınması için çocuğun kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hakimine müracaat etmek (ÇKK m. 9).
- Acil korunma kararının süresi içerisinde (en fazla otuz gün) çocuk hakkında sosyal inceleme yaparak, tedbir kararı alınması gerekip gerekmediği hakkındaki görüşü ve sağlanacak hizmetleri hakime bildirmek, gerektiğinde koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep etmek (ÇKK m. 9).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Haklarında bakım veya barınmaya ilişkin tedbir kararı alınan ve tedbirin uygulanacağı kurum veya kuruluşa teslim edilen çocukların, izinsiz olarak kurum veya kuruluştan ayrılmaları durumunda tutanak tutarak, durumu, en seri iletişim araçları ile kolluk birimine bildirmek, mahkeme veya çocuk hakimine de bilgi vermek (ÇKKKDTY m. 22).
- Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak, koordinasyonun sekreteryasını yürütmek ve merkezi koordinasyon toplantılarını organize etmek (ÇKKKDTY m.19)
- İllerde koordinasyonun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek (ÇKKKDTY m. 20).
- Tedbir kararları ile ilgili uygulama planı (çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde) ve periyodik olarak (en geç üçer aylık) değerlendirme raporu hazırlamak (ÇKKKDTY m. 18).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerektiğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m.19).
- Bakım veya barınma tedbir kararı alınan ve ihmal veya istismara uğrayan, psiko-sosyal sorunları nedeniyle uyum sorunu yaşayanlar ile olumsuz yaşam deneyimlerini devam ettirmeleri nedeniyle rehabilitasyona ihtiyacı olduğu tespit edilen çocukların, bu amaçla kurulmuş merkezlerde rehabilitasyonlarını sağlamak (ÇKKKDTY m. 14).
- Danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin uygulayacakları mesleki çalışmalar ve programlara ilişkin standartları, uygulama esaslarını ve değerlendirme ölçütlerini belirlemek, uygulama usul ve esaslarını oluşturarak birer örneğini il ve ilçe koordinasyon makamları ile merkezi koordinasyonun sekreteryasına göndermek (ÇKKKDTY m. 12).
- Danışmanlık tedbirini uygulayacak uzmanları alanları da belirtilmek suretiyle tedbiri yerine getirmekle sorumlu kurumların taşra birimleri tarafından, il ve ilçelerdeki koordinasyon makamlarına, mahkeme veya çocuk hakimlerine bildirmek (ÇKKKDTY m. 12).
- İl ve ilçe sosyal hizmet müdürlükleri, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında basın ve yayın organları ile benzeri iletişim araçlarında çıkan haberleri ve her türlü duyumu ihbar kabul ederek ayrıca bir resmi duyuru gelmesini beklemeden harekete geçerek bunları araştırmak (ÇKKKDTY m. 6).
- İl ve ilçe sosyal hizmet müdürlükleri, çevrelerindeki korunma ihtiyacı olan, kurum hizmetinden yararlanamayan çocukları tespit etmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak (ÇKKKDTY m. 6).
- Yapılan inceleme sonucu, müracaatçının gereksinim ve aciliyet durumu göz önünde bulundurularak, kurumun vermiş olduğu hizmet modellerine ya da ilgili kurumlara yönlendirme yapmak (ÇKKKDTY m. 6).

İçişleri Bakanlığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve bakanlığın görev alanına giren diğer hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan her türlü yardım ve destek taleplerini geciktirilmeksizin yerine getirmek (ÇKK m. 45).
- İl, ilçe ve merkezi koordinasyona katılmak (ÇKKKDTY m. 19).
- Gerekliğinde koordinasyon toplantılarında alınan tavsiye niteliğinde kararları, genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirmek (ÇKKKDTY m. 19).

Kolluk

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulmasını sağlamak (ÇKK m. 16),
- Nakiller sırasında çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmasını engellemek ve ancak zorunlu hallerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak (ÇKK m. 18),
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34)
- Bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin yerine getirilmesi (ÇKK m. 45).
- Hakkında tedbir kararı verilen ve bulunamayan çocuğu bulmak ve ilgili kuruma teslim etmek (ÇKKKDTY m. 22).
- Çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim edileceği hallerde, çocuğun ilk sağlık kontrolünü yaptırmak (ÇKKKDTY m. 14).

Kolluğun Çocuk Birimi

- Gözaltına alınan çocukları, kolluğun çocuk biriminde tutmak (ÇKK m. 16).
- Nakiller sırasında çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmasını engellemek ve ancak zorunlu hallerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için gerekli önlem alınmasını sağlamak (ÇKK m. 18).
- Çocuklarla ilgili kolluk görevlerini yerine getirmek (ÇKK m. 31).
- Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na, çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirmek (ancak, çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmez) (ÇKK m. 31).
- Çocuğun, kollukta bulunduğu sırada yanında yakınlarından birinin bulunmasına imkan sağlamak (ÇKK m. 31).
- Çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi

verilmemesi halinde, bu durumu tutanak altına alarak soruşturma dosyası içine konulmak üzere derhal Cumhuriyet savcısına bildirmek (ÇKKY 16).

- Personeline, çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet gibi konularda eğitim vermek (ÇKK m. 31).
- Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunduğu bildirimi ya da tespiti veya hakkında acil korunma kararı almak için beklemenin, çocuğun yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı halinde, durumun gerektirdiği önlemleri almak suretiyle çocuğun güvenliğini sağlamak ve mümkün olan en kısa sürede çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim etmek (ÇKK m. 31).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Suça sürüklenen çocuğun aileye teslimini gerektiren hallerde; çocuğun teslim edileceği veli, vasi, kanuni temsilci veya bakımını üstlenen kimseleri bulamadığında ya da bunların çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelendiğinde, çocuğu Cumhuriyet savcısının talimatını alarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na teslim etmek (ÇKKY m.16).
- Teslim ettiği çocuğun veli, vasi, kanuni temsilcisi veya bakımını üstlenen kimselerin çocuğa yeterli rehberliği sunmadığı veya çocuğu yeterince gözetemediği hususlarında bilgi edinmesi halinde durumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na derhal bildirmek (ÇKKY m.16.)

Cumhuriyet Başsavcılığı

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6; ÇKKY m. 5)
- Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurmak ve 28. maddenin birinci fıkrasında öngörülen nitelikleri haiz olanlar arasından yeterli sayıda Cumhuriyet savcısının, bu büroda görevlendirilmesini sağlamak (ÇKK m. 29).
- Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, çocuk bürosunun görevlerinin yerine getirilmesini sağlamak (ÇKK m. 30).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).

Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Bürosu

- Korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında tedbir kararı verilmesini çocuk hakiminden istemek (ÇKK m. 7, 15; ÇKKY m. 5)
- Gerektiğinde tedbir kararı verilmeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırmak (ÇKK m. 7).
- Tedbirin kaldırılmasını, süresinin uzatılmasını veya değiştirilmesini çocuk hakiminden talep etmek (ÇKK m. 8).
- Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturmaları yürütmek (ÇKK m. 15).
- Gerektiğinde çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurmak (ÇKK m. 15).
- Suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmek (ÇKK m. 30).

- Çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamak (ÇKK m. 30).
- Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum, kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmak, bu gibi durumları çocukları korumakla görevli kurum ve kuruluşlara bildirmek (ÇKK m. 30).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Kamu davasının açılmasının ertelenmesine dair kararların saklandığı özel bir karton tutmak (ÇKKY m.38).
- Denetim altına alınan çocuklar hakkında verilen kararların tarih ve sıra numarasına göre saklandığı özel bir karton tutmak, çocukların isimlerini ve karar numaralarını gösteren bir liste yapmak ve bu listeleri, çocuk hakkında mükerrer karar verilmesini önlemek için o yerde bulunan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerine bildirmek (ÇKKY m.38).
- Sosyal inceleme raporu örneklerinin kartonunu tutmak, isme göre listelemek ve listelerin birer örneğini, her ay güncelleyerek aynı yerde bulunan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri ile Cumhuriyet başsavcılığına bilgileri bakımından göndermek (ÇKKY m. 39).

Sosyal Çalışma Görevlisi

- Görevlendirildikleri çocuk hakkında derhal sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunmak (ÇKK m. 34)
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında yanında bulunmak (ÇKK m. 34).
- Mahkeme veya hakim tarafından çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında bulunmak üzere görevlendirildiğinde, çocuğa bu süreçte haklarını öğretmek, yargılama süreci hakkında bilgilendirmek ve kendini güvende hissetmesi, süreci anlaması ve görüşlerini serbestçe ifade etmesi için ona yardım etmek (ÇKKY m.13).
- ÇKK kapsamında mahkemeler ve çocuk hakimleri tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek (ÇKK m. 34).
- Çocuğa psiko-sosyal destek sağlamak üzere gerekli rehberliği yapmak, çocuğun orselenmemesi için gerekli önlemleri almak (ÇKKY m.18).
- Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek (ÇKKY m.19).
- Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevlendirildikleri mercie bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek (ÇKKY m.19).

- Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adli mercilerce tayin edilen uzmanlar dahil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri ile çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbirliği yapmak ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olmak (ÇKKY m.19).
- İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek (ÇKKY m.19).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hakimince kendisine görev verildiği hallerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapmak (ÇKKY m.19)

Çocuk Hakimi

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı vermek (ÇKK m. 7).
- Gerektiğinde tedbir kararı vermeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırmak (ÇKK m. 7).
- Talep üzerine veya resen, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına, sürenin uzatılmasına veya değiştirilmesine karar vermek (ÇKK m. 7, 8).
- Gerektiğinde hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun denetim altına alınmasına da karar vermek (ÇKK m. 7).
- Korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermek (ÇKK m. 7).
- Tedbir kararlarının uygulanmasını, en geç üçer aylık sürelerle incelettirmek (ÇKK m. 8).
- Derhal korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için müracaat edilen çocuk ile ilgili talep hakkında üç gün içinde karar vermek (ÇKK m. 9).
- Gerektiğinde çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına veya kişisel ilişkinin tesisine karar vermek (ÇKK m. 9).
- Koruma altına alınmış çocuğun, ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başka bir tedbire karar vermek (ÇKK m. 9).
- Gerektiğinde çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurmak (ÇKK m. 22).
- Çocuk Koruma Kanunu'nda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almak (ÇKK m. 26).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını tutulacak koruyucu ve destekleyici tedbir kararları defterine kaydetmek (ÇKKKDTY m. 22).

Çocuk Mahkemesi

- Duruşmayı ve duruşmada hazır bulunma hak ve yükümlülüğünü çocuğun velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisine bildirmek (ÇKK m. 22).
- Gerekliğinde çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurmak (ÇKK m. 22).
- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili davalara bakmak (ÇKK m. 26).
- Çocuk Koruma Kanunu'nda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almak (ÇKK m. 26).
- Sosyal inceleme raporu örneklerinin kantonunu tutmak, isme göre listelemek ve listelerin birer örneğini, her ay güncelleyerek aynı yerde bulunan çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri ile Cumhuriyet başsavcılığına bilgileri bakımından göndermek (ÇKKY m. 39).
- Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını tutulacak koruyucu ve destekleyici tedbir kararları defterine kaydetmek (ÇKKKDTY m. 22).

Denetim Görevlisi

- Korunma ihtiyacı olan çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmek (ÇKK m. 6).
- Tedbirin kaldırılmasını, süresinin uzatılmasını veya değiştirilmesini çocuk hakiminden talep etmek (ÇKK m. 8).
- Sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek (ÇKK m. 34).
- Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak (ÇKK m. 38).
- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek (ÇKK m. 38).
- İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmak (ÇKK m. 38; ÇKKY m.25).
- Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek (ÇKK m. 38, ÇKKY m. 25).
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tabi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek (ÇKK m. 38).
- Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle ve ayrıca talep edildiğinde Cumhuriyet savcısı veya mahkemeye rapor vermek (ÇKK m. 38, 39).
- Görevini yerine getirirken gerektiğinde çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle işbirliği yapmak (ÇKK m. 38, ÇKKY m. 25).
- Çocuğa uygulanacak denetimin yöntemini, sosyal incelemeyi yapan uzman veya mahkeme nezdindeki sosyal çalışma görevlisi ile birlikte, görevlendirmeyi takip eden on gün içinde hazırlanacak bir planla belirlemek (ÇKK m. 39).
- Denetim planını, mahkeme veya çocuk hakiminin onayına sunmak (ÇKK m. 39).
- Tedbir ve denetim kararı ile ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak (ÇKKY m. 25).

- Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek (ÇKKY m.25).
- Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tabi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek (ÇKKY m. 25).

2.1.4

Diğer İnsan Hakları Kurumları

Daha öncede belirtildiği gibi çocuk adalet sistemi, çocuk haklarına dayalı, çok taraflı ve çok disiplinli bir alandır. Dolayısıyla yukarıda sayılanların dışında insan hakları ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların da çocuk adalet sistemi ile dolaylı ya da doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Söz gelimi 6332 sayılı kanunla “insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak üzere” kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu bu anlamda önemli bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Benzer şekilde Anayasa’nın 74. maddesi çerçevesinde “kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikayet mekanizması oluşturmak” amacıyla 6328 sayılı kanun ile kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu da özellikle kamu idaresi tarafından yerine getirilen çocuğa yönelik hizmetlerin denetlenmesi bakımından oldukça önemlidir.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının bu ve benzeri ulusal ve uluslararası insan hakları kurumları konusunda bilgi sahibi olması ve bu kurumların kararlarını takip etmesi önem taşımaktadır.

2.2

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE KOORDİNASYON, İŞBİRLİĞİ VE EKİP ÇALIŞMASI

Yukarıda da belirtildiği gibi çocuk adalet sistemi çalışanlarının eşgüdüm ve işbirliği içerisinde çalışmaları temel hedeftir. Buraya kadar sıralanan tüm rol ve sorumluluklar ve bu rol ve sorumlulukların sistem yaklaşımıyla ele alınmalarındaki temel felsefe “bu alanda temel eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanmasıdır.” Sistem kuramı ve ekolojik yaklaşımın hepimize verdiği mesaj, parça-bütün ilişkisinin önemidir.

Çocuk adalet sistemi çalışanları ile daha önce yapılan ihtiyaç analizinde, hemen bütün meslek elemanlarının dile getirdikleri ortak bir sorun olan “bu sistem içerisinde çalışanlar birbirlerinin rol ve sorumluluklarını bilmiyor ve bu rol ve sorumluluklara saygı duymuyorlar, bu nedenle de her ne kadar, herkes mesleğini yerine getirirken elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorsa da, meslekler ve kurumlar arası eşgüdüm ve işbirliği olmadığı için ortaya toplamda iyi işleyen bir sistem çıkmıyor” eleştirisi, göz ardı edilmeyecek bir sorunu ortaya koymaktadır.

Çocuk adalet sistemi, çocuğun içinde bulunduğu riski tanımayı, bertaraf etmeyi ve çocuğun esenlik ve güvenliğini korumayı hedefler. Bu hedefin, multidisipliner ve multisektöryel bir çalışmaya ihtiyacı olduğu açıktır. Bu nedenledir ki daha fazla uzmanlık alanının ve sorumluluğun konuya katkı vermesi, konuyu üstlenmesi sorunun çözümünde, zenginlik oluşturmaktadır. Ancak bu zenginlik çok iyi bir eşgüdüm, işbirliği, plan ve uygulama ile sağlanabilir. Bu noktada bu alanda çalışan meslek elemanlarının hem mesleki rol ve so-

rumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi hem de diğer meslek elemanlarıyla “parça-bütün” ilişkisini sağlayacak eşgüdüm ve koordinasyon en iyi nasıl sağlanır üzerinde düşünmesi, kararlar vermesi ve bunu uygulamaya koyması oldukça önemli ve yararlıdır. Benzer şekilde, bu alandaki çalışanların “vaka yönetimi” yaklaşımını benimseyerek makro düzeydeki sorunlar kadar mikro düzeydeki uygulamaları da izleyebilmeleri ve tartışmaları beklenir.

Çocuk adalet sisteminde çalışan meslek elemanlarının, bu alanda çalışmaya başladıktan sonra diğer meslek elemanlarının rol ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmaları, kendi mesleki uygulamaları için de oldukça önemlidir. Unutmamak gerekir ki, bu alanda farklı bilgi ve beceriler ile çalışan meslek elemanlarının ortak noktası, çocuk adalet sisteminde bulunan çocuğun yüksek yararı ve ihtiyaçlarının “çocukluk” kavramı göz önünde tutularak karşılanmasıdır. Bu durum kurumsal algı açısından da değişmeksizin aynı anlam ve içeriği taşımaktadır.

Çocuk adalet sistemi bir bütün olarak çocuğu korumak ve haklarını güvence altına almak için çalışır. Temel hedefi çocuğu karşı karşıya olduğu riskten korumak, çocuğun maruz kaldığı tehlikenin yarattığı zararı telafi etmek ve onu topluma güvenli bir yaşam standardı içerisinde döndürmektir. Bu hedef pek çok farklı çalışmayı zorunlu kılar. Riski araştırmak, riski giderici tedbiri almak, bunu uygulamak ve izlemek, karar vermek ve zararı telafi etmek gibi pek çok farklı sorumluluğu gerektirir. Bu nedenle de çocuk adalet sistemi çok kurumlu bir sistemdir.

Çocuk Adalet Sisteminde “Tebdir Kararlarının Uygulanmasında Koordinasyon ve İşbirliği”

Yukarıda da ifade edildiği üzere, çocuk adalet sisteminin yönetiminde kurumlararası işbirliği ve bu işbirliğinin koordinasyonu oldukça önemlidir.

Türkiye çocuk adalet sisteminde ÇKK’ya göre verilen tebdir kararlarının uygulanması konusunda ihtiyaç duyulan kurumlararası koordinasyon görevi ÇKK’nın 45/3 maddesi ile Adalet Bakanlığı’na verilmiştir. Madde metninde geçen, “Bu tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonu Adalet Bakanlığınca sağlanır.” hükmünün açılımı, Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tebdir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin (ÇKKKDTY) “Koordinasyon” başlıklı dördüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak, ÇKK 45/3 maddesinde yer alan, bu Kanun uyarınca verilen koruyucu ve destekleyici tebdir kararlarının koordinasyonunu sağlamakla görevli Adalet Bakanlığının sorumlu olduğu görevler, 633 sayılı KHK’nin 8’inci maddesinin birinci fıkrasının (i) bendinde yer alan “5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak.” hükmü uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Bu çerçevede, artık ÇKK’ya göre verilen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin farklı düzeylerdeki uygulamalarının takibi ve koordinasyonu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görevidir.

ÇKKKDTY kurumlar arası koordinasyonun sağlanması amacıyla Merkezi Koordinasyon ve İl/ilçe Koordinasyon olarak iki yapı öngörmektedir. Yönetmeliğin 19. maddesinde, merkezî koordinasyon, 20. maddesinde illerde koordinasyon, 21. maddesinde ise ilçelerde koordinasyonun nasıl yapılacağı belirtilmiştir.

Aşağıda, farklı düzeylerde hizmetlerin koordinasyonuna ilişkin hükümler açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.1

Merkezi Koordinasyon

Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşarı'nın veya görevlendireceği bir Müsteşar Yardımcısı'nın başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcıları, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürü Merkezi Koordinasyon'un üyeleridir. Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulan merkezi koordinasyon toplantıları altı ayda bir olmak üzere yılda iki kez gerçekleştirilir.

ÇKKKDT'nin 19. maddesi uyarınca Merkezi Koordinasyon sekreteryası ASPB, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

Sekreteryanın anılan maddede sayılan görevlerinden bazıları aşağıdadır:

- Tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumların gündeme ilişkin önerileri, il koordinasyonda çözümlenemeyen konular ve bu konuların çözümüne ilişkin varsa görüşleri merkezi koordinasyon gündemine taşımak
- İstatistikî verilerin de yer aldığı yıllık genel değerlendirme raporu hazırlayarak kurumlara ve illere bilgi vermek
- İl koordinasyonlarını güçlendirici eğitim programlarını hazırlamak ve uygulamak.
- Toplantıda görüşülecek konulara ilişkin olarak ilgili özel veya kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının konulara ilişkin görüşleri almak gerektiğinde bu kuruluşların temsilcilerini toplantıya çağırarak
- Merkezi Koordinasyon Kurulunun yapacağı toplantının gündemini hazırlamak ve toplantıdan on beş gün önce toplantıya katılacaklara bildirmek. Gündemi hazırlarken tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumların bildirdiği sorunları ve çözüm önerilerini dikkate almak, uygun görülenleri toplantı gündemine almak

Merkezi Koordinasyon Kurulunda alınan kararlar, tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumlar tarafından değerlendirilerek genelge veya duyuru halinde teşkilatlarına bildirilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumlar arasında bağlantı, uyum, düzen sağlama ve eşgüdüm halinde; kanunda yazılı tedbirlere işlerlik kazandırmak ve uygulanmasını sağlamak üzere temel ilkeler ve ihtiyaçlar belirleyerek ilgili kurum ve kuruluşlara iletir, gerekli tedbirlerin alınması sağlar.

2.2.2

İl / İlçe Koordinasyon

İllerde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumlar arasında bağlantı, uyum, düzen ve eşgüdüm; Vali veya Vali Yardımcısı'nın başkanlığında, Cumhuriyet Başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet Başsavcı Vekili ya da Cumhuriyet Savcısı ile İl Emniyet Müdürü, İl Jandarma Komutanı, İl Millî Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, Bü-

yükşehir, İl ve Merkez İlçe Belediye Başkanları, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü, İl Özel İdaresi Genel Sekreteri ya da görevlendirecekleri yardımcıları veya vekilleri, Denetimli Serbestlik Müdürü ve Baro Temsilcisinin katılımıyla oluşan il koordinasyonları marifetiyle sağlanır.

Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesinde kurumların koordinasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulan il koordinasyon toplantıları iki ay aralıklarla yılda altı kez gerçekleştirilir.

İl Koordinasyonlarında;

İlde, kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve üniversiteler tarafından çocuğa yönelik olarak verilen hizmetlerin koordine edilmesi ve bütünlük içinde sunumu sağlanır.

Çocuğun yüksek yararı için önleme ve erken müdahale mekanizmalarının kurulması sağlanır ve koordine görevi yürütülür.

Çocuğa yönelik verilen hizmetlerin geliştirilmesi için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve diğer teşebbüsler tarafından hazırlanan projeler koordine edilir ve desteklenir.

İlin çocuk koruma alanındaki ihtiyaçları ve güçlü yanları analiz edilerek kısa, orta ve uzun vadede yapılması gereken çalışmalara yönelik planlamalar yapılır.

Ulusal ve uluslararası iyi uygulama örnekleri gündeme alınır ve değerlendirilir.

Her toplantıda bir önceki toplantıda alınan kararlara istinaden gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirmesi yapılır.

İl düzeyinde tüm ilçeler ile eşgüdümlü çalışmanın sağlanabilmesi ve değerlendirmelerin yapılması için yılın son il koordinasyon toplantısına ilçe kaymakamları da davet edilir.

Merkezi koordinasyon kararlarına ilişkin gerekli çalışmalar yapılır.

Bu çerçevede, ÇKK'daki izleme sistemi tıpkı bir piramite benzemektedir. Diğer bir deyişle, tedbir kararları öncelikle ve adli düzeyde kararı veren mahkemece izlenirken, idari düzeyde il/ilçe koordinasyon ve merkezi koordinasyon mekanizmasınca izlenecektir.

Koordinasyon Toplantılarına Hakim/Savcı ve Sosyal Çalışma Görevlilerinin Katılımı

Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı il/ilçe koordinasyon kurullarının üyesi durumundadır. Anayasanın 140. maddesi uyarınca, hakimlere idari nitelikte görev verilemeyeceğinden, çocuk hakimleri koordinasyon kurulu üyesi olarak sayılmamıştır. Bununla birlikte, ÇKKKDTY m. 20/2 uyarınca, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı vermeye yetkili olan hakimler (çocuk ve aile mahkemesi hakimleri) istekleri halinde koordinasyon kurullarına katılabilirler.

Çocuklar hakkında verilen KDTK'nın uygulanmasını talep etmek durumunda olan Cumhuriyet savcıları ile bu kararları veren ve uygulanmasını takip eden hakimlerin söz konusu

kurullara etkin bir şekilde katılımı, verilen kararların uygulanmasını kolaylaştırıcı nitelikte olacaktır. Özellikle hakimler verdikleri kararların takibini ve yerine getirilmesini koordinasyon kurullarında bulunan idari birimler nezdinde yapacağından, bu birimler ile tanışma, onların imkan ve olanaklarını bilme, kendi beklentilerini aktarma, sorunları doğrudan temas ile çözme gibi imkanlara sahip olacaktır.

Koordinasyon kurullarına katılacak aile ve çocuk mahkemesi hakimleri, bu kurullara, mahkemeleri nezdinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinden birisi ile (mümkün olduğunca aynı uzman ile) katılır ise, bu uzmanın vereceği bilgilerden de yararlanma fırsatı bulacaktır.

Böylece, adliyede çalışan Cumhuriyet savcısı, hakim ve SÇG üç farklı bakış açısını ortaya koyup, idari birimlerde görevli kişilerin bakış açılarını da öğrenme fırsatı bulabilecektir.

Koordinasyon kurullarında, çocuk korumaya ilişkin genel sorunların tartışılması doğaldır. Bu tartışmalarda bazen genel sorunlar ve bazen de çözümü kurulun görev sahasını aşan sorunlar da tartışma konusu olabilecektir. Adliyeden gelen hakim, Cumhuriyet savcısı ve SÇG'nin bu çalışmalar sırasında, olabildiğince vaka temelli ve sorun çözmeye odaklı yaklaşım göstermesi yararlı olacaktır. Bu anlamda, hakkında karar verilen çocukların durumları, bu çocuklar hakkında verilen KDTK'nın yerine getirilmesi sırasında karşılaşılan sorunlar ortaya konulmalı, doğrudan bu sorunun çözümü için girişimde bulunulmalıdır.

Her ne kadar ÇKKKDTY'de koordinasyona ilişkin detaylı hükümlere yer verilmiş ise de, uygulamada bu konuya ilişkin bir çok sorun göze çarpmaktadır. Bu konudaki bazı sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Bilhassa çocuk koruma sisteminde ilgili mevzuatın dağınık oluşu sebebiyle öncelikle konuya ilişkin tüm kurumlarca uygulanmakta olan yürürlükteki mevzuatın (5395 sayılı ÇKK, ilgili diğer Kanun maddeleri, Yönetmelik, Genelge, duyuru, tebliğ vs.) bilinmesi için elektronik ortamda ilgili kurumların internet sayfalarına konulmalı ve uygulamacıların istifadesine sunulmalıdır.
- 2) 633 sayılı KHK uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yeni oluşturulan merkezi koordinasyonun iyi bir şekilde çalışması sağlanmalı, merkez ve taşra teşkilatı sosyal devlet ilkesi nazara alınarak amacına uygun bir şekilde gerekli teknik, fiziki ve personel açıdan donanımlı hale getirilmelidir.
- 3) Konuya ilişkin uygulanmakta olan mevzuatın herhangi bir soruna sebebiyet verip vermediği, ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı somut bir şekilde ortaya konmalı, sorunları karşılayacak biçimde öneriler yapılmalıdır.
- 4) Merkezi Koordinasyon üyeleri olan kurum temsilcilerinin kendilerine bağlı olan il ve ilçe koordinasyon makamlarıyla, yerel koordinasyonun sekretaryasını yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlüğü tarafından toplanan bilgiler ışığında kendi bakanlıklarını ilgilendiren ve merkezi koordinasyona aktarılması gereken teklifleri merkezi koordinasyonun gündeme getirmeleri zaruridir.
- 5) Yerel koordinasyon konusunda il ve ilçe sekretarya hizmetlerini yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlüğü ile bu yerlerde koordinasyonu sağlayan mülkî makamlara önemli görevler düşmektedir. İlgili mülkî makamlar kendilerine hiyerarşik yönden bağlı olan bu birimlerin koruyucu ve destekleyici tedbirlerin koordinasyonun-

da ne tür zorluklarla karşılaştıkları, sorunların nelerden ibaret olduğu hususlarını bu yerlerde yapılacak koordinasyon toplantılarında çözüm yolunu tercih etmeleri, mümkün mertebe mahallinde basit bir araştırma, gayret ve işbirliği ile çözülebilecek hususların doğrudan merkeze aktarılmasının ve çözüm beklenmesinin sorunu merkeze taşımaktan ibaret bir işlem olduğunu bir an için unutmamaları gerekmektedir. Mülki idarenin doğru ve istekli kişileri değişmeyecek biçimde bu alanda görevlendirmesi konusunda istikrar sağlanmalıdır.

6. Merkezi koordinasyonu temsil eden bakanlıkların tedbir kararlarının uygulanmasıyla ilgili yıllık eylem plânının olması gereklidir. Son derece önemli olan bu plân, kurumun koordinasyon sistemine nasıl baktığını ve gelecekte ne gibi hedefler belirlediğini gösterir. Ayrıca, bu bakanlık içerisinde sorumlu birim ya da diğer birimlerin ve görevlilerin yetki ve sorumluluklarının belirlemesi açısından da rehber niteliği taşır. Her kurumun kendi özeline uygun ve uygulanabilir gerçek hedeflere odaklanarak hazırlanması gereken bu planla, aynı zamanda yerel koordinasyon makamlarının kontrolü ve takibi sağlanacak, hem de merkezi koordinasyon toplantılarına sağlıklı bir bilgi ve veri akışı ile hazırlıklı olarak gidilebilecektir. Aksi takdirde salt Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda kurulacak olan sekretaryanın toplantıdan 15 gün önce hazırlayacağı gündemle toplantılara gidilmesi, bu sistemle beklenen amacı sağlamaya dönük bir işlem olamayacaktır.
7. Merkezi ya da İl / İlçe Koordinasyonu temsil eden üyelerin sıfatları gereği buldukları kurumda oldukça yoğun ve meşgul görevleri ifa ettikleri gerçeği karşısında, bu plân ile sorumlu ünite ve sadece bu hususta görev alacak alt grup temsilcilerine ihtiyaç vardır. Aynı zamanda bu birim ve kişilerin mümkün olduğu nispette görev yerlerinin değiştirilmemesi bu sistemin işleyişine dair önemli bir göstere olacaktır.
8. Tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumlar için Merkezi Koordinasyonda alınan tavsiye niteliğinde kararlarla ilgili olarak teşkilatların bilgilendirilmesi amacıyla genelge veya duyuru metinleri hazırlanmalı, bunlar ve koordinasyona ilişkin diğer işlemler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü İnternet sitesinde özel bir bölümde yayımlanmalıdır.
9. Merkezi Koordinasyona il ve ilçelerden gelen teklifler ve konuyla ilgili istatistikler bilimsel bir yöntemle analiz edilmeli, bu doğrultuda kısa, orta ve uzun vadeli politikalar geliştirilmelidir.
10. İl koordinasyon başkanı olan vali ya da görevlendireceği vali yardımcısının ÇKK'nın 6. maddesinde sözü edilen çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olduğunun tespiti ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlüğüne bildirilmesi mükellefiyeti ile Kanun'un 9. maddesine göre acil korunma kararı alınması gerektiren haller çerçevesinde başlayan süreçlerde; çocuğun tedavisi, sosyal inceleme raporu hazırlanması, mekân ve personel tahsisi ile benzeri tüm hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından tüm tedbirlerin alınması sağlanmalı, bu bağlamda Sağlık Bakanlığı ve bazı üniversitelerce girişimleri başlatılan çocuk izlem merkezi ve koruma birimleri ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır.

Bu görev mülki idarenin koordinasyon anlamında belki de en önemli görevlerinin başında gelmektedir. İlk adım istasyonları ya da acil koruma merkezleri olarak ifade edilebilecek bu husus, çocuğun örselenmemesi ve ilk andan itibaren koruyucu bir halka içerisinde yer almasıyla birlikte kendine olan güven duygusunun zedelenmemesi ve toplum bilincinin oluşması bakımından gerek fiziki gerekse psikolojik anlamda önemli bir yer teşkil etmek-

tedir. Ayrıca Başbakanlığın “Sokakta Yaşayan-Çalışan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli” konulu 2005/5 sayılı genelgesinde de benzeri hususlara değinilmiş, bu genelgenin uygulanmasına yönelik olarak Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün 3/8/2005 tarihli ve 2005/07 sayılı Genelgesiyle İstanbul, İzmir, Ankara, Adana gibi birçok büyük ilimizde hizmet modellerine yönelik eylem planları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu genelge uyarınca uygulanan ve hâlen uygulanmakta olan bu eylem planlarına benzer şekilde, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının mahkemelerce ilgili kurumlara gönderilmesini müteakiben başlayan süreç ile birlikte bu kurumlar tarafından da yıllık eylem planlarının hazırlanarak uygulanması büyük önem taşımaktadır.

11. İl-İlçe Koordinasyon üyelerinin; çocuk hakkında yapılacak araştırmalar, tedbir kararlarının verilmesi ve uygulanması aşamasında işbirliği ve koordinasyon içerisinde hareket edilmesini sağlamak üzere gerekli önlemleri almaları, valinin ya da görevlendireceği vali yardımcısının tedbir kararının yerine getirilmesinde koordinasyona ilişkin emir ve talepleri ile toplantıda alınan kararları uygulamaları, sistemin işleyişi açısından önemlidir. Bu kararlar, emir ve talepler ancak sekreteryanın düzenli bir şekilde işlemesiyle ve hayata geçirilmesiyle uygulanır.
12. Üniversitelerin çocuk koruma sisteminde değerlendirilmesi ve ilgili bilim insanlarının il koordinasyon sistemi içerisinde yer alabilmeleri sağlanmalıdır.
13. Yerel yönetimlerin görevlerine işlerlik kazandırılmalıdır.
14. Tedbirleri uygulayacak kurumların kolluk makamları ile ilişkisinin çerçevesi belirlenmelidir.

Esasen, belirtilen ve birçoğu halen de devam eden tüm bu sorunlar Çocuk Koruma Kanunu’nun kabulünden itibaren ortaya çıkmış ve sorun alanlarının stratejik bir bakış açısıyla ele alınıp giderilmesi için 2008 yılında Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi” projesi çerçevesinde Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı’nın koordinasyonu ve UNICEF’in teknik desteğiyle “Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi”nin çalışmalarına başlanmıştır. Geliştirilen model, Bursa’da pilot olarak uygulanmaya başlanmış, proje kapsamında hazırlanan çıktılar 27 Ocak 2011 tarihli Merkezi Koordinasyon toplantısında son değişiklikleriyle onaylanmış ve strateji belgesi olarak basılmıştır. 2011 yılında kabul edilen 633 sayılı KHK ile koordinasyon görevinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na geçmesi ile strateji belgesinin geliştirilmesi ve uygulama planlarının yapılması görevi de Adalet Bakanlığı tarafından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na devredilmiştir.

Strateji Belgesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından “Çocuklar için Adalet” projesi kapsamında gözden geçirilmiş ve farklı kurumlarca uygulama planları hazırlanmıştır. Strateji Belgesi’nin ve Uygulama Planlarının, Merkezi Koordinasyon onayını takiben 2014 – 2019 yıllarını kapsayacak şekilde yürürlüğe girmesi planlanmaktadır.

Çocuk Koruma sisteminin ana karar vericisi olan yargı mensuplarının bu gelişmeleri takip etmesi ve il düzeyinde uygulamasını izlemesi önem taşımaktadır. Zira, yukarıda da belirtildiği üzere çocuk adalet sisteminin adli ve idari boyutuyla bir bütün olarak anlaşılması ve tüm uygulamalarda bu bakış açısının korunması önemlidir. Bu doğrultuda aşağıda ayrıca ASPB tarafından hizmetlerin koordinasyonu için geliştirilen yeni modele ve tüm kararların UYAP’la uyumlu biçimde dijital platform üzerinden takibini sağlayacak olan Tedbir Kararları Bilgi Sistemine (TKBS) ilişkin bilgilere yer verilecektir.

İl ve İlçe Koordinasyon Sekreteryası ve Görevleri

Yukarıdaki gelişmelerin yanı sıra, koordinasyon işleyişinin iyileştirilmesi amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan "Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerin Yerine Getirilmesi Amacıyla Kurulan Merkezi, İl ve İlçe Koordinasyonların Çalışma, Usûl ve Esasları Yönergesi" Temmuz 2013 itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Bu Yönerge'nin temel özelliği, il ve merkezi düzeydeki koordinasyon faaliyetlerine ilişkin detaylı bir model geliştirmesidir. Buna göre Yönerge kapsamında her ilde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin koordinasyonu ve izlenmesinden sorumlu bir sekreteryaya birimi kurulacaktır.

İl koordinasyon sekreteryası modeli, bu alanda yaşanan sorunlar dikkate alınarak geliştirilmiş ve ilk olarak 2009 yılından itibaren Bursa'da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu hizmetin ASPB'ye devri ile birlikte, model revize edilerek hem Strateji Belgesi'ne yansıtılmış hem de ASPB tarafından Yönerge içerisinde detaylandırılmıştır.

İl koordinasyon sekreteryasının temel işlevi, il/ilçede yürütülmekte olan KDT kararlarının takibi, sorunların tespiti, ulaşılabilir hizmetlerin belirlenmesi ve haritalandırılması, bu hizmetlere ulaşım ve yeni hizmetlerin üretilmesi konusunda stratejiler geliştirilmesi, konuya ilişkin bilgilerin il/ilçe koordinasyona iletilmesi ve böylelikle çocuk koruma sistemi için çok önemli olan kurumlar arası koordinasyonun daha iyi bir biçimde hayata geçirilmesinin sağlanmasıdır.

İl koordinasyon sekreteryası, büyükşehir belediyesi olan illerde valilik içerisinde, büyükşehir olmayan illerde il müdürlüğü bünyesinde, il müdürünün teklifi, vali yardımcısının uygun görüşü ve valilik onayı ile kurulur. İlçe koordinasyon sekreteryası, kaymakamın uygun gördüğü yerde, ilçe müdürünün teklifi ve kaymakamlık onayı ile kurulur, ilçe müdürlükleri olmayan ilçelerde kaymakamın uygun gördüğü diğer kamu kurum ve kuruluşlarından birinin ilçe müdürünün teklifi ve kaymakamlık onayı ile kurulur.

İl koordinasyon sekreterya sorumlusu ve gerek görülmesi halinde sosyal çalışma görevlileri ve diğer görevlilerden oluşur. İl koordinasyon sekreterya sorumlusu Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü'nün teklifi, ilgili vali yardımcısının uygun görüşü ve valinin onayı ile görevlendirilir. İl koordinasyon sekreteryalarnın yönetiminden sorumludur ve il müdürüne bağlı olarak çalışır.

İl koordinasyon sekreteryasının yürüteceği görevlerden bazıları şunlardır:

- Tedbir kararlarını uygulamakla görevli kurumlardan gelen önerileri dikkate alarak toplantı gündemini hazırlar ve on beş gün öncesinden toplantıya katılacaklara bildirir.
- Tedbir kararlarını uygulayan kurum ve kuruluşların yapısını, özelliklerinin tespit edilmesini ve konuya ilişkin mahkemelerin bilgilendirilmesini sağlar.
- İl koordinasyon kararı ile kurulacak çalışma gruplarının faaliyetlerine ilişkin yazışma ve organizasyonları gerçekleştirir.
- Mahkemelerden ve tedbiri uygulamakla yükümlü kurumlardan gelen elektronik kayıtlar ile sağlanan tedbir kararlarına yönelik veri tabanının takibini yapar. İl koordinasyonda değerlendirilen vakaların istatistiksel analizini yapar ve il risk haritalarının çıkarılmasını takip eder.

- Çocuğun yüksek yararı için önleme ve erken müdahale mekanizmalarının kurulmasına ilişkin çalışma ve projeleri takip eder, buna ilişkin raporları hazırlar. İlin güçlü yanları ve ihtiyaçları analiz edilerek kısa, orta ve uzun vadede yapılması gereken çalışmaları içeren planları ve uygulama raporlarını düzenli olarak merkezi koordinasyona gönderir.
- Çocuk koruma alanındaki hizmetlerin yürütülmesini izler.
- Koruyucu ve önleyici tedbirlerin uygulanmasında yaşanan sorunları tespit eder, bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini uygulamaya koyar.
- Merkez teşkilatlarınca çözülmesi gereken sorunlar hakkında merkezi koordinasyonu bilgilendirir. İlçelerde ise koordinasyon aynı esaslar çerçevesinde Yönerge’de gösterilen şekilde gerçekleştirilir.

Tedbir Kararları Bilgi Sistemi (TKBS)

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına ilişkin bugüne kadar yaşanan problemlerden birisi de alınan tedbir kararlarının belirli hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde etkili bir şekilde takip edilemiyor olmasıdır. TKBS, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı’nca “Çocuklar için Adalet” projesi kapsamında geliştirilen ve Türkiye’de çocuk koruma sisteminin hayati bir kısmını oluşturan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının etkinlik ve verimliliğini arttırmaya yönelik gerçekleştirilen önemli bir yazılım çalışmasıdır.

Bu yazılım çerçevesinde oluşturulacak siber platform üzerinden, tedbir kararını veren hâkimlerin, bu tedbir kararına ilişkin uygulamayı yapacak kurum yöneticilerinin, illerde oluşturulan koordinasyon sekreteryelerinin, tedbir kararlarını bizzat uygulayacak olan uzmanların ve Merkezi Koordinasyon Sekreteryesinin bir araya getirilmesi, alınan tedbir kararların daha etkin bir şekilde izlenebilmesi ve belirli amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilebilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede TKBS 81 il ve bağlı ilçeler bünyesinde ilgili mahkemelerce verilen tedbir kararlarının, paydaş kurum ve kuruluşlar tarafından alan uygulamalarının durum, düzey ve sonuç bilgilerinin takip ve tetkiklerinin yapılması amacıyla yönelik olarak dizayn edilmektedir.

Bunun yanında TKBS, ÇKK uyarınca verilen tedbir kararlarının uygulanmasında hazırlanması gereken Uygulama Planları ile üçer aylık dönemler halinde kararı veren mahkemelere iletilmesi gereken İzleme Raporlarına ilişkin olarak da dijital ortamda doldurulacak bir şablon içerecek, bu planların ve raporların da düzenli olarak izlenebilmesine ve analizine imkân tanıyacaktır.

TKBS, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın (ASPB) daha evvel ilgili kurum temsilcilerinin katılımı ile gerçekleştirdiği çalıştaylar ve ikili görüşmelere dayalı olarak yapılan analizler çerçevesinde ASPB Bilgi İşlem Dairesi tarafından geliştirilmiş ve deneme ekranları oluşturulmuştur. Buna göre bir mahkemenin verdiği tedbir kararı UYAP üzerinden TKBS’ye aktarılacak ve sırasıyla; tedbir kararını uygulayacak kurum yetkilisine (İl ve Merkezi Koordinasyon Sekretereleri ile birlikte) ve kurum yetkilisi tarafından atanacak uygulamacı uzmana gönderilecektir. Sonrasında ise, ilgili uzmanın TKBS üzerinden bir uygulama planı hazırlayarak yine aynı sıra ile mahkemeye iletmesi ve sonrasında da üçer aylık dönemler halinde izleme raporları hazırlayarak göndermesi gerekmektedir. Şu an halen test aşamasında olan TKBS’nin 2014 yılı içerisinde aktif hale gelmesi ve kullanılması planlanmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ve altı çizilen sorun alanları ve yaşanan gelişmeler koordinasyon üyesi kurum personeli arasında tam bir ekip çalışması ve vaka yönetimi anlayışının bulunması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu itibarla aşağıda, bu anlayışın oluşmasına yol göstereceği umularak, ekip çalışmasının konusunda birtakım bilgilere yer verilmektedir.

Çocuk Adalet Sisteminde İşbirliği ve Ekip Çalışması

Çocuk adalet sistemi içerisinde çalışanların, bu sistem içerisindeki rolleri ve sorumlulukları bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır. Çocuk adalet sisteminde çalışma süreci de, süreç haritaları da bunu göstermektedir. Her bir meslek elemanının çocuk adalet sisteminde birbirinden farklı ama birbiri ile doğrudan bağlantılı rolü ve görevleri bulunmaktadır. Bu nedenle çocuk adalet sistemi çalışanlarının ortak bir bakış açısına sahip olmaları, bazı temel ilkeleri benimsemeleri beklenir.

Birden fazla kurumun ve mesleğin aynı alanda sorumluluğunun olduğu durumlarda iyi işleyen bir mekanizmadan söz edilebilmesi için etkili ve verimli bir işbirliği ve eşgüdüm gerekmektedir. Bu eşgüdümün en önemli unsurlarından biri, her bir meslek elemanının ve kurumun konuya aynı tutumla yaklaşabilmeleridir. Bu elbette ki mesleki farklılıkları göz ardı etmez ancak temel yaklaşımda ortak bir anlayış gerektirir.

Etkili bir eşgüdüm ve işbirliği için, bunun önündeki engellerin farkında olmak ve bu engelleri aşmaya yönelik stratejiler geliştirmek gerekir.

Çocuk adalet mekanizması çalışanları, kolluk görevlisi, savcı, hakim, avukat, sosyal çalışma görevlisi, denetimli serbestlik görevlisi, adli tıp uzmanından oluşan ve korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasını hedefleyen bir ekiptir.

Bu ekibin çalışması sırasında karşılaştığı güçlükler aslında dünyanın her yerinde karşılaşılan güçlüklerden farklı değildir.

Ekip çalışması, ihtiyaç duyulan bilgi ve enerjinin paylaşılmasını sağlar. Bu da çocuk adalet sisteminde en çok ihtiyaç duyulan şeylerden biridir. Çocuk için adalet onun ihtiyacını doğru tespit edecek kadar sağlam, gecikmeye mahal vermeyecek kadar da hızlı işlemelidir. Bu da sorumluluğunu bilen ve zamanında yerine getiren farklı meslek elemanlarının mükemmel bir uyum içerisinde çalışmasını zorunlu kılar.

Ekip çalışması önündeki engeller, başarılı bir mekanizma için yapılması gerekenler konusunda da yol gösterici niteliktedir. Mesleki taassupların aşılması, farklı mesleklerin rol ve sorumluluklarına saygı duyulması ve bütün çalışanların birbirine güvenmesi, ortak hedefi bilme ve buna inanma, ekibin temel özellikleri içerisinde olmalıdır.

Son cümle olarak, çocuk adalet sisteminde etkili çalışma ile iletişim ve işbirliğinin, bu çalışmanın temel dayanakları olduğunu akıldan çıkartmamakta, buna ilişkin yapı ve uygulama geliştirmenin de yaşamsal öneme sahip olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, B. Y. ve ACAR, H. (2002) “Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar.” Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Cilt: 13, Sayı: 1: 29-35.
- Ashman, K. K. ve ZASTROW, C. (1999) Understanding Human Behavior and the Social Environment. Chicago, Nelson Hall Publishers, 1990.

- Ashman, K. K. ve HULL, H.G. (1999) Understanding Generalist Practice, Chicago, Nelson Hall Publishers.
- Bertalanffy, V. L. (2004) Ecological Systems Approach, [internet] Bağlı Bulunduğu İnternet Adresi; <http://www.users.globalnet.co.uk/~ebstudy/strategy/ecosys.htm>, 27 Nisan 2004.
- Butler, S. (1996) Substance Misuse and the Social Work Ethos. Journal of Substance Misuse. 1, Volume: 62, Number: 2: 46-53.
- Bükler, H. ve Gültekin, S. (2013) Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Eğitimi Eğitici El Kitabı, UNICEF ve ASPB Ortak Yayını, Ankara.
- Compton, B. R. ve GALAWAY, B. (1979) Social Work Processes, USA, The Dorsey Press.
- Danış, Z. (2006) “Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı”. Aile ve Toplum Eğitimi, Kültür ve Araştırma Dergisi; Yıl: 8, Cilt: 3, Sayı: 9. TC, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını
- Kornblum, W. ve JULIAN, J. (2001). Social Problems, Prentice Hall, Tenth Edition, New Jersey.
- Miley, K.K., O’ MELIA, M., DUBOIS, B.L. (1998) Generalist Social Work Practice–An Empowering Approach.UK, Allynand Bacon.
- Payne, M. (1997) Modern Social Work Theory, Jo Campling (Ed.), Great Britain, MacmillanPressLtd.
- Toikko, T. (1999) “Sociological and Psychological Discourses in Social Casework During the 1920s”. Families in Society, Volume: 80, Number: 4, July-August: 351-358.
- Turan, N. (1999) Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aileler için Sosyal Hizmet, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1978) Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Okuma Önerileri

- Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi 2011 - 2015, Adalet Bakanlığı ve UNICEF (Ortak Yayın), Ankara, 2011.
- Baykara Acar, Y., Kırımsoy, E., Koman, E., Karagöz, D. (2012). “Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu (Araştırma Raporu)”. Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi. İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezi (Ortak Yayın), Ankara. s. 21-100.
- İrtiş, V. (2012). “Çocuk Mahkemelerinde Görev Yapan Yargıçların Tecrübeleri Üzerinden Türkiye’de Çocuk ve Genç Adalet Sistemi,” Uluslararası Çocuk Adaleti Sempozyumuna Sunulan Bildiri, Ankara, 5-7 Aralık 2012.
- SABEV (2011). Suça Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar (Ed. Süleyman Hançerli, Bilal Sevinç, Cüneyt Öner, Muzaffer Cihad Öner). Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV) Yayınları: 35, Ankara

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE İŞLEYİŞ VE USULLER

3.1

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNE HÂKİM OLAN İLKELER¹

Çocuğa özgü adli alanı ifade eden çocuk adalet sisteminin temel fikir ve amacı; adalet mekanizmasıyla bir şekilde karşı karşıya gelen çocukların, özel durumlarına uygun muameleye tabi tutulması, her durumda yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarıdır. Modern çocuk adalet sistemlerinde, bu amaçların tam olarak hayata geçirilebilmesi için sosyal hizmetlerden, psikolojiye, eğitim bilimlerinden tıp alanına kadar uzanan geniş bir bilimsel ve kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuğa özgü adalet sisteminin önemi ve gerekliliği, birçok uluslararası sözleşmede vurgulanmıştır. Örneğin, Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 40/3'te, taraf devletlerin, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecekleri öngörülmüştür. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.14/4'te ise, çocukların yargılanmasında, çocukların yaşlarını göz önüne alan ve onların rehabilite edilmelerini destekleyen bir yargılama usulü izlenmesinin gerekliliği belirtilmektedir. Söz konusu sözleşmelerde yetişkinler için öngörülen adalet sisteminden farklı, çocuklara özgü bir adalet yaklaşımı benimsenmekte, bir başka deyişle çocuklar için özel bir statü öngörülmektedir.

3.1.1

Temel Bilgiler

Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocuk adalet sisteminin her aşamasında ve tüm düzeylerde uygulanabilecek bazı temel ilkeler öngörülmüştür ki bu ilkeler kapsayıcı (şemsiye) ilkeler olarak adlandırılır. Bu ilkeler; çocuk suçluluğuna yönelik mevzuatın 18 yaşın altındaki herkese uygulanması, ayrımcılık yapmama (ÇHS m.2), çocuk suçluluğuna ilişkin her politika

¹ Bu kısmın tamamı Prof. Dr. Handan Yokuş Sevük'ün yayınlanmak üzere olan Çocuk Ceza Hukuku kitabından alınmış olup, atıflar doğrudan yazara yapılmalıdır.

ve faaliyette çocuğun üstün yararının gözetilmesi (ÇHS m.3), çocukların özgürlüklerinin kısıtlanmasının son çare olması (ÇHS m.37-b), çocuklara yapılan muamelede çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmesidir (ÇHS m.40).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası belgeler doğrultusunda Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde de çocuğun haklarının korunması amacıyla çocuk adalet sisteminde göz önüne alınacak temel ilkeler kabul edilmiştir. Bunlar;

- Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,
- Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
- İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması
- Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması.

3.1.2

Ayrımcılığa Tabi Tutmama İlkesi

Çocuklar, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutulamaz (ÇHS m. 2). ÇHS'nin 2. maddesinde güvence altına alınan ayrımcılık yasağı, ÇHS'nin 37. ve 40. maddelerinde koruma altına alınan temel çocuk adaleti ilkelerinin yanında, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindedir.

Çocuk adalet sistemiyle karşı karşıya kalan, kanunla ilişki içindeki tüm çocuklara bu bağlamda suça sürüklenen çocuklara, ayırım gözetmeksizin eşit muamele edilmesini sağlamak için gerekli tüm tedbirler alınmalıdır (ÇHS m.2; Havana Kuralları 4; Avrupa Konseyi

Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri III-D). Sokak çocukları; ırksal, etnik, dini veya dilsel azınlıklara mensup çocuklar; yerli halktan olan çocuklar; kız çocuklar; engelli çocuklar ve tekrar tekrar kanunla ilişkiye giren çocuklar gibi savunmasız çocuk gruplarını ilgilendiren ve tutarlı bir politikanın eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilen fiili (de facto) ayrımcılık ve eşitsizliklere özellikle dikkat edilmelidir. Bu anlamda, çocuk adaletinin idaresinde yer alan tüm profesyonellerin eğitilmesi ve suça sürüklenen çocuklara eşit muameleyi arttıran ve tazminat, telafi ve düzeltme olanakları sunan kural, yönetmelik veya protokollerin oluşturulması gerekir (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4a).

Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde bir temel ilke olarak benimsenen "çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutmama" ilkesi, çocuk adalet sistemine esas teşkil etmektedir.

3.1.3

Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesi İlkesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3/1. maddesinde, mahkemelerce yapılan ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yararının temel düşünce olduğu vurgulanmıştır. Çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun yüksek yararının korunması, ceza hukukunun geleneksel amaçlarının (bastırma/cezalandırma) yerine, suça sürüklenen çocuk söz konusu olduğunda rehabilitasyonun ve onarıcı adaletin tercih edilmesi anlamındadır (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4b). Çocuğun yüksek yararı, çocuğun onur, özgürlük ve eşit muamele gibi birçok hakkına saygı duyulmasını gerektirir Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri, III-B). Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-b, g).

3.1.4

Çocuğun Saygılık ve Değer Duygusunu Gözetilen Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun Özel İhtimam Gösterilmesi İlkesi

Çocuk adalet sistemi içinde suça sürüklenen çocuğa, taşıdığı saygılık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele etme ve durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindendir (ÇHS m.40/1). Bu ilkeler, çocuğun kollukla ilk temasından başlayarak çocuk adalet sistemindeki tüm süreç boyunca uygulanmalı, gözlenmeli ve saygı gösterilmelidir (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 3, para. 4e).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesinin 1. paragrafında, çocukların özel ihtimam ve yardım görme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nda da soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ile çocuk hakkında kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimini ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-g, h).

3.1.5

Adil Yargılama İlkesi

Adil yargılama ilkesi, ceza muhakemesinin tamamına, dolayısıyla ceza muhakemesinin gerek soruşturma gerekse kovuşturma evrelerine hakim olan bir ilkedir. Çocukların muhakemesinde insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi bir ilke olarak kabul edilerek (ÇKK m.4/1-f), çocuğun adalet sistemi içinde olabildiğince kısa süre kalması sağlanmakta, adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesi önlenmektedir. Makul sürede yargılanma, savunma, çocuk mahkemelerinde yargılanma hakları ve masumiyet karinesi bu ilkenin kapsamındadır (ÇHS m.40/2-b).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40/2-b'de güvence altına alınan adil yargılama kapsamındaki bu hak ve teminatların uygun ve etkili bir şekilde uygulanması, çocuk adaletinin icrasında yer alan kişilerin niteliğine bağlıdır. Bu bağlamda polis memurları, savcılar, çocuğun yasal veya diğer temsilcileri, hakimler, denetimli serbestlik görevlileri, sosyal çalışma görevlileri gibi tüm bu profesyonellerin eğitimi büyük önem taşır. Bu profesyoneller bir çocuğun ve daha da önemlisi bir ergenin fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişimi hakkında ve engelli çocuklar, yerinden olmuş çocuklar, sokak çocukları, mülteci veya sığınmacı çocuklar ve irksal, etnik, dini, dilsel veya diğer azınlıklara mensup çocuklar gibi en savunmasız konumda olan çocukların özel ihtiyaçları hakkında iyi düzeyde bilgiye sahip olmalıdır (BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 4, para. 23). Ancak bu takdirde çocukların haklarını ve üstün yararını gözeten adil bir yargılama gerçekleştirilebilir.

3.1.6

Gizlilik İlkesi

Çocuğun lekelenmesini önlemek, çocuğun toplumla bütünleşmesinin önünde engel oluşturmamak için, çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun özel hayatına saygı ile onun ve itibarının korunması hususuna özen gösterilmelidir. Nitekim ÇHS'nin 16. maddesinde çocuğun özel yaşantısının korunması hakkı güvence altına alınmasına rağmen, ÇHS m.40/2-b(vii)'de ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuğun kovuşturmanın her aşamasında özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı olduğu ayrıca vurgulanmıştır. "Kovuşturmanın her aşamasında" ifadesi, kollukla olan ilk irtibattan başlayarak, örneğin bilgi ve kimlik talebi gibi, yetkili bir otorite tarafından verilecek nihai karara veya gözetim, nezaretten ya da özgürlükten yoksunluktan saliverilmeye kadar kovuşturmanın tüm aşamalarını içerir. Bu bağlamda amaç, damgalama süreciyle ortaya çıkacak zarardan kaçınmaktır. Bu husus BM Çocuk Hakları Komitesinin 2007/10 no.lu "Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları"na ilişkin genel görüşünde de vurgulanmıştır.

Çocuğun lekelenmemesi için, çocukla ilgili tüm işlemlerin gizlilik içinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Suça sürüklenen çocukların kayıtları kesinlikle gizli tutulmalı ve üçüncü kişilerin bilgisine kapalı olmalıdır. Suça sürüklenen çocuğa ilişkin kayıtlar, aynı suça sürüklenen çocuğu ilgilendiren daha sonraki davalarda, yetişkin kovuşturmalarında veya gelecekte verilecek hükümlerin ağırlaştırılmasında kullanılmamalıdır (Pekin Kuralları, Kural 21.1 ve 21.2; BM Çocuk Hakları Komitesinin Çocuk Adaletinde Çocuk Haklarına İlişkin Görüşü, Bölüm 4-D, para. 23).

Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınır (ÇKK m.4/1-1). Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulur. Yazışmalar gizlilik ilkesine uygun bir şekilde gerçekleştirilir (ÇKKKDTY m.26). Sosyal inceleme raporları gizli olup, amacı dışında kullanılamaz (ÇKKY m.18/1-e; m.22/1). Sosyal inceleme raporları, denetim planı ve raporu hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğuna kanaat getirilirse, bunların incelenmesi çocuk ve avukatı hariç kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKK m. 41/2). Çocukların yakalanması, gözaltına alınması ve ifadesine ilişkin işlemlerde de gizlilik esas olup, çocukların kimlikleri ve eylemleri mutlaka gizli tutulur (YGİY m.19/7).

11.09.1987 doğumlu olup, suç tarihi itibarıyla 17 yaşında bulunan sanık H.P. hakkında 28.09.2004 tarihinde işlediği iddia olunan yağma suçundan 765 sayılı TCY'nın 495/1, 522 ve 55/3. maddeleri uyarınca cezalandırılması istemiyle İzmir Çocuk Mahkemesine kamu davası açıldığı,

İzmir Çocuk Mahkemesince, sanığın savunmasının alındığı ve şikayetçinin dinlendiği 10.03.2005 ve 07.04.2005 tarihli oturumların Anayasanın 90 ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesine dayanılarak kapalı yapıldığı,

5271 sayılı CYY ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasası yürürlüğe girdikten sonra 20.07.2005 ve 31.10.2005 tarihlerinde kapalı yapılan oturumlar sonucunda dosyanın Çocuk Ağır Ceza Mahkemesine devrine karar verildiği, İzmir 2. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesince 07.12.2005 tarihli oturumun da kapalı yapıldığı,

27.03.2006 tarihinde açık yapılan oturum sonucunda sanığın mahkumiyetine karar verildiği, hükmün sanık müdafii tarafından temyiz edildiği, Özel Dairece direnmeye konu bozma kararının verildiği,

Anlaşılmaktadır.

Anayasamızın 141. maddesinde "mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır" ifadesiyle, adil yargılama hakkının bir gereği olarak duruşmaların açık yapılması gerekliliği hükme bağlanmıştır. Yargılamanın aleniliği ilkesi ceza yargılamasının temelini oluşturan ilkelere birisi olmakla birlikte, bu ilke mutlak ve istisnasız değildir.

Yargılamanın aleniliği ilkesi, gizli yargılamaların sakıncalarını gidermeyi, mahkeme kararlarına güveni sağlamayı ve adil bir yargılamayı güvence altına almayı amaçlarken, aleniyet ilkesinin istisnasını oluşturan zorunlu kapalılık ise suça sürüklenen çocuğu korumayı amaçlamaktadır.

Uyuşmazlığın konusunu oluşturan 1412 sayılı CYUY'nın "Mecburi gizlilik" başlıklı 375. maddesi; "On beş yaşını henüz bitirmemiş olan çocuklara ait duruşma mutlaka gizli olur. Hüküm dahi gizli tefhim olunur" şeklinde iken, 5271 sayılı CYY'nın "Zorunlu kapalılık" başlıklı 185. maddesi; "Sanık onsekiz yaşını doldurmuş ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır" şeklinde düzenlenmiş ve alenilik ilkesinin istisnasını oluşturan zorunlu kapalılığın uygulama alanı suça sürüklenen çocuklar lehine genişletilmiştir.

CYY'nın 185. madde gerekçesinde; "küçük yaşta çocuklara ait yargılamanın aleni olması bunların fikir ve muhakemeleri ve intikalleri üzerinde çok fena tesirler husule getirebilir" denilmek suretiyle, zorunlu kapalılığın amacının alenilik ilkesinin ihlali olmayıp, suça sürüklenen çocuğu korumak olduğu açıkça ifade edilmiştir.

01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Yargılama Yasası ile 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasasında, gerek taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler, gerekse yargılama yasalarının bireyi ve çocuğu koruma siyasetinin bir sonucu olarak, suça sürüklenen çocukları koruma altına alan pek çok hükme yer verilmiştir. Bu kapsamda yasa koyucu 1412 sayılı CYUY'da 15 yaşından küçük sanıklar için öngörülen zorunlu kapalılık uygulamasını genişleterek, CYY'nın 185. maddesinde 18 yaşından küçük sanıklar için zorunlu kapalılık sistemini benimsemiştir.

Bu bilgiler ışığında uyumsuzluk konusu değerlendirildiğinde;

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin birinci maddesinde; "18 yaşına kadar her insanın çocuk olduğu" ve sözleşmenin 40. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendinde ise; "suça sürüklenen çocuğun kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine saygı gösterilmesi hakkına sahip bulunduğu" şeklinde yer alan düzenlemelere 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CYY ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Yasalarında yer verilmesi ve suça sürüklenen çocukları korumaya yönelik olarak alenilik ilkesinin istisnasını oluşturan zorunlu kapalılık uygulamasının suça sürüklenen çocuklardan yalnızca 12-15 yaş grubunda bulunanları değil, 15-18 yaş grubunda bulunanlarda dahil olmak üzere tümünü kapsayacak şekilde genişletilmesi karşısında, yerel mahkemenin yapmış olduğu uygulamanın sonradan yürürlüğe giren yasal düzenlemelere uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Bu itibarla, yerel mahkeme direnme hükmünün isabetli olduğuna ve dosyanın esastan incelenmek üzere Özel Daireye gönderilmesine karar verilmelidir.

Y. CGK. 28.02.2012 gün, 2011/6-331 E., 2012/69 K. Sayılı

Ceza muhakemesinin kovuşturma evresinde de gizlilik ilkesi geçerlidir. Çocukların duruşmaları kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK m.185/1). Kovuşturma sırasında 18 yaşını doldurmuş çocuklar hakkında yargılama açık yapılır, hüküm de açık tefhim edilir (Uygulama Yönetmeliği m.13/2).

"Sanık N.K.'ın yaşının küçük olması nedeniyle hakkındaki soruşturma evrakı tefrik edilerek hüriyeti tahdit ve yağma suçlarından cezalandırılması istemiyle ayrı olarak dava açılmış, ancak Yerel Mahkemeye diğer sanıklar hakkında aynı suçtan açılan dava ile bu dava birleştirilerek, davalar birlikte görülmüştür. 28.07.2005 tarihinde yapılan ilk oturumda, sanık N. K.'ın suç tarihinde 18 yaşından küçük olması nedeniyle duruşmanın gizli yapılmasına ilişkin ara kararı verilmiş ve duruşmaya devam edilerek iddianameler okunmak suretiyle 4 saniğin sorguları yapılarak, yakının dinlenmişlerdir. Takip eden oturumlarda, duruşmanın gizli yapılması hususunda alınan ara kararı kaldırılmadığı halde, duruşmanın açık olarak yapıldığı hususu tutanaklara yazılmıştır. Sanık N.K., dosya içerisinde bulunan nüfus kayıt örneğine göre 25.06.1987 doğumlu olup, Yerel Mahkemeye gizlilik kararının verildiği ilk oturumda 18 yaşını bitirmiş durumdadır. Yasal koşulları bulunmadığı halde duruşmanın gizli yapılması ve sanıkların sorgu ve savunmalarının gizli oturumda alınması, 5320 sayılı Yasanın 8. maddesi uyarınca halen yürürlükte bulunan 1412 sayılı CYUY'nın 308/6. maddesi uyarınca yasaya mutlak aykırı davranılan hallerdendir. Nitekim yerleşmiş yargısal kararlarda da bu husus vurgulanarak mutlak bozma nedeni olarak kabul edilmiştir. Koşulları bulunmadığı halde yargılamanın gizli yapılması 5271 sayılı CMY'nın 182 ve 185. maddelerine aykırıdır."

YCGK, 27.02.2007, 2007/6-40 E., 2007/50 K.

3.1.7

Çocukların Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi

Görüşlerini oluşturma yeteneği olan her çocuk, hakkındaki her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir. Çocuğu etkileyen adli veya idari bir süreçte onun ya doğrudan doğruya veya temsilcisi veya uygun bir makam yolu ile dinlenmesi fırsatı sağlanmalıdır (ÇHS m.12). Çocuğun dinlenmesi ile yetinilmeyip kararlar oluşturulurken istek ve görüşleri de dikkate alınmalıdır. Böylece çocuğun hakkında alınacak kararlara katılımı sağlanır.

Çocuğun karar sürecine katılımının sağlanması için ise bilgilendirilmesi gerekir (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri III-A; ÇKK m.4/1-

a,d). Suça sürüklenen çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere karar vermeden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşü alınır (ÇKK m.13/2). Çocuğun adalet sisteminde yanında bulunan sosyal çalışma görevlisi, görevini yaparken çocuğun katılım hakkına saygı göstermek ve kendi görüşlerini serbestçe oluşturma yeteneğine veya yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun kendisi ile ilgili olarak alınacak kararlara katılımını sağlamakla yükümlüdür (ÇKKY m.18/1-d).

3.1.8

Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi

Suçta sürüklenen çocuklara yapılan muamelede, çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmelidir (ÇHS m.40). Bu bakımdan suça sürüklenen çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakları dikkate alınarak, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesini destekleyecek nitelikte kararlar verilmeli ve uygulanmalıdır (ÇKK m. 4/1-a, h). Bu bağlamda gerek korunma ihtiyacı içinde olan gerekse suça sürüklenen çocuk bakımından alınacak kararların uygunluğu ve yerine getirilmesinde sosyal incelemenin yaptırılması, çocuk adalet sisteminin vazgeçilmez unsurudur. Suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır (ÇKK m.35/1). Pekin Kuralları, m.16.1'de de belirtildiği üzere çocuk hakkında alınacak bir karardan önce sosyal incelemenin yapılması esas olmalıdır. Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması halinde, gerekçesinin kararda gösterileceğine ilişkin ÇKK m.35/3 hükmü ve ÇKK'nın uygulanmasında temel ilke olarak benimsenen çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi ve çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri dikkate alındığında sosyal inceleme yaptırılması zorunluluk olarak anlaşılmalıdır. Çocuk hakkında alınacak kararın çocuğun özelliklerine ve gereksinimlerine uygun olabilmesi için psikoloji, sosyoloji, tıp gibi diğer bilim dallarından yararlanılması gerektiği gibi, kararların uygulanmasında çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmalarını (ÇKK m. 4/1-e) gereklidir.

Çocuk hakkında verilecek kararlardan yaptırım söz konusu olduğunda, çocuğun toplumla bütünleşmesi hususu dikkate alınmalı, çocuğun toplum içinde iyileştirilmesi tercih edilmelidir.

3.1.9

Çocuğun Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Son Çare Olması İlkesi

Özgürlükten yoksun bırakma, çocuğun uyumlu gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur ve çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesini ciddi şekilde önler. Bu bakımdan uluslararası belgeler ve taraf devletler için bağlayıcı olan Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olmasını ve mümkün olduğunca en kısa süre olmasını öngörmektedir (ÇHS m.37-b; Havana Kuralları m. 1, 2; Pekin Kuralları m. 17.1). Ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi, idam cezası ve salıverilme koşulu olmayan ömür boyu hapis cezasını da yasaklamaktadır (ÇHS m.37-a). Özgürlükten yoksun bırakma süresinin

uzunluğuna, daha erken saliverilme ihtimalini ortadan kaldırmamak koşuluyla yetkili yargı makamları tarafından karar verilir (Havana Kuralları m. 2).

Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması (ÇKK m.4/1i), tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görölmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması (ÇKK m.4/1j) temel ilke olarak kabul edilmiştir.

3.1.10

Ayrı Yerde Tutma İlkesi

Çocukların buldukları kurumda yetişkinlerden ayrı tutulması anlamındaki ayrı yerde tutma ilkesi, birçok uluslararası belgede özellikle vurgulanmıştır (BM Cezaevi Asgari Standard Kuralları, m.8/d, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Antlaşma, m.10/3, ÇHS, m.37, Pekin Kuralları, m.26.3; Havana Kuralları, m.29). Ancak bu ilkeye bir takım istisnalar getirilmiştir. Çocuğun kendi yüksek yararı gerektiriyorsa (ÇHS, m.37), çocuklar aynı ailenin üyeleri ise ve çocuklar için yarar sağlayacak dikkatli şekilde seçilmiş yetişkinlerle birlikte özel bir iyileştirme programının parçası olmak koşuluyla (Havana Kuralları, m.29), yetişkinlerle bir arada olabilir.

Çocuk Koruma Kanunu m.4/1k'da "çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları" bir ilke olarak kabul edilmiştir. Gözaltına alınan çocukların, kolluğun çocuk biriminde tutulacağı, kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulması gerektiği de ÇKK m.16/1'de hüküm altına alınmıştır. Kolluk bünyesinde çocuklarla ilgili işlemlerin yürütölmesi sırasında, bunların soruşturma nedeniyle kolluk biriminde bulunan yetişkinlerle karşılaşmalarının engellenmesi için gerekli tedbirler alınır (ÇKKY m.16/2).

Çocukların haklarındaki tutuklama kararı ve hapis cezasının infazı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca, çocuk kapalı cezaevleri ve çocuk eğitim evlerinde yerine getirilir (CGİK m.12, CGİK m.15). Çocuk hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırma da, ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı halinde çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirilir (CGİK m.23/1-c). Çocuk hükümlülerin barındırılması sırasında çocukların yetişkinlerle kanunda sayılan haller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmez (CGİK m.63/3).

3.2

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK

Bu bölümde; çocuk kavramı ile suça sürüklenen çocuğa ilişkin temel işleyiş ve ilkeler üzerinde durulacaktır. Ayrıca çocuk adalet sisteminin en temel sorunu olan ceza sorumluluğunun nasıl tespit edileceği, bu tespite dayanak oluşturan raporların asgari standartları anlatılacaktır. Çocuğun adalet sistemi içinde hangi rolde bulunursa bulunsun korunma ihtiyacının farkedilmesi üzerinde durulacaktır.

Suçta sürüklenen çocukların, çocuk adalet sistemi içerisinde maruz kaldıkları işlemler ve bunlara ilişkin kanun hükümleri açıklanacaktır.

3.2.1

Çocuk Kavramı ve Suça Sürüklenen Çocuk

Çocuk: Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, çocuklara uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere, 18 yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilmiştir. Pekin Kuralları yaş konusunda bir düzenleme getirmemekle birlikte, 2. maddesinde çocuğu; “mevcut hukuk sistemi içinde işleyebileceği bir suçtan ötürü, kendisine büyük insanlardan farklı davranılması gereken kişi” olarak tanımlamıştır.

5237 sayılı TCK’ nın 6/1-c maddesi uyarınca, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Yine 5395 sayılı ÇKK’ nın 3/1-a maddesi uyarınca, daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde; 18 yaşını doldurmamış her insan çocuk sayılmıştır. Kişi 18 yaşından önce ergin (reşit) olsa da çocuk sayılmaya devam edecektir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun (TMK) 11. maddesinde erginlik (reşitlik) yaşı 18 olarak kabul edilmiş, 12. maddesinde 15 yaşını doldurmuş kişinin anne ve babasının rızası ile ve mahkemenin onayı ile ergin kılınabileceği, 16 yaşını doldurmuş kişinin hâkim kararı ile, 17 yaşını doldurmuş kişinin ise anne ve babasının rızası ile evlenebileceği kabul edilerek evlenmenin kişiyi ergin kılacağı belirlenmiş ise de, bu durumlarda dahi ergin kılınan kişi çocuk sayılacaktır. 16 yaşında evlenmiş ve bu nedenle ergin sayılmış kişi ile 15 yaşında yargısal karar ile ergin kılınmış kişi TCK ve ÇKK bakımından çocuk olmaya devam edecektir.

Şüphelin / sanığın nüfus kaydında yer alan yaşının gerçek yaşını göstermediğinin ileri sürülmesi veya bu yönde bir kuşkuya düşülmesi halinde gerçek yaşının tespiti ile nüfus kaydının bu yönde düzeltilmesi gerekir.

4721 sayılı TMK’nın 7/1 maddesi uyarınca resmi siciller belgeledikleri olguların doğruluğunun kanıt olduğundan, resmi sicil durumundaki nüfus kaydı kanunda yer alan usule göre (mahkeme kararı ile) düzeltilmedikçe bu kayıta belirtilen yaş doğru kabul edilerek bu yaşa göre işlem yapılmalıdır.

Suçta Sürüklenen Çocuk: ÇKK suça sürüklenen çocuğu, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak tanımlamaktadır (ÇKK m. 3/1).

3.2.2

Ceza Sorumluluğu**3.2.2.1 Genel Olarak**

Çocukların ceza sorumluluğunun tespiti çocuk adalet sisteminin en önemli konularından biridir. Çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığı, ceza sorumluluğunun başlangıç yaşının saptanması, çocukluğa özgü özelliklerin ceza sorumluluğuna yönelik etkileri birbirinden önemli ve tartışmalı konulardır.

Türkiye’de çocukların ceza sorumluluğunun başlangıcı konusunda asgari yaş sınırı 12 olarak kabul edilmiştir. Bu yaş sınırı sağır ve dilsiz çocuklar bakımından 15’tir. Bu nedenle; 12 yaşından küçük bir çocuğun (veya 15 yaşından küçük sağır ve dilsiz çocuğun) ceza sorumluluğunun var olup olmadığı araştırılmaz. Ancak bu araştırmanın yapılmayacak olması, bu yaş grubundaki çocuklar hakkında sosyal inceleme yapılmayacağı anlamına gelmemelidir. Zira, sosyal inceleme raporu sadece ceza sorumluluğunun olup olmadığı konusunda karar vermede göz önünde bulundurulacak bir belge değildir. Bu rapor ayrıca çocuğun ihtiyacının farkedilmesi ve durumuna uygun karar verilmesi amaçlarına da hizmet eder.

15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar ile 18 yaşını doldurmuş ve fakat 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğunun var olduğu kabul edilmiştir. Bu kişilerin içinde buldukları yaş küçüklüğü veya sağır ve dilsizlik hali nedeniyle kusurluluk hallerinin diğer kişilerden daha az olduğu düşüncesi ile cezalarında bir indirimle gidilmiştir. Ancak bu yaş grubundaki çocukların veya sağır ve dilsiz çocukların akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun bulunmadığı düşünülmüyor ise, 5237 sayılı TCK’nın 32. maddesi kapsamında failin ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir akıl hastalığının bulunup bulunmadığının araştırılmalıdır.

12 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 15 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığı hususunun tespiti yargılamayı yapacak mahkemeye aittir (TCK m. 31/2). 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocuklar da aynı kurala tabidir (TCK m. 33/1). Mahkeme bu görevini yaparken çocuğun ceza sorumluluğunun tespiti hususu uzmanlık ve özel bilgiyi gerektiren bir konu olduğundan bilirkişi görüşüne başvuracak, kararını da bilirkişinin görüşüne dayandıracaktır.

Hakim, kararını verirken göz önüne almak zorunda olduğu (ÇKK m.35) sosyal inceleme raporunu, görevlendireceği sosyal çalışma görevlisinden ister.

Çocuğun ceza sorumluluğunun tespiti için adli psikiyatrik değerlendirmesinin de yapılması gerekebilir. Adli psikiyatrik değerlendirme raporu, Adli Tıp Kurumundan veya üniversitelerin Adli Tıp Ana Bilim Dallarından istenebilir (Adli Tıp Kurumu Kanunu m.31). Zorunluluk halinde uzman hekimden de rapor alınabilir (ÇKKY m. 20/4).

3.2.2.2. Ceza Sorumluluğu Kavramı**Uluslararası Mevzuatta Ceza Sorumluluğu Kavramı**

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocukların ceza sorumluluğunun belirlenmesi konusunda doğrudan bir hüküm koymamış ve kendisi asgari sorumluluk yaşı belirlememiştir. Sözleşmenin 40. maddesinde taraf devletlere ceza sorumluluğu konusunda asgari bir yaş

sınırı belirleyip, bu yaşı altında kalan çocukların ceza sorumluluğunun olmadığını başka bir araştırmaya gerek kalmadan kabul edilmesi ve bu çocuklar hakkında adli bir kovuşturma yapılmaksızın haklarında gerekli önlemlerin alınmasını sağlama yükümlülüğü getirmiştir.

Sözleşmede asgari yaş belirlenmemiş olmakla birlikte, ceza sorumluluğu konusunda farklı ülkelerin uygulamalarını inceleyen BM Çocuk Hakları Komitesi, 10-12 yaşlarını ceza sorumluluğunun başlangıç yaşı olarak erken bulmuştur.

Pekin Kuralları'nda, ceza sorumluluğu için asgari bir yaş sınırı belirtilmemekle beraber, 4. maddesinde "cezai sorumluluğunun alt sınırını belirleyen sistemler açısından, bu sınır çocuğun duygusal, zihinsel, entelektüel olgunluğa ulaştığı yaşı altında tutulmamalıdır" denilerek genel ilke ortaya konmuştur.

Ceza sorumluluğuna ilişkin asgari yaşı sınırı, tarihi, kültürel ve toplumsal nedenlerle her ülke için değişkenlik gösterdiğinden ortak bir asgari yaş sınırı kabul edilmemiştir. Çocuğun bazı ehliyetleri (evlenme, ergin olma, seçme ve seçilme gibi) kullanması için bir yaş sınırı belirlendiğine göre, ceza sorumluluğunun başladığı kabul edilen bir yaşı da belirlenmesi gerektiği ortaya konulmuş, hiç bir alt sınır yaşı belirlenmemesi kabul edilemez bir durum olarak öngörülmüştür.

Türk Hukukunda Ceza Sorumluluğu Kavramı

Bir kişinin işlediği bir fiil nedeniyle cezalandırılabilmesi için o fiili iradi olarak işlemesi gereklidir. Failin kanunda suç olarak tanımlanmış tipe uygun fiilini hukuka aykırı olarak işlemesi, bu fiili işlerken kusurlu bir şekilde hareket etmesi ve bu hareketini yapma konusunda ehliyete sahip olması, yani kusurlu olması gereklidir.

Failin kusurlu davranabilme yeteneğinin, bir başka deyişle isnat yeteneğinin bulunmaması halinde işlediği fiil suç olmaktan çıkmaz. Bu nedenle isnat yeteneğinin bulunup bulunmadığı, işlenen fiille ilgili değil, fiili işleyen faille ilgili bir durumdur.

Kusur yeteneği veya isnat yeteneği; bir fiilin sorumluluğunun bir kimseye yüklenebilmesi için failde bulunması gereken niteliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.

5237 sayılı TCK'nın 31. maddesinin gerekçesinde yaş küçüklüğü ve ceza sorumluluğu kavramları şu şekilde açıklanmıştır:

"Kişinin, fiziksel gelişimine paralel olarak, toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği gelişmektedir. Yine bu gelişim sürecinde algılama yeteneğinin yanı sıra, ayrıca toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği de gelişmektedir.

Suç oluşturan fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olan çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak surette ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir.

İzlenen suç ve ceza politikasının gereği olarak, bu gruba giren yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun olmadığı normatif olarak kabul edilmiştir. Çünkü, bu çocuklar hakkında ceza yaptırımının uygulanması, cezanın özel önleme ve yeniden topluma kazandırma işlevi bakımından tamamen ters etki gösterecektir. Hatta, bu çocuklarla ilgili olarak ceza kovuşturmasına ilişkin işlemlerin yapılması, psikolojik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler meydana getire-

bilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna sürüklenmiş olan bu çocuklarla ilgili olarak, sadece koruyucu ve eğitici nitelikte olan güvenlik tedbirlerine başvurulabilir.

Çocukluktan gençliğe geçiş sürecinde bulunan on iki yaşını doldurmuş ve fakat henüz on beş yaşını tamamlamamış kişiler, genellikle işlediği fiilin bir haksızlık oluşturduğunun bilincinde olmakla beraber, bazı durumlarda fiili işlemekten kendini alıkoyamamakta ve bazı davranışlar açısından iradesine yeterince hâkim olamamaktadır. Bu nedenle, suç oluşturan bir fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş olup da henüz on beş yaşını bitirmemiş olan kişilerin, işlediği suç açısından davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine sahip olduğunun belirlenmesi hâlinde, ceza sorumluluğunun olduğu kabul edilmiştir.

Bu grup yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun olup olmadığı, çocuk hâkimi tarafından tespit edilir. Ancak, bu belirlemeden önce, yaş küçüğünün içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce rapor hazırlanması istenir. Çocuk hâkimi, hazırlanan bu raporları, ceza sorumluluğunun belirlenmesiyle ilgili olarak yapacağı değerlendirmede dikkate alır.

Kusur yeteneği bulunmayan yaş küçüğü hakkında ceza tertibine yer olmadığına karar verilir. Ancak, bu kişiler hakkında koruyucu, eğitici ve yeniden topluma kazandırıcı nitelikte güvenlik tedbirlerine hükmedilir. Çocuk hâkimi, işlediği suç açısından ceza sorumluluğunun olduğunu kabul ettiği yaş küçüğü hakkında ise kural olarak indirilmiş cezaya hükmedecektir.

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş ve fakat henüz on sekiz yaşını tamamlamamış çocuklar, normal koşullarda, gerçekleştirdikleri davranışların hukukî anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip olmakla birlikte; bu kişilerin, davranışlarını yönlendirme yetenekleri yeterince gelişmemiş olabilmektedir. Bu nedenle, suç yoluna girmiş olan çocukların, işledikleri suçlar bağlamında irade yeteneğinin zayıf olduğu normatif olarak kabul edilmiştir.

Azalmış kusur yeteneğine sahip bulunan çocuklar hakkında kural olarak indirimli cezaya hükmedilir.”

TCK'nın 31. maddesinin gerekçesinde anlama yeteneği “toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği” olarak, isteme yeteneği ise “toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği” olarak tanımlanmıştır.

TCK'nın 31. maddesi çocukların ceza sorumluluğuna ilişkin düzenlemeyi içermektedir. Failin akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı tartışma konusu ise, bu yöndeki inceleme ve değerlendirme TCK'nın 32. maddesi kapsamında ele alınmalıdır.

TCK'nın 31. maddesi kapsamında çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı sorunu onun akıl hastalığının bulunup bulunmadığı ile sınırlı bir değerlendirme değildir. Suça sürüklenen çocuk aynı zamanda akıl hastası ise ve bu nedenle ceza sorumluluğu yok ise, TCK'nın 32. maddesine göre işlem yapmak gerekecektir. Suça sürüklenen ve 12 yaşından büyük 15 yaşından küçük olan çocuğun ceza sorumluluğunu kaldıran veya önemli ölçüde azaltan bir akıl hastalığının olmaması onun ceza sorumluluğunun var olduğunu göstermez.

CMK'nın 182. maddesinin 2. fıkrası gereğince genel ahlakın gerekli kılması nedeniyle verilen duruşmanın kapalı yapılmasına ilişkin gerekçeli karar ile hükmün açık duruşmada açıklanacağına ilişkin aynı maddenin 3. fıkrasındaki buyurucu hükme aykırı olarak, kapalı duruşmada açıklanması suretiyle duruşmanın herkese açıklığı ilkesinin ihlali ve bu suretle ÂİHS'nin 6/1. maddesine aykırı davranılması,

Sanığın aşamalarda mağdureye yönelik eylemlerini oyun oynama, düşüncesi ile yaptığını ve suç olduğunu bilmediğini iddia etmesi karşısında, 5395 sayılı Kanun'un 35. maddesine göre sosyal çalışma görevlisinden sanığın işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığı rapor alınarak algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından belirlenmesi ve sonucuna göre;

Eylem sanık tarafından gerçekleştirilmişse;

- a) Algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği varsa 5237 sayılı TCK'nın 31/2. maddesine göre cezalandırılmasına,
- b) Algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği yok ise ceza verilmesine yer olmadığına ve güvenlik tedbirine,

Hükmedilmesi gerekirken, Adli Tıp Kurumu'nun suça sürüklenen çocuğun TCK'nın 31. maddesinde öngörülen suçla ilgili algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin saptanması hususundaki raporuna dayanılarak hüküm kurulması kanuna aykırıdır.

Y. 14. CD. 30.04.2012, 2012/1926 E., 2012/4933 K.

Bu yaş grubunda olan ve akıl hastalığı bulunmayan çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı TCK'nın 31/2 maddesi kapsamında ele alınıp karara bağlanmalıdır. TCK'nın 31/2 maddesinin gerekçesine göre 12-15 yaş arasındaki çocuğun isnat yeteneğinin olup olmadığı; çocuğun içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce düzenlenecek raporlar dikkate alınarak mahkeme tarafından belirlenir.

ÇKKY'nin 20/3 maddesinde de bu hususa yer verilmiş ve "... fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdir yetkisi münhasıran mahkemeye aittir" denilerek TCK'nın da ve gerekçesinde yer alan bu husus açıklanmıştır. Mahkeme bu yöndeki kararını vermeden önce SİR almalıdır (ÇKK 35/1). Bu raporda veya mahkemenin gözlemlerinde çocuk hakkındaki ayrıca psikiyatrik değerlendirme yapılması gerektiği kanaati oluşur ise, adli psikiyatrik değerlendirme raporu da alınmalıdır. Böyle bir sıralama ve eleme, ceza sorumluluğu değerlendirilecek her çocuk hakkında doğrudan adli psikiyatrik değerlendirme yapılmasını önler. Nitekim Yargıtay'da bu görüştedir. Yargıtay'ın bu yöndeki bir kararı aşağıda sunulmuştur. Konuya ilişkin diğer kararlar ve açıklamalar yaş gruplarına göre ceza sorumluluğu başlığı altındadır.

TCK'nın 31/2. maddesine göre, 12-15 yaş grubunda bulunan çocuk sanığın cezai sorumluluğunun olabilmesi için işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunması gerektiği, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. maddesine göre algılama ve yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığını takdir yetkisinin mahkemeye ait olduğu, mahkemenin çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren sosyal inceleme raporu tanzim ettirebileceği, maddeye göre böyle bir sosyal inceleme yaptırılmaması halinde gerekçesinin kararda gösterileceğinin belirtildiği, Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20/4. maddesine göre de hakim gerekirse bu konuda tam kanaat sahibi olabilmesi için sosyal inceleme raporu ile birlikte adli tıp uzmanı, psikiyatrist yada zorunlu hallerde uzman hekimden görüş de alınabileceğinin hüküm altına alındığı, mevcut düzenlemelere göre, ihtiyaç halinde sosyal inceleme raporunun alınmasının esas olduğu, görüş olarak diğer hekim raporlarının da alınabileceği, ancak bu raporların bağlayıcı olmadığı, mahkemenin takdirinde göz önünde bulundurulacağı, algılama yeteneği ve fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını belirleme görevinin mahkemeye ait olduğu, dosyamızda da, suç tarihinde 12 yıl 10 aylık olan sanıkla ilgili, hazırlık aşamasında alınan Kocaeli Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nün 07.11.2007 tarihli raporunda sanığın eylemin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin bulunduğu belirtilmesine karşılık, yargılama aşamasında 5395 sayılı ÇKK'nın

35. maddesine göre çocuk gelişim uzmanınca düzenlenen 23.06.2008 tarihli sosyal inceleme raporunda (SİR) ise özetle, “sanığın göçebe hayatı yaşadığı, yerleşik hayata ve kültürel yapıya uzak olduğu, temel değerlerin ve davranış kurallarının aktarımının yapıldığı ilköğretim eğitiminden yoksun kaldığı, küçüğün içinde bulunduğu sosyal yapıyla bütünleşerek eylemi suç davranışı olarak görmediğinin” belirtildiği, 5395 sayılı ÇKK md. 35. maddesine göre, algılama ve davranışları yönlendirme yeteneğini münhasıran değerlendirme yetkisine sahip olan mahkemece de sosyal inceleme raporundaki değerlendirmelerden de yararlanılarak, gerekçeli bir şekilde tartışılıp, küçüğün bu eylem yönünden sorumluluk yeteneğinin bulunmadığı sonuç ve kanaatine varılarak, yerel mahkemece küçük yaştaki suça sürüklenen çocuk hakkında CMK.nın 223/3.a maddesi gereğince “Ceza Verilmesine Yer Olmadığına” ve 5395 sayılı ÇKK 5/1a maddesindeki danışmanlık tedbirine hükmedilmesinde bir isabetsizlik görülmediğinden, tebliğnamedeki Adli Tıp İhtisas Kurulundan rapor alınması yönündeki görüşe iştirak edilmemiştir.

Y. 14. CD. 11.04.2013, 2011/9776 E., 2013/4332 K.

3.2.2.3. Yaş Gruplarına Göre Ceza Sorumluluğu

5237 sayılı TCK, ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespit edilmesi gereken kişileri üç grupta saymıştır. Bunlardan ilki çocuklar, ikincisi sağır ve dilsizler, üçüncüsü ise akıl hastalarıdır. Akıl hastalarının durumu bu çalışmanın konusu olmadığından ele alınmamıştır.

5237 sayılı TCK çocukları üç ayrı yaş grubunda ele almıştır. Tüm düzenlemelerde failin doldurduğu yaş esas alınmıştır. Bir kişinin bir yaşında kabul edilmesi için doğumundan itibaren bir yıllık sürenin (365 veya 366 gün) geçmesi gerekli olduğundan bir kişinin 12 yaşında kabul edilebilmesi için de doğumundan itibaren 12 yılın resmi takvime göre geçmiş olması gereklidir. Kişi, doğum gününde yeni yaşının ilk günündedir.

0-12 Yaş Grubu Çocuklar: 5237 sayılı TCK’nın 31/1 maddesi uyarınca fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur.

Kanun koyucu 12 yaşını doldurmamış çocukların işledikleri fiil ne olursa olsun, ne şekilde işlemiş olurlarsa olsunlar ceza sorumluluğunun olmadığını kabul etmiştir. Bu nedenle, bu yaş grubundaki bir çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamaz. Bu yaş grubundaki çocuklar için çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir.

12-15 Yaş Grubu Çocuklar: 5237 sayılı TCK’nın 31/2 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş ve fakat 15 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti gereklidir.

Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun var olduğunun kabul edilebilmesi için iki şartın bir arada olması gerekir: Çocuğun hem “işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilme yeteneğinin” hem de “davranışlarını yönlendirme yeteneğinin” varlığı aranır.

Bu yaş grubundaki failin ceza sorumluluğunun var olup olmadığı konusunda karar verme yetkisi münhasıran hâkime ait olduğundan, soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının failin ceza sorumluluğunun bulunmadığı sonucuna varıp, kamu adına kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar vermesi mümkün değildir.

ÇKK’nın 35/1 maddesi uyarınca hâkim, çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren bir inceleme yaptırmalı ve çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi yaparken bu raporu göz önünde bulundurmalıdır.

Adli Tıp Kurumu Diyarbakır Şube Müdürlüğünün 26.09.2008 tarihli raporunda suçta sürüklenen çocuk M. E.'in, işlediği cinsel istismar fiilinin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmediği belirtilmiş ise de, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. maddesi ile Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20/2-3. maddesi uyarınca suçta sürüklenen çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdir yetkisinin münhasıran mahkemeye ait olduğunun ve bunun takdiri bakımından da suç tarihinde 12-15 yaş grubunda bulunan suçta sürüklenen çocuk hakkında sosyal inceleme raporunun aldırıldığına anlaşılması ve aynı yönetmeliğin 20/4. maddesinde ise hakim bu konuda tam kanaat sahibi olmadığı durumlarda adli tıp uzmanı, psikiyatrist yada zorunlu hallerde uzman hekimden görüş alınacağına belirtilmesi karşısında, tebliğnamedeki bozma isteyen düşünceye iştirak edilmemiştir.

Y. 14. CD. 25.03.2013, 2011/9654 E., 2013/3216 K.

Hâkim, bu değerlendirmeyi yapmak için uzmanlık isteyen bir takım bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Böyle bir durumda hâkim CMK'nın 63/1 maddesi uyarınca çözümü uzmanlık gerektiren bir sorunla karşı karşıya olduğundan sorunun çözümünde bilirkişiye başvurmalıdır. KK'nın 35. maddesinde belirtilen sosyal inceleme raporu, hâkime ceza sorumluluğunu belirlemede yol gösterici olan raporlardan birisidir. Bu raporu hazırlayan uzman da bilirkişi konumundadır. Hâkim, bu raporun yanı sıra çocuğun bilişsel, ahlaksal ve sosyo – duygusal özelliklerinin ve psikiyatrik sağlığının değerlendirilmesini gerekli gördüğü takdirde hekimden de rapor isteyebilir. Bu durumda hâkim, sosyal inceleme raporu ile psikiyatrik değerlendirme raporunu dosyada yer alan diğer deliller ile birleştirip tartışarak çocuğun ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda bir karar verir. Bilirkişiler kendi uzmanlık alanına giren konularda, çocuğun üzerine atılı suçu da dikkate alarak, çocuğun bu suçun hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve bu suça yönelik olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğine etki edecek sebepleri ele alıp tartışmalı, bu sebeplere ilişkin olumlu ya da olumsuz sonuç kanaatlerini bildirmelidir.

TCK'nın 31/2. maddesine göre, 12-15 yaş grubunda bulunan çocuk sanığın cezai sorumluluğunun olabilmesi için işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunması gerektiği, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 35. maddesine göre anlama ve yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığını takdir yetkisinin münhasıran mahkemeye ait olduğu, 35/1. maddesine göre mahkemenin çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren sosyal inceleme raporu tanzim ettirebileceği, bu raporun bağlayıcı olmadığı ancak mahkemenin takdirinde göz önünde bulundurulacağı, 35/3. maddesine göre de böyle bir sosyal inceleme yaptırılmaması halinde gerekçesinin kararda gösterileceğinin belirtildiği, suç tarihinde 12 yıl 11 aylık olan sanıkla ilgili 01.04.2008 tarihli psikiyatri uzmanı tarafından verilen raporda fiili anlama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunduğu belirtilmesine karşın, 5395 sayılı ÇKK'nın 35. maddesine çocuk gelişim uzmanı tarafından yapılan sosyal inceleme sonucunda düzenlenen raporda "sanığın eylemde bir suçunun olmadığı, yaptığı olayı psikiyatrik bozukluktan dolayı yaptığı, yaşadığı olaylardan ders aldığı, ilacı bitince tekrar aynı olayları yapabileceği saptanmıştır" denilmesi karşısında, raporlar arasındaki çelişkinin giderilmediği, 5395 sayılı Kanuna göre sorumluluk yeteneğini mahkemenin takdir etmesi esas olmakla birlikte ihtiyaç halinde istenecek ve değerlendirilmede dikkate alınacak raporun sosyal inceleme raporu olduğu, dosyamızda alınmış bulunan sosyal inceleme raporunda ise çocuk sanığın sorumluluk yeteneğinin bulunmadığının belirtildiği, mahkemece ihtiyaç duyulması nedeniyle alınan rapordaki tespite rağmen neden bu rapora itibar edilmediğini gösteren herhangi bir gerekçe bulunmadığı ve bu rapora itibar edilmeme gerekçesinin tartışılmadığı anlaşıldığından, yerinde görülen psikiyatri uzmanı raporuna itibar gerekçelerinin tartışılması, tereddüt halinde daha ayrıntılı bir sosyal inceleme raporu alınarak sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayin ve takdiri gerektiği halde, eksik araştırma ile hükmeye varılması kanuna aykırıdır.

Y. 14. CD. 20.03.2013, 2011/11299 E., 2013/3042 K.

15-18 Yaş Grubu Çocuklar: 5237 sayılı TCK'nın 31/3 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş ve fakat 18 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu var kabul edilmiş ancak çocuğun var kabul edilen bu sorumluluğunun bir yetişkinden daha az ola-

cağı kabul edilerek bu yaştaki fail çocuğa yetişkinlerden daha az ceza verilmesi benimsenmiştir. Bu yaş grubundaki çocukların, ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamayacaktır. Böyle bir araştırmanın yapılmayacak olması bu yaş grubundaki çocuklar hakkında SİR alınmayacağı anlamına gelmez. Zira, SİR saedce ceza sorumluluğunun olup olmadığını ortaya koymada kullanılan bir belge olmayıp ileriki bölümde açıklanacağı üzere Çocuk Adalet Sisteminin belkemiği niteliğindedir. 15-18 yaş grubu çocukların akıl hastası olduğunun ileri sürülmesi veya bu yönde bir tereddüt oluşması durumunda akıl hastalığına ilişkin bir inceleme yapılmalı ve akıl hastalığının varlığının tespiti halinde 5237 sayılı TCK'nın 32. maddesi uygulanmalıdır.

Sağır ve Dilsiz Çocukların Durumu

5237 sayılı TCK'nın 33. maddesinde sağır ve dilsizlik ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bir etken olarak sayılmış ise de, suç tarihinde sağır ve dilsiz olan failin bu sağır ve dilsizliğinin doğuştan veya sonradan meydana gelmesi arasında bir ayrıma gidilmemiş, sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğu çocukların ceza sorumluluğuna atıf yapılarak düzenlenmiştir.

Suç tarihinde 15 yaşından küçük olan sağır ve dilsizlerin ceza sorumluluğu bulunmayıp, bu çocuklar bakımından sağır ve dilsiz olmayan ve 12 yaşını doldurmayan çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi hükümleri uygulanacaktır. Suç tarihinde 15 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğunun varlığı bu çocukların işledikleri iddia olunan fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı şartına bağlanmış, böylece bu yaş grubundaki sağır ve dilsiz çocuklar bakımından 12 yaşını doldurmuş, 15 yaşını doldurmamış fakat sağır ve dilsiz olmayan çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesine atıf yapılmıştır. Suç tarihinde 18 yaşını doldurmuş ancak 21 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz gencin ceza sorumluluğu var kabul edilmiş, ancak bu gencin içinde bulunduğu sağır ve dilsiz olma hali nedeniyle ceza sorumluluğunun azaldığı kabul edilmiştir. Bu durumdaki sağır ve dilsiz genç için sağır ve dilsiz olmayan ve 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış çocuklara ilişkin düzenleme içeren 5237 sayılı TCK'nın 31/3 maddesi hükümleri uygulanacaktır.

3.2.3

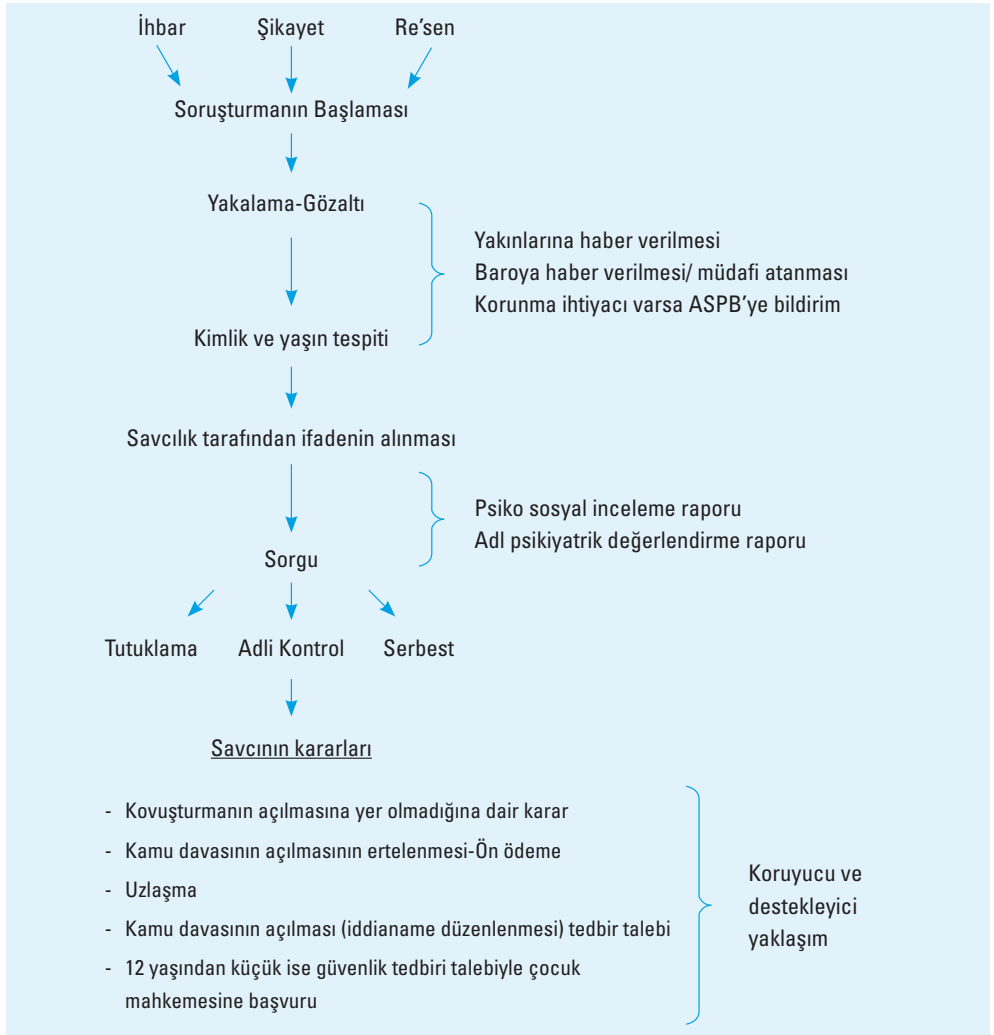
Sosyal İnceleme Raporu

Çocuk adalet sisteminin belkemiği olan sosyal inceleme raporları (SİR), çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun bireysel ve toplumsal gereksinmelerinin değerlendirildiği ve böylece çocuğun bireyselleştirildiği raporlardır. SİR, hem çocuğun suça sürüklenme veya korunma ihtiyacı içinde olmasının nedenlerini ve gereksinmelerini tanımlama ve hem de çocuğun gereksinim duyduğu hizmetleri belirleme ve geliştirme açısından önem taşır. Bu nedenle SİR suça sürüklenen çocuk ve çevresiyle nasıl çalışması gerektiğini içeren "bireysel müdahale planına" temel oluşturur. Çocuk adalet sistemini, genel adalet sisteminden ayıran en belirgin fark bu raporlardır. SİR olmayan bir yargılamanın, çocuk adalet sistemi yargılaması olduğunu söylemek son derece güçtür. SİR, bilgi toplama, değerlendirme ve müdahale süreçlerinden oluşan bir aşama ile hazırlanır. SİR'in hazırlanmasında ön önemli iş bilgi toplama. Suça sürüklenen çocuğun; kendisi, çevresi, ailesi, okul durumu, sağlık durumu ve zeka durumu hakkında bilgi toplama ile işe başlanır. Bunun için çocuk ve çevresi ile görüşülmeli, okuluna gidilip, okul durumu hakkında bilgi alınmalı (ders başarıları, devam durumu, öğretmen ve öğrencilerle ilişkisi vb.) bu bilgiler yapılacak değerlendirme-

ye esas olmak üzere raporda ayrıntıları ile gösterilmelidir. Ev, işyeri, okul ziyaretlerinde bu yerlerin fiziki koşulları, çocuk üzerindeki olası etkileri tespit edilip rapora yazılmalıdır. Görüşme; bilgi toplama bakımından ön önemli araçtır. Çocukla mutlaka görüşülmeye çalışılmalı ancak bununla yetinilmemelidir. Çocuğun ailesi ve sosyal çevresini etkileyen bireylerle de görüşme yapılmalıdır. Çocukla ilgili; mahkeme dosyası, polis tutanakları, bedensel ve psikolojik sağlık durumunu gösterir adli raporlar incelenmelidir. Yapılan tespitler sırasında çocuk hakkında ayrıca bir psikiyatrik değerlendirme, zeka testi vb. ihtiyaçlar ortaya çıkar ise mahkeme ile iletişime geçilip öncelikle bunların yapılması sağlanmalı, buradan elde edilen bilgiler SİR'de kullanılmalıdır. SİR'in hazırlanma süreci ile içeriği ayrı bir bölümde ayrıntıları ile ele alınmıştır.

3.2.4

Soruşturma Evresi²

² Bu ve ilerleyen sayfalardaki koruma tedbirleri kısmı, Prof. Dr. Handan Yokuş Sevük'ün yayınlanmak üzere olan Çocuk Ceza Hukuku kitabından alınmıştır.

3.2.4.1. Genel Olarak

Soruşturma, ceza muhakemesinin evrelerinden olup, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade eder (CMK 2/1-e). Çocuklar hakkında yapılan soruşturma, yetişkinlerin soruşturulmasından farklılık arz etmektedir.

Suçta sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır (ÇKK m.15, YGAİAY m.19/1-b). Bu kural çocuğun hazır bulunmasını ve aktif olarak işleme katılmasını gerektiren tüm işlemlerin, bizzat Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması şeklinde anlaşılmalıdır.

Ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında da delillerin toplanması veya diğer faillerin tespiti için soruşturma yapılabilir. (ÇKKY m. 5/10). Ancak ceza sorumluluğu olmayan bu çocukların muhakemeye katılabilmeleri hak ve yükümlülüklerini bilebilmeleri ve bunlara uygun davranabilmeleri, kısaca gerçek anlamda muhakeme süjesi olabilmeleri fiilen mümkün değildir. Bu nedenle, bu çocukların kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147'deki yöntemle ifade alınmaz. Ancak diğer faillerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla bilgi alınabilir.

Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ayrı yürütülür (ÇKK m.17/1). Adli kolluk tarafından çocuklar hakkında ayrı evrak düzenlenir (ÇKKY m.7/1).

Suçta sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma, çocuk mahkemelerinin yanında yer alan Cumhuriyet başsavcılığı çocuk bürosu tarafından yapılır. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, soruşturma çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcıları tarafından da yerine getirilebilir. Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmayan yerlerde ise, bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait soruşturmalar Cumhuriyet başsavcılığının iş bölümünde gösterilen Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır.

Görünüş itibarıyla 12 yaşından büyük olup, nüfus kaydına göre 12 yaşından küçük çocuklar ile çocuğun nüfusa kayıtlı yaşının gerçek yaşı olmadığı başka bir şekilde anlaşılması hâlinde; çocuğun yaşı hukuk mahkemesi nezdinde dava açılıp düzeltilmeden kamu davası açılmaz (ÇKKY m.5/11).

Soruşturma evresinde çocuk savcısı, gerekli ise, çocuk hakiminden “koruyucu ve destekleyici tedbir” kararı vermesini isteyebilir (ÇKK m. 15/3). Cumhuriyet savcısı, çocuğa yüklenen suçtan dolayı Ceza Muhakemesi Kanunu m.171'deki koşulların varlığı halinde, kamu davasının açılmasının üç yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir (ÇKK m.19).

12-15 yaş grubu çocuklar bakımından işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığının anlaşılması için çocuklara özgü bir araştırma biçimi olan sosyal inceleme raporu hazırlanır (ÇKK m. 35). Ayrıca ÇKKY'nin 20/4. maddesi uyarınca çocuk hakkında suç tarihi itibarıyla adli tıp uzmanı, psikiyatrist veya uzman hekimden rapor alınması gerekir. Bunun nedeni mahkeme aşamasında çocuğa ulaşılama ihtimali yahut da ulaşıldığında yaşının büyümüş olabileceğidir.

3.2.4.2. Davet ve Zorla Getirme

Herkes için kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının (AİHS m. 5) ve çocuklar açısından da özgürlüğü kısıtlamaya son çare olarak başvurulması ilkesinin (ÇHS m. 37) bir gereği ve bu

hakların teminatı olarak, hakkında soruşturma başlatılan kişinin öncelikle davetiye ile çağırılması gerekir (CMK m. 145). Davetiye, isnat olunan suçu içermelidir.

Çocuklar için özgürlüğü kısıtlayıcı bir tedbire son çare olarak başvurulmalıdır (ÇHS m. 37). Son çare olarak başvurulacak zorla getirme işlemi yerine hakkında soruşturma başlatılan kişi davet edilerek ifadesi alınmalı ve soruşturması yürütülmelidir (CMK m. 145).

Zorla getirme kararı verilmesi için kanunda öngörülen koşulların gerçekleşmesi gerekir. Zorla getirme kararı, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı bir nitelik taşıdığı için, kural olarak hakim kararı gerekir. Ancak, Cumhuriyet savcısının da bu yetkisi vardır (CMK m. 146/4).

Ceza Muhakemesi Kanunu zorla getirme kararından ayrı gibi gözüken fakat niteliği itibariyle zorla getirme kararı olan “yakalama emri” de düzenlemiştir (CMK m. 98). Bu maddeye göre yakalama emri düzenlenebilmesi için önce çağrı yapılması, ilgilinin çağrı üzerine gelmemesi veya şüpheli hakkında çağrı yapılamaması koşulları öngörülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi gerek zorla getirme, gerekse yakalama emri düzenlenebilmesi için şüpheli veya sanığa çağrı yapılması yani davet edilmesi gereklidir.

3.2.4.3. İfade Alma

İfade alma suça konu olay hakkında şüphelinin, yazıya geçirilmek üzere sözlü beyanına başvurulmasıdır (CMK m. 147).

Ceza sorumluluğu olmayan çocukların muhakemeye katılabilmeleri hak ve yükümlülüklerini bilebilmeleri ve bunlara uygun davranabilmeleri, kısaca gerçek anlamda muhakeme süjesi olabilmeleri fiilen mümkün olmadığından bu çocukların kendilerine suç isnat edilerek CMK m.147’deki yöntemle ifade alınması söz konusu değildir. Ancak suça iştirak eden diğer failerin yakalanması ve kendilerine tedbir uygulanacaksa bunun sağlanması amacıyla bilgi alınabilir.

Bir suç işlediği şüphesi altında olan ceza sorumluluğu bulunan 12-15 yaş grubundaki çocuklar ile 15-18 yaş grubundaki çocukların ifadesi alınabilir. Çocuğun ifadesi Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat alınır (ÇKK m. 15/1). Şüpheli veya sanığın 18 yaşını doldurmamış olması durumunda ifade alma sırasında müdafinin hazır bulunması zorunludur (CMK m. 150/2).

Çocuğun yararına aykırı olduğu saptanmadığı veya kanunî bir engel bulunmadığı durumlarda anne-babası veya vasisi çocuğun ifadesi alınırken hazır bulunabilir (YGAİAY m.19/b-4). Çocuğun ifadesinin alınması sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir (ÇKK m.15/2). Çocuğun adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek ve çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla sosyal çalışma görevlisinin suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması sırasında yanında bulunması gerekir (ÇKKY m.19/1-b). Cumhuriyet savcısının ifade alırken çocuğa yaklaşımı ve ifade alınan yerin düzeni, çocuğun psikolojisi bakımından önem arz edeceği için, ifade alma çocuğun olabildiğince kendini rahat hissedebileceği ortamda gerçekleştirilmeli, çocuğun olayı serbestçe anlatmasına olanak tanınmalıdır.

3.2.4.4. Koruma Tedbirleri

Yakalama

Yakalama, kişinin özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp, fiilen denetim altına alınmasıdır. Yakalama işlemine önleme ve adli amaçlı olarak başvurulabilir. Önleme yakalaması, tehli-

ke (risk) altındaki bir çocuğun korunması amacı ile söz konusu iken (İHAS m. 5/1-d; PVSK m. 1,2, 13/d), adli yakalama suç işlediği iddia edilen çocuk hakkında adli işlemleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan yakalamadır.

► **Herkesin yakalama yapabilmesi:** Suçüstü halinde, suçüstünden dolayı izlenen kişinin kaçması veya kimliğini hemen belirleme olanağının bulunmaması durumunda, “herkesin” şüpheliyi geçici olarak yakalayıp, kolluğa teslim etme yetkisi vardır. Dolayısıyla suçüstü halinde, suçüstünden dolayı izlenen kişinin kaçması veya kimliğini hemen belirleme olanağının bulunmaması durumunda çocuklar herkes tarafından yakalanabilir. Ancak bu durumda yakalamayı yapan kişi yakaladığı çocuğu derhal kolluğa teslim etmelidir. Şikayete tabi suçlarda yakalama için şikayetin varlığı gerekmesine karşın çocuğun suç mağduru olması durumunda şikayet olmaksızın da herkesçe yakalama gerçekleştirilebilir (CMK m. 90/3).

► **Kolluğun yakalama yapma yetkisi:** Kolluk tarafından yakalama yapılabilmesi için kural olarak hakim tarafından verilmiş bir yakalama emrinin bulunması gerekir. Bununla birlikte kolluk görevlileri herkesin yakalama yetkisine sahip olduğu hallerde yani bir kişiye suç işlerken rastlanması veya suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması ve hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması halinde ve tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde; Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptir.

► **Yakalama emri:** Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Kural; yakalama emrinin sulh ceza hakimi tarafından düzenlenmesidir. Cumhuriyet savcısının yakalama emri düzenleme yetkisi istisnai hallerdedir. Yakalanmış iken kolluk görevlilerinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk görevlileri de yakalama emri düzenleyebilir.

► **Yol (sevk) tutuklaması:** Hakim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişinin, en geç yirmidört saat içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkarılmadığı takdirde, aynı süre içinde sulh ceza hakiminin önüne çıkarılması ve serbest bırakılmadığı takdirde yetkili hakim veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanması CMK m.94/1’de öngörülmüştür.

► **Yakalama yasağı:** Bir kimse aynı fiil dolayısıyla birden fazla kez yakalanamaz (CMK m. 91/5; YGAİAY m. 18). Yakalama yasağı; gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hakiminin kararı üzerine, gözaltına alınıp da serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamamasını ifade eder.

Çocuklara Özgü Düzenlemeler

Çocuklar hakkında yakalama, gözaltına alma ve ifade almaya ilişkin hususlarda Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin çocuklara ilişkin hükümleri uygulanır (ÇKKY m.5/9). YGAİAY’nin 19. maddesi çocuklarla ilgili özel düzenlemeler öngörmektedir. Çocuklarla ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir.

► **Ceza sorumluluğu olmayan çocuklar:** Fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmamış olanlar ile 15 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocuklar suç nedeni ile yakalanamaz ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamaz.

Ceza sorumluluğu olmayan bu çocuklar bakımından, kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir; ancak kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılırlar. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme veya hâkim tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet savcılığına bildirilir.

► **Ceza sorumluluğu olan çocuklar:** Ceza sorumluluğu olan 12 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar ise suç sebebiyle yakalanabilir. Bu çocuklar, yakınları ile müdafiiine haber verilerek derhâl Cumhuriyet savcılığına sevk edilir. Bütün bu işlemler sırasında çocuğun soruşturma nedeniyle kolluk biriminde bulunan yetişkinlerle karşılaşmalarının engellenmesi için gerekli tedbirler alınır ve çocuğun lekelenmesini önlemek için gizliliğe önem verilir.

► **12-15 yaş grubunda olan çocuklar:** Fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmuş, ancak 15 yaşını doldurmamış olan çocuklar bir suç isnadiyla yakalanabilirler. Ancak, 15 yaşından küçük çocuklar hakkında üst sınırı 5 yılı aşmayan cezayı gerektiren suçlarda çocuklar hakkında tutuklama kararı verilemeyeceği (ÇKK m.21) için, üst sınırı 5 yılı aşmayan cezayı gerektiren suç isnadiyla bu çocuklar yakalanamaz. Bununla birlikte, kimlik tespiti amacı ile yakalama mümkündür.

► **15-18 yaş grubunda olan çocuklar:** Fiili işlediği zaman 15 yaşını doldurmuş, ancak 18 yaşını doldurmamış olanlar suç sebebiyle yakalanabilirler (İHAS m. 5/1-d; ÇHS m. 37; CMK m. 90 – 100; PVSK m. 13; YGAİAY m.19).

Yakalama Üzerine Yapılacak İşlemler

► **Savcıya bildirme:** Suça sürüklenmiş çocuklar için yakınları ile müdafie haber verilerek soruşturmalarının yürütülmesi için “hemen” (CMK m . 90/5) Cumhuriyet savcılığına bilgi verilir ve çocuklar “derhal” Cumhuriyet savcılığına sevk edilirler (YGAİAY m. 19/2-b). Derhalden kastedilen hiç vakit geçirilmemesidir (Y. CGK 3.7.2007, 2007/5-23 E.2007/167 K.).

► **Haklarının hatırlatılması:** Kolluk yakaladığı çocuklara, diğer şüphelilere uyguladığı gibi yakalama anında hak hatırlatması yapılmalıdır (CMK m. 90/4). Yakalama anında hatırlatılması gereken haklar; kendisine yüklenen suçu öğrenme hakkı, susma hakkı, yakınlarına haber verme hakkı, müdafiden istifade etme hakkı, yakalamaya karşı hakim denetimine başvurma hakkıdır. Kolluk yakaladığı kişi üzerinde kaba bir üst araması gerçekleştirilebilir (CMK m. 90/4). Yetişkinlere kelepçe takılabilmesine (CMK m. 93) karşın, çocuklara kelepçe veya benzeri aletler takılamaz (ÇKK m. 18).

► **Kelepçe yasağı:** İnsan hakları belgeleri çocukların afişe olması, damgalanması gibi zarara yol açabilecek durumların ortadan kaldırılması için gizliliğe azami özen gösterilmesi konusunda çocuklarda kelepçe yasağına dikkat çeker. Kelepçe takma, gerek nakil sırasında gerekse kamusal alanda bireyin aşağılanma duygusu taşımasına ve psikolojisinde kalıcı zararlar oluşmasına zemin hazırlar. Yetişkin bireylerin bile kelepçe takılması nedeniyle normal yaşam becerilerini dahi yerine getiremediğine ve kelepçe takmanın işkence yasağının çiğnenmesi anlamına geldiğine dair AİHM kararları bulunur (Yağız, Türkiye Kararı).

ÇHS 37. maddeye göre “Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır.” 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 18. maddesi de çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletlerin takılamayacağını öngörmektedir. Bu noktada ÇKKY’nin 8. maddesine göre “Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.” Çocukla, kendisine yönelik olarak yapılacak işlem konusunda iletişime geçilmesi, onu bilgilendirme ve işbirliğini isteme alınacak ilk önlem olmalıdır. Bu mümkün olmuyor ise, yeteri kadar kolluk görevlisi tarafından çocuğun kollarının tutulması, etrafının çevrilmesi gibi önlemler alınabilir. Her durumda, çocuğa kötü muamele teşkil edecek şekilde önlemler alınması mümkün değildir. Çocuğun ellerinin bağlanması, ayaklarının bağlanması gibi önlemler alınamaz.

Gözaltına Alma

Gözaltına alma; yakalama işleminden sonra serbest bırakılmayan şüphelinin özgürlüğünün, soruşturmanın tamamlanması için kural olarak 24 saat süreyi aşmayacak şekilde Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile kısıtlanmasıdır. Gözaltına, kişinin suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığı ile soruşturma işlemlerinin tamamlanması için zorunlu olması halinde başvurulur (CMK m. 91/2). Gözaltı süresi bireysel suçlarda işlemlerin tamamlanmasına kadar, en fazla yirmidört saat, toplu suçlarda ise her defasında 1 günü geçmemek üzere, Cumhuriyet savcısının emriyle uzatılmak üzere 3 gündür. 12 saate kadar olan yol süresi bu süreye eklenebilir (CMK m. 91/1, m. 91/3). Şüpheli en geç belirtilen gözaltı sürelerinin sonunda hakim önüne çıkarılmazsa serbest kalır.

Çocuklara Özgü Düzenlemeler

Kolluk tarafından yakalanan çocuk derhal Cumhuriyet savcılığına sevk edilir (YGİAY m. 19/2b). Yakalanan çocuk, Cumhuriyet Savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. Soruşturma yönünden zorunlu ise ve kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emareler varsa çocuk gözaltına alınabilir.

Çocuğun gözaltına alındığı anne-baba veya vasisine bildirilir (YGİAY m. 19/b-4).

Gözaltına alınan çocuklar, kolluğun çocuk biriminde tutulur. Kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocuklar, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulur (ÇKK m.16/1). Çocuğun yararı aksini gerektirmediği takdirde kollukta bulunduğu süre içerisinde, yanında yakınlarından birinin devamlı olarak bulunmasına imkân sağlanır (ÇKKY m.16/4).

Çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınları ise yanında bulundurulmaz. Bu durum tutanakla tespit edilerek, adli veya idarî makamlara sevk edilen evraka eklenir (ÇKKY m.16/3).

Gözaltına alınan kişi Cumhuriyet savcısının yazılı emrine veya gözaltı süresi uzatma kararına karşı hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hakimine başvurma hakkına sahiptir. Hakim bu incelemeyi derhal veya en geç 24 saat içinde sonuçlandırması gerekir (CMK m. 91). Aynı başvuruyu müdafî veya kanuni temsilcisi, eş, ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları da yapabilir. Bu başvuru yakalama ve gözaltına alma için gerekli

hukuki gerekçelerin bulunmaması sebebiyle yapılabileceği gibi yazılı emrin bulunmaması, sürenin aşılması veya gözaltı biriminin koşullarının yasaların öngördüğü standartlara aykırı olması ya da hukuka aykırı muamele sebebiyle de başvuru yapılması mümkündür (AİHS m. 3, m. 5).

Tutuklama

Suçluluğu hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunan kişiler, kaçmayı ve delillerin yok edilmesini önlemek amacıyla tutuklanabilirler (CMK m. 100 ila m. 108; ÇKK m.21; ÇHS m. 37; Pekin Kuralları m. 16).

► **Tutuklamanın koşulları:** Tutuklamanın koşulları CMK m. 100/1’de düzenlenmiş olup, çocuklar bakımından da bu koşulların varlığı halinde tutuklama söz konusu olabilir. Bu koşullar; kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olgular, tutuklama nedeninin bulunması, ölçülülük (CMK m. 100/1), adli kontrolün uygulanmasına imkan olmaması (CMK m. 101/1) ve kararın gerekçeli olmasıdır (CMK m.101/2).

CMK m. 101/2’ye göre; tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilir. Cumhuriyet savcısı tutuklama talep ettiğinde, mutlaka gerekçe gösterir ve adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukuki ve fiilî nedenleri belirtir (CMK m.101/1).

Çocuk hakkında tutuklama kararı vermeden önce, eldeki bilgilere göre, ayrıntılı olmasa da sosyal inceleme yaptırılmalıdır.

► **Tutuklama kararının geri alınmasının istenmesi:** Cumhuriyet savcısı, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını sulh ceza hakiminden isteyebilir. Hakkında tutuklama kararı verilmiş şüpheli ve müdafii de aynı istemde bulunabilirler. Hakim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da otuz günlük süreler içinde resen karar verir (CMK m. 108).

Çocuklara Özgü Düzenlemeler

Birçok uluslararası belgede ve mevzuatımızda çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olması ve mümkün olan en kısa süre olması gerektiği vurgulanmıştır (Pekin Kuralları m. 13, ÇHS m. 37, YGAİAY m.19, ÇKKY. m.4/1-j; ÇKK m.4). BM Çocuk Hakları Komitesi, Pekin Kuralları’nın 17. maddesine dayalı olarak özgürlüğün kısıtlanmasına başvurulmasının son çare olabilmesi için uygulanması gereken esasları şöyle belirlemektedir: “Çocuğun kişisel özgürlüğüne getirilecek kısıtlamalar çok dikkatli bir incelemeden sonra konulmalı ve bu kısıtlamaların mümkün olduğu kadar az olmasına özen gösterilmelidir. Özgürlükten yoksun bırakma, suçun başka bir kişiye yönelik ciddi bir saldırı niteliğinde bulunması veya çocuğun ciddi suç işlemeyi itiyat haline getirmiş olması halleri dışında verilmemelidir. Çocuğun yararı çocuklara ilişkin davalarda yol gösterici ilke olmalıdır.”

Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere en son çare olarak başvurulması hususu, ÇKK’da da temel ilke olarak belirtilmiştir. Bu nedenle çocuk hakkında tutuklama, diğer

tüm seçenekler uygun bir şekilde değerlendirildikten sonra gerçekleştirilebilir. Çocuğun tutuklanması yerine, kanunda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulması şeklinde, adli kontrolün uygulanması mümkündür.

12-18 yaş arasındaki çocuklar hakkında, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez (CMK m. 100/4). Bu genel hükmün yanında 15 yaşını doldurmamış çocuklar bakımından tutuklama konusunda çocuklarla ilgili ÇKK m.21/1’de özel bir düzenleme öngörülmüştür. ÇKK m.21/1’e göre; 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Bununla birlikte 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında öngörülen bu tutuklama yasağı halinde de CMK m.109/2’ de “Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.” hükmü uyarınca adli kontrol uygulanabilir.

Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen mahkemece karar verileceği CMK m.101/1’de hüküm altına alınmıştır.

Adli Kontrol

Tutuklamaya alternatif olarak kabul edilen adli kontrol çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasını önleyen bir kurumdur. CMK’nın 100. maddesinde belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir (CMK m.109/1).

Çocuklara Özgü Düzenlemeler

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde, adli kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanunu m. 109 da sayılan tedbirlerin yanı sıra;

- a) Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak,
- b) Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek,
- c) Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak,

tedbirlerinden bir ya da birkaçına karar verilebilir (ÇKK m.20/1). Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir (CMK m.111/2).

Adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağını anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir (ÇKK m.20/2). Adli kontrol kararı verilirken sosyal inceleme dikkate alınmalı ve hem yükümlülükler hem de tedbirler ve denetim esasları buna göre belirlenmelidir.

Cumhuriyet savcısı, şüpheli veya sanığın istemi üzerine, Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra hâkim veya mahkeme adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülük bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir (ÇKKY. m. 10, CMK m.110).

Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir. (CMK m.112/1)

3.2.4.5. Uzlaşma

Uzlaşma, yargılama dışı çözüm yollarından birisidir (CMK m.253; ÇKK m.24; ÇHS m. 40, Pekin Kuralları m. 11). Uzlaşmaya başlamak için iddianame düzenlenecek kadar yeterli şüphe olmalıdır.

Uzlaşma kapsamındaki suçlar; soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar ile şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın CMK'nın 253. maddesinde sayılan suçlardır.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez. Ayrıca uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz. (CMK m. 253/3).

Aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan şüpheli veya sanık uzlaşmadan yararlanır (CMK m.255). Uzlaştırma sonucunda, şüpheli edimi yerine getirdiyse kovuşturmaya yer olmadığına; eğer edim belli bir tarihe ertelenmişse edimin ifasına kadar kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez.

Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez (CMK m. 253/18). Ancak, uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören, uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcisına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilir (CMK m. 253/16). Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi halinde uzlaşma raporu veya belgesi, İcra ve İflas Kanunu'nun 38. maddesinde yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır. Ayrıca, uzlaşmanın sağlanması halinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır.

Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, mahkeme tarafından uzlaştırma işlemleri gerçekleştirilir (CMK m. 254/1).

Çocuklara Özgü Düzenlemeler

Uzlaşma bakımından çocuklara özgü bir düzenleme söz konusu değildir. Çocuk Koruma Kanunu'nun 24. maddesine göre; "Ceza Muhakemesi Kanunu'nun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır". Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından güvenlik tedbirlerinin uygulanması söz konusu iken, uzlaşma hükümleri uygulanamaz. 12-15 yaş grubundaki çocuklar ile 15-18 yaş arasındaki sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin anlam ve sonuçlarını algılayıp algılamadıkları ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığı tespit edilerek, ceza sorumluluğunun bulunması halinde uzlaşma yoluna gidilir.

CMK m. 253/4'te şüphelinin ergin olmaması halinde, uzlaşma teklifinin kanunî temsilcisine yapılacağı öngörülmektedir. Uzlaştırma Yönetmeliğinin 8/2 maddesinde ise "Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin reşit olmaması ya da kısıtlı olması hâli ile mağdur veya

suçtan zarar görenin ayırt etme gücü bulunmaması durumunda, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır. Bu kişilerin ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları Cumhuriyet savcısı tarafından araştırıldıktan sonra, uzlaşma teklifinin muhatabı belirlenir.” hükmüne yer verilmiştir. Suça sürüklenen çocuğa uzlaşma teklif edilebilmesi için, çocuğun suç işlediğine dair yeterli şüphenin bulunmasıdır (Uzlaştırma Y. m. 8/2).

Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi halinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır (CMK m. 253/13).

Pekin Kuralları'nın 15. maddesinde ebeveynin, yasal danışmanların (avukat) ve yasal temsilcilerin (vasi) yargılamalara katılma hakkı bulunduğunu ve yargılayan makamın, olayı en iyi biçimde çözüme bağlama girişimleri için bu kişilerden çocuğun çıkarları için kendisine katkıda bulunmalarını talep edilebilmesini, bununla birlikte bu kişilerin çocuğa karşı düşmanca bir tavır sergilemeleri ihtimali söz konusu olduğunda bu kişilerin duruşmalara (veya arabuluculuk görüşmelerine) alınmaması öngörülmektedir. Uzlaştırma müzakerelerinde bu hususa dikkat edilmelidir. Uzlaştırma müzakerelerinde çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulunmalıdır.

3.2.4.6. Önödeme

Önödeme, yargılama dışı bir çözüm yöntemidir. Cezası az olan suçlar için kabul edilen ön ödeme, şüphelinin belli bir miktar parayı ödemesi halinde kural olarak hakkında kovuşturma yapılmamasını ifade eder.

Önödeme kurumu çocuklara özgü düzenlenmemekle birlikte, uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, yalnız adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı üç ayı aşmayan suçun faili olan çocuk hakkında yapılan soruşturmada ön ödeme kurumu uygulanır ve hakkında kamu davası açılmaz (TCK m.76). Kovuşturma evresinde de önödeme uygulanabilir, bu durumda çocuk hakkında açılan kamu davası düşer (TCK m.75/2-3).

Uzlaşmada olduğu gibi ön ödeme kurumuna başvurulabilmesi için suçun işlendiğine ilişkin yeterli şüphe bulunmalıdır.

Önödeme Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine, on gün içinde ödendiği takdirde şüpheli hakkında kamu davası açılmaz.

Önödemeye tabi olan bir suç hakkında, Cumhuriyet savcılığı tarafından soruşturma aşamasında gerekli işlemlerin yapılmadığı kovuşturma aşamasında fark edilirse; hakim tarafından yapılacak bildirim üzerine yukarıdaki esaslara göre saptanacak miktardaki para yargılama giderleriyle birlikte ödendiğinde kamu davası düşer (TCK m. 75/2-3). Özel kanun hükümleri gereğince işin doğrudan mahkemeye intikal etmesi halinde de mahkeme aynı usulü izler.

3.2.4.7. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Cumhuriyet savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının yetişkinlerde 5 yıl süreyle (CMK m. 171/2), çocuklarda

ise 3 yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir (ÇKK m.19). Çocuk hakkında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere; şüpheli olan çocuğun daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması; yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi; kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli çocuk ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması; suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir (CMK m.171/3).

Hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen çocuk 3 yıllık erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlemediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez (CMK m.171/4).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı, takdir yetkisi kullanılmasına rağmen itiraz edilebilir nitelikte bir karardır (CMK m. 171/2). Kamu davasının açılmasının ertelenmesi bakımından Cumhuriyet savcısı takdir yetkisini kullanır. Cumhuriyet savcısının burada takdir ettiği husus kamu davasının açılmamasının şüpheli ve kamu açısından daha fazla yarar sağlaması unsurudur. Görüldüğü gibi kamu davasının açılmasının ertelenmesinde Cumhuriyet savcısı kamu davası açmayarak faili ve toplumu korumaktadır. Çocuğun yararının gerektirdiği durumlarda kamu davasının açılmasının ertelenmesi olanağı tüm suçları kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Daha da doğrusu, çocuk suçları açısından klasik takdirilik sistemi kabul edilmelidir. Yani Cumhuriyet savcısı diğer bütün koşulları bir tarafa bırakarak somut olayda çocuk hakkında kamu davası açmamanın çocuğun üstün yararına olduğunu gördüğü hallerde bu yöneme başvurabilmeli, bunun için de kamu davasının mecburiliği prensibine istisnalar kabul edilmelidir.

3.2.4.8. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

Cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların varlığı halinde veya şahsi cezasızlık sebeplerinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

Soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir (CMK m. 172). Ayrıca, uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini def'aten yerine getirmesi halinde de, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir (CMK m. 253/19).

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Diğer Cumhuriyet savcıları gecikmesinde tehlike olan hallerde soruşturma işlemlerini yapabilirlerse de, kamu davasının açılmasına yer olmadığı kararını çocuk bürosu savcısının vermesi gerekir (ÇKK m. 30).

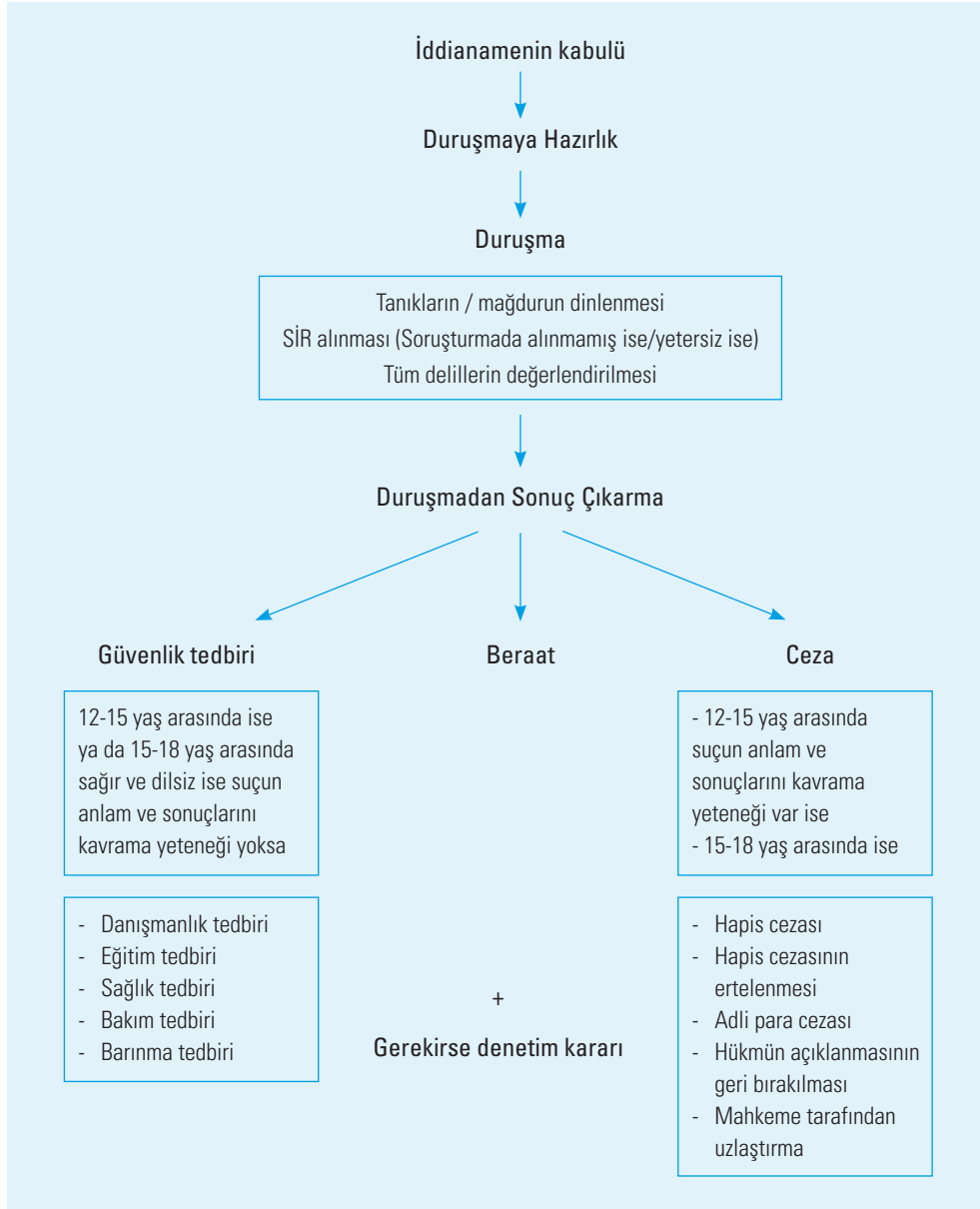
Kovuşturmaya yer olmadığına dair karara karşı suçtan zarar gören kişi, kararın kendisine tebliğinden itibaren 15 gün içinde en yakın ağır ceza mahkemesi başkanına itiraz edebilir (CMK m. 173/1). Ancak Cumhuriyet savcısının cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşullar ya da şahsi cezasızlık sebeplerin-

den birinin varlığı nedeniyle takdir yetkisini kullanarak verdiği kamu davasının açılmasına yer olmadığına dair kararlara itiraz edilemez (CMK m. 173/5 ve m. 171/1).

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karara itiraz edilmiş ve bu itiraz reddedilmiş ise, yeni delil varlığı nedeniyle kamu davası açabilmesi için, itiraz dilekçesi hakkında karar vermiş olan ağır ceza mahkemesi tarafından bu delillerin kamu davası açmaya yeterli olduğuna karar verilmesi gerekir (CMK m. 173/6).

3.2.5

Kovuşturma Evresi

İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar devam eden evreye kovuşturma evresi denir. Kovuşturma evresi; kamu davasının yürütülmesi ve kamu davasının sona ermesi olarak iki kısma ayrılır.

Kamu davasının yürütülmesi; duruşma hazırlığı, duruşma, delillerin ortaya konulması ve tartışılması bölümlerine ayrılır.

Kamu davasının sona ermesi kısmı ise; duruşmanın sona ermesi, karar ve hüküm bölümlerine ayrılır.

Çocuk adalet sisteminde, kovuşturma evresinin hızlı bir şekilde sona ermesi özel bir önem taşır. Zira, Çocuk hakkında verilecek karar, onun eylemi nedeniyle cezalandırılması amacını değil, toplumla bütünleşmesi amacını taşıdığından, bu bütünleşmenin bir an önce yapılması, çocuğun yeni suç işlemesinin önüne geçilmesi özel bir önem taşır.

3.2.5.1. Kamu Davasının Yürütülmesi

Duruşma Hazırlığı

Kovuşturma aşamasının hızlı ve adil şekilde yapılması, iyi bir duruşma hazırlığı ile mümkündür.

Çocuk hakkında iddianame düzenlenip mahkemeye gönderildiğinde; mahkeme öncelikle iddianamenin kabulü veya iadesi yönünde bir karar vermelidir. Soruşturma eksik yapılmış ise, bu eksikliğin giderilmesi kovuşturmayı uzatacağından, tam ve eksiksiz bir soruşturma yapılmış olması, çocuk adalet sisteminde daha da önemlidir.

Mahkeme, iddianamenin kabulünden sonra duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır (CMK m. 175/2).

İddianame, çağrı kağıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur. Sanık tutuklu ise, duruşma günü, bulunduğu tutukevindeki katip veya bu işle görevlendirilen görevlinin tutacağı tutanak ile kendisine bildirilir. Bu bildirim yapılırken, duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı ve bulunacak ise neden ibaret olduğunu bildirmesi istenir. İddianamenin tebliği tarihi ile, duruşma günü arasında en az bir haftalık süre olmalıdır (CMK m. 176/4).

Sanığın müdafisi de duruşmaya çağrı kağıdı ile çağrılır.

Suçta sürüklenen çocuğun yargılanması yapılacak ise; iddianamenin ve duruşma gününü sanığa tebliğ konusundaki hükümler aynı şekilde uygulanacaktır.

CMK 150/2 maddesi uyarınca, suçta sürüklenen çocuğa müdafisi tayin edilmesi gereklidir. 02/03/2007 tarihli, “Ceza Muhakemesi Kanunu Gereğince Müdafisi ve Vekillerin Görevlendirilmeleri ile ilgili yapılacak Ödemelerin Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin” 7. maddesi uyarınca; soruşturma evresinde görevlendirilen müdafisi veya vekilin görevi, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kesinleşmesi, yetkisizlik veya görevsizlik kararı, iddianamenin kabulü kararı verilmesi ile sona erer.

Suçta sürüklenen çocuk için soruşturma aşamasında atanan müdafinin görevi, iddianame-nin kabulü kararı verilmesi ile sona ereceğinden, mahkemenin duruşma hazırlığı sırasında, suçta sürüklenen çocuğa müdafii atanması için gereken işlemleri yapması gerekir.

Çocuğun velisi, vasisi, mahkeme tarafından görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyor ise korumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m. 22/1). Bu nedenle, suçta sürüklenen çocuğun kanuni temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilmelidir. Çocuğun kanuni temsilcisi, kapalı olarak yapılacak duruşmada hazır bulunabilir ve istemi üzerine dinlenebilir (CMK m. 155/1).

Çocuk kurum bakımı altında ise; kurumun davayı takip etmesi ve çocukla ilgili gerekli önlemleri almasının sağlanması bakımından, kurum bakımı altındaki çocuk hakkındaki davanın kuruma bildirilmesi gerekir.

Duruşma hazırlığında, sanık, tanık veya bilirkişinin çağrılmasını veya savunma delillerinin toplanmasını istediği takdirde, bunların ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu husustaki dilekçesini duruşma gününden en az 5 gün önce mahkemeye vermelidir. Sanığın bu istemi kabul edildiğinde, istem, duruşmada Cumhuriyet savcısı bulunacak ise, Cumhuriyet savcısına da bildirilir.

ÇKK'nın 22/2 maddesi uyarınca; mahkeme çocuğun sorgusunun yapılacağı duruşmada, çocuğun yanında bulunacak bir sosyal çalışma görevlisi görevlendirebilir. Mağdur çocukların yanında, bir uzman bulunması CMK 236/3 maddesi uyarınca zorunludur. Suçta sürüklenen çocuklar bakımından böyle bir zorunluluk öngörülmemiş, durum mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Çocuğun üzerine atılı suçun niteliğine, çocuğun içinde bulunduğu duruma, suç nedeniyle etkilenmesinin derecesine göre, savunmasının alınmasından önce kendisine bir sosyal çalışma görevlisi görevlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu uzman çocuğu, yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirmeli, hukuki yardımın avukatı tarafından verileceğini açıklamalıdır. Gerekliğinde, avukatın vereceği hukuki yardımın çocuk tarafından anlaşılmasını sağlamak için avukat ile birlikte çocuğa destek verilmelidir. Çocuğun yanında bulunacak sosyal çalışma görevlisinin, ona tüm süreç boyunca destek vermesi gerekir. Bu hüküm, çocuğun sadece ifadesinin alınması sırasında uzman bulundurulması olarak anlaşılmayıp, tüm yargılama sürecinde uzmanın desteğinden yararlanması olarak yorumlanmalıdır.

Duruşma

CMK 188/1 maddesi uyarınca, suçta sürüklenen çocuğun müdafii hazır olmadan duruşma yapılamaz.

Suçta sürüklenen çocuğun duruşması kapalı olarak yapılır (CMK m. 184). Kapalı bir duruşmadaki açıklama ve görüntülerin gizliliğinin alenen ihlali suçtur (TCK m. 285/2). Benzer şekilde, süreli yayın yolu ile suçta sürüklenen çocukların kimliklerinin açıklanması veya tanınmasına sebebiyet verilmesi de suçtur (Basın Kanunu m. 21). Tanık veya sanık olan çocuğun görüntülü ve sesli olarak dinlenmesi için kullanılması hali hariç, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda sesli ve görüntülü kayıt yapılamaz. Kayıt yasağı, adliye dışındaki yer gösterme, keşif gibi adli işlemler için de geçerlidir (CMK m. 183). Bu nedenle keşif sırasında, keşfin görüntülü ve sesli olarak kaydı yasaktır.

Çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m. 22/1). Mahkeme veya hakim, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir (ÇKK m. 22/2, ÇKK m.4/8).

Çocuğun nakli sırasında; zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamamasına ilişkin kural (ÇKK m. 18/1), sadece soruşturma aşamasına ve polise yönelik bir kural değildir. Bu kural, yargılanan kişi çocuk olma vasfını yitirinceye yani 18 yaşını dolduruncaya kadar yargılamanın her aşamasında geçerlidir. Bu bakımdan, tutuklu çocukların, cezaevinden duruşmaya, hastaneye ve diğer yerlere götürülmesi sırasında da zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz.

Kovuşturma aşamasında, müdafii sayısında bir sınırlama yoktur. Bu nedenle, suça sürüklenen çocuğun birden fazla müdafii var ise, bunların tümü duruşmada hazır bulunabilir.

Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebilir (ÇKK m. 22/3, CMK m. 196/3).

Yargılama sırasında dinlenecek suça sürüklenen çocuğun, diğer sanıkların yanında gerçeği söylemekten kaçınacağı konusunda endişe ortaya çıkar ise, diğer sanıklar, suça sürüklenen çocuğun dinlenmesi sırasında duruşma salonundan çıkarılabilir (CMK m. 200/1).

Duruşmada çocuğun kendisine yöneltilen suçlama ve hakları konusunda hakim tarafından bilgilendirilmesi gerekir. Çocuk kendine yöneltilen suçlama ile ilgili olarak dinlenir. Aynı zamanda çocuğun kanuni temsilcisi de istemesi halinde dinlenir. Bu ailenin sürece katılımı bakımından önemli bir olanaktır.

Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hakim tarafından sağlanır. Düzeni bozan kişi var ise, savunma hakkını engellemek koşulu ile salondan çıkarılmasına karar verilebilir. Dışarı çıkarma kararı verildiğinde, çıkarılmasına karar verilen kişi çıkarmaya direnç gösterir veya karışıklılıklara neden olursa, dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Dışarı çıkarmaya karşı direnç gösteren kişi çocuk ise, çocuk hakkında disiplin cezası verilemez (CMK m. 203).

3.2.5.2. Kamu Davasının Sona Ermesi

Duruşmanın Sona Ermesi

Kovuşturma aşamasında yapılan duruşmada; sanığın savunması alındıktan sonra, var ise müşteki, mağdur ve tanıklar dinlenir, davaya ilişkin deliller ortaya konularak tartışılır.

Bu aşamadan sonra, mahkeme duruşmanın sona erdiğini açıklar ve hüküm verilir (CMK m. 223/1).

CMK'nın 223. maddesi uyarınca; beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkumiyet, davanın reddi, davanın düşmesi ve güvenlik tedbirine ilişkin kararlar hüküm niteliğindedir.

Suçta Sürüklenen Çocuklar Hakkında Verilebilecek Kararlar

Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler ile Güvenlik Tedbirleri

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı, çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve

Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya yargılama sürecinde, resen, çocuk hâkimi tarafından alınabilir (ÇKK m. 7/1).

ÇKK'nın 5. maddesi uyarınca; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı olarak; danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri verilebilir. Barınma yeri olmayan çocuklu kimseler ile hayatı tehlikede olan hamile kadınlar hakkında ise barınma tedbiri verilebilir.

Hâkim, kanunda koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak nitelenen tedbirlerden, çocuğun işlediği suçun niteliği ve cezanın miktarına göre, çocuğun yüksek yararına en uygun tedbiri belirleyecektir.

Yapılan soruşturma sonunda, 0-12 yaş grubu çocuklar için çocuklara özgü güvenlik tedbiri kararı verilebilir. 12-15 yaş arasında olup da işlediği fiilin hukuki sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olmadığı anlaşılan çocuklar hakkında ise çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine karar verilmesi zorunludur. (TCK m.31, ÇKK m. 11)

Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin neler olduğu ve ne suretle uygulanacağı, TCK'nın 56. maddesi ve ÇKK'nın 11. maddesinin yollaması uyarınca ÇKK'nın 5. maddesinde 'koruyucu ve destekleyici tedbirler' başlığı altında belirtilmiştir. Dolayısıyla, ceza sorumluluğu olmayan ve suça sürüklenen çocuklara uygulanacak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri ile ceza sorumluluğu olan ve suça sürüklenen fakat korunma ihtiyacı olan çocuklara uygulanacak koruyucu ve destekleyici tedbirler nitelik itibari ile aynı tedbirlerdir.

Cezalar

► **Hapis Cezası:** 15–18 yaş arası çocuklara ve 12–15 yaş arası çocuklardan, işlediği fiilin hukuki sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip olması halinde ceza uygulanacaktır. Fakat bu cezada, yetişkinlere göre, indirime gidilecektir. Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır (TCK m.45).

Sürelili hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hâllerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz. Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır (TCK m. 49).

► **Hapis cezasına seçenek yaptırımlar:** TCK'nın bir yıl veya bir yıldan az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır.

TCK'nın 50. maddesi uyarınca, kısa süreli hapis cezası, suça sürüklenen çocuğun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

- Adli para cezasına,
- Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iadesine, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,
- En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,
- Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,

- Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,
- Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, çevrilebilir.

Bu seçenek yaptırımlar, çocuğun eğitiminin desteklenmesi amacıyla kullanılabilen yaptırımlardır. Suça sürüklenen çocuk hakkında verilen hapis cezası üç yıl veya daha az süreli ise çocuğun cezası ertelenebilir (TCK. m. 51). Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için çocuğun;

- Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,
- Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması, gerekir.

Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salıverilir.

Cezası ertelenen hükümlü çocuk hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olmaz.

Denetim süresi içinde;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlü çocuğun, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi hükümlü çocuğun, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Çocuk olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine mahkemece karar verilebilir.

Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlü çocuğa rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlü çocuğun davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir.

Mahkeme, hükümlü çocuğun kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir.

Hükümlü çocuğun denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.

Denetim süresi yükümlülüklerle uygun veya iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.

► **Adli para cezası:** Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesinden ibarettir.

Adli para cezasının miktarı bir günü için en az 20 ve en fazla 100 Türk Lirası karşılığı kişinin ekonomik ve diğer şahsî hâlleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.

Çocuk hakkında verilen adli para cezasının ödenmemesi halinde, bu ceza hapse çevrilemez. Ödenmeyen ceza 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun uyarınca tahsil edilir.

► **Hükmün açıklanmasının geri bırakılması:** Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonucunda; hükmolunan ceza 2 yıl veya daha az süreli hapis cezası veya adli para cezası ise, mahkeme hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verir (ÇKK m. 23/1, CMK m. 231/5). Bu kararın verilebilmesi için, suça sürüklenen çocuğun, daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış olması ve mahkemece kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki haline getirme veya tazmin suretiyle giderilmesi gerekir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukukî sonuç doğurmamasını ifade eder (CMK m. 231/5).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde, suça sürüklenen çocuk, üç yıl denetim süresine tabi tutulur (ÇKK m. 23/1).

Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir.
- Denetim süresi içinde dava zamanaşımı durur (CMK m. 231/8). Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmesi ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar (CMK m. 231/11).

► **Mahkeme tarafından uzlaştırma:** Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun, uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde Ceza Muhakemesi Kanunu'nun

uzlaşmaya ilişkin 253-255. madde hükümleri, suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır (ÇKK. m. 24).

Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini defaten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksidde bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez.

Kanun Yolları

Suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu olan ve dolayısıyla hakkında cezaya hükmedilen çocuk ve müdafii hükme karşı başvurulabilecek Ceza Muhakemesi Kanunu'nda sayılan olağan ve olağanüstü kanun yollarını kullanabilir.

Çocuk ağır ceza mahkemelerinden farklı olarak çocuk mahkemelerinde duruşmaya çıkan Cumhuriyet savcısı bulunmadığından, bu mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcıları, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler (ÇKK. m. 25/1).

Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine göre, çocuk hakimi tarafından alınan tedbir kararları mahkeme kararı değil hakim kararı niteliği taşıdığından, bu kararlara karşı en yakın çocuk mahkemesi nezdinde itiraz yoluna gidilebilir (ÇKK m. 14).

Hüküm ile birlikte, tutukluluğun devamına karar verilmesi halinde; hükme yönelik olarak temyiz kanun yoluna başvurulurken, tutukluluk halinin devamına ilişkin karara yönelik olarak itiraz kanun yoluna başvurulur.

3.3

MAĞDUR VE TANIK ÇOCUKLAR

Bu bölümde mağdur ve tanık çocukların adalet sistemi içindeki rolleri, mağdur ve tanık çocuklara ilişkin adalet sisteminin işleyişi ve bu çocukların korunma ihtiyacının tespiti ile korunma usullerine ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuat açısından adalet sistemimizin işleyişi hakkında bilgi verilecektir.

3.3.1

Mağdur Çocuklar

ÇKK'nın 2. maddesine göre korunma ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmıştır. Korunma ihtiyacı olan çocuklardan olan mağdur çocuk açısından, sanığın cezalandırılmasına ilişkin adli süreç ile korumaya ilişkin adli süreç olmak üzere iki ayrı süreç işlemektedir.

Ceza yargılamasındaki aktörler çoğu zaman çocuğun korunma ihtiyacının farkında olmadığı için sadece sanığın cezalandırılması üzerine bir yargılama yürütülmektedir. Ancak ÇHS gereğince sanığın cezalandırılması yanında çocuğun korunması da temel amaç ol-

duğundan, her iki sistemin birlikte veya yan yana yürümesi gerekmektedir. Böylesi bir uygulama; çok disiplinli yaklaşımla çocuğun korunması ihtiyacının adli sisteme anlatılması, gösterilmesi ya da adli sistemin kullanılması ile mümkündür. Adli sistemle birlikte çalışabilmek için adli sistemin işleyişi ve her aşamada çocuğun korunması konusunda nasıl müdahale edileceğinin bilinmesi gereklidir. Bu bölümde mağdur çocuğun ceza yargılaması sırasında ikincil istismarını önlemeye ilişkin, mağdur çocuğa özgü usuller ile çocuğun korunma ihtiyacının fark edilmesi ve korunması için alınabilecek tedbirler açıklanacaktır.

3.3.1.1. Mağdur Çocuğun Tanımı

Kendilerine karşı işlenmiş suçun sonucu olarak herhangi bir zarara maruz kalan çocuklara mağdur çocuk denir. Bir suça maruz kalan çocuk, o suçun doğrudan mağdurdur. Bazen bir suçtan dolayı olarak mağdur olabilir. Örneğin gözleri önünde anne veya babası öldürülen, aile içi şiddete tanık olan çocuklar suçun dolaylı mağdurlarına örnek olarak gösterilebilir.

Şiddet suçunun tanıkları olan çocukların, bu eylemin mağdurları kadar ciddi bir travma yaşadıkları bilinmektedir. Bu nedenle, şiddet suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasında; olayın mağduru veya tanığı olan çocukların yaşadıkları örselenmenin dikkate alınması çocuğun korunması bakımından çok önemlidir. Çocuğun olayı anlatış biçimi, o sırada gösterdiği tepkilerden bağımsız olarak, tanıklık ettiği olayın etkileri daha uzun süreçlerde ortaya çıkabilir. Örneğin travmatik bir olay sonucu anne ve babasını kaybeden bir çocuk, ifade verirken çok soğukkanlı gözükabilir. Bu durum onun bu travma ile başa çıkabildiği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle adalet sistemi içerisinde çalışan herkesten, çocukların suça tanıklık ettikleri veya mağduru oldukları durumlarda, onların korunma ihtiyaçlarını hemen fark edecek ve ona uygun müdahaleleri gecikmeksizin hayata geçirecek bir duyarlılık ve beceriye sahip olması beklenmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Mağdurlar ve Çocuk Tanıklar Rehberi'nde (2004) 'çocuk mağdur' ve 'çocuk tanık' kavramları 0- 18 yaş aralığındaki çocukları kapsamaktadır.

TCK'nın 6. maddesinde çocuk 18 yaşının tamamlanmamış kişi olarak tanımlanmış olup, ÇKK uyarınca, evlilik ya da mahkeme kararıyla daha erken yaşta ergin olsalar bile 18 yaşını doldurmamış herkes çocuk olarak kabul edilmiştir.

TCK'da çocuklara karşı işlenen suçlar bazen bağımsız bir suç olarak (çocukların cinsel istismarı, çocuk kaçırma, bilimsel deney yapılması, soykırım gibi) bazen de suçun daha fazla cezayı gerektiren nitelikli hali olarak (kasten insan öldürme, insan ticareti, intihara sevk, kasten yaralama gibi) düzenlenmiştir.

3.3.1.2. Mağdurun Adalet Sisteminden Beklentileri

Bir suçun mağduru olan bir kimsenin en önemli beklentileri; dinlenilmek (işitilmek), saygı gösterilmek ve bilgilendirilmeğdir.

Mağdur, suçun bildirilmesini ve daha sonraki süreçlerde her türlü kolluk baskısından uzak olmayı ister. Aynı zamanda suçun mağduru, malî, sosyal ve diğer yardımlar ve bunlara nasıl başvurulacağı hakkında bilgilendirilme ihtiyacındadır.

Mağdurun mahkeme ve diğer aşamalarda her türlü fiziksel ve sözlü saldırıdan korunması gerekir. Delil olarak ihtiyaç duyulmayan eşyaların mağdura verilmesi, davanın seyri ve sonucu hakkında bilgilendirilmesi, özellikle cinsel istismar suçlarında beyanlarının dikkate alınması, aynı olayı defalarca anlatmak zorunda kalmaması ve muayene edilmek zorunda kalmaması mağdurun korunması bakımından sayılabilecek önemli hususlardır.

3.3.1.3. İkincil Mağduriyetin Önlenmesi

Adalet sisteminde yapılması gerekenlerin zamanında ve etkili biçimde yapılmaması, mağdur çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınmaması ikincil mağduriyetine neden olur. Örneğin, cinsel istismara maruz kalan çocuğun adalet mekanizmasına girdiğinde uygun tıbbi destek hizmetlerine yönlendirilmemesi sebebiyle bulaşıcı hastalığa yakalanması, adli sürecin devamında çocuğun defalarca dinlenmesi veya muayene edilmesi sonucu travmayı yeniden yaşamak zorunda kalması veya delillerin uygun biçimde toplanmamış olması ikincil mağduriyet olarak tanımlanabilir. Çocuk adalet sistemi çalışanlarının çocuğu tehdit eden riskleri fark edememesi ve uygun hizmete yönlendirilmemesi çocuğun gördüğü zararın etkisinin artmasına veya yeni mağduriyetlere neden olmaktadır.

Sürece girdiği andan itibaren olayı birden fazla defa anlatmak zorunda kalmaları, çocukların adalet sistemi içerisinde zarar görmesine neden olmaktadır. Öte yandan, bu süreçte yaşanan zorluklar mağdurların, suça maruz kaldıklarında, suçu bildirmekten ve yardım istemekten çekinmelerine de neden olmaktadır.

Mağdurun değeri, suçu ihbar etmesi ve tanıklık yapmasıyla ölçülmektedir. Mağdur mahkeme sürecinde de yorgun, depresif ve şaşkın bir hâle gelmektedir. Ayrıca mağdur, ceza adalet sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Suçların ortaya çıkması ve suçluların cezalandırılması, mağdur ile ceza adalet sistemi arasında iyi bir ilişkinin kurulmasına bağlıdır.

Suçun bildirilmesi, delillerin toplanması, suçlunun teşhis edilmesi ve mahkemede tanıklık, suçun aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu da suçun aydınlatılmasını zorlaştırmakta, hatta imkânsız hale getirmektedir.

Çocuk adalet sistemi çalışanı, mağdur çocukla çalışırken (aslında tanık çocuğun ve suça sürüklenen çocuğun da mağdur olduğu düşünülürse, adalet sistemi içindeki tüm çocuklarla çalışırken) çocuğun ikincil mağduriyetinin önlenmesine özel önem vermelidir.

3.3.1.4. Soruşturma Evresinde Mağdur Çocuk

Ceza yargılamasına ilişkin soruşturma evresi; ihbarla, şikayetle veya re'sen başlar.

Bir suçun mağduru olan çocukların kendilerine karşı işlenen suçları şikayet hakları bulunmaktadır.

Çocuklar şikâyet haklarını bizzat veya kanuni temsilcileri aracılığı ile kullanabilirler. Hem çocuğun hem de kanuni temsilcisinin şikâyet hakkı olmasına karşın Yargıtay çocuk, ayırt etme gücüne sahipse şikâyetten bizzat kendisinin de vazgeçmesi gerektiğini, velinin vazgeçmesinin yeterli sayılamayacağını kabul etmektedir.

Şikayet hakkı süreye bağlıdır. Ancak çocuğa karşı suç işlemiş olan kişi çocuğun üstsoyu veya kendisi üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kimselerden biri ise bu süre çocuğun 18 yaşını bitirdiği günden başlar.

İşlenmekte olan bir suçu öğrenen herkes bunu yetkili makamlara bildirmek zorundadır. 15 yaşından küçük çocuklara karşı işlenen suçun bildirilmemiş olması suçu bildirmeme suçunun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hali olarak benimsenmiştir.

Kamu görevlisi olan kişinin suçu bildirme yükümlülüğü vatandaştan fazla olup, bir suçun işlendiğini görevi ile bağlantılı olarak öğrenen kamu görevlisi, suç işlenmiş, bitmiş veya sonuçlarını sınırlandırma imkanı kalmamış olsa dahi suçu bildirmekle yükümlüdür.

Bir suçun mağduru aynı zamanda korunma ihtiyacı içinde ise durumun adli makamlar yanında Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne de bildirilmesi gerekmektedir (ÇKK m.26).

Bir suçun işlendiğini fark eden Cumhuriyet savcılığı, ihbar ve şikayete gerek kalmaksızın soruşturmayı doğrudan (resen) başlatabilir.

3.3.1.5. Mağdurun Soruşturma Evresindeki Hakları

Mağdur çocuğun soruşturma evresinde; delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme, bir avukatın hukuki yardımından yararlanma, vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, Cumhuriyet savcısının, kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz etme hakkı bulunmaktadır (CMK m. 234).

Mağdur hakları olarak düzenlenen bu hakların yanında öngörülen işlemlere bakarak her çocuğun veli ya da vasisine haber verilmesini isteme koruma ihtiyacı bakımından Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bildirilmesini isteme, beyanının görüntülü ve sesli kaydını isteme, yanında uzmanın bulunmasını isteme ve tanıklıktan çekinme haklarını sayabiliriz.

Çocuğun hakları ve yapılacak işlemler hakkında bilgilendirilmesi, çocuğun gelişim düzeyine ve anlama kapasitesine göre yapılması gereken ve uzmanlık gerektiren bir işlemdir. Ayrıca bu süreçteki her bir meslek mensubu da çocuğu hakları konusunda bilgilendirmekle sorumludur.

09.05.2002 tarih ve 4755 sayılı kanunla kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokol'ün 8/b maddesinde de çocuk mağdurların sahip oldukları hakları, adalet sürecindeki rolleri, duruşmaların kapsamı, zamanlaması, gelişimi ve davalarının vaziyeti konusunda bilgilendirilmesi gerektiği kabul edilmiş olup, bu konuda taraf devletlere sorumluluk yüklenmiştir.

Savunma hakkı kapsamında herkesin sahip olduğu temel hak bir avukatın hukuki yardımından yararlanmaktır. Bu hakkın özü kişinin kendi seçtiği bir avukatın hukuki yardımından yararlanmasını gerektirir. Ancak kendisine avukat tayin edebilecek durumda olmayan kimse kendisine bir avukat tayin edilmesini barodan isteyebilir.

Çocuğa bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkı hatırlatılırken, bu hatırlatmanın aşağıdaki biçimde yapılması gerekir:

“Bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkın var. Sana hukuki yardımda bulunacak bir avukatın yanında bulunması zorunlu. Eğer tanıdığın, çağrılmasını istediğin bir avukat var ise onu çağırabilirsin. Bunu veline/vasine de soracağız. Onlar da sana hukuki yardımda bulunmak üzere bir avukat görevlendirebilirler. Eğer tanıdığın bir avukat yok ise barodan sana bir avukat tayin edilmesini isteyeceğiz.”

Eğer veli ya da vasi çocuğa karşı suç işlemiş olan kişi ise, çocuğun yararı veli ya da vasiye bildirilmemesini gerektiriyorsa, o takdirde yukarıdaki anlatımdan veliye/vasiye sorulması kısmının çıkartılması gerekecektir.

3.3.1.6. Mağdur Çocuğun Dinlenmesi

Mağdurun ifadesinin alınması önemli bir konudur. Bir suçun mağduru olan çocuk ile konuşurken hem onun yaşı ve gelişim düzeyini hem de geçirdiği travmanın etkilerini dikkate almak gerekir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol'ün 8/c-d maddesinde; “Çocuk mağdurların görüşlerinin, ihtiyaçlarının ve endişelerinin şahsi çıkarlarının etkilendiği duruşmalarda dile getirilmesine ve göz önünde bulundurulmasına ulusal hukukun usul kurallarıyla tutarlı bir biçimde müsaade edilmesi ve yasal sürecin tümü boyunca çocuk mağdurlara uygun destek hizmetlerinin sağlanması öngörülmüştür.

Bu nedenle öncelikle çocukla görüşme yapacak kişinin bu alanda eğitim almış olması ve ikincil mağduriyeti önleyecek becerilere sahip olması gerekir (ÇKK m. 32). Dolayısıyla ifade alma işlemi sırasında çocuğun ikincil mağduriyetini önlemek için, yanında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanından bir uzman bulundurulması ve ifadenin görüntü ve sesli kaydının alınması zorunludur. (CMK m. 52/3, CMK m. 236/3, ÇKK m. 15/2, ÇKKY m.5).

Sanığın, mağdurelere karşı cinsel istismar suçunu işlediğinden bahisle hükümlülüğüne karar verilen olayda, Özel Daire ile yerel mahkeme arasında oluşan ve Ceza Genel Kurulunca çözümlenmesi gereken uyuşmazlıklar;

1-Mağdurelerin maruz kaldığı cinsel istismar suçu nedeniyle ruh sağlığının bozulduğuna ilişkin ikisi adli tıp uzmanı, biri çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanından oluşan üç kişilik bilirkişi kurulunca düzenlenmiş olan raporun hükme esas almaya yeterli nitelikte bir rapor olup olmadığı,

2-İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan çocuk veya mağdurun bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada bir defa dinlenmesinin yeterli olup olmadığının belirlenmesine ilişkindir.

İncelenen dosya içeriğinden;

Soruşturma aşamasında mağdure A.S.B'ın beyanının avukat ve sosyal hizmetler uzmanının katılımı ile kolluk görevlilerince, mağdure İ.K'ın beyanının ise avukat ve psikologun katılımı ile C.savcısınca alındığı, ifade alma işlemlerinin ses ve görüntü olarak kaydedildiği,

Yargılama aşamasında mahkeme huzurunda ifadelerinin alınmadığı gibi mahkemece soruşturma aşamasında alınan ifade tutanaklarının duruşmada okunmadığı,

Anlaşılmaktadır.

Bu düzenlemenin (CMK m. 52,m. 236) amacı suçun mağduru konumundaki psikolojisi bozulmuş çocuk ve kişileri korumaktır. Kural olarak ifadesine başvurulacak kişilerin gerek soruşturma aşamasında gerekse yargılama aşamasında birden çok dinlenmeleri konusunda sınırlama bulunmamakta ise de, bu genel uygulama psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun muhatap olduğu olayı defalarca anlatması sonucunu doğurmaktadır ki her defasında kişiye olayı tekrar yaşatan bu ifade alma işlemlerinin kişide önemli bir stres ve acı kaynağı oluşturduğu

tartışmasıdır. Bu nedenle işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller hariç olmak üzere soruşturma veya kovuşturma aşamasında ancak bir defa dinlenmesi gerekmektedir.

Yasa koyucunun işlenen suç nedeniyle psikolojisi bozulmuş çocuk ve mağduru koruma amacının adli yönden gerçekleştirilebilmesi için, bu kişilerin yapılacak soruşturma sonucunda suçun nitelendirmesini de yapacak olan C.savcısı tarafından dinlenmesi gerekmektedir. C.savcısı, CYY'nın 236. maddesine uygun şekilde uzman kişinin katılımı ile mağdurları dinlemeli, ifade alma işleminin ses ve görüntü olarak kaydının yapılmasını sağlamalıdır. Bu uygulama ile işlenen suç nedeniyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun soruşturma veya kovuşturma aşamasında birden fazla dinlenmesinin ve adli süreçten olumsuz etkilenmesinin önüne geçilebilecektir.

Bununla birlikte, soruşturma aşamasında alınan mağdure anlatımlarına ilişkin tutanakların mahkemece duruşmada okunmamasının yargılama yasası kuralları açısından da ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu konuya ilişkin olarak 5271 sayılı CYY'nın "Duruşmada Okunması Zorunlu Belge ve Tutanaklar" başlıklı 209/1. maddesinde;

"Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adli sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada okunur",

"Delilleri Takdir Yetkisi" başlıklı 217/1. maddesinde;

"Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir" şeklinde düzenlemeler yer almaktadır.

Bu bilgiler ışığında uyumsuzluk konusu değerlendirildiğinde;

Yerel Mahkemece, soruşturma aşamasında dinlenilmiş olan mağdurelerin bir kez dinlenilmesi ile yetinilerek, kovuşturma aşamasında yeniden dinlenilmemesi 5271 sayılı CYY'nın 236/2. maddesi uyarınca usul ve yasa-ya uygun ve isabetli ise de; soruşturma aşamasında dinlenen mağdurelerin anlatımlarına ilişkin tutanakların duruşmada okunarak, taraflardan diyecekleri sorulmadan hüküm kurulması suretiyle, yargılamanın doğrudan doğruyalık, yüz yüzelik ve sözlülük ilkelerine aykırı davranıldığı anlaşıldığından, yerel mahkeme direnme hükmü bu yönden de yerinde değildir.

Y. CGK. 14.02.2012 gün, 2011/5-341 E. 2012/33 K.

Yanında Uzman Bulunması

Mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında onlara yardımcı olmak ve onları adli sürece hazırlamak amacıyla psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur CMK 236/2. Bu kuralın amacı çocukların bu süreçte ikincil örselenmelerini önlemektir.

ÇKKY'nin 19. maddesi gereğince ifade sırasında hazır bulunacak uzman "Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek" ile görevlendirildiğinden, uzmanın asıl amacı beyan sonrasında çocuğun ikincil örselenmesini önlemektir. Bu amaçla çocuğu bilgilendirmek, sürece hazırlanmak, çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak beyanını almak ve çocuğun korunma ihtiyacını fark etmekle yükümlüdür. Bu nedenle, uzmanın çocukla dinlenmesi öncesinde mümkün olduğunca iletişim kurma olanağı ve görüşme için uygun ortam sağlanmalıdır.

Bu kuralın amacı çocukların bu süreçte ikincil örselenmelerini önlemektir. ÇKKY'nin 19. maddesi gereğince ifade sırasında hazır bulunacak uzman "Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek" ile görevlendirildiğinden uzmanın asıl amacı beyan sonrasında çocuğun ikincil örselenmesini önlemektir. Bu amaçla çocuğu bilgilendirmesi, sürece hazırlaması, çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak beyanının alınması ve çocuğun korunma ihtiyacını fark etmekle yükümlüdür. Bu nedenle, uzmanın mümkün olduğunca, çocukla dinlenmesi öncesinde iletişim kurmasına olanak ve görüşme için uygun ortam sağlanmalıdır.

Mağdurun ikincil örselenmesini önleyebilmek için uygun koşullarda dinlenmesi gerekmektedir (CMK m. 236). Mağdur çocukla iletişim ve mağdur çocuğun özgün durumu konusunda bilgi ve beceri sahibi uzmanlar tarafından, çocuğu örselenmeyen ve ceza adaletinin gerektirdiği nitelikte görüntülü ve sesli kayıt alınabilen ortamda dinlenmelidir.

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM)

Başbakanlığın 4/10/2012 tarihli ve 28431 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) konulu 2012/20 No'lu Genelgesi ile Çocuk İzlem Merkezleri kurulmuştur. Söz konusu Genelgede;

"Çocuğun beden veya ruh sağlığına zarar veren ya da zarar verme riski taşıyan, fiziksel, duygusal, zihinsel veya cinsel gelişimini olumsuz etkileyen durumlar, çocuğa karşı kötü muamele şeklinde tanımlanmaktadır. Kötü muamelenin istismar ya da ihmal olmak üzere iki farklı boyutu bulunmaktadır. Ülkemizde istismara uğrayan çocuk ve/veya ailesi, yaşanan olumsuzlukları pek çok sebeple gizleme eğilimindedir. Bu sebeple de istismara uğrayan çocuğa verilmesi zorunlu olan hukuki, tıbbi, ruhsal ve sosyal destek aksayabilmektedir.

Mağdur çocukların; kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu süreçte yaşadıklarını defalarca dile getirmek zorunda bırakılması, gizliliğin yeterince sağlanamaması, ilgili kurumlarda çocukla görüşme yapanların; çocuğun ruhsal durumunu gözeterek görüşme yapabilecek yeterlilikte eğitime sahip olmaması halinde, çocuğun uğradığı travma şiddetlenmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak; çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezlerinin (ÇİM) kurulması ve bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığınca koordine edilmesi gerekli görülmüştür." denilerek, bu merkezlerin kurulma amacı açıklanmıştır.

ÇİM'lerin çalışma ve yaygınlaşma sürecinin sağlıklı ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesi için gerekli tedbirleri görüşüp karara bağlamak ve bu konuda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere; Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ya da yardımcısının başkanlığında; Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim

Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adli Tıp Kurumu Başkanlığı temsilcilerinin (bakanlıklardan müsteşar yardımcısı, başkanlıklardan başkan yardımcısı düzeyinde) katılımıyla ÇİM Yönetim ve Koordinasyon Kurulu (Kurul) oluşturulmuştur.

Başbakanlık genelgesinde ÇİM'lerin işleyişi hususunda ilkelere yer verilmiştir.

Bu ilkeler;

1. ÇİM'lerde görev yapacak personelin eğitiminin, Sağlık Bakanlığınca uygun görülen merkezlerde gerçekleştirilmesi, özellikle çocuklarla ilgili alanlarda görev yapan öğretmen, sosyal çalışma görevlisi, sağlık personeli, din görevlisi gibi kamu görevlileri ile kolluk görevlilerine kurumlarınca eğitim verilerek ÇİM'lerin amacı ve işleyişi konusunda bilgilendirilmesi veya Sağlık Bakanlığı tarafından ihtiyaca göre belirlenecek aralıklarla verilecek eğitimlere katılımlarının sağlanması,
2. ÇİM personelinin görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemelerin Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak Kurulun onayı ile yapılması; ÇİM'lerde yürütülecek hizmetlerin, farklı uygulamalara yer vermeyecek biçimde bu Genelgede belirtilen hususlar ile gerektiğinde Kurulca belirlenen esaslar doğrultusunda belirli standartlarda yerine getirilmesi,
3. Özellikle cinsel istismar suçunun mağduru olan çocukların etkin bir şekilde korunmalarının sağlanması, ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişiler tarafından tek seferde yapılması ve istismarı önleyici tedbirlerin alınması amacıyla Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından yürütülen soruşturma işlemlerinin; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yayımlanan "Soruşturma Usul ve Esasları" konulu Genelgenin ilgili bölümüne göre yürütülmesi,

Bu kapsamda, üniversitelerde kurulan ve Sağlık Bakanlığı tarafından ÇİM'lerin işleyişine dair usul ve esaslar dikkate alınarak tamamlanmış özelliklere sahip bulunan çocuk koruma birimleri veya merkezlerinde de soruşturma işlemlerinin yapılmasına dair Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararına uygun hareket edilmesi,

4. İfade alma, rapor düzenleme ve delillerin hukuka uygun toplanması gibi adli işlemler yönünden Cumhuriyet başsavcılıklarınca yapılacak değerlendirme ve denetim yetkisi saklı kalmak kaydıyla, mülkî idare amirlerince; merkezde yapılacak hizmetlerin yerine getirilmesi için mekân ve personel tahsisi dâhil olmak üzere gereken tüm tedbirlerin alınarak merkezin işleyişinin takip edilmesi ve üçer aylık dönemler hâlinde hazırlanacak raporların, uygulamadaki aksaklıkları ve çözüm yollarını da içerecek biçimde Kurula sunulmak üzere Sağlık Bakanlığına gönderilmesi,
5. ÇİM'ler ile üniversitelerin Sağlık Bakanlığınca belirlenen özelliklere sahip çocuk koruma birimleri veya merkezleri bünyesinde; cinsel istismara maruz kalan çocuğun beden veya ruh sağlığının bozulup bozulmadığının tespitine yönelik raporu vermek üzere; adli tıp mevzuatına uygun olarak ilgili uzmanların yer alacağı sağlık kurulu oluşturulması için ilgili kurumlarca gereken tedbirlerin alınması,
6. ÇİM'lerin çalışmalarını yürütebilmesi için ihtiyaç duyacağı; personel, araç, gereç ve her türlü donanım desteği ile diğer hususların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca önceliklerle sağlanması,

olarak ortaya konulmuştur.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun (HSYK) 18/10/2011 tarihli ve (10) No'lu "Soruşturma Usul ve Esasları" konulu Genelgesinin sonuç bölümünün 48'nci maddesinde, "özelikle cinsel istismar suçunun mağduru olan çocukların etkin bir şekilde korunmalarının sağlanması, ikincil mağduriyetlerinin önlenmesi, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişiler tarafından tek seferde yapılması ve istismarı önleyici tedbirlerin alınması amacıyla Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde kurulan çocuk izlem merkezlerinde soruşturma işlemlerinin yapılmasının sağlanması" ve yine HSYK'nın 11/02/2012 tarihli ve B.03.1.HSK.0.70.12.04-010.07.02-1-2012/144/8134 sayılı ve "Üniversitelerin çocuk koruma birimleri ve merkezleri" konulu duyurusunda da; "Takdir ve değerlendirmesi Cumhuriyet başsavcılığına ait olmak üzere, üniversitelerde kurulan ve Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlık Bakanlığı Çocuk İzlem Merkezlerinin işleyişine dair usul ve esaslar (afiliasyon-işbirliği) dikkate alınarak tamamlanmış özelliklere haiz bulunan çocuk koruma birimleri veya merkezlerinde de soruşturma işlemlerinin yapılabileceğinin bilinmesi" hususunda gerekli dikkat ve özenin gösterilmesi tüm Cumhuriyet başsavcılıklarından istenmiştir.

Öte yandan, Başbakanlığın 2012/20 No'lu Genelgesinde ÇİM'lerin çalışma ve yaygınlaşma sürecinin sağlıklı ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesi için gerekli tedbirleri görüşüp karara bağlamak ve bu konuda kurumlararası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere; Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ya da yardımcısının başkanlığında; Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adli Tıp Kurumu Başkanlığı temsilcilerinin (bakanlıklardan müsteşar yardımcısı, başkanlıklardan başkan yardımcısı düzeyinde) katılımıyla ÇİM Yönetim ve Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş ve bu Kurul tarafından alınan 22/10/2012 tarihli ve 2012/1 sayılı kararlar çocuk izlem merkezlerinin çalışma usul ve esaslarına ilişkin esaslar belirlenmiştir.

Çocuk izlem merkezlerinde soruşturma işlemlerinin gerçekleştirilmesinde, HSYK'nın Genelgesi, duyurusu, Başbakanlık Genelgesi ve ÇİM Yönetim ve Koordinasyon Kurulu tarafından alınan 22/10/2012 tarihli ve 2012/1 sayılı Karar doğrultusunda işlem yapılmalıdır.

ÇİM'in bulunduğu illerde çocukların cinsel istismarı suçlarında, çocukların mağdur olarak beyanının bu merkezlerde alınması gerekmektedir. ÇİM'lerin bulunmaması durumunda mağdur çocuklarının beyanlarının, amaca uygun olarak düzenlenmiş görüşme odalarında alınması, bunun da mümkün olmaması durumunda uzmanın etkin katılımının sağlandığı, görüntülü ve sesli kaydın çocuğu örselemeyen ve beyanın delil kalitesini bozmayan bir şekilde alınması gerekmektedir.

Adliye Görüşme Odaları

ÇİM uygulamasının olayın olduğu ilk anda başlaması ve bu aşamada henüz failin bilinmiyor olması, süreç içerisinde çocuğun bir kez de mahkemede dinlenilmesine neden olur.

Bu nedenle çocukların kendilerine daha uygun bir ortamda dinlenilebilmesi amacıyla birçok adliyede özel donanımlı ve SEGBİS ile uyumlu «**çocuk görüşme odaları**» kurulmaktadır. Proje kapsamında görüşme odalarının standartları geliştirilmiş ve ilk pilot oda Adalet Bakanlığı tarafından Sincan Adliyesi'nde kurulmuştur.

Odalar 3 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar, çocuğun ve ailesinin görüşme öncesinde beklediği "bekleme odası", SÇG'nin / uzmanın çocukla görüşme yaptığı "görüşme odası", hâkim, Cumhuriyet savcısı ve taraf avukatlarının SEGBİS yardımıyla görüşmeyi izlediği ve SÇG / uzmana sorularını ilettiği "teknik oda"dır.

Adliyelerde kurulan bu odaların sadece mağdur çocuklarla değil aynı zamanda SSÇ'ler ile yapılan görüşmelerde de kullanılması mümkün olacaktır.

Üniversite Çocuk Koruma Merkezleri

ÇİM'lerin bulunmadığı ya da daha uygun olduğuna karar verilen durumlarda çocuğun dinlenilmesinde **üniversite ÇKM** ile işbirliği mümkündür.

Üniversite ÇKM'leri ekip halinde çalışan, mağdur çocuğa bütüncül yaklaşan, tanı, tedavi ve izlem merkezleridir.

Üniversite hastaneleri bünyesinde çocuk istismarını önleme ve tedavi etmeye yönelik çalışan "çocuk koruma birimleri"nin çekirdek ekipleri çocuk sağlığı ve hastalıkları ve/veya çocuk cerrahisi, adli tıp ve çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanlarından oluşmaktadır. Çekirdek ekibe, olanak ölçüsünde pediatrik radyolog, ortopedi, beyin cerrahisi, dermatoloji, göz, kulak burun boğaz, plastik cerrahi, kadın doğum, yetişkin psikiyatrisi ve diş hekimi gibi gerek duyulan bölümlerden hekimlerin katılımı da sağlanmaktadır. Hekimlere ek olarak her ekipte bir sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve hemşire bulunmaktadır.

3.3.1.7. Muayene ve Örnek Alma

Adli sistem içerisine giren mağdur çocukların karşılaştıkları zorluklardan biri de vücut muayenesidir. Çocuk dostu muayene ortamlarının yokluğu önemli problemlerden biridir. Diğer bir sorun da muayene öncesinde çocuğun bilgilendirilmesi ve rızasının alınması konusunda yaşanmaktadır. Özellikle cinsel suç mağduru çocukların vücutlarında yapılacak muayeneye rıza göstermesi durumunda mahkeme kararı ile yapılan zorla muayene ikincil mağduriyetine ve ciddi psikolojik sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle, çocuğun yapılacak muayene ve bunun sonuçları hakkında bilgilendirilmesi ve rıza oluşturma konusunda kendisine rehberlik edilmesi çok önemlidir (CMK m. 79, Ceza Mahkemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik m. 12, 13, 14. Hasta Hakları Yönetmeliği m. 24).

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 76/1. maddesine göre; mağdur, vücut muayenesine rıza göstermiyorsa, mağdurun vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesi yapılabilmesine veya vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilmesine; sağlığını tehlikeye düşürmemek ve cerrahî bir müdahalede bulunmamak koşuluyla; hakim tarafından, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilebilir. Cumhuriyet savcısının kararı 24 saat içinde hakim onayına sunulur. Cumhuriyet savcısı ve hâkimin soruşturma kapsamı, her olayın özellikleri ve mağdur çocuğun içinde bulunduğu psikolojik koşulları da dikkate alarak inceleme konusunda karar vermesi yerinde olur. Bazı durumlarda rıza dışı muayenenin yarattığı ikincil mağduriyet suçun meydana getirdiği sonuçlar kadar sakıncalı olabilir.

Mağdurun vücut muayenesinden kaçınması, tanıklıktan çekinme halleri ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle vücut muayenesinden çekinme konusunu incelerken, tanıklıktan çekinmeye bakmak gerekecektir.

Çocuğun mağdur olduğu durumlarda, tanıklıktan çekinip çekinmeyeceğine kanuni temsilcinin karar vermesi esası benimsenmiştir. Bununla birlikte çocuk, tanıklığın ve çekinmenin

hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda ise karar verilmeden önce çocuğun görüşünün alınması gerekir.

Tanıklıktan çekinme sebepleri var ise, vücudun muayenesi konusunda karar verme yetkisi de velinindir. Ancak, vücut muayenesinin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilecek olan çocuğa da görüşünün sorulması gerekir. Çekinmenin yerinde olup olmadığına böylece karar verilmelidir.

Burada asıl sorun çocuğa karşı suç işleyen kişinin çocuğun bizzat velisi olduğu hallerde yaşanır. Çünkü bu gibi durumlarda bir çıkar çatışması doğar. Çocuktan elde edilecek delilin kendi aleyhine kullanılacağını bilen veli ya da vasi, bu delilin elde edilmesine rıza göstermeyebilir. Bu durumda istismar edenin veli olması halinde yetki diğer veliye geçer. Ancak bazen o da çocuğun yararına aykırı davranarak delilin elde edilmesi veya kullanılmasına rıza göstermeyebilir.

Çocuğun mağduru olduğu olayın sanığı veya şüphelisi kanunî temsilci ise, bu durumda muayeneden kaçınıp kaçınmama konusunda karar hâkim tarafından verilmelidir. Yakınları aleyhine delil vermemek bir tanıklıktan çekinme sebebidir. Örneğin babasının cinsel tacizine maruz kalan çocuktan alınacak sperm örnekleri babası aleyhine delil oluşturacağından, çocuk vücudunun muayene edilmesinden kaçınılabılır. Kural olarak muayenenin kabul edilip edilmeyeceğine karar verecek olan babadır, ancak baba bu olayda şüpheli olduğundan kararı hâkim vermelidir.

Ancak, bu hâlde elde edilen deliller davanın ileri aşamalarında şüpheli veya sanık olmayan kanunî temsilcinin izni olmadıkça kullanılamaz. Bu nedenle aile içi cinsel tacize veya fiziksel şiddete maruz kalmış çocuğun yararının korunması konusu karmaşık bir konudur. Bazen ebeveynler aile birliğinin devamı, düzenin bozulmaması gibi kaygılar ile suçun ortaya çıkmasından kaçınabilmektedir. Söz konusu delilin kullanılmasına izin verilmesi çocuğun korunmasına ve yüksek yararına aykırı olduğu hallerde velinin velayet hakkını kötüye kullandığı sonucuna varılıp velayet hakkı kaldırılabilir. Bu durumda çocuğa bir vasi atanır. Vasi hakim kararı ile tespit edilen delilin sanık olan velinin aleyhine kullanılmasına izin verir. Bu şekilde tanıklıktan çekinme hakkı ile delil elde etmeye ilişkin hükümler birlikte uygulanmış olacak ve çocuğa karşı işlenen suçu aydınlatmaya yarayacak delil elde edilmiş olacaktır.

Fiziksel ve cinsel suç mağduru olan çocukların muayeneleri özel bir uzmanlık gerektirir. Olay yeni ise vakit geçirmeden tıbbi muayene yapılmalıdır. Çocuk yıkanmadan ve üzerini değiştirmeden doktora gitmelidir. Eğer üzerini değiştirmiş ise olay sırasında üzerinde olan kıyafetlerinin de incelemeye tabi tutulması gerekir. Muayene adli tıp uzmanınca yapılmalıdır. Çocuk veya yakınlarının talebi doğrultusunda erkek veya kadın doktor tercih edebilecekleri ve bunun yaşanan travma ile ilgili olduğu bilinmelidir.

3.3.1.8. Moleküler Genetik İnceleme

Mağdurun vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesi neticesinde veya vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi elde edilen bulgunun şüpheli veya sanığa ya da mağdura ait olup olmadığının tespiti için zorunlu olması halinde moleküler genetik incelemeler yapılabilir (CMK m. 78, 79, 80). Moleküler genetik incelemeler yapılmasına sadece hakim karar verebilir (CMK m. 79, Ceza Mahkemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğinin Tespiti Hakkında Yönetmelik m. 12, 13, 14).

3.3.1.9. Teşhis ve Yüzleştirme

Teşhis, sanığın birey olarak belli olması için başvurulanan işlemdir.

Şüpheli veya şüphelilerin kendilerine benzer kişiler arasına konularak, mağdura veya tanığa gösterilmesi ve failin hangisi olduğunun sorulması suretiyle yapılır. Bunun mümkün olmaması durumunda teşhis fotoğraf veya video gösterilerek de yapılabilir. Kural olarak teşhis işleminin Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerekir. Ancak gecikmesinde sakınca olan hallerde, yukarıda belirtilen usule uygun olmak şartı ile savcının vereceği talimat ile kolluk tarafından da yaptırılabilir (PVSK ek 6. madde). Şüphelinin çocuk olması durumunda, çocuk şüphelinin kendisine benzer fiziki özelliklere sahip çocukların arasına konularak mağdura veya tanığa gösterilmesi gerekir. Bu durumda, teşhis işlemi sırasında kullanılacak “teşhis mankenlerinin” de çocuk olması gerekir. Soruşturma konusu suçla ilgili olmayan başka çocukların, böylesi bir işlemde kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalıdır. Her durumda, teşhis işleminde kullanılacak çocukların kendisinin ve kanunu temsilcisinin rızasının alınması, bu işlem nedeniyle örselenmelerini önleyici tedbirlerin alınması gerekir. Canlı teşhis işleminde kullanılacak “teşhis mankenleri” bulunamıyor ise, canlı teşhis işlemi yaptırılmamalı, bu durum tutanağa bağlanmalı, mümkün ise fotoğraf üzerinden teşhise ilişkin işlemler yerine getirilmelidir.

Yüzleşme ise şüpheli ile mağdur veya tanığın karşı karşıya getirilmesidir. Bu işlem kural olarak mahkeme veya hakim önünde yapılabilir. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu işlemi, soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı da yüzleştirme yapabilir. Kolluk hiçbir durumda yüzleştirme yapamaz (CMK m. 52/2).

3.3.1.10. Keşif

Keşif; soruşturma ve kovuşturma organlarının suça ilişkin deliller ile beş duyusu ile temas etmesidir. Genellikle bu işlem olay yerinin görülmesi ve incelenmesi biçiminde olur. Keşif, hakim veya mahkeme veya naip hakim ya da istinabe olunan hakim veya mahkeme ile gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır (CMK m. 83, 84).

Keşif yapılması sırasında şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdafii ve vekili hazır bulunabilirler. Tanık veya bilirkişi de, duruşma sırasında hazır bulunamayacağı veya oturduğu yerin uzaklığı nedeniyle bulunmasının güç olduğu anlaşılırsa keşif mahalline çağrılarak dinlenir.

3.3.1.11. Kovuşturma Aşamasında Mağdur Çocuğun Dinlenmesi

Kovuşturma evresinde de çocuklar, soruşturma evresindekilere benzer zorluklar yaşarlar. Bu nedenle vücut muayenesi ve çocuğun beyanının alınması sırasında yanında bir uzman bulunmalı ve kendisine bir avukat atanmalıdır. Çocuğun bir kez dinlenmesi gibi kurallar burada da geçerlidir.

Gerek birden fazla kez dinlenme gerekse başkalarının önünde yaşadığı olumsuz deneyimleri anlatma yükünden ve bunun yaratacağı travmadan çocuğun korunabilmesi için ilk ifadenin görüntü kaydı ile ve usule uygun olarak alınmış olması çok önemlidir. Böyle bir kayıt var ise kovuşturma aşamasında öncelikle bu kaydın izlenmesi ve mağdurun tek-

rar çağırılmaması çocuğu ikincil mağduriyetten koruyacak bir yöntemdir. Ancak izlenen kayıta eksiklikler var ise veya maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için mağdurun tekrar dinlenmesi gerekli ise, mağdurun tekrar dinlenmesi mümkündür.

Çocuğun duruşmada dinlenmesi gereken durumlarda yanında bulunacak uzmanın rol ve sorumluluğu soruşturmadaki gibidir.

Pek çok mağdur ve yakını yargılama sürecinde yaşananlardan ve özellikle de yaşanan olayların basına yansımından korktukları için, maruz kaldıkları suç nedeniyle şikâyetçi olmamakta veya şikâyetlerinden vazgeçmekte ya da olayı gerçeğe aykırı şekilde anlatmaktadır. Bu nedenle yargılama sürecinde, mağdurların özel hayatlarına yönelik saldırılardan korunması çok önemlidir. Böylece hem o olaydaki mağdurun hakları ve güvenliği korunmuş olacak, hem de olası mağdurların adalet sistemine ulaşma konusunda çekimser olmalarına sebep olan faktörler ortadan kaldırılacaktır. Mağdurun, kovuşturma aşamasında yaşadığı en önemli zorluklardan biri pek çok kişinin önünde yaşadıklarını anlatmak zorunda kalması, çoğu zaman duruşma salonunda failin de bulunması hatta faille yüzleşmek zorunda bırakılmasıdır.

Ceza adalet sistemimizde; duruşma kural olarak herkese açık olarak yapılır. Ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir (İHAS m. 6.1; CMK m. 182). Suç mağdurunun çocuk olduğu, sanığın ise yetişkin yaşta olduğu durumlarda, mağdurun korunması bakımından gerekli ise bu hükme dayalı olarak, duruşmanın kapalı yapılmasına karar verilebilir.

Adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda hiçbir sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan alet kullanılamaz (CMK m. 183).

Duruşmanın kapalı olarak yapılmasına karar verildiğinde; duruşmada verilen ifadeler, ileri sürülen deliller adli raporlar gizli belge niteliğinde olup basın ya da başka bir yolla açıklanamazlar. Özellikle cinsel istismar suçlarında gerek mağdur çocuğun korunması gerekse de toplumun istismar fiillerine duyarlılığının korunması bakımından kapalı yargılama yapılması yararlı olacaktır.

Çocukların mağduru olduğu olaylara ilişkin soruşturma ve kovuşturmalarda gizlilik önemli bir ilkedir. Bu ilke hem basın-yayın organlarının faaliyetlerini hem de duruşmaların aheniyetini ilgilendirir. Basın Kanunu'nun 21. maddesinde 18 yaşından küçük olan suç faili ve mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılması yasaklanmaktadır.

Gizlilik konusunda duyarlılığın ihbar anından itibaren başlaması gerekmektedir. Aksi takdirde bu aşamada kimlik ve eylem hakkındaki bütün bilgiler aktarıldığı için daha sonrasında alınacak kapalılık kararı anlamsız kalacaktır. O nedenle ihbarın alınması anından itibaren gizliliğin korunmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

3.3.1.12. Mağdur Çocuğun Korunması

Çocuğun mağdur olduğu durumlarda adli müdahalenin iki yönü vardır: Bunlardan birincisi, eylemi gerçekleştiren kişinin ceza yasasına göre kovuşturulması; ikinci ise mağdur çocuğun korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasıdır.

Bir çocuğun bir suçun mağduru olduğu adalet sistemi çalışanları tarafından öğrenildiğinde, öncelikle çocuğun güvenliğinin ve korunmasının sağlanması, sosyal, hukuksal ve tıbbi olarak desteklenmesi ve zararlarının giderilmesi amaçlanmalıdır (ÇHS m. 39).

Çocuğun bir suçun mağduru olduğu durumlarda karşılaştığı önemli zorluklardan biri aileden uzaklaştırılmasıdır. Çocuğun ailesinin yanında korunması esas olmalıdır (ÇHS m.9). Aksi takdirde çocuk ailesinden uzaklaştırılmak suretiyle ikinci kez cezalandırılmakta, bu da küçük çocukların baş edemeyecekleri zorlukların doğmasına neden olmaktadır.

ÇHS'nin 9/1 maddesi uyarınca “yetkili makamlar tarafından, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar verilmemiş, çocuğun anne-babasından, onların rızası dışında ayrılmasını, gerektirir.” 9. maddenin 1. paragrafında böyle bir ayrılmayı gerektirebilecek durumlardan birinin, çocuğun anne-babası tarafından istismara ya da ihmale maruz bırakılması olduğu belirtilmektedir. İstismar sorumlusu kişi anne-babadan herhangi biri ise, 9. maddeye göre çocuğun bu fiile katılmamış olan diğer ebeveyninden ayrılması için çaba gösterilmesi gerekir.

Bir çocuk ancak; ailesi tarafından herhangi bir istismara maruz bırakılıyor ise ailesinden uzaklaştırılmalıdır. Bir çocuğun aile içinde istismara uğradığı durumda ilk yapılması gereken, çocuğun o an derhal koruma altına alınmasıdır. Ancak bu yapıldığında bir yandan da ailenin, çocuk için güvenli olmasını sağlayacak tedbirler alınmalı ve çocuğun aileye dönme olanağı sağlanmalıdır. Çocuğun ailesi dışında korunmasının gerektiği durumlarda bunun gerekçelendirilmesi gerekir.

Mağdur çocukla ilgili bir tedbir alınacağı zaman bu tedbirin her zaman çocuğa uygulanması gerekmediğine dikkat edilmelidir. Bazı durumlarda çocuğa değil, diğer aile bireylerine yönelik bir müdahale daha kolay ve etkili bir çözüm olabilir. Bu nedenle mağdur çocukla ilgili tedbir olanakları düşünülürken, sosyal hizmetler kapsamında sunulabilecek hizmetler, koruma kurumlarının verebilecekleri destekler, aile mahkemelerinin alabileceği tedbirler ve çocuk mahkemesinin alabileceği tedbirler birlikte düşünülmelidir.

Tedbir Olanakları

► **Sosyal hizmetler:** Bir çocuğun veya ailesinin sosyal hizmet desteğine gereksinimi olduğu kolluk, adli ve idari makamlarca da ASPB'ye bildirilmelidir (ÇKK m. 6).

Çocuk veya ailesi sosyal destek hizmetlerinden yararlanmak üzere ASPB İl Müdürlüğü'ne başvurabilirler. ASPB sosyal hizmet merkezlerinde verilen hizmetlerden ve/veya gündüz-lü kreş hizmetlerinden yararlanılabilir. Eğer çocuk ailesi yanında bakılacak ve korunacak ise, kurum bu hizmetleri kendisi sunar ve izler.

Çocuğun aile dışında korunması gereken durumlarda ya da çocuğun korunması için aile üyelerine yükümlülük yüklenmesi gereken durumlarda, ASPB başvuru üzerine gereken acil tedbiri aldıktan sonra durumu çocuk mahkemesine bildirerek acil koruma kararı veya koruma kararı talep etmelidir.

► **Türk Medeni Kanunu'ndan Kaynaklanan Tedbirler:** Türk Medeni Kanunu'na göre 18 yaşını bitirmemiş kişiler ergin değildir. Velayet çocuğun haklarının korunması konusunda ve temsili konusunda anne babanın yükümlülüklerini ifade eder. Anne-baba çocuğun kişiliğini geliştirebilmesi için gerekli koruma ve özeni sağlamakla yükümlüdürler.

Çocuğun menfaati ve gelişmesinin tehlikeye düştüğü ve ana ve baba da bu duruma çare bulamadığı veya buna güçlerinin yetmediği hallerde hakim tarafından alınabilecek tedbirler Medeni Kanun'da düzenlenmiştir (TMK m. 346). Medeni Kanun'da yer alan koruyucu tedbirleri, sonuç ve hükümlerine göre iki ana gruba ayırmak mümkündür: Birinci grup velayeti anne-babada bırakan ve nispeten daha hafif olan tedbirlerdir ikinci gruptaki tedbirlerse; velayetin kaldırılmasını öngören tedbirlerdir.

Çocuğun ana ve babadan alınarak başka bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilmesine yönelik kararlar ancak çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa verilebilir (ÇHS m. 19, TMK m. 347). Bu tedbir ve (c) bentlerinde yazılı diğer tedbirlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hakim aşağıdaki hallerde velayetin kaldırılmasına karar verir:

- Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi.
- Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması.

Velayet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır. Kararda aksi belirtilmedikçe, velayetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar.

Durumun değişmesi halinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir. Velayetin kaldırılmasını gerektiren sebep ortadan kalkmışsa hakim, resen ya da ana veya babanın istemi üzerine velayeti geri verir (TMK m. 351).

Bu hükümlere göre çocuğa yönelik ihmal ve istismarda bulunduğu tespit edilen velinin velayeti kaldırılır, vasi ise vasiliğin iptaline karar verilir. Ayrıca istismar edenin verdiği maddi ve manevi zarar karşısında tazminat sorumluluğu da bulunmaktadır.

► **6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda Yer Alan Tedbirler:** 6284 sayılı kanun 08.03.2012 günü TBMM Genel Kurulu'nda görüşülüp kabul edilerek, 20.03.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun" şiddet konusunda farklı ayrımlara gitmiştir. Bu kanundan kaynaklan tüm önlemlerin aile içinden ya da dışından şiddete maruz kalan çocuklar için de uygulanması mümkündür. Ayrıca çocuk, ebeveynlerinden birisinin ihmal ve istismarına maruz kalmış ise şiddet uygulayan ebeveyn ile kişisel ilişkisi kaldırılabilir ya da refakatçi eşliğinde kişisel ilişki kurulmasına karar verilebilir.

► **Koruma Kurulları:** Bir suçun mağduru olan çocuğun başvurabileceği bir başka kurum ise koruma kurullarıdır.

Mağdurun tedavisinin sağlanması ya da gerektirdiği durumlarda, örneğin bir başka yere taşınma gibi bu kurullardan korunmaya yönelik hizmetler talep edilebilecektir.

Koruma kurullarının mağdurlarla ilgili görevleri; suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların ve karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmaktır (Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, m. 17).

Bir çocuğun bir suçun mağduru olduğu durumda herkesin, kamu görevlilerinin ve sağlık görevlilerinin bildirim yükümlülüklerini daha önceki bölümlerde incelemiştik.

Kamu görevlilerinin ve herkesin çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğunu düşünmeleri halinde, durumun incelenmesi için ASPB'ye bildirimde bulunma yükümlülüğü vardır (ÇKK m. 6).

Bir suçun mağduru olan çocuğun kendisi veya veli ya da vasisi de tehlikenin bertaraf edilmesi için tedbir uygulanmasını talep edebilirler.

ASPB İl Müdürlüğü de acil koruma tedbiri veya koruma tedbiri talep edebilir. Alınacak tedbirin özelliğine göre aile mahkemesi veya çocuk mahkemesine başvurulur. Eğer suç işleyen kişi aile içindense; aile mahkemesine bildirmek suretiyle aile mahkemesinden tedbir uygulanması talep edilebilir.

Suçun mağduru olan çocuğun aile içinde korunması için ailenin desteklenmesi veya çocuğun maruz kaldığı olay sebebiyle aile dışında korunması veya tedavisi için bir tedbir uygulanması gerekiyor ise çocuk mahkemesine başvurabilir.

3.3.2

Bir Suçun Tanığı Olan Çocuklar

3.3.2.1. Tanık Çocuklar ve Tanıklık

Çocuklar, aile içi şiddete, evdeki yaşlıların kötü muameleye maruz kalmasına, babalarının öldürülmelerine ya da arkadaşlarının okulda dayak yemeleri gibi olaylara tanık oldukları için bu suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturmalar kapsamında adli sistem içerisine girebilirler. Tanık çocuklar; şiddete ya da bir suça tanık olmaktan dolayı olumsuz etkilenebilirler, korunma ihtiyacı olan çocuk duruma gelebilirler. Adalet sistemine tanık olarak giren çocukların hem adalet sisteminin olumsuz etkilerinden korunması hem de tanık oldukları olayın sonuçlarının çocukta ve yaşantısında yarattığı olumsuz değişikliklerin fark edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bir suçun tanığı olan çocuk ile adalet sistemi çalışanları temas ettiğinde, çocuğun içinde bulunduğu koşullar nedeniyle korunma ihtiyacı içinde olduğunu fark edebilirler. Örneğin, sokakta çalışırken bir suç işlendiğini gören çocuğun ifadesini alan Cumhuriyet savcısı, çocuğun neden sokakta çalıştığını, okula gidip gitmediğini araştırmalı, korunma ihtiyacı içinde olduğunu düşündüren nedenlerin varlığı halinde, çocuğun durumunu ASPB il müdürlüğüne bildirmelidir.

Tanık, işlenen bir suç hakkında beş duyusundan bir veya birkaçı ile bilgi sahibi olan kişidir. Bir suç iddiası ortaya atıldığında, ne olduğuna dair gerçeğin açıklanmasında yardımcı olabilecek, olayın tanığı durumunda olan çocuklar tanık sıfatıyla dinlenebilirler.

Tanık çocuklar iki alt gruba ayrılır:

- Bir suçun mağduru veya şüphelisi/sanığı olan çocuklar (zira, suçun mağduru veya şüphelisi/sanığı da esasen olayın tanığı durumundadır) ve
- Bir suça ilişkin olarak beş duyusundan en az birisi ile haberdar olan çocuklar.

Mağdur veya tanık, çocuk olduğunda onun beklentilerinin ve ihtiyaçlarının dikkate alınması daha da fazla önem kazanır. Çünkü çocuk, yaşı ve gelişim düzeyine bağlı olarak hem

çevresinde olanları anlamak hem de başına gelenleri anlatmak konusunda yetişkinlere göre daha farklı ihtiyaçlara sahiptir. Bu nedenle de mağdur ve tanık çocukların ceza yargılaması içinde özellikle korunması gerekmektedir.

3.3.2.2. Tanık Çocuğun Dinlenmesi

Bir suça tanıklık etmiş olan çocuğun mahkeme önünde dinlenmesine haklarının anlatılması ile başlanır. Tanık çocuğa hakları, onun anlayacağı bir dille ve gerekiyor ise uzman yardımı ile anlatılmalıdır.

Tanık olarak dinlenecek çocuk bakımından, tanıklıktan çekinme durumu söz konusu ise çocuğa tanıklıktan çekinme hakkı olduğu bildirilir.

15 yaşını doldurmuş olan çocuklar dinlenmeden önce tanıklıkla ilgili olarak yemin ettirilir. 15 yaşını doldurmamış çocuklar yeminsiz dinlenir.

Tanık çocukların dinlenmesi sırasında görüntü ve sesler kayda alınabilir. Böylece tekrar dinlenmelerinden kaçınılması mümkün olabilir. Eğer tanıklık edecek olan çocuk, olayın mağduru ise görüntü ve seslerin kayda alınması zorunludur (CMK m. 52).

Tanık çocuğun duruşmada yani sanık, taraflar ve diğer kişilerin bulunduğu ortamda dinlenmesi onun için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü giderilemeyecek ise veya maddi gerçeğin ortaya çıkartılması bakımından bir tehlike oluşacaksa, mahkeme diğer kişilerin olmadığı bir ortamda çocuğu dinleyebilir. Bu durumda tanığın dinlenmesi sırasında hazır bulunma hakkına sahip olanlara sesli ve görüntülü aktarma yapılır ve kendilerine soru sorma hakkı tanınır. Bu uygulama kapalı devre video sisteminin olmasını gerektirir. Çocuğun saldırgandan korktuğu, saldırganın çocuğun yakını olduğu durumlarda bu olanağın sağlanması hem çocuğun güvenliğini ve psikolojik sağlığını korumak, hem de maddi gerçeği ortaya çıkarmak bakımından önemlidir.

İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdurun, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenmesine olanak tanıyan düzenleme de bunu destekler (CMK m.236).

Mağdur çocukların adli sistem içerisinde birden fazla statüleri olabilmektedir. Olay sonrasında kolluğa giderek şikayetçi olduğunda kolluk tarafından şikayetin alınması ve olayın Cumhuriyet savcılığına intikal ettirilmesi gerekir. Mağdur çocuğun ifadesinin alınmasında tanıklık hükümlerinin uygulanacağı CMK m.236 ile kabul edildiğinden, ifade alma işlemi hakim tarafından yapılır.

3.3.2.3. Tanık Çocukların Korunması

Tanıklık, mağdurluk, korunma ihtiyacı içerisinde olma durumları çoğu kez iç içe geçmiş durumdadır. Babasının veya annesinin öldürülmesine tanıklık etmiş olan çocuk bu olayın hem tanığı hem de dolayısıyla mağdurdur. Ancak sistem içerisine tanık olarak giren çocuklar, doğrudan mağdur olmadıkları için korunma ihtiyaçları görülmeyebilir ya da ihmal edilebilir.

Annesi, babası tarafından öldürülmüş bir çocuğun bu olayın tanığı olması dışında, böyle bir olaya tanıklık etmiş bir çocuk olarak yaşadığı psikolojik travma ve korunma ihtiyacı da çocuk adalet sisteminin görev alanı içerisindedir.

Sanığın yüzüne karşı, tanık çocuğun gerçeği söylemeyeceğinde endişe edilir ise, mahkeme, tanık çocuğun dinlenmesi sırasında sanığı mahkeme salonundan çıkarabilir (CMK m.200).

3.3.2.4. Tanıklıktan çekinme

Bir çocuğun bir yakınının, örneğin babasının, işlediği bir suça tanıklık etmesi durumunda bu kişinin ceza alacak olması da bir çocuk için ayrıca zarar vericidir. Bu gibi bazı koşullar için tanıklara tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır (CMK m. 45).

Tanıklıktan çekinme özel bir usule tabidir. Öncelikle tanık çocuğun, tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olup olmadığına bakılması gerekecektir. Eğer çocuğun tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek olgunlukta olduğuna karar verilirse, tanıklıktan çekinmek isteyip istemediğinin kendisine sorulması gerekecektir.

Eğer çocuğun yaşı nedeniyle gelişim durumu tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda değilse, kanunî temsilcisinin rızasıyla tanık olarak dinlenebilir. Bu nedenle de adalet sistemi içerisindeki çocuğun yanında kanuni temsilcisinin bulunması çok önemlidir.

Burada karşımıza ikinci bir ihtimal çıkmaktadır. Eğer çocuk kendisi karar verebilecek durumda değilse ve kanunî temsilci şüpheli veya sanık ise, bu durumda tanıklıktan çekinip çekinmeyeceği kanuni temsilciye sorulamaz. Bu durumda çocuk adına hakim karar vermelidir.

Tanıklıktan çekinme, tamamen tanıklık yapmaktan çekinme biçiminde olabileceği gibi, bazı sorulara yanıt vermekten çekinme biçiminde de olabilir.

3.3.2.5. Tanık Çocukların Hakları

Tanık çocuğun; hakları konusunda bilgilendirilme hakkı, tanıklıktan çekinme hakkı, 15 yaşını doldurmamış olanlar için yeminsiz dinlenme hakkı, tanık korumasından yararlanma hakkı, duruşma dışında dinlenmeyi talep hakkı bulunmaktadır. (CMK m. 45, m. 50).

3.4

KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLAR

Bu bölümde; hangi çocukların korunma ihtiyacı içinde olduğu, korunma ihtiyacının tespiti durumunda uygulanacak usuller ve çocuk adalet sistemine giren her çocuğun bu açıdan risk grubu içinde bulunduğu fark edilmesinin önemi aktarılmaya çalışılacaktır.

3.4.1

Genel Olarak

ÇHS'nin 18. maddesinde çocuk yetiştirme sorumluluğunun anne-baba ile birlikte devletin olduğu, anne-babanın sorumluluklarını yerine getirmesinde yasal temsilcilere uygun yardım yapılması gerektiği ve yasal temsilciye rehberlik edilmesi gerektiği, 27. maddesinde ise hakların uygulanmasında devletin olanakları ölçüsünde çocuğun bakımını üstlenen kişilere maddi yardım ve destek programları uygulayacağı düzenlemiştir.

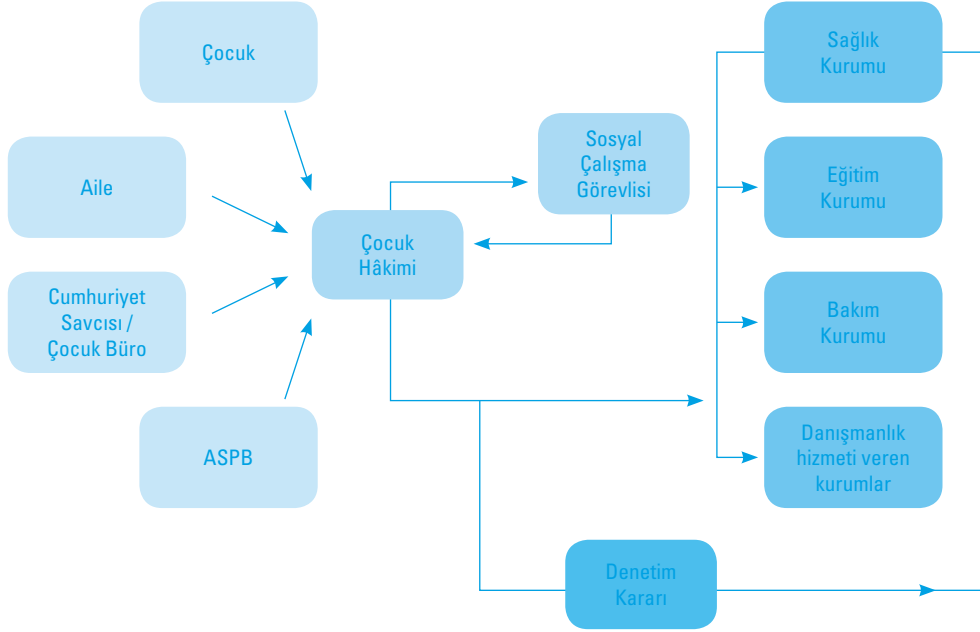
Her çocuğun yetiştirilmesinde anne-babaya destek olunması ve yol gösterilmesinin yanı sıra, her türlü ihmal, istismar ya da insanlık dışı muamelelerin mağduru olan çocukların, yeniden toplumla bütünleştirilmesi kapsamında, çocuğa rehberlik edilmesi, kanunla ihtilaf halindeki çocuklar için verilebilecek kararlar kapsamında; koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Çocuğun korunması, ÇHS'nin 19. maddesi ve Anayasanın 41. maddesi gereğince devlet için zorunluluk ve sorumluluk olup, koruma kararı verilebilmesi için bir suçun mağduru veya şüphelisi olması ya da bakıp gözetme yükümlülüğü olan kişilerin bu görevlerini gereği gibi yerine getirmemesi nedeniyle çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal gelişimi veya kişisel güvenliğinin tehlikede olması gerekmektedir. Hukuk sistemimizde korunma ihtiyacı olan çocuklar; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen veya bir suçun mağduru olan çocuklardır (ÇKK m. 3).

Çocuğun korunması için hakim, ÇKK'nın 5. maddesinde yazılı tedbirlerin yanında Medeni Kanun'un öngördüğü tedbirleri de almaya yetkilidir. Aynı zamanda Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da yazılı tedbirler de, çocuğun korunması için elverişli olduğu oranda uygulanabilecektir. Bu bakımdan, ilgili kanunların sağladığı olanakların birlikte değerlendirilmesi ve uygulanması gerekir.

3.4.2

Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Çocuğun Korunması**3.4.2.1. Korunma İhtiyacının Bildirilmesi****Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Bildirim**

Çocuğun korunma ihtiyacını tespit görevi ASPB'ye aittir. Bir çocuğun korunma ihtiyacı olduğunu düşünen adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları çocuğun durumunu ASPB'ye bildirmekle yükümlüdürler (ÇKK m.6). Ayrıca çocuğun bu durumunu bilen ve gören herkes de ASPB'ye bildirim yapabilir.

Bildirim ASPB İl Müdürlüğü'ne yapılır. Korunma ihtiyacı içerisinde olduğunu gördüğü çocuğun durumunun bildirilmemesi kamu görevlisi bakımından görevi ihmal suçunu (TCK m.257), kamu görevlisi olmayanlar yönünden ise yardım ve bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi suçunu oluşturur (TCK m. 98).

Bir çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olduğu, doğrudan çocuk büro savcısına da bildirilebilir. Bir suçun mağduru ya da tanığı olan çocuğun korunma ihtiyacını fark eden Cumhuriyet savcısı da korunma ihtiyacı olan çocuğu kuruma bildirmekle yükümlüdür.

Akil hastası olduğu ileri sürülen sanığın, yaşları on sekizden küçük çocuklarını, çöpleri biriktirdiği evde sağlıklı yaşam koşulları altında tuttuğu, çıplak gezdirdiği, gerekli sağlık ve bakım koşullarını gerçekleştirmediği, şiddet uyguladığı, bakımlarını yapmadığı, eve hapsettiği, beş yıl boyunca mağdur çocukların sosyal hayatla irtibatlarının kesildiği, her türlü kötü muameleye tabi tuttuğu, eziyet suçunu işlediği iddiasıyla açılan davada; vekil tayin edilmesi gerektiği düşünülmeden, şikayet hakkını kullanacak fiil ehliyetine sahip olmayan mağdurlara doğrudan vekil atanarak temsil ve şikayet haklarının kısıtlanması,

....

Koruma kararları istisnalar hariç, çocuk reşit olana kadar devam edeceğinden, devam edip etmediği araştırılıp, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün mağdurları temsil ve haklarını korumaya yetkili olup olmadığı belirlenerek davanın Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne duyurulması gerektiğinin düşünülmemesi hukuka aykırıdır.

Y. 4. CD. 05.07.2010, 2008/16179 E., 2010/13024 K.

Bildirimi alan ASPB, çocuğun korunması için gerekli ilk bakım ve gözetimi sağlamakla görevlidir. Bunun için gerekiyorsa çocuğu kurum bakımına almalıdır. ASPB, bildirimi aldıktan sonra çocuk hakkında gerekli sosyal incelemeyi derhal başlatmak, bu incelemenin sonucuna göre çocuk için uygun olan tedbir önerisini de içeren bir sosyal inceleme raporu ile mahkemeden tedbir uygulanmasını talep etmekle yükümlüdür. Eğer çocuğun içinde bulunduğu durum, bulunduğu ortamdaki derhal uzaklaştırılmasını veya başka bir koruyucu ve destekleyici hizmetten yararlandırılmasını gerektiriyorsa, o zaman önce bu tedbiri almalı ve hemen sosyal inceleme raporunu hazırlayarak mahkemeden uygun tedbire karar verilmesini talep etmelidir.

Kolluğa Bildirim

Korunmaya muhtaçlara yardım etmek kolluğun temel görevlerinden biri olduğu için, korunma ihtiyacı olan bir çocuğu gören kimse bunu kolluğa da bildirebilir (PVSK m. 1).

Çocuk hakkında ihbarı alan kolluk birimleri (jandarma, polis), bu durumu derhal savcılığın çocuk bürosuna bildirmelidir. Kolluğun çocuk birimi, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve ASPB İl Müdürlüğü'ne, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirir. Ancak, çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmez (ÇKK m.31).

Uygulamada böyle bir ihbarın alınmasından sonra yapılacaklar ile ilgili olarak karşılaşılan en önemli zorluklardan biri, çocuğun özel hayatının gizliliğinin korunmasıdır. Genellikle bu tip olaylarda konu çocukla ilgili kişisel bilgileri de içerecek biçimde basında yer almaktadır. Bu nedenle gizliliğin sağlanması gereklidir.

Bu kurallar ile, çocuktan haberdar olan herkesin onu korumaktan sorumlu birimleri harekete geçirebilmesini sağlamak ve böylece toplum içerisinde etkili bir çocuk koruma yaklaşımı geliştirmek hedeflenmektedir. Ancak uygulamada pek çok kişi ya da kurum bunun kendi görevleri kapsamında olmadığını düşünür. Kanun bazı sorumlu makamları açıkça belirtmekte, bazılarını ise adli ve idari merciler başlığında toplamaktadır.

3.4.2.2. Korunma İhtiyacının Araştırılması

Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunup bulunmadığının tespiti için sosyal inceleme yapılır.

Sosyal inceleme mahkemede görevli sosyal çalışma görevlilerince veya ASPB İl Müdürlüğü'nde görevli uzmanlarca yapılır. Sosyal inceleme raporu ile denetim planı ve raporunun birer örneğini çocuğun avukatı veya yasal temsilcisi Cumhuriyet savcısından, mahkemeden veya çocuk hakiminden alabilir. Çocuğa da raporun içeriği hakkında bilgi verilir (ÇKK m.35). Ayrıca çocuğun beden ve psikolojik sağlığı hakkında inceleme yapan bilirkişi de sosyal inceleme raporunu mahkemeden isteyebilir (CMK m.66). Çocuğun yasal temsilcisinin sosyal inceleme raporunun içeriği hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğu durumlarda raporun bu kişilerce incelenmesi kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKKY m.22). Dolayısıyla kanuni temsilcinin bilgi edinmesinde sakınca olduğu durumlarda, bu durum sosyal çalışma görevlisi tarafından rapora yazılıp, raporun örneğinin bu kişilerce edinilmesinin yasaklanması istenebilir.

Sosyal çalışma görevlisi, çocuğun öz geçmişi, anne ve babasının olup olmadığı, ailenin ve çevresinin sosyoekonomik durumu, o ana kadar yaşadığı yer, yakın akrabalık ve komşuluk ilişkileri gibi konuları açıklığa kavuşturacak derinlemesine inceleme yaparak bir sosyal inceleme raporu düzenler.

3.4.2.3. Acil Koruma Kararı

İhbarı alan ya da çocuğun korunma ihtiyacını öğrenen makamın görevi, çocuğun içinde bulunduğu durumun aciliyetinin gerektirdiği hızla hareket edilmesini sağlamaktır.

Acil koruma kararı, esas kararın verilmesi için gerekli incelemelerin sonucu beklenmeden alınacak tedbir kararıdır. Bu nedenle talep sonrası hemen ve acil korumanın amacı ile sınırlı bir acil inceleme yapılması mümkün ise bu inceleme yapılabileceği gibi, talebi yapan makamın durumun aciliyetini gösterir delilleri ile karar verilmesini talep edebilecektir.

Acil koruma kararı, savcı tarafından veya ASPB İl Müdürlüğü tarafından talep edilebileceği gibi mahkemeye de resen verilebilir (ÇKK m.9). Bu kararın alınmasındaki özellik, alınması gereken tedbir için inceleme yapmaya vakit olmamasıdır. Önce tedbir alınır, sonra inceleme yapılır ve ondan sonra karar tekrar gözden geçirilir.

Korunma ihtiyacı olan çocuğun varlığı ASPB'ye bildirildiğinde çocuğun derhal kuruma alınması gerekli ise, öncelikle çocuk kuruma alınır. Çocuğun kuruma alınmasından sonra durumu hakkında inceleme başlatılır. Yapılan inceleme çocuğun kuruma alınmasından itibaren 5 gün içerisinde sonuçlanmayacak kadar uzun ise, çocuğun ASPB'ye tesliminden itibaren en geç 5 gün içinde, çocuk hakiminden acil korunma kararı verilmesi talep edilmelidir. Çocuk hakimi en geç 3 gün içinde kararını vermelidir. Acil koruma kararı geçicidir ve verildiği tarihten itibaren 30 gün için geçerlidir. Bu süre içerisinde ASPB İl Müdürlüğü gerekli incelemeyi yapmalı ve çocuğun aileye teslimi gerekiyor ise teslim kararı verilmesi, kurumda koruma altına alınması gerekiyorsa bu yönde karar verilmesi için çocuk mahkemesine başvuruda bulunmalıdır.

Çocuğun kuruma alınmasından itibaren 5 gün içinde karar alınmaması durumunda ne olacağına üzerinde durmak gerekir. Madde de öngörülen süre, düzenleyici bir süre olup, bu süre içerisinde kararın alınmamasının ne gibi sonuçlar doğuracağı belirtilmemiştir. Bununla birlikte, maddenin kenar başlığı ve madde içeriğinden açıkça anlaşıldığı üzere, ortada derhâl korunması gereken bir çocuk bulunmaktadır ve Kanun koyucu bu işlemin hızlı bir şekilde yapılabilmesi için süreler öngörmüştür. Sürelerin kısa oluşu öngörülen tedbirin mahiyeti ile bağdaşmaktadır. Zira, yapılması gereken acil bir işlem bulunmaktadır ve normal koşullarda bu süre içerisinde ilgili mahkemeye başvuruda bulunulabilecektir. Maddenin ikinci fıkrasında verilecek acil koruma kararının en fazla otuz günlük süre ile sınırlı olacağı belirtilmiş ve bu sürede hangi işlemlerin yapılacağı açıklanmıştır. Dolayısıyla, niteliği bakımından “Acil koruma kararı alınması” geçici bir işlemdir. Bu kavramın konulmasının sebebi, çocuğun yüksek yararını korumak ve tedbir öncesi evreyi çocuk açısından güvenli kılmak olarak açıklanabilir. Nitekim, bu sürecin sonunda çocuğun ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başkaca bir tedbire hâkim tarafından karar verileceği vurgulanmıştır. Kurum da çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği sonucuna varırsa hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep edebilecektir. Kanunun genel sistematığe bakıldığında koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ve uygulanması ile ilgili tüm süreçlerin hâkim veya mahkeme kontrolünde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, aslolan en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilmesi olmakla birlikte bu süre zarfında ortaya çıkması muhtemel olağanüstü durumlar sebebiyle çocuk hâkimine süresi içerisinde müracaat edilemeyeceğinin anlaşılması hâlinde keyfiyetin, ilgili çocuk hâkimine sebep ve gerekçeleriyle birlikte bildirilmesi gerekir. Kanunda öngörülen sürelerle keyfi bir şekilde uyulmamasının ya da çocuk hâkiminin bilgisi dışında işlem yapılmasının beraberinde sorumluluğu gerektirebileceği de unutulmamalıdır.

Çocuğun korunma altına alınması gerektiği görüşü ile talep yapıldığında, çocuk hakkındaki inceleme bitinceye kadar acil korunma kararının yerine getirilmesinin sürdürülmesine karar verilmelidir. Kurum çocuğun ailesine teslimi gerektiği sonucuna varmış ise aileye teslimden sonra, çocuk ve ailesine sağlayacağı hizmetleri de hakime bildirmeli, çocuğun aileye teslim edilip edilmeyeceği konusundaki kararı hakime bırakmalıdır (ÇKK m. 9). Bir başka anlatımla, çocuk acil koruma kararı gereği kurumda kalıyor ise, aileye teslim edilmesi gerektiği görüşüne varan kurum kendiliğinden çocuğu aileye teslim edemez. Çocuğun aileye teslim edilmesi gerektiğine ilişkin görüşünün yanı sıra, teslim sonrası çocuğa ve ailesine sağlayacağı hizmetleri de açıklayarak, aileye teslim konusunda çocuk hakiminin karar vermesini istemelidir.

Çocuk kuruma alındıktan itibaren 5 gün içerisinde incelemenin tamamlanması mümkün ise, incelemenin tamamlanmasından sonra, acil koruma değil, koruma talebinde bulunulmalıdır. Acil koruma kararı alınmadan yapılan inceleme sonucunda çocuğun aileye teslim edilmesi gerektiği sonucuna varılır ise, kurum bu kararı kendiliğinden alabilir.

ASPB'den gelen talebi inceleyen çocuk hakimi, çocuğun ihtiyacına uygun tedbire ya da tedbirlere karar verir.

Çocuk hakkında, çocuğun yararına en uygun tedbire karar verebilmek için; şiddet uygulayan aile üyesinin evden uzaklaştırılması, şiddet uygulama nedeninin ve aileye destek

vermek suretiyle sorunun çözüm olanağı olup olmadığının, geniş aile içinde çocuğun korunma olasılığının bulunup bulunmadığı yani çocuğun aile yanında desteklenmesinin mümkün olup olmadığının araştırılması gerekmektedir.

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararları, kişi özgürlüğü ve güvenliğini ilgilendirmesi nedeniyle hakim tarafından verilir. Kurum bakımına alma (bakım tedbiri), çocuk bakımından kişi özgürlüğünü kısıtlama; çocuğun anne-babası açısından velayet ilişkisine müdahale niteliğindedir. Bu nedenle hakim kararı olmadan kurum bakımında tutma işlemi 5 günlük süre ile sınırlandırılmıştır. Bu süre dolmasına rağmen hakim kararı alınmadan çocuğun kurumda tutulması veya hiçbir işlem yapılmadan 5 günlük süre dolduğu için çocuğun kurumdan gönderilmesi işlemi yapan kamu görevlileri açısından sorumluluğu gerektirir.

3.4.2.4. Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararının Alınması

Çocuğun korunma ihtiyacı içerisinde olup olmadığının ve uygulanacak tedbirin tespiti yetkisi mahkemeye aittir (ÇKK m.7; Sosyal Hizmet Kanunu m. 22). ASPB İl Müdürlüğü, Cumhuriyet savcısı veya çocuğun anası, babası, vasisi veya bakımından sorumlu olan kişiler mahkemeden çocuğun korunma ihtiyacının tespiti ve tedbir uygulanmasını talep edebileceği gibi, mahkeme resen de bu incelemeyi başlatabilir (ÇKK m. 7). Ayrıca, ceza soruşturması veya kovuşturması sırasında çocukla ilgili bir inceleme yapmakla görevlendirilmiş olan bilirkişi de (muayene eden hekim, görüşme yapan psikolog, psikiyatrist, adli tıp uzmanı gibi), gerekli görmesi halinde mahkemeden çocuk hakkında bir tedbir uygulanmasını talep edebilir (CMK m. 66/3).

Çocuk hakkındaki korunma kararı, çocuk mahkemesinin bulunduğu yerlerde çocuk mahkemesi tarafından, bu mahkemenin bulunmadığı yerlerde aile mahkemesi tarafından, aile mahkemesi yok ise asliye hukuk mahkemesi tarafından verilir (ÇKK Geçici m. 2).

Dava, çocuğun koruma altına alınması istemine ilişkindir. Uyuşmazlık; çocuğun koruma altına alınması istemlerinde aile mahkemelerinin mi yoksa çocuk mahkemelerinin mi görevli olacağı noktasında toplanmaktadır. ÇKK'nun 26/3 maddesinde mahkemeler ve çocuk hakiminin bu Kanun ve diğer kanunlarda yer alan tedbir kararlarını almakla görevli olduğu düzenlendiğinden 2828 sayılı Kanun'un 22. maddesinde düzenlenen tedbir kararlarında da çocuk mahkemeleri görevli bulunmaktadır. Somut olay itibarıyla koruma tedbirleri istenen çocuk hakkında, bu tedbirleri almaya görevli mahkemenin çocuk mahkemesi olduğu anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca; korunmaya ihtiyacı olan çocuk hakkında bakım ve sağlık tedbirleri alma görevinin Aile Mahkemelerine ait olduğu yönündeki Özel Daire bozmasına karşı, yerel mahkemenin 5395 sayılı Kanun'da ve 2828 sayılı Kanun'da öngörülen tedbirleri alma görevinin çocuk mahkemelerine ait olduğu gerekçesi ile önceki kararda direnmesi usul ve yasaya uygundur. Y. HGK. 16.01.2013, 2012/2-563 E., 2013/69 K.

Hükmolunacak tedbir kararlarının çocuk mahkemesi veya hâkimince çocuk mahkemesi olmayan yerlerde ise aile mahkemesi veya yoksa asliye hukuk mahkemesince karar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Y. 17. HD. 28.02.2013, 2013/149 E., 2013/2491 K.

12 yaşından küçük çocukların suç kovuşturmasının dışında tutulması nedeniyle, ÇKK'nun 5. maddesi uyarınca hükmolunacak çocuklara özgü güvenlik tedbiri kararlarının çocuk mahkemesi veya hâkimince, çocuk mahkemesi olmayan yerlerde ise aile mahkemesi veya yoksa asliye hukuk mahkemesince verilmesi gerekir.

Y. 9. CD 22.12.2011, 2011/8130 E., 2011/30619 K.

Haklarında korunma kararı alınacak buluntu çocuklarla, ebeveynlerince henüz nüfus kayıtları yapılmamış, acilen korunmaya alınması gereken çocukların nüfus kayıt işlemleri ilgili mevzuata göre ASPB tarafından yapılır.

Çocuk hakkında acil korunma kararı alınmış ise çocuğun kuruma alındığı tarihten sonraki 30 gün içinde çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme tamamlanır. Bu incelemeye göre çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bir veya birkaçının alınması gerektiği sonucuna varılır ise, yapılan inceleme ve varılan sonuçlar, ASPB İl Müdürlüğü tarafından çocuk mahkemesine gönderilir.

Acil koruma kararı alınmamış ise çocuk ve ailesi hakkında sosyal inceleme tamamlandıktan sonra, çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğu tespit edilir ise, aynı başvuru çocuk mahkemesine yapılır.

Her iki durumda da ASPB tedbir kararına ilişkin davanın davacısı durumundadır. Talebi alan mahkeme işin niteliğine göre talebi duruşmalı veya duruşmasız olarak inceleyip karara bağlayabilir. Mahkeme istem hakkında duruşma yapmayı gerekli görür ise uygun göreceği bir duruşma günü belirler ve taleple ilgili olarak açıklama yapması için ASPB temsilcisini, görüşlerini almak için çocuğu ve ailesini duruşmaya çağırır (ÇKK m. 13/1). Velayete yönelik bir talep var ise yargılama duruşmalı yapılmalıdır. Duruşmada kurum temsilcisi, çocuk hakkındaki araştırmayı yapan uzman, çocuk ve kanuni temsilcisinin görüşleri dinlenir. Hakim gerektiğinde başka araştırmalar yapabileceği gibi mahkemede görevli uzman vasıtası ile yeni bir sosyal inceleme çalışması da yaptırabilir. Tüm deliller toplandıktan sonra, çocuğun ihtiyacına uygun olarak ÇKK'nın 5. maddesinde yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bir veya birkaçına karar verilir.

Çocuk hakkında tedbir kararı verilmesine ilişkin talepten önce acil korunma kararı alınmış ve bu karara dayalı olarak çocuk kurum bakımı altında tutulmuş ise hakim tedbir kararına ilişkin davanın sonuna kadar çocuğun kurum bakımı altında kalıp kalmayacağına dair bir karar verir.

3.4.2.5. Çocuk Hakkında Verilebilecek Tedbir Kararları

Çocuk Koruma Kanunu'na göre, çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler ile velayet ilişkisinin düzenlenmesine yönelik kararlar, çocuk mahkemelerince alınır.

Aile hukukundan doğan uyuşmazlıklar ve Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da yazılı tedbirlerin uygulanmasına yönelik kararlar ise aile mahkemelerince alınır. Aile mahkemeleri bakmakta oldukları davalar ile ilgili olarak koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verebilir (ÇKKKDTKY m.8/10).

TMK'da yazılı tedbirler, uyuşmazlık türüne bağlı olarak çocuk mahkemesi veya aile mahkemesinden talep edilebilir.

ÇKK uyarınca, korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili olarak; danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma tedbiri kararı alınabilir.

Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye, Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve

meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

Çocuk hakimi, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir. (ÇKK m. 7/7)

Mahkeme kararında tedbirin türü ve süresini gösterir.

Denetim plâni ve raporunun birer örneğini çocuğun avukatı veya yasal temsilcisi, Cumhuriyet savcısından, mahkemeden veya çocuk hâkiminden alabilir. Çocuğa raporun içeriği hakkında bilgi verilir. Ancak, çocuk ve avukatı hariç olmak üzere bu kişilerin denetim plâni ve raporu hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğuna kanaat getirilirse, bunların incelenmesi kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKK, m.41).

3.4.2.6. Tedbir Kararlarının Kaldırılması ve Değiştirilmesi

Korunma kararı kural olarak çocuk ergin olana kadar devam eder. Tedbirin uygulanması, 18 yaşın doldurulmasıyla ayrıca bir karara gerek kalmaksızın kendiliğinden sona erer. Ancak hakim, çocuğun eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir (ÇKK 7/6, ÇKKKDTY m. 12).

İhtiyacın değişmesi halinde koruma kararının kaldırılması ve değiştirilmesini talep etmek mümkündür. Tedbir kararının kaldırılması, değiştirilmesi veya süresinin uzatılmasını denetim görevlileri, çocuğun velisi, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimseler, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcileri ile Cumhuriyet savcısı talep edebilir. Hakim veya mahkeme bu kimselerin talebi üzerine veya resen çocuğa uygulanan tedbirin sonuçlarını inceleyerek, süresini uzatabilir, değiştirebilir veya kaldırabilir (ÇKKKDTY m.10).

3.4.2.7. Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarına Karşı Kanun Yolu

ÇKK'da belirtilen tedbirlere ilişkin çocuk hakimi tarafından alınan kararlara karşı itiraz yolu açıktır. İtiraz CMK'nın itiraza ilişkin hükümleri uyarınca en yakın çocuk mahkemesine yapılır. Mercin itiraz üzerine verdiği karar kesindir. İtiraz kararın uygulanmasını durdurmaz.

3.4.2.8. Tedbirlerin Uygulanması

Tedbir kararlarının özelliği gereği verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasının denetlenmesi gerekmektedir. Bu kararlar çocuk adalet sisteminin amacı ile paralellik taşırlar. Bu kararların amacı çocuğa yönelik riski ortadan kaldırmak suretiyle korunmasını sağlamaktır. Bu nedenle de tedbir kararları kesin değildir, her zaman değiştirilmesi ve kaldırılması mümkündür. Dolayısıyla tedbir kararını değiştirecek ya da kaldıracak olan hakimin bu kararların uygulamasını takip etmesi gerekecektir.

ÇKKKDTY'nin 18. maddesinde tedbir kararlarının nasıl uygulanacağı konusu ayrıntılı ve sistematik bir şekilde düzenlenmiştir.

Buna göre;

Tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlarca, bu tedbir kararlarının nasıl yerine getirileceği konusunda bir plân hazırlanarak uygulamaya konulur. Bu plân çocuğun teslim edildiği ya da teslim alındığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde mahkeme veya çocuk hâkiminin onayına sunulur. Mahkeme veya çocuk hâkimi, gerektiğinde uygulama plânının değiştirilmesini isteyebilir (ÇKKKDTY m.18/1).

Uygulama planının 10 gün içerisinde mahkemeye sunulmaması durumunda ne olacağının üzerinde durulmalıdır. Yönetmelikte yer alan bu süre düzenleyici bir süredir. Uygulama planının 10 gün içinde sunulmamış olması tedbirin uygulanmaması sonucunu doğurmayacaktır. Tedbir uygulanmalıdır. Ancak belirli sürede görevini yerine getirmeyen kamu görevlisinin sorumluluğu doğacaktır.

Uygulama plânı hazırlanırken çocuk hakkında düzenlenmiş sosyal inceleme raporundan da yararlanılabilir (ÇKKKDTY m.18/2. fıkra).

Tedbirlerin verilmesi aşamasında düzenlenmiş SİR, uygulama planının hazırlanmasına ışık tutabilecektir. Bu nedenle, tedbir kararı ile birlikte SİR ilgili kuruma gönderilmeli, uygulama planı hazırlanırken SİR gözönünde tutulmalıdır.

Uygulama planında, kararın uygulanmasından sorumlu kişi, tedbirin türü ve süresi, tedbirin uygulanmasında hangi kurumlarla işbirliği yapılacağı ve hangi hizmetlerin sağlanacağı, nelerin amaçlandığı ve ilerlemenin nasıl ölçüleceğine ilişkin bilgilere yer verilir (ÇKKKDTY 18/3).

Uygulama planı, Yönetmelikteki unsurları içerecek şekilde hazırlanmalıdır.

Tedbir kararını veren mahkeme veya çocuk hâkimi, tedbir kararlarının uygulanmasını, tedbirden beklenen gayenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, uygulanan tedbirin çocuğun gelişimini hangi yönde etkilediğini en geç üçer aylık sürelerle incelettirir (ÇKKKDTY m.18/4).

KDTK'nın uygulanmasında Cumhuriyet savcılıklarının bir rolü bulunmamaktadır. ÇKK'nın 8/3 maddesi uyarınca bu görev ilgili çocuk hâkimi veya mahkemeye aittir. İnceleme başka bir deyişle takip ve denetleme emredici bir görevdir. Mahkemenin kararı vermekle yetinmeyip, kararın amacına uygun bir şekilde uygulanmasını, takip etmesi ve denetlenmesi de hayati önemdedir.

Tedbirlerin uygulanmasına ilişkin inceleme, mahkemede görevli sosyal çalışma görevlilerine yaptırılır (ÇKKKDTY m.18/5). Uygulamada bu maddeye işlerlik kazandırmadığı görülmektedir. Sosyal çalışma görevlilerinin görevi sadece soruşturma ve kovuşturma

aşaması ve tedbir kararlarının mahkemece verilmeden önceki aşamada SİR düzenlemek olmayıp aynı zamanda verilen tedbir kararının mahiyeti ve amacı ile doğrudan uyumlu olan tedbirin uygulanması aşamasındaki durumu da takip etmektir. Zira, tedbirin uygulanmasıyla istenilen sonuca ulaşılabilir.

Hakkında bakım ve barınma tedbiri kararı verilen ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il ve ilçe müdürlüklerinde bulunan çocukla ilgili inceleme görevi öncelikle bu kurumda çalışan sosyal çalışma görevlilerine yaptırılır. Ancak, çocuğun yüksek yararının gerektirdiği durumlarda inceleme görevi mahkemeye atanan sosyal çalışma görevlilerine de yaptırılabilir (ÇKKKDTY m.18/6).

Sosyal çalışma görevlilerinin bulunmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında fiili ya da hukukî bir engel bulunması hâlinde, ÇKK 33/1 maddesinde öngörülen nitelikleri haiz olmak şartıyla diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan veya serbest meslek icra eden sosyal çalışma görevlileri, inceleme için görevlendirilebilir (ÇKKKDTY m.18/7).

Sosyal çalışma görevlilerinin görev alanı haricinde başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hâlinde, Kanununun 33 üncü maddesinin birinci fıkrasında öngörülen nitelikleri haiz olmak şartıyla mahkemece, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar ile serbest meslek icra edenlere de inceleme yapma görevi verilebilir (ÇKKKDTY m.18/8). Yedinci ve sekizinci fıkralarda sayılanlar arasından temin edilemediği takdirde inceleme yaptırmak için denetimli serbestlik görevlisi olarak istihdam edilen sosyal çalışma görevlisinden de yararlanılabilir (ÇKKKDTY m.18/9).

Soruşturma, kovuşturma ve tedbirlerin verilmesi aşaması ile ilgili olarak düzenlenecek SİR'lerde olduğu gibi burada da sosyal çalışma görevlilerinin görevlendirilmesinde terditli bir usulün benimsendiği görülmektedir. Buna göre, Yönetmelikteki sistematik çerçevesinde gerekli görevlendirmenin yapılmasına dikkat edilmelidir.

Görevlendirme yapılırken bilirkişilerin iş durumu gözetilerek 1/6/2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İl Adli Yargı Adalet Komisyonlarınınca Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre hazırlanan listelerden yararlanılır (ÇKKKDTY m.18/10).

Yönetmeliğin 18. maddesinin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu fıkralara göre yapılan görevlendirmelerde, incelemeyi yapanlara mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından bilirkişilik esasları çerçevesinde tayin edilecek ücret Cumhuriyet başsavcılığının suçüstü ödeneğinden ödenir (ÇKKKDTY m.18/11). İncelemeyi yapan sosyal çalışma görevlisi ya da uzman, inceleme sonucunda bir rapor düzenleyerek on gün içinde mahkemeye veya hâkime verir. Gerekli görüldüğünde raporu düzenleyen uzman dinlenebilir. Rapor yeterli görülmezse yeniden inceleme yaptırılır (ÇKKKDTY m.18/12).

Kanunda yazılı tedbirlerin uygulanması amacıyla özel ve resmî kişi, kurum ve kuruluşlarca verilecek hizmetler, Kanunun ilgili tedbiri yerine getirmekle sorumlu tuttuğu Bakanlığın denetiminde yürütülür. Ancak bu tedbirlerin yerine getirilmesinde ceza infaz kurumlarına herhangi bir görev yüklenemez (ÇKKKDTY m.18/13).

Haklarında bakım veya barınma tedbiri kararı verilen ve uygulanması amacıyla kurum ve kuruluşlara teslim edilen çocuklara ilişkin nakiller, kuruluştan izinsiz ayrılan çocuklara ilişkin işlemler ile izin, ziyaret, harçlık, giyim-kuşam, kırtasiye ve benzeri işlemler, tedbiri uygulayan kurum veya kuruluşların kendi mevzuatı çerçevesinde yürütülür (ÇKKKDTY m.18/14).

Danışmanlık Tedbirinin Uygulanması

Danışmanlık tedbiri, çocuğun ailesi içerisinde korunmasının sağlanması veya çocuk hakkında verilmiş olan bir başka tedbirin uygulanabilmesi için çocuğa rehberlik edilmesini sağlamak amacıyla uygulanır. Çocuğa veya ailesine danışmanlık verilmesi biçiminde uygulanabilir.

Danışmanlık tedbiri, çocuğun durumuna uygun sosyal hizmet kurumlarında uygulanır. Bunun yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve yerel yönetimlerin benzer nitelikteki kuruluşlarında da yerine getirilebilir (ÇKK m. 45).

Eğitim Tedbirinin Uygulanması

Eğitim tedbiri, çocuğun topluma yeniden kazandırılması, rehabilitasyonunun sağlanması için gerekli eğitim çalışmalarının yürütülmesi olarak düşünüldüğünde her yaştaki çocuğun da eğitime ihtiyacı olduğu muhakkak olduğu için kurumlar tarafından bu yönde faaliyetler yürütülmesi ve ilgili mevzuatlarında bu yönde değişiklikler yapılması veya eğitim tedbiri uygulanan kişilerle ilgili istisnai hükümler konulması daha kolay olacaktır.

Eğitim tedbirinin, bir işe yerleştirme ve istihdam faaliyeti olarak düşünülmesi; çocuğun çalıştırılması, çocuk emeğinin sömürülmesi ve Kanun koyucu tarafından hiç de istenmeyen sonuçların ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır.

Eğitim faaliyetlerinin bu iş için uygun ortamlarda, psikolog ve çocuk gelişimciler gözetiminde ve eğiticiler tarafından teorik ve pratik olarak verilmesi hem daha verimli olacak hem de çocukların bir meslek ve sanatı öğrenmeleri daha kolay olacaktır.

Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelikte öngörülen eğitim tedbirinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü tarafından yerine getirilmesine mahkemelerce hükmedilmesi halinde, çocuğun iş ve meslek edinmesi amacı ile bir meslek ve sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamu ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine yönelik çalışmalar bu Müdürlük tarafından yerine getirilir.

- Aktif işgücü programları çerçevesinde iş piyasasının nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla işgücü yetiştirme faaliyetlerinde bulunmak,
- İstihdamın geliştirilerek işsizliğin önlenmesine yardımcı olmak üzere Kuruma kayıtlı olup herhangi bir bilgi ve beceriye sahip olmayan açık işsizlere, meslek değiştirmek, meslek geliştirmek veya kendi işini kurmak isteyenlerin işgücü piyasasında geçerli bir meslekte yetiştirilmeleri için Kurum tarafından doğrudan veya Kamu Kurum ve Kuruluşları aracılığı ile işgücü yetiştirme kursları düzenlemek,
- İş yerlerinin Kurumca karşılanamayan nitelikli işgücü talepleri Milli Eğitim Bakanlığı, Diğer Kamu Kurumları, Özel İşyerleri, Özel Dershaneler, Belediyeler, Dernekler v.b. kurumlarla işbirliği yaparak finansman ve organizasyonu Kurum tarafından gerçekleştirilen işgücü yetiştirme kurslarında yetiştirilen elemanlarla karşılamak,

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumunun görevleri arasında bulunmaktadır.

ÇKKKDTY 13/6 maddesinin 1 inci cümlesinde, çocuğun on beş yaşını doldurmuş olması halinde iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesi-

ne, meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamu ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine yönelik tedbir kararı verilebileceği, bu kararın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yerine getirilmesinin hükme bağlandığı hâllerde ise Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğüne geliştirilen işgücünün istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik işgücü yetiştirme, meslekî eğitim ve işgücü uyum programlarına yönlendirilmek suretiyle yerine getirileceği düzenlenmiştir.

Sağlık Tedbirinin Uygulanması

Sağlık tedbirine, çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonun sağlanması, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılması amacıyla karar verilir (ÇKK 5).

Sağlık tedbirleri kapsamında uygulanan tedavinin özelliklerine bağlı olarak çocuğun bir aile veya kurumda bakımı gerektiği takdirde sağlık ve bakım tedbirleri birlikte uygulanır.

İl sağlık müdürlükleri çocuğun sağlık tedbirinin yerine getirileceği uygun sağlık kurum veya kuruluşuna ilk müracaatını sağlamak zorundadır. Ayakta tedavisi uygun görülen çocukların tedavisi için ilgili sağlık kurumuna gidişi; ana, baba, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kişiler ya da haklarında bakım ve barınma tedbiri verilmiş ise bu tedbiri yerine getirmekle yükümlü kurum ya da kuruluşlarca sağlanır. Bunun için gerektiğinde kolluk birimlerinden güvenliği sağlanması için yardım istenebilir.

Mahkemece, akıl hastalığı veya madde bağımlılığı sebebiyle sağlık tedbirine hükmetmeden önce güvenlik bakımından çocuğun tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği; gerekiyor ise bunun süre ve aralıklarının tespiti amacıyla resmi sağlık kurulu raporu alınır. Sağlık tedbirinin uygulanması ile ilgili olarak tıbbi kontrol ve takip, resmi sağlık kurulu raporunda gösterilen süre ve aralıklarla çocukların teknik donanımı ve yetkili uzmanı olan sağlık kuruluşuna gönderilmeleri ile sağlanır.

Çocuğun akıl hastalığı veya madde bağımlılığının açıkça belli olduğu hallerde; kendisi veya anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin tedavi talep etmesi üzerine veya resen rapor alınmadan da sağlık tedbirine karar verilebilir. Alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı olan çocukların, tedavi altına alınmasına yönelik kararların yerine getirilmesinde tedavi için çocuğun rızası aranmaz (ÇKKKDTY m.16).

Bazı durumlarda, “Sağlık tedbiri kararı verilen madde bağımlısı ve psikiyatrik tedavi gören çocukların tedavi süreci tamamlanincaya kadar ilgili sağlık kuruluşunda yatarak tedavisinin yapılması ve takibinin sağlanması” önerilmektedir. ÇKK uyarınca, mahkeme ya da çocuk hâkimi tarafından Kanunda ve Yönetmelikte öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbirlerden bir ya da birkaçına aynı anda karar verilebileceği gibi tedbir kararı ile birlikte “denetim altına alma” kararı da verilebilecektir. Ayrıca çocuğun aileye teslimi yanı sıra tedbirlerden bir ya da birkaçına birden hükmedilebileceği gibi sadece aileye teslim kararı da verilebilecektir.

ASPB bakım, barınma ve danışmanlık tedbirlerinin uygulanmasından sorumludur. Bu tedbirlerin yanı sıra sağlık tedbiri verilmiş ise, sağlık tedbirinin uygulanmasında geçici tıbbi bakım ve rehabilitasyona tabi tutulan çocukların tüm tedavi sürecinde yatarak tedavi edilmelerini öngören bir düzenleme bulunmayıp, “yatarak tedavisi tamamlananlar” ibaresi

ile tedavinin belli bir aşamasından sonra sağlık tedbirinin uygulama planı dahilinde öngörülen periyotlarla gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu itibarla; sadece sağlık tedbirlerine hükmedilen hallerde, kararı yerine getirmekle yükümlü il sağlık müdürlüğü ile aile arasında uygulama planı doğrultusunda koordinasyon sağlanarak; sağlık tedbiri ile bakım ya da barınma tedbirlerinden birine hükmedilmişse ilgili kurumla işbirliği ve koordinasyonla uygulama planı çerçevesinde yatarak tedaviden sonraki aşamaların geçirilmesi ve tedbirin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Sürekli bir şekilde tıbbi bakım ve rehabilitasyon yönünde verilmiş bir mahkeme kararı var ise bunun anlamı yatarak tedavidir. Bu durumda tüm süreç boyunca çocuğun ilgili sağlık kuruluşunca sürekli izlenmesi ve tedavisinin yapılması Kanunun emredici bir hükmüdür.

Hakkında sağlık tedbiri verilen çocuk aynı zamanda kurum bakımı altında ise, yani kurum bakımı altında bulunan çocuk hakkında sağlık tedbiri kararı verilmiş ise, bu tedbir kararının yerine getirilmesinde bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Sağlık tedbiri kararı verilen çocuk hakkında aynı zamanda bakım tedbiri verilmiş ve çocuk kurum bakımı altına alınmış ise, çocuğun kaldığı kurumdan sağlık kuruluşuna getirilip götürülmesine ilişkin sorumluluk kaldığı sosyal hizmet kurumuna aittir. Bu kurum, çocuğu sağlık kuruluşuna götürmeli, burada yatarak tedavi edilecek ise tedavisinin sonucunda, ayakta tedavi edilecek ise sağlık kuruluşuna geliş ve gidişinde gerekli işlemler yerine getirilmelidir.

Sağlık tedbiri kararı verilen çocuk kurum bakımı altında değil ise, bir başka anlatımla velisinin yanında ise, çocuğu sağlık kurumuna götürme sorumluluğu velisine aittir. Bu durumdaki çocuk hakkında verilen sağlık tedbirini alan sağlık müdürlüğü, çocuğun velisi ile irtibata geçmeli, çocuğun tedavisine ilişkin sürecin planladığı halini velisine bildirmeli ve onun işbirliğini sağlamalıdır. Sağlık tedbirinin uygulanmasına ilişkin işlemlerde veliye rehberlik etmeli, yaşadığı sorunları gidermede yardımcı olmalıdır. Çocuğun velisi, kendisine sunulan bütün imkanlara rağmen sağlık tedbirinin gereğini yerine getirmekten kaçınıyor ise, durum kararı veren mahkemeye bildirilmeli ve hakim müdahalesi istenmelidir. Böylesi bir durum ortaya çıktığında hakim, çocuğun velisini dinlemeli, karar gereğinin yerine getirilmemesinde sağlık kuruluşlarının ihmali var ise bu kuruluşları, velinin ihmali var ise veliyi uyarmalıdır. Veli bu uyarılara rağmen karar gereğini yerine getirmiyor ise, velayet yetkisinin kaldırılması ve çocuğun kurum bakımı altına alınarak korunması dahil diğer tedbirler düşünülüp uygulanmalıdır. Ayrıca böylesi bir eylemin TCK'nın 232 ve 233. maddelerinde düzenlenen suçları oluşturma ihtimaline binaen gerekli soruşturmanın yapılması için Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunulmalıdır.

Bakım ve Barınma Tedbirlerinin Uygulanması

Bakım ve barınma tedbirleri, ailesi dışında korunması gereken çocuklar ile barınma yeri olmayan çocuklu veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlar için öngörölmüş tedbirlerdir. Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirmemesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi biçiminde uygulanır (ÇKK m.5). Barınma tedbiri ise, barınma yeri olmayan çocuklu kimselerin veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun bir barınma yeri sağlanması biçiminde uygulanır.

Bakım ve barınma tedbiri sosyal hizmet kurumlarında ve yerel yönetimlerin ilgili kuruluşlarında uygulanır.

Bakım tedbirlerini yerine getirme yükümlülüğü, ASPB'ye ait iken, barınma tedbirlerini yerine getirme yükümlülüğü hem ASPB'ye hem de yerel yönetimlere aittir (ÇKK m.45).

Bakım tedbirinin uygulanmasında kolluk kuvvetlerinin ve kurumun yetki ve sorumluluk alanlarının nasıl belirleneceği hususunun da açıklanmasında yarar vardır.

Kolluk kuvvetlerinin koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesi bakımından doğrudan görevleri bulunmamakla birlikte önleyici kolluk görevleri kapsamında ve dolaylı olarak bu tedbirlerin amacına uygun bir şekilde yerine getirilmesi bakımından, çocukların korunması ve çocuk suçluluğunun önlenmesi ile koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesi hususunda ve diğer konularda ilgili yasal mevzuatın vermiş olduğu görevleri vardır.

Kolluk, bu görevlerini ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışarak yerine getirir. Nitekim, ÇKKKDTY'nin 16. maddesinde kolluğun çocuklarla ilgili genel görevlerine yer verilerek, bu görevin öncelikle kolluğun çocuk birimi tarafından yerine getirileceği belirtilmiş, Kanunun 45/2 maddesi ile ÇKKKDTY'nin 17/1 maddesinde bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin ilgili birimlerden talep edileceği, kolluk birimlerinin bu talepleri geciktirmeksizin yerine getireceği hüküm altına alınmıştır.

Örneğin, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında aileye teslim, kurumdan ayrılma, kaçma, danışmanlık, eğitim, sağlık tedbirleri gibi konularda kolluğun bazı rolleri de olabilmektedir. Özellikle sadece aileye teslim kararı verildiği ve hiçbir koruyucu ve destekleyici tedbir kararına hükmedilmediği hâllerde çocuğun da ailenin yanında bulunmadığı ve verilen bu teslim kararının infazının yapılması gerektiği durumlarda mahkemenin teslimine ilişkin kararın infazında kolluğun görevi bulunmaktadır.

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlar, mahkeme veya hâkim tarafından verilen kararın kendilerine bildirildiği veya tebliğ edildiği tarihten itibaren çocuğu teslim alarak derhâl gerekli işlemleri başlatmakla yükümlü olduklarından kolluğun ilk anda çocuğu adresinden bulup ilgili kuruma teslim etme görevi bulunmamaktadır. Ancak, çocuğun tedbir kararını yerine getirmekle yükümlü kurum tarafından bulunamaması hâlinde durum ilgili kolluk birimlerine bildirilecek ve kolluk tarafından çocuğun bulunması ve ilgili kuruma tesliminin sağlanması için ÇKKKDTY'nin 22/2 maddesi uygulanabilecektir.

YGAİAY'nin 5. maddesi hükmü uyarınca, kolluk görevlilerinin bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslahı için kanunlarla belirtilen esaslara uygun olarak, alınan tedbirlerin yerine getirilmesi amacıyla toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu ve uyarıcı madde veya alkol tutkunu, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri ve haklarında mahkemece çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına veya benzeri resmî veya özel kurumlara yerleştirilmesine veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen çocukları yakalama görevi bulunmaktadır.

Yukarıda anlatılan hallerde yapılan yakalanmalarda, çocukların mesai saati sonrasında yakalanması sebebiyle ilgili kurumlara tesliminde sorunlar yaşanabilmektedir. Çocuğun yüksek yararı ve temel ilkeler gereği 24 saat esasına dayalı olarak kurumların çalışması, nöbet hizmetlerini belirlemeleri, bu konuda koordinasyonu kurmaları bir zorunluluktur.

Ayrıca, tedbir kararlarının uygulanması ve yerine getirilmesi bakımından koordinasyon görevi mesai saatlerine indirgenen bir görev de değildir.

Bulunamama hali, bakım ve barınma tedbir kararlarında olabileceği gibi özellikle eğitim, danışma ve sağlık tedbirlerinde de olabilmektedir. Bakım ve barınma tedbirlerinin uygulanmasında kurumdan izinli ayrılma, kurumdan kaçma hâllerinde ÇKKKDTY'nin 22/4 maddesine ve yukarıda yapılan açıklamaya göre hareket edilmelidir.

Ayrıca, suça sürüklenen çocuklarla ilgili kollukta yapılması gereken işlemler sırasında bu çocuğun aynı zamanda korunmaya muhtaç bir çocuk olup olmadığı hususunun da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Suç mağduru olan çocuklarla ilgili yapılması gereken işlemler ise ilgili Cumhuriyet savcısının emirleri doğrultusunda yapılmalıdır.

Buraya kadar olan açıklamalarda, çocuk koruma sisteminde koordinasyonun önemine ve kolluğun genel görevlerine işaret edilmiştir.

Sorun olarak belirtilen bakım tedbiri kararı verilen can güvenliği tehlikede olan çocuklara ilişkin yardım taleplerinin kolluk tarafından yeterince değerlendirilmemesi ve olay gerçekleşmeden herhangi bir müdahalede bulunulmaması hususunun, Devletin hayatı tehlikede olan kişileri koruma yükümlülüğü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2'nci maddesinde düzenlenen yaşama hakkı çerçevesinde de irdelenmesi gerekir.

Sözleşme'nin 2. maddesi, devletlerin, yaşama hakkını yasayla koruma pozitif yükümlülüğünü ve belli istisnaî durumlar hariç hayattan yoksun bırakmama negatif yükümlülüğünü üstlenmelerini şart koşmuştur. Sözleşmenin 2'nci maddesi aynı zamanda, devletlere yaşama hakkının korunması için uygun önlemlerin alınması konusunda pozitif bir yükümlülük getirmektedir.

Buna göre, Devlet önce somut bir tehlike karşısında ciddi önlemlerle hayatın korunması için koruma tedbirleri almalıdır. Ancak bu yükümlülük, AİHM'ye göre kişiye devamlı bireysel koruma sağlayacak kadar sınırsız ve mutlak değildir. Bir sonuç değil, olanak yükümlüdür.

Bununla birlikte bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen ve can güvenliği tehlikede olan çocuklara ilişkin hayatı koruma tedbirlerini almak ilgili tüm kurumların yasal ve anayasal görevleri arasındadır. Bu görevin, tek bir kuruma inhisar edilmesi de görevin mahiyetiyle bağdaşmamaktadır. Buna karşılık, bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında Kurum tarafından ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin ilgili birimlerden talep edilmesi hâlinde kolluk birimlerinin bu talepleri geciktirmeksizin yerine getirmesi yasal bir zorunluluktur.

Bu itibarla;

Bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen can güvenliği tehlikede olanlara ilişkin yardım talepleri de dahil olmak üzere, ÇKK'da öngörülen koruyucu ve destekleyici tedbir ve hizmetlerin hızlı, etkili, amaca uygun ve verimli yürütülmesi için gereken tüm tedbirlerin il ve ilçe koordinasyon makamlarınca alınması gereklidir.

Bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ASPB müdürlükleri tarafından ihtiyaç duyulan kolluk hizmetlerinin ilgili birimlerden talep edilmesi hâlinde, kolluk

birimlerinin bu talepleri geciktirmeksizin yerine getirmesinin yasal bir zorunluluk olduğu, bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen can güvenliği tehlikede olanlara ilişkin yardım taleplerinin de bu kapsamda ihtiyaç duyulan kolluk hizmetleri arasında bulunduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte bakım ya da barınma tedbiri kararı verilen ve can güvenliği tehlikede olan çocuklara ilişkin hayatı koruma tedbirlerini almanın ilgili tüm kurumların anayasal ve yasal görevleri arasında bulunduğu, bu görevin tek bir kuruma inhisar edilmesinin görevin mahiyetiyle bağdaşmadığı, sorunun ilgili kurumlar arasında çözülememesi durumunda; yerel koordinasyon toplantılarında gündeme alınarak tartışılması ya da koordinasyon makamının başkanı olan mülki idare âmirinin koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine getirilmesine ve koordinasyonun sağlanmasına ilişkin ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara emir vermek suretiyle hayli gereklidir.

Aileye Teslim Kararının Yerine Getirilmesi

Uygulamada, çocuğun ailesine (velisine) teslimine ilişkin olarak verilen kararların koruyucu ve destekleyici tedbir kararı gibi verilip uygulandığı görülmektedir. Bir çocuk hakkında, korunma ihtiyacı bulunup bulunmadığına ilişkin inceleme ve yargılama sonucunda, korunma ihtiyacı içinde olmadığı tespit edilirse, “koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesine yer olmadığına” dair karardır. Bu durumdaki çocuk, önceden verilen acil korunma kararının gereği olarak kurum bakımı altında ise, hakim çocuğun velisine teslimine karar verebilir. Ancak, çocuk kurum bakımı altında değil ise, yani ailesinin yanındayken korunma ihtiyacının bulunup bulunmadığı araştırılıyor ise, korunma ihtiyacı içinde bulunmadığının anlaşılması durumunda ailesine teslim yönünde bir karar vermeye gerek yoktur. Zira çocuk zaten ailesinin yanındadır. Ailesinin (velisinin) yanında bulunan çocuğun ailesine (velisine) teslimine ilişkin bir karar verilmesi anlamsızdır.

Bununla birlikte; ÇKK'nın 5/3 maddesi uyarınca; kurum bakımı altında bulunan çocuk hakkında yapılan inceleme sonucunda, tehlike altında bulunmakla birlikte veli veya vasisinin ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin desteklenmesi suretiyle tehlikenin bertaraf edileceğinin anlaşılması hâlinde; çocuk, bu kişilere teslim edilir. Bu durumdaki çocuğun, ailesinin (velisinin) yanında kalması bir tehlike teşkil etmemektedir. Sadece ailenin desteklenmesi, çocuğun içinde bulunduğu tehlikeyi bertaraf edecek ise, çocuk aileye teslim edilir ve ailenin desteklenmesine dair karar verilir. Bu kapsamda, aileye aynı ve yardım yapmak, sosyal hizmet olanaklarından yararlandırmak gibi destekler verilebilir. Bu madde uyarınca verilen karar koruyucu ve destekleyici karar niteliğindedir. Çocuk, ailesine teslim edilir ve ailenin desteklenmesine ilişkin karar yerine getirilir. Elbetteki bu durumdaki çocuk hakkında, ayrıca ÇKK'nın 5/1 maddesinde yer alan diğer tedbirlere de hükmedilebilir.

Çocuğun ailesine teslimine ve ailenin desteklenmesine ilişkin karar verildiğinde, ailenin desteklenmesine ilişkin hangi hizmet modelinin uygulanacağı da ortaya konulması gerekir. Ailenin ihtiyacının ne olduğu, hangi yönden destekleneceği kararda belirtilmeli ve karar buna uygun şekilde yerine getirilmelidir. Kararın yerine getirilmesi sırasında ailenin başka bir ihtiyacının ortaya çıkması halinde, kararın değiştirilmesi ve ortaya çıkan ihtiyaca uygun bir karar verilmesi her zaman mümkündür.

3.4.2.9. Tedbir Kararlarının Gönderilmesi

Mahkeme veya çocuk hakimince verilen;

- Danışmanlık ve barınma tedbiri kararları, ilgisine göre il milli eğitim müdürlükleri, ASPB il müdürlükleri ya da yerel yönetimlere,
- Eğitim tedbiri kararı, ilgisine göre il milli eğitim müdürlükleri veya Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bölge müdürlüklerine,
- Bakım tedbiri kararı, ASPB il müdürlüklerine,
- Sağlık tedbiri kararı, il halk sağlığı müdürlüklerine gönderilir.

Müdürlükler de kendilerine gelen kararı ilgili kuruma yönlendirir. (ÇKKDKY m. 9)

3.4.2.10. Tedbir Kararlarının Denetlenmesi

Çocuk hakkında koruyucu destekleyici tedbir kararı verilmesinin yanı sıra denetim kararı da verilebilir. Denetim kararı, denetimli serbestlik değildir. Bu iki kurum birbirinden farklıdır.

Denetim altına alma kararı; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkındaki kararın amacına ulaşmasını ve çocuğa etkili bir koruma ve gözetim hizmeti sunulmasını sağlamak üzere kararların yerine getirilmesinin izlenmesi ve denetlenmesini ifade eder.

Çocuk hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ise, denetim altına alma kararı; çocuk hakkında mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim plânı doğrultusunda suça sürüklenen çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı ifade eder.

12 yaşından büyük suça sürüklenen çocuk hakkında denetim altına alma kararı verilmiş ise; denetime ilişkin mahkeme kararı Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Karar Cumhuriyet başsavcılığınca denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra denetimli serbestlik şube müdürlüğü veya bürosuna iletilir. Şube müdürlüğü veya büro bu kararı çocukların denetimine ilişkin deftere kaydeder ve bir denetim görevlisi görevlendirir.

Suçta sürüklenen çocuk hakkında kamu davasının açılması ertelenmiş veya hükmün açıklanması geri bırakılmış ise ve denetim altına alınmasına karar verilmiş ise aynı şekilde denetim görevlisi görevlendirilir.

Denetim görevlisinin görevlendirilmesi sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocukla iyi iletişim kurabilecek olanlar tercih edilir.

KİOÇ veya suç tarihinde 12 yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuk hakkında, aileye teslimi yönünde karar verilmesi hâlinde, denetim görevi gözetim esaslarına göre ASPB tarafından yerine getirilir. Bu hâlde denetime ilişkin mahkeme kararı Cumhuriyet başsavcılığınca denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra doğrudan bu kuruma gönderilir.

Denetim altına alınmasına karar verilen çocuk hakkında aynı zamanda KDTK verilmesi hâlinde denetim görevinin ifasında, tedbir kararını ya da kararlarını yerine getirecek kurum veya kuruluşlarla işbirliği yapılır.

Çocuk hakkında denetim kararı verildikten sonra, yukarıda açıklandığı şekilde belirlenen denetim görevlisinin görevleri şunlardır:

- a) Kararla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi için çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu desteklemek, ona yardımcı olmak, gerektiğinde önerilerde bulunmak.
- b) Çocuğa eğitim, iş, destek alabileceği kurumlar, hakları ve haklarını kullanma konularında rehberlik etmek.
- c) İhtiyaç duyacağı hizmetlerden yararlanmasında çocuğa yardımcı olmak.
- d) Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek.
- e) Alınan kararın uygulanmasını, bu uygulamanın sonuçlarını ve çocuk üzerindeki etkilerini izlemek, tâbi tutulduğu yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek.
- f) Çocuğun gelişimi hakkında, üçer aylık sürelerle Cumhuriyet savcısı veya mahkemeye rapor vermek.

Denetim görevlisi, görevini yerine getirirken gerektiğinde çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse ve öğretmenleriyle işbirliği yapar. Çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse çocuğun devam ettiği okul, işyeri veya çocukla ilgili bilgiye sahip kurumların yetkilileri, denetim görevlisine yardımcı olmak, görevi gereğince istediği bilgileri vermek zorundadırlar. Çocuğun yakınları denetim görevlisinin yetkilerine müdahale edemezler (ÇKK m.38).

Hakkında denetim kararı verilen çocuğa; kendisi hakkında verilen tedbir kararının niteliğinin, süresinin, amacının, uygulanış biçiminin, denetim kararının anlam ve sonuçlarının denetim görevlisinin görevlerinin, bu süreçte çocuğun haklarının ve uyması beklenen yükümlülüklerin anlatılması gerekir.

Çocuğa uygulanacak denetimin yöntemi, denetim görevlisince, sosyal incelemeyi yapan uzman veya mahkeme nezdindeki sosyal çalışma görevlisi ile birlikte, görevlendirmeyi takip eden 10 gün içinde hazırlanacak bir plânla belirlenir (ÇKK m.39/1).

Denetim plânı hazırlanırken; çocuk hakkında alınan tedbirin amacı, niteliği ve süresi, çocuğun ihtiyaçları, çocuğun içinde bulunduğu tehlike hâlinin ciddiyeti, çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse tarafından çocuğa verilen desteğin derecesi, suça sürüklenmesi sebebiyle tedbir alınmış ise suç teşkil eden fiilin mahiyeti ve çocuğun görüşü dikkate alınır (ÇKK m.39/2).

Denetim plânı, mahkeme veya çocuk hâkimince onaylandıktan sonra derhâl uygulanır. Denetim görevlisi, kararın uygulama biçimi, çocuk üzerindeki etkileri ile çocuğun ana ve babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimselerin veya kurumların çocuğa karşı sorumluluklarını gereğince yerine getirip getirmediği, kararın değiştirilmesini gerektirir bir durum olup olmadığı hakkında ve istenen diğer hususlarda her ay, ayrıca talep hâlinde mahkeme veya çocuk hâkimine rapor verir (ÇKK m.39/3).

Denetim, kararda öngörülen sürenin dolmasıyla sona erer. Tedbirden beklenen yararın elde edilmesi hâlinde denetim, sürenin dolmasından önce de kaldırılabilir (ÇKK m.40/1).

3.4.3

Türk Medeni Kanununa Göre Çocuğun Korunması

Medeni Kanun 346 ve devamında yer alan koruma tedbirleri bakımından iki önemli prensibi göz önünde bulundurmak gereklidir:

1. Bu tedbirler veli sıfatını taşıyan kişilere karşı uygulanır. Bu nedenle çocuğun yanında bulunduğu kişi onun velisi değilse yanındaki kişiler bakımından TMK m. 346, 347 ve 348’de yer alan tedbirler uygulanmaz, kanundaki başka hukuki yollara başvurulur. Keza çocuk velayet altında değil vesayet altında ise yine, vesayet hükümleri veya diğer kanunlarda yer alan koruma tedbirleri uygulanır.
2. Bu tedbirler, sadece aile mahkemeleri tarafından alınabilecek tedbirler değildirler. TMK m. 346 ve devamında yer alan tedbirler çocuk mahkemeleri tarafından da uygulanabilirler (ÇKK 7/7). Çocuk mahkemeleri, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında, 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir.

Çocuk mahkemesi hakimi, Medeni Kanun hükümlerini uygularken, özellikle çocuğun korunması bakımından koruma tedbirlerine karar verirken, Medeni Hukuk ilkelerini dikkate alacaktır. Bu bakımdan örnek olarak velayetin kaldırılması ile ilgili tedbiri, sadece velayet altında bulunan küçükler bakımından uygulayabilecektir.

Dolayısıyla erginlik yaşına gelmemiş (onsekiz yaşını doldurmamış) olan kadın veya erkek, Medeni Kanun hükümlerine uygun bir evlilik yapmış ise, artık küçük / çocuk sayılmayacak ve velayet altından kendiliğinden çıkacağından, bu kişi için velayetin kaldırılması tedbiri veya ana babasına karşı açtığı davada kayyım aracılığı ile temsil edilmesi gibi tedbirler uygulanmayacaktır.

3.4.3.1. Hakimin Çocuk Hakkında Tedbir Alma Yetkisi

Türk Hukuku bakımından hakim, TMK m.4 gereği takdir yetkisini kullanarak gerekli tüm tedbirleri alacaktır. Hakimin alabileceği tedbirler konusunda Türk Medeni Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu ile Çocuk Koruma Kanunu’na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik’te yer alan düzenlemeler yol gösterici niteliktedir. Hem çocuk mahkemesi hem de aile mahkemesi hakimi bu yetki ile donatılmıştır.

Nitekim ÇKKKDTY m. 8/ 10’da “Aile mahkemeleri, bakmakta oldukları davalar ile ilgili koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verebilir.” hükmü mevcuttur.

Hakim, tedbir almadan evvel öncelikle veli ve/veya çocukla görüşüp, karşılıklı güven ortamını sağladıktan sonra sorunun ne olduğunu anlayıp çözüm için öneriler ortaya koymalıdır. Mevcut sorunun çözümlenebilmesi için gerekiyorsa veliye velayet hakkından doğan hak ve görevlerini hatırlatarak çocuğunun bedensel ve ruhsal sağlıklı gelişimini sağlayabilmek ve bu gelişimini olumsuz surette etkileyecek tehlikelerden koruyabilmek için ne şekilde davranması gerektiği hususunda bilgi vermelidir. Somut olayın şartları hakimin

veli ile yapacağı böyle bir görüşmenin yeterli fayda sağlamayacağını ortaya koyuyorsa, bu takdirde hakim veliye, çocuğun terbiyesi, eğitimi, korunması gelişmesi için izlemesi gereken yol konusunda gerekli uyarıları yaparak, gerektiği takdirde, konuyla ilgili uzman birinin çözümü gereken sorunla ilgili olarak veli ve/veya çocukla görüşmesini sağlayacaktır.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 7. Maddesinin ilk fıkrasında da; "Aile Mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanmadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir." şeklinde benzer husus düzenlenmiştir.

3.4.3.2. Medeni Kanun'un 346. Maddesine Göre Alınabilecek ve Çocuğun Ailesi Yanında Korunmasını Sağlayacak Tedbirler

Kanundaki sıralamasından da anlaşılacağı üzere hakimın alabileceği en hafif tedbir Medeni Kanun'un 346. maddesindeki tedbirdir. Bu madde hükmü uyarınca çocuğun menfaatinin tehlikeye sokan hal, çocuğun ana babasının yanından alınmasına gerek kalmaksızın, hakimın çocuğu veya ana babaya nasihat vermesi, onları uyarması veya çocuğa danışman tayin etmesi gibi nispeten hafif tedbirlerle bertaraf edilebilecek türde tehlikedir. Eğer 346. Maddedeki tedbirlerin yeterli olmayacağı ölçüde "ağır" nitelikte bir tehdit söz konusu ise, doğrudan 347 veya 348. madde hükümlerinde yer alan tedbirlere başvurulacaktır. Çocuk koruyucu aile yanında iken (kendi ana babasından velayet hakkı da alınmamışsa) sosyal, bedensel, psikolojik, zihinsel, ahlaki gelişimi tehlikeye düştüğünde, bu çocuk için koruyucu aileye karşı Medeni Kanun 346 vd. hükümleri çerçevesinde bir tedbir alınmayacak, Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde yer alan yaptırımlar söz konusu olacaktır.

a) Medeni Kanun 346. maddesi gereğince alınabilecek tedbirler şunlardır:

- *Hakim önüne gelen olayda, konuyu taraflarla birlikte görüşerek öğüt verebilir.*

Hakimin, kanun gereği veli-çocuk arasındaki ilişkiye müdahale edebilmesi imkanı olduğundan, somut durumun şartları buna elverişli ise, sadece taraflara öğüt ve nasihatle bulunmakla yetinebilir. Henüz tehlikenin ortaya çıkmadığı dönemde ise, hakim, olabilecek tehlikelere dikkat çekerek, veli ve çocuğa ne şekilde hareket etmeleri, hangi davranışlarda bulunmamaları, kaçınmaları gerektiğini bildirmesi yeterli olabilecektir. Bu önlem henüz gerçek anlamda usuli prosedür başlamadan evvel olabilecek bir tedbirdir.

- *Hakim uyarıda bulunur.*

Eğer hakimın öğüt, nasihat vermesi tek başına gerek velinin tutumu, gerek tehlike arz eden olay bakımından yetersiz kalacak ise, bu takdirde hakim "uyarıda" bulunacaktır. Hakim, somut olay bakımından gerekiyorsa veliyi ve/veya çocuğu uyararak, onlara karşılıklı ailevi görevlerini hatırlatıp, bu görevlerini gereği gibi yerine getirmeleri hususunu hatırlatacaktır. Bu anlamda uyarı muhatabında psikolojik olarak ciddi etki bırakmalı ve uyarıya kulak verilmemesi durumunda hakimın daha ağır tedbirler alabileceği hissini etkili bir şekilde verebilmelidir.

TMK m. 346’da hakimin kimi uyaracağı açıkça belirtilmemekle birlikte doktrin isabetli olarak ana babanın yanında çocuğun da uyarılacağını belirtmektedir. Ancak TMK m. 346 kapsamında “uyarıda” bulunulacak kişiler sadece veli ve çocukla da sınırlı olmamalıdır. Tavsiye niteliğindeki uyarının gerektiğinde ve olanak varsa ayrıca çocukla aynı evde yaşayan diğer yakınlarına, onunla birebir ilişkideki arkadaş ve öğretmenlerine de yapılabilmesinde bir sakınca yoktur.

Her ne kadar koruma tedbirleri sadece veliye karşı alınabilecekse de, 346. maddede yer alan tedbirlerden biri olan “gerekli uyarıda bulunma”, özelliği gereği çocukla birebir ilişkide bulunan herkese karşı yöneltilen bir tedbirdir. Neticede hakimin uyarıda bulunması, yaptırımı manevi olan bir tedbirdir ve etkin sonuç doğurması bakımından çocuğun yararı da gerektiriyorsa bu uyarının geniş bir gruba yapılmasının da sakıncası olmaz. Hakim uyarıda bulunurken, bu uyarıların dikkate alınmaması halinde ortaya çıkabilecek tehlikeleri de ortaya koyması, uyarı ve talimatların gereği gibi ciddiye alınması bakımından uygun olacaktır.

- *Hakim çocuğa ve veliye talimat verebilir.*

Talimat aynı uyarıda olduğu gibi çocuğun sağlıklı gelişimini tehlikeye düşürebilecek bir eylemin tekrarlanmaması ve/veya çocuğun menfaati için belirli bir şekilde davranılması gerekliliğini belirtir. Aslında uyarı ile talimat arasında kapsam açısından çok ince bir ayırım vardır. Zira her ikisi de somut bir eylemin yapılması ya da yapılmamasına yöneliktir. Bununla beraber uyarıda dikkat çekilerek, uyarılan şekilde davranılmaması halinde ortaya çıkacak tehlikeler göz önüne konulurken, talimatta tehlikenin ortaya çıkmaması için mutlaka yapılması veya yapılmaması gereken hususlar belirtilir. Ayrıca hakimin veliye belirli bir davranışta bulunma ya da bir davranıştan kaçınması hususunda talimat vermesi halinde, velinin velayetten doğan haklarını kullanması da fiilen talimat kapsamında sınırlanmış olur.

Uyarı ile talimatın bir diğer farkı da etki edebilecekleri çevre bakımındandır. Uyarı sadece veli veya çocuğa karşı değil, çocukla birebir ilişkideki hemen herkese karşı yapılması gerekirken, talimatın muhatabı normal koşullarda veli ve/veya çocuktur.

Çocuğun çevresinden, arkadaşlarından kötü şekilde etkilendiği durumlarda hakimin talimatı yine çocuğa yönelik olacak ve çocuğun üçüncü kişilerle, arkadaşları ile olan ilişkilerini yasaklama şeklinde de ortaya çıkabilecektir.

Talimat, çocuğun bakılıp büyütülmesi, yetiştirilmesi, okul eğitimine ilişkin olabilir. Tehlikenin hakim tarafından verilen talimatlara uyulması halinde ortadan kalkabileceği durumlarda, madde 346’daki bu tedbire başvurulacaktır. Hakimin, çocuk veya velisine karşı yapma ya da yapmama şeklindeki talimatlarına uyulmaması durumundan artık daha ağır olan çocuğun aile yanından alınıp bir başka yere yerleştirilmesi (TMK m. 347) ya da velayetin kaldırılması (TMK m. 348) tedbirlerinin alınması gündeme gelecektir.

- *ÇKK uyarınca tedbir kararları*

TMK m. 346 ile ilgili olarak doktrinde genel olarak hakimin sadece uyarma, talimat verme, nasihatla bulunma şeklinde ve etkisi uzun süre devam etmeyecek pasif tedbirler almasından söz edilmektedir. Oysa madde hakime, çocuğu ailesi yanından almaya varmayacak ölçüde (zira o takdirde TMK m. 347 söz konusu olacaktır) ama çocuğun yararını sağlayabilecek her türlü koruma tedbiri almasına imkan tanımaktadır.

Dolayısıyla hakim, Çocuk Koruma Kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılmış olan Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik'te yer alan tedbirleri de, kıyasen uygulayabilecektir.

- *Diğer tedbirler*

Hakimin somut olayda çocuğun menfaatini korumak için mutlaka kanunda yazılı bir tedbiri de alması şart değildir. Takdir yetkisi çerçevesinde, hukuken alınabilecek tüm tedbirleri almalıdır. Kaldı ki, Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik'in 8. maddesinin 10. fıkrasında aile mahkemelerinin de, bakmakta oldukları davalar ile ilgili koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verebileceği belirtilmiştir.

Velinin velayetten doğan görevlerini kötüye kullanarak, çocuğun temsilcisi olarak vermesi gereken rıza beyanını haksız olarak vermekten kaçınması sebebiyle çocuğun, kendi yararına olan bir imkandan yararlanmasına engel olması durumunda Medeni Hukuktaki koruma tedbirleri bu duruma müdahale edebilmelidirler. Söz konusu ihtimalde çocuğun hakime başvurması durumunda, hakim TMK m. 128'deki hükümden kıyasen yararlanarak, hakim kararının velinin rıza beyanı yerine geçeceği kabul edilmelidir.

b) TMK m. 346 uyarınca tedbirlerin alınması koşulları

Hakimin veli-çocuk ilişkisine hafif bir müdahale şeklinde olsa bile karışabilmesi için, çocuğun menfaati böyle bir müdahaleyi gerektirmelidir. Bu nedenle ana babanın; tek başlarına, ek bir yardım gelmeden veya uyarılmadan tedbir alamayacak durumda olmaları halinde, hakim çocuğun menfaatini korumak için müdahalede bulunacaktır. Hakimin alabileceği tedbirler özel hukuk bakımından geçerli olan ve bu anlamda kanun ve yönetmeliklerde düzenlenmiş tedbirler olacaktır. Hakim TMK m. 346 hükmünü uygularken ana babaya ceza verme niyetiyle hareket etmeyecektir. Zira tedbirlerin uygulanmasındaki maksat, çocuğun tehlikeye düşmüş menfaatini ana babanın desteği ile birlikte ama bazen de ana babanın karşı koymasına rağmen korumaya almaktır.

Hakimin 346. madde çerçevesinde alacağı tedbirin, 347. ve 348. maddedeki tedbirlerden farklı ve onlara nazaran daha hafif nitelikte olması gerekir. TMK m. 346 çerçevesinde alınan tedbirin fiilen TMK m. 347'nin uygulama alanına müdahale etmemesi gerekir. Örneğin aile içinde ihmal veya istismara uğrayan çocuğun rehabilitasyonu (iyileştirilmesi) için belirli bir süre ailesinin dışında başka bir yerde kalmasına hükmedilmesi ancak 347. madde çerçevesinde mümkün olabilir. Ancak, TMK m. 346 bakımından hakimin alabileceği tedbirler, ilişkinin mahiyetine uygun düştüğü ölçüde diğer tedbirlerle birlikte de uygulanabilir. Örneğin çocuğun 347. madde gereğince ailesi yanından alınıp bir başka aile yanına veya kuruma yerleştirilmesi halinde de 346. maddede yazılı tedbirler uygulanabilecektir.

TMK m. 346 gereği alınacak tedbirlerin amacı, çocuğa yönelik tehlikeyi, çocuğu ana-babanın gözetiminden, etki alanından çıkarmadan bertaraf etmek olduğundan, çocuk ana-babanın denetimi, gözetimi altında kalmaya, onlarla birlikte yaşamaya devam eder. Ana-babanın hakim tarafından uyarıldığı, kendilerine talimat verildiği hallerde veli olarak velayet hakları sınırlandırılmış olmaz. Ancak çocuğa bir danışman atanmış ise çocuğa atanan danışmanın alacağı kararlara uyulması gerektiğinden keza hakimin ana babaya belli bir işlemi yapmaması hususunda talimat verdiği hallerde, ana babanın velayet hakkından doğan hak ve görevlerini yerine getirmeleri fiilen sınırlandırılmış olacaktır. Çocuk ailesi-

nin yanında kalmaya devam edeceğinden, 346. madde gereğince tedbir alınmış olsa da velinin velayetten doğan görevlerini icra yetkisi devam edecektir. Keza hakimin de bizzat çocuğun şahsına ilişkin olarak veliye ait hakları, örneğin çocuğu temsil etmek, eğitim ve bakımını üstlenmek, bu konuda karar yetkisine sahip olmak gibi bizzat üstlenmesi veya üçüncü bir kişiye bırakması söz konusu olamaz. Şüphesiz TMK m. 426/b.2, 345 veya 360. madde hükümlerinden doğan uygulamalar saklıdır.

TMK m. 346 çerçevesinde hakim veliyi hukuken bağlayıcı şekilde bir şeyi yapma veya yapmama hususunda talimat veremez. Hakim ancak velinin yapması ya da yapmaması gereken davranışları sürdürmesi durumunda, çocuğun korunması için müdahalede bulunacağı hususunda veliyi uyarır. TMK 346. maddede yer alacak tedbirler bakımından hakimin veliyi, TMK m. 347'deki gibi, bizzat veya çocuğun mallarından karşılanmak üzere mali bir yükümlülük altına sokması söz konusu olmayacaktır.

c) Tedbirlerin Uygulanması ve Denetlenmesi

TMK m. 346 hükmünün hakime alınacak tedbirler ile bu tedbirlerin uygulanırılığı bakımından çok geniş takdir yetkisi vermiş olmasının sonucunda, hakim gerekli gördüğü hallerde, almış olduğu tedbirlerin gereği gibi uygulanırılığını, görevlendireceği uzman kişilerce denetlenmesine keza aldığı tedbiri uygulayacak olan ilgililere (çocuk, ana babası), yol göstermesi için danışman atanmasına karar verebilecektir. Danışmanlık ve denetim görevinin tek kişi üzerinde birleşmesi mümkündür. TMK m. 346 kapsamında atanacak denetçi, hakime belirli aralıklarla rapor vermek suretiyle alınan tedbirlerin yerinde olup olmadığını, daha ağır bir tedbirin alınması gerekip gerekmediği ya da mevcut tedbirin artık uygulanmasına ihtiyaç bulunup bulunmadığı hususunda görüşlerini aktaracaktır. Danışman ise alınan tedbirin uygulanırılığının sağlanmasında çocuğa ve ana babasına yol gösterecek, fikir verecek, destekleyecektir.

Danışman ve denetçinin görevleri sınırlandırılmaz. Her somut duruma ve ihtiyaca göre farklılık taşır. Danışman ve/veya denetçinin atanması ilk olarak TMK gereğince alınan koruma tedbirlerinin gerçek amacına ulaşabilmesi için gereklidir. Örneğin çocuğun okul eğitimini düzenli yürütüp yürütmediğini ana babanın bu yönde hakimin uyarılarını dikkate alıp almadıklarını denetlemek ve hazırlanan raporu hakime sunmak amacıyla denetçi atanır.

Koruma tedbirini alan hakim, mahkemede görevli sosyal çalışma görevlisini veya mahkeme nezdinde görevli olmayan psikolog, pedagog, doktor, öğretmen, sosyal hizmet uzman sıfatıyla bir kişiyi denetçi ve danışman olarak atayabileceği gibi, tedbirin niteliğine göre çocuğun yakınındaki bir kişiyi de aynı görevle görevlendirebilir.

MK 346 gereği atanan denetçi ve danışman çocuğu hukuken temsil etmez. Sadece çocuğun davranışlarını sürekli gözlemleyerek onu kontrol eder. Denetçinin görevlerini, onu atayan hakim belirleyecektir. Denetçi ana babayı ziyaret ederek, çocuğun öğretmeni ile konuşarak veya çocukla ilgili kişilerle irtibata geçerek çocuğun bakımı, eğitilmesi, yetiştirilmesi konularında bilgi edinir. İstenildiği takdirde danışmanlık hizmeti sunarak ana babayı veya diğer ilgili kişileri bilgilendirir. Danışmanlık yapmak üzere atanan denetçinin önerileri gerçek anlamda tavsiye niteliğinde olup, bağlayıcılığı olamaz. Ancak uzman danışman, tedbiri veren mahkemeye, alınan tedbirin yeterli olup olmadığı, daha ağır bir tedbirin alınması gerekip gerekmediği konularında rapor verebilecektir. Bu nedenle, velinin ve/veya çocuğun, uzman danışmanın öğüt ve tavsiyelerine uyması, hakimin daha

ağır tedbir almasına engel olacağı gibi, mevcut tedbirin de kaldırılmasına sebep olacaktır. Denetçinin atanması, eğer alınmış tedbir belirli bir sũre uygulanacaksa anlam taşır. Bir defalık eylemi kontrol için denetçi atanmasının bir yararı olmaz.

Denetçi ve danışmanın çalışma şekli ve gũrevleri hususunda aile mahkemesi hakimi, KKY m. 25 ve keza ÇKKKDTY m. 18'deki hũkũmlerden de kıyasen yararlanabilecektir.

TMK m. 346 -347 ve 348'de yer alan tedbirlerin birbirleriyle uyum sağladıkları lũde bir arada uygulanabilme olanakları mevcuttur. Dolayısıyla TMK m. 347 gereği çocuğun kendi ailesi yanından alınıp, bir başka aile veya kuruma bırakılmış olması durumunda hakim, çocuğun yeni ortamına intibak sağlayıp sağlayamadığı, çocuğun yanına konulan ailenin, çocuğun ihtiyaçlarını giderip gidermediğinin belirli aralıklarla denetlenmesi ve kendisine rapor olarak sunulması için de TMK m. 346'a dayanarak bir denetçi tayin edebilecektir.

Denetçi tayin gerekliliği, özellikle ocuğun TMK m. 347 gereğince bir akrabası veya yakın aile yanına yerleştirilmesi durumunda ortaya çıkar. Zira Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çerçevesinde ocuk koruyucu aile yanına yerleştirildiğinde ilgili mevzuat, böyle bir denetimi ayrıca dũzenlemiřtir.

Koruyucu Aile Yönetmeliği m. 14'e göre, "Koruyucu aile ve yanına yerleştirilen ocuk, görevli sosyal çalışmacı tarafından dũzenli olarak izlenir. Ortaya çıkan sorunların zmũne yönelik gerekli mesleki çalışmalar yapılır".

Çocuğun bu yönetmeliğe tabi olmaksızın bir aile yanına konulmuş olması halinde, denetim ihtiyacının hukuki yolla giderilmesi gerekecektir. Bu bakımdan 347. maddedeki tedbirin etkili olarak uygulanabilmesi için TMK m. 346 gereği denetçi atanması uygun olacaktır. Keza TMK m. 347 gereği alınmış tedbirin kalkması sonucu çocuğun tekrar kendi ailesine dönmesi durumunda da denetçiye önemli görev dũřmektedir. Her ne kadar tedbir kararını veren hakim, tedbir kararının kalkmasına karar vermeden evvel, durumun dũzelip dũzelmediđini zen ve bũyũk titizlikle araştıracaksa da, bazı durumlarda çocuğun kendi ailesine dönmesinden sonra, ailenin çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli ortamı sağlayıp sağlamadığı, çocuğun kendi ailesine intibak edip etmediğinin belirli sũre kontrol altında tutulması gerekebilir. İşte bu tũr ihtiyaçların varlığı halinde hakim, TMK m. 347'deki tedbirin kalkmasına ama aynı zamanda çocuğun kendi ailesi, çevresi ile ilişkisi, okul yaşantısının belirli sũre kendi gözetim altında bulunması ve/veya ana babaya çocuğun eğitimi, yetiştirilmesi ilgili olarak gereken konularda danışmanlık yapabilmesi için TMK m. 346 gereği danışman ve denetçi atayabilecektir.

TMK m. 346 gereği atanacak denetçinin bir diğer görevi de, hakimın çocuğu bir aile yanına vermesi veya velayet hakkını ana babadan alması halinde, çocukla yanında yaşamadığı ana ve/veya babası arasındaki kişisel ilişkilerin sağlıklı olarak devam etmesini denetleme görevidir. Zira bu denetimi hakim bizzat yapamaz.

Hatta hakime talepte bulunulmadıka, tedbir kararına ilişkin hũkmũn verilmesinden sonra ocuk veya ana babasıyla bağlantısı olmaz. Oysa ocuğun menfaati sadece tedbir almakla sağlanmış olmaz, tedbirin etki ve sonuçlarını izlemek de şarttır. İşte bu nedenle hakimın koruma tedbirini aldıktan sonra, ocuk ile ana babası arasındaki ilişkinin nasıl yũrũdũđũnũ, çocuğun psikolojisi açısından, bu ilişki biçiminin faydalı mı yoksa faydadan çok zarar mı verdiğini kontrol edebilmesi, gerekiyorsa çocuğa yardımcı olabilmesi amacıyla denetçi ve danışman ataması yerinde olacaktır.

d) Tedbirin değiştirilmesi

Hakim, tedbiri alıp hükmü verdikten sonra bu tedbirin ne kadar devam etmesi gerektiğini önceden kesin surette belirleyemez. Kaldı ki, hakim tedbirin uygulanacağı süreyi belirlemiş olsa bile zaman içinde koşulların değişmesi nedeniyle alınmış tedbirde değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkarsa, bu durumun gecikilmeksizin hakim tarafından değerlendirilmesi gereklidir. Koruma tedbirlerinin bir kere alındıktan sonra değiştirilebilmesi veya kaldırılabilmesi ihtimalinden dolayı kanun koyucu TMK m. 351/1 hükmünü koymuştur. Söz konusu hüküm uyarınca, korunma tedbirlerinin alınmasından sonra durumun değişmesi üzerine, alınan önlemlerin yeni koşullara uydurulması gereklidir.

Durum değişikliğini hakime bildirebilecek kişilerin başında bizzat tedbir kararının uygulandığı kişiler, ana baba, çocuk gelir. Ancak ana babanın zaten velayet görevlerinin icrasındaki zafiyetleri ve çocuğun tek başına kendi menfaatini sağlama olanağından yoksun olması nedeniyle hakimin aile kurumuna müdahale edip, koruma tedbiri aldığı göz önünde bulundurulursa, alınan tedbirin sonuçlarının, konunun uzmanı kişilerce rapor halinde hakime sunulmasının önemi anlaşılır. Bu nedenle denetçinin hakime uygun aralıklar rapor vermesi şarttır. Raporun hazırlanması ve hakime sunulması, koruma tedbirlerin değişen koşullara uyarlanması bakımından da çok büyük öneme sahiptir. Bu amaçla atanan denetçi, çocuğu ve veliyi, verilen talimatlara uygun hareket edip etmediklerini denetler, konusyla ilgili olarak çocuğa veya veliye rehberlik yapar, aileyi ve çocuğu okulda, evde ziyaret edip, veli ve çocuğa gerektiği zamanlarda gereken uyarılarda ve tavsiyelerde bulunur. Ayrıca çocuğun gelişimini izler, alınmış olan tedbirin yetersiz olduğu, velinin kendisiyle müşterek bir çalışma yapmaktan kaçındığı, alınan tedbirlerin uygulanmadığı veya başka bir tedbirin daha etkili olacağı kanaatine varırsa, bunu raporla tedbiri almış olan mahkemeye bildirir.

3.4.3.3. Medeni Kanunun 347. Maddesi Gereğince Alınabilecek ve Çocuğun Velinin Yanından Alınarak Bir Aile veya Kuruma Yerleştirilmesine Neden Olan Tedbirler

Çocuğun ana-babasının yanından alınması, çocuk-aile ilişkisine müdahale teşkil ettiği gibi çocuk ailesinin yanından alındığı için velisi ile doğal iletişim bağı da zayıflayacak, hatta kopabilecektir. Bu açıdan 347. maddede yer alan tedbire ancak, çocuğun sağlıklı gelişimi için ana babasından belirli bir süre ile uzaklaşması gerekiyorsa, başvurulacaktır. Diğer anlatımla bu tedbir bakımından ana baba ve çocuğun aynı çatı altında yaşadıkları sürece çocuğun sağlıklı gelişmesinin mümkün olamaması şarttır.

a) TMK m. 347'nin Uygulanma Koşulları

- Velinin, çocuğun gereği gibi yetişmesi, gelişimi için verebileceği hiç bir imkan mevcut değil ve çocuk manen terk edilmiş, kendi haline bırakılmıştır veya
- Veli ile çocuk arasında saygı ve sevgiye dayanan ilişki sona ermiş olup çocuk ana babasının sözünü dinlememekte ve onlarla aynı çatı altında yaşamaması gerek çocuk, gerekse ana baba için sağlıksız bir durum yaratmaktadır.

Ana babanın sosyal ve ekonomik durumları kapsamında çocuğa verebileceğinin en iyisini vermek için ellerinden geleni yapmalarına rağmen çocuğun bir başka aile yanında daha iyi koşullarda yetişme imkanı mevcut olsa bile, eğer ana babanın varlığı bizzat çocuğun gelişimini olumsuz etkilemiyorsa, ana babanın eksiklikleri 346. madde gereği destekleyici

tedbirlerle giderilmeli ama çocuk ana babadan koparılmamalıdır. Çocuğun kendi ailesi yanında kalması, onun manevi açıdan gelişmesi için gereklidir.

Anneden yoksun olma, çeşitli düzeylerde sorunlar yaratmakta, özellikle suçlu davranış yapısının oluşmasına neden olmaktadır. Aynı nedenle çocuğun ana babanın yanından alınması sebepleri için de ana babanın mali durumlarının kötü olması ancak koruma tedbiri alınması için diğer koşullar oluşmuş ise düşünülebilecektir. Diğer bir anlatımla maddi koşulların yeterli olmamasının yanı sıra çocuğun kendi öz ailesi yanında yaşaması onun ruhsal, zihinsel veya sosyal gelişimini sağlayamıyor ise ve ana baba bu duruma kayıtsız kalıyorlarsa çocuk onların yanından alınmalıdır.

Velinin bizzat yardıma muhtaç olması durumunda dahi eğer çocuğun menfaati tehlikede değil ise tedbir alınmasına gerek kalmayacaktır.

TMK m. 347'deki tedbirin alınması için, diğer koruma tedbirlerinde de olduğu gibi, mutlak tehlikenin ortaya çıkmış ve çocuğun bundan muzdarip olması gerekmez. Çocuğa yönelik ağır bir tehlikenin doğma riski ciddi anlamda mevcut ise hakim yine tehlikenin doğmasını beklemeden çocuğu bir aile veya kuruma yerleştirebilecektir.

TMK m. 347 gereği çocuğun ana babasının yanından alınıp bir aile veya kuruma yerleştirilmesi durumunda, ana babanın veli sıfatı devam eder ve kural olarak velinin velayet hakkından doğan hak ve görevlerinde de bir değişiklik olmaz. Sadece velayete bağlı olan çocuğun oturma yerini belirleme hakkı, koruma tedbiri nedeniyle mahkemece velinin elinden (tasarrufundan) alınır. Ayrıca çocuk velisi ile birlikte oturmayacağından, çocuğun bakılma ve yetiştirilmesi keza bu konularda karar verme imkanı, çocuğa fiilen bakan ve gözeten aile veya kurum olacağından, velinin çocuğa bakma ve eğitime hak ve yetkisi, kendiliğinden sınırlandırılmış olacaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi TMK m. 347 hükmünde çocuğun yerleştirilmesi için iki ana sebep düzenlemiştir. Bunlardan biri 347. maddenin ilk fıkrasındaki durum, diğeri ise ikinci fıkrada yer alan düzenlemedir.

b) TMK 347. Maddesinin Uygulanma Koşulları

Çocuğa yönelik tehlikenin TMK m. 346'da yer alan tedbirle savuşturulmasının mümkün olmaması, TMK m. 348'deki tedbirin ise gereğinden fazla ağır sonuçlar doğurması nedeniyle, hakim, ölçülülük ilkesince TMK m. 347'nin en uygun tedbir olduğuna kanaat getirmesi şarttır. Örnek olarak babasının şiddet ve kötü davranışlarına maruz kalan çocuğu, annesi, (her ne kadar anne ile çocuk arasında iyi bir ilişkisi olsa da), babasına karşı korumaktan aciz ise çocuk, ailesinin yanından uzaklaştırılacaktır. Çocuğun ailesi ile birlikte yaşaması onun ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyecekse, çocuk ana babasının yanından alınacaktır. Ancak bunun aşağıdaki şartlara uygun olması gerekir.

- **Çocuğun Menfaati Açısından TMK m. 347'deki Tedbirin Gerekli ve Yeterli Olması Şartı:** TMK 347. maddesinin uygulanabilmesi ve dolayısıyla çocuğun anne-babasının yanından alınıp bir başka ailenin yanına verilmesi veya bir kuruma yerleştirilebilmesi için tehlikenin, m. 346'daki tedbirlerin alınmasına sebebiyet veren tehlikeden daha şiddetli olması ve devamlılık göstermesi de gereklidir. Bu açıdan çocuğun yerleştirilmesi ve velayetin kaldırılması tedbirlerinin uygulanmasında tehlikenin şiddetli ve devamlılık arz etmesi paralellik gösterir. Mamafih bu iki tedbirden hangisinin alınacağına

çocuğun ihtiyacı ve velinin tehlikeyi bertaraf edebilme güçleri ve imkanları esaslı rol oynayacaktır.

- **Tedbirin Mahkeme Tarafından Alınması Şartı:** Çocuğun, velisinin yanından alınıp bir aile veya kuruma bırakılması için mutlaka mahkeme kararına ihtiyaç olduğundan, ailenin kendisinin çocuğu bir aile veya kuruma bırakmaları, madde 347 kapsamında değerlendirilmez. MK 347'ye göre hüküm verecek olan aile veya çocuk mahkemesi hakimi, çocuk ile velisi arasındaki ilişkiyi, somut olayın koşullarını, daha hafif tedbirler ile arzu edilen sonucun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini dikkate alarak bir kanaate varacaktır.

Hakim hükmünü verirken o andaki durumun koşullarını dikkate alacağı için, ileride durum değişecek olursa TMK m. 351/1 uyarınca re'sen veya ilgili kişinin talebi üzerine vermiş olduğu hükümde gerekli değişiklikleri yapacaktır.

- **Tehlikenin Bulunması Şartı:** Koruma tedbirlerinin genel özelliklerinden söz ederken de ifade edildiği gibi tehlike henüz doğmamış olsa bile doğma ihtimali kuvvetle muhtemel görülüyorsa hakim yine ve en kısa sürede m. 347'de yer alan tedbiri almalıdır. TMK m. 347 gereği alınacak tedbir sadece mevcut çocuklar hakkında uygulanır. Hakim, TMK m. 348'den farklı olarak doğacak çocuklar hakkında koruyucu önlem alamaz. Yine velayetin kaldırılmasından farklı olarak, 347.maddedeki tedbir özelliği gereği ana baba bir arada ise, her iki eşe karşı da uygulanacaktır. Oysa velayet hakkı eşlerden sadece birinden de alınabilmektedir.
- **Ölçülülük Prensibine Uygun Olma Şartı:** Somut durumun özelliklerine göre 346 ve 347. maddede yer alan tedbirler bir arada uygulanabilecektir. Ancak iki tedbirin bir arada uygulanması, velayet hakkının fiilen velinin elinden alınması sonucunu doğurmamalıdır. Buna ilişkin olarak İsviçre Federal Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararda belirtildiği üzere, çocuğun korunması ile ilgili tedbirlerin birlikte uygulanması, ölçülülük prensibini ihlal etmemeli, TMK m. 346 ve 347'in (İMK m. 307 ve 310) bir arada uygulanması, fiili olarak TMK m. 348'de yer alan velayetin kaldırılması sonucunu doğurmalıdır. Eğer TMK m. 346 ve 347'in bir arada uygulanması sonucunda ayrıca temsil kayyımına (İMK m. 308) verilen geniş yetkiler çerçevesinde velide kalması gereken öğrenim hakkını belirleme, kişisel ilişki kurma hakkı gibi diğer hak ve yetkiler de elinden alınacak olursa velayet, içi boşaltılmış şekli hak haline gelir. Bu ise kanun koyucunun maksadını aşar. Dolayısıyla eğer bütün bu yetkiler fiilen veliden alınmışsa ve alınması da gerekiyor ise, bu TMK m. 346 ve 347'nin aracılığı ile olamaz. Böyle bir durumda daha ağır tedbir olan velayetin kaldırılması tedbirine (TMK m. 348) gidilip gidilmeyeceği düşünülmelidir.

Hakimin, çocuğu ana babasının yanından almadan evvel onlarla görüşüp mevcut durumu düzeltme ve çocuğun menfaatini gözeterek davranmaları hususunda uyarması ve bu uyarıya rağmen durumun değişmemesi halinde 347. maddedeki tedbire başvurması en uygun çözüm olacaktır. Öte yandan çocuğun ana baba yanından alınması, manevi açıdan çocuğa büyük zarar verebileceği için, karar verilmeden evvel, çocuğun ailesi ile olan ilişkileri de dikkate alınıp, yerleşeceği yeni yerdeki yaşam tarzının olumlu ve olumsuz yönleri araştırılarak, tedbirin çocuk için yararlı olup olmadığı belirlenmelidir. Velayetin kaldırılması talebi reddedilmesine rağmen hakimin, TMK m. 347 gereği çocuğun bir aile veya

kurumun yanına bırakılmasına karar vermesi mümkün olduğu kaynak İsviçre Hukuku'nda ifade edilmektedir.

Koruma tedbirlerinin alınmasında hakim çocuğun menfaati için ölçülülük ilkesi çerçevesinde hareket edecektir. Koruma tedbirlerinin alınması için açılan davanın nizasız kaza olması, hakimin koruma tedbiri alınabilmesi için re'sen harekete geçebilme imkanı da hakimin, tedbir kararı isteyen tarafın talebi ile bağlı olmaksızın çocuğun menfaatine uygun bir tedbir kararı vermesine olanak sağlayacaktır. Daha ağır bir tedbirin alınması için örneğin velayetin kaldırılması talebiyle açılan davada, hakim daha hafif nitelikteki diğer tedbirlerin çocuğun menfaatine daha uygun olduğunu tespit ederse, yukarıda belirttiğimiz gerekçelerin dışında HMK gereği hafif nitelikte bir başka tedbire hükmedebilecektir.

Dolayısıyla koruma tedbiri alacak hakim, çocuğun menfaati gereği somut olayın koşullarına göre hangi tedbir daha uygun ise ona karar verebilecek, talep edilen koruma tedbirinin çocuğun menfaatine uygun görmemesi durumunda ise yine korumatedbirleri içinde bir başka tedbiri alabilecektir.

- **Tarafı Dinlemiş Olma Şartı:** Hakim çocuğu kendi ailesinin yanından alıp, yanına yerleştirecek kişi veya kuruma koymadan evvel veliyi ve iradesini beyan edebilecek, arzularını ve ihtiyaçlarını anlatabilecek olgunlukta olması halinde çocuğu dinleyecektir. Ancak hakim gerçekleşen duruma göre karar vermekle yükümlü ve görevli olup, tarafların arzu ve istekleriyle bağlı değildir...” Hakimın vereceği karara karşı, çocuğun ve velisinin temyiz yoluna başvurusu mümkündür.

c) Verilebilecek Kararlar

- **Çocuğun Bir Aile veya Kuruma Yerleştirilmesi:** Çocuğun psikolojisi açısından mümkün olduğu ölçüde bildiği yakın çevresinden ayrılmamasına özen gösterilmelidir. Zira çocuğun kendi ailesi yanından alınması çocuk için büyük bir değişikliktir. Çocuk bu durumu derhal kabul edemeyebilir. Bunun yanında bir de yanına verildiği aileye alışmaması, kaynaşamaması keza tedbirin kalkmasından sonra tekrar kendi ailesinin yanına dönüşünde uyumsuzluk yaşama risklerine karşı hakim, çocuğun yeni yaşam yerini belirlerken, çocuğun ihtiyaçlarını da değerlendirerek, kendi aile yapısına uygun bir aile yanına yerleştirmeye özen göstermelidir. Bu nedenle hakim çocuğun menfaatlerini de dikkate alarak onu, öncelikle yakın çevresi ve akrabaları arasından seçeceği uygun bir ailenin yanına koymalıdır. Uygun bir aile ile kast edilen çocuğu kendi çocukları gibi bakıp gözetecek, okul eğitimi ve terbiyesine, bedensel ve ruhsal yetişmesi ve gelişmesine olanak sağlayacak bir ailedir. Bu bakımdan çocuğa bakacak olan ailenin, çocuğun kendi ana babasının yanındayken yaşadığı noksanlıkları giderebilecek olması, onun bakımı, sağlıklı gelişimi ve iyi bir eğitim alabilmesi için gerekli koşulları taşıması gerekir.

Her ne kadar kanun koyucu TMK m. 347'de ve kaynak kanunda da (İMK 310) aileden söz etmekte ise de, bunu, çocuğun menfaati ve somut durumun koşulları dikkate alınarak çocuğun yanında mutlu olacağı ve ona bakabilecek kişi veya kişiler olarak anlamak gerekir. Bu nedenle çocuğun tek başına yaşayan kişinin yanına verilmesi de mümkün olacaktır.

Hakim çocuğu akrabalarından birinin (büyükanne, dede gibi) yanına bırakabileceği gibi, çocuğa bakacağı belli olan ve çocukla uzun süredir yakınlığı bulunan bir ailenin yanına da koyabilir. Çocuğun yakın çevresinde bir ailenin olmaması halinde ise çocuk, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığı ile yetkili kuruluş veya koruyucu aile yanına yerleştirilecektir.

Çocuğun yerleştirileceği kurum ve kuruluşlar ile resmi surette bulunacak koruyucu aile ASPB tarafından tespit edilecektir (SHK m. 23).

Koruyucu ailenin nasıl seçileceği ilgili yönetmeliğin 8 ve 9.maddelerinde, seçilmiş koruyucu ailenin yükümlülükleri 13. maddede belirtilmiştir. Yönetmeliğin genel esaslarına göre koruyucu aile öncelikle, çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal gelişiminin sağlıklı olabilmesi için gerekli koşulları sağlayacaktır. Bunun yanı sıra çocuğun yetenek ve becerileri el verdiği ölçüde eğitim, öğretim ya da meslek sahibi olabilmesi için gereken çabayı gösterme, çocuğun varsa öz ailesi ve akrabaları ile uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesine olanak tanıyacaktır.

TMK m. 347 çerçevesinde hakim çocuğun bir kuruma yerleşmesine de karar verebilir. TMK m. 347’de yer alan kurum ile kastolunan, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’dır. Bu kurumun görev, yetki, çalışma şekilleri ile ilgili tüm esaslar 633 sayılı KHK ve Sosyal Hizmetler Kanunu ile düzenlenmiştir.

- **Aile Yanında veya Kurumda Bakım Tedbirinin Denetlenmesi:** Hakim, çocuğu bir aile veya kurum yanına yerleştirdikten sonra çocuğun yeni yaşamına uyum sağlayıp sağlayamadığı, yerleştirildiği yerin gerçekten çocuğun menfaatine uygun bir yer vasfını (hala) taşıyıp taşımadığı konularında kendisine belirli aralıklarla rapor verilmesi amacıyla TMK m. 346 gereği çocuğa bir denetçi atayacaktır.

ÇKKKDTY 18/V-VII hükmünü kıyasen uygulama imkanına sahip olan aile mahkemesi hakimi, tedbirlerin uygulanmasına ilişkin incelemeyi, mahkeme nezdinde görevli sosyal çalışma görevlilerine de yaptırabilecektir. Eğer çocuk bir kurumda ise çocukla ilgili inceleme görevi öncelikle bu kurumda çalışan sosyal çalışma görevlilerine yaptırılacaktır.

TMK m. 347/1’de sadece “aile veya kurumdan” söz edilmiş, başka bir ihtimale yer verilmemiştir. Oysa kaynak İMK m. 310/1’de “çocuğun uygun bir şekilde yerleştirilmesinden” söz edilmiştir. Bundan maksat, aile veya kurum dışında başka ihtimallerin de uygulanabilir olmasıdır. Gerçekten İsviçre doktrininde TMK m. 347 gereği çocuğun yaşı ve ayırtım gücü dikkate alınarak eğer ergin olmaya yakın yaşta ise bağımsız bir konutta oturmasına izin verilebileceği kabul edilmektedir. Türk doktrininde de bu görüş taraftar bulmuştur.

d) Çocuğun Ailesi Dışında Bir Yere Yerleştirilmesi (TMK m. 347) Hükmünün Hukuki Sonuçları

Velayetin kaldırılmasından farklı olarak 347 maddede çocuk velinin yanından alınmış olsa da velinin velayet hakkı devam eder. Velinin çocukla birlikte yaşama ve çocuğun oturma yerini belirleme hakkı elinden alınmıştır. Çocuğun kanuni yerleşim yeri, yine velisinin yerleşim yeri olmaya devam eder. Velinin çocukla birebir ilişkisi olmadığından onun yaşayacağı yeri artık veli belirleyemediği gibi çocuğun üçüncü kişilerle olan ilişkisini, bakımı ve yetiştirilmesinde de söz hakkı fiili olarak sınırlanmıştır.

Çocuk, velisinin yanında gerekli bakımı eğitimi alamadığı için bir başka aile yanına verildiğinden, çocuğun bakımı, okul ve mesleki eğitimi konusunda, çocuğun yanına bırakıldığı ailenin söz hakkı olacaktır. Elbette bu konuda velinin fikir ve görüşleri, çocuğun menfaatlere uygun oldukları ölçüde dikkate alınacaktır.

Bunun dışında velinin (istisnai olsa da henüz çocuğa isim konulmamış ise) çocuğa isim koyma, din eğitimi verme, çocuğu hukuken temsil etme hak ve yetkileri devam eder. Çocuğun şahsını ve malvarlığını temsil yetkisi yine velidedir. Benzer şekilde çocuğun bakım

masrafları, bu tedbire rağmen veli tarafından karşılanır. Zira ana babanın çocuğun bakım giderlerini karşılama borcu soybağı ile ilgili olup velayetle ilgisi yoktur (TMK m. 327 vd.). Çocuğun yanına bırakılmış olduğu aile, çocuğun barınması, yeme-içme uyuma, vücut ve kılık kıyafetinin temizliği gibi günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını, sağlığının korunmasını, bakımını, çocuğun yeteneklerine uygun okul ve meslek eğitimi almasını sağlamakla yükümlüdür.

Ev başkanı sıfatı, velayetten bağımsız olduğu için, çocuğun yanında bulunduğu ailenin başkanına eğer kurum ise, kurum müdürüne ait olacaktır. Çocuk aile başkanının koyduğu kurallara keza yanında yaşadığı aile veya kuruma uyum göstermelidir. Çocuk kendi ana babasına karşı göstermekle yükümlü olduğu saygı yanında yaşadığı yeni aile bireylerine de göstermelidir. Elbette “koruyucu” ana baba da, çocukla ilgili kararlarda onun görüşlerini dikkate alacaklardır.

Çocuk Yanından Alınmış Olan Velinin Kişisel İlişki Kurma Hakkı: Çocuk koruyucu aile veya kurumda kaldığı sürece, ana babanın keza diğer aile bireylerinin, koruma tedbirinin maksadına ulaşmasına engel olmadığı sürece, çocuk ile gerek yüz yüze, gerekse mektup, telefon ve sair iletişim araçları yoluyla görüşebilme imkanı olacaktır. Ana babasından ayrılan çocuğun onlarla ve diğer aile bireyleri ile görüşme hakkı ÇHS m. 9/III’te de vurgulanmıştır. Hükme göre; “Taraf Devletler, ana babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.” Ana babanın ve diğer aile bireylerinin çocukla kişisel ilişkinin devam etmesi çocuğun kendi ailesine yabancılaşmaması ve çocuğun tekrardan kendi ailesine döndüğünde uyum sorunu yaşamaması için gereklidir. İsviçre Federal Mahkemesinin verdiği kararda şöyle denilmiştir; TMK m. 347 (İMK m. 310)’da yer alan tedbirde çocuğun oturma yerini belirleme hakkı ve bu hakka bağlı olarak çocuğu yetiştirme ve bakma yetkileri de ellerinden alınır. Bunun dışında kalan velayete bağlı yetkiler ise, örneğin meslek ve öğrenimi ile ilgili kararlarda birlikte karar verme, dini eğitimini verme, çocuğu temsil yetkisi ve mallarını idare etme yetkisi, devam eder.

Çocuğun (velisi olan) annesinin yanından alınıp bir başka yere yerleştirilmesi durumunda, yaşadığı olaylar sonucu ağır travma geçiren, büyük ölçüde yardıma muhtaç olsa dahi kime ait olduğunu, kiminle yakınlık kurabileceğini hangi ortamda yetişeceğini bilme ve herhangi bir zamanda nereden geldiğini öğrenme imkanına sahip olma hakkı vardır. Çocuğun kendi kimliğini bulmasına aktif olarak yardımcı olmak için, veli ile çocuk arasında zayıflamış ilişkinin, çocuk bu ilişkiyi kaldırabilecek güçte olduğu takdirde, kuvvetlenmesini sağlamak gereklidir. Bu da, çocuğun annesi ile kişisel ilişkisine olanak vermekle gerçekleşebilecektir.

Kişisel ilişkinin, çocuğun yeni ailesine uyum sağlamasını güçleştirmemesi için çocuk, koruyucu ailesinin yanına yerleşip onlara alışma süresini tamamladıktan sonra başlaması uygun olur. Kişisel ilişkide çocuğun yanında yaşadığı aileye alışması ama aynı zamanda kendi ailesinden de uzaklaşmaması için uygun zaman aralıkları ile çocuğun kendi ailesi ile görüşmesine olanak sağlanmalıdır. Hakim, kişisel ilişkinin düzenlenmesinde konunun uzmanı çocuk psikoloğundan veya pedagoğlardan yardım almalıdır. Biraz evvel de ifade ettiğimiz gibi, kişisel ilişki mutlaka yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleşmek zorunda değildir; telefon, mektup ve modern tekniğin sunduğu elektronik posta vb. aracılığıyla da

ilişki sürdürülebilir. Ancak bunun çocuğun sağlıklı gelişimini etkilemeyecek ölçüde olmasına büyük titizlik gösterilmelidir.

Kişisel ilişkinin sürdürülmesi her halükarda çocuğun menfaatine uygun olmalıdır. Ana babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakları, çocuğun menfaati karşısında ikinci planda yer alacaktır. Dolayısıyla kişisel ilişki çocuğa zarar veriyorsa, bu ilişki kesilecektir.

Kişisel ilişki maksadını aşacak şekilde kullanılmamalıdır. Bu nedenle çocuğun koruyucu aile yanında iken, kendi aile ortamının düzelip düzelmediğinin belirlenmesi veya başka bir amaçla çocuğun kendi ailesi yanına yollanması söz konusu olamaz.

Çocuğun koruyucu aileye verilmiş olduğu durumda ise, KAY 13/b.c'de açıkça koruyucu ailenin, çocuğun öz ailesi ve akrabaları ile uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesini sağlama görevinden söz edilmektedir.

Alınan tedbir çocuğun menfaati gerektirdiği kadar sürecektir. Bu açıdan önceden hakim süre belirlemesi doğru olmaz.

Masrafların Karşılanması: TMK m. 347/III ve IV hükümleri gereği alınacak tedbirlere ilişkin masraflardan öncelikle ana baba sorumlu olacak, onların mali imkanı yerinde değilse, varsa çocuğun malvarlığından bu masraflar karşılanacak, bu da mümkün olamıyorsa masrafları devlet karşılayacaktır. Eğer çocuk, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığı ile koruyucu aile yanına konulmuş ise, koruyucu ailenin alacağı ücret Koruyucu Aile Yönetmeliğinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na veya bu kuruma bağlı sosyal hizmet kuruluşlarına bırakılmış olması halinde, kurum çocuğun bakım ve eğitimi için yaptığı masrafları, çocuğun ana babasından talep edebilecektir. SHK 30. maddesine göre Kurum, kendisine yardımda bulunduğu kişiler için Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre nafaka ile yükümlü bulunanlar hakkında dava açmak hakkına sahiptir.

e) Koşulların Değişmesi ve Tedbir Kararının Geri Alınması

TMK m. 351/I koruma tedbirlerinin değiştirilmesi ve kaldırılmasına ilişkin genel hüküm koymuştur. Bu hükme göre “Durumun değişmesi halinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir”. Fıkra hükmünde geçen “durumun değişmesi” ile kast olunan, önemli, esaslı ve süreklilik arz edecek yeni bir durumdur. Dolayısıyla değişiklik, önemli veya esaslı değil ise keza süreklilik de arz etmiyorsa hakim değişikliğe gitmeyecektir.

Bu nedenle hakim mevcut durumu değerlendirerek, çocuğun kendi ailesi yanına dönmesinin, çocuk açısından bir tehlike yaratmayacağı hatta daha faydalı olacağına kanaat getirirse (ki, koşulların değiştiğini sosyal çalışma görevlisinin hakime sunacağı raporlarda ortaya konulması gereklidir) TMK m. 347 gereği almış olduğu tedbirin kalkmasına karar verecektir.

Koşullardaki iyileşme, tedbirin tamamen kalkmasına değil fakat daha hafif tedbir alınmasının uygun olacağını gösteriyorsa, bu takdirde hakim mevcut tedbirin değiştirilmesine ve TMK m. 346 kapsamında bir tedbir alınmasına karar verecektir. Buna karşın velinin, çocukla hiç ilgilenmemesi, alınan tedbire rağmen kendisinden kaynaklanan ve çocuğun kendi hakimiyetinden alınmasına sebep veren koşulları değiştirme, iyileştirme çabasına

girmemiş olması ve gelecekte de çocukla birlikteliğinin çocuğa bir fayda sağlamayacağı anlaşılıyorsa hakim, gerekli görürse TMK m. 348 gereği velayetin kaldırılması yoluna da gidebilecektir. Hakim TMK m. 347 gereği tedbir kararını kaldırıp, çocuğun kendi ailesi yanına dönmesine karar vermeden evvel, onun koruyucu aile yanında kalmasına gerek kalmadığına ve kendi ailesinin yanına dönmelerinin de çocuğun psikolojisi açısından günlük yaratmayacağına kanaat getirmesi gerekir. Zira eğer çocuk koruyucu aile yanında yaşamaya alışmış ve yeni ailesi ile uyum sağlamışsa artık çocuğun bu aileden alınıp kendi ailesi yanına konulması çocuğu ikinci kere yaralayabilir. Çocuğun kendi ailesinin yanına dönmelerine nazaran onun koruyucu aile yanında kalması, çocuk açısından daha faydalı olacak ve onu daha mutlu kılacak ise, hakim değişen koşullara rağmen çocuğu koruyucu aile yanından almamalıdır. Bu itibarla hakim, karar vermeden evvel somut durumu çok iyi değerlendirmeli ve ana babanın arzularından ziyade çocuğun menfaatlerini göz önünde bulundurmalıdır.

Çocuğun kendi ailesi yanına dönmesine karar verildiği durumda, hakim geçici olarak, çocuk ve/veya ana babasına TMK m. 346 anlamında bir danışman ya da denetçi atayabilecektir. Atanan danışman ve/veya denetçi, çocuğun ailesine uyum sağlamada güçlük çekip çekmediğini, ailenin, çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli (tedbir kararı alınmadan evvel mevcut olmayan ama artık mevcut olması gereken) bakım ve eğitim koşullarını sağlayıp sağlamadıklarını denetleyeceklerdir. Gerekliyorsa ana babaya, çocuğun bakımı ve eğitimi için rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunacaklardır. Danışman ve denetçinin atanması sayesinde, tedbirin kalkmasına karar vermiş olan makam, koşulların gerçekten düzelmiş olup olmadığını, düzelmiş koşulların da zaman içinde tekrardan eskiye dönme tehlikesinin mevcut olup olmadığını gözlemleyecek ve zamanında müdahale edebilecektir.

TMK m.347 kapsamında alınan tedbir, hakim daha evvelden tedbirin kaldırılmasına veya başka yerine başka bir tedbire karar vermemişe (bkz. TMK m. 351), kural olarak çocuğun ergin olmasına kadar devam edecektir. Erginlik normal erginlik yaşının yanı sıra evlenme veya mahkeme kararıyla erginlik suretiyle de kazanılabilir. Ergin olmasına rağmen kişinin korunması gerekiyorsa, kısıtlanması söz konusu olacaktır.

3.4.3.4. Velayetin Kaldırılması (TMK m. 348)

Çocuğun menfaatinin korunması bakımından alınacak en ağır tedbir, velayetin kaldırılmasıdır. Velayetin kaldırılması için velayet hakkının gereği gibi ifa edilememesi, velinin velayetten doğan görevlerini kendisinden ya da çocuğun şahsından kaynaklanan bir nedenle yerine getirememesi nedeniyle çocuğun ana babasıyla birlikte bulunmasının, onun sağlıklı gelişimini esaslı surette ve sürekli olarak tehlike altında bırakması gerekmektedir. Bununla beraber velayet hakkının kötüye kullanılması tek bir kerelik eylem sonucu olsa bile, bunun çocukta bıraktığı olumsuz etki uzun süre devam edecek ise tek bir eylem, velayetin kaldırılması için yeterli olacaktır. Velayetin kaldırılmasına sebep olan olayların belli bir süreden beri devam ediyor olmasının ya da henüz yeni başlamış olmasının bir önemi yoktur. Önemli olan, velayetin kaldırılması talep edildiği zaman, bu tedbirin alınmasının gereklilik gösterip göstermediğidir.

Velayet hakkının kaldırılıp kaldırılmayacağı değerlendirilirken olayın geçtiği zamandaki somut durumun ve mevcut koşulların göz önünde bulundurulması gerekir.

Koşulların ileride olumlu yönde değişecek olmasına rağmen, o anın şartları gereklilik gösteriyorsa, velayet hakkı kaldırılacaktır. Örneğin uzun süreli yurt dışında yaşayan fakat tekrar ailesinin yanına döneceği bilinen ana veya babanın, yurtdışında kaldığı sürece çocuğu ile ilgilenemeyecek durumda olması sebebiyle velayet hakkı elinden alınacaktır. Velayetin kaldırılması koruma tedbiri niteliğinde olduğundan, çocuğun sağlıklı gelişimi ve menfaati tehlikede değil ise, bu tedbire başvurulmayacaktır.

Velayet hakkının kaldırılma sebepleri her iki eş için ortaya çıkmışsa her iki eşten birden alınabileceği gibi, eğer kaldırma sebebi sadece bir eş için söz konusu ise, velayet hakkı sadece o eşten alınır. Velayet hakkı elinden alınan tarafın, çocukla soybağından doğan hukuki ilişkisi devam ettiğinden sadece velayet hakkından doğan hak ve yetkileri sona ermiş olur. Yoksa soybağına bağlı olan hukuki ilişki devam eder. Velayet hakkının kullanılması, kaldırılması, velayetin kaldırılmasına bağlı sonuçlar kamu düzeni ile ilgilidir. Kamu düzeni ile ilgili olması nedeniyle hakim davaya ilişkin bilgi ve belgeleri re'sen araştıracaktır. İşte kamu düzeni ve re'sen araştırma ilkesi gereği davanın tarafları dava konusuna ilişkin olarak serbestçe tasarruf edemezler. Dolayısıyla davalı tarafça davanın kabulü, tarafların sulh anlaşması yapmaları, velayet hakkı sahibinin bu hakkından feragat etmesi, taraflardan birinin diğeri lehine feragat etmesi geçerli olmayacaktır.

a) Velayetin kaldırılma nedenleri

- **Velinin Deneyimsizliği, Hastalığı, Başka Bir Yerde Bulunması veya Benzeri Sebeplerle Velayetin Kaldırılması:** TMK m. 348/b.1 uyarınca “Ana babanın deneyimsizliği, hastalığı, özürlü olması, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi” velayetin kaldırılması için gereken koşullardan biridir.

TMK m. 348/b.1 hükmünde yer alan “...veya benzeri sebeplerle...” ibaresinden de anlaşılacağı üzere, ana babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka yerde bulunması şeklinde sayılan sebepler sınırlı sayıda olmayıp, örnek kabildinden belirtilmiştir. İşin doğası gereği velayet hakkının gereği gibi kullanılmadığına ilişkin sebeplerin sınırlı sayıda sayılma imkanı da yoktur. Her somut olay bir diğerinden farklı özellik göstereceği için, kanun koyucu velayetin kaldırılma sebeplerini çok genel ve hakime geniş takdir yetkisi verecek şekilde düzenlemiştir.

TMK 348/l, b.1'deki sebeplerin ortak özelliği, velinin velayet görevini gereği gibi ifa edememesinde kusurunun olmamasıdır. Hükmün amacı, fiilen ve sürekli olarak velayetten doğan görevlerini yerine getirmede kifayetsiz olma, yetersiz kalma, velayetin veli olma sorumluluğunun üstesinden gelememe nedeniyle çocuğun menfaatlerini sağlama ve korumada etkisiz kalan ana babanın elinden velayet hakkını almaktır.

Velinin, çocuk ile bir arada bulunmaması nedeniyle (kanunun deyimiyle ana babanın bir başka yerde bulunması) onunla uzun bir süre boyunca ilgilenemeyecek olması; hastalık sebebiyle çocukla ilgilenememesi; ana babanın nerede olduklarının bilinmemesi; yaşlarının küçüklüğü sebebiyle ana babanın deneyimsiz olmaları; bedensel veya ruhsal bakımdan çocuğu yetiştirmeye elverişli yapıya sahip olamamaları; ana babanın arasındaki evlilik ilişkisinin, çocuğun bakım ve yetiştirilmesi için gerekli koşulları sağlayamayacak ölçüde sarsılmış olması gibi etmenler velayet hakkının kaldırılmasına sebep olurlar.

Hangi sebeple olursa olsun velinin, velayet hakkını kullanma niyetinde olmadığını, çocuğa bakmadığını söz veya davranışları ile açıkca ortaya koyması da velinin velayet görevini ifa edememesi anlamına geleceğinden, hakimin velayet hakkını kaldırması gerekir. Bu sebebi de içine alacak bir düzenleme, İsviçre Medeni Kanun 312/b.1 de yer almaktadır. Hükme göre velayet hakkını haiz ana babanın, önemli sebeplerden dolayı kendilerinin velayet görevlerini icra edemeyeceklerini anlamaları halinde, yetkili makamdan, velayet hakkının kaldırılmasını talep etme hakları vardır. Çocuğun yetiştirilmesi ve eğitilmesinde ana babanın gerekenleri yapmaması, çocuğun aşırı hoşgörü içinde kural tanımadan yetişmesi veya tam tersine aşırı disiplin altında kişiliğini geliştirme imkanı verilmeden büyütülmesi ana babanın yetiştirme ve eğitime görevlerini ifa etmede deneyimsiz olduğunu ve yetersiz kaldıklarını gösterir. Ana babanın yaşının küçüklüğü, tecrübesizliği, çocuk eğitimi hususundaki bilgisizlikleri çocuğun yetiştirilmesinde yetersiz kalmalarının sebeplerinden bir kaçıdır. Eğer ana baba bu eksikliklerini tamamlamak için çaba göstermiyorlar, sağlanan olanakları kullanmıyorlar ise, bu takdirde en son çare olarak velayetin kaldırılması çözüm olacaktır.

Biraz evvel ifade edildiği üzere ana veya babanın hastalığı, eğer çocuğun sağlıklı gelişimini tehdit ediyor, velayetten doğan görevlerin gereği gibi icrasını engelliyor ve TMK m. 347 çerçevesinde çocuğun velisinin yanından alınması da yeterli çözüm oluşturmuyorsa, bu takdirde velayetin kaldırılması koruma tedbiri olarak ortaya çıkacaktır.

Hastalık bedensel olabileceği gibi ruhsal hastalık da olabilir. Bedensel hastalığın velayetin kaldırılmasına sebep olabilmesi için kanımızca üç koşulun bir arada bulunması gerekir. İlk koşul hastalığın ya çocuğun sağlığını da etkileyebilecek bulaşma tehlikesi göstermesi veya hastanın bedensel ve akli melekelerini kullanamaması ya da hastalığın son aşamaya gelmiş ve hastanın yaşama şansının çok azalmış olmasıdır. Burada esas olan hasta velinin, çocuğunun ihtiyaçları ile ilgilenemeyecek durumda olmasıdır. Eğer bulaşıcı hastalık söz konusu ise, velinin çocuğu ile aynı ortamda yaşaması bizzat çocuğun menfaatlerine aykırı olduğundan, velinin aktif yaşamı sürdürebilme aşamasında dahi çocukla aynı ortamda olması engellenmelidir.

İkinci koşul bedensel hasta olan taraf bizzat çocukla ilgilenememeli ve çocukla ilgili karar alabilme imkanına da sahip olamamalıdır. Bu nedenle eğer hastalık sonucu velinin tek başına hareket edebilme imkanı sınırlanmış olmasına rağmen (felç durumunda olduğu gibi) akli melekeleri yerinde olduğundan velayet görevini yerine getirebiliyorsa veya bu hastalıktan doğan sınırlı hareket kabiliyeti nedeniyle velayet görevindeki eksiklikler diğer eş tarafından tamamlanıyorsa ya da bedensel özürlü sebebiyle velayet görevini bizzat icra edemese de üçüncü bir kişinin bu görevi icra etmesini kontrol edebiliyor ve gereken noktalarda bizzat verdiği kararların üçüncü kişi aracılığı ile icra edilmesini sağlayabiliyorsa bu kişiden velayet hakkı alınmayacaktır. Üçüncü koşul, çocuğun menfaatinin sağlanabilmesi bakımından TMK m. 347'deki çocuğun bir kişi veya kurum yanına konulmasının da çözüm getirmemesidir. Çocuğun menfaati için sadece hasta ana veya babanın yanından çocuğun alınıp bir başka kişi yanına verilmesi veya kuruma yerleştirilmesi de daimi bir çözüm olmamalıdır. Çocuğun bir aile veya kuruma verilmesi halinde eğer hala velayet hakkı gereği gibi kullanılabiliyorsa, örneğin hasta olan taraftan velayet hakkını kullanamasa da diğer eş tek başına velayet hakkını gereği gibi ifa edebiliyorsa, TMK m. 347 uygulanabilir. Ama aynı örnekte velayet hakkı kullanılmıyorsa, çocuğun menfaatlerinin yerine getirilmesi ve

gerektiğinde korunması için, hem çocuk hasta velinin yanından alınacak, hem de veliden velayet hakkı alınıp çocuğa vasi atanacaktır.

- **TMK m. 347 – 348 Ayrımı:** Bir olayda 347. maddenin mi, yoksa 348. maddenin mi uygulanması gerektiği konusunda şüpheye düşüldüğünde, ayırım için kıstas şu olmalıdır: Çocuğun temsil edilmesi ve onunla ilgili kararların alınıp uygulanmasında yasal temsilci olarak veli mevcut ise ve veli bu görevini gereği gibi yerine getiriyor olmasına rağmen çocuğun onunla aynı çatı altında yaşaması hangi nedenle olursa olsun uygun değilse, TMK m. 347 uygulanmalıdır. Eğer çocuğun her yönüyle sağlıklı gelişimi için sadece velinin hakimiyet alanından uzaklaştırılması yeterli olmayıp, çocuğun temsil edilmesi ve onunla ilgili kararların alınmasında da velinin noksanlıkları, zafiyeti konusu ise, bu takdirde TMK m. 347 değil, 348 uygulanmalıdır.

Çocuğundan uzakta yaşayan ana veya baba, telekomünikasyon araçlarıyla çocuğu ile her an iletişim kurabiliyorsa, çocuğun annesine veya babasına ihtiyacı olduğu zaman ya da acil durumlarda çocuğun yanına gelebilme imkanı varsa, coğrafi uzaklık tek başına velayetin kaldırılması için sebep değildir. Ancak veli sıfatını taşıyan ana babanın başka yerde bulunması sebebiyle çocukla ilgilenememeleri, çocuğu temsil etme görevlerini uzaklık sebebiyle fiilen yerine getirememeleri, çocuğu bakıp gözetememeleri, velayetten doğan görevlerin yerine getirilememesi anlamına gelecektir. Ana veya babanın bulunduğu yer itibarıyla çocuk ile iletişim kurma olanağı çok güç, çocuğun ihtiyacı olduğunda ona ulaşabilmesi de aynı şekilde zor ise veya uzun zamandan beri çocuğu ile haberleşememekte olup bu durumun da düzelme olanağı yoksa velayet hakkı kaldırılacaktır. Zira velinin velayet görevini icra edebilmesi fiilen imkansızdır. Aynı nedenle velinin uzun süreden beri nerede olduğu bilinmiyorsa, bu da velayetin kalkma sebebidir.

Ana babanın velayetten doğan görevlerini yerine getirmemeleri bedensel, ruhsal veya akli melekelerinin yetersizliği veya çocuktan uzak bir yerde yaşıyor veya mutlaka yaşayacak olmaları gibi nedenlere dayandığında, çocuğun menfaatini koruma bakımından 347. maddede yer alan çocuğun bir aile veya kurum yanına yerleştirilmesi imkanının kullanılması düşünülebilir. Bununla beraber TMK m. 347’de yer alan tedbir varken, velayetin kaldırılması yoluna gidilebilmesinin sebebi, velinin, TMK m. 347 uyarınca alınacak tedbirlerin verimli sonuç verebilmesi için çocuğun yerleştirildiği koruyucu aile veya kurumla işbirliği içinde olmamaları, alınan koruma tedbirlerini uygulamamada ısrar etmeleridir.

TMK m. 347 gereği alınan koruma tedbiri sonucu, çocuğun ana babasının hakimiyeti altına, onlarla bir arada yaşama gerekliliği ortadan kalkmakla birlikte ana babanın, çocukla birlikte yaşama dışında, diğer velayetten doğan hak, yetki ve görevleri devam etmektedir. Ancak eğer ana babanın velayetten doğan diğer görevlerini ve yetkilerini kullanma imkanları mevcut değilse, sadece çocuğun ana babasının yanından alınıp koruyucu aile yanına verilmesi, çocuğun menfaati için yeterli olmayacaktır. Daha açık ifade ile çocuk ana babanın yanından alınıp bir aile veya kurumun yanına yerleştirildiğinde velinin çocukla birlikte yaşama ve ona bakıp, yetiştirme görevlerini yerine getirmesi fiilen elinden alınmış olmaktadır. Ancak çocuğu temsil etme, çocuğun eğitimi konusunda karar verme hak ve yetkileri devam etmektedir. Bu itibarla veli elinde kalan yetkileri gereği gibi kullanmıyorsa, çocuğun yanında yaşadığı aile veya kurumla işbirliği içinde çocuğun menfaatleri için çaba göstermiyorsa, velayet hakkı kaldırılacaktır. İşte böyle bir ihtimalde TMK m. 348’de yer alan yaptırım, koruma tedbiri devreye girecektir.

- **Velinin “Kısıtlanmış” Olması:** Velinin, TMK m. 405 vd.’da yer alan sebeplerden biriyle kısıtlanmış olması velayetin kaldırılması için gerekli ve yeterli sebeptir. TMK m. 348 hükmünde, ana babanın “mahcur olma” hali açıkça yer almamakla birlikte, TMK m. 348/l,b.1’deki sebeplerin örnek kabilinden sayılmış olması nedeniyle, TMK m. 305 vd. sebeplerinden biriyle kısıtlanmış olma velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi hali olarak kabul edilmektedir. TMK m. 348/l,b.1 hükmüyle ilgili Medeni Kanun tasarı-sında da kısıtlanmanın, velayetin kaldırılma sebepleri arasında sayıldığı açıkça belirtilmiştir. Bu itibarla TMK m. 348 bakımından, TMK m. 405 vd.’da yer alan sebeplerden biriyle ana/babanın kısıtlanmış olması, velayetin kaldırılması için gerekli ve yeterli sebeptir. Kaldı ki, TMK m. 405 vd.’daki kısıtlanma sebepleri ile TMK m. 348’de yer alan velayetin kaldırılma sebepleri bir arada değerlendirildiğinde hastalık, ayyaşlık, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, savurganlık, kötü yaşam tarzı, bir yıl ve üzerinde özgürlüğü bağlayıcı nedenlerden biriyle kısıtlanmış olan ana veya babanın velayetten doğan görevlerini gereği gibi yerine getirebilme imkanının mevcut olmadığı görülecektir. Kısaca, kısıtlanma, velayetin kaldırılma sebeplerinden birisidir. Bizatihi “kısıtlanmış olma” durumu velayet görevinin gereği gibi ifa edilememesi sonucunu doğurur. Bununla beraber Türk Hukuku’nda mahkeme kararı olmadan velayet hakkı kendiliğinden kaldırılmayacağından, kısıtlanmış kişinin elinden velayet hakkının alınması için mahkeme kararına ihtiyaç vardır. Ancak doktrinde de ifade edildiği gibi, kısıtlılık, velayet görevinin gereği gibi yerine getirilemeyeceği hususunda bir “faraziye” olduğundan, hakim in ek olarak çocuğun menfaatinin tehlikede olup olmadığını araştırmasına gerek yoktur.
- **Velayetin Kaldırılmasına Neden Olabilecek Diğer Sebepler:** TMK m. 348/l, b.1’de yer alan velayetin kaldırılma sebepleri buraya kadar açıklananlarla sınırlı değildir. Madde hükmünde yer alan “benzeri diğer sebepler” kapsamına örnek olarak ana babanın alkol veya uyuşturucu bağımlısı olması, ailenin sürekli yer değiştirmesi nedeniyle çocuğun sağlıklı sosyal gelişim gösterememesi, ana babanın ayırtım gücünden sürekli yoksunluğu, akıl hastalığı, velayet görevlerini ifa edemeyecek ölçüde fiziksel özür olma hali, ana veya babanın evin geçimi için çalışması nedeniyle çocukla ilgilenememeleri girer.

Velinin ekonomik yönden güçsüz olması, ana babanın küfürlü konuşmaları, çalışan annenin gündüzleri çocuğu bakıcıya bırakması ya da çocuğun velisinin rızası ile bir başka aile yanında örneğin büyükanne-büyükbaba veya bir başka yakın tanıdık aile yanında gerekli ihtiyaçları karşılanmak suretiyle yaşamasına rağmen annenin çocuk ile sürekli ilişki içinde olması velayet hakkının kaldırılması için tek başına bir sebep olmaz. Ancak, söz konusu durum, velinin görevlerini gereği gibi ifa etmesine engel olup çocuğun sağlıklı gelişimini (çocuğun menfaatini) olumsuz etkiliyor ise velayet kaldırılabilir.

- **Velinin Çocuğa Yeterli İlgiyi Göstermemesi veya Ona Karşı Yükümlülüklerini Ağır Biçimde Savsaklaması Sebebiyle Velayetin Kaldırılması:** Ana babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya velayetten doğan görevlerini ağır biçimde savsaklaması kasıt veya ağır ihmali gerektiren davranış biçimleridir. Velinin çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyal, duygusal her türlü gelişimini engellemek suretiyle onu ihmal ve istismar etmesi de velayetin kaldırılması sebeplerinden biri olacaktır. İstismar, fiziksel, duygusal ya da cinsel olabilir. Ancak fiziksel istismarın etkisi geçse dahi, ondan sonra devam eden psikolojik etkinin giderilmesi çok güç olduğundan, cinsel taciz gibi psikolojik etkisi çok uzun süreli durumlarda, çocuğun korunması için velayetin kaldırılması gerekir. Bu

sebeple velayetin kaldırılması bakımından çocuğun sağlıklı gelişiminin ağır ve sürekli şekilde etkilenmiş olması gerekiyorsa da, bir kereye mahsus kötü davranışın olumsuz etkileri süreklilik arz ediyorsa, bu da velayetin kaldırılması için yeterli olacaktır.

Velayetten doğan görevlerin yerine getirilip getirilmediği bakımından her olayda somut duruma bakılarak değerlendirme yapılacaktır. Ancak bu değerlendirmede de unutmamak gerekir ki, toplumların zaman içinde sosyal olaylara bakış şekilleri değiştiği gibi, olayın gerçekleştiği çevre açısından da bakış açısı farklı olabilecektir.

Bu nedenle hakimlerin güncelliklerini yitirmemiş kararları emsal almaları gereklidir. Örneğin babanın çocuğunu terbiye ederken dövmesi, ana babanın şiddete eğilimi eski tarihli karar veya öğretide çocuğun korunması için tedbir alınmasını gerektiren haller olarak görülmemekte iken, günümüzdeki kanaat tamamen aksi yönde gelişme göstermiştir.

Ana ve/veya babanın çocuğun ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyecek ahlaka aykırı bir hayat tarzı sürdürmeleri, velayet hakkı anneye ait olup da, annenin evlilik dışı birlikte yaşadığı erkek arkadaşının kız çocuğuna uygunsuz davranışlarda bulunmasına annenin ses çıkarmaması, ana babanın bedensel veya zihinsel özürülü çocuğun gerekli eğitimi almasına imkan tanımamaları, zihinsel özürülü çocuğa bakmamaları, çocuğu, zorunlu olan ilköğretime yollamamaları, çocuğun meslek eğitimi almasına engel olmaları, dilencililiği yaşam biçimi haline getirmeleri, ana veya babanın küçük çocuğunu çok uzun süre üçüncü bir kişi yanında bırakmış olması ve bakım ve eğitiminin bu kişi tarafından sağlanıyor olması, zorunluluk yokken annenin velayeti altındaki çocuğu çocuk yetiştirme yurduna yerleştirmesi, annenin çocuklarına göstermesi gereken yeterli ilgiyi göstermemesi, hastalıklı çocuğa gereken tedaviyi yaptırmaması, ana babanın çocuğu yetiştirme ve eğitme şekillerinin hatalı oluşu nedeniyle çocukta kişilik bozukluğunun görülmesi veya böyle bir tehlikenin ciddi surette söz konusu olması, velayet hakkı kendisine verilmiş babanın küçüğü yanına almayıp, çocuğun yıllarca annesinin yanında kalmış olması TMK m. 348/1,b.2 için örnek teşkil eden hadiselerdir. Buna karşın velayet hakkını tek olarak üstlenmiş olan annenin, evlilik dışı bir başkası ile yaşaması, velayetin alınması için tek başına yeterli sebep teşkil etmemektedir.

Çocuğun ana babası tarafından dövülmesi, şiddete maruz kalması, onun yetiştirilmesi için gerekli terbiyeyi sağlayacak araçlardan değildir. Bu itibarla Yargıtay kararlarında da görüleceği üzere, çocuğun velisi tarafından dövülmesi veya şiddete maruz kalması, veliyi bu davranışta bulunmaya sevk eden sebep ne olursa olsun – eğer TMK m. 346 veya 347'nin bir çözüm getirmeyeceği belli ise – velayetin kaldırılması için bir sebep olacaktır.

Tek başına çocuğunu yetiştirme durumunda olduğu için veli olarak, görevlerinin gereklerini yerine getirmekte zorlanan ana veya baba, güçleri üstünde bir görevle karşı karşıya kaldıkları için (bunalma, üstesinden gelememe gibi) çocuğu uslandırma amacıyla ölçsüz disiplin uyguluyorlar, bedensel olarak çocuğa zarar veriyorlarsa diğer koruma tedbirlerine gidilmeden, çocuğun velayeti TMK m. 348/1, b.2 uyarınca “çocuğa karşı velayetten doğan görevlerini ağır biçimde savsakladıkları” gerekçesiyle velisinden alınmalıdır.

Veli sıfatını taşıyan annenin ruhsal sağlığının yerinde olmaması veya akli veya bedensel gelişimi nedeniyle karşı koyabilme gücüne sahip olamamasından dolayı, çocuğun, anne tarafından değil de, onunla birlikte yaşayan kişi tarafından dövülmesi veya şiddete maruz kalması halinde, annenin bu duruma karşı koyamaması, ses çıkarmaması, kolluk kuvvetle-

rine veya mahkemeye başvurmaması, çocuğuna karşı yönelmiş tehlikeyi bertaraf edebilme gücüne sahip olmadığı anlamına geldiğinden, velayet hakkı elinden alınacaktır.

- **Velayet Hakkına Sahip Ana veya Babanın Bir Başkasıyla Evlenmesi:** TMK m. 349 hükmü uyarınca “Velayete sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi, velayetin kaldırılmasını gerektirmez. Ancak, çocuğun menfaati gerektirdiğinde velayet sahibi değiştirilebileceği gibi, durum ve koşullara göre velayet kaldırılarak çocuğa vasi de atanabilir”. Bu hüküm uyarınca evliliğin boşanma, iptal sebebiyle sona ermesi durumunda ya da eşlerden birinin ölümü, gaiplik veya ölüm karinesi sonucu velayet hakkının tek başına eşlerden birinde kaldığı ihtimalde, velayet hakkına sahip eşin üçüncü bir kişi ile yeniden evlenmesi, çocuğun sosyal, ruhsal, bedensel, zihinsel, ahlaki gelişimini olumsuz surette etkileyecek olursa, velayet hakkı bu eşten alınarak ya boşanma, iptal sonucu sona eren evlilikteki diğer eşe verilebilir ya da çocuğa vasi atanır.

Hiç şüphesiz söz konusu olan çocuk, velinin evvelki evliliğinden olan ve velayetini tek başına üstlenmiş olduğu çocuğudur. Daha açık ifade ile TMK m. 349 gereği velayet hakkı sadece velinin, evvelki evliliğinden olan çocukları bakımından sonuç doğurur.

MK 349 hükmünün uygulanmasının ilk koşulu dul veya boşanmış ve velayeti haiz eşin yeniden, bir başkası ile evlenmesidir. Bu, hükmün uygulanması açısından objektif koşuldur. Sadece velayete sahip eşin yeniden evlenmesi bizatihi velayet hakkının elinden alınması için bir sebep olmaz. Keza çocukların da yeni evliliği istememeleri tek başına velayetin kaldırılma sebebi değildir.

Velayetin kaldırılması için ikinci koşulun varlığı şarttır: Yeniden evlenme nedeniyle çocuğun menfaatlerinin somut olarak önemli ölçüde tehlikeye düşmüş, zedelenmiş olmasıdır. Hatta öyle ki, somut durum bakımından TMK m. 346 ve 347 tedbirlerin uygulanması çözümlenemezdir.

Yeni evlilik, yeniden evlenen eşin mevcut çocukları üzerinde her zaman olumlu etki yapmaz. Çocukların yeni anne veya babayı kabullenmeleri kolay olmayabilir. Ancak burada önemli olan çocukların kabullenmemeleri değildir. Önemli olan ve incelenmesi gereken husus, çocuğun kişi (veya mal) varlığının tehlikeye düşmesi ile yeni evlilik arasında uygun illiyet bağının olup olmadığıdır.

Karara konu olayda baba atipik psikoz tanısıyla vesayet altına alınmış, velayet hakkına sahip anne, bir başka şahısla evlilik dışı ilişki sürdürmektedir. Kendisiyle görüşme yapılan çocuk, annesinin birlikte yaşadığı kişinin kendisine uygunsuz davranışlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Diğer deliller de çocuğun istismara uğradığını kanıtlamıştır. Bu durum karşısında Yargıtay, kararında hem TMK m. 348 ve hem de TMK m. 349 hükmüne değinerek velayetin anneden alınması ve çocuğa vasi atanmasına hükmetmiştir, Yarg. 2. HD. 03.03.2003, 1468/2770 (Köseoğlu, 2005, sf. 298). Bu kararda velayetin kaldırılması bakımından TMK m. 349 hükmüne de değinilmiş olması isabetli değildir. Zira veli sıfatını haiz ana veya babanın bir başkası ile evlenmesinin velayet hakkının kalkmasına sebep olabilmesi için, yeni evlilik ile yeniden evlenen eşin mevcut velayet altındaki çocuğunun sağlıklı gelişiminin tehlikeye maruz kalması arasında sebep sonuç bağlantısının olması gerekir.

MK 349 hükmünün, TMK m. 348 hükmünün yanında ayrıca düzenlenmiş olmasının sebebi de aslında budur. Veli yeni eşinin (yani çocuğun üvey ana veya babasının) çocuğa karşı

kötü davranması durumunda buna ses çıkarmaz ve çocuğun mal veya kişi varlığını olumsuz etkileyen davranışlarına kayıtsız kalırsa, çocuğunun menfaatini korumada gösterdiği bu ihmal veya kayıtsızlık nedeniyle velayet hakkını kaybedecektir.

Üvey ana/babanın çocuğun malvarlığını kendi çıkarları için kullanması, çocuğa kötü davranması, kendi çocuklarını sevip kollayıp üvey çocuğu ihmal etmesi ve velayeti haiz öz ana veya babanın bu duruma ses çıkarmaması ya da bu durumun farkında olamaması sebebiyle çocuğun korunmasız kalması tipik örneklerdir. İşte bu gibi durumlarda çocuğun menfaati, çocuğu bu tür tehlikelerden koruyacak ve kollayacak aktif bir kanuni temsilcinin atanması yönünde olacaktır.

TMK m. 349 gereği velayet kaldırıldığında, hakim somut koşulları dikkate alarak çocuğun velayetini boşanma veya evliliği iptal söz konusu ise diğer eşe verebilir ya da bu eşe dahi vermeyip çocuğa bir vasi atar. Bu hususta takdir hakkı tamamen hakime ait olup, o çocuğun menfaati neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmek zorundadır.

Velayet hakkına haiz eşin yeniden evlenmesi sebebiyle çocuğun menfaatleri gerektirdiği için velayetin bu eşten alınması ancak diğer eşe verilmesinin de (yeniden evlenen kişinin eski eşine) sakıncalı görüldüğü hallerde ya da diğer eşin ölmüş olması durumunda hakim doğrudan çocuğa vasi atayacaktır. Velinin yeniden evlenmesi üzerine hakimın çocuğun menfaatlerini tehlikede görüp ona vasi ataması halinde bu durum, veliden velayetin alınması anlamında olduğundan, vasi atanmadan önce velayetin kaldırılması için dava açılmasına gerek olmadığı ifade edilmektedir.

b) Velayetin Kaldırılması Sonucunda Ana Babanın Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkı

Velayet hakkının kalkmasına rağmen ana babanın devam eden diğer hakkı ise çocukla kişisel ilişkisidir. Velayet hakkının sadece eşlerden birinden kalkmış olup, diğer eşin veli sıfatını taşıdığı durum ile velayet hakkının kalkması nedeniyle çocuğa vasi atandığı ihtimalde velayet hakkını kaybeden ana ve/veya babanın çocukla kişisel ilişkisi devam edecektir. Çocuğun ana babasının yanından alınıp bir koruyucu aile veya kuruma verilmesi ile ilgili açıklamalarda belirtmiş olduğumuz gibi, çocukla kişisel ilişki kurma hakkı ÇHS m. 9/III'da da düzenlenmiştir.

Hiç şüphesiz kişisel ilişki kurma hakkı, çocuğun menfaati ile sınırlıdır. Burada çocuğun menfaatini çok geniş şekilde anlamak gerekir. Çocuğun yaşı, fiziksel ve ruhsal özellikleri, aynı zamanda çocuğun kişisel ilişkiye gireceği kişi ile geçmişteki ilişkisinden kaynaklanan duygularının da dikkate alınması gerekir. Bunun yanı sıra çocukla birlikte olunan zamanın nasıl geçirileceği hususu da, yine çocuğun gelişimi dikkate alınarak belirlenecektir.

Çocuğun kendisi ile kişisel ilişki kurmak isteyen tarafla, görüşmeyi kabul etmemesi halinde, bu isteğin, iradenin ciddi olarak kabul edilebileceği hallerde, görüşme hakkına son verilecektir. Yargıtay vermiş olduğu bir kararında, kişisel ilişki düzenlenirken çocuğun bakımı, eğitimi, gelişimi konusunda velayet hakkı sahibinin etkinliğini azaltmamak gerektiğini ama diğer tarafa da ana veya babalık duygusunun tatminini sağlayacak makul görüşme süreci vermenin gerekliliğini vurgulamıştır.

Çocuğun menfaatini zedelediği sürece, ana babası, diğer aile bireyleri, hatta çocukla duygusal bağ kurmuş olan ve herhangi bir hısımlık ilişkisi bulunmayan kişilerin de kişisel ilişki içinde bulunmasına olanak sağlanmalıdır.

c) Koruma Tedbirlerinin Değiştirilmesi ve Kaldırılması

Alınacak tedbirin ağırlığının ölçüsünü, keza tedbirin ne kadar bir süre için alınacağını tespit etmek çok hassas bir durum olup, hakim in mutlaka somut olayın koşullarını dikkate alması gerekecektir. Bu hüküm çerçevesinde hakim almış olduğu tedbirin somut duruma değişmesi üzerine yeni koşullara göre değiştirebilecektir. Bu anlamda mevcut tedbiri hafifletebileceği gibi ağırlaştırabilecektir veya tamamen kaldırabilecektir. Keza tedbirin süresini azaltıp uzatacak ya da mevcut tedbirin yerine ya da yanına uygun bir başka tedbir uygulanmasına karar verebilecektir .

3.4.3.5. Koruma Tedbirlerinin Alınmasında Dikkate Alınması Gereken İlkeler Usule İlişkin İlkeler

- **Koruma Tedbirlerinin Alınması İçin Başvuracak Kişiler:** Çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmesi ihtimalinin ciddi olması halinde hakim, zararın doğmasını beklemeden tehlikeyi bir an evvel ortadan kaldıracak tedbiri almalıdır. Hakimin harekete geçebilmesi için çocuğun menfaatinin tehlikede olduğunu gören her ilgili kişinin derhal mahkemeye başvurması gereklidir. Hakim, kendisine yapılan bütün başvuruları ciddi olarak incelemelidir.

Hakime başvuracak kişilerin başında ilk olarak çocuk ve ana baba gelir. Çocuğun bizzat hakime başvurması, çoğu zaman ana babasına karşı bunu yapabilecek güce sahip olmaması nedeniyle oldukça zordur. Keza pek çok durumda ana-babanın velayet görevlerini yerine getirmedeki yetersizlikleri sebebiyle çocuğun menfaatinin tehlikeye düştüğü göz önünde tutulacak olursa, onların birlikte veya sadece birinin bizzat mahkemeye başvurması (velayet in diğer eşten alınması talebi haricinde) ihtimali ile de çok sık karşılaşılmaz. Bu nedenle ana baba haricinde, çocukla birebir ilişkide bulunan üçüncü kişiler de “ilgili sıfatıyla” mahkemeye başvurabilmelidirler.

Çocukla ilgili kişiler; bizzat çocukla birebir ilişkide buldukları için onun tehlikeye maruz kaldığını fark edebilecek olan, örneğin çocuğun öğretmeni, doktoru, akrabaları, tanıdıkları, bunun dışında çocuğun tehlikede olduğunu tespit eden, çocuğun terk edilmiş veya kötü bir durumda olduğu kendisine ihbar edilen savcı veya çocukla ilgili herhangi bir kişidir. İlgili kişinin mutlaka gerçek kişi olması gerekmez. Çocuğun terk edilmek niyetiyle bırakıldığı kurum veya çocuğun ihmal edildiğini gören sivil toplum örgütleri de, tüzel kişilikleri olsun ya da olmasın, mahkemeye, çocuk hakkında koruma tedbiri alınması için başvurabileceklerdir.

- **Hakimin Re’sen Harekete Geçmesi:** Koruma tedbiri verecek mahkemeye başvurulmadan hakimin durumu öğrenmesi güçtür. Bununla beraber tedbir kararı vermeye yetkili hakimin, çocuk için koruma tedbiri alınması gerekliliğini, örneğin görülmekte olan bir başka dava sebebiyle ya da kendisine yapılan başvuru veya sair surette öğrenmesi durumunda, çocuğun menfaatlerinin mutlak surette korunması esas olduğundan, re’sen harekete geçmesi gerekmektedir.

Hakimin re’sen harekete geçebilmesi ve re’sen araştırma ilkesi bütün koruma tedbirleri bakımından geçerli olan bir ilkedir. Türk hukukunda da kamu yararının gerekli kıldığı durumlarda keza çelişmesiz yargının söz konusu olduğu ihtilaflarda hakim kendiliğinden

harekete geçebildiği gibi yine tarafların yanında kendisi de dava malzemesinin hazırlanmasında bizzat hareket edecektir.

Hakiminin, talep olmasına gerek olmadan görevi gereği tedbir kararının alınması için harekete geçme gerekliliğini, Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde belirtilmiştir. Sözleşmenin 10. maddesinde her vatandaşa başvuru hakkı tanınmıştır. TMK çerçevesinde, aile mahkemelerine başvuracak kişi ve kurumların aynı şekilde çok geniş kapsamda tutulması gereklidir. “Bir çocuğu ilgilendiren davalarda, çocuğun esenliğinin ağır bir tehlike altında olduğunun iç hukuk tarafından belirlendiği durumlarda, adli mercinin re’sen harekete geçme yetkisi vardır”.

- **Çocuğun Temsili:** TMK m. 346, 347 veya 348. maddelerinde yazılı sebeplerden birine dayanarak açılan davalarda, çocuğa kayyım atanmalıdır (TMK m. 426/b.2). Koruma tedbirinin alınmasını bizzat ana veya baba, çocuğa bakma güçlerinin olmadığı gerekçesiyle talep etmeleri durumunda dahi, çocuğun davada kayyım aracılığı ile temsili gereklidir. Zira veli sıfatını haiz ana ve/veya baba, çocuğa bakamadığını ileri sürmekte ve çocukla aynı çatı altında bulunamayacağını iddia ederek bir kişi veya kuruma bırakılmasını talep etmektedir. Çocuğun menfaatinin, davayı açan velisinin talebi doğrultusunda, gerçekten tehlikede olmadığını tespiti gerektiğinden veli kendi adına asaleten, çocuğu için de yasal temsilcisi sıfatıyla böyle bir davada hem davacı sıfatıyla koruma tedbiri alınmak istenen çocuğun vekili, hem de tedbirin alınmasına sebebiyet veren taraf olarak yer alamaz. Çocuğun menfaatinin neyi gerektirdiğinin tespiti için davada çocuğu bu taleplerden bağımsız olacak üçüncü bir kişinin yani kayyımın temsil etmesi uygun olacaktır.

Çocuğun tedbir kararının verileceği duruşmalar süresince ona yönelik tehlikenin gerçekleşmemesi, özellikle veliden kaynaklanan sebeplerin varlığı halinde, çocuğun veli ile aynı ortamda kalmaması için hakimin tedbir kararı niteliğinde çocuğun geçici olarak bir yakının veya resmi kurumun yanına verilmesine hükmetmesi uygun olacaktır. Ancak her halükarda hakimin mümkün olabilecek en kısa sürede uygun tedbir kararı vermesi, çocuğun menfaatinin sağlanabilmesi için gerekli koşuldur. Öte yandan çocuğun menfaati gereği, dava sırasında çocuğun yaşadığı olayların ortaya konulması ve verilen bilgilerin, konuyla doğrudan ilgisi olmayan üçüncü kişilerce bilinmemesine özen gösterilmeli, bu anlamda gerekiyorsa duruşmalar gizli celse olarak görülmelidir..

- **Kararın Hakkında Tedbir Kararı Verilen Çocuk Bakımından Etkili Olması:** Velayetin kaldırılması kararı hariç koruma tedbiri veren mahkemenin hükmü, tedbir kararı istenmemiş diğer çocuklar için bir sonuç doğurmaz. Mahkeme hükmü sadece koruma istenen çocuklar bakımından etkili olacaktır. Bir ailenin birden fazla çocuğu olmasına rağmen tehlikeye maruz kalan çocuk sadece mevcut çocuklardan birisi ise koruma tedbiri yalnız bu çocuk için alınacaktır. Velayetin kaldırılmasına ilişkin hükümden farklı olarak (348/son), TMK m. 346 ve 347’de alınan tedbirlerin kural olarak sadece mevcut çocukları kapsayacağı kabul edilmelidir. Kanun koyucunun da maksadının bu olduğu söylenebilir. Zira aksi takdirde, kanun koyucu 348/son’da düzenlediği ayrık durumu, sadece velayetin kaldırılması için değil, diğer koruma tedbirlerini de kapsayacak şekilde düzenleyebilirdi. Oysa TMK m. 346 ve 91 Y. 2. HD. 17.05.1993, 4443/519, Yetik, 2007, 196). Velinin çocuğu temsil yetkisinin ortadan kalktığı durumda çocuğa özel temsilci atanmasına (bu anlamda Türk Hukuku’ndaki kayyımlık gibi) ilişkin ÇHKİAS 9/b.1’de

açık hüküm vardır. TMK m.347 için böyle bir özel hüküm mevcut olmadığından, alınan korunma kararının sadece korunması talep edilen çocuk için geçerli olacağı kabul edilecektir. Bu kuralın tek istisnası, hakimin dava sırasında hakkında koruma kararı verilmesi talep edilmemiş diğer çocukların da menfaatlerinin tehlikede olduğunu tespit etmiş olmasıdır. Bu nedenle velinin geçmişte yapmış olduğu ve çocuklarına zarar verici davranışları tekrarlama eğilimi içinde olması veya geçmişte yaşanan kötü örneklerin, mevcut ya da ileride doğacak çocuklar için de tekrarlanabilme ihtimalinin kuvvetle muhtemel olması durumunda hakim, alacağı tedbirin mevcut ve ileride doğacak çocukları da kapsayacağına hükmedebilecektir.

- **Hakim Koruma Tedbirlerini Alırken Talepte Bulunan Tarafın İleri Sürdüğü Hukuki Dayanak ve İstekleri ile Bağlı Değildir:** Bu nedenle dava açan tarafın istediği tedbir değil, hakimin uygun gördüğü tedbir alınacaktır. Yargıtay da vermiş olduğu bir kararında “...Gerek kanun koyucunun bu hükümleri düzenlemekteki amacı, gerekse küçüklerin korunması ilkesine kamu açısından verilen özen ve değer gözetildiği takdirde şartları varsa hakim bu konuda her çeşit tedbiri re’sen de alabilir. Bunun tabii sonucu olarak ana babanın mahkemeye başvurması bir dava olmayıp, hakimi tedbir almak konusunda uyarma niteliğindedir. Onun için hakim gerçekleşen duruma göre karar vermekle yükümlü ve görevli olup, tarafların arzu ve istekleriyle bağlı değildir...” sonucuna varmıştır.
- **Ceza Hakiminin Vermiş Olduğu Karar Hukuk Hakimini Bağlamaz:** Çocukla ilgili ceza mahkemesinde görülmekte olan bir davada ceza hakiminin çocuğun menfaatinin tehlikeye düşüp düşmediği hususunda vermiş olduğu karar, aile mahkemesi hakimini veya daha geniş ifade ile hukuk hakimini bağlamayacaktır.

Hukuk hakimi, ceza hakiminin kararını beklemesi ve bu kararı da dikkate alarak kendi kararını vermesine engel değildir. Hukuk mahkemesi, ceza hakiminin, davalının çocuğu istismarla ilgili kararı ile bağlı olmadan, istismarın mevcudiyetini kendisi yeniden ele alabilecektir.

- **Alınacak Tedbirin Belirlenmesinde Hakimin Geniş Takdir Yetkisi Vardır:** Koruma tedbirlerinin uygulanması açısından hakime geniş takdir yetkisinin tanınmış olması yeknesak bir uygulamayı güçleştirebilir. Bu nedenle hakim koruma tedbirini alırken olabildiğince kendi yaşam ve düşünce tarzını bir kenara koyarak, somut olayın koşulları çerçevesinde konunun uzmanı kişi veya kurumların görüşlerine de başvurarak, doktrin ve mahkeme kararlarını dikkate alarak objektif karar vermelidir. Bu anlamda hakim somut olayın özelliklerine göre, sağlık kurumundan, çocuk psikoloğu, psikiyatristi, pedagoğun görüşleri ile birlikte kesin kanaate vardıktan sonra hüküm verecektir.

Çocuğun korunmasına ilişkin tedbirlerin alınması kamu düzenini ilgilendirdiğinden, tarafların davadan vazgeçmesi, davayı kabul etmeleri ya da sulh olmaları ile hakim bağlı değildir. Hakimin gerekli tedbiri almadan önce, çocuğun esenliğinin ciddi surette tehlikede olup olmadığını araştırmaması, bizzat kendi değerlendirme ve vicdani kanaatine göre karar vermesi gerekir.

- **Tedbir Kararı Verilmeden Evvel Ana Baba Dinlenmelidir:** Tedbir kararına muhatap olmayacağından velayet hakkını haiz olmayan ana veya babanın dinlenmesi şart değilse de, olayın koşulları gerektiriyorsa onların da dinlenilmesi uygun olacaktır.

Ana baba müştereken velayet hakkına sahip iseler, her birinin münferiden dinlenilmesi gereklidir. Ana veya babanın nerede olduğunun bilinmemesi veya bir başka yerde yaşıyor olup, gelmelerinin çok güç veya uzun süre alacak olması nedeniyle gerekli tedbirin alınmasının gecikecek olması ya da çocuğun menfaatinin tehlikede olduğuna dair hiçbir veri söz konusu olmadığı durumlarda, ana baba dinlenmeyecektir. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 6. maddesinin ilk fıkrasına göre de; "Bir çocuğu ilgilendiren davalarda adli merci, bir karar almadan önce çocuğun yüksek çıkarına uygun karar almak için yeterli bilgiye sahip olup olmadığını kontrol etmeli ve gerektiğinde özellikle velayet sorumluluğunu elinde bulunduranlardan ek bilgi sağlamalıdır."

Görevli ve Yetkili Mahkeme

TMK m. 346 ve devamındaki koruma tedbirleri bakımından görevli mahkeme, Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun 97 4/b.1 hükmü uyarınca aile mahkemeleridir. Aile mahkemelerinin mevcut olmadığı yerlerde ise aynı kanunun 2. maddesi gereği asliye hukuk mahkemeleri görevlidir.

Yetkili mahkeme ise; Medeni Kanun'da yetkili mahkeme ile ilgili bir hüküm mevcut olmadığından HUMK 9'da yer alan genel yetki kuralı olan davalı tarafın yerleşim yeri mahkemesi hükmü geçerli olacaktır.

Ancak Çocuk Koruma Kanunu'nun 7/7 maddesi gereğince, çocuk mahkemeleri de, Medeni Kanun 346, 347, 348. maddelerindeki tedbirlere hükmedebilirler.

Esasa İlişkin İlkeler

Öncelikle belirtmek gerekir ki, dışarıdan gelen her tür etki, ana baba çocuk ilişkisini zedeler, bu ilişkiye yük getirir. Çocuğa karşı iyi davrandıklarını düşünen ana baba şüpheye düşerler, çocukla aralarında kutuplaşma söz konusu ise bu durum daha da keskinleşir. Bu nedenle tedbir alınmadan evvel somut durum iyi değerlendirilmeli ve söz konusu hale en uygun tedbir alınmalıdır. Sosyal olaylar birbirlerinden farklı oldukları için normal koşullarda alınan bir tedbir, başka olay bakımından uygun olmayabilir. Bu bakımdan tedbirin alınmasını gerekli kılan olay ve alınacak tedbir keza bununla elde edilebilecek başarı ihtimalinin iyi değerlendirilmesi gerekir.

- **Talilik İlkesi:** Talilik ilkesi uyarınca, TMK'daki tedbirlere ancak ana babanın kendi başlarına veya üçüncü kişilerin yardımıyla dahi çocuğun menfaatine yönelik tehlikeyi bertaraf edememeleri halinde başvurulabilecektir. Daha yalın ifade ile hakimin bu tedbirleri almaktan başka imkanı kalmamış olacaktır. Ana veya babadan birinin velayetten doğan görevlerini yerine getirememesine karşın diğeri bu görevi tek başına yerine getirebiliyorsa ya da ana ve/veya baba tehlikeyi fark ederek, gereken tedbirleri bizzat almış iseler, artık hakimin müdahalesine gerek kalmayacaktır. Talilik niteliği aynı zamanda hakimin alacağı tedbirin ölçüsünü ayarlama görevi görür. Nispeten hafif bir tedbirle bertaraf edilebilecek nitelikteki tehlikenin, ölçüsüz şekilde şiddetli bir tedbirle bertaraf edilmesinin, çocuk-veli arasındaki hassas ilişkiye ve neticede çocuğun menfaatine faydadan ziyade zarar getireceği unutulmamalıdır.

Hakim, daha şiddetli bir tedbire, ancak hafif derecedeki tedbirin hiçbir fayda sağlamayacağı, tehlikeyi bertaraf etmeyeceği açıkça belli ise başvurulabilmelidir. Ancak bu noktada da şunu eklemek gerekir ki, çocuğun cinsel taciz gibi önemli bir tehlike içinde bulunma-

sı durumunda elbette gereken şiddetteki tedbire (bu durumda derhal 347 ve/veya 348 uygulanmalıdır) başvurulmasından çekinilmemelidir. Önemli olan çocuğun menfaatinin korunması olduğundan, çocuğun daha büyük tehlikeye düşmesi beklenmeden gereken yeterli tedbirin alınmasıdır. Talilik niteliğinin bir başka işlevi de Medeni Kanun'daki tedbirlerin birbirleri ile ilişkilerinde ortaya çıkar. TMK m. 346 vd'da yer alan tedbirler arasındaki sıralama, bu hükümlerin birbirlerine göre tali olmalarından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, hakim, TMK m. 346. maddedeki tedbir yeterli olmazsa veya olmadığı takdirde 347 ve/veya 348. Maddedeki tedbire başvurabilecektir. Koruma tedbirlerini kanun koyucu hafiften ağıra doğru gidecek şekilde düzenlemiştir.

TMK m. 346, 347 ve 348. maddeler arasında, tedbirlerin ağırlığı bakımından bir hiyerarşi mevcuttur. Bu da, kanun koyucunun koruma tedbirlerini düzenlerken ölçülülük ve talilik ilkelerinden hareket etmiş olduğunu ortaya koyar¹⁰¹. Bu durum, koruma tedbirlerinin tamamlayıcı niteliğine de uygundur. Zira velayet hakkına müdahale ancak gereklilik söz konusu olduğunda mümkün olabilecektir.

Hakim çocukla ilgili tedbir alırken, mevcut durumu dikkate alarak hareket edecektir. Hakim, ana baba çocuk ilişkisinde başka sorunların çıkacağı belli olmadığı sürece mevcut tedbirin yanında ek olarak koruma tedbiri alamaz. Keza çocuğun korunması ile ilgili tedbirlerin bir arada uygulanmasında ölçülülük prensibini dikkate almak zorundadır.

Kanun koyucunun TMK m. 346'da "...çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse...", TMK 347/II'de "...durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa...", TMK m. 348/I'de "Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa..." şeklindeki ifadeleri de talilik özelliğinin madde metinlerinde ortaya konulmuş olduğunu gösterir.

- **Tamamlayıcılık İlkesi:** Ana baba, öncelikle çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimini sağlamakla görevlidirler. Ana baba bu görevlerini yerine getiremedikleri ve bu nedenle çocuğun selameti tehlikeye düştüğü takdirde ancak Medeni Kanun'daki koruma tedbirleri uygulanma alanı bulabileceklerdir. Bu açıdan koruma tedbirleri, velinin velayetten doğan görevlerini yerine getirmedeki eksikliklerini tamamlama görevi görürler.

Velayet hakkını haiz ana babadan birinin görevini gereği gibi ifa edememesine mukabil bir diğerinin bu eksikliği kapattığı ya da ana babanın her ikisinin görevlerini yerine getirememelerine rağmen yakın akraba gibi üçüncü kişilerin çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmemesi için gereken önlemleri aldıkları durumlarda yine hakimin tedbir almasına gerek kalmayacaktır. Zira velayetin ifasındaki eksikliklere rağmen bu eksiklikler, hakimin müdahalesine gerek olmadan giderilebildiği takdirde, artık çocuğun menfaati hakimin müdahalesine gerek olmadan korunabilmektedir.

Koruma tedbirleri, velinin görevlerini yerine getirmede eksiklikleri varsa bunları tamamlamak maksadını taşımaktadırlar, yoksa maksat, velayetten doğan görevlerini yerine getirebilecek durumdaki ana babayı saf dışı bırakmak değildir.

Bu açıdan çocuğu koruma maksadıyla alınan tedbirlerin arzu edilen sonucu sağlaması yönünden, veliye de belirli ölçüde sorumluluk yüklemek ve velayetten doğan görevlerini yerine getirebilmesine mümkün olduğu ölçüde olanak tanımak faydalı olacaktır.

- **Orantılılık İlkesi:** Alınacak tedbirlerin, çocuğun her bakımdan sağlıklı gelişimini tehdit eden tehlikelere uygun ölçüde ve ağırlıkta olmaları şarttır. Bu ilke, diğerleri gibi

ölçülülük ilkesinin bir başka görünümüdür. Kanun koyucu TMK m. 346 vd.'da alınabilecek tedbirleri belirlemiş ve özellikle 346 bakımından alınabilecek tedbirlerin şekil ve usulleri ile kanunda yer alan hangi tedbirin uygulanması gerekliliği hususlarında hakime geniş bir takdir yetkisi vermiştir. Böylelikle hakim, yetkisini kullanarak somut olayı esas alarak en uygun tedbiri tespit etmek zorundadır. Tüm tedbirler bakımından esas olan, alınacak tedbirin, tehlikeyi ortadan kaldırma gücüne sahip olabilmesidir. Eğer tedbir, tehlikeyi kaldıracak ölçüde ağır değil ise, uygun bir tedbir değildir. Keza tehlikeye nazaran hafif kalan tedbir de yine ölçülülük ilkesine uygun olmayacaktır. Kısaca ifade edilecek olursa hakim, “olabildiğince hafif ama gerektiği kadar da ağır bir tedbir” alacaktır. Orantılılık ilkesi gereği tehlike ortaya çıkar çıkmaz uygun tedbir gecikmeden alınmalıdır. Alınacak tedbirin zarar verici eyleme uygun ölçüde olması sadece çocuğun menfaatine zarar veren durumun ağırlığının değil, tedbirin alınmasındaki gecikmenin ortaya koyabileceği zararın da baştan öngörülmesini gerekli kılar. Aslında ilk başta hafif bir tedbirle bertaraf edilebilecek tehlikenin zamanında dikkate alınması nedeniyle ağırlaşması sonucu çocukta yarattığı olumsuz etkisinin bertaraf edilmesi de güçleşecektir. Bu nedenle çocukla birebir ilgili olan her kişinin, çocuğa yönelmiş tehlike daha yeni iken bu durumla baş etmeye çalışması, baş edemediği takdirde hakime gecikmeden başvurulması, hakimin de her başvuruyu ciddiyetle ele alması, tehlikenin onarılmaz zarar vermeden bertaraf edilebilmesi için şarttır. Hakimin alacağı tedbirin ne kadar faydalı olacağı, tedbir alındığı sırada tam olarak bilinemez. Zira alınan tedbirin faydalı sonuç vermesi önceden kestirelemeyecek pek çok yan etkilere de bağlıdır. Bu nedenle hakim aldığı tedbirin sonuçlarını belli aralıklarla kontrol etmeli ve gerekli görmesi durumunda tedbirin süresini ve şeklini değiştirebilmelidir.

İşte orantılılık diğer ifadesiyle uygunluk ilkesinin son işlevi de koruma tedbirinin süresini belirlemede ortaya çıkar. Alınacak tedbir, çocuğa yönelmiş tehlikeyi bertaraf etme amacını taşıdığı için, bu tehlike ortadan kalkmış ise, alınmış olan tedbirin de kalkması gerekir. Keza somut olayın koşullarında değişiklik meydana gelmiş ve çocuğun menfaati açısından daha hafif tedbirin alınması ya da tam aksine daha ağır tedbire başvurulma ihtiyacı ortaya çıkmış olduğunda hakim almış olduğu tedbiri, değişen koşullara uygun hale getirmek durumundadır. TMK m. 351'de yer alan bu hüküm, orantılılık ilkesinin bir görünümüdür ve hakime bu yetkiyi vermektedir. Çocuğun menfaatini tehlikeye sokan durum ile bunu bertaraf edecek olan tedbirin uyumlu olabilmesi için buraya kadarki açıklamalar üç ayrı noktada özetlenebilir; ilk olarak çocuğa yönelmiş tehlikenin yapılacak müdahalenin etkisine oranla aynı ölçüde ağır olması gerekmektedir. Bu bakımdan talilik niteliği açıklanırken de belirtilmiş olduğu üzere, alınacak tedbir için kanunda yer alan üç seçenekten hangisinin seçileceğinin tespiti bakımından, somut durumun koşulları elverdiği ölçüde hafiften ağıra doğru bir silsile izlenmesi gereklidir. Hafif bir tedbir ile önlenilecek bir durum için hakimin gereksiz yere ağır bir tedbire başvurmamasının doğurabileceği tehlikeyi gözden uzak tutmamak gerekir. Çocuğa yönelik tehlikenin büyüklüğüne uygun olarak velayet hakkı mümkün olduğunca az ama gerektiği kadar da fazla sınırlanmalıdır. Kanun koyucunun Medeni Kanun'daki koruma tedbirlerini hafiften ağıra doğru sıralaması (TMK m. 346, 347 ve 348) bu ilkenin bir görünümüdür. Çocuk Koruma Kanunu 5/1'de de, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin, çocuğun öncelikle “kendi aile ortamında korunmasına yönelik” olacağı ifade edilmek suretiyle, bu Kanun kapsamındaki koruma tedbirleri bakımından hafiften ağıra doğru bir silsilenin izlenmesi gereği vurgulanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Başvurulacak kanuni tedbirlerin, çocuğun menfaatini tehlikeye sokan durumu bertaraf edecek uygun ağırlıkta olması gereklidir. Bu açıdan tehlikeyi bertaraf edebilmek için hafif bir tedbir alınabilecek iken, hakimin daha ağır bir başka tedbiri alması, koruyucu tedbir-

lerin alınmasındaki amacı aşacaktır. Çocuğun selameti için alınacak tedbirlerin amacının, bu tehlikeyi bertaraf etmek olduğu unutulmamalıdır. Bu noktada koruma tedbirlerinin, tehlike yaratan durumu ortadan kaldıracak ölçüde ve ağırlıkta olması gerekli ve yeterlidir.

İkinci olarak tehlikenin açık, ciddi ve objektif olarak mevcut bir tehlike olması gereklidir. Ancak ciddi tehlikenin mevcut olması için zararın doğmasına kadar beklenilmemelidir. Tehlikenin emareleri ortaya çıktığı zaman derhal, gecikmeksizin çocuğun menfaatinin zararına uğramış olması aranmadan kanuni tedbirlere başvurulmalıdır.

Üçüncü olarak veli ile çocuk arasındaki mevcut ilişki dikkate alınacaktır. Alınacak tedbirin sağlayacağı yararın, tedbirin çocuk-ana baba ilişkisine veya çocuğun psikolojisine vereceği olumsuz etkiden daha fazla olması gerekir. Veli ile çocuk arasında şayet hala sağlıklı ilişki varsa bu ilişkiyi muhafaza etmek gereklidir. Bu bakımdan alınacak tedbirin daha ziyade çocuk velisinin yanından uzaklaştırılmasına gerek kalmadan uygulanabilecek bir şekil arz etmesi uygun olacaktır. Keza uygulanacak tedbirin verimli bir sonuç doğurabilmesi için velinin de imkan dahilinde bu tedbirin alınması ve uygulanması sırasında aktif olarak katılmasına olanak sağlanmalıdır.

Çocuk Koruma Kanunu 4/b.j'de "Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi... ilkeleri gözetilir" hükmü mevcuttur. ÇKKKDTY m. 8/12'de hakim alacağı tedbirlerde hafiften ağıra giden bir sıra izleyeceği belirtilmiştir.

Bu hükümler dikkate alındığında Çocuk Koruma Kanunu'ndaki tedbirlerde de talilik ilkesi çerçevesinde hareket edilmesi gerekliliğinin açıkça öngörüldüğü söylenebilecektir. Buna göre hakim öncelikle çocuğun kendi ailesi yanında, aile içinde uygulanabilecek tedbirleri tercih edecek, bu tedbirlerin faydalı olamaması ya da olmayacağını anlaşılmaması üzerine çocuğun bir kurumda bakım ve barınmasına ilişkin tedbirlere başvurulacaktır.

3.4.4

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun Uyarınca Çocuğun Korunması

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun, 08.03.2012 günü TBMM Genel Kurulu'nda görüşülüp kabul edilerek 20.03.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre alınacak tedbirler bakımından aile mahkemeleri görevli ise de, bu kanun hükümlerinin çocuk adalet sistemine de ilgisi bulunmaktadır. Zira çoğunlukla kadına karşı şiddet olaylarından çocuklar da doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir.

6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun" kapsamındaki şiddet mağduru bireyler şunlardır;

1. Aynı haneyi paylaşmasa da hane ya da aile mensubu sayılan kişiler: Genel anlamıyla, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre evli olan, resmi evlilik olmadan birlikte yaşayan, boşanmış eşler, çocuklar ve diğer aile bireyleri,
2. Medeni hali ne olursa olsun, sadece kadın olması sebebiyle şiddete uğrayan kadınlar,
3. Yasada şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişiler ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişiler.

6284 sayılı kanun, sadece meydana gelmiş şiddet hallerinde değil, şiddet uygulanmasının muhtemel olduğu hallerde de uygulanabilir.

Kanun kapsamında sayılan ve şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olan her birey, şikâyet ve ihbar mercilerine müracaat ederek 6284 sayılı kanun kapsamında öngörülen tedbirleri talep edebilir.

Kanun koyucu bu yasa kapsamında alınabilecek tedbirleri koruyucu ve önleyici tedbirler olarak ikiye ayırmış, koruyucu tedbirlerin mülki amir ve hâkim tarafından verilmesi, önleyici tedbirlerin ise hâkim tarafından verilmesi ilkesini benimsemiştir. Tedbir kararı, ilgilinin talebi, ASPB veya kolluk görevlileri ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine en çabuk ve en kolay ulaşılabilecek yer hâkiminden, mülkî amirden ya da kolluk biriminden talep edilebilir.

Alınabilecek Tedbir Kararları

Mülki amir tarafından verilecek koruyucu tedbir kararları

- a. Kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması,
- b. Diğer kanunlar kapsamında yapılacak yardımlar saklı kalmak üzere, geçici maddi yardım yapılması,
- c. Psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi,
- ç. Hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması,
- d. Gerekli olması hâlinde, korunan kişinin çocukları varsa 4 ay, kişinin çalışması hâlinde ise 2 aylık süre ile sınırlı olmak kaydıyla, 16 yaşından büyükler için, her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının yarısını geçmemek ve belgelendirilmek kaydıyla, kreş imkânının sağlanmasıdır,

Barınma tedbiri ve koruma tedbirine ilişkin kararlar, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, ilgili kolluk amirlerince de alınabilmektedir. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk iş günü içinde mülkî amirin onayına sunmalıdır. Mülkî amir tarafından 48 saat içinde onaylanmayan tedbirler ise kendiliğinden kalkar.

Hakim tarafından verilecek koruyucu tedbir kararları;

- a. İşyerinin değiştirilmesi,
- b. Kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi,
- c. Türk Medenî Kanunu'ndaki şartların varlığı hâlinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması,
- ç. Korunan kişi bakımından hayatî tehlikenin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağını anlaşılması hâlinde ve ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nun hükümlerine göre kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi

olarak sıralanmıştır,

Hâkim tarafından verilecek önleyici tedbir kararları ise;

- a. Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması,
- b. Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi,
- c. Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması,
- ç. Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması
- d. Gerekli görülmesi hâlinde şiddete uğramamış olsa bile korunan kişinin, yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması,
- e. Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi,
- f. Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi,
- g. Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi, ğ. Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi,
- h. Korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması,
- ı. Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması olarak sayılmıştır.

Ayrıca şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise Türk Medeni Kanun hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla hâkim, şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir.

Bu kanun hükümlerine göre nafakaya karar verilmesi hâlinde, kararın bir örneği, resen nafaka alacaklısının veya borçlusunun yerleşim yeri icra müdürlüğüne gönderilir. Eğer nafaka borçlusunun SGK ile bağlantısı varsa, başvuru aranmaksızın nafaka, ilgilinin aylık, maaş ya da ücretinden icra müdürlüğü tarafından tahsil edilir.

Tedbir Kararlarının Alınma Usulü

Sayılan tedbirler sınırlı olmadığı gibi hâkim bir veya birden fazla tedbire de hükmedebilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde birinci fıkranın (a), (b), (c) ve (d) bentlerinde yer alan tedbirler, ilgili kolluk amirlerince de alınabilir.

Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk iş günü içinde hâkimin onayına sunar. Hâkim tarafından 24 saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

Bu kanunda belirtilen tedbirlerle birlikte hâkim, 539 ÇKK'da yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile TMK hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermeye yetkilidir.

Tedbir kararı ilk defasında en çok 6 ay için verilebilir. Ancak şiddet veya şiddet uygulanma tehlikesinin devam edeceğinin anlaşıldığı hâllerde, resen, korunan kişinin ya da bakanlık veya kolluk görevlilerinin talebi üzerine tedbirlerin süresinin veya şeklinin değiştirilmesine, bu tedbirlerin kaldırılmasına veya aynen devam etmesine karar verilebilir.

Koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmaz. Önleyici tedbir kararı, geciktirilmeksizin verilir.

Tedbir kararının tefhim ve tebliğ işlemlerinde, tedbir kararına aykırılık hâlinde şiddet uygulayan hakkında zorlama hapsinin uygulanacağı ihtar yapılır. Gerekli bulunması hâlinde, tedbir kararı ile birlikte talep üzerine veya resen, korunan kişi ve diğer aile bireylerinin kimlik ve adres bilgileri ya da korumanın etkinliği bakımından önem taşıyan diğer bilgileri, tüm resmi kayıtlarda gizli tutulur. Yapılacak tebligatlara ilişkin ayrı bir adres tespit edilir.

Kanunun getirdiği önemli bir yenilik de; ilgililere kişisel eşya ve belgelerinin kolluk marifetiyle teslimi sağlanması konusunda karar verilebilmesidir.

Eğer boşanma davası açılmış ise koruma kararı, boşanma davasına bakan Aile Mahkemesi'nden istenmelidir.

Kararlara karşı kanun yolu

Bu kanun hükümlerine göre verilen kararlara karşı tefhim veya tebliğ tarihinden itibaren iki hafta içinde ilgililer tarafından aile mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir.

Tedbir kararının ilgililere tefhim veya tebliğ edilmemesi, kararın uygulanmasına engel teşkil etmez.

Kararların Uygulanması

Bu kanun hükümlerine göre alınan tedbir kararları, ASPB'nin ilgili il ve ilçe müdürlükleri ile verilen kararın niteliğine göre Cumhuriyet başsavcılığına veya kolluğa en kısa sürede bildirilir.

Tedbir kararının, kolluk amirince verilip uygulandığı veya korunan kişinin kollukta bulunduğu hâllerde, kişi, kolluk birimleri tarafından ASPB'nin ilgili il veya ilçe müdürlüklerine ivedilikle ulaştırılır; bunun mümkün olmaması hâlinde giderleri Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak üzere kendisine ve beraberindekilere geçici olarak barınma imkânı sağlanır. Bu kişiler ASPB'ye ait veya ASPB'nin gözetim ve denetimi altında bulunan yerlere yerleştirilir. Barınma yerlerinin yetersiz kaldığı hâllerde korunan kişiler, mülki amirinin, acele hâllerde kolluğun veya Bakanlığın talebi üzerine kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesis, yurt veya benzeri yerlerde geçici olarak barındırılabilir.

Bu kanun hükümlerine göre hakkında tedbir kararı verilmiş şiddet uygulayan kişi, bu kararın gereklerine aykırı hareket etmesi hâlinde, fiili bir suç oluştursa bile ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre hâkim kararıyla 3 günden 10 güne kadar zorlama hapsine tabi tutulur.

Tedbir kararının gereklerine aykırılığın her tekrarında, ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre zorlama hapsinin süresi 15 günden 30 güne kadardır. Ancak zorlama hapsinin toplam süresi altı ayı geçemez.

Zorlama hapsine ilişkin kararlar, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yerine getirilir. Bu kararlar ASPB'nin ilgili il ve ilçe müdürlüklerine bildirilir.

ASPB, gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürüten şiddet önleme ve izleme merkezlerini kurar. Kurulan merkezlerde şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik izleme çalışmaları yapılır ve destek hizmetleri verilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akço S, Kaynak, H. (2011), “Hukuksal Yönetim” Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri İçin Başvuru Kitabı içinde (ed. Dağlı T, İnancı M.A). UNICEF.
- Arslan, B.(2012) Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Seçkin Yay., Ankara.
- Aydın, M. (2012) Çocukların Cinsel İstismarı ve Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu, Seçkin Yay. Ankara.
- Balo, Y. (2009) Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, Seçkin Y., Ankara.
- Benz, G.(2009) Das Recht der Jugendhilfe aus verfassungsunnd sozialrechtlicher Sicht.
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı UNICEF (2007).
- Eisenberg, U (2005) Kriminologie, 6. Auflage.
- Eisenberg, U.(2002) Jugendgerichtsgesetz, 9. Auflage.
- Glueck, S.; Glueck, E(1964) Unraveling Juvenile Delinquency, 4. Auflage.
- Göppinger, H(1983) Der Täter in seinen sozialen Bezügen.
- Göppinger, H.(2005), ,Kriminologie, 4. Auflage.
- Göppinger, H., Angewandte (1985) Kriminologie.
- Göppinger, H.; Witter, H., (1972) Handbuch der Forensischen Psychiatrie II, Berlin.
- Hakeri, H. (2003) “Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti Suçları”, 6-7 Haziran 2003 tarihinde Diyarbakır’da Adalet Bakanlığı tarafından hakim ve savcılara yönelik olarak hazırlanan “Avrupa Birliği Uyum Yasaları” konulu sempozyumda sunulmuş tebliğ.
- Hatemi, H., (2005) Gerçek Kişiler Hukuku, 2005.
- Hegnauer, C., (1999) Grundriss des Kindesrechts, Stampfli.
- Henkel, H., (1997) Die Anordnung von Kinderschutzmassnahmen gem. Art. 307 rev. ZGB, Schulthess Polygraphischer Verlag.
- Honsell, H.; Vogt, N. P.,; Geiser, T., (2006) Basler Kommentar, Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB, 3. Aufl., Basel-Genf (Art.296-306 Ingeborg Schwenzer–Art. 307-315 Peter Breitschmid).
- İşeri, E. (2006) “Duygusal İstismar”, Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, Ankara: Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği.
- Kaiser, G., Kriminologie (1977), 10. Auflage.
- Laubenthal, K.; Baier, H.(2006), Jugendstrafrecht.
- Meier, B.-D., Kriminologie (2005) , 2. Auflage.
- Münchener Kommentar Bd.VIII, Familienrecht, §§ 1589-1921, 4. Aufl., 2002 (§ 1666-1667 Olzen Dirk).
- Onursal, Betül – Sayıta, Sevgi (2002) Birleşmiş Milletler Belgelerinde Barış Kültürü ve Şiddet Karşısı Olma ve Avrupa Konseyi Kararlarında Çocuğun Şiddet ve Kötü Muameleden Korunması, İstanbul: İstanbul B. Y.

- Sevük H., (1998) Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yay. İstanbul, (Yayımlanmış Doktora Tezi).
- Sevük Yokuş H, (2005) “5271 Sayılı CMK’da Koruma Tedbiri Olarak Yakalama ve Gözaltı”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.3, 63-70.
- Sevük Yokuş H. (2004) “Çocuk Yargılamasında Hazırlık Soruşturması”, Atatürk Üniversitesi Erzurum Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.1-2, 199-232, <http://hukuk.erkincan.edu.tr/dergi/>
- Sevük Yokuş H. (2004) “Çocuk Yargılamasında Önödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararname-si”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.52, 66-88.
- Sevük Yokuş H. (2004) “TCK Tasarısının Yaş Küçüklüğüne İlişkin 31. maddesinin Değerlendiril-mesi”, Türk Ceza Kanunu Reformu, İkinci Kitap Makaleler, Görüşler, Raporlar, ed. Teoman Er-gül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:71, 185-197, Ankara.
- Sevük Yokuş H. (2007) “İstismar Edilen Çocuğun Hukuki Açısından Korunması”, 6. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu, 21-23 Eylül 2007 Diyarbakır, 183-202, İstanbul.
- Sevük Yokuş H. (2009) “Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi”, 3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi,1-3 Haziran 2008 İstanbul, 627-647, Ankara.
- Sevük Yokuş H. (2012) “Ceza Davalarında Bilirkişi Olarak Hekim”, VIII.Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Hekim Sorumluluğu 7-8 Ekim 2011 Diyarbakır, editörler, Hakan Hakeri, Henning Rosenau, Ankara.
- Sevük Yokuş H., (2006) “Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.7, 91-98.
- Sevük Yokuş, H., Çocuk Ceza Hukuku, (basım aşamasında).
- Seyhan, K. & Bahar, H.İ. (2006) “Çocuk Suçluluğu”, içinde Çocuk ve Suç, Şule Erçetin editör, Ankara: Mikro.
- Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, mit Einführungsgesetz und Nebenge-setzen, Buch 4, Familienrecht, (Coester, Michael §§ 1638-1683), Neubearbeitung, 2004. (Stau-dinger /Coester).
- Streng, F., (2002) Strafrechtliche Sanktionen, 2. Auflage.
- Şahin, F. (2006) Çocuk İstismarının Tanımı, Epidemiyolojisi ve Multidisipliner Takım Yaklaşımının Önemi, içinde Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, Ankara: Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği.
- Şener, E. (1996) Her Yönü İle Vesayet ve Velayet Hukuku, Ankara.
- Uluğtekin, S. (1991) Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma, Ankara.
- Uluğtekin, S. (2004) Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Ankara: TBB Yayınları.
- Uğur, H. (2010) “Suça Sürüklenen ve Suç Mağduru Çocuklarda Uzlaşma”. İçinde Terazi Hukuk Dergisi, S.43.
- UNICEF (2010) Suça Sürüklenen Çocuklara Hukuki Yardım El Kitabı, Hazırlayanlar: Tüysüz, A. / Yenisey, F./ Koçyıldırım, G. /Güven, İ./Firat, M. S./ Karakaya, N./Acar, N. / Ziyalar, N./ Ejderoğlu, Ö./ Akço B., Seda, Ankara.
- Yetik , N. (2007) Açıklamalı İçtihatlı Nüfus, Velayet, Vesayet, Nafaka.
- Zevkliler A.; Havutçu, A. (2004) Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk.
- Zevkliler, A.; Acabey, B.; Gökyayla, E. (1999) Medeni Hukuk, Giriş Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, 6. Basım.

Okuma Önerileri

- Akyüz, E. (2012) Çocuk Hukuku, Vedat Kitapçılık İstanbul.
- Arslan, B. (2012) Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü. Ankara.
- Aydın, M. (2012) Çocukların Cinsel İstismarı ve Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Aydın, M. (2006) “Soruşturma Aşamasında Çocukların Tutuklanmasına Karar Vermede Görevli Mahkeme”. Terazi Aylık Hukuk Dergisi (1-4), 57-62.
- Aytaç, M. (2002) “Çocuğun Yargısal Süreçte Görüşlerini İfade Etme ve Katılım Hakkı Yönünden Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”. Adalet Dergisi (11), 21-33.
- Balo, Y.S. (2009) Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, 2. Baskı, Ankara.
- Bilginer, Ç., Hesapçıoğlu, S.T, Kandil, S.(2013) “Çocukluk Çağı Cinsel İstismar: Mağdur ve Sanık Açısından Çok Yönlü Bakış”. Düşünen Adam Dergisi. S.26, 55-65.
- Özbek, V. Ö. (1999) “Gençler Hakkında Verilen Kararlar ve Yargı Dışı Çözüm Yolları”, Manisa Barosu Dergisi, Aralık (71), 10 vd.
- Özkara, E., Tepe İ., Can İ.Ö, Özbek, V.Ö.(2011). “Çocuklara Yönelik Cinsel İstismarın Yasal Boyutunun Diğer Ülkeler İle Karşılaştırılması”, Adli Tıp Dergisi, s.25,13-24.
- Polat, O. (2007) Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı: Tanımlar 1, Ankara.
- Polat, O. (2007) Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Önleme ve Rehabilitasyon 2, Ankara.
- Topaloğlu, M. (2010) Türk Hukukunda Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri. İstanbul.
- Uğur, H. (2010) “Suça Sürüklenen ve Suç Mağduru Çocuklarla Uzlaşma”. Terazi Aylık Hukuk Dergisi (43), 123-144.
- Ümit, E. (2007) Mekândan İmkâna, Çocuk Suçluluğunun Habitusu Ceza Ehliyeti İlişkisi, Ankara Barosu.
- Yokuş Sevik H. (1998) Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul.
- Yokuş Sevik H. (2004) “Çocuk Yargılamasında Hazırlık Soruşturması”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.1-2, 199-232.
- Yokuş Sevik, H. (2006) “Yeni Ceza Mevzuatında Çocuğa İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi”. Hukuki Perspektifler Dergisi, VII, 91-98.
- Yokuş Sevik H. (2009) Suça Sürüklenen Çocukların Muhakemesi”. 3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Uluslararası Sempozyumu, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi,1-3 Haziran 2008 İstanbul, 627-647, Ankara.

BÖLÜM 4

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE AİLENİN ROLÜ

4.1

GENEL OLARAK

Çocuk ona bakmak ve korumaktan sorumlu, ona rehberlik ve gözetmenlik edecek bir çevre içerisinde yaşama ihtiyacı duyar. Bu çevrenin en önemli unsurlarından biri ailedir. Çocuğun sosyalleşmesi ile ilgili bir sorunu çözerken onu ait olduğu çevreden bağımsız olarak düşünemeyiz. Çünkü çocuk adalet sisteminin amacı, çocuğun mensubu olduğu sosyal çevre ile uyumunu güçlendirmek ve çocuğun haklarını ve güvenliğini teminat altına almaktır. Bunun tek istisnası, çocuğun mensubu olduğu aile ve sosyal çevrenin çocuğun gelişim ve güvenlik bakımından risk oluşturduğu durumlardır.

Çocuk adalet sistemi çalışanın amacı çocuğun sosyalleşme sorununu çözmek olunca, çocuğun ailesi ve içinde yaşadığı sosyal çevre ile çalışılması bir zorunluluk haline gelir. Çünkü adalet sistemi çalışanı çocukla olan çalışmasını bitirdiğinde çocuğun geri dönebileceği güvenli bir sosyal çevre, ona karşı yükümlülüklerini yerine getirebilecek kapasitede bir aile yok ise, bütün çabalar boşa gidecektir.

Her çocuk için aile çok önemlidir. Çocuğun risk altında olduğu durumlarda, onun ailesinin yanında korunma hakkını kullanabilmesi, çocuk adalet sistemi çalışanlarının buna yönelik çabaları ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle de hem uluslararası sözleşmeler, hem yasalar, hem de meslek ilkeleri çocuk adalet sisteminde çalışan tüm meslek elemanlarından çocuğun ailesinin katılımının sağlanmasını beklemektedir.

Çocuğun gelişim dönemlerine göre değişen gereksinimlerinin karşılanması için aile çok önemli bir kurumdur. Çocuk, doğduğu andan, ergin oluncaya kadar, bir yetişkinin koruma ve gözetimine ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın niteliği, çocuğun gelişimi ile bağlantı olarak değişiklik gösterir. Çocuğa, ailesi tarafından bakılması ve ihtiyaçlarının yine ailesi tarafından karşılanması beklenen ve onaylanan bir davranıştır. Bununla birlikte, bütün çocukların böyle bir şansa sahip olmadıkları da bir gerçektir.

Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce anne-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal temsilciye düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket etmekle sorumludurlar. Anne-babaların çocuğun yüksek

yararını gözetmekten birinci derecede sorumluluğu olduğu, ancak bu sorumluluğun geniş ailenin diğer üyeleri ile paylaşılabilirliği görülür. Devlet, anne-babalara bu yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için gerekli yardımı yapmalı ve onların bu yükümlülükleri yerine getiremediği durumlarda devreye girerek çocuğun korunmasını sağlamalıdır. Böylece çocuğun gelişimi ve yetiştirilmesinde hiç boş (riskli) alan bırakılmamalıdır.

Devletin, anne-babaya sorumluluklarını yerine getirme konusunda yardım yükümlülüğü; anne-baba eğitimi, danışmanlık, gıda, maddi yardım, gündüz çocuk bakım hizmetleri, sosyal güvenlik, esnek çalışma saatleri gibi çok geniş bir alana yayılmaktadır (ÇHS m.18, 19, 27). Çocuk Hakları Komitesi, bu yükümlülüğün ihtiyaç içindeki ailelere destek hedefi ötesinde, bütün anne-babalara yardım sorumluluğu olarak anlaşılmasını istemektedir.

Sosyal hizmetlere ilişkin yasal düzenlemeler de ailenin desteklenmesine yönelik örneklerdendir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda sosyal hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ASPB'ye çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek üzere gerekli hizmetleri yürütmek görevi verilmiştir.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının aileyi bilgilendirme ve sürece katma yükümlülüğü de bu temel yaklaşımdan kaynaklanır. Bu sorumluluğun gerisinde iki ana fikir bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çocuğun gelişimi, yetişmesi ve geleceği ile ilgili karar alma ve yönlendirme yetkisine sahip olan kişi anne ve baba ya da yasal temsilcidir. Onun süreçten haberdar edilmemesi bu hakka müdahale anlamı taşır. İkincisi ise, aile çocuğa karşı bakıp – gözetme yükümlülüğünü yerine getirmek için desteklenme hakkına sahiptir. Çocuğun risk altında olması sadece ailenin değil, destek sistemlerinin de iyi işlememesinin sonucudur. Dolayısıyla duruma müdahale eden kamu görevlisi, devletin, bozulan dengeyi düzeltme sorumluluğunu temsil eder.

Çocuğu adalet sistemi içerisine getiren risk aslında sırasıyla onun gelişiminden sorumlu aile, sosyal çevre ve devletin sunacağı sosyal destek hizmetlerindeki aksamadan kaynaklanmaktadır. Yani aslında sadece çocuğa ait bir sorundan değil, bir sisteme ait sorundan bahsettiğimiz için, sorun bu sistem yaklaşımı içinde ele alınmadan kalıcı bir çözüme ulaşılması da mümkün olmayacaktır. Çocuk adalet sistemi çalışanları çocuğun sosyalleşmesinde sorunlu olan yeri bulup; bunu giderici müdahaleyi üretebildikleri oranda başarılı olacak ve çocuğun gelişimini güvence altına almış olacaktır.

Bu bölümde ele alınan anne-babanın çocuğun ihtiyaçlarını karşılama yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler TMK'da velayet ilişkisi çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler aynı zamanda ailenin çocukla ilgili hak ve yetkilerini de içerir.

4.2

AİLENİN ÇOCUKLA İLGİLİ HAK VE YETKİLERİ

Ailenin çocuk üzerinde aile hukukundan kaynaklanan bir takım hak ve yetkileri bulunmaktadır. Bu hak ve yetkiler arasında velayetten doğanlar olduğu gibi velayete bağlı olmaksızın ortaya çıkan hak ve yetkiler de vardır. Aşağıda bu farklı durumlara ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

4.2.1

Velinin, Velayetten Doğan Hak, Görev ve Yetkileri

- **Genel Olarak Çocuğun Kişi Varlığı Bakımından Velinin Hak, Görev ve Yetkileri**

Medeni Kanun'da veli sıfatıyla anne-babanın çocuğun şahsı ile ilgili görev, yetki ve hakları; çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesi, çocuğun evlenme ve nişanlanmasında rızanın verilmesi ve genel olarak çocuğun kişilik haklarına saygı gösterilmesi olarak belirtilmiştir.

Velayet hakkının kapsamıyla ilgili bütün açıklamaları da ölçülülük ve çocuğun yararının mutlak surette gözetilmesi ilkeleri daima göz önünde bulundurulacaktır.

Ölçülülük ilkesi daha ziyade kamu hukukunda etkili olan bir ilkedir. Bu ilke, amaca ulaşabilmek için gerekli olan tedbirlerin en hafifinin, en az zarar verecek olanının seçilmesini öngörür.

Çocuk hukukunda ölçülülük ilkesi, çocuğun anayasal özgürlüklerinin hangi ölçüde sınırlandırılacağını belirler, çocuk haklarıyla anne-babanın hakları arasındaki dengenin sağlanmasında rol oynar. Çocuğun kişi varlığının korunmasındaki işlevi ise kanunda belirtilmiş olan tedbirlerin çocuk-anne-baba ilişkisine zarar vermemesini sağlamaktır.

- **Çocuğun Bakımı ve Eğitiminde Onun Yararını Gözetip Gerekli Kararları Alma**

Veli, ayırtım gücüne sahip çocuğun bizzat karar verebileceği işlemler dışında, çocukla ilgili her türlü eylemde karar verme hak ve görevine sahiptir (TMK m. 339/1). Söz konusu madde hükmü velayet hakkının kapsamıyla ilgili olarak anne-babanın çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda alacakları kararlarda onun "yararını" göz önünde tutacaklarını belirtmiştir. Madde, açıkça çocuğun yararından söz etmesi ve keza TMK m. 339/3 hükmünde anne-babanın çocuğu eğitme görevinin tek yönlü olmadığını, bu görevin ifasında çocuğun kişiliğinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulaması sebebiyle önemlidir.

Çocuğun kişiliğine saygı göstermenin bir görünüm şekli, velinin, çocukla ilgili işlemlerde, onun bilinç düzeyine uygun olarak fikir beyan etmesine olanak vermeleri ve çocuğun maul istek ve arzuları çerçevesinde de hareket etmeleridir.

Çocuğun iyi bir şekilde yetiştirilmesi çocuk ve anne-babanın karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan ilişkilerinin bir sonucudur. Çocuğun kişiliğini ezici, özgüvenini sarsıcı fazla otoriter yaklaşım, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkiler. Bu nedenle anne-babanın, çocuğun olgunluğu ölçüsünde onun kendi hayatını düzenlemesine imkan vermeleri (TMK m. 339/3-c.1) gereği ve çocuğun kendi başına karar alabilme yetisini erken yaşta kazanmasına olanak tanınmaları çocuğa kendi ayakları üzerinde durabilecek bir kişilik kazandıracaktır.

Çocuğun hayatını düzenlemesi ile kast edilen çocuğun idraki ve olgunluğu ölçüsünde günlük yaşantısını kendi arzusu doğrultusunda düzenlemesi, arkadaşlarını kendi seçmesi, kiminle, ne ölçüde görüşeceğine kendisi karar vermesi, kısaca çocuğa kendi başına hareket edebilme imkanı tanımaktır.

Çocuğun kendi hayatını düzenleme hakkı, onun kendi başına dilediği hukuki işlemi yapması anlamına gelmez. Velinin çocuğu temsil etme hakkı devam edecektir.

Anne-baba, çocuğa ilişkin önemli konularla ilgili alacakları kararlarda, çocuğun olgunluğuna bağlı olarak onun görüşlerini göz önünde bulundurmalıdırlar (TMK m. 339/ III-son). Bu hüküm, hukuki muamele niteliğinde olsun ya da olmasın çocukla ilgili bütün işlemlerde çocuğa görüşlerini açıklama imkanı vermesi ve beyan edilen iradenin de dikkate alınacağını açıkça düzenlemiş olması itibarıyla çok önemli bir hükümdür.

Çocuğun yararının korunması açısından, onun kendi fikrini beyan edebilecek zihinsel olgunluğa erişmiş olması halinde kendisiyle ilgili konularda görüş bildirmesi ve bu görüşlerinin de dikkate alınmasına ilişkin temel düşünce, kaynağını Anayasa'nın 25 ve 26.maddelelerinden, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nden almaktadır.

ÇHS m. 12 hükmü gereği çocuk görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir.

ÇHKİAS m. 3 ve m. 6'da, çocuğu ilgilendiren davalarda gerek dava esnasında, gerekse karar aşamasında çocuğa danışılmak ve onun kendi görüşünü bildirmesine imkan tanımak gerekliliği vurgulanmıştır.

TMK m. 339/III hükmünde geçen "önemli konular" çocuğun gerek mal varlığı, gerekse kişi varlığına ilişkin olabilir. Çocuğun hangi okula gideceği, nerede/kimin yanında oturmak istediği, almak istediği meslek eğitimi, geleceğini ne şekilde yönlendirmek istediği, mal varlığını ne surette değerlendirmeyi düşündüğü veli tarafından, çocuğu temsilen yapılacak işlemlerde göz önünde bulundurulacaktır. Çocuğun kendisiyle ilgili işlere katılarak söz sahibi olması görüş bildirme ya da işleme katılma, onay verme şeklinde gerçekleştirilebilir. Çocuğun iradesi böylelikle, anne-babanın temsil görevini icra ederken verecekleri kararları etkileyecektir.

Çocuğun idrak edebilme gücü ve geleceği öngörebilme kabiliyetine göre, veli çocuğun beyan ettiği, arzu ve görüşlerini değerlendirecektir. Bu bakımdan çocuğun görüşünü tamamen veya kısmen dikkate alabilecekleri gibi, sağduyudan uzak gördükleri görüşü dikkate almama hakları da mevcuttur. Bu imkan fıkra hükmünde geçen "olabildiğince" ifadesiyle kendilerine tanınmıştır. Ancak çocuğun arzu ve beyanlarını dikkate almadan çocuğu temsilen yaptıkları işlemler sonucu, çocuğun bedensel, psikolojik, zihinsel veya sosyal gelişimi tehlikeye düşecek olursa, başta TMK m. 346 olmak üzere, koruma tedbirlerine başvurulacaktır.

- **Çocuğun Velisinin Sözü Dinlemesi**

"Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür."(TMK m. 339/2).

Velayet hakkının icrası tek yönlü bir ilişki değildir. Tam tersine çocukla anne-baba arasında karşılıklı hak ve görevlerden oluşan bir ilişkidir. Bu nedenle anne-babanın çocuğu koru-

ma, menfaatlerini gözetme, kişilik değerlerine saygı göstermesine karşı çocuğun da ana babasının öğütlerini dinleme, uyarılarını dikkate alma yükümlülüğü mevcuttur. Çocuk, kendisinin yararı için anne-babasının istediği davranış ve işlemlerde bulunması, onların uyarılarını dikkate alarak yapmaması istenilen davranışlardan kaçınması gerekir.

Çocuğun anne-babasının sözünü dinleme görevi, anne-babanın velayet görevlerinin amacı ve çocuğun kişilik hakları ile sınırlı olup, anne-babanın hukuka, ahlaka aykırı buyrukları, keza çocuğun bedensel, zeka, psikolojik gelişimine, onun esenliğine aykırı istekleri karşısında çocuğun söz dinleme yükümlülüğü olmayacaktır.

Ayırtım gücüne sahip çocuğun fiil ehliyetinin genişlediği hallerde (örneğin TMK m. 16/1, 359/1 gibi) kendisi bizzat karar verme hakkına sahiptir. Ancak bu halde dahi çocuğun somut durumu iyi değerlendirememesi, davranışının ilerideki sonuçlarını öngörebilme imkanının anne-babasından daha dar olabilmesi sebebiyle, anne-babanın nasihatlerini dikkate alması gereklidir.

Çocuk, velisinin öğütlerini dinlemez, ikazlarına uymazsa velinin hiçbir surette çocuğun kişiliğini ezici ıslah tedbirlerine başvurması söz konusu olamaz. Zira çocuğun anne-babasına saygı göstermesi, korku ve şiddet ile sağlanamaz. Bu bakımdan çocuğun terbiye edilmesi amacıyla onu bedensel, psikolojik bakımdan olumsuz etkileyecek her türlü cezai tedbir, velinin terbiye ve eğitime görevini kötüye kullanması anlamındadır. Çocuğun velisinin sözünü dinlememesi, onlara itaatsizliği durumunda, veli, çocuğu öğretici şekilde eğiterek sözünü dinletmeye çalışması ve gerekiyorsa çocuk psikologlarından yardım alarak yapması gereken davranışları belirlemesi gereklidir. Veli çocuk arasındaki ilişkiyi karşılıklı olarak yıpranmış, veli çocuğuna söz geçiremez hale gelmiş ya da ancak dayak gibi şiddet yoluyla sözünü dinlettirebiliyorsa çocuk veli ilişkisine TMK m. 347/II çerçevesinde alınacak tedbirle müdahale etmek uygun olacaktır.

• Çocuğu ile Birlikte Yaşama Hakkı

Veli, velayet hakkının doğal sonucu olarak çocuğu ile birlikte yaşama, onunla aynı ortamı paylaşma hakkına sahiptir. Çocuk ve anne-babası arasındaki ilişki bir aile düzenini gerekli kılar. Çocuk, anne-babası ile birlikte aynı çatı altında, onların gözetiminde yaşayacaktır. Çocuğun yerleşim yerinin ilke olarak velisine bağlı olmasına ilişkin TMK m. 21/1 hükmü ile TMK m. 339/IV ile birbirini tamamlarlar.

Çocuk, yerleşim yerini belirleme hakkına sahip olan velinin rızası dışında evi terk edemez (TMK m. 339/IV). Çocuk, ancak velisinin rızası ile bir başka aile veya kurumda yaşayabilir. Bununla birlikte kanunun öngördüğü bazı hallerde çocuk, velinin rızasına bakılmaksızın velisinden alınarak bir aile veya kurum yanına bırakılabilir. Çocuğun gelişiminin tehlikede olması halinde, çocuğu korumak amacıyla onun velisinin yanından alınması (TMK m. 347), bu duruma bir örnektir. Anne-babanın çocukla bir arada, aynı çatı altında yaşama hakkı TMK m. 347 gereği ellerinden alınmış olsa bile, velayet hakkı devam ettiği sürece, çocuğun yerleşim yeri yine velisine bağlı olacaktır.

Velisi ile birlikte yaşayan çocuğun yaşadığı yerin sık sık değiştirilmemesi, özellikle çocuğun psikolojik gelişiminde zaman hissini yerleşebilmesi açısından önem taşımaktadır. Yapılan bilimsel araştırmalar özellikle küçük yaşta çocuklar bakımından onların sağlıklı gelişimi için belirli ve sürekli bir yerde oturma, sürekli ev veya okul değiştirmemenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu açıdan veli, çocuğu ile birlikte yaşayacağı yeri seçerken çocuğunun psikolojik durumunu da dikkate alarak, belirli bir süreklilik gösterecek yaşam şeklinin olmasına özen göstermelidir.

- **Çocuğun Adının Konulması**

TMK 339/son hükmünün düzenleniş yeri nedeniyle çocuğun adını koyma hakkının, velayet hakkına bağlı olduğu söylenebilir. Ancak bu görüşe karşı ana veya babanın, velayet hakkına sahip olmasalar da, çocuğa adını koyacakları, çocuğun ismini koyma hakkının, anne-babanın velayetten bağımsız olarak anne-baba olmaları sonucu sahip oldukları kişisel hakları olduğu görüşü de ileri sürülmektedir.

Çocuğun ön ismi, onun kimliğini ve cinsiyetini ortaya koyar. TMK 339/son gereği çocuğun adının seçilmesi anne-babanın görevidir. Çocuğun menfaatine aykırılık olmadığı ve keza ismin, sosyal hayatta taşıdığı fonksiyonu engelleyici olmadığı sürece anne-baba isim tercihini diledikleri gibi yapabileceklerdir.

Anne-baba çocuğun adını koyarken çocuğun menfaatini gözetme ilkesine uygun davranacaklardır. Çocuğa ileride alay konusu olacak ya da çocuğu bütün hayatı boyunca olumsuz etkileyecek garip isim vermemeleri gereklidir. İsim, çocuğun kişilik değerlerinden biri olup, anne-baba çocuğa isim koyarken, çocuğun tüm hayatı boyunca bu ismi taşıyacağını göz ardı etmemeleri gereklidir.

- **Çocuğu Olanakları Ölçüsünde Yetiştirme ve Eğitime Sağlama**

Velinin en önemli görevlerinden bir tanesi çocuklarını olanakları ölçüsünden iyi şekilde büyütme, yetiştirme, terbiye etmek ve gerekli eğitimi vermektir. Velinin bu görevi TMK 340'da hükme bağlanmıştır.

TMK 340 hükmü yakından incelendiğinde, maddenin kenar başlığında yer alan "eğitim" kavramının, hem çocuğun her açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, büyütülmesi ve terbiye edilmesini, hem de bedensel ve zihinsel özellikleri de dikkate alınarak uygun okul eğitimi almasını kapsayacak şekilde, en geniş anlamda kullanılmış olduğu tespit edilecektir. Bu açıdan madde 340'daki eğitim, hem teknik anlamda okul eğitimi, hem de madde 339/1'da yer alan çocuğun bakımı, yetiştirilmesi, terbiye verilip büyütülmesini de kapsayacak şekildeki eğitimi içermektedir.

Velinin çocuğu bakıp, büyütüp yetiştirmesi ve gereken okul eğitimini sağlama görevinin sınırını, gerek kendisinin mali, sosyal ve kişisel imkanları, gerekse çocuğun eğilim ve yetenekleri çizer. Çocuğa verilecek eğitimde, sadece velinin imkanlarının değil, çocuğun da eğilim ve yeteneklerinin de dikkate alınmalıdır (TMK 340/II). Bu kural, dar anlamda okul ve meslek eğitimi, geniş anlamda çocuğun yetiştirilip büyütülmesi, eğitilmesi için geçerli olacaktır.

Çocuğun gelişimi ve yeteneklerine uygun eğitimi vermek, velinin elindeki olanakları en verimli şekilde kullanması demektir. Velinin elinde olmayan olanakları kullanmadığını ileri sürerek, velayet hakkının gereği gibi yerine getirilmediği ileri sürülemez.

Çocuğu olanakları ölçüsünde yetiştirme ve eğitimini sağlama (TMK 340) görevi; çocuğun terbiye edilmesi, yetiştirilmesi, din eğitimi, meslek eğitimi ve engelliğü çocuğun eğitimi başlıkları ile incelenecektir.

- **Çocuğun Terbiye Edilmesi Hakkı**

Çocuğun terbiye edilmesi ile çocuğa belirli bir disiplin verilmesi kast edilir. Disiplin, çocuğa öğretici, düzenli davranış yeteneği kazandırmak, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme yetisini kazandırmak ve ahlaki gelişimini sağla-

maktır. Bu gelişim sağlanırken veli çocuğa, bedensel ve psikolojik yolla müdahalelerde bulunur. Çocuğa kızma, kulağını çekme, oyun araçlarını vermeme gibi. Ancak uygulamada bedensel ve psikolojik önlemlerin, eziyet ve pedagojik anlamda “istismar” niteliğine büründüğü görülmektedir. İstismar haline gelen terbiye etme usulleri, veliye karşı, velayetin kaldırılmasına varacak derecede ağır tedbirlerin alınmasını gerekli kılan bir durumdur. Zira çocuk terbiye edilirken, onun kendisine karşı özgüvenini kaybetmeden, kendi kendisini denetleme yeteneğinin verilmesi esas amaçtır. Yoksa çocuğun terbiye edilmesi, onun bedensel ve veya psikolojik şiddete, eziyete maruz kalması değildir. Çocuk ancak sevgi temeline dayanan disiplin ile sorumluluklarının bilincine varabilir.

Veli, çocuk terbiye ederken, terbiyenin çocuğa disiplin verme onu eğitime aracı olduğu unutulmadan, bu amaca uygun şekilde davranmak zorundadır. Anne-babanın bu yetkisinin sınırını ölçülülük ilkesi belirleyecektir. Ölçülülük ilkesi gereği, eğitsel açıdan elverişli, somut durumun koşulları gereği zorunlu ve makul ölçüde olan terbiye aracı seçilecektir.

Anne-babanın çocuğu yetiştirirken dayak atması, dövmesi çocuğun yetiştirilmesi bakımından artık bir eğitim aracı olarak görülmemektedir. Tam aksine dövmenin çocuğun sağlıklı gelişimine olumsuz etki eden bir araç olduğu bilimsel verilerle tespit edilmiştir. Dayak, çocuğun anne-babasına karşı korku, öfke ve kızgınlık içinde olmasına sebep olur. Çocuk saldırgan olmayı ve şiddet yoluyla sorunları çözmeyi öğrenir. Dayak, zayıf vicdan ve ahlak gelişimine yol açar.

Okul disiplini de, çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır olmalı (ÇHS m. 28) ve hiçbir çocuğun işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmamalıdır (ÇHS m. 37).

Anne-baba, çocuğu eğitime amacıyla terbiye ederken onun bedenini veya ruh sağlığını etkilemeyecek ölçüde “ceza” verebilecektir. Zira çocuğun yetiştirilmesinde onu ödüllendirmek kadar “ceza”landırma da etkili bir faktör olarak kabul edilmektedir. Ancak uygulanacak ceza çocuğa, çevresindekilere nasıl davranması gerektiğini öğretecek şekilde olmalıdır. Çocuğa bedensel veya psikolojik etki bırakacak türden, onun kişiliğini ezici, eziyet ve acı verici, şiddetli korku yaratıcı cezalar verilemez. Anne-babanın psikolojik rahatsızlığı, mali sıkıntıları, günlük yorgunluk veya öfkelerine hakim olamaması gibi nedenlerle çocuğa uygun olamayan tarzda davranmaları asla makul görülmez. Her ne şekilde olursa olsun çocuk üzerinde olumsuz etki bırakacak türden ölçüyü aşan bir “cezalandırma” velinin bu hakkının sınırlarını aşması anlamına gelecektir.

Çocuğun yetiştirilmesi için verilecek eğitimin onun yararına olması, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki ve sosyal yönden gelişimini hiçbir surette olumsuz şekilde etkilememesi gerekir (TMK m. 340).

Çocuğun yetiştirilmesi velayet hakkına bağlı görev ise de, eğer çocuk hukuken üçüncü bir kişi veya kurumda bulunuyorsa, çocuğu yetiştirme ve eğitime görevini fiili olarak çocukla ilişkide olan kişi ifa edecektir.

Anne-babanın çocuğu eğitime görevi ilk olarak aile içinde başlamaktadır. Aile, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki gelişimini sağlamakla yükümlüdür. Sadece çocuğun gelişimini olumlu yönde tamamlamasına özen göstermek değil, zaman içinde ortaya çıkacak ve çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecek tehlikeleri bertaraf etmek de velinin görevidir.

TMK m. 340/1'de çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanmasından söz eder.

Çocuğun bedensel gelişimi ile kast olunan velinin, çocuğun vücut temizliğine, kılık kıyafetine, beslenmesine, sağlığına özen göstermesi, çocuğa, onun bizzat kendisine bakabilmesi, kendisini idare edebilmesi için gereken eğitimi vermesidir.

Hastalıklı çocuğun tedavisinde ihmal göstermek, çocuğu bakımsız bırakmak velinin bakım görevini gereği gibi ifa etmemesi ve neticede TMK 346 vd.'da yer alan hükümlerin uygulanması sonucunu doğurur.

Çocuğun sosyal açıdan eğitilmesi, ileride kendisiyle ilgili kararları bizzat alabilme yetisine sahip, özgüveni olan bir kişi olarak yetiştirilmesi anlamına gelir.

Çocuğun ahlaki açıdan eğitilmesi, çocuğa toplumda genel olarak kabul gören ahlaki değerlerin verilmesi ile gerçekleşir. Böylelikle çocuğun her yönüyle dengeli gelişiminin sağlanması, sosyal çevresine uyumlu olması sağlanır.

Ahlaki açıdan verilecek eğitim, bir yönüyle de sosyal açıdan çocuğun eğitilmesidir. Zira ahlaki eğitim, çocuğun bağımsız ve özgür, kendi ayakları üzerinde durabilen, yaşadığı çevrede geçerli olan hukuk kurallarına ve yasaklara uygun davranan birey olarak yetişmesini sağlamayı hedefler.

Çocuğun zihinsel gelişimi ise, onun okul eğitimi ile ilgilidir. Aile içi eğitimiyle birlikte anne-babanın, çocuğa, onun şahsi özelliklerini, bedensel ve zihinsel yeteneklerini ve eğilimlerini de dikkate alarak okul ve mesleki eğitimi verme görevleri “eğitimin” bir parçası olarak aynı maddenin ikinci fıkrasında yer almaktadır. Anne-baba, çocuğa, ona uygun eğitim olanağı sağlarken, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kendi mali imkanları, yaşam düzeyleri, dünya görüşleri ölçüsünde hareket edeceklerdir.

Çocuğun okul eğitimi ile ilgili olarak ÇHS m. 27 ve özellikle bu maddenin üçüncü fıkrasına değinmek gereklidir. Söz konusu maddede çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğunun, sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun anne-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düştüğü fakat devletin de çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alacağı ve maddi yardım ve destek sağlayacağı ifade olunmaktadır.

Türk Hukuku bakımından anne-baba, çocuğunun ilköğretime devam edip etmemesine karar verme hakkına ya da çocuklarından hangisinin bu eğitimi alacağı hususunda “özgür” karar verebilme imkanına sahip değildir. Anayasanın 42. maddesi gereğince, kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Yine Anayasa'nın aynı madde hükmü gereği, ilköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Anayasamızdaki bu hükme paralel hükümler, Milli Eğitim Temel Kanunu 4, 7, 22, 24'te, İlköğretim ve Eğitim Kanunu 1, 2, 4, 9'da, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Açık İlköğretim Okulu Yönetmeliği'nde mevcuttur.

Bu konuyla ilgili olarak ÇHS'nin 28. maddesinde ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olması, taraf devletlerin orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmenin 29. maddesinin (a) bendinde taraf devletlerin, çocuk eğitiminde çocuğun kişiliğinin, zihinsel, bedensel yeteneklerinin gelişmesi amaçlarına yönelik eğitim vermelerinden söz edilmektedir.

Çocuğun psikolojik gelişimi ise çocuğun bebekliğinden itibaren ihtiyaç duyduğu sevgi ve güven duyacağı koruyucu ortamı çocuğa sağlamaktır. Anne-baba arasındaki ilişkinin de çocuğun psikolojik gelişiminde büyük önemi vardır. Eşlerin tartışmaları, kavgaları, şiddete başvurmaları da çocuğun psikolojik gelişimini olumsuz etkilemektedir.

- **Çocuğun Meslek Eğitimi**

Veli, çocuğun mecburi ilköğretimi almasından sonra onun yeteneklerini geliştirici, eğilim ve arzusuna uygun meslek (bu anlamda lise ve yüksek okul eğitimi) olanağı sağlayacaktır. Velinin bu görevini yerine getirmemesi halinde çocuk, velisine karşı kendisine meslek eğitimi verilmesini talep etme hakkını haizdir.

Çocuğun normal okul eğitiminden sonra, eğilim ve arzusuna göre meslek eğitimi veya yüksek okul eğitimi alma hakkı, velinin çocuğa gerekli okul ve mesleki eğitim olanağı sağlaması, çocuğun o eğitim süreci sonunda meslek edinebilecek bir imkana kavuşması demektir. Ancak TMK m. 340 hükmü, velinin çocuğa mevcut tahsilinden sonra ikinci bir yüksek okul eğitimi ya da lisans üzeri eğitim almasını sağlama görevi yüklememektedir. İsviçre Federal Mahkemesi ikinci meslek eğitimini almayı talep hakkının -ilk mesleki eğitim çocuğun eğilim ve yeteneklerine uygun ise- mevcut olmadığına karar vermiştir. Aynı kararda ayrıca anne-babanın çocuğun bakım ve eğitim giderlerini karşılama görevlerinin, çocuğun ergin olmadan evvel var olan eğilim ve yeteneklerine göre başlamış ve devam etmekte olduğu eğitim giderleri ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle çocuğun ergin olmasından sonra keşfettiği yeni eğilimlere göre başka eğitim imkanlarına başvurması durumunda artık anne-babanın eğitim masraflarını karşılama görevi yoktur.

Çocuğun meslek eğitimi, lise, yüksek okul, üniversite öğrenimiyle ilgili kararlarında anne-baba ile çocuğun müştereken karar vermeleri en uygun çözümdür. Çocuğun almak istediği eğitim, gideceği okul, yapmak istediği meslek eğitimine ilişkin olarak ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda, çocuğun niyet ve isteklerinin (kapsisleri değil) velisi tarafından dikkate alınması gereklidir (TMK m. 339/III). Zira çocuğu ileride hiç istemeden yapacağı bir meslek eğitimine zorlamak, onun bütün hayatını etkileyecek şekilde mutsuz kılacaktır. Kaldı ki, anne-babanın, çocuğun yeteneklerine apaçık aykırı olan mesleki eğitimi alması hususunda ısrarlı davranışları veya başlanmış olan eğitime haklı bir neden olmaksızın ara verdirmeleri çocuğu olanakları ölçüsünde yetiştirme, eğitimi sağlama (TMK m. 340) yükümlülüğüne aykırılık teşkil edecektir.

Anne-baba ve çocuk arasında alacağı mesleki eğitimi bakımından görüş farklılıkları ortaya çıkar ve bir uzlaşma sağlanamazsa çocuğun kendi geleceği ile ilgili olarak verdiği karara üstünlük tanınarak, çocuğun arzusunun ve eğilimlerinin (kısaca çocuğun yararının), anne-babanın arzusunun önünde yer alacağı kabul edilmektedir. Neticede ayırtım gücüne sahip, ne istediğini bilecek ve bu hususa kendi iradesini oluşturabilecek düzeye gelmiş çocuğun, henüz ergin olmasa da, iradesine öncelik tanınmalıdır. Ancak çocuğun gerçekte kendi yetenek ve kapasitesini ölçmeden, çevre ve arkadaşlarının etkisi ile mesleki eğitimi belirlemesi, onun menfaatini gerçekleştirmekten uzak ise, bu takdirde çocuğun arzusuna sınır çizilmelidir.

- **Engelli Çocukların Bakımı**

Anne-baba, bedensel ve/veya zihinsel bakımdan eğitimleri için özel ihtimam gereken çocuklarına, gereken özeni göstermek, onların bu özelliklerine uygun eğitimi almalarını sağlamakla yükümlüdürler. Anne-baba, çocuktaki bedensel veya zihinsel eksikliği fark

ettikleri zaman olabildiğince en erken sürede harekete geçerek, çocuğa uygun eğitim imkanlarını araştırıp bulmalıdırlar. Zira bedensel veya zihinsel engelli çocuklara uygun eğitim verildiği takdirde sosyal hayata uyum sağlayabilmekte, kendi özelliklerine uygun meslekler edinebilmektedirler.

Şüphesiz anne-babanın bu yükümlülüğü yerine getirilebilmeleri açısından, ailenin yaşadığı yerde kamusal veya özel kurumlarca engelli çocuklara sunulabilen eğitim olanaklarının mevcut ve velinin iktisadi durumunun özel eğitimi sağlamaya müsait olması gerekir.

Her çocuğun zihinsel, psikolojik, ahlaki ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkı vardır (ÇHS m. 27/b.1). Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun anne-babasına aittir, ancak Devlet de anne-babayı bu konuda desteklemekle yükümlüdür.

Bedensel veya zihinsel engelli çocuklarda, çocuğun korunması bakımından velinin, çocuk henüz ergin olmadan evvel, ergin olduktan sonra onu hukuken temsil edecek yasal temsilcinin tayini için gerekli işlemlere başlamaları uygun olacaktır (TMK m. 419/II). Bu sayede çocuğun ergin olması ile kendisine yasal temsilci atanması arasında geçecek süre içinde, bu kişinin menfaatlerinin korunması imkanı da sağlanmış olacaktır.

Çocuğun TMK m. 340 kapsamında alacağı eğitimde onun eğilim ve yetenekleri değil, velisinin de gerek mali, gerek sosyal yaşam düzeyi dikkate alınacaktır. Bu nedenle çocuğun devlet okulunda yeteneklerine, bedensel ve zihinsel gelişimine uygun eğitim alamaması halinde, velinin mali olanakları elverdiği takdirde çocuğun özel okula yollanması bir gereklilik arz edecektir.

- **Çocuğa Dini Eğitim Verilmesi**

Anne-baba çocuğun dini eğitimini belirleme hakkını haizdirler (TMK m. 341/I). Buna göre veli sıfatıyla anne-baba çocuğun dini eğitim alıp almayacağına, alacaksa ne şekilde bir eğitim alacağına yine çocuğun eğitimini ve yetiştirilmesini sağlama yükümlülüğü (TMK m. 340/I) ile ilgili ilkeler çerçevesinde bizzat karar vereceklerdir.

Dini eğitim verme, velayete bağlı bir hak olduğu için, çocuğun velisinden ayrılmış ve bir başka aile veya kurum yanında yaşıyor olduğu durumlarda da, çocuğa dini eğitim verme hakkı sadece velide olacaktır.

Dini eğitimi verme hakkı, velayete bağlı bir hak olduğundan velayetin eşlerden birinden alındığı durumlarda, velayet hakkını haiz olan taraf çocuğa dini eğitimi verme hakkına sahip olacaktır. Boşanma durumunda da çocuğa dini eğitimi, velayeti kendisine bırakılan eş verecektir.

Dini eğitimin eşlerden sadece velayet hakkına sahip olanda kalması, özellikle eşlerin farklı dine veya mezheplere bağlı olmaları halinde önem kazanır. Doktrindeki hakim görüş kabul edildiğinde velayet hakkına sahip olmayan eşin dini eğitim verme hakkı da ortadan kalkar. Bununla birlikte eğer eşler farklı dine veya mezhebe mensup iseler, velayet hakkına sahip olmayan ancak çocukla kişisel ilişki sürdürme hakkına sahip eşin (veli sıfatını taşımayan ana veya babanın) çocuğun psikolojik gelişimini tehdit etmediği sürece kendi dini veya mezhebinin koşulları ve fikirlerini çocuğa öğretmesinde bir sakınca olmamalıdır.

Şu hususu vurgulamak gerekir ki, dini eğitim çocuğun psikolojik gelişimini tehlikeye sokmamalıdır. Çocuğun kişiliğinde değişim yapan, onu çevresine ve topluma yabancılaştıran,

kendisi gibi düşünmeyenleri düşman gözüyle görece şekilde bağınaz olarak eğiten din eğitimi çocukla ilgili koruma önlemlerinin alınmasına, bu anlamda en ağır tedbir olan velayet hakkının kaldırılmasına dahi neden olacaktır.

Çocuğun dinini değiştirme, çocuğun kişilik haklarına müdahale teşkil edeceğinden, ayırtım gücü ölçüsünde, bizzat onun rızası alınmadıkça mümkün olamayacaktır.

Velinin çocuğa dini terbiye verme ile ilgili velayetten doğan haklarını sınırlayacak şekilde gerek birbirleriyle, gerekse üçüncü kişilerle yapacakları her türlü anlaşma da geçersizdir (TMK m. 341/II). Bu anlamda nişanlıların evlenmeden evvel veya evlendikten sonra birbirlerine verdikleri taahhütler, boşanan eşlerin birbirlerine taahhütleri, anne-babadan birinin ölümüne bağlı tasarrufla diğerini belirli bir yükümlülük altına sokması hukuken sonuç doğurmaz.

- **Çocuğu Temsil Yetkisi**

Velayet hakkını haiz anne-baba çocuğun üçüncü kişilerle olan işlemlerinde onun yasal temsilcisidirler (TMK m. 342/I).

Veli, kanunen çocuk adına yapamayacağı işlemlerde ve ayırtım gücüne sahip olmayan çocuğun “mutlak surette” kişiye sıkı surette bağlı haklarını kullanmada temsil yetkisini haiz değildir. Bunun dışındaki işlemlerde çocuk adına onun yasal temsilcisi sıfatıyla hareket eder.

Çocuğun ayırtım gücü mevcut olduğu takdirde sınırlı ehliyetsiz durumundaki çocuğun fiil ehliyetinin genişlediği haller dışında, anne-baba, çocuğu borç altına sokacak işlemlere izin/icazet vermek suretiyle ya da bu işlemleri bizzat onun adına yapmak suretiyle de yerine getirebilir.

Velinin temsil yetkisi sadece çocukla ilgili işlemlerde değil, çocukla ilgili davalarda onun temsil edilmesini de kapsar.

Veli, kanuni sınırlar içinde çocukla ilgili bütün işlemlerde çocuğun yasal temsilcisidir. Ancak veli temsil yetkisini kullanırken onun yararını ön planda tutmak ve çocuğun olgunluğu ve idrak yeteneği ölçüsünde fikrini alarak hareket etmek zorundadır (TMK m . 339 ve m . 342). Bu bakımdan velinin çocuk adına yapacağı bir işlemde çocuğun iradesinin önem taşımaması, ancak çocuğun ya kendi fikrini oluşturma bilincine, zeka olgunluğuna sahip olamaması ya da buna sahip olmasına rağmen genel olarak işin mahiyeti ile ilgili isabetli bir öngörüyü haiz olamaması durumunda mümkün olabilir.

Temsil yetkisinin kapsamının sınırı çocuğun menfaatine uygun davranma olarak belirlendiğinden (TMK m. 342/I), velinin çocuğun menfaatlerine aykırı davranması durumunda, yetkisiz temsil söz konusu olacaktır. Söz konusu halde velinin yapmış olduğu işlem temsil olunan küçüğü bağlamayacaktır. Yetkisiz temsilci durumundaki veli BK m. 39 hükmüne kıyasen üçüncü kişinin zararını tazmin edecektir.

Velinin çocuğu temsil etme hak ve yetkisi, velayet hakkına bağlı olduğu için velayet hakkının kaldırılmış olduğu ya da veli ile çocuğun menfaatlerinin çatıştığı hallerde velinin temsil yetkisinden söz edilemeyecektir.

Veli ile çocuğun menfaatinin çatışması iki sebepten ileri gelebilir. Bunlardan biri TMK m. 345, diğeri ise TMK m. 426/b.2'deki haldir.

Kural olarak anne-baba velayet hakkını birlikte haiz olduklarından, çocuğu da temsil yetkisi her ikisindedir.

Veli, çocuğu temsil hak ve yetkisini kullanırken onun kişilik haklarına saygı gösterecektir. Çocuğun hak ve fiil özgürlüklerini, manevi değerlerini, onurunu, yaşam ve bedensel bütünlüğünü, sağlığını, iktisadi geleceğini hukuka ve ahlaka aykırı olacak derecede sınırlandırılan anlaşmalar (TMK m. 23 gereğince), bizzat çocuk tarafından ya da veli ya da kayyım aracılığı ile yapılsalar dahi geçerli olmayacaklardır (BK m. 27). Öte yandan çocuğun ayırtım gücü olduğu takdirde, velisinin onu temsilen yaptığı işlemlerde çocuğun görüşünü de alması gereklidir (TMK m. 339/III).

- **Çocuğun Ailesine Haber Verilmesini İsteme Hakkı ve Ailenin Katılım Hakkı**

Bir anne ve baba, çocuğunun kolluk biriminde veya adliyede ya da hastanede bulunmasından endişe duyar. Çocuklarının yanında bulunmak ve adli süreci yakından takip etmek ister. Hiç şüphesiz ki; ailesi tarafından ihmal ve istismar edilme durumu söz konusu değilse karakoldaki veya adliyedeki bir çocuk da, adli süreç boyunca anne ve babasına ihtiyaç duyar, bir yetişkinin, bir yakınının yanında bulunmasını ister.

Her aile de çocuğunun nerede olduğu ve hakkında yapılan işlemlerin ne olduğunu bilme ve kararlara katılma hakkına sahiptir.

Çocuk için bu hak şunları kapsar;

- Bulunduğu yeri ve nedenini haber verme
- Ailesinden bir birey ile görüşme ve yanında olmasını isteme
- Ailesinin kendisinin ve haklarının korunması için gerekli tedbirleri almasını isteme.
- Aile için bu haklar şunları kapsar;
- Çocuğunun bulunduğu yer ve nedeni hakkında haberdar edilme, bilgilendirilme
- Hakları hakkında bilgilendirilme
- Yardım alabileceği kurumlar/hizmetler hakkında bilgilendirilme
- İtiraz ve başvuru usulleri hakkında bilgilendirilme
- Çocuğu ile görüşme ve yanında bulunma
- Görüşünün alınmasını isteme
- Kararlara karşı itiraz etme

Ailenin bilgilendirilme ve katılım hakkının tek istisnası, çocuğun yararının aksini gerektirmesidir. Eğer ailenin çocuğu suça ittiği veya istismar ettiği düşünülüyorsa ve çocuğun güvenliği gerektiriyorsa bu durumda ilk anda aileye haber verilmemelidir.

- **Sınırlı Ehliyetsiz Küçüğün Evlenme ve Nişanlanmasına Rıza Gösterme Hakkı**

Velinin velayetten doğan bir başka yetkisi de, çocuğun evlenme ve nişanlanmasında rıza göstermesidir (TMK m. 118 ve m. 126). Ancak veli, çocuğun menfaatini dikkate almayıp, rızasını haksız yere vermekten kaçınırsa, mahkemeye başvurularak hakimnin onayının alınması mümkün olabilecektir.

4.2.2

Velinin Veli Sıfatına Bağlı Olmaksızın Sahip Olduğu Hak, Görev ve Yetkileri

Kanunun bizatihi anne-baba sıfatına bağladığı hak ve görevler, velayet hakkına bağlı olmadıkları için, velayet hakkı kalkmış olsa da devam ederler. Bu kısımda velayet hakkına sahip olmayan anne-baba ile çocuk arasındaki hukuki ilişkilere değinilecektir.

- **Çocuğun Bakım ve Eğitim Giderlerinin Karşlanması**

Velayetin kaldırılması halinde dahi, ana ve babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılama yükümlülükleri devam eder (TMK m. 350 / I).

Görüleceği üzere velayet hakkını haiz olmasa da anne-baba, çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için öncelikle sorumluluk taşıyan kişi durumundadırlar. Bu görev soybağından kaynaklandığı için (TMK m. 327), velayet hakkından bağımsız olarak mevcuttur. Dolayısıyla velayet hakkına sahip olmasa da ana/baba, çocuğun bakım ve eğitim masraflarını TMK m. 328'deki sürenin sonuna kadar karşılamak zorundadırlar.

- **Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkı**

Boşanma ve ayrılık davaları dışında, koruma tedbirleri çerçevesinde anne-babadan velayet hakkının kaldırılması sonucu çocuğa vasi atandığı hallerde, çocuk kendisine bırakılmış olan kişi veya kurum, çocuğun menfaatlerini tehlikeye düşürmediği sürece çocuğun ana babası ile görüşmesine, kişisel ilişki kurmasına izin verebilecektir (TMK m. 323). Anayasanın 41. maddesi de kişisel ilişkiyi çocuğun bir hakkı olarak koruma altına almıştır (Anayasa m. 41).

Anne-babanın velayet hakkı ellerinden alınmış olsa bile, vesayet altına konulan çocuğun eğitimi, evlenmesi gibi şahsını ilgilendiren konularda mümkün olduğu takdirde anne-babanın görüşlerinin dikkate alınması keza çocuğa verilecek din eğitiminde vasinin, anne-babanın dini görüşlerine uygun davranması, anne-babanın çocuk çok küçük olduğu için henüz çocuğa dini eğitim vermeye başlamamış olduğu ihtimalde vasinin, anne-babanın dini eğilimlerine göre hareket etmesi gerekmektedir.

Anne-baba, çocuğun kanuni temsilcisi olan vasinin görevlerini gereği gibi yapmaması durumunda vesayet makamına karşı şikayette bulunma hakkına sahiptir (TMK m. 461/I).

- **Çocuğun Mallarını Kullanma Hakkı**

Anne-baba kusurları nedeniyle velayet hakkını kaybetmedikleri sürece çocuğun mallarını kullanabilirler (TMK m. 354).

Kullanmada ilk kural, öncelikle çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınması, onun ihtiyaçları giderildikten sonra aile birliği için harcama yapılmasıdır. Anne-babanın kendi şahsi ihtiyaçları için çocuğun mallarını kullanma hakları yoktur. İkinci kural ise, anne-baba ancak yasada belirtilen sınırlar çerçevesinde bu haklarını kullanabileceklerdir (TMK m.357-359).

Çocuğun mallarının kullanımının ana ve/veya babadan alınması için, kusurlu davranışlarının sonucu velayet hakkı ellerinden alınmış olmalıdır. Kullanmanın nasıl olacağı TMK 355 ve devamı maddelerinde yer alan hükümlerde belirtilmiştir.

- **Anne-Babanın Veli Sifatından Bağımsız Olarak Rızasının Aranması**

Yukarıda çocuğun fiil ehliyetinden söz ederken pek çok hukuki işlemde velisinin (velisinin olmaması durumunda yasal temsilcisi olacak vasinin) rızasının arandığından söz edilmiştir. Ancak kanun koyucu bazı hükümlerde veli sıfatından bağımsız olarak anne-baba sıfatını taşımaları sebebiyle bu kişilerin çocukla ilgili işlemlerde onay vermelerini gerekli görmüştür. Anne-babadan velayet hakkı alınmış olsa dahi, çocuğun anne-babası olan kişilerin çocukla ilgili işleme onay vermesi gerekli görülmüştür. Bu konuda en iyi örnek çocuğun evlatlık verilmesi olarak halk dilinde ifade edilen çocuğun evlat edinilmesidir.

Evlat edinmede anne-babanın, veli sıfatını taşıyıp taşımadığına bakmadan sadece anne-baba olması nedeniyle rızalarını aranmaktadır (TMK m. 309). Evlat edinmede anne-babanın rızası bazı hallerde aranmayacaktır (TMK m. 311). Anne ve/ veya babanın kim olduğu veya uzun süreden beri nerede oturduğu bilinmiyorsa ya da ayırtım gücünden sürekli yoksun iseler ana ve/veya babanın, çocuklarının evlat edinmesinde rızaları aranmaz. Keza anne ve/veya baba, çocuğa karşı göstermek zorunda oldukları özen yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmemişlerse yine böyle davranmış olan ana ve/veya babanın rızası aranmaz.

- **Velinin Haksız Olarak Rıza Göstermemesi Hali**

Böyle bir durumda eğer velinin izin vermemesi tamamen keyfi ya da düşüncesiz davranışından kaynaklanıyor ve neticede çocuğun menfaatine aykırı bir sonucun doğumuna sebep olacak ise ilk ihtimal, velinin temsil yetkisini (hakkını) kötüye kullanıyor olduğudur. Kötüye kullanılan hak, hak sahibine koruma sağlamayacağından (TMK m. 2/11), izin vermesine rağmen işlem, izin varmış gibi geçerli ve bağlayıcı olacaktır.

Çocuk, rıza beyanında bulunmayan velisine karşı, hakimden yardım isteyebilir (TMK m. 346). Kanun koyucu kanuni temsilcinin evlenmeye izin vermesiyle ilgili olarak hakkın kötüye kullanıldığı durumlar bakımından da benzer bir usul öngörmüştür (TMK m. 128). Bu durumda da çocuk hakime başvurabilecek ve hakim, durumu çocuğun menfaatine gördüğü takdirde bizzat kendisi karar verebilecektir.

4.3

AİLENİN ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDEKİ ROLÜ

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ilkeler, öncelikle çocuğun ailesinin desteklenmesi suretiyle aile içinde korunmasını ısrarla önermektedirler. Aile çoğu zaman sorunun kaynağı olarak görülse de aynı zamanda pek çok çözümün de kaynağıdır.

Özellikle, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler (Riyad) İlkeleri, ailenin ve çocuğun ailesi içinde korunmasının desteklenmesini, çocuğun sosyalleşme ihtiyaçlarının karşılanmasını, çocuk suçluluğunun önlenmesinde en etkili faktörler arasında görmektedir.

4.3.1

Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Yerine Getirme Konusunda Desteklenmesi

- **Ailenin Bulunması ve Davet Edilmesi**

Ailelerin bir kısmı, durum kendilerine bildirildiğinde hemen çocuğunun bulunduğu yere gidecektir. Ancak çocuğu karakolda veya adliyede bulunan bir aile bazı kaygılar nedeniyle adalet sistemi çalışanları ile ilişki kurmaktan kaçınabilir. Ailelerin bir kısmı şu kaygıları taşır:

- Çocuğu ile ilgilenmediği için suçlanma
- Bir cezaya maruz kalma
- Azarlanma veya küçümsenmeye maruz kalma
- Nereye gideceğini, kiminle temasa geçeceğini bilmeme
- Çocuğun sorununun çözümünde nasıl bir rol üstelenebileceğini bilmeme ve/veya isteksiz olma
- Çocuğun yaptığı veya başına gelen şeyden utanma

Bu kaygıların aşılabilmesi sorunun farkında olan ve sabırlı d avranabilen profesyonel bir yaklaşımı gerektirir. Aileler temas kurma konusunda çocuk adalet sistemi çalışanları kadar istekli olmayabilirler. Bu nedenle bu teması sağlama yükümlülüğü çocuk adalet sistemi çalışanına aittir. Çünkü çocuk adalet sistemi çalışanı, aile çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirmede yetersiz kaldığı durumlarda devreye girerek sorunu çözmekle yükümlü ve kamu hizmeti sunan bir kişidir. Bu nedenle ailenin katılımını sağlamak, işin doğası ve çalışanın mesleki sorumluluğunun gereğidir.

İlk temas telefon ile sağlanmalıdır

Bir çocuğun ailesine bilgi vermek ve onu sürece katmak için uygun bir telefon ile ilk temas sağlanmalıdır. Bu görüşmede görüşmecisi sırasıyla;

- Kendini tanıtmalı,
- Görevi hakkında bilgi vermeli
- Arama amacını söylemeli,
- Çocuğun durumu (sağlığı, yanında kimlerin bulunduğu vb.) hakkında bilgi vermeli,

- Çocuğun bulunduğu yer ve hakkında yapılan işlem hakkında bilgi vermeli,
- Aileden beklentinin ne olduğunu açıklamalıdır.

Aile telaşlı olabilir ve söylenenleri anlayamayabilir. Arada bir soru sorarak anlaşılıp anlaşılmadığını teyit etmek yararlı olur.

“Örneğin; Ben Emel Sağlam. Sosyal hizmet uzmanıyım. İstanbul Çocuk Mahkemesinden arıyorum. Oğlunuz / kızınız ile ilgili. Kim olduğumu anlayabildiniz mi acaba?”

Bazen aile bu konuda bir şey yapmayı reddediyor olabilir ya da bir şey yapamayacağına inanıyor olabilir. O zaman çocuğu ile ilgilenmenin onun yasal sorumluluğu olduğunu hatırlatmak ve konuşmayı kesmesini önlemek gerekir.

Örneğin; “Çocukla ilgili siz bu düşüncede olabilirsiniz ancak yasal sorumluluklarınız için konuşmamız gerekir” gibi iletişimi sürdürücü konuşmalar denenebilir.

Ailenin katılımını sağlayabilmek için seçenek sunmak da iyi bir yöntemdir. Bazen evde küçük bir çocuğu olan anne onu bırakıp çıkamıyor olabilir veya parası olmadığı için gelemiyor olabilir. Bu nedenle yapılacak işin amacına uygun ise seçenek sunmak işe yarayabilir. “Siz gelebilir misiniz, biz de gelebiliriz”. gibi.

Aynı zamanda bu çağrıya uymanın bir zorunluluk olduğunu görebilmesi için gelmemesi durumunda ne olacağına ilişkin uyarıların açıkça yapılması da gerekir. Bu uyarılar, aileye uygulanacak yasal yaptırımları da içermelidir. Örneğin, çocuğun aileden alınacağı, koruyucu aileye verilebileceği, ailenin velayet hakkının kaldırılmasına karar verilebileceği, ailenin eyleminin suç oluşturması durumunda soruşturma başlatılacağı gibi.

Karakolda, savcılıkta veya mahkemede yürütülen işlemlerde çocuğun yanında olmak aile için zorunluluktur. Bu gibi durumlarda çağrılan aileye destek hizmetlerini de bildirmek gerekir. Örneğin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu’ndan yol giderleri için destek almak, barodan hukuki yardım için avukat talep etmek gibi.

Aile ile görüşme yapacak kişinin bu sürece inanıyor olması sonuç bakımından önemlidir. Çocuk adalet sistemi çalışanının; çocuk veya ailenin özelliklerine karşı önyargılardan uzak, anlayışlı, dinleyen, yardıma ve kazanmaya aday bir tutuma sahip olması da işi kolaylaştırıcıdır.

► **Adrese gidilmesi:** Bazı durumlarda adrese gidilmesi gerekir. Sosyal çalışma görevlileri ve denetim görevlileri görüşme için ikinci teması, aileyi ziyaret ederek sağlarlar. Ailenin telefon görüşmesine rağmen gelmediği durumlarda, bunun sebebini anlamak ve ailenin sürece katılımını desteklemek için adreste ziyaret önemlidir.

Kolluk, çocuğun ailesini bulmak ve teslim etmekle yükümlüdür (ÇKKY m.16). Çocuğun ailesinin başka bir şehirde olması veya bulunamaması gibi çocuğun tesliminin hemen mümkün olmadığı durumlarda, kolluk çocuğu ASPB’ye teslim ederek, çocuğun ailesine teslimine kadar bakım ve gözetim altında bulundurulmasını temin eder.

Ailenin karakolda hazır bulunmadığı durumda kolluğun adres tespiti için çocuğun verdiği adrese gitmesi, çocuğun durumunu anlamak ve alınması gereken tedbiri belirlemek bakımından önemlidir. Çünkü eğer adres tespiti doğru yapılmaz ise çocuğu bulmak ve onu korumak mümkün olamamakta ya da geç kalınmaktadır. Bu nedenle, işlemlere başlandığı anda ya da en kısa zamanda yapılmalıdır.

Bu aynı zamanda çocuğun risk altında olup olmadığını tespit etmek için de önemlidir. Soruşturma ve kovuşturma aşamalarında ise savcılıklar veya mahkemelerce kolluktan adres tespiti yapılması istenebilir.

► **Yazılı Davet:** Veli veya vasinin yargılamaya katılımının sağlanması gerekli ve kanun hükmü uyarınca zorunludur. Çocuk Koruma Kanunu'nun 22. maddesinde ve CMK'nın 155/1 maddesinde sanık çocuğun kanuni temsilcisinin duruşmaya çağrılacağı, gelip beyanda bulunmak istediği takdirde beyanının alınacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükmün yerine getirilmesi amacıyla yapılacak çağrıda kanuni temsilcinin niçin çağrıldığı belirtilmeli, duruşmaya geldiğinde de mümkün olduğunca katılımı sağlanıp, beyanı alınmalıdır. Ancak bu beyan alma suç konusu olaya ilişkin tanıklık niteliğinde ise, tanıklığa ve tanıklıktan çekinmeye ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir.

Çocuğun kanuni temsilcisinin çağrılmasına ilişkin bu hükümler kanuni temsilcinin yargılamadan ve suç konusu fiilden haberdar olmasını sağlayacağı gibi yargılama sırasında ve sonrasında verilecek koruyucu ve destekleyici tedbirler ile seçenek yaptırımların veya denetimli serbestlik hükümlerinin uygulanmasında kanuni temsilcinin işbirliğinin ve katılımının sağlanmasını da mümkün kılar. Böylece çocuğun tekrar suç işleminin önlenmesi bakımından ailenin etkin desteği sağlanmış olur.

CMK'nın 185. maddesi uyarınca çocuk hakkındaki yargılama kapalı yapılır. Davet edilen kanuni temsilci gelmiş ise duruşmaya katılabileceğinden söz konusu kapalılık kanuni temsilci hakkında uygulanmaz.

• **Ailenin Bilgilendirilmesi ve Ailenin Görüşünün Alınması**

Ailenin bilgilendirilmesi ve görüşünün alınması Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi ile öngörülen "ailenin sorumluluklarına saygı yükümlülüğü"nin bir gereğidir. Bu durum aynı zamanda ailenin sürece katılımını sağlama ve çocuğu koruma potansiyelini güçlendirme bakımından da önem taşır. Aile ile görüşmeye, öncelikle görüşmenin amacı hakkında kısa bir açıklama ile başlanmalıdır. Örneğin; "bu görüşmenin amacı, size çocuğunuzun burada bulunuş sebebi hakkında bilgi vermek ve onun hakkında yapılacak işlemlerle ilgili olarak görüşünüzü almaktır. Önce size çocuğunuzun neden burada bulunduğunu, neler yapılacağını anlatacağım ve haklarınız hakkında bilgi vereceğim". Bu açıklama bütün çocuk adalet sistemi çalışanları için kullanılabilir bir başlangıç kalıbıdır.

Aile ile görüşmeye başlamadan önce onun bilgilendirilmesi gerekir (ÇKK. md.4). Ailenin bilgilendirilme hakkı şunları kapsar:

Aile ile görüşmeye başlamadan önce onun bilgilendirilmesi gerekir (ÇKK. m.4). Ailenin bilgilendirilme hakkı şunları kapsar:

1. Çocuk hangi sebeple orada bulunuyor?
2. Bir suçlama sebebiyle ise hangi suç, ne zaman ve nasıl olmuş?
3. Çocuk hakkında yapılacak işlemler neler? İfade alınacak, adli tıp muayenesi yapılacak, vb.
4. Bu işlemler hangi amaçla yapılacak, kim yapacak?
5. Çocuğun hakları neler, kendisinin hakları neler?
6. İtiraz etme hakkı varsa nereye ve nasıl edebilir?

7. Kimlerden ve hangi kuruluşlardan yardım alabilir?

Sonra hangi konularda ailenin görüşünün istendiği bildirmelidir. Bu görüşmenin amacı ve görüşmeciye göre içeriği değişecek olan konuşmadır. Ailenin özellikle aşağıdaki konularda görüşünün alınması gerekir:

1. Çocuk ve aile hakkında verilecek tedbir kararları (yöntemleri, etkileri),
2. Özellikle aile yanında kalarak uygulanacak bir tedbir kararı verilecek ise veya var ise ihtiyaç duyulacak destek hizmetleri,
3. Çocuğun yerleştirileceği kurum,
4. Gerekiyorsa çocuğun tanıklık etmesi bilgisi

Yasalardan bahsediliyorsa “veli, kayyum, tedbir” gibi sözler anlaşılabilir. Bunların anlaşıldığından emin olmak gerekir. Arada durup, “buraya kadar olanlar tamam mı, yeni bir konuya geçeceğim” diyerek, sözlerin anlaşıldığı teyit edilmeli ve yeni bir konuya geçmeden önce söylenenler kısaca tekrarlanmalıdır.

Görüşmenin sonunda alınan kararlar ve ailenin yapması gereken işler var ise, yapılacaklar birlikte tekrar gözden geçirilmeli, hatırlanmama riski varsa yazılarak verilmelidir.

Görüşme sosyal çalışma görevlisi veya denetim görevlisince yapılıyor olsa dahi, görüşmenin adli sürecin bir parçası olduğunu tarafların hissetmesi önemlidir. Bu aşama görüşmenin biraz daha hukuki bir tutumla sürdürülmesi yerinde olacaktır. İlk görüşmede sosyal – psikolojik ilişki yakalanmaya çalışılabilir ama bunun bir psikolojik görüşmeden farklılığı hissettirilmelidir. Örneğin “bunu anladınız mı?” gibi biraz otorite gösterilmesi, aynı zamanda karşı tarafı da destekler. Bu görüşme süreci belirler. Bu görüşmenin bir terapi amacı taşımadığı hissettirilmelidir, aksi takdirde görüşmeye katılan kişinin beklenti odağı farklılaşabilir, bu noktaya dikkat etmek gerekir.

Örneğin “Ben sana yardımcı olacağım” gibi mesleki rolü anlatmayan bir ifade, görüşmeye katılan kişinin görüşmeci avukat veya sosyal çalışma görevlisinin kendisine her konuda yardım edeceğini düşünmesine ve buna yönelik taleplerde bulunmasına neden olabilir. Çok teselli edici veya onun sorunlarını çözmeye çalışan bir yaklaşım, görüşmeye katılan anne babanın sorumluluk almaktan kaçınarak, o sorunu görüşmeyi yapan kişinin çözmelerini beklemesine neden olabilir. Bu nedenle hangi çocuk adalet sistemi çalışanı olursa olsun görüşmecinin, rollerin karışmasını engelleyecek ve görüşmenin amacına uygun sürmesini sağlayacak bir mesafeyi koruması, ciddi bir iş yapılmakta olduğunu hissettirmesi, buna karşı korkutucu, kaygılandırıcı sertlikten ve onur kırıcı muameleden uzak durması gerekir. Bu çok hassas bir dengedir ve uygulandıkça, tecrübe artıkça bu dengeyi sağlama konusundaki beceri de gelişir. Ailenin bilgilendirilmesi ve görüşünün alınmasındaki amaç, ailenin olayın gerektirdiği sorumluluklarını fark edebilmesi, kendi yapabilirliklerini gözden geçirmesi ve buna göre gerçekleştirebileceği bir çözümün parçası olmasını sağlamaktır.

Bu amaca uygun biçimde orada bulunuş sebebi ve ne hakkında görüşünün alınacağı konusunda aile bilgilendirildikten sonra kendisine görüşü sorulabilir. Örneğin; “Bu durumda siz ne diyorsunuz? Eğer bir danışmanlık tedbirine hükmedersek, siz ve eşiniz düzenli olarak danışmana gider misiniz? Çocuğun düzenli okula gitmesini takip edebilir misiniz?”

4.3.2

Ailenin Sorumluluk Almaya Teşvik Edilmesi

Adalet sistemine dâhil olmuş çocukların ailelerinin, sorumluluk almaya teşvik edilmesi çocuklar için önemlidir. Ancak uygulamada çoğu kez ailelerin işbirliği yapmaya açık olmadıkları görülmektedir. Çocuğuna karşı ilgisiz, çocuğu ile ilgili sorumluluk almaya gönülsüz aileler, her zaman çocuklarını ihmal ve/veya istismar ediyor ya da suça itiyor değildirler. Bazen de nasıl baş edeceklerini bilemedikleri için çocukla bağları zayıflamış olabilir. Bu aileleri sorumluluk almaya teşvik etmek gerekir.

Teşvik etmek için, katılımın avantajlarını, katılmamanın dezavantajlarını göstermek önemli bir etkidir.

Bir diğer önemli etken onlara yüklenen sorumluluğun altında kalkabilecekleri nitelikte olmasıdır. Bunun için ailenin yapması beklenen işlemleri adımlar biçiminde belirlemek ve bunların küçük ve somut olmasına dikkat etmek işe yarayabilir bir yöntemdir.

Ailenin adalet sistemine giren çocuklar açısından sorumlulukları;

1. Çocuğu duruşmaya getirmek,
2. Tedbirin uygulanmasını takip etmek,
3. Cezaevinde ise ziyaret etmektir.

Aynı zamanda aileye bu adımları atarken nasıl yardım alabileceği gösterilmeli, bu hizmetlere ulaşmasına rehberlik edilmelidir. Sonuca ulaştıkça elde edilen gelişmeler ve takdir sözleri belirtilmeli veyapmadığı durumda ne olacağı söylenmelidir. Örneğin; velayetin kaldırılmasına karar verilebilir. Ayrıca

1. Çocuk hakkında erteleme kararı verilmiş ve uymaz ise ceza uygulaması,
2. Çocuğun aileden alınarak bir kuruma yerleştirilecek olduğu,
3. Bakıp gözetme yükümlülüğünün ihlali nedeniyle kendisine ceza verilebileceği, vb. Bazı aileler sorumluluklarının hiç farkında olmayabilirler. Bu görüşmelerdeki hedef; bu sorumluluklar konusunda aileleri bilgilendirmek ve bu sorumlulukları yerine getirmesi için ailelere yol göstermek ve destek olmaktır. Çocuk adalet sistemi çalışanının rolü aileyi sorumlulukları konusunda bilgilendirmek ve sorumluluklarını yerine getirmesi için desteklemektir.

Yaralanabileceği hizmetler anlatılırken, kaynaklar da söylenmelidir. Örneğin avukat ile görüşmeye gitmek istiyor veya çocuğunu tutukevinde ziyarete gitmek istiyor ama yol gideri bulamıyorsa, yol gideri konusunda SYDV'dan destek için kaymakamlığa veya aynı – nakdi yardım almak için ASPB il müdürlüğüne, çocuğun okula devamını sağlamak amacıyla şartlı nakit transferi için il milli eğitim müdürlüğüne başvurabileceği gibi konularda bilgi verilmeli ve bunları kullanması için o kurumu aramak, sorumlu kişiyi tespit etmek veya randevu almak gibi yöntemlerle yardımcı olunmalıdır. Ya da bu konuda yardımcı olabilecek kurumlara örneğin denetimli serbestlik şube müdürlüğüne veya sosyal hizmet birimlerine yönlendirme yapılmalıdır.

4.3.3

Ailenin Çocuğu ile İlgili Sorumluluğunu Yerine Getirirken Desteklenmesi

Ailenin çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi konusunda desteklenmesi bir çocuk hakkıdır (ÇHS m. 18).

Ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda desteklenmesini sağlayacak hizmetlerden bazıları şunlardır:

1. Ayni-nakdi yardım
2. şartlı nakit transferi
3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı hizmetleri
4. Toplum ve Aile Danışma Merkezleri
5. Baro
6. Denetimli serbestlik kapsamında kurulan yardım kurulları

4.3.4

Ailenin Çocuk Adalet Sistemindeki Rolünü Üstlenmemesi Hali

Ailenin çocuk adalet sistemindeki rolünü üstlenmemesi; terk veya ölüm nedeniyle olabileceği gibi aile ortamında çocuğun ihmal ve istismar edilme riski olmasından dolayı ailenin sisteme dahil edilmek istenmemesinden de kaynaklanabilir.

Ailenin adalet sistemindeki rolünü reddettiği veya çocuğu istismar ettiği durumlarda, çocuğun korunması için gerekli tedbiri almakla yükümlü devletin birinci önceliği çocuğu ailesi yanına döndürmek olmalıdır. Bunun için de bir yandan çocuğu koruma altına alırken bir yandan da ailenin eğitim, tedavisi, desteklenmesi gibi aileyi çocuk için güvenli bir ortam haline getirecek hizmetlerin sürdürülmesi gerekir. Ancak bunlar ile sonuç alınamaz ise veya alınamayacağı baştan belli ise o takdirde çocuk için kalıcı bir başka aile yanında bakım çözümünü düşünmek gerekir. Geçici olarak çocuğun kendi ailesi yanından uzaklaştırıldığı durumlarda da tercih edilen bir başka aile yanında bakım olmalıdır. Kurum bakımı her durumda son çare olmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akıntürk, T.(2006) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku, C.2, 10. Basım.
- Akyüz, E. (1999) Medeni Kanunun Velayete İlişkin Hükümlerinin Çocuk Hakları Sözleşmesi ve İsviçre Medeni Kanunu Işığında Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Cumhuriyet'in 75.Yılı Armağanı, 647 vd. (Armağan).
- Arpacı, A. (2000) Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler) 2.bası, İstanbul.
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı UNICEF (2007).
- Bucher, Einleitung und Personenrecht, Bd.I, 2.Abt., 1.Teilbd., 1976 Art.11 N.103. Dural, M.; Ögüz T.; Gümüş A., (2008) Türk Özel Hukuku c. III., Aile Hukuku, 2. Basım.
- Dural, M.; Ögüz, T.; Gümüş, A.(2008), Aile Hukuku, 2. Basım.
- Elçin Grassinger, G.(2009) Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler, İstanbul.
- Gençcan, Ö.U.(2004) 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Cilt 1 (Madde 1-351), Yetkin yay. Ankara.
- Gençcan, Ö.U., 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Cilt 1 (Madde 1-351), 2004.
- Glueck, S. ve Glueck, E. (1964) Unraveling Juvenile Delinquency, 4. Auflage.
- Hatemi, H., (2005) Gerçek Kişiler Hukuku.
- Hegnauer, C., Grundriss des Kindesrechts, (1999) Stampfli.
- Henkel, H., Die Anordnung von Kindesschutzmassnahmen gem. Art. 307 rev. ZGB, (1977) Schulthess Polygraphischer Verlag.
- Köprülü, B.; Kaneti, S., (1989) Aile Hukuku, 2. Basım.
- Köseoğlu, B., (2005) Aile Mahkemelerinin İşleyişi.
- Kuru B.; Yılmaz E., Aslan R., (2007) Medeni Usul Hukuku, 18. Basım.
- Oğuzman, K.; Dural, M.(2001) Aile Hukuku.
- Özlü, H. (2002) Türk Medeni Hukukunda Velayetin Kaldırılma Adalet Yay., Ankara.
- Özsunay, E. (1979) Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Öztan, B. (2004) Aile Hukuku, 5. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Özüğür, A.İ.(2003) Velayet-Vesayet-Soybağı ve Evlat Edinme Hukuku, Yetkin Yay., Ankara.
- Özüğür, A.İ., (2003) "Velayet-Vesayet-Soybağı ve Evlat Edinme Hukuku", Yargıtay Kararları Dergisi c.XIII, s.10, 1987, 1478.
- Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 4, Familienrecht, (Coester, Michael § 1638-1683), Neubearbeitung (2004) (Staudinger /Coester).
- Streng, F., Strafrechtliche Sanktionen, 2. Auflage, 2002.
- Yetik, N. (2007) Açıklamalı İçtihatlı Nüfus, Velayet, Vesayet, Nafaka Bilge yayınevi, Ankara.
- Zevkliler A.; Havutçu, A.(2005) Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk, Seçkin, Ankara.
- Zevkliler, A.; Acabey, B.; Gökyayla, E.(1999) Medeni Hukuk, Giriş Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, 6.bası, Seçkin Yay. Ankara.

Okuma Önerisi

- Akyüz , E. (2012) Çocuk Hukuku,Çocuk Hakları ve Korunması, Vedat Kitapçlık, İstanbul.
- Grassinger E.G. (2009) Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler, İstanbul.
- Özlü, H. (2002) Türk Medeni Hukukunda Velayetin Kaldırılması , Adalet Yay., Ankara.
- Özüğür, A.İ. (201) Velayet, Vesayet, Evlat Edinme ve Diğer Eşin Rıza ve Onamına Bağlı İşlemler, Adalet Yay., Ankara.
- Zevkliler A. ve Havutçu, A. (2004) Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk.
- Zevkliler, A.; Acabey, B.; Gökyayla, E. (1999) Medeni Hukuk, Giriş Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, 6. Basım.

BÖLÜM 5

ADALET SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÇOCUKLAR

Bu bölümde çocuk adalet sistemi çalışanlarının uygulamalarını güçlendirmek amacıyla adalet sistemi içindeki çocuklarla çalışma konusu ele alınmıştır. Adalet sistemi içerisindeki çocukla yürütülen çalışmalarda uygun ve doğru müdahale, çocuğun gelişim özelliklerinin ve ihtiyaçlarının göz önünde tutulmasını, içinde bulunduğu durumun bilinmesi ve değerlendirilmesini ve çocukla özel ve çocuğa özgü iletişim kurulmasını gerektirir. Bu bölümde adalet sistemi içerisinde bulunan ve çoğu zaman özel ihtiyaç ve durumları bulunan çocukların gelişimsel özellikleri ve ihtiyaçları anlatılmakta ve çocuklarla yürütülen çalışmalar sırasında güçlenme ve yaklaşımı bütüncül müdahale modelinin kullanıma ilişkin temel bir çerçeve sunulmaktadır.

5.1

TEMEL ÖZELLİKLERİYLE ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE TEMEL İHTİYAÇLARI

Bu alt bölüm, çocuk gelişiminin temel özellikleri, çocukların temel ihtiyaçları ile çocuk adalet sisteminde çocukların gelişim düzeylerinin ve ihtiyaçlarının dikkate alınması ile ilgilidir.

5.1.1

Çocuğun Gelişimi ve Temel İhtiyaçları

Gelişim, bireyin döllenmeden başlayarak yaşam boyunca geçirdiği biyolojik, bedensel, psikososyal ve bilişsel özelliklerinde belirli bir sırayla ortaya çıkan ve belirli ölçüde kalıcı olan değişimlerdir. Gelişim bir süreçtir ve devamlılık gösterir. Her birey gelişim sürecini farklı yaşar ama buna rağmen gelişim süreçlerinin ortak özellikleri bulunur.

Bireyin kendini gerçekleştirebilmesini ve “yapabilir” olabilmesini sağlayan gelişim yaşam boyu sürer. Doğum öncesinden başlayarak bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık ve ölüm gibi adlandırılan dönemleri kapsar. Her bir çocuğun tüm gelişim dönemlerinde, yetişkinler tarafından karşılanması gereken çok sayıda ihtiyacı bulunur.

Fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal yönlerden birinde ihtiyaçları karşılanmamış bir çocuğun yaşamının ileriki dönemlerinde sorun veya sorunlar yaşaması mümkündür. Aile başta

olmak üzere çocuğun bakımından sorumlu olan kişiler ve devlet söz konusu ihtiyaçları karşılamak ve çocuğu gelişimine zarar verecek her tür riskten korumakla sorumludur. Çocuğun gelişim sürecindeki ihtiyaçları fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel ihtiyaçlar olarak gruplandırılabilir.

► **Fiziksel İhtiyaçlar:** Çocuğun bedensel gelişimi ile ilgilidir. Çocuğun hayatını devam ettirmesi ve fiziksel gelişimini sağlaması için yeterli ve besleyici gıdaya, asgari ihtiyaçlarını karşılayacak yaşam alanına, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmaya ihtiyacı vardır. Ayrıca yine bu dönemde çocuğun hastalıklardan korunması, uygun hijyenik ortamların sağlanması, yeterli ve dengeli uyku düzeninin oluşturulması, yaşına özgü cinsel gelişiminin sağlanması ve her türlü kötüye kullanımdan korunması dengeli fiziksel gelişim için şarttır.

Fiziksel ihtiyaçlar, çocuğun bedensel gelişimine zarar verici müdahalelerden korunmasını da kapsar. Kötü çalışma koşulları, erken gebelik, bedensel ceza ve kötü muameleler de çocuğun bedensel gelişimini olumsuz etkileme riski taşırlar.

► **Duygusal İhtiyaçlar:** Çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanması da gelişimin önemli bir parçasıdır. Sevgi, saygı, ilgi görmek, ait olmak, güven duymak vs. karşılanması gereken önemli duygusal ihtiyaçlardır. Anne ve babalar çocuğun topluma uyumlu şekilde yetişmesinde etkili olan ve çocuğun model olarak benimseyeceği birincil kişilerdir. Çocuklar, aileleriyle olduğu kadar çevrelerinde bulunan diğer insanlarla da ilişki kurmaya ihtiyaç duyarlar.

Var olan duygusal ihtiyaçlarını gidermek, çocuğun, ailesi ve çevresi ile kuracağı sağlıklı ve doyurucu iletişime bağlıdır. Bunun içindir ki, çocuğun etrafında sağlıklı ve doyurucu iletişim kuracağı, onun toplumla bütünleşmesini sağlayacak olumlu rol modellerinin bulunması önemlidir.

► **Sosyal İhtiyaçlar:** Bireyin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması en az diğer ihtiyaçlarının karşılanması kadar önemlidir. Sosyal gelişim, başkalarıyla etkileşim, iletişim içerisinde sağlanır. Çocuğun, oyun oynama ve yaratıcılığını geliştirme, aileden destek alma ve ailenin rehberliği, toplum üyeleriyle iletişim, model alma, arkadaşlık, toplumsal katılım, kültürel ve sanatsal aktivitelerde yer alma gibi sosyal ve kültürel teşviklere ihtiyacı vardır.

Sosyal etkileşimler ve sosyalleşme, çocuğun kendini geliştirebilmesi açısından son derece önemlidir. Çocuğun sosyalleşme ihtiyacının karşılanmasında, çocuğun kendini gerçekleştirebileceği ortamlara yönlendirilmesi ve çocuğun gelişimini tehlikeye atacak ortamlardan korunması arasındaki dengenin göz önünde tutulması gerekir. Ayrıca çocuklar kültürel varlıklardır. Gelişim sürecinde ait oldukları toplumun kültürel değerlerini öğrenme ve o toplumun bir parçası olma ihtiyacı içerisindedirler. Dolayısıyla çocukların bu ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir.

► **Bilişsel İhtiyaçlar:** Bilişsel gelişim, bir çocuğun düşünme, hatırlama, problem çözme, akıl yürütme, değerlendirme gibi zihinsel kapasitesini ifade eder. Dolayısıyla çocuğun neyi anladığını, bildiğini ve yargıda bulunma yeteneğini de kapsar. Ahlaki gelişim neyin doğru ya da yanlış olduğunu ve niçin doğru ya da yanlış olduğunu bilmekle ve içinde bulunulan kültürle ilgilidir. Çocukların bilişsel ve ahlaki olarak gelişmesi için görüşlerini ifade etmeye, eğitime, yaşına ve gelişimine uygun bilgiye ve bu konularda kendilerine imkan sağlayacak

yetişkinlere ihtiyaçları vardır. Çocuklar kendilerini gerçekleştirebilmek; kişiliklerini, yeteneklerini ve zihinsel becerilerini geliştirmek için çevreleri ile olabildiğince sağlıklı ilişki ve iletişim kurmak zorundadırlar.

Yerinde ve doğru şekilde karşılanmayan ihtiyaçlar bireyin bir sonraki gelişim dönemine geçişinde sorunlar yaratabilir. Bu sorunlardan bazılarının etkileri ile ya da tamamen başka dış etkenlerle çocuklar adalet sistemi içinde çeşitli konumlarda yer alabilirler. Adalet sistemi çalışanları da farklı aşamalarda bu çocuklar hakkında raporlar, müdahale planları hazırlamak, bunları uygulamak, izlemek ve değerlendirmek durumunda kalabilirler.

Çocukların gelişimsel dönemlerinin özelliklerinin bilinmesi, olağan durumlardan sapmaların tanımlanabilmesi açısından önemlidir. Ancak gelişim dönemlerini tanımlayan sınırlar oldukça geniştir ve her çocuk için farklı gelişim süreleri, süreçleri ve değişkenlerin olabileceği dikkatten kaçırılmamalıdır. Bununla beraber uzmanların ilgilendikleri çocuğun gelişimini değerlendirmek için, gelişimsel kilometre taşlarını tanıması beklenir.

Çocuğun Gelişimsel Dönemleri

Literatürde çocuk gelişimiyle ilgili dönemlerin farklı gruplandığı görülebilmektedir. Yeni doğan, süt çocukluğu, ilk çocukluk, son çocukluk, okul çocukluğu gibi çok ayrıntılı tasnifler kullanılabilir. Bu yazıda doğum sonrası dönemde gelişim, adalet sistemi çalışanlarına yol göstermek amacıyla bebeklik, erken çocukluk, son çocukluk ve ergenlik olmak üzere dört ana bölümde değerlendirilecektir.

► **Bebeklik Dönemi:** Doğumdan 3 yaşına kadar olan süre bebeklik dönemi olarak tanımlanır. Bu dönemin temel özellikleri arasında hızlı fiziksel/motor gelişimi ve temel güven duygusunun gelişimi bulunur. İhtiyaçların başında ise anne ile özel ilişki-bağlanma, yakınlık ve temas gereksinimi, fiziksel ve emme gereksiniminin karşılanması gelir.

Çocukta güçlü bir güven duygusu, umudun gelişmesine neden olur. Umut, bir kişinin gereksinimlerinin karşılanacağına olan sürekli bir inanç duygusudur. Bebek, anne babasına güven duymakta haklı olduğunu öğrendikçe, umudunun gerçekleşebileceği bir hedef olduğunu öğrenmeye başlar.

Bu devrede bebek, dış dünyaya uyum sağlamayı öğrenmeye başlar. Aynı zamanda hızlı bir gelişim süreci içindedir. Bebeğin, bu dönemde karşılaşılabileceği zorluklar onun tüm yaşantısı boyunca taşımak durumunda kalacağı olumsuzluklara neden olabilir.

İlk 3 yaş içindeki bebeğin 6 aylıkken desteksiz oturabilmesi, 12-15 ay civarında desteksiz birkaç adım atarak yürümesi beklenir. 24 ay civarında iki kelimeli basit cümleler kurması, 3 yaşına yaklaştığında ise, konuşma yeteneğinin kendini ifade edebilecek düzeye ulaşması beklenir. Bu dönemde algılama, hatırlama, yaşanan ya da gözlemlenen bir olayı aktarma yeteneğinin tamamlanması beklenemez.

Bu yaş grubundaki çocuklar en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinmenin yanı sıra nadiren de olsa bu yaş grubu çocukları şiddet suçlarının mağdurları olarak karşımıza çıkabilir.

İçinde buldukları gelişim döneminin bir gereği olarak kendini ifade etme konusunda oldukça sınırlı olan bu yaş grubu çocukları hakkında çalışma yapacak adalet sistemi çalış-

şanlarının çok dikkatli inceleme yapmaları gerekir. Bu konumdaki çocuklardan alınacak bilgilerin yaşanılanları tam olarak yansıtmayacağı unutulmamalıdır.

► **Erken Çocukluk Dönemi:** Erken çocukluk, okul öncesi dönem olarak da adlandırılan, 3 yaşından 6 yaşına kadar olan süreyi kapsar. Bu ikinci gelişim döneminde de çocuk hızlı bir büyüme sürecindedir. Dil gelişimi çocuğun hem kendisini daha iyi ifade etmesine hem de karşısındakileri daha iyi anlamasına yardımcıdır. Bu özellikler çocuğun sosyalleşmesinin başlangıcını oluşturur.

Gelişim bakımından sosyalleşme dışında bu devrenin başlıca kilometre taşlarını benmerkezci ve tuvalet eğitimi olarak tanımlamak mümkündür. Bu dönemin başında çocukların en önemli özellikleri arasında benmerkezci ve inatçı olmaları gelir. Çocuklar bu dönemde özerk bir biçimde davranma eğilimindedirler. Bağımsız eylemlerden zevk alırlar. Bu dönemde çocuğun özgür seçimler yapmasına, kendini denetlemesine olanaklar yaratacak ortamların sağlanması gerekir. 3 yaş civarında çocukların tuvalet eğitimlerini tamamlamış olmaları beklenir. Tuvalet eğitimi, özdenetimin kazanılması sonucu ortaya çıkar ve bu süreçte çocuk azarlanır ya da ayıplanırsa çocukta utanç ve kendi bedeninden utanma ortaya çıkar.

Ayrıca bu dönemde görülebilen ortak özellikler arasında hareket, merak ve öğrenmeye isteklilik vardır. Sürekli soru sorma eğiliminde bulunurlar. Çocuk soru sorma konusunda engellenirse, azarlanırsa çocukta engellenmişlik ve suçluluk duyguları oluşabilir. Bunun dışında bu dönemde cinsiyet keşfedilir, özellikle anne babaya bununla ilgili sorular sorulur. Yani cinsel kimlik ve cinsiyet rolleri bu dönemde gelişir. Ayrıca bu dönemde oyun, çocuğun gelişimi için yaşamsal önem taşır. Oyunla, çocuk gerçeğin üstesinden gelmeyi öğrenir; gelecekte üstleneceği rollerin provasını yapar. Bu dönemde çocukların dikkat süreleri kısadır. Bedensel gelişim hızı yavaşlamış ama düzenlidir. Etkin, girişimci ve atılgandır. Sosyalleşme çok hızlı olduğundan çocuğun genel geçer davranışları ve doğruları içselleştirmesi görülür.

Bu yaş grubundaki çocuklar da en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Bunların yanı sıra bu yaş grubundaki çocuklarla cinsel istismar mağduru olarak bir önceki gruba göre daha sık karşılaşmaktadır. Ayrıca bu yaş grubunda tanık olarak adalet sistemine girmiş olan çocuklar da görülür.

3-6 yaş grubundaki çocuklar düşüncelerini basitçe de olsa kelimelerle ifade edebilirler. Bu dönemin sonuna doğru, 5 yaş dolaylarında, çocuklar genellikle, tanık oldukları olaylar hakkında ayrıntılı bilgi verebilirler. Ancak olayın oluş tarihi ile görüşme arasında geçen süre ve olayın karmaşıklığı bu yaş grubundaki çocuklardan doğru bilgi almayı etkileyecek faktörlerdir. Her geçen gün bilgi kaybına neden olacağından mümkün olan en kısa zamanda ve uzman biri tarafından görüşme yapılması çok önemlidir.

► **Son Çocukluk Dönemi:** Altı yaşında başlayan ve 10-12 yaşlarına kadar süren devre son çocukluk devresi olarak adlandırılır. Bu devreyi okul dönemi olarak da tanımlamak mümkündür. Arkadaşlar, öğretmenler gibi diğer insanlar gittikçe daha fazla önem kazanmaya başlar. Çocuklar bu dönemde genellikle kendi cinsleri ile arkadaşlık kurar. Gelişimin bu aşamasında çocukların hafıza ve dil yetenekleri daha da gelişir, duygularını kontrol edebilir ve davranışlarını buna göre ayarlayabilirler.

Bu dönemde öne çıkan çalışmak ve başarılı olmak duygusudur. Bir şeyler üretmek ve yaptığı işlerde başarılı olma isteği ortaya çıkmıştır. Başarıya güven duyguları gelişir. Geliş-

tikçe çalışma istekleri artar. Yetişkinlerin dünyasına merak oldukça yüksektir. Çocuk okumayazma, hesap yapma gibi bilgileri kolaylıkla öğrenebilir. Yaşlılarıyla kendisini kıyaslar. Bu kıyaslama davranışında kendisinin başarılı olduğu izlenimini edinmezse aşağılık duygusuna kapılır. Bu dönemde çocuk kendisinden beklenenleri yapmak için çok uğraşır. Ancak yapamayacağını düşünürse ya da yaptıklarına ilişkin güvensizlik duyarsa aşağılık duygusu gelişir. Bu dönemin en olumsuz durumudur. Bu dönemde çocuğun başkalarının başarılarına kıyas ile değil, kendi başarıları ile değerlendirilmesi ve çocuğun yanlışlarının değil, doğrularının üzerinde durulması çok önemlidir. Ayrıca, herkesin iyi yaptığı bir iş vardır; önemli olan, o işin ortaya çıkmasıdır. Böylece çocuğun aşağılık duygusu edinmesi önlenir. Ayrıca bu dönemdeki çocukların mizah anlayışları yüksektir. Somut planlar, gerçek fiziksel olgular üzerinde düşünmeye başlarlar.

Kuralların önemli hale gelmesi, iyi insan kötü insan gibi siyah-beyaz düşünce, tek doğru düşüncesini benimseme de bu dönemin özelliklerindedir. 8 ve üzeri yaştaki çocuklar kurallar ve beklentiler hakkında daha karmaşık akıl yürütebilirler; insanların duygularını incitme, sır söyleme, diğer insanların güvenini sarsma gibi kırıcı davranışların zarar verici etkilerine akıl yürütebilirler. Bu dönemdeki çocuklar, eylemlerinin sonuçlarını değerlendirirken sadece kısa dönemli sonuçları değil uzun dönemli sonuçları da fark edebilirler.

Okul çağı çocuğuna sürekli karşı çıkılır ve yapmaya çalıştığı şeyler engellenirse, çocuk yaptıklarının değersizliğine inanır ve kendisinin de değersiz olduğunu düşünür, özsaygısı zayıflar. Oysa çocuğa amaçlarının değerli olduğu hissettirilir ve desteklenirse kendine güveni artar ve yeni beceriler kazanır. Bu nedenle çocuğa karşı yıkıcı, eleştirel yaklaşımlardan her zaman kaçınılmalıdır. Araştırmalar erken çocukluk dönemindeki stresin, fiziksel çevrenin olumsuzluğunun ve yakın çevre ilgisinin yetersizliğinin, daha sonra gözlenen şiddet ve suç eğilimleri ile ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu yaş grubundaki çocuklar da daha küçük yaş gruplarında olduğu gibi en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Ayrıca bu yaş grubunda olup mağdur ve tanık konumunda adalet sistemi içine girmiş çocuklar da azımsanmayacak oradadır.

6-12 yaş grubunda nadir olarak şüpheli konumunda çocuklarla da karşılaşmak mümkündür. Esasen Türkiye'nin çocuk hukuku sisteminde 12 yaş altındaki çocukların tamamı ceza bakımından ehliyetsizdir. Bir başka deyişle 12 yaşından küçük çocukların suça karışmaları halinde haklarında cezai işlem yapılmaz. Bununla beraber, 12 yaşından küçük olup suça sürüklenmiş çocuklar hakkında tedbirlere hükmedilir.

► **Ergenlik Dönemi:** Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği insan hayatının en güç devrelerinden birisi olarak tanımlanır. Çocuklukla yetişkinlik arasında kalan dönem olan ergenlikte çok hızlı fiziksel ve cinsel gelişimin ve olgunlaşmanın yanı sıra duygusal ve zihinsel değişimler gözlenir.

Ergenlik dönemi kişinin kendisine “Ben kimim?” sorusunu sorduğu ve cevap aradığı, çocukluktan yetişkinliğe geçişe karşılık gelen dönemdir. Çocuk, ergenlik döneminden ya “kimliğini kazanmış” olarak, ya da “kimlik karmaşası” ile çıkar. Bu dönemi başarıyla atlatan çocuklar kimlik duygusu edinebilirken, başarıyla atlatamayanlar kimlik bocalaması yaşayabilirler. Kimlik bocalamasına yol açan etkenler üç grupta toplanabilir. Bunlar düşünce sistemindeki değişiklikler, cinsel rollerdeki değişimler ve meslek seçimine yönelmedir.

Bu dönem hızlı, düzensiz bedensel ve cinsel gelişim ile üreme yeteneğinin kazanılmasını içerir. Bu dönemdeki davranışsal sonuçlar arasında bedene, aynaya, temizliğe, kişisel bakıma ilginin artması, görünüşe odaklılık, sakarlık, bakışları üzerinde hissetmek ve özel ve farklı olduğu inancı teklik duygusunu barındıran bilişsel düzeyde benmerkezcilik öne çıkabilir. Soyut ve olasılıklara dayalı düşünce; din, aile, aşk üzerine sorgulamalar, tümevarım ve tündengelim bağlantılarının kurulması gelişir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda netleşme, kendi başına veya paylaşılan cinsel davranışlar sergileme görülür.

Ergenlik dönemi 12-18/20-22 yaşlar arasındaki devredir. Bu dönem kendi içinde de üçe ayrılır. Ancak bu tasnifteki yaş sınırlarının esnek olduğu ve her bireyde farklı görülebileceği unutulmamalıdır. Ergenliğe giriş yaşı kız ve erkek çocuklar arasında farklılık gösterir. Kızlar erkeklere göre yaklaşık 2 yıl kadar erken ergenliğe girer. Ergenlik başlangıcı yani ergenliğe giriş 10 yaşından 12 yaşına kadar sürebilir. Ergenliğin tamamlanması ise, 18-20 hatta bazı kaynaklara göre 22 yaşına kadar devam eden bir süreçtir. Kız ve erkek ergenler arasında gelişim farklılıkları 20-22 yaşlarına geldiklerinde kapanır.

► **Erken Ergenlik:** Ergenliğe girmiş olmanın ve bu yaş döneminde meydana gelen fizyolojik değişimlerin yetişkinlik anlamına gelmediğine dikkat etmek gerekir. Ergenlik bir dönemdir ve ancak bu dönemin tamamlanması ile yetişkin olunur. Ergenliğe giriş ve ergenlik süreci çocuklar bakımından başlı başına ağır ve ciddi bir değişim sürecidir. Bu sürecin en hızlı değişimsel özellikleri ergenliğin başlangıcını kapsayan 10/12-14 yaşları arasındaki devrede gerçekleşir. Bu devre erken ergenlik olarak da tanımlanır.

Bütün çocukluk devresi süresince akli başında görünen genç, heyecan içinde hareket eder ve davranışlarının sonucunu öngöremeyebilir. Bu dönemde genç hormonal değişimin ve dürtülerinin etkisindedir. Çünkü bu yaş grubunun muhakeme yeteneği henüz tam gelişmemiştir. Özellikle akran baskısının olduğu durumlarda, gruba direnmesi mümkün olmayabilir.

Ergenliğin başında (10/12 yaş ile 14 yaş arası) görülebilen özellikler şöyle özetlenebilir:

- Hormon düzeylerinde hızlı değişiklikler
- Dış genital organlarda büyüme ve kıllanma
- Boy uzaması
- Vücudun yağlanması
- Aknelere oluşması
- Çekingelik ve kendine güvensizlik hissedilmesi
- Kendi cinslerinden arkadaş grubunun tercih edilmesi
- Bu devrenin sonuna doğru cinsel yönelime göre tutumların değişmesi
- Akran grubunun değer yargılarının önem kazanması
- Kurallara aykırı görülen davranışlar gösterilmesi
- Yetişkin otoritesine karşı gelme eğilimi bulunması
- Değer yargılarının, insani özelliklerin öğrenilmesi
- Cinsel konulara ilgi duyulması

► **Orta Ergenlik Dönemi:** 15-17 yaşlar arasını kapsayan devreyi değişim çağı olarak tanımlamak mümkündür. Kişiliğin oluşması ve özerklik bu devrenin başlıca özelliğini oluşturur.

15-17 yaş aralığını kapsayan bu dönemde, bireyde sürekli ve hızlı bir gelişimin ve değişimin devam ettiği göze çarpmaktadır. Yaşanan hızlı fiziksel değişim-gelişim ergenin çoğu zaman kendine yabancılaşma ve beraberinde kendini beğenmeme duyguları yaşamasına neden olabilir; bu durum ergen için oldukça önemli bir sorundur. Bu döneme özgü bir başka konu ise “kimlik bunalımı” olarak tanımlanan gencin kendi var oluşuna ilişkin sor-gulamalarıdır. Toplumun geneli tarafından yadırganabilecek saç modelleri, giyim tarzı, aykırı konuşma dili vb. davranış ve tutumlar ‘Ben kimim?’ sorusuna yanıt olarak görülmektedir.

Ergenlik dönemi anne-babası, kardeşleri, arkadaşları ve öğretmenleri ile çatışmaların yaşanabileceği, iletişim kurma konusunda sıkıntı çekilebilen bir süreçtir. Bu dönem “kaçma – yaşama çatışması” olarak ifade edilen, gencin hem bağımsız kalma hem de aidiyet hissetme duygularını aynı zamanda yaşayabildiği bir dönemdir. Ergenin, çevresi ile yaşadığı çatışmalar kendisini yalnız hissetmesine ve bu nedenle anlaşıldığını düşündüğü ortamlara ve arkadaş gruplarına katılmasına neden olabilir. Bu ortamlar her zaman sağlıklı olmayabilir ve genci riskli davranışlara yol açabilecek bir aidiyete tutunmaya itebilir.

Bu dönemin önemli özelliklerinden bir tanesi akran grubuna verilen önemdir. Ergen için arkadaşlarının düşünceleri ve istekleri ailesinin düşünce ve isteklerinden daha önemlidir. Aynı düşünce ve istekleri olan ergenlerin bir araya gelerek gruplaşmaları, ortak hareket etmeleri arkadaşlığa verilen önemi kanıtlar niteliktedir. Ergen, grubunun liderini mutlak otorite olarak kabul edebilir ve grup kararlarına uygun davranışlarda bulunabilir. Bu dönemde ergenin öğrenme girişimleri ile risk taşıyan davranışların sonucu olarak madde bağımlılığı, erken gebelikler, motorlu taşıt kazaları, kanunla çatışma gibi istenmeyen olaylar meydana gelebilir.

15-17 yaş özellikle ilk cinsel davranışlar, ilk madde denemeleri için riskli dönemlerdir. Bu yaşta ergenler her şeyi tanımak ve denemek isterler, bu nedenle yetişkinlerce onaylanmayan davranışlarda bulunabilir ya da bulunmayı deneyebilirler. Ancak bu onların suça eğilimli oldukları veya yetişkinliklerinde suçlu olacakları anlamına gelmez.

Ergenliğin ortalarında (15-17 yaş arası) görülebilen bazı özellikler şöyle özetlenebilir:

- Bağımsızlık isteği
- Anlaşılma ve yakınlık ihtiyacı
- Kurala karşı gelme davranışı sergileme
- İlk cinsel davranışlarda bulunma
- Toplumun geneli tarafından yadırganabilecek giyim, saç tarzı vb. benimseme
- Uzun dinlenme süreleri ihtiyacında bulunma
- Akran grubuna üye olma

► **Geç Ergenlik Dönemi:** 18-20/22 yaşları arasındaki son devre geç ergenlik dönemi olarak tanımlanır. Kişisel ve geleceğe yönelik planlar bu dönemin en önemli özelliklerini oluşturur. Bu dönemde; akran grubunun etkisi önemini korumaya devam eder, gruplar karma hale gelir ve her türlü aile, okul, öğretmen otoritesine karşı duruş davranışı sergilenir. Öte yandan bu devrede ergen gelecek yaşamı bakımından bazı kararlar almak durumunda kalır.

Ergenliğin sonlarında (18-20/22 yaş arası) görülebilen bazı özellikler şöyle özetlenebilir:

- Duygusal kırıklık ve depresyon
- Gelişmiş soyut düşünme
- Yetişkinlik, sosyal hayat, okul baskısı, gelecek planları ile yüzleşme korkuları
- Madde ve alkol kullanımına ilgi
- Riskli araç kullanma
- Her türlü risk davranışına eğilim

Ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden birkaçı bir araya geldiğinde karşımıza suç davranışı çıkabilir. Ergeni zorlayıcı bu dönemsel özellikler, otoriteye karşı gelme, risk alma eğilimi, akran grubuna katılma isteği, cinselliğe ilgi ve dürtüsellik genci suça doğru sürükleyebilir. Ergenlik döneminin bu özelliklerinin değerlendirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ergenin bilişsel gelişimi de çocuk adalet sistemi içerisinde çok büyük bir önem ifade eder. Eylemin anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği, bilişsel gelişim düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu da ergenin o zamana kadar yaşadığı deneyimler ve içinde bulunduğu dönemsel koşullar ile yakından ilişkilidir.

Çocuk Adalet Sisteminde Çocukların Gelişim Düzeylerinin ve İhtiyaçlarının Dikkate Alınması

Adalet sistemi içerisindeki çocukların gelişim düzeyleri özellikle aşağıdaki alanlarda çocuk adalet sistemi çalışanı için önem ifade eder:

- 1) Söylenenleri anlama yeteneği
- 2) Düşünce ve duygularını ifade etme yeteneği
- 3) Kendisi hakkında verilecek kararların sonuçlarını kavrama yeteneği
- 4) Görüş oluşturma yeteneği
- 5) Adli süreçlerden etkilenişi

Çocuğun yaşı ve tabi olduğu adli sürecin niteliği bu süreçten farklı biçimlerde etkilenmesine neden olur. Çocuk adalet sisteminin kendisinin de çocuğu örselememesi için, bu etkinin dikkate alınması gerekir. Örneğin 17 yaşındaki bir kız çocuğu için duruşma salonu düzeni çok korkutucu gelmeyebilir. Ancak 5 yaşındaki bir kız çocuğu için salon çok büyük, cübbeli ve yukarıdan bakan hakim ve savcılar anlaşılmaz ve hatta bazen korkutucu olabilir.

Çocukla görüşülen ortamda görüşmeci ve varsa görüşme sürecinde görevli diğer meslek elemanları (örneğin hakim veya savcı ifade alırken avukat veya zabıt katibi) dışında hiç kimsenin olmamasına dikkat edilmelidir. Eğer kollukta yapılan bir işlem söz konusu ise görüşme, başka görevlilerin girip çıkmasına gerek olmayacak bir ortamda yapılmalıdır.

Küçük yaştaki çocukların dinlenmeleri sırasında çocuğun kürsüye hakimnin yanına çağrılarak hakim tarafından dinlenmesi hakimlerin kullandığı iyi uygulama örneklerindedir.

Çocuğu adalet sistemi içerisine sokmadan koruyucu – önleyici – geliştirici – değiştirci ve tedavi edici yöntemlerin uygulanması ve bunun çocuk adalet sisteminin temel prensibi

haline getirilmesi gerekmektedir. Bu sonucu elde etmek ancak, çocuk ve ergenin gelişimsel döneminin özelliklerini bilen ve bazı davranışların ergenlik döneminin doğal sonucu olduğunu gören ve bu durumdaki çocuğa rehberlik edebilecek beceriye sahip çocuk adalet sistemi çalışanlarının çabaları ile mümkün olabilecektir (Riyad İlkeleri m.5).

Suçta sürüklenen çocuklar bakımından kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının ertelenmesi, uzlaşma gibi usuller bu amaçla kullanmaya elverişli araçlardır. Bu süreçte bir denetim görevlisinin ona eşlik etmesi ve yönlendirmesi, teşvik ve takdir etmesi bütün hayat kurgusunu değiştirebilir. Mağdur, tanık veya suçta sürüklenmiş ergenin kendisi hakkında verilecek kararlarla ilgili görüşünün alınması da sorumluluk üstlenmesini sağlayacak bir araçtır.

Ergenlik döneminde gençler velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesinin yanı sıra şüphelisanık, tanık ve mağdur olarak da adalet sistemi içine girmektedirler.

Aşağıda adli sistem içerisine giriş biçimine göre farklı gelişimsel özellikleri olan çocuklarla çalışırken göz önünde bulundurulması önerilen konulara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Adli Sistem İçerisinde Çocuk: Gelişim Düzeyinin Dikkate Alınması

Yaş	Adalet Sistemine Giriş Biçimi	Dikkate Alınması Gereken Özellikler
0-3 yaş	Bu yaş grubundaki çocuklar en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinmenin yanı sıra nadiren de olsa bu yaş grubu çocukları şiddet suçlarının mağdurları olarak karşımıza çıkabilir.	Bu dönemde çocuklar henüz konuşmadıkları veya yeni konuşmaya başladıkları için, ihmal ve istismar ancak bu konuda duyarlı meslek elemanlarının dikkatleri sayesinde ortaya çıkar. Bu nedenle çocukla çalışan bütün meslek mensuplarının bu yaş grubundaki çocukların gelişim özelliklerini bilmeleri ve bununla uyumlu olmayan durumlara karşı duyarlı olmaları gerekir. - Adalet sistemi çalışanı bu yaş grubu çocukla karşılaştığında şu risk faktörlerine karşı da dikkatli olmalıdır: - Anne-babanın çocuğa bakma konusunda yetersizlikleri (sıcak su ile besleme, yıkamama), - Sarsılmış bebek sendromu, - Çok küçük olan bu çocukların da cinsel istismar mağduru olabildikleri.
3-6 yaş	Bu yaş grubundaki çocuklar en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinmenin yanı sıra bu yaş grubu çocukları cinsel istismar mağduru olarak bir önceki gruba göre daha sık karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu yaş grubunda tanık olarak adalet sistemine girmiş olan çocuklar da görülür.	Çocuğun konuşmaya başladığı bu dönemde istismarların ortaya çıkma ihtimali artar. Örneğin anaokulunda veya boşanma davası sırasında bunu söyleyebilir. Adli sistem çalışanı için bu dönem, çocuğun kendini ifade edebileceği dönem anlamına gelir. Ancak bu yaş grubundaki çocukların başına gelenleri rahat ifade edemediği bilinmektedir, bu nedenle bu dönemdeki çocuklarla görüşme konusu sosyal çalışma görevlileri açısından önem arz eder. Bir önceki yaş grubunda dile getirilen riskleri fark etme dikkati bu yaş grubu ile çalışırken de çok önemlidir. Bu yaş dönemindeki çocuklar ile özellikle istismar iddiası nedeniyle görüşülürken; - Karşı cinsten ebeveyne hayran olabilmeye özelliği bilinmelidir, - Kullandığı kelimelere, yaşına uygun olmayan kavramları kullanıyor olup olmamasına dikkat edilmeli, bunun nedeni araştırılmalıdır.

6-10/12 yaş

Bu yaş grubundaki çocuklar daha küçük yaş gruplarında olduğu gibi en çok velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi ve evlat edinme sebebi ile adalet sistemine girerler. Ayrıca bu yaş grubunda olup mağdur ve tanık konumunda adalet sistemi içine girmiş çocuklarda azımsanmayacak orandadır. Ayrıca bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğu olmamakla birlikte nadiren de olsa bir suç işlediği iddiası ile de adalet sistemi içine girmektedir.

Önceki döneme ek olarak bu döneme ait bazı özelliklerin sapan davranış gibi algılanma riskine dikkat edilmeli, çocukların bu dönemde gösterdiği ve yetişkinler yaptığı zaman suç sayılacak bazı eylemlerin dönemin özelliklerinden olduğu unutulmamalıdır. Bu devrede bulunan çocuklarla ve aileleri ile çalışılırken dönemin özellikleri ile sorun yaşandığı durumlarda destek alınabilecek yerler hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Ayrıca bu yaş grubunda çocuklar adalet sistemi içerisinde tanık olarak da bulunabilirler. Bu durumda çocuğun yanında bulunan sosyal çalışma görevlisinin, çocuğu bu süreç, rol ve sorumluluklar ve ondan beklenenler konusunda bilgilendirmesi onun sistem içerisinde örselenmesini engellemek bakımından önemlidir.

Esasen Türkiye'deki çocuk hukuku sisteminde 12 yaş altındaki çocukların tamamı ceza bakımından ehliyetsizdir. Bir başka deyişle 12 yaşından küçük çocukların suçta karışmaları halinde haklarında cezai işlem yapılmaz. Bununla beraber, 12 yaşından küçük olup suçta sürüklenmiş çocuklar hakkında tedbirlere hükmedilir. 12 yaşın altındaki çocukların bir suç ile itham edilmesinin, bir hak ihlali olduğu konusunda da dikkatli olunmalıdır.

10/12-18 yaş

Ergenlik çağındaki çocukların adalet sistemi içine giriş sebepleri incelendiğinde, çocukluk dönemlerinden farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu devrede gençler velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesi yanısıra şüpheli-sanık, tanık ve mağdur olarak adalet sistemi içine girmektedirler.

Bu dönemde sistem içerisine giren çocukların en önemli özelliği ergenlik döneminde olmalarıdır. Bu döneme özgü özel durumlar bilinmediğinde, kolaylıkla yetişkinlerle karıştırılabilirler. Bu nedenle en önemli risklerden biri yetişkin gibi muamele görmeleri ve bu nedenle çocuklara özgü korumanın dışında kalmalarıdır. Sosyal çalışma görevlisi bu dönemde çocukla çalışırken özellikle aşağıdaki konularda dikkatli olmalıdır;

- Bu dönemin özellikleri ile çocuğun eylemi arasındaki ilişkiyi görebilmeli ve gösterebilmelidir.
- Çocuk hakkında değerlendirmede bulunurken ergenlerin özelliklerini dikkate alabilmesi beklenir:

Örneğin;

- a. Çocuğun siyahlar içinde olması veya saçının ve üstünün başının kirli olmasının her zaman özbakımın düşük olduğu anlamına gelmez, ergenler bunu yapmayı severler.
- b. Madde kullanım denemelerinde bulunmak, her zaman bağımlılık veya tehlikelilik anlamına gelmez, ergenle risk almaya eğilimlidirler.

Ergenlik durumunun nedeni olan bazı davranışların çocuğun risk altına girdiğinin göstergesi olarak kabul edilebileceği ancak bunun suç işleme riski olarak değerlendirilemeyeceği bilinmelidir. Ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden birkaçı bir araya geldiğinde karşımıza suç davranışı çıkabilir. Ergeni zorlayıcı bu dönemsel özellikler, otoriteye karşı gelme, risk alma eğilimi, akran grubuna katılma isteği, cinselliğe ilgi ve dürtüsellik genci suçta doğru sürükleyebilir. Ergenlik döneminin bu özelliklerinin bilinmesi ve uygun müdahalelerde bulunulması, çocuk suçluluğunun önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ergenin bilişsel gelişimi de çocuk adaleti sistemi içerisinde çok büyük bir önem ifade eder. Eylemin anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği, bilişsel gelişim düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu da ergenin o zamana kadar yaşadığı deneyimler ve içinde bulunduğu dönemsel koşullar ile yakından ilişkilidir.

5.2

ÇOCUK VE ERGENLERDE DAVRANIŞ PROBLEMLERİ VE PSİKOLOJİK SAĞLIĞA İLİŞKİN SORUNLAR

Bu alt bölüm, çocuk ve ergenlerde davranış problemleri ve psikolojik sağlığa ilişkin sorunlar ile çocuk adalet sisteminde çocukların davranış problemleri ve psikolojik sağlığa ilişkin sorunlarının dikkate alınması ile ilgilidir.

Çocuk adalet sistemi çalışanından beklenen, çocuğun içinde bulunduğu durumu mikro, mezo (birey, aile, arkadaş grubu) ve makro düzeyde (hizmet dağılımı, politik kurumlar ve yapılar gibi) ele alabilmesidir.

Çocuk adalet sistemi çalışanının mikro düzeyde değerlendirme yapabilmesi öncelikle çocuğu adalet sistemi içerisine sokan sorun ile çocuğun gelişimsel durumu ve psikolojik sağlığına ilişkin sorunlar arasındaki bağın önemini bilerek hareket etmesidir. Bu doğrultuda aşağıda çocuk ve ergenlerde sık görülebilen davranış problemleri ve psikolojik sağlığa ilişkin sorunlara yer verilmiştir.

Davranış Problemleri

Çocukta davranış problemleri farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Burada uyum ve davranış problemleri üzerinde durulacak olup, çocuk adalet sistemi içerisine giren çocukların yaşadıkları sorunların gelişim dönemi ile ilgisini gösterebilmek amaçlanmaktadır. Çocuk adalet sistemi çalışanından beklenen, çocuğun gelişim durumunu ele alırken buradaki bilgi ile sınırlı kalmayarak, çocuğu adalet sistemi içerisine sokan sorun ile gelişimi arasındaki bağın önemini bilerek hareket etmesidir. Bu bağlamda çocuklarda sık görülebilen davranış problemleri şunlardır:

► **Alt ıslatma, dışkı kaçırmaya:** Çocuklar mesane kontrolü gelişinceye kadar geceleri altlarını ıslatırlar. Gece kontrolünün 3,5 – 4,5 yaş civarında sağlanması beklenir. 4 yaştan sonra alt ıslatma veya dışkı kontrol zorluğunun devam etmesi bir sorunun varlığının göstergesidir. Sinir – kas kontrolünün sağlanamaması bunun bir sebebi olabilir. İkinci sebep ise, psikolojik gerginlik durumlarıdır. Yapılan araştırmalar alt ıslatma ile çocuğun psikolojik sorunları arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Alt ıslatma ve dışkı kaçırmaya sorununa, aile içi iletişimi düşük olan, aile içinde yeterli duygusal etkileşimden yoksun, nörotik ve uyumsuz çocuklarda daha sık rastlanmaktadır.

► **Parmak emme, tırnak yeme, tikler:** Alt ıslatmada olduğu gibi parmak emme, tırnak yeme, tik gibi sorunlar da çocukların psikolojik sorun ve gerginliklerine işaret eder.

► **Yalan Söyleme:** Yalan söylemek, bir hatayı gizlemek için gerçeğe uymayan bir girişimde bulunmaktır. Çok küçüklerde “inanılması güç öyküler uydurma” alışkanlığı yalanla karıştırılmamalıdır. O yaş çocukları gerçeğe, gerçek olmayanı ayırt edemezler. Çocuğun gerçeğe gerçek olmayanı ayırt edebileceği yaşa geldikten sonra yalan söylemesi çevreyle olan olumsuz ilişkilere işaret eder.

Yalan söyleme davranışı bazen yükümlülük ve cezadan kaçma amacı taşır ve çocuğun eğitiminde onun sosyalleştirilmesi işinin gereği gibi yapılamadığını gösterir. Bazen yalan

söyleme davranışı patolojik olabilir. Duygulanımda bir gerilemenin ifadesi olan patolojik yalanda çocuk, üzücü ve sıkıntı veren bir gerçekle çatışma yaşamaktadır. Bu durum bir duygulanım bozukluğudur ve çocuk sevinçli ve kaygısız görünür. Bu tür yalanların alışılmamış sıklığı genellikle beraberinde hırsızlık davranışlarını da getirir. Bu durumda hemen harekete geçilmesi ve çocuğu bu davranışa iten sebebin araştırılması ve bu duygu durum bozukluğunun tedavisi yoluna gidilmesi gerekir.

Çocuk yalan söyleme davranışını diğer çocuklar veya ebeveynlerinden taklit yolu ile de öğrenebilir. Yalan söylemeye bir diğer sebep, yalan söylemenin çocuğa açık veya örtülü biçimde dayatılması veya çocuğun bir suçu kabul etmeye baskı yapılarak zorlanmasıdır. Ayrıca yalan söylemenin nedeninin bazen de aileye bağlılık, dayanışma veya verilmiş söze saygı olabileceği göz önünde tutulmalıdır.

► **Çalma – Hırsızlık:** Beş yaşına kadar olan çocuklarda çalma bir sorun oluşturmaz. Ancak bu yaştan sonra devam ettiğinde bir uyum ve davranış bozukluğu belirtisi olarak görülür. Yavuzer, tarafından çocukların çalma alışkanlıkları şöyle sınıflandırılmaktadır:

- 1) Çalınan objenin kullanılması amacıyla hırsızlık: Kendi ihtiyacı için, başkalarına dağıtmak için veya hiçbir yarar sağlamayan çalma eylemleri bu başlıkta toplanmaktadır.
- 2) Patolojik hırsızlık: Patolojik hırsızlık da birden fazla sebeple ortaya çıkabilir.
 - a) İçtepkisel, kontrol edilemeyen dürtü ile
 - b) Zevk almak için
 - c) Aşağılık duygusu, sevgi eksikliği gibi ihtiyaçlarını telafi etmek için
 - d) Zarar vermek için

Çocukları çalma alışkanlığından kurtarmak, onları bu davranışa iten duygu durum bozukluğunun tedavisi ile mümkündür. Bu süreçte çocuğun eğitimi ile de ilgilenmek ve ona bireysel ve toplumsal haklara saygı göstermeyi ve dürtü kontrolünü öğretmek gerekir. Gelişim dönemlerine göre hazırlanmış terapi programları çerçevesinde bireysel psikoterapi veya grup terapisine başvurulabilir.

► **Saldırganlık:** Çocukta saldırganlık davranışları, psikolojik sorunları nedeniyle çevresi ile sağlıklı ilişkiler kuramadığında ortaya çıkar. Bu çocuklarda, arkadaşları ve çevresi ile sürekli çatışma, sık kural ihlali görülür ve sık sık cezalandırmaya maruz kalırlar. Tepkileri ölçsüz ve durumla orantısızdır.

Saldırganlık, insanın yaşaması için sahip olması gereken dürtülerden biridir. Burada sözü edilen kontrol edilemeyen ve amacının dışındaki biçimlerde ortaya çıkan ve süreklilik gösteren bir davranıştır.

Çocuk yaşamının başlangıcında saldırganlık duygusunu bütün çıplaklığı ile ortaya koyar. Büyüdükçe ve güven duygusu geliştikçe beklemeyi ve tepkisini kontrol etmeyi öğrenir.

Dıştan gelen baskı ve kısıtlamaların güçlü olduğu durumlarda çocuktaki kontrol yetisi gelişmez, tam tersine çocuk sert tepki vermeyi öğrenir. Kendini anne – babası karşısında güçsüz bulan çocuk tepkisini başkalarına yöneltir. Saldırgan çocuk temelde güvensiz bir çocuktur. Aşırı saldırgan çocuk aynı zamanda doyumsuz ve sevilmediğine inanan çocuktur. Kabadayılık gösterileri ile kendini güçlü görmeye ve göstermeye çalışır. Böyle bir duygusal baskı, aile ortamındaki sağlıksızlık ve olumsuz çevre koşulları ile birleşince çocuğun suça itilme riskini artırır.

Bu nedenle saldırganlık davranışı gösteren çocuklarla hem onların benlik saygılarını kazanmalarını sağlayıcı terapiler hem de aile ortamını ve ilişkilerini iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılırken bir yandan da sosyal çevrenin incelenmesi gerekir.

Çocuk ve Ergenlikte Psikolojik Sağlığa İlişkin Sorunlar

Çocuk ve ergenlerin belli bir zihinsel kapasiteye sahip, düşünen ve hisseden canlılar olduğu gerçeği yakın zamana kadar kabul gören bir düşünce değildi. Öte yandan, fiziksel sağlığın travmalar, genetik bozukluklar, zehirlenmeler ve hastalıklar karşısında bozulabileceği uzun süreden beri bilinen bir gerçek iken, aynı stres etkenlerinin psikolojik sağlığı da etkileyebileceği ve uzun vadeli yan etkiler doğurabileceği ise ancak yakın zamanda fark edilebilmiştir. Şimdilerde kabul edilen bir başka gerçek ise, çocukluk döneminde ortaya çıkan psikolojik sağlık sorunlarının erişkin dönemde devam eden yıkımlar yarattığıdır. Bu nedenle özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde etkin ruh sağlığı yaklaşımları planlayabilmek çok büyük önem taşımaktadır.

Çocuk ve ergenin psikolojik sağlığı, optimal psikolojik işlevselliğe ulaşma ve bu işlevselliği koruyabilme kapasitesidir. Optimal psikolojik işlevsellik, “hastalısızlık” durumundan çok; ilişki kurabilme ve bu ilişkiyi sürdürülebilmeyi, olumsuz yaşam deneyimlerini, gelişimsel zorlukları ve kültürel kaynakları duygusal gelişim için kullanabilmeyi, olumlu kendilik algısı ve kendilik değerini, uygun aile ve akran ilişkisini, öğrenme ve üretken olabilmeyi içerir.

Ergenlik Döneminde Görülebilecek Bazı Psikolojik Sağlık Sorunları Belirtileri

Psikolojik sağlığa ilişkin belirtilerin her biri tek bir soruna işaret edebileceği gibi başka sorunların belirtilerine de işaret ediyor olabilir. Aşağıda bu gibi sorunlara ilişkin bazı belirtiler ve sorunlara yer verilmiştir:

- Okul başarısızlığı, öğrenme sorunları; zeka geriliği, özgül öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) gibi bozuklukların yanı sıra depresyon gibi bir tablonun da göstergesi olabilir.
- Ders ve çoğu etkinlik sırasında dikkatin kolayca dağılması, çabuk sıkılma ve ders ve diğer etkinliklerden kaçınma; öncelikle DEHB göstergesi olabilir.
- Aşırı hareketlilik, çok konuşma, laf arasına girme, sıra bekleyememe; öncelikle DEHB göstergesi olabilir.
- Aile üyeleri ve/veya diğer insanlarla ilişkide sık tartışmalar, kurallara karşı gelme, başkalarını suçlama; karşıt olma ve karşıt gelme bozukluğu (KOKGB) göstergesi olabilir.
- Empati kurmada ve diğer insanlarla, arkadaşlarıyla etkileşimde sorunlar, tekdüze konuşma, sıra dışı ilgi alanları; Asperger sendromu göstergesi olabilir.
- Alkol-madde kullanımı.
- İnsanlara/hayvanlara karşı zalimce davranma, başkalarına gözdağı verme, kavga-dövüş başlatma, birisini cinsel etkinlikte bulunmak için zorlama, hırsızlık, yalan söyleme, başkalarının malına zarar verme, okuldan veya evden kaçma; her biri önemli olan bu belirtiler davranım bozukluğunun tanı kriterleri arasında yer almaktadır.
- Katı ve kuralcı davranışlar, obsesif-kompulsif düşünce ve davranışlar.

- Birçok olay ve etkinlikle ilgili aşırı kaygı ve kuruntular, gerginlik; yaygın anksiyete bozukluğu göstergesi olabilir.
- Cinsellik, eğitim ve beden konusunda yersiz korkular.
- Yersiz bedensel yakınmalar;Somatoform bozuklukların belirtileri arasında yer aldığı gibi anksiyete ve depresif bozukluklar gibi başka psikolojik bozukluklarda da görülebilmektedir.
- Geleceğe yönelik ileri düzeyde karamsarlık, depresyon, içe kapanma, olumsuz benlik algısı, çaresizlik duyguları;depresif bozukluk göstergesi olabilir.

Travma yaşantısının varlığı psikolojik değerlendirme için önemli ve yeterlidir. Travma sonrası bazı psikolojik belirtiler ortaya çıkabilmektedir. Bunlar:

- Olayın sıkça hatırlanması,
- Yeniden oluyor gibi duyumsanması,
- Rüyada görülmesi,
- Travmayı çağrıştıran yer ve kişilerden kaçınma,
- Etkinliklere karşı ilgi ve katılımın azalması,
- Uyku sorunları, aşırı irkilme, öfke patlamaları.

Kimi psikolojik sağlık sorunları ve/veya bunların belirtileri ise acil tıbbi müdahale gerektirir. Aşağıda verilen bu gibi durumlarda çocuk, vakit geçirilmeden bir hekim muayenesine yönlendirilmelidir:

- Anoreksia-bulimia nervosa (aşırı rejim yapma, kilo ile aşırı uğraşma)
- Olaylar karşısındaki duygu ve tepkilerinin o duruma uygun düşmeyecek biçim ve yoğunluğa bürünmesi, çarpıklık göstermesi, yoğun öfke dışavurumları, benlik saygısında, hareketliliğinde, konuşma hızında aşırı artış, uyku gereksiniminde azalma, riskli davranışlarda artış; İki uçlu duygudurum bozukluğu-manik epizod göstergesi olabilir.
- Kendine zarar verme eğilimi, intihar düşünce/girişimleri; depresif bozukluk göstergesi olabilir.
- Gerçeği değerlendirme yetisinde bozulma, varsanılar veya sanrılar, uygunsuz davranışlar;şizofreni veya diğer psikotik bozukluklar göstergesi olabilir.
- Rastgele ve kontrolsüz cinsel ilişkide bulunma;şizofreni veya diğer psikotik bozukluklar, iki uçlu duygudurum bozukluğu-manik epizod göstergesi olabilir.

Psikolojik Sağlık Açısından Koruyucu Etkenler ve Risk Etkenleri

Risk etkenlerinin ve kısıtlılıkların, koruyucu ve dayanıklılığı arttırıcı etmenlerden daha fazla ve yoğun olduğu koşullarda psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkabilir. Çocukluk ve ergenlik dönemi psikolojik sorunları erişkinlikte görülen psikolojik sorunların öncülleri olarak kabul edildiğinden, erken müdahale uzun süreli sorunların önlenmesine ya da azaltılmasına yardımcı olabilir. Etkin psikolojik tedavi ve destek girişimleri psikolojik sorunların bireysel ve ailesel yükünü hafifletir ve sağlık harcamalarını azaltır.

Çocuğun yaşam sürecinde birbirine karşıt etkenler yani koruyucu etkenler ve risk etkenleri etkileşim içindedir. Bu etkenler çocuğun gelişiminin yönünü ve gidişini değiştirebilir. Koruyucu etkenler çocuk için uyum bozukluğu yaratan çevresel koşullara ve risk etken-

lerine karşı çocuğun direncini güçlendiren, risk etkenleri ise çocuğun direncini düşüren etkenlerdir. Burada önemli olan, çocuğu risk etkenlerinden korumaktır.

Koruyucu etkenler ve risk etkenlerine daha ayrıntılı bakmak gerekirse, bu etkenler aşağıdaki tabloda görülebileceği gibi genel olarak çocuğa özgü, aileye ait ve toplumsal olmak üzere üç alt başlıkta incelenebilir.

Yine aynı tabloda görüleceği gibi koruyucu etkenler ve risk etkenleri çok daha ayrıntılı ele alınabilir. Burada dikkat çekilmek istenen mikro, mezo ve makro düzeyde birçok risk faktörünün bir çocuğun, çocuk adalet sistemine giriş nedeni olabileceğidir. Çocuk adalet sistemiyle ilgili olarak mezo ve makro düzeydeki risk faktörleri bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çocuk Adalet Sisteminde Çocukların Psikolojik Sağlık Sorunlarının Dikkate Alınması

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının özellikle de sosyal çalışma görevlisi veya aile mahkemesi uzmanının çocuğun psikolojik sağlık sorunlarına dair belirtileri fark etmesi, çocuğun adli sisteme giriş sebebi veya korunma ihtiyacı ile bu durum arasında bir ilişki olabileceği için önemlidir. Bu belirtilerin bir psikolojik sağlık sorunundan kaynaklanıp kaynaklanmadığına mutlaka bir tıbbi muayene sonrasında karar verilmelidir. Sosyal çalışma görevlisi ancak bundan sonra çocuğu uygun bir tedaviye yönlendirmelidir.

Çocuğun Psikolojik Sağlık Sorunları ve Ceza Sorumluluğu İlişkisi

Tedavi görmemiş psikolojik rahatsızlığı olan çocuk ve ergenlerin kanunla ihtilafa düşme oranı oldukça yüksektir. Bu durum önemlidir çünkü çocuk ve ergenlerin yaşadıkları bu gibi sorunların birçoğu uygun bir yaklaşımla tedavi edilebilir. Psikolojik sağlık sorunları yaşayan çocuk ve ergenler uygun tedavi ve destek almadıkları sürece sorunları devam edecek ve bu durum onların sosyal, eğitimsel ve mesleki geleceklerini tehlikeye sokacaktır. Halbuki, çocuk ve ergenlere, mümkünse ailelerini de dahil ederek yapılacak erken müdahaleler, bu sorunların yol açacağı hasarları ortadan kaldırma ya da en aza indirmede önemli rol oynayabilir. Aynı zamanda çocuğun ya da ergenin örgün eğitimde kalabilmesini ve normal sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesini mümkün kılar. Aksi takdirde bu çocuk ve ergenler için özelleşmiş ve yoğun hizmetlere gereksinim olacaktır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla çalışmada yapılacak bütüncül değerlendirme ve bu değerlendirme esnasında çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları ile kurulacak bağlantılar oldukça önemlidir. Çünkü bir suç eylemine karıştığı iddiası ile sosyal çalışma görevlileri tarafından değerlendirilen çocukların, içinde buldukları gelişim dönemine ait özelliklerin biyo-psikososyal yönden değerlendirilmesinin yanı sıra ceza sorumluluğunu etkileyebilecek psikolojik tablolarının da irdelenmesi gerekecektir. Psikolojik sağlık açısından değerlendirme amacıyla yapılacak yönlendirmede şu unsurlar dikkate alınmalıdır:

- Çocuğun karıştığı iddia olunan suç eyleminin niteliği, suça karışma sıklığı (Yıkıcılığın ön planda olduğu eylemlerde yer alan ve/veya tekrarlayan şekilde suça karışan ergenlerde mutlaka adli psikiyatrik değerlendirme yapılmalıdır.)
- Psikolojik sağlık gelişimi açısından koruyucu ve risk etkenleri (Risk etkenlerinin var olduğu çocuklarda psikolojik değerlendirme önemlidir.)

	KORUYUCU ETKENLER	RİSK ETKENLERİ
ÇOCUĞA ÖZGÜ	<ul style="list-style-type: none"> • Olumlu mizaç özellikleri • Yüksek zeka düzeyi • Tepki vermede esneklik gösterebilme • Dürtü kontrolünün iyi olması • Sosyal becerilerinin iyi düzeyde olması • Sosyal uyumunun yeterli düzeyde olması (akademik başarı, kolay ilişki kurma, aktivitelere katılma) • Olumlu benlik saygısı yeterlilik duygusu • Beden sağlığının iyi olması 	<ul style="list-style-type: none"> • İstenmeyen bebek olma • Gebelik- doğum ve doğumdan hemen sonraki dönemde bebeğin gelişimini etkileyecek sağlık sorunlarının olması (düşük doğum ağırlığı, doğumda oksijeniz kalma, gebelikte annenin sigara/alkol/madde kullanımı...) • Gelişimsel sorunlar • Anne-bebek ilişkisinde yetersizlik • Merkezi sinir sistemini etkileyen hastalık öyküsü • Kronik hastalığı olma • Kromozomal anomaliler • Zor ve dirençli mizaç • Dürtüsel ve agresif özellikler • Okul başarısızlığı • Kayıp ya da travma deneyimi • Bazı psikopatolojiler için genetik yatkınlık (şizofreni, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü, duyu durum bozukluğu, anksiyete bozukluğu gibi)
AİLEYE AİT	<ul style="list-style-type: none"> • Aile birliğinin güçlü olması, • Aile bireyleri arasında duygusal yakınlığın olması, • Anne-babaların destekleyici tutumları, • Evde yerinde ve uygun kuralların uygulanması, • Güvenli, duyarlı, tutarlı, sevgiye dayalı ebeveyn- çocuk ilişkisi, • İyi kardeş ilişkisi, • Büyük kardeşin varlığı, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ebeveynlerde psikolojik hastalık ve suç öyküsü (alkol- madde bağımlılığı, depresyon, anti sosyal kişilik bozukluğu...) • İstismarın olduğu aile ortamı, • Ebeveynler arası çatışma, • Bozuk evlilik ilişkisi, • Anne-baba arası ayrılık/ boşanma, • Ailede ciddi fiziksel hastalık/ölüm, • Uçlarda veya tutarsız özellikle katı disiplin uygulamaları, • Sevgisiz anne-baba, • Güvensiz bağlanma, • Ebeveynlerde düşük eğitim düzeyi, • Çocuk sayısının fazla olması
TOPLUMSAL	<ul style="list-style-type: none"> • Arkadaşlık ilişkilerinin iyi olması ve yakın arkadaşı olma • Arkadaşları tarafından kabul görme • Olumlu akran etkisi • Başkaları ile iyi geçinme • İyi eğitim ortamlarına sahip olma (çocuğu önemseyen okullar gibi) • Okul dışında grup aktivitelere katılma, • Aile dışında bir yetişkinle yakın ilişkisinin olması (öğretmen, akraba, akran) 	<ul style="list-style-type: none"> • Akranlarına karşı agresif davranışlar sergileme • Akranlar tarafından dışlanma • Olumsuz akran etkisi • Eğitim ortamlarının kalitesi düşük okullarda okuma • Okuldan kaçma • Düşük sosyoekonomik düzey • Kurumda büyüme • Çevre/okul değişikliği • Okul dışı aktivitelere ulaşmada güçlük • Göç • Suç ve şiddetin sık görüldüğü çevre ve arkadaşlar arasında yetişme • Yoksulluk vb...

5.3

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Risk, çocuğun ya da gencin sosyal ve psikolojik gelişimini engelleyebilecek etkenlerin tümüdür. Riskli davranışlar, çocukların ve gençlerin iyilik hallerini tehdit eden ve sorumlu bir yetişkin olma potansiyellerini sınırlayan davranışlardır. Örneğin şiddet eğilimi gösterme ya da sık sık kavga etme, yoğun ve düzenli alkol-madde kullanımı, evden kaçma riskli davranışlardır. Farklı nedenler, riskli davranışlara ve sonrasında da olumsuz sonuçlara yol açabilir. Örneğin davranım bozukluğu, suça eğilime; hiperaktivite, madde kullanımına yol açıcı faktör olabilir. Alkol, madde kullanımı bağımlılık yaratabilir, şiddet eğilimi suç işlemeye ya da evden kaçma, sokakta yaşamaya neden olabilir. Ancak, her riskli davranışın olumsuz bir sonucu olmayabileceği de unutulmamalıdır.

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının çocuklardaki risk göstergelerini anlamaları, risk faktörlerini ortaya çıkaran bireysel ve toplumsal değişkenleri analiz edebilmeleri ve risklerle karşı karşıya gelen çocukların yaşamlarında ortaya çıkabilecek sonuçlara ilişkin çıkarımda bulunabilmeleri önemlidir. Risk altındaki çocukların kendilerine karşı gösterilen tutum ve davranışlar sebebiyle pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları ve bu durumun da içinde buldukları riskin artmasına neden olduğu unutulmamalıdır. Etiketleme, dışlanma, yalnızlık, okuldan atılma, sağlık sorunları, yasal sorunlar, sokakta çalıştırılma ve/veya yaşama ve psikolojik sorunlar genellikle ortaya çıkmış sonuçlardır ve çocuğun çok sayıda riskle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Risklerin tek başına görülmeceği, genellikle birçok riskin birlikte olacağına dikkat edilmelidir. Bu nedenle de tek bir riski ele almak müdahale için yetersiz bir çerçeve oluşturur. Örneğin, madde kullanan bir çocukla çalışırken sadece madde kullanımına odaklanmak, çocuğun içinde bulunduğu koşulları göz ardı etmek anlamına gelir ki madde kullanımını ortaya çıkaran çeşitli risk faktörlerinin ortadan kalkması olanaklı olmayacaktır. Bu tür durumlarda müdahalenin başarısız olması neredeyse kaçınılmazdır. Tüm riskleri birlikte ele almak ve bu risklere bütüncül bir yaklaşımla müdahale etmek gerekir. Bu nedenle risk altındaki çocuklarla çalışırken, bu sürecin şu özelliklerine dikkat etmek önemlidir:

- Risk altında bulunma süreci mağduriyetle ve/veya suçla sonlanabilir.
- Risk süreci her zaman kısa zamanda gelişmeyebilir.
- Risk sürecinden etkilenen çocuğun, yaşadıklarından ve bunun etkilerinden arınması zaman alır.
- Riskin gelişim sürecinde yaşanan tüm olumsuzlukların teker teker düzelmesi gerekir. Örneğin okul ilişkileri, aile ilişkileri, toplum ilişkileri vb.

Bazı durum/ tutum/ davranış örüntüleri çocuğun risk altında olduğuna işaret edebilir. Bunlar:

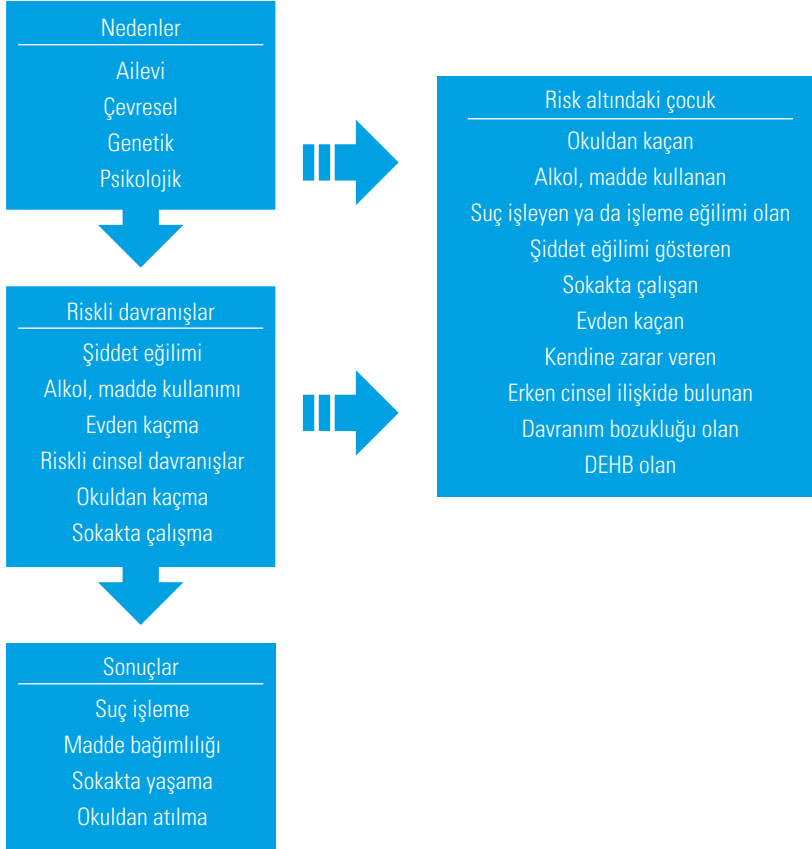
- Okuldan kaçma
- Evden kaçma
- Alkol, madde kullanma
- Şiddet eğilimi gösterme

- Suç işleme eğiliminde olma
- Kendine zarar verme
- Sokakta çalıştırılma ve/veya sokakta yaşama
- Erken ve korunmasız cinsel ilişkide bulunma
- Davranım bozuklukları, hiperaktivite, dikkat eksikliği vb.

Çocuğun risk altında olmasının nedenleri ve sonuçları çeşitlidir (Bkz. Şekil 1: Risk altındaki çocuk tanımı). Nedenler ailevi, çevresel, genetik ya da psikolojik olabilir.

Şekil 1: Risk altındaki çocuk tanımı

Şekilden de anlaşılacağı gibi çocukların karşı karşıya kaldıkları riskler çocuğun bireysel özellikleri kadar toplumsal faktörlerle de yakından ilişkilidir. Risklerin ve kimi durumlarda bağlantılı olarak suç davranışının ortaya çıkmasında bireysel özelliklerle toplumsal koşulların ortaya çıkarttığı karmaşık yapının etkin olduğu unutulmamalıdır. Örneğin suça sürüklenme olgusunu sadece yoksulluk gibi yapısal bir sorunla ilişkilendirmek kadar bütünüyle çocuğun psikolojik karakteristiklerine bağlamak da bütüncül bir yaklaşımdan uzak olur.

Çocukluk yaşantısında, çocuğun bireysel özellikleri kadar çeşitli yaşam olayları ve toplumsal sorunlar, çocukların risklerle yüz yüze gelme olasılığını artırmaktadır. Hem bireysel gelişimde hem de insan yaşamında bazen öyle durumlar vardır ki, bu durumlar farklı nedenlerden dolayı, o kişiye özgü özel engeller de oluşturabilir. Örneğin, engellilik, madde

kullanımı, göç deneyimi, sığınmacı/mülteci olmak, sokakta çalıştırılmak veya sokakta yaşamak, ihmal ve/veya istismar mağduru olmak ve yoksulluk gibi çocuğun bireysel özelliklerinden ve içinde bulunduğu toplumsal koşullardan kaynaklanan sorunlar çeşitli risklerle karşılaşılmasına neden olmaktadır.

Örneğin çocuk yoksulluğu kavramını ele alırsak, çocuk yoksulluğu herkesi kapsayacak biçimde düzenlenmiş, harcanabilir gelirin¹ yüzde 50'sinden azına sahip ailelerde yaşayan çocukların durumunu anlatmaktadır. Çocuk yoksulluğunu belirlemede beslenme, su, sanitasyon, sağlık, barınma, eğitim, enformasyon hizmetlerine erişim olanaklarına bakılmaktadır. Bütün bu kriterlerin her birinin yoksunluğu çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemekte, birçok durumda da yaşamsal tehlikelere sebebiyet vermektedir. Çocuk yoksulluğu, ciddi gelişimsel bozukluklara sebebiyet verdiği için çocuk adalet sistemi çalışanlarınca çocuğun içinde bulunduğu sosyo – ekonomik durumun anlaşılması çok önemlidir.

Bunun yanı sıra bireysel bir özellik olarak engellilik durumu da çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanamamasına, toplumsal kaynaklara erişememesine, kötü muameleye maruz kalmasına neden olabilir. Çocuğun engelli olması da ailede bir başka engellinin bulunması da çocuğun gelişimini etkileyen faktörlerdir. Ailenin, engellinin ihtiyaçlarını fark etme ve karşılama konusunda yeterli desteğe sahip olmaması durumu da olumsuz bir faktör olarak karşımıza çıkar. Ailede bir engelli var ise ve onun bakımı anneye ait ise, annenin çocuğuna yeteri kadar zaman ayırabilmesi için engelli aile üyesinin bakımı konusunda kendisine destek verilmesi gerekecektir. Engelli bireyler ile ilgili yeterli ulaşım, eğitim, bakım ve iyileştirme imkânlarının olmaması ve ailelerin yeteri kadar desteklenmemesi engelli çocukların daha fazla şiddet ve kötü muameleye maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Bakımı sağlanamadığı için ailesi tarafından sokağa terk edilen, zincirle bağlanan, tecavüze uğrayan veya dilendirilen engelli çocuk haberlerine hepimiz rastlamışızdır. Engelli çocuğa sahip ailelerde çocuğun durumunun kabullenilmemesi, aileler ve çocukları açısından olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Durumu kabul edemeyen aileler, çocuktan yeteneklerinin ötesinde gelişme beklentisi içinde olabilir. Çocuğa yüklenmeleri artabilir. Başarısızlığı ve öğrenmedeki geriliği nedeniyle eleştirilen, küçük görülen, alay edilen çocuğun içinde kırgınlık, öfke ve nefret birikimi görülebilir; çocuk reddedildiğini, sevilmediğini hissedebilir. Çocuk bu olumsuz duygularını çeşitli davranışlarla ya da suça yönelerek gösterebilir.

Benzer bir şekilde çeşitli şekillerde göç (ekonomik motivasyonlu göç, zorunlu göç, çatışma ortamı nedeniyle yaşanan göç vb.) deneyimi yaşamak çocuk için kendi başına bir risk faktörü oluşturmayabilir. Ancak göç, gidilen yerde yeterli altyapı hazırlığı yapılmadan gerçekleştirildiğinde yetersiz çevre koşullarında ve yetersiz ekonomik koşullarda yaşamaya neden olur. Genellikle eski yaşanılan yerdeki sosyal destekler de kaybedilir. Bu da çocuğun ihtiyaç duyduğu sağlıklı sosyal çevrenin sağlanamaması anlamına gelir. Göçün çeşitli nedenlerle uluslararası bir nitelik alması, özellikle çocuklar için risk faktörlerini artırmaktadır. Göçün uluslararası niteliği söz konusu olduğunda çocuk adalet sistemi çalış-

1 Harcanabilir Gelir: Bir ülkede genellikle bir yıl olmak üzere belli bir dönemde o ülke vatandaşlarının kişisel gelirlerinden gelir vergisi düşüldükten sonra kalan gelir büyüklüğü..

şanlarının sığınmacı², mülteci³, insan ticareti⁴ gibi kavramlar hakkında asgari bilgiye sahip olması gerekmektedir⁵.

Sokakta çalıştırılmak ve/veya sokakta yaşamak da çocukların bir yetişkinin koruyucu gözetiminden uzak olmasına neden olacağı için çocukların sayısız riskle karşılaşmasına neden olmaktadır. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar kendilerini çevreleyen yoksunluklar ve eşitsizlikler sonucunda erken yaşlarda çalışmak zorunda kalmakta veya ailelerinden kopmaktadır. Sokakta çalıştırılma ve/veya yaşama olgusu psiko-sosyal ve ekonomik yapıların ürünüdür. Sokakta çalıştırılmak ve yaşamak çocuğu öylesine derinden etkilemektedir ki Henry Mayhew'in de belirttiği gibi, çocuklar, tüm çocuksu yönlerini yani çocukluklarını kaybetmektedir. Sokakların çocuklar için bir çalışma/yaşam alanı olması son birkaç yılda ortaya çıkan bir durum değildir. Tarih boyunca çocuklar çoğu zaman ekonomik bir araç olarak görülmüştür⁶. Sorunun devam etmesindeki en önemli neden ise yoksulluğun ve gelir dağılımı eşitsizliklerinin engellenememesidir. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusu üzerine yapılan çalışmalar, sorunun; düzensiz kentleşme, kırdan kente yönelen göç ve yetersiz sosyal hizmetler ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Bilinmektedir ki sokaktaki çocuklar olgusu birçok toplumsal faktörün bir araya gelmesiyle oluşur ve temelde toplumsal gerilimi ve stresi göstermesi açısından anlamlıdır. Bu açıdan, sokaktaki çocuklar olgusunu salt ekonomik ve/veya kültürel değişkenlerle açıklayabilmek olanaksızdır. Olgu, birey, aile, grup ve topluluk/toplum düzeyindeki faktörlerin bir bileşenidir ve bu nedenle çözüm stratejisi kapsamlı ve çok boyutlu olmalıdır⁷.

Son olarak, çocuk adalet sisteminde çalışan tüm meslek elemanlarının, bazı çocukların sahip oldukları farklılıklar (toplumsal cinsiyet, etnik, dini, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi) nedeniyle dezavantajlı olabileceklerini unutmamaları gerekmektedir. Örneğin yerleşik toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kız ve erkek çocukların birçok alanda eşitsizliklerle karşılaştığı açıktır. Toplumun genelinde hakim olan düşünce kalıpları nedeniyle kız çocuk-

2 Sığınmacı, temel olarak siyasal ve sınırlı toplumsal nedenlerle baskı gördüğü ve öldürülme tehdidi ya da riski altında olduğu ülkesinden gizlice kaçarak can güvenliği ve yaşam güvencesini sağlayacağını düşünerek bir yabancı ülkeye kaçma yoluna giden kişidir.

3 Mülteci çocuk vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya orada bulunmaktan korktuğu için yararlanmak istemeyen veya vatandaşı olmadığı halde önceden ikamet ettiği ülkesi dışında bulunan, oraya dönemeyen veya korku nedeniyle dönmek istemeyen çocuk olarak tanımlanabilir.

4 İnsan ticareti herhangi bir yasadışı amaç ve maddi bir kazanç için kullanılmak üzere insanların illegal bir biçimde alınıp satılmasıdır.

5 Acil durumlarda yardım, mültecilerin yeni bir ülkeye yerleştirilmesi, gönüllü geri dönüşlere yardım, göçmen sağlığı, para gönderme ve yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi gibi alanlarda faaliyet gösteren Uluslararası Göç Örgütü (IOM) adlı bir kuruluş vardır. Türkiye IOM'a, Kasım 2004'te IOM Ankara'nın diplomatik misyonunun hukuki statüsü, imtiyazları ve dokunulmazlıkları hakkındaki çift taraflı sözleşmesini onaylayarak katılmıştır. IOM Türkiye, insan ticaretinin önlenmesi, tacirlerin yargı önüne çıkarılıp cezalandırılması ve insan ticaretine maruz kalanların korunması gibi insan ticaretiyle ilgili alanların tümünde aktif olarak yer almaktadır.

6 9. yüzyılın ortalarında Londra, Shaftesbury'de 30.000'den fazla sokak çocuğu olduğu kaydedilmiştir. 1849'da dönemin New York Polis şefi, sokak çocuklarının sayısının giderek arttığını ifade etmiştir (Cunningham, 1995: 145). Erişçi'ye göre 1900'lü yıllarda, İstanbul'da sadece Şark Halî Şirketinde 15.000 kadın ve çocuk işçi çalışmaktadır (Erişçi, 1951, akt: Makal, 1997).

7 Bu paragraf, "Acar, H. (2010). Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yeni Hizmet Modelinin ve II Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara" adlı çalışmadan aktarılmıştır, detaylı bilgi için adı geçen kaynaktan yararlanılabilir.

ları erkek çocuklarından farklı olarak fazladan birtakım güçlüklerle maruz bırakılmaktadırlar. Örneğin; erkek gücüne ve soyun devamının erkek çocuklar tarafından sağlanacağına ilişkin inanç, kız çocuklarının hakir görülmesine ve dışlanmasına sebep olmaktadır. Yine kız çocuklarının namusun temsilcisi olarak görülmesi veya üzerlerinden maddi kazanç sağlanacak unsurlar olarak değerlendirilmesi kız çocuklarının mağdur edilmelerine sebep olmaktadır. Çocuk adalet sistemi içerisinde çalışılırken suça sürüklenen çocuklar söz konusu olduğunda daha çok erkek çocuklarla karşılaşmaktadır. Sayıca daha az da olsa kız çocukları da suça sürüklenme iddiası ile adalet sistemi içerisine girmektedir. Çoğunluğu erkek çocukların oluşturması, bu sistem içerisinde kız çocukların özel ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi riskini taşır. Bu duruma, kız çocuklarına özgü gözetim, tutukevi, adliye nezarethanesi gibi mekanların olmaması, gözetiminde iken hijyenik ihtiyaçlarını karşılayacak malzemelere ulaşamamaları gibi örnekler verilebilir.

Bu noktada çocuk adalet sistemi içerisinde sıklıkla görülen çocuk ihmal ve istismarı ve madde kullanımı konularına ilişkin detayları da göz önünde bulundurmaya oldukça önemlidir. Aşağıda bu konular hakkında genel bilgiler sunulmuştur.

5.3.1

Çocuk İstismarı ve İhmali

Çocuk istismarı ve ihmali kavramı, çocukların yakın tanıdıkları veya tanımadıkları kişiler tarafından, bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek şekilde uygulanan tüm olumsuz duygusal, fiziksel veya cinsel tutumları ve davranışları, ihmali ve ticari amaçlı sömürüyü kapsar. Geniş anlamıyla çocuk istismarı ise, 18 yaşın altındaki çocuklara ya da ergenlere anne-babaları, onları bakıp gözetmek ve korumakla görevli öğretmen, usta, koruyucu aile fertleri, vasi gibi kişiler ya da yabancı kişiler tarafından yapılan, bedensel ve/veya psikolojik olarak sağlıklarına zarar veren, duygusal, fiziksel ve cinsel ya da zihinsel gelişimlerini engelleyen olumsuz tüm tutum ve davranışlardır. Ayrıca bu tür bir tutum ve davranışın, mutlaka çocuk tarafından algılanması ya da erişkin tarafından bilinçli olarak yapılması gerekli değildir.

Çocuk ihmali de 18 yaşın altındaki çocukların ya da ergenlerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve gelişmeleri için temel olan beslenme, korunma, sevgi, gözetim, eğitim ve yol gösterme gibi gereksinimlerinin kendilerine bakıp gözetmekle yükümlü kişilerce yeterince karşılanmamasıdır.

İhmali ve İstismarın Çocukların Gelişimleri ve Gelecekteki Yaşamları Üzerine Etkileri

İstismar, çocukların sağlığını ve gelişimini olumsuz etkiler. İstismara erken müdahale çocuğun gelişmekte olan kişiliğine zarar gelmesini önler ve hatta bazı vakalarda çocuğun yaşamını kurtarır. Örneğin, fiziksel istismar, yaralanmalar, kalıcı bedensel ya da zihinsel sakatlıklar, hatta ölüm ile sonuçlanabilir. Kafa travmalarına yol açan istismar türlerinde, özellikle sarsılmış bebek sendromunda zihinsel hasar sık karşılaşılan bir sonuçtur. Çocuğun zihinsel ya da bedensel engelli hale gelmesi ise daha sonra yeniden istismar edilme olasılığını arttırır. Fiziksel istismar bedensel olarak ciddi yaralanmalara yol açmadığı durumlarda bile çocuğun duygusal ve sosyal gelişimini bozarak önemli sorunlara neden olabilir. Kronik bir istismar ve/veya ihmale maruz kalan çocuk, her hareketten kendini tehdit edecek bir anlam çıkarmaya başlayabilir. Çünkü çocuğun kendisine bakım veren kişilerle,

olumlu duygusal gelişim için temel şart olan sağlıklı bağlanma ilişkisi kurması güçleşir. Çocuğun empatiyi, hoşgörüyü öğrenmesi ve sonraki ilişkilerinde de başkalarına göstermesi zorlaşır. Ayrıca, bu çocuklarda saldırganlık ve suça yatkınlık da daha sık görülür.

İstismara uğrayarak büyüyen çocuklarda bilişsel işlevlerin bozulduğu ve akademik performansın düştüğü gözlenmiştir. Okulda öğretmenlerin şiddetine uğrayan çocukların uzun dönemde nasıl etkilendiklerini inceleyen bir çalışmada öğretmenlerin ilköğretim çağındaki çocuklara uyguladıkları sözel şiddetin ergenlik döneminde suça yatkınlığa yol açtığı gösterilmiştir. Çocukluklarında fiziksel istismara uğramış kişilerin erişkin yaşamlarında depresyon, kaygı ve öfke düzeylerinin yüksek olduğu ve bu kişilerde alerji, astım, romatizmal hastalıklar, akciğer ve kalp hastalıkları, hipertansiyon, karaciğer rahatsızlıkları, ülser gibi tıbbi tanıların diğer kişilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bildirilmektedir. Bunun yanı sıra çocukluklarında cinsel istismara uğrayan erişkin kadınlar üzerinde yapılan araştırmalarda bu kadınların erişkin yaşamlarında çok yüksek oranda psikiyatrik sorunlar yaşadığı, sosyal yaşamda da başarılarının daha az olduğu bildirilmektedir.

İhmal ve istismar mağduru olan ya da uğrama riski taşıyan çocukların fark edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasıyla bu çocukların yaşamlarında önemli değişiklikler yaratılabilir. Bu riski fark etme konusunda mahkemelerde çalışan sosyal çalışma görevlileri önemli bir rol oynarlar. Bu noktada anne-babanın öfke kontrolünü zorlaştıran “aileye ait” ve “çocuğa ait” risklerin fark edilmesi çok önemlidir. Bu riskleri fark eden çocuk adalet sistemi çalışanı, çocuğu gerekli tedbirler kapsamında değerlendirebilir ve bu tedbirlerin uygulanabileceği kurumlara sevk edebilir. Örneğin, psikiyatrik bir hastalığı olan anneyi tedavi için hastaneye, ekonomik sıkıntı nedeniyle çocuklarına iyi bakamayan aileyi ASPB’ye yönlendirebilir.

Çocuk İstismar Türleri ve Çocuk İhmali

Çocuk ihmal ve istismarı her sosyo-kültürel/ekonomik düzeyden çocuğu etkiler. Çocuğun sağlığı ve gelişimine olumsuz etkileri olur. Genellikle çocuğun tanıyıp güvendiği kişiler (bir ebeveyn, akraba, bakıcı veya aile dostu gibi) tarafından yapılır. Çocuk istismarı duygusal, fiziksel, cinsel ve ihmal olmak üzere dört ana başlıkta incelenebilir.⁸

1. Duygusal İstismar

Çocuğun duygusal bütünlüğüne ve kişilik gelişimine zarar veren her türlü davranış ve eylemdir. Çocuğa duygusal olarak yokmuş gibi davranılması, ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi, bunun aksine gelişimini bozan her türlü aşağılama, reddetme, suçlama vb. gibi söz ve davranışlara maruz kalmasıdır. Çocuğun duygusal istismarı tek başına olabilir ya da fiziksel ve/veya cinsel istismarla birlikte görülebilir. “Duygusal istismarın fark edilmesi kolay olmadığından görülme oranı da kesin olarak bilinmemektedir”. Sıklıkla sözlü istismar olarak gerçekleşir. Ancak şunları da içerebilir: reddetme, yıldırma, utandırıcı şekilde ceza verme, fiziksel ve duygusal temastan alıkoyma. Duygusal istismar genellikle tekil bir olay değildir. Belirli bir süre boyunca devam eden bir davranış biçimidir. Ebeveyn ya da çocuğun bakımını üstlenen kişi çocuğu hiçbir sevgi, destek ve rehberlik

8 Bu bölümün hazırlanmasında özellikle tanımlar ve göstergelerde şu kaynaktan yararlanılmıştır: Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler için Eğitim Kılavuzu, İnsan Hakları Derneği, 2008

belirtisi olmaksızın sürekli eleştirir, tehdit eder, onu küçümser, hor görür veya reddeder. Çocuk davranışlarında fazla saldırganlıktan edilgenliğe kadar aşırılıklar sergiler. Çocuk gecikmiş fiziksel, duygusal veya entelektüel gelişim gösterir.

Fiziksel Göstergeler

- Konuşma ya da diğer iletişim bozuklukları
- Fiziksel gelişimin yavaşlaması
- Çocukta var olan astım ya da alerji gibi bazı hastalıkların şiddetlenmesi
- Madde bağımlılığı

Davranışsal Göstergeler

- Alışkanlık bozuklukları (parmak emme, sallanma vb. gibi)
- Suç işleme de dahil olmak üzere antisosyal ve yıkıcı davranışlar
- Nevrotik özellikler (uyku bozuklukları, oyun oynamada tutukluluk)
- Pasiflik ya da saldırganlık gibi aşırı davranışlar

Gelişimsel gecikmeler

- Davranış bozuklukları (şikayet etme, pasiflik, saldırganlık vb.)
- Aşırı uyum sorunları (yaşından büyük ya da küçük davranma)
- Kendine zarar verici davranışlar ya da intihar düşünceleri

Duygusal Göstergeler

- Sosyal ilişkilerini etkileme
- Yaşının gerektirdiği şekilde davranamama

Bilişsel/Akademik Göstergeler

Duygusal istismara eşlik eden gelişimsel gecikme, bilişsel gecikmeye de neden olarak çocuğun akademik performansını etkiler. Duygusal istismar olduğuna dair şüphe duymak zor bir iştir. Çocukta herhangi bir yara bere izi yoktur ya da çok düzgün bir biçimde giyinir ve beslenir. Ayrıca bunun normal olduğunu düşünen çocuk da duygusal istismara uğradığına dair herhangi bir açıklama yapmayabilir.

2. Fiziksel İstismar

Annebaba, öğretmen, bakıcı gibi çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından gerçekleştirilen, kaza sonucu oluşmamış ve çocuğun fiziksel zarar görmesiyle ortaya çıkan yaralanmalardır. Yani, çocuğa kasıtlı olarak zarar vermek demektir. Çocuğun yaşamını tehlikeye sokabilir ve uzun dönemli olumsuz etkilere neden olabilir. “Türkiye’de yapılan bir araştırma sonucuna göre fiziksel istismar en sık 4-6 yaş arasında olmakta ve erkek çocuklar kız çocuklara göre daha fazla istismara maruz kalmaktadırlar”. Fiziksel istismar çocuk istismarının en çok görünen ve yaygın şekilde fark edilen biçimidir.

Fiziksel istismar göstergeleri

Fiziksel Göstergeler

Açıklanamayan yara bere ve darbe izleri:

- Yüzde, dudakta, ağızda
- Gövdede, sırtta, kalçada, baldır, bacaklarda morluklar

- Değişik seviyelerdeki iyileşme belirtilerinde el izi, ısırık izi
- Kümelenmiş ve düzenli formlardaki şekiller
- Kemer, elektrik kablosu gibi acı vermek için kullanılan nesnelerin izleri
- Tatil, hafta sonu vb. gibi bir durum sonrası tekrarlayarak ortaya çıkması

Açıklanamayan yanıklar:

- Özellikle ayak tabanlarında, avuç içinde, sırtta veya kaba etteki puro ve sigara yanıkları
- Daldırma yanıkları (Eldiven ya da çorap tarzında keskin sınırlı yanıklar, çocuğun el ve ayaklarının biri tarafından kaynar suya daldırılması ile oluşurlar, kaza ile bu tip keskin sınırlı yanıklar oluşmaz)

Açıklanamayan kırıklar/çıkıklar, kafa derisinde saç kaybı

- Uzun ve kısa süreli etkiler
 - Morarma,
 - Vücudun belli yerlerinde kesikler,
 - Kırık kemikler,
 - İç kanama gibi hemen görülen etkileri gibi
 - Sarsılmış bebek sendromu (körlük, öğrenme güçlüğü, zihinsel gerilik, felç gibi),
 - Zedelenmiş beyin gelişimi,
 - Ömür boyu zayıf fiziksel sağlık.

Davranışsal Göstergeler:

- Cezalandırmayı hak ettiği yönündeki tutum
- Yetişkinler ile iletişim kurmaktan sakınma
- Ebeveyninden korkma
- Eve gitmekten korkma
- Ebeveyn tarafından bildirilen yaralanmalar
- Kendi kendine zarar veren davranışlar
- Aşırı derecede çekingen ya da saldırgan davranışlar
- Fiziksel temastan rahatsız olma
- Ağrı şikayetleri ya da rahatsız hareketler
- İklim şartlarına uygun olmayan ve vücudu saklamak için giyilen giysiler
- Diğer çocukların ağlamasına duyarlı olma
- Okula erken gitme, okuldan geç ayrılma
- Evden kaçma (ergenlerde)
- Sosyal işlevsellik alanında sorunlar
- Yakın ilişki kurmada zorluklar
- Çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, yoğun öfke ilişkileri kurma
- Karşı gelme bozukluğu

Bilişsel / Akademik Göstergeler:

- Gelişimsel bozukluklar
- Okul başarısında düşme

Uzun ve Kısa Dönemli Psikolojik Sonuçları	Uzun ve Kısa Dönem Davranışsal Sonuçlar
<ul style="list-style-type: none"> • İzolasyon • Korku • Güven Kaybı • Depresyon ve anksiyete • Düşük özdeğerlilik • İlişki kurmada ve sürdürmede güçlük • Yeme bozuklukları • Travma sonrası stres bozukluğu • İntihar girişimleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Suçluluk • Genç yaşta, istenmeyen hamilelik • Uyuşturucu kullanımı • Düşük akademik başarı • Suç davranışlarına, şiddet suçlarına, alkol ve diğer uyuşturucu bağımlılıklarına ve kötü niyetli davranışlara yüksek oranda eğilim gösterme

3. Cinsel İstismar

Çocuğun bir yetişkin ya da kendisinden büyük bir çocuk tarafından anlamadığı ve / veya kabul etmediği, gelişimsel olarak hazır olmadığı ve karşı tarafın cinsel tatmini için kullanılması durumudur. Bu her türlü cinsel içerikli konuşmayı, şakalaşmayı, teşhir ve röntgencilik gibi temas içermeyen istismar türlerinden, çocuğun cinsel organlarına dokunma, oral-genital seks, ensest, tecavüz, çocuğu fuhuş ve pornografik materyallerin üretiminde kullanma ve sodomi gibi tüm davranışları ve eylemleri kapsar. “Çocuk cinsel istismarı en sık 6-10 yaş arasında görülmektedir. İstismara uğramada kız çocukların oranı erkek çocukların oranına göre daha yüksektir”. Cinsel istismar, çoğunlukla mağdurun tanıdığı kişi tarafından gerçekleştirilir. Saldırgan nadiren yabancı olur. Cinsel istismarların üçte biri diğer bir çocuk tarafından gerçekleştirilir. Cinsel istismar çocuk mağdurlar açısından belli göstergelerle karmaşık bir türdür. Genelde fiziksel belirtiler olmaz ve davranışsal göstergeler diğer bulguların ortaya çıkmasına neden olur. Sık rastlanan ve genelde uzun süreli olan bu istismar türü sıklıkla gizlenmektedir. Her sosyo-ekonomik düzeyde görülebilen cinsel istismarcıların erkek olduğu daha yaygın olarak düşünülmektedir. Ama erkekler yanında kadın istismarcıların olduğu da bilinmelidir.

Cinsel İstismar Göstergeleri

Fiziksel Göstergeler

- Yürüme ve oturmada zorluk çekme
- Yırtılmış, lekeli veya kanlı iç çamaşırları.
- Genital bölgede acı, şişkinlik, kızarıklık, kanama ya da kaşıntı.
- İdrar yapmada acı çekmek
- Genital bölgenin dışında bereler, kanama ya da yırtılmalar olması
- Cinsel yolla bulaşan hastalığın tespiti

Davranışsal Göstergeler

- Çocuğun ifadesi
- Histeri, duygularını kontrol edememe
- Okulda beklenmedik zorlanmalar

- Uzaklaşma ve depresyon
- Kardeş rekabetinde aşırı üzülmeye
- Akranlarla ilişkilerde zorluk ve onlarla ilişkiden çekinme
- Kendi kendine sosyal tecrit oluşturma
- Fiziksel temas veya yakınlıktan kaçınma
- Ani ve aşırı kilo değişimi (zayıflama ya da şişmanlama)
- Belli yerlerden ve kişilerden çok fazla korkma
- Tanıdık bir yetişkinden kaçma ya da kaçınma davranışı sergileme
- Uygun olmayan cinsel oyunlar veya ileri derecede cinsel bilgi sahibi olma ve rastgele cinsel ilişki kurma.

Duygusal Göstergeler

Cinsel istismar çocuğun güven duygusunun yıkılmasında çok büyük tahribatlara yol açar. Bundan başka, istismarcı çocuğu sürekli sessiz kalması için yönlendirir (“Bu bizim küçük sırrımız” gibi) ya da tehdit eder. Bu yönlendirme çocuğun anlama kabiliyetini aşan bir durumdur. Çocuk bir dizi duygusal tepkiler verir:

Kendilik sorunları, düşük öz değer, suçluluk (benim hatam), utanç, depresyon, anksiyete, ruhsal gelgitler, benlik saygısında ciddi azalma, öfke tepkileri, karşı gelme bozukluğu gibi.

Bilişsel/Akademik Göstergeler

- Öğrenme güçlüğü
- Dağılmış ilgi-dikkat eksikliği
- Akademik başarısızlık

4. İhmal

İhmal çocuğun beslenme, giyinme, barınma, tıbbi bakım, eğitim veya uygun gözetim gibi temel ihtiyaçlarını ve karşılanmayan duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını, eğitimsel/bilişsel ihtiyaçlarını karşılamakta başarısız olmak ve uygun büyüme ve gelişim konusunda denetim eksikliği göstermektir. “İstismara göre daha yaygındır ama onun kadar çarpıcı değildir. Tüm dünyada çocuk nüfusunun %1-2’si ihmal edilmektedir. Tüm istismarların yaklaşık %48-63’nün ihmal ile birlikte olduğu düşünülmektedir”.

İhmalin nedenleri arasında aile krizleri, kronik ve/veya nesiller arası durumlar etkili olabilmektedir. Aile krizleri arasında; iş kaybı, ciddi bir hastalık, boşanma vb. sorunlar tanımlanabilir. Kronik ve/veya nesiller arası durumlar arasında ise düzensiz ev halkı hayatı, bir yapının ya da rutinin olmaması, düzenli bir yemek saati, uyku saati ya da ev ödevlerini yapacağı bir zamanın olmaması, çocuğun evde kendine ait bir yerinin olmaması vb. durumlar etkili olabilmektedir.

Fiziksel Göstergeler

- Sürekli açlık belirtileri: Kötü beslenme işaretleri gösterir
- Hijyensiz ortam: Keçeleşmiş saçlar, kirli cilt veya şiddetli vücut kokusu

- Uygun olmayan kıyafetler
- Denetimsizliğin sürekli olması: Çocuk evde bakım sağlayacak kimsenin olmadığını belirtir. Çocuk ya da bakımını üstlenen kişi uyuşturucu veya alkol kullanır.
- İhmal edilmiş fiziksel sorunlar ve tıbbi bakım
- Normal kilonun altında olma
- Kötü gelişim şekilleri
- Büyüyememe
- Bitler, karın şişmesi, çok zayıf görünüş
- Uykusuz görünme

Davranışsal Göstergeler

- Kendi kendine zarar veren davranışlar
- Dilenme, yiyecek çalma
- Okulda bulunma süresinin uzaması (erken gelme ve geç gitme)
- Sürekli yorgunluk, halsizlik ya da derste uyuyakalma
- Yetişkin sorumluluklarını ve ilgilerini yüklenme
- Evde bakıcının olmadığı durumlar
- Sık sık devamsızlık yapma veya gecikme

Duygusal Göstergeler

- Düşük benlik algısı-kendine değer verme
- Bağlanma zorlukları
- Duygusal gereklilik
- Sosyal sorunlar-kısıtlı arkadaş ilişkileri
- Kişisel yakınlık kurmada zorluklar
- Uygun olmayan isteklere hayır demede zorluk (ilgi ihtiyacı ile ilgili)
- Sosyal içe çekilme-yoğun içe atım sorunları

Bilişsel/Gelişimsel/Akademik Göstergeler

- Devamsızlık sorunu
- Özdisiplini öğrenme eksikliği
- Bir görevi tek başına yapamama
- Zayıf notlar
- Öğrenme zorluğu

Çocuk Adalet Sisteminde İstismara Uğramış Çocukların Dikkate Alınması

Çocuk adalet sistemi içerisinde bulunma nedeni mağdur-tanık, korunma ihtiyacı içinde veya suça sürüklenmiş olmak olsun, sisteme giren her bir çocuğun, bir istismar mağduru olma olasılığının yüksek olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu istismar doğrudan çocuğa

yönelik gerçekleşmiş olabileceği gibi dolaylı bir şekilde de yaşanmış olabilir. Bu nedenle aşağıda özellikle duygusal, fiziksel ve cinsel istismara uğrayan çocukların fark edilmesi, bu çocuklarla yönelik adli süreçlerde dikkat edilmesi gereken konulara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

1. Duygusal İstismara Uğramış Çocukların Fark Edilmesi: Aile ve çocuk mahkemelerinde çalışan uzmanların belki de en sık karşılaştıkları duygusal istismar boşanma aşamasında olan ailelerin çocuklarının yaşadığı duygusal istismardır. Bu aşamadayken çocuğun anne baba arasındaki kavgalara, suçlamalara tanık olması, taraf tutmasının beklenmesi, velayet kavgasının ortasında kalması, anne babanın birbirlerinden öç almak için çocuğu silah olarak kullanması, diğeriyle görüştürmemeye çalışması, görüşmeyi önlemek için ortaya asılsız istismar iddialarının atılması ve çocuğun bu araştırmalar sırasında bir kez daha örselenmesi ciddi duygusal sorunlara yol açabilir. Ayrıca boşanma sonrasında çocuğun ebeveynler tarafından istenmediği, ya da yaşanan duygusal gerilim nedeniyle velayeti alan tarafın çocuğu istismar ya da ihmal etmesi durumunda da çocukta duygusal örselenme görülebilir.

Anne babanın birbirinden ayrılmaya karar vermesi ve bu kararın çocuğun yaşantısında önemli bir değişiklik yaratması çocuk için zaten yeterince zordur. Buna ek olarak yukarıda sayılan türden sorunları yaşayan çocuklarda bu süreç çok daha örselleyici geçer. Bu nedenle böyle bir durumla karşılaşan uzmanın çocuğa yardım etmek için aileye “Siz birbirinizden boşanıyorsunuz, çocuğunuzdan değil, çocuk hala ikinizin de çocuğu ve en önemli gereksinimi ikiniz tarafından da sevildiğini, terk edilmeyeceğini bilmek. Bu nedenle birbirinizi ona kötülemeyin, taraf tutmaya zorlamayın, onu dert ortağı yapmayın ve öfkenizi çocuğa yönlendirmeyin.” mesajlarını vermesi çok önemlidir.

Mahkemede çalışan uzmanın zaman sıkıntısı nedeniyle terapiyle uğraşması beklenmez, ayrıca görev tanımı içinde de yoktur. Ancak uzmanın bu durumdaki ailelerle uygun şekilde konuşarak söz edilen mesajları vermesi ve onları uzun dönem izlem için psikolojik destek alabilecekleri bir merkeze yönlendirmesi çocuk ve aile açısından çok yararlı olabilir.

2. Fiziksel İstismara Uğramış Çocukların Fark Edilmesi: Fiziksel istismara uğramış çocukları fark etmek, şiddetin devamını engellemek açısından önemlidir. Adalet sistemi içerisinde görev yapan meslek elemanları, bir çocuğun şiddet gördüğünü davranışsal bazı belirtilerden olduğu kadar vücudundaki yaralanmaların tarzından ve durumundan da fark edebilir. Fiziksel istismar bulgularının istismar dışı nedenlerle de ortaya çıkabileceği, istismara özgü bulgular olmadıkları unutulmamalıdır. Çocuğun vücudundaki bazı yaralar da istismara uğradığını düşündürülebilir. Örneğin, vücudunda yaraları olan bir çocukla karşılaştığında uzmanın aileden ve çocuktan alacağı öykü gerçeği yansıtmayabilir. Aile olayı bir kaza olarak sunacak, kendilerinin çocuğa zarar vermiş olduklarını belirtmeyeceklerdir. Öyküde olayın ne zaman olduğunun, “kazanın” ortaya çıktığı mekanın özelliklerinin (zemin parke mi, taş mı, yüksekten düşme öyküsü veriliyorsa ne kadar yüksekten düştüğü, vb.) ayrıntılı olarak sorulması tanı için önemlidir. Yaralanmayla ilgili olarak verilen öykünün çocuğun gelişimsel düzeyi ya da yaralanmanın şiddeti ile uyumlu olmaması, çocuğun sık sık yaralanma öyküsü ile sağlık kuruluşlarına başvuruyor olması, çocuğun kardeşlerinin de yaralanma öykülerinin olması, çocuğun nasıl yaralandığı konusunda farklı aile bireylerinin farklı öyküler vermesi de istismar tanısını destekler. Gerçek kazadan farklı olarak istismarda sıklıkla sağlık kuruluşuna başvurmada gecikme görülür.

Fiziksel istismara uğradığı düşünülen çocuklarda tanıyı desteklemek için radyolojik görüntüleme kullanılabilir. İskelet sistemi yaralanmalarında grafiler kırık olup olmadığını

göstermek için kullanılır. İki yaştan altında olup fiziksel istismardan kuşku edilen her çocukta tüm uzun kemikler, el ve ayak, kafatası, tüm omurlar ve pelvis grafilerinden oluşan bir iskelet taraması yapılmalıdır. Çocuk istismarından kuvvetle kuşku edilen, ancak grafilerde patolojik bulgu gösterilemeyen olgularda ilk radyolojik tetkiklerden 2 hafta sonra iskelet taramalarının tekrarlanması kemik yaralanmaları konusunda daha bilgi verici olabileceği de düşünülmektedir.

Fiziksel istismara uğradığı fark edilen ya da istismardan kuşku edilen olgularda uzmanın, çocuğu uygun tedavilerin yapılabileceği ve çocuğun multidisipliner olarak izlenebileceği merkezlere yönlendirmesi çocuk için en yararlı sonuçları verecektir.

3. Cinsel İstismara Uğramış Çocukların Fark Edilmesi: Çocuğun bir erişkin, ya da yaşça kendinden büyük bir kişi tarafından cinsel doyum elde etmek amacıyla kullanılması anlamına gelen cinsel istismar, çocuğun ailesindeki bir birey tarafından gerçekleştirildiğinde “ensest” adını alır. Ancak cinsel istismar mağdurunun da sanığının da çocuk olduğu durumlarda bu olayın gelişimsel olarak normal bir merak giderme mi yoksa taciz mi olduğunun değerlendirilmesi noktası sorun yaratabilir. Çocuklar 3-6 yaşlar arasında ve ergenliğin başlarında cinsel konularla ilgili meraklarını gidermek için cinsel içerikli oyunlar oynayabilirler. Ancak iki çocuk arasındaki yaş farkının 5’in üzerinde olduğu ya da gelişimsel olarak çocuklar arasında belirgin fark olduğu durumlarda, ya da zor kullanarak bir çocuğun diğeri üzerinde baskı kurduğu ve diğeri çocukta yaralanmaya ya da olumsuz duygulara yol açacak bir eylem söz konusu olduğunda bu olayı cinsel taciz olarak ele almak uygun olur.

Olayla ilgili görüşmenin çocukla görüşme tekniklerini bilen bir uzman tarafından tek bir seferde yapılması ve kaydedilmesi, böylece çocuğun aynı öyküyü defalarca anlatmak zorunda kalmaması sistemin çocuğu örselememesi açısından çok önemli bir önlemdir. Mahkemelerde çalışan uzmanların da bu kapsamda olayı çocuğa tekrar anlattırmamaları, çocuğun o aşamaya gelene kadar görüşmeyi yapmış olması ideal sistemde olması istenen durumdur. Bu durumda mahkeme uzmanlarının çocuğa mahkemede destek olmaları yeterli olacaktır. Ancak şu andaki sistemde hala mahkeme uzmanlarının çocukla başından geçenleri konuşması gerektiği durumlar olabilmektedir. Bu görüşme sırasında mahkeme uzmanının dikkat etmesi gereken noktalar aşağıda belirtilmiştir:

- Aileden öykü alırken, istismarcının aile bireylerinden biri olduğu kanısı olsa bile aileye asla suçlayıcı ve yargılayıcı davranılmamalıdır.
- Eğer çocuğun gelişimi ve konuşma düzeyi olayı anlatabilecek düzeydeyse öykü çocuktan da alınmalıdır. Bu öykü alınırken ortamın sakin olması, görüşmeyi yapan kişinin çocukla iletişim kurmayı bilen, onu ürkütmeyen bir kişi olması gereklidir.
- Öykü alırken çocuğu yönlendirebilecek kapalı uçlu sorulardan kaçınılmalı, “ne oldu, nasıl oldu?” gibi sorular sorulmalıdır.
- Çocuğun anlattıkları karşısında şaşkınlık, kızgınlık, inanmama gibi duygular belli edilmemeli, konu hakkında yorumlar yapılmamalı, yargılayıcı tepkiler verilmemelidir.
- Çocuğun anlattıklarının delil olarak en az fizik muayene bulguları kadar değerli olduğu unutulmamalı, rapora çocuğun anlattıkları yazılmalı ve anlattıklarının yaşı ile uyumlu olarak tutarlı olup olmadığı belirtilmelidir.
- Çocukla gerçekleştirilen görüşmede çocuğun yönlendirildiğine ilişkin kuşku ortaya çıkarsa bu yöndeki yorumlar gerekçeleriyle rapora eklenmelidir.

Cinsel istismara uğramış çocuğun muayenesi sırasında mutlaka çocuğun yanında bulunduğu bir erişkin bulunmalı, muayene için çocuktan ve ailesinden yazılı onam alınmalıdır. Cinsel istismar olgularında eğer hasta ilk 72 saat içinde başvurmuşsa muayene ve tetkikler ile kanıt saptanması olasılığı fazladır. Bu nedenle ilk 72 saat içinde başvuran hastalar hemen değerlendirilmeli, çocuğun olay sırasında giydiği tüm giysiler kağıt bir torbaya konarak kanıt aranması için adli tıp kurumuna gönderilmeli, çocuktan vücut sürüntüleri alınana kadar ya da Adli Tıp Kurumu tarafından muayene edilene kadar banyo yapmaması gerektiği hatırlatılmalıdır. Fizik muayene sırasında çocuğun canını acıtabilecek işlemlerden kaçınılmalıdır. İnceleme sırasında vücuttaki yaralanmalar ayrıntılı olarak kaydedilmeli, mümkünse fotoğraflanmalıdır. Fizik inceleme bulgularının ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların, cinsel istismara uğramış çocukların yalnızca az bir kısmında görüldüğü unutulmamalı, bulgu olmamasını istismarın da olmadığı şeklinde yorumlamaktan kaçınılmalıdır.

Ayrıca Başbakanlık'ın 2012/12 sayılı genelgesiyle çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezleri'nin (ÇİM) kurulması ve bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığı'nca koordine edilmesi konusunda adımlar atılmıştır. ÇİM'ler henüz tüm illere yaygınlaştırılmamış olsa da cinsel istismara uğrayan çocuğun bulunduğu ildeki ÇİM'de muayene edilmesi önemlidir.

İstismara Uğramış Çocuğun Tedavisi ve İzlemi

İstismara uğramış bir çocuk hastaneye başvurduğunda, tedavi bedensel yaralarının yanı sıra ruhsal yaralarının iyileştirilmesini içermelidir. Ayrıca çocuğun istismarın sürmesinin önlenmesi için de korunmaya gereksinimi vardır. Bu nedenle istismar olgularına en uygun tedavi ve izlem yaklaşımı multidisipliner bir ekip çalışması ile sağlanabilir. Hastane içinde çocuk sağlığı ve hastalıkları, adli tıp, çocuk ruh sağlığı uzmanları gibi çocuk istismarı ile ilgili değişik uzmanlık dallarından hekimlerin yanı sıra sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi uzmanların da yer aldığı "Çocuk Koruma Birimleri"nin⁹ kurulması bu nedenle önemlidir ve en ideal tedavinin yapılabilmesini sağlar. Bu birimler hastanın uzun süreli izlemi için de önemlidir.

İstismarın hem tıbbi, hem sosyal, hem de hukuksal yönü bulunduğu için hastane ekibi hukukçular ve sosyal hizmet kurumlarıyla işbirliği içinde çalışmalıdır. İstismarcının çocuğa bakmakla yükümlü aile bireylerinden biri olduğu durumlarda örselenmiş çocuğun ASPB'ye bildirilmesi, ailenin sosyal incelemeye alınmasını ve gerekiyorsa çocuğun devlet tarafından korunmasını sağlayacağı için çok önemlidir. Aksi takdirde çocuğun yaralarının iyileştirilip yeniden aynı ortama gönderilmesi istismarın sürmesine ve belki bir sonraki seferde istismarın ölümle sonuçlanmasına yol açabilir.

Yetkili makamlara bildirim yapmak istismara uğramış çocuğun bir sonraki istismardan korunması için gerekli olmasının dışında hekimin de yasal bir zorunluluğudur. İstismardan şüphelenilen her durumda mutlaka adli rapor yazılmalıdır. Türk Ceza Kanunu'nun 280. maddesine göre sağlık çalışanları mesleklerini icra ettikleri sırada tanık oldukları suç delillerini bildirmekle yükümlüdür.

9 Çocuk Koruma Birimleri işleyişine yönelik daha ayrıntılı bilgi için bkz. Beyazova U., Şahin F., "Çocuk İstismarı ve İhmaline Yaklaşımında Hastane Çocuk Koruma Birimleri", Türk Pediatri Arşivi, 2007; 42 Özel Sayı: 16-8

5.3.2

Madde Kullanımı

Çocukların madde kullanımları, bir bakıma onların hayatlarında gelişimleri ve güvenliklerini tehdit eden bir tehlikenin var olduğuna işaret eder. Madde kullanımının arkasında farklı risk faktörlerinin bulunduğu görülür. Bu yüzden çocukların madde kullanmalarının nedenleri de çeşitlilik gösterir. Bu nedenlerden bazıları aşağıdadır:

- Ailenin ilgisizliği
- Merak
- Arkadaş edinme
- Var olan acılardan kurtulma beklentisi
- Korkuyu bastırma ve cesaret sağlama
- Kendine güven duyma ihtiyacı
- Kendini yalnız hissetme
- Geçmişte ve/veya içinde buldukları anda yaşadıkları travmatik olayları ve onların yarattığı olumsuz duyguları bastırma
- Ailede başka bireylerin madde kullanmaları
- Bir gruba dahil olma isteği

Çocuk adalet sistemi çalışanlarının da madde bağımlılığının belirtileri ve etkileri konusunda duyarlı olması beklenir. Madde kullanımı çocuğu adalet sistemi içerisine sokan olayın sebebi veya önemli bir etkeni olabileceği gibi bu durumdan bağımsız olarak da bir başka risk faktörüne ve korunma ihtiyacına işaret ettiği için de erken fark edilmesi ve gereken tedbirin alınması önemlidir.

Çocuk adalet sistemi içerisine giren çocuğun madde kullandığı düşünülüyorsa, bir öneride bulunmadan önce ilk aşama çocuğun klinik durumunun saptanması olmalıdır. Madde kullanan bir çocuk şu üç aşamadan birinde olabilir:

1. Deneme
2. Günlük veya düzenli kullanım
3. Bağımlılık

Sosyal inceleme aşamasında çocuğun madde kullanmakta olduğu bilgisi edinilmiş ise, rapor düzenlenmeden önce ergenin klinik muayenesinin yaptırılması mahkemeden talep edilmeli ve müdahale planı gelecek rapora göre hazırlanmalıdır. Yine de aşağıda belirtilen durumlardan üç tanesinin bir arada olması çocuğun bağımlılık aşamasında olduğuna işaret edebilir:

- Kullanılan madde miktarının giderek artması,
- Maddeyi almayı tasarladığından daha çok miktarda ve daha uzun süre kullanması,
- Madde almadığı zamanlarda ya da kullandığı dozu azalttığına yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması ve bunları gidermek için madde kullanma,
- Maddeyi bulmak, kullanmak için çok zaman harcama,
- Madde kullanımı sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlar yaratmasına rağmen kullanmaya devam etme,

- Madde etkisinde olduğundan kendisinden beklenen yükümlülükleri yerine getirememesi,
- Başarısız bırakma girişimleri olması.

Ayrıca madde kullanan çocukla çalışma yürütülürken dikkat edilmesi gereken diğer noktalar ise çocuğun görüşmeye geldiğinde madde etkisi altında veya yoksunluk döneminde olup olmadığıdır.

Çocuk madde etkisi altındaysa: Bu duruma zehirlenme denir. Zehirlenme belirtileri maddelere göre aşağıdaki tabloda verilmiştir. Çocuk madde etkisi altındaysa şunlara dikkat edilmelidir:

ZEHİRLENME BELİRTİLERİ	
Esrar	Gevşeme, uyku hali, sarhoşluk hali, reflekslerde bozulma, dilde dolanma, gözlerde kızarıklık, iştah artışı, paranoid düşünceler
Ecstasy	Hareketlilik, çok konuşma, gözlerde büyüme, susuzluk, anksiyete, panikatak
Eroin	Uyuşukluk, göz bebeklerinde küçülme, göz kapaklarında kapanma eğilimi anlamsız bakışlar, gevşeme
Uçucu madde	Sarhoşluk, agresif davranışlar, madde kokusu, dilde dolanma, hayal görme, anlamama
Kokain	Hareketlilik, düşünce dağınıklığı, paranoid düşünceler
Uyarıcı hap	Uyuşukluk, agresif davranışlar

Madde etkisi altındaki çocuklar öncelik sırasına göre aşağıdaki sağlık hizmetlerine yönlendirilmelidir:

1. Herhangi bir hastane
2. Özellikle acil servisler
3. Psikiyatrist
4. Bağımlılık merkezleri

Çocuk madde yoksunluğundaysa: Bu durumda yoksunluk belirtileri görülür. Yoksunluk belirtileri maddelere göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

YOKSUNLUK BELİRTİLERİ	
Esrar	Rahatlayamama, uykusuzluk, sinirlilik, dürtüsellik, hafıza bozukluğu, gevşeyememe
Ecstasy	Depresyon, anksiyete, panikatak, huzursuzluk, hayattan keyif alamama, durgunluk
Eroin	Terleme, burun akıntısı, ishal, uykusuzluk, sinirlilik, huzursuzluk, ağrı ve kramplar, şiddetli madde isteği, göz bebeklerinde büyüme
Uçucu madde	Baş ağrısı, uykusuzluk, hafıza bozuklukları
Kokain	Depresyon, hayattan keyif alamama, durgunluk, burun akıntısı
Alkol	Uykusuzluk, terleme, titreme, baş ağrısı, şaşkınlık, hayal görme, zamanı ve yeri şaşırma
Uyarıcı hap	Uykusuzluk, huzursuzluk, terleme, uykusuzluk

Çocuk madde yoksunluğundaysa şunlara dikkat edilmelidir:

- Alkol ve uyarıcı hap kullanımına bağlı yoksunluk belirtileri hayatı tehdit edici olabilir. Bunların dışındaki maddelerin yoksunluk belirtileri hayatı tehdit edici değildir.

- Kişi sakinleştirilmeli, bu etkilerin 7-10 gün sonra azalacağı, 15 günden sonra hissedilmeyecek düzeye gerileyeceği söylenmelidir.
- Doktor ilaç verirse reçeteyi düzenli bir şekilde alması sağlanmalıdır.

Yoksunluk yaşayan çocuk öncelik sırasına göre aşağıdaki sağlık hizmetlerine yönlendirilmelidir:

1. Bağımlılık tedavi merkezleri
2. Psikiyatrist
3. Acil servisler
4. Genel hastane

Madde bağımlılığı tedavisinde bütüncül yaklaşım önemli ve gereklidir. Bu sebeple tedavi sürecinde aile, okul, sosyal servis, adalet sisteminde yer alan kurumlar ve tedavi kurumları işbirliği içinde olmalıdır. Ayrıca bağımlılıkta iyileşme süreci uzun ve zordur. Bunun yanı sıra önlem alınmadığı takdirde tekrar başlama olasılığı oldukça yüksektir. Bu sebeple tedavi sürecinde şunlara dikkat edilmelidir:

- Yoksunluk veya zehirlenme riski varsa acil tıbbi destek sağlanmalıdır.
- Tedaviye sık, uzun ve düzenli devam gerekir. Tedavide 6. Ay kısmi düzelme, 12. Ay ise tam düzelme olarak kabul edilir. Bu sebeple en az haftada bir görüşme gerekir. Ayrıca uyuşturucu maddeler idrarda en fazla 4 gün kaldığı için idrar testleri dikkatle uygulanmalıdır.
- Ailede madde kullanımı, disiplin sorunları, çatışma çözmede ve sorumluluk vermede yetersizlik olabileceğinden tedaviye ailenin katılımı oldukça önemlidir ve başarıyı artırır.
- Tek başına ilaç tedavisi yeterli değildir. Bu sebepler, tekrar kullanmayı önleme yöntemleri (riskli durumların tespiti, arzuya başa çıkma, düşüncelerle başa çıkma, ısrarlara karşı koyma); Bireysel gelişimin sağlanması (yaşamını yapılandırmalı, sorumluluğunu üstlenmeli, yeni bir hayat kurmalı, yeni ilişkiler kurmalı) ve Psikososyal beceri kazandırma (öfke kontrolü, stresle başa çıkma, hayır deme, güvenli davranış, sorun çözme, iletişim becerileri) gibi müdahale yöntemlerinin hepsi birlikte uygulanmalıdır.

5.4

ADALET SİSTEMİ İÇİNDEKİ ÇOCUK ve AİLELERLE ÇALIŞMA

Bu bölümde çocuk adalet sistemi çalışanlarının uygulamalarını güçlendirmek amacıyla adalet sistemi içindeki çocuklarla çalışma konusu ele alınmıştır. Adalet sistemi içerisindeki çocukla yürütülen çalışmalarda uygun ve doğru müdahale, çocuğun gelişim özelliklerinin ve çocukların ihtiyaçlarının göz önünde tutulmasını, içinde bulunduğu durumun bilinmesi ve değerlendirilmesini ve çocukla özel ve çocuğa özgü iletişim kurulmasını gerektirir. Bu süreçte özellikle sosyal çalışma görevlisinin; yetki ve sorumlulukları, çocuk ve aile hakkında uygun ve doğru müdahale yapılabilmesini sağlayan sosyal inceleme raporunun kapsamı ve özellikleri, adalet sistemi içerisinde bulunan ve çoğu zaman özel ihtiyaç ve durumları bulunan çocuklar konusunda gerekli bilgi ve beceriler hakkında donanımlı olması bir gerekliliktir.

Ayrıca bu bölümde adalet sisteminde çocukla çalışma boyutunda güçlenme yaklaşımı ve bütüncül müdahale modelinin aşamasını oluşturan değerlendirmenin çocuk ve ailelerle çalışmada yeri ve içeriği tartışılmaktadır.

Bu alt bölümde adalet sistemindeki çocuk ve aileyle çalışma konusunda çocuğa duyarlı çocuk adalet sistemi çalışanı olmak, çocuklarla iletişim ve görüşme, güçlenme yaklaşımına göre çocukla çalışma, bütüncül yaklaşımda çocuk ve aileleri değerlendirme konuları ele alınmıştır.

5.4.1

Çocuğa Duyarlı Çocuk Adalet Sistemi Çalışanı Olmak

Bu alt bölüm, çocuk adalet sistemi çalışanlarının çocuk odaklı ve çocuğa duyarlı çalışmalar konusunda dikkat etmeleri gereken konularla ilgilidir.

Çocuk adalet sistemine giren çocukların sisteme giriş nedenleri ne olursa olsun, unutulmaması gereken nokta, kendi durumları içinde mağdur ve korunmaya ihtiyaçları olduklarıdır. Bu nedenle çocuk adalet sistemi çalışanlarından beklenen, çocuk adalet sistemine giren bütün çocuklara (suça sürüklenmiş, mağdur veya tanık) karşı özel duyarlılıkları olmalıdır. Bunun anlamı şudur:

Suçta sürüklenen çocuklar açısından;

- 18 yaşın altındaki suça sürüklenen çocuklara çocuk olduklarını düşünerek davranmak.
- Suça sürüklenen her çocuğun aynı zamanda korunma ihtiyacı olduğunu ve mağdur olduğunu bilerek davranmak.
- Suça sürüklenen her çocuk için özel prosedür ve özel önlemlere başvurmak.
- Toplum temelli önlemleri almak.
- Suçlu olduğu iddia edilen çocukların adalet sistemi, medya ve çocuk adalet uzmanları tarafından ikincil mağduriyete maruz bırakılmamalarını garanti altına almak.

Mağdur çocuklar ve tanık çocuklar açısından;

- 18 yaşın altındaki mağdur çocuk ve tanık çocukların hepsinin hukuken çocuk statüsünde olduğunun bilincinde olarak davranmak,
- Yaşadıkları sarsıntıdan kurtulmaları için mağdur ve tanık çocukların psikososyal destek aldıklarından emin olmak,
- Hukukun onları korumak için öngördüğü güvencelere uygun hareket edildiğinden emin olmak,
- Mağdur çocuk ve tanıkların adalet sistemi içerisinde ikincil mağduriyete maruz kalmaları için gerekli önlemlerin alındığından emin olmak durumundadır.

Örneğin;

Cinsel istismar mağduru bir çocuk, bu olay nedeniyle okul arkadaşları, öğretmenleri ve toplum tarafından dışlanabilir, ailesi evini terk etmeye zorlanabilir. Bunlar ikincil mağduriyetlerdir. Bu çocuğun ifadesinin alınması sırasında olayı defalarca tekrarlamak zorunda kalması da aynı şekilde ikincil mağduriyete neden olur.

Ekonomik sebeplerle çocuk ticaretine maruz kalan çocuk, bunun üstüne bir de iş kazası geçirip engelli hale gelebilir ve engelli olduğu için dışlanabilir.

Kendilerine karşı işlenen suç nedeniyle zaten mağdur olan bu çocuklar, bir de, sosyal servisler ve sağlık servislerinin, adalet sisteminin ve toplumun onlara verdiği zarar ve mağdu-

riyetle uğraşmak zorunda kalırlar. Yetişkinler tarafından korunmaya, yardıma ve desteğe umutsuzca ihtiyaç duyan bu çocuklar, tıp, sağlık ve adalet alanında çalışanlar ve toplum tarafından tekrar mağdur edilmektedir.

Dolayısıyla çocuk adalet sistemi çalışanı benzer örneklerle karşı karşıya kalabileceğini her an göz önünde tutmalıdır.

5.4.2

Çocuklarla İletişim ve Görüşme

Bu bölümün amacı; çocuk adalet sisteminde yer alan meslek elemanlarına, adalet sistemine giren çocuklarla iletişim ve görüşme teknikleri konusunda bilgi sunmaktır.

İletişim

İletişim, bireylerin sözlü ya da sözsüz mesajlarla, birbirlerine duygu ve düşüncelerini ilet-tikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir. İletişimin hızı, yönü ve içeriği değişebilse de sürecin temelinde birbirini anlama ve birbirine anlatma çabası bulunur.

İletişim süreci yaş, cinsiyet, dil, deneyim, bilgi düzeyi, toplumsal yapının özellikleri vb. gibi pek çok değişkenden etkilenir. Dolayısıyla yetişkinler ve çocuklar arasında kendine özgü bir iletişim yapısı şekillenir. Söz konusu iletişim yapısı yetişkin ve çocuğun karşılıklı olarak rollerini belirler. Dolayısıyla bir yetişkin çocukla iletişimi sırasında oyun arkadaşı, ebeveyn, eğitici, bilgi kaynağı, uzman, danışman veya otorite gibi farklı rollere girebilir. Bu da çocuğun ilgili rollere göre konumlanmasına neden olur.

Çocuğun hangi gelişimsel dönemde olması önemli olmaksızın, çocuklarla iletişim sırasında yetişkinlerin, çocukların kendilerine ait özel algılayışları ve özel gereksinimleri olan varlıklar olduklarını göz önünde tutmaları önemlidir. Özellikle çocuğun kendi düşüncelerini ifade etme ve kendini ilgilendiren kararlara katılım hakkı bulunduğu yetişkinlerce sürekli göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocukla iletişim sırasında çocukları ciddiye almak, samimi olmak, çocukların potansiyellerine inanmak, yeni fikirlere açık olmak ve çocuklardan öğrenmek temel alınması gereken ilkeler arasındadır. Ayrıca çocukların tercihlerine saygı göstermek, çocuklara araç olarak değil amaç olarak bakmak, iletişim sırasında sadece sonucun değil sürecin değerini bilmek benimsenmesi gereken ilkeler arasındadır. Bu ilkeler herhangi bir özelliğinden dolayı iletişim kurulan çocuğa ayırmıcılık yapmamayı ve çocukla eşitler ilişkisi kurmayı gerektirir.

Çocukla iletişim sürecinde davranış çok büyük önem taşır. Dinlemek, anlamaya çalışmak, saygı göstermek, kendini ifade etme becerisini kazanmış olmak, kendini tanımak, ne söyleyeceğini ve/veya nasıl söyleyeceğini bilmek, ilişkide olunan çocuğun olaylara bakış açısını anlamak, objektif olabilmek, iletişimi kolaylaştıran ve iletişimin kalitesini arttıran önemli unsurlardır.

İletişimde sözlü mesajlar kadar sözel olmayan mesajlar da ifadelere anlam katarlar. Herhangi bir şeyi söylemek için seçilen zaman, kullanılan ifade biçimi, ses tonu, jest ve mimikler vb. verilen mesajın karşıdaki çocuk tarafından algılanma ve yorumlanma biçimini belirleyen unsurlardır.

Adalet Sistemindeki Çocuklarla İletişim

Herhangi bir nedenle adli mekanizmanın içine girmiş olan çocuklar; kendilerini, tercihlerini ya da olup bitenleri görevlilere anlatmak durumunda kalırlar. Türkiye’deki çocuk adalet sisteminde, çocuklar hakkında hazırlanacak raporların ve bu kapsamda yapılacak görüşmelerin sorumluluğu sosyal çalışma görevlileri ve aile mahkemesi uzmanlarındadır. Adli mekanizmaya girmiş bulunan çocukların yüksek yararının gözetilip korunabilmesi öncelikle bu çocuklar ile yapılacak görüşmelerin başarısına bağlıdır. Suça sürüklenmiş, mağdur, tanık ya da başka nedenlerle adalet sisteminin içine girmiş çocuklarla gerçekleştirilecek iletişim süreçlerinde, onların yaşlarını, gelişim durumlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alarak davranmak çocukların adalet mekanizması içinde ikinci kez mağdur olmasını engellemek bakımından oldukça önemlidir.

Çocukla Görüşmenin Özellikleri

Çocuklar ile yapılan adli amaçlı görüşmeler, yetişkinlerle yapılan görüşmelerden farklıdır. Ancak, çocukla farklı iletişim, ses tonunu çocuklaştırmak, bazı kelimeleri yarım telaffuz etmek, kelimelere şirinlik ve sevimlilikler katmak şeklinde anlaşılmalıdır. Çocuğa duyarlı iletişimden kastedilen kullanılan kavramların çocuk tarafından anlaşılmasına dikkat edilmesi, bütün dikkatin çocuğa yöneltilmesi ve çocuğa özgü iletişim tekniklerinin kullanılmasıdır.

Bilimsel araştırmalar, çocukların yaşlarının ve gelişim düzeylerinin görüşmeye doğrudan etki ettiğini ortaya koymaktadır. Çocuklarla yapılacak görüşmelerin başarılı olabilmesi ve hedeflenen bilgilerin elde edilebilmesi için öncelikle çocuğun gelişim basamaklarını çok iyi tanımak ve uygun görüşme tekniğini etkin biçimde kullanabilmek önemlidir.

Yapılmış olan araştırmalar, çocukların konuşmalarında yer verdikleri ayrıntıların yaşa bağlı olarak arttığını göstermektedir. Çocuğun gelişim düzeyine bağlı olarak değerlendirilmesi gereken başlıca konular hafıza, telkine yatkınlık, dil gelişimi ve yanıtma motivasyonudur.

Çocuklarla yapılacak görüşmelerde önemle üzerinde durulması gereken bir başka konunun, iletişimin açık ve net biçimde kurulabilmesi ve çocuğun ilettiklerinin doğru anlaşılabilmesi olduğu da belirtilmektedir.

Görüşme sırasında görüşmecinin sorular sorması, cevapları dikkatli bir biçimde izlemesi, konudan konuya geçerek, görüşmenin temposunu yüksek tutmaya çalışması ve görüşülen kişinin kendisinde uyandırdığı intibaları kaydetmesi beklenmektedir. Bu türden bir görüşme “hazırlık” aşamasıyla başlar.

Hazırlık Aşaması

Hazırlık aşamasında öncelikle görüşmede elde edilmesi beklenen bilgiyi yeniden gözden geçirmek ve görüşmenin hedefine odaklanmak gerekir. Alınması istenen bilgilerden emin olmak ve soruları buna uygun olarak düzenlemek görüşme sırasında zaman kaybını ve hedeften uzaklaşmayı engeller. Görüşmecinin elinde öğrenmek istediği konulara ilişkin yazılı bir listenin bulundurulması hatta sorulması istenen tüm soruların detaylı olarak önceden yazılması da başvurulabilecek bir yöntemdir.

Görüşmenin yapılacağı odanın düzenlenmesi hazırlık aşamasının ikinci ayağını oluşturur. Görüşmenin yapılacağı oda küçük, sade döşenmiş olmalı ve odada çocuğun dikkatini da-

ğıtacak eşya ve oyuncaklar bulunmamalıdır. Bir masa ve birkaç iskemle görüşme odasının vazgeçilmezleridir. Görüşmeci ile çocuğun masayı aralarına alıp karşılıklı oturmaları yerine, birbirleri ile doksan derece açı oluşturacak bir oturma düzenini seçmeleri önerilmektedir. Böylelikle çocuk ve görüşmeci arasında iletişimi zedeleyebilecek fiziksel engel ortadan kaldırılmakta ve masanın arkasında özel bir koltukta oturacak görüşmecinin oluşturması muhtemel otorite figürü baskısı bertaraf edilmektedir.

Araştırmacılar bu odada bulunacak eşyaların özellikle yetişkin boyutlarında olması ve odada oyuncak bulunmaması gerektiğini önermektedirler. Böylelikle çocuğun kendisini hayal ve oyun dünyasının dışında, ciddi bir ortamda hissetmesi hedeflenmektedir.

Görüşme sırasındaki oturma düzenin görüşmeci tarafından önceden hazırlanmasından başka, beklenmedik biçimde ortaya çıkabilecek her türlü gelişmeye karşı verilecek cevapların planlanması da araştırmacılar tarafından hazırlık aşamasında yapılması gerekenler arasında sıralanmaktadır. Beklenmedik gelişmelerle kastedilen, çocuğun acıkması, susması, tuvalet ihtiyacı duyması ya da aniden ağlamaya başlaması gibi durumlardır.

Hazırlık aşamasında görüşmecinin araştırması gereken bir başka konu ise çocuğun gelişim düzeyidir. Bu konudaki bilgi dosya üzerinden elde edilebileceği gibi, görüşme başladıktan sonraki ilk dakikalar içinde çocukla yapılacak kısa sohbetin de bu konuda tecrübeli bir görüşmeciye önemli ipuçları vereceği tartışmasızdır. Çocuğun genel sağlık durumu, zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişim düzeyi hakkında bilgi sahibi olmanın, etkin bir görüşme yapabilmek için şart olduğu belirtilmektedir.

Görüşmecinin hazırlık aşamasında düzenlemesi gereken bir başka konu ise görüşme odasında yer alması gereken yardımcı donanımdır. Optimal şartlarda görüşmenin bir görüntü kaydının alınması gerekliliği üzerinde durulmakla birlikte, bu şart sağlanamadığı takdirde bir ses kaydının mutlaka yapılması önerilmektedir. Bu amaçla görüşme başlamadan önce kullanılacak ses ya da görüntü kayıt cihazları önceden kontrol edilmelidir. Kayıt için en uygun yöntem görüşmenin görüntü ve /veya ses kaydının alınıp sonra bu bandın çözümlenerek, yazdırılmasıdır. Böyle bir imkan yoksa görüşmenin tamamının yazı ile kaydedilebilmesi için görüşme masasında kalem ve kağıt bulundurulmalıdır. Ancak yazma işlemi sırasında çocuk ile göz temasını kaybetmemeye özen gösterilmelidir. Ayrıca, ses kaydı yapılacak ise bunun çocuğa açıklanması ve onayının alınması; ses kaydının sadece görüşmeyi yapan kişi tarafından görüşme içeriğini hatırlamak amacıyla kullanılması, başka hiçbir amaç ile kullanılmaması ve paylaşılmaması, gerekli notlar alındıktan sonra da imha edilmesi gerekir.

Görüşmenin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için görüşmecinin ihtiyacı olabilecek her tür malzemeyi yanında bulundurması ve başkalarının odaya girerek ya da telefon ile görüşmeyi bölmelerine önceden engel olması gerekir.

Görüşme Aşaması

Ön hazırlıklar tamamlandıktan sonra “görüşme” aşamasına geçilir. Görüşmecinin öncelikle çocuğa nazikçe hoş geldin diyerek tokalaşması, kendisini tanıtmaları ve görüşme hakkında açıklama yapması güven ortamının oluşabilmesi için önemlidir. Görüşme hakkında yapılacak açıklama, çocuğun uygulama hakkında bilgilendirilmesini ve bu görüşmenin ne amaçla yapıldığını açık, net ve kısa biçimde anlatmayı içerir.

Güven ortamının oluşmasında etkili olduğu bildirilen bir başka parametre ise gizlilik ilkesine kesinlikle bağlı kalınacağına çocuğa bildirilmesidir. Gizlilik ilkesi ile kastedilen, adli amaçlı kullanım dışında, görüşme sırasında edinilecek bilgilerin hiç kimseye verilmeyeceğinin açıklanmasıdır. Bazı araştırmacılar, bu türden görüşmelerde de tıbbi uygulamalarda olması gerektiği gibi çocuklardan aydınlatılmış onam alınması yönünde görüş bildirmektedirler.

Araştırmacıların üzerinde hem fikir olduğu bir diğer konu da; görüşmecinin objektif olması ve formel davranması gerekliliğidir. Bunların yanı sıra öne çıkarılan diğer özellikler ise; nezaket ve açıklık ile görüşmecinin kullanacağı ses tonudur. Çok yüksek ya da çok alçak sesle konuşmanın çocuğu olumsuz biçimde etkileyeceği ve görüşmenin sağlıksız sonuçlanmasına neden olacağı bildirilmektedir. Günlük olağan ses tonunu kullanmalı ve yargılayıcı vurgulardan kesinlikle kaçınmalıdır.

Görüşmenin başarılı olabilmesi çocuğun duygusal durumu ile yakından ilgilidir. Bu tür görüşmelerde çocukların gergin olmaları ve kendilerini baskı altında hissetmeleri kaçınılmazdır. Baskı altında olmak doğrudan hafıza üzerinde negatif etki oluşturmamakla birlikte çocukların kendilerini ifade etmelerinde güçlüğüne yol açtığı düşünülmektedir.

Çocuğun İletişime Açık Olmaması: Çocuklar, iletişim kurmaya direnç gösterebilirler ya da dikkatleri dağınık olabilir. Görüşmecinin tüm bu olumsuzlukların üstesinden gelebilecek denli tecrübeli olması ve uygun iletişim tekniklerini etkin biçimde kullanabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda görüşmeci, çocukla empati kurmak ile mesafeli davranmayı aynı anda başarabilmelidir. Ayrıca çocuğun dikkatini başka bir noktaya çekmek ve sonra tekrar konuya geri dönmek de iletişimi kolaylaştırıcı bir yöntem olarak önerilmektedir. Hiç şüphesiz ki yaşanması muhtemel bu tür güçlükleri bertaraf etmek görüşmecinin başlıca sorumluluklarından birini oluşturmaktadır.

Araştırmacılar sakin davranmanın ve acele etmemenin görüşmenin başarısı açısından önemli olduğunu bildirmekte ve özellikle sorular arasındaki sessizliğe tahammül etmek gerektiğinin önemi üzerinde durmaktadırlar. Sorular arasındaki beklemlerin çocukta, daha çok şey söylemesi gerektiği intibasını uyandıracığı unutulmamalıdır. Ayrıca çocuğa ifade etmek istediği her şeyi söyleme fırsatı verilmelidir.

Çocukların pek çoğu ilk seferde görüşmecinin sorusunu anlayamayabilirler. Bu tür durumlarda görüşmeci sorusunu açıklamaya hazırlıklı olmalıdır. Sorunun açıklanması, sakin bir biçimde sorunun tekrarlanması ya da aynı sorunun başka kelimeler kullanılarak yeniden sorulması şeklinde yapılmalıdır.

Adli Amaçlı Görüşmede Huni Tekniği

Çocuklarla yapılacak adli amaçlı görüşmelerde, çocuğun kendiliğinden yaptığı bildirimlerin değeri çok büyüktür. Bu nedenle görüşmecinin soru sorma aşamasında “huni tekniği”ni kullanması önerilmektedir. Huni tekniğine göre; başlangıçta mümkün olduğunca açık uçlu sorulara yer verilmeli, ancak görüşmenin ilerlediği ve konunun özelleştiği aşamalarda kapalı uçlu, doğrudan sorulara geçilmelidir.

Bu tekniği kullanacak görüşmecilerin dikkat etmesi gereken bir başka nokta da kapalı uçlu, doğrudan soruların içerikleridir. Görüşmenin ancak sonlarına doğru ve çok az sayı-

da sorulması önerilen bu tür sorularda soru cümlesinin kelimeleri, çocuğun başlangıçta sorulmuş olan açık uçlu sorulara verdiği cevaplardan oluşturulmalı, görüşmeci kesinlikle kendi hüküm ve yorumlarını soruya katmamalıdır.

Görüşmeci görüşmenin her aşamasında soruların açık, net ve anlaşılabilir olmasına dikkat etmeli ve mutlaka cevap istediğine ilişkin baskıcı bir tutumdan uzak durmalıdır. Araştırmalar görüşmecinin otorite figürünü temsil ettiğini ve çocuğun bu otorite figürü karşısında kendisini soruyu tam olarak anlamasa ya da cevabı tam olarak hatırlayamasa bile cevap vermek zorunda hissettiğini göstermektedir.

Huni Tekniğinin Çocukla Görüşmede Faydaları

Çocukların, açık ya da kapalı uçlu sorulara cevap verme becerilerinin yaşa ve zihinsel gelişim düzeyine göre farklılık gösterdiği, büyük yaştaki çocukların küçük yaştakilere oranla açık uçlu sorulara daha verimli yanıtlar verdikleri bilinmektedir. Ayrıca bu alanda yapılan deneysel çalışmalar bireyin serbest bildirimde bulunması halinde, kapalı uçlu sorulara cevap verme durumundakinden daha az hatırlama hatası yaptığını göstermektedir.

Kullanılması önerilen huni tekniğinin bir başka önemi de görüşmecinin-bilerek ya da bilmeyerek – çocuğa telkinde bulunmasını engellemesidir. Bu teknikte görüşmenin başlangıcında sorulması önerilen “Buraya geliş nedenin nedir?”, “Bu konuya ilişkin neler hatırlıyorsunuz?” türünden açık uçlu sorular içinde hiçbir hüküm bulunmadığı için telkin ihtimalini tamamen ortadan kaldıran sorular olarak tanımlanmaktadır.

İyi Bir Dinleyici Olmak

Görüşme esnasında doğru sorular sormak kadar iyi bir dinleyici olma becerisi de önemli bir rol oynamaktadır. Bunu başarabilmek için görüşmecinin çocuğun söylediklerine yoğunlaşması, bedensel tepkiler ve sözlü nidalarla onu “dinlediğini” hissettirebilmesinin önemi ısrarla vurgulanmakta ve görüşmecinin dinleme eyleminde yoğunlaştığını kendi kendine tekrarlaması önerilmektedir.

Çocuklarla adli amaçlı görüşmelerde, çocuğun son söylediklerinin görüşmeci tarafından başka kelimelerle ya da soru biçimine sokularak tekrar edilmesi temeline dayanan “etkin dinleme” de görüşmeciye yardımcı olabilecek yöntemlerden biri olarak tavsiye edilmektedir.

Görüşme sırasında çocuk da görüşmeciye sorular sorabilir. Böyle bir durumda çocuğun soracağı sorulara olabildiğince doğru ve açık ama kısa cevaplar vermek uygun olacaktır.

Görüşmenin Sonlandırılması

Görüşmenin “sonlandırma” aşamasında görüşmeci öncelikle edindiği bilgileri toparlayarak hedeflediği bilgilere ulaşıp ulaşmadığını kendi kendine kontrol etmeli ve eğer gerekiyorsa son birkaç soru daha sormalıdır. Elde edilen bilginin yeterli olup olmadığına karar vermek ve eğer gerekiyorsa ikinci bir görüşme zamanı belirlemek de bu aşamada düşünülmeli gereken unsurlardan birisidir. Ayrıca bu aşamada çocuğa teşekkür etmek ve görüşmenin bittiğini çocuğa nazikçe bildirmek gerekir.

Görüşmenin ön hazırlığı ne kadar iyi yapılırsa yapılsın her çocuğun ve her olayın özelliklerinin farklı olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle görüşmecinin önceden yapmış olduğu plan, görüşme esnasında her zaman değiştirebilecek esneklikte olmalıdır.

Çocukla kurulacak iletişimin kalitesi ve kendini ifade ediş tarzı çocuktan alınan cevapları etkiler. Kullanılan kelimeler kurulan sözlü iletişimi ortaya koyarken, bakışlar, mimikler, ses tonu ve yüksekliği, el kol hareketleri, oturma şekli sözsüz iletişimi olarak şekillenir. Çocuk adalet sistemi uzmanları için iletişim becerileri ve sahip olunan bu becerilerin kullanılması önemlidir. Çocuğun sözsüz mesajları da pek çok konuda fikir verebilir. Ancak bu mesajların genellenebilir, her zaman ve herkes için geçerli, kesin, bilimsel anlamları olmadığı göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle sözsüz mesajlardan görüşmenin içeriğine dair anlamlar çıkartılmamalıdır. Yine de bu mesajlar, çocuğun içinde bulunduğu duygu durumunu anlayıp, ona yardımcı olmak için kullanılabilir.

Temel İletişim Prensiplerinden Yararlanma

İletişim teknikleri hakkındaki genel bilgiler, adalet sistemi içerisinde çocukla çalışırken yol gösterici nitelik taşırlar. Bu nedenle, genel iletişim bilgileri adli amaçlı görüşmelerde de dikkate alınmalıdır.

Sözlü İletişim

İletişimin temeli insanların karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarıdır. Sözlü iletişim, konuşarak gerçekleştirdiğimiz iletişim biçimidir. Yüz yüze olabileceği gibi telefon görüşmelerinde olduğu gibi dolaylı da olabilir. Başka bir anlatımla, insanın duygu, düşünce, izlenim ve tasarımlarını sözlerle bildirmesi sözlü iletişim olarak tanımlanır. Sözlü iletişimin temel unsurları ses, kelimeler, konuşma ve lisandır.

Sözlü iletişim “dil (lisan)” ve “dil ötesi (vokal)” olmak üzere iki alt gruba ayrılır. İnsanların karşılıklı konuşmaları “dil ile iletişim” olarak tanımlanır. Dil ile iletişimde kişiler zihinlerinde ürettiklerini, bilgilerini, birbirlerine ses sembolleri ile aktarır ve anlamlandırır. Dil ötesi iletişim ise, sesin niteliği ile ilgilidir; ses tonu, sesin hızı, şiddeti, hangi kelimenin vurgulandığı, duraklamalar gibi özellikleri kapsar.

Söylenenlerin birçoğu görüşülen kişiler için yeni, bilinmeyen konular olabilir. Çok hızlı konuşulduğunda karşıdakiler anlayamayabilir. Çok yavaş konuşmak ise görüşmeye olan ilginin azalmasına neden olabilir. Bu nedenle ne çok yavaş ne de çok hızlı konuşulmaması tavsiye edilir.

Konuşmada önemli olan karşıdakinin ilgisinin devamını sağlamaktır. Söylenenlerin anlaşılır olması bakımından telaffuzun önemi büyüktür. Konuşmada ses ve hecelerin yutulması konuşanı anlaşılır olmaktan uzaklaştırır. Bu nedenle açık biçimde telaffuz etmeye özen gösterilmesi gereklidir.

Sözlü iletişimin etkili olmasının bir başka unsuru da sesin gücünde saklıdır. Çok alçak sesle konuşmak dinleyiciyi yorar ve bir süre sonra dikkatin dağılmasına neden olur. Benzer biçimde sürekli çok yüksek sesle konuşmak da tavsiye edilmez. En etkili olan gerektiğinde yükseltilip alçaltılarak monotonluktan uzak bir ses tonu kullanmaktır.

Çocuk adalet sistemi çalışanın görevi, çocuğu kendi istediği doğrultuda yönlendirmek ve amaçladığı cevaplara ulaşmak olmamalıdır. Bu etik bir davranış değildir, çoğu durumda hukuka da aykırılık oluşturur. Çocukla görüşürken onu yönlendirmekten kaçınabilmek için soru tiplerini ve etkilerini bilerek hareket etmek görüşmecinin işini kolaylaştırır. Böylece amaca uygun ve ihtiyaç duyulan bilgileri almak ve bunların hukuken değer ifade eder nitelikte olması mümkün olur.

Açık Uçlu Sorular

Çocukla görüşmeye, öncelikle çocukların kendilerini rahatça ifade edebilecekleri sorularla başlamak önerilir. Bu amaçla kullanılacak soru tipi açık uçlu sorulardır. Açık uçlu sorular “evet” veya “hayır” gibi tek kelimelik kesin cevapları olmayan sorulardır. Bu tür sorularda alınacak cevaplar çocuğun kendisini en iyi ifade edeceği bildirimler olacaktır. Açık uçlu soru sormanın bir başka faydası da olası yönlendirmelerden tamamen uzak olmasıdır. Bir başka deyişle açık uçlu sorular “nötr” yani “yüksüz” sorulardır. Cevap veren kişide yönlendirici bir etki bırakmazlar.

Açık uçlu sorular doğru ve yanlış cevap ve/veya evet/hayır şeklinde görüşmeyi kilitleyecek türde cevaplara engel olurlar ve görüşmenin devamlılığını sağlarlar. Sorulacak açık uçlu sorularda amaç; çocuğun, olayın nasıl gerçekleştiğini, olayla ilgili düşünce ve görüşlerinin neler olduğunu anlatmasını sağlamak olmalıdır. Açık uçlu sorular çocuğu konuşmaya devam etmesi için teşvik eder. Bu soru türü olayla ilgili resmin tamamını görmeye ihtiyaç duyduğumuzda, çocuğun yaşam hikayesini anlatmasında, problemin ifade edilmesinde, çocuğun yaşam koşullarının açığa çıkarılmasında oldukça yararlıdır.

Kapalı Uçlu Sorular

Kapalı uçlu sorular “evet” veya “hayır” gibi tek kelimelik kesin cevapları olan sorulardır. Bu tür sorularda alınacak cevaplar, çocuğun kendisini geniş biçimde ifade edebilmesinden çok merak edilen bir konunun kısaca aydınlatılmasına yönelik olacaktır. Bu tür soruların sadece belirli bir cevabı olduğu için çocuğu serbestçe konuşmaya teşvik etmez.

Adli amaçlı görüşmelerde temel bilgi ve gerçekler öğrenilmek istendiğinde kapalı uçlu sorulara ihtiyaç duyulur. Kapalı uçlu sorular, gerektiğinde açık uçlu sorularla alınmış bilgileri teyit için kullanılır. İletişim tamamen kesildiği hallerde de kapalı uçlu sorular kullanılabilir.

Yönlendirici, Yanlı, Yargılayıcı Sorular

Yönlendirici sorular, yanıtı sorunun içinde yer alan sorulardır. Adli görüşmede sorular, yönlendirici, yanlı ya da yargılayıcı olmamalıdır. Yönlendirici sorular çocuğun kendisini olduğu gibi dile getirmesine engel olup önemli adli hatalara da yol açabilirler. Yanlı ve yargı içeren sorular, çocuğun yargılandığı hissine kapılmasına ve görüşme sürecinden korkmasına neden olarak çocuğa zarar verir.

Yargısız ve yansız olarak sorulan bir soruda sadece bilgi alma amacıyla olduğu mesajı çocuğa verildiğinden, soruların yansız ve yargısız olması da önemlidir. Yönlendirici sorular gerçeği ortaya çıkarmanın ötesinde, soran kişinin kurgusuna bağlı cevaplar verilmesi riskini de taşır.

Örnek soru çeşitleri

Açık Uçlu Soru Örnekleri

- “Bana buraya geliş sebebini anlatabilir misin, lütfen?”
- “Neden buradasın?”
- “Lütfen, bana olup biten her şeyi anlatabilir misin? Hadi, Pazar sabahından başlayalım.”
- “... Okuldan eve döndükten sonra neler yaparsın?”
- “Bana aileni anlatabilir misin?”

- “Sen ve ağabeyin o markete niçin gittiniz?” “Ne oldu?” “Sonra neler yaptın? ”
- “.....olduğu zaman neler hissettin?”
- “.....olduğunda okul hayatın nasıl etkilendi?”
- “Bana.....dan bahsedebilir misin.”

Kapalı Uçlu Soru Örnekleri

- “Okumayı sever misin?”
- “Evden ağabeyin ile mi çıktın?” (“O gece neler oldu anlatır mısın?” sorusuna cevap “Ben ve ağabeyim birlikte evden çıktık.” ise görüşmecinin bu kapalı uçlu soruyu kullanmasında sakınca yoktur.)
- “Kardeşinle uzun zaman geçirir misin? “
Bu kapalı uçlu soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Sen ve kardeşin nasıl zaman geçirirsiniz?”
- “Sen okuldan geldiğinde annen evde oluyor mu?”
Bu kapalı uçlu soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Sen okuldan geldiğinde evde birileri oluyor mu? Kimler?”
- “Okulu sever misin?”
Bu kapalı uçlu soru ve yüklü soru yerine şu şekilde sorulmalıdır:
- “Okul hakkında ne düşünüyorsun?”

Yönlendirici Soru Örnekleri

- “Adamın boyu benim kadardı değil mi? ”
- “ Şımarık bir çocuktu, değil mi”
- “.....beyden nefret ediyorsun değil mi?”
- “Ayşe’nin sana düşman olduğunu mu düşünüyorsun?”
Bu yönlendirici soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: Ayşe’nin yaptığı hakkında ne düşünüyorsun?”
- “Televizyon izlemeyi mi yoksa arkadaşlarıyla oynamayı mı tercih edersin?”
Bu tür iki uçlu sorular çocuğu zorlar. Özellikle küçük yaştaki çocuklar bu soruları cevaplamakta zorlanırlar. Onun yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Okul dışı zamanlarda ne yaparsın?”
- “Ailenin iyi bir şeyler yapabileceğini düşünmüyor musun?”
Bu tür yüklü ve zorlayıcı soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Sence ailen senin için neler yapabilir?”
- “Ailenle sık sık kavga eder misin?”
Bu kapalı uçlu ve yüklü soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Ailenle ilişkilerin nasıl??”
- “Neden spor yapmıyorsun?”
Bu yüklü ve yargılayıcı soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Sporla ilgileniyor musun? Ne tür sporlar?”
- “Neden okuldan uzaklaştırma aldın?”
Bu yüklü ve yargılayıcı soru yerine şu şekilde sorulmalıdır: “Okula uyumun nasıl?”

- “Bana okulun, öğretmenlerin ve arkadaşların hakkında neler hissettiğini anlatabilir misin?”

Bu soru açık uçlu olmakla beraber bir kerede birden fazla soru barındırdığı için şu şekilde teker teker sormakta fayda vardır: “Bana öğretmenlerin hakkında ne hissettiğini anlatabilir misin?” “Şimdi de bana okulun hakkında ne hissettiğini anlatmanı istesem?”. “Biraz da arkadaşların hakkında konuşalım.”

- “Annenle kavga ettiğinde ne hissedersin?”

Bu soru da içinde birden fazla soru barındırdığı için şu şekilde teker teker sormakta fayda vardır:

- “Annenle kavga eder misin?”
- “Böyle durumlarda ne hissedersin?”

Etkin Dinleme

Pek çok yetişkin çocuklarla iletişim kurmada ve onların sorunlarına çözüm getirmede esas görevlerinin onlarla konuşmak, öğüt vermek, öneride bulunmak olduğunu zannederler. Oysaki çocuğun sorunlarını çözmede gerekli olan, uygun ortamı sağlayarak onu dinlemek ve anlamaktır. Bu da ancak etkin (aktif) bir dinleme ile mümkün olabilir.

Bütün çocuk adalet sistemi çalışanlarının öğrenmesi gereken çok önemli bir iletişim becerisi etkin dinlemedir. Etkin dinlemede en önemli nokta yalnızca işitmek değil; birinin işitilip dinlenildiğinin o kişiye yansıtılmasıdır. Etkin dinleme, dinlemeyi ve duyduğunu yansıtmayı içeren bir iletişim biçimidir. Yansıtma; karşıdaki kişiye odaklanılarak onun söylediklerini sözler ve davranışlarla geri bildirmek şeklinde gerçekleştirilir.

Etkin Dinlemede Dikkat Edilmesi Gerekenler

Etkin dinleme, daha iyi anlaşmayı sağlar. Dikkati çocuğu ve aktarmak istediklerine yöneltilir. Etkin dinlemenin en önemli etkisi, karşınızdakinin sizin onu tam olarak anladığınızı düşünmesini sağlamasıdır. Kişide, kendisinin tam olarak anlaşıldığı duygusu uyandırır. Onu önemseydiğinizi, onun anlattıklarına değer verip dikkat ettiğinizi gösterir.

Etkin dinleme aynı zamanda ne sormanız gerektiğini kestiremediğiniz anlarda da size rehberlik eder. Sadece zaman kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda görüşmenin kalitesini de artırır. Etkin dinleme becerisi, çocuk ile çalışan adalet sistemi çalışanlarıncı bilinmesi ve kullanılması çok yararlı bir yöntemdir.

Etkin dinleme yapılabilmesi için aşağıdakilere dikkat edilmesi gerekir:

- Telefonu ve kapıyı kapatın.
- Odada üçüncü kişilerin olmamasını sağlayın dışarı çıkartın.
- Tümöyle görüşülen kişi, görüşülen konu ve görüşmenin yapıldığı mekana odaklanın.
- Çeşitli nedenlerle odaklanılamıyor ise görüşmeyi erteleyin ya da bir başka meslek elemanına devredin.
- Gözünüzü dikmeden göz teması kurun.
- Kendi kendinize konuşmayın.
- Onun sözünü kesmeyin.
- Zaman zaman başınızla onu dinlediğinizi gösterin.

- Sık sık ona ismi ile hitap edin.
- Yorum yapmadan ve yargılamaksızın çocuğu dinleyin.
- Eleştiri ve tartışmadan kaçınin.
- Kendi duygusal tepkilerinizi yansitmaktan kaçınin.

Yansıtma örnekleri

- Sesli, kısa geri bildirimler verin; ‘Anlıyorum...’, ‘Evet...’ ve ‘Hmm Hmm...’ gibi.
- Bazen onun söylediğini aynen tekrar ederek geri bildirimde bulunun. Bu görüşülen kişiye kendisinin dinlendiği ve anlamaya çalışıldığına ilişkin olumlu bir geri dönüş olacaktır.

Aşağıdakiler yansıtma uygun cümlelerdir:

- olduğunu söylüyorsunuz.
-hissediyorsunuz.
- ... başka bir deyişle.....sunuz.
- Size.....gibi görünüyor.
- Söylemek istediğiniz.....mı?
- İnanıyorsunuz ki.....

Sözsüz İletişim

Günlük yaşantımızda birçok iletişim, konuşma olmaksızın gerçekleşir. Biz çevremizdeki diğer kişilerin genel durumlarını, nasıl bir ruh hali içinde olduklarını onlarla konuşmadan da kestirebiliriz. Burada bizi yönlendiren kişinin bedeninin duruşu, mimik ve jestleri, yüz ifadesi gibi özellikleridir. Sözsüz iletişimde verilen mesajlar duygularımızla ilgilidir.

Adli görüşmelerde çocukların beden dillerine ilişkin mesajlar onların içinde bulunduğu duygu durumu hakkında fikir verebilir. Böylece onlarla daha sağlıklı iletişim kurmak mümkün olur. Sözsüz iletişimde verilen mesajlara daha büyük anlam yüklemenin yanıltıcı olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Adalet sistemi çalışanlarının, görüştüikleri çocukların duygularını fark etmeleri beklenir. Çocuk üzgün mü, kızgın mı, korkmuş mu, endişeli mi, ya da bu veya başka duyguların birleşimi içerisinde mi? Pek çok yetişkin gibi, çocuk da çoğu durumda duygularını rahatça ifade edemez. Çocuk adalet sistemi çalışanı, çocuğun nasıl hissettiğini anlamak için sadece sözlerle ifade ettiklerine değil sözsüz mesajlarına da dikkat etmeyi unutmamalıdır.

Görüşme esnasında çocuğa odaklanılmalı ve onun neler hissettiği anlaşılmaya çalışılmalıdır. Göz teması kurulmalı, ama ona dik dik bakmaktan kaçınılmalıdır. Çocuğun yüzü, gözleri, beden hareketleri ve ses tonu izlenmelidir. Bunlar, görüşmeciye çocuğun nasıl hissettiğine dair ipuçları verecektir. Çocuk dikkatlice gözlenmeli, ancak onu yargılamaktan, eleştirmekten ve onun sözlerini veya davranışlarını yargılamaktan kaçınılmalıdır.

Sözsüz İletişim Bakımından Adli Görüşmeler de Mesafeler

Adli görüşmenin yapılacağı ortam düzenlenirken aşağıdakilere dikkat edilmelidir:

- Görüşme yapılacak çocuk ve yetişkinlere 30-40cm.'den fazla yaklaşılmamalıdır.
- Fiziksel ya da cinsel şiddet mağduru olan çocuklara 50-60cm.'den fazla yaklaşılmamalıdır.
- Cinsel suç mağduru bir çocuk sizinle çok yakın temas kurmaya eğilim gösterse dahi ona 50-60cm.'den fazla yaklaşılmamalıdır. (Cinsel suç mağduru bir çocuk genellikle fiziksel temastan kaçınır. Ancak bazı olgularda tam tersi bir durum görülebilir. Mağdur çocuk çok yakın temas kurmaya eğilim gösterebilir. Bu durum adalet sistemi çalışanında, çocuğun teselli için yakınlaşmaya ihtiyacı olduğu intibasını uyandırabilir.)

Çocuğun Konuşamayacak Durumda Olması

Çocuk vakaları ile ilgilenildiğinde kesinlikle hiç konuşmayan ya da kendisini rahatça ifade edemeyen bir çocukla sıklıkla karşılaşılabilir. Bu çocukların sessizliğinin çeşitli nedenleri olabilir. Kimi çocuklar konuşamayacak kadar üzgün, korkmuş ya da şaşırılmış olabilirler. Örneğin, annesinin babası tarafından dövüldüğüne şahit olan ya da cinsel istismara maruz kalan bir çocuk bu durumda olabilir. Diğer bir kısım çocuklar ise duygularını kelimelerle ifade edemeyebilir. Örneğin, cinsel istismar mağduru bir çocuk veya kaçırılma olayına ya da şiddet suçuna tanık olan bir çocuk bu durumda olabilir. Bunlarla birlikte, çocuk söylenenleri anlamamış veya sorulan sorunun cevabını bilmiyorsa da olabilir.

Çocuğun anlattıkları nedeni ile kendisinin ve/veya yakınlarının zarar göreceği endişesi de konuşmasını engelleyebilir. Bu nedenle üzerinde konuşulacak olayın çocuğa ve yakınlarına etkisi de gözden geçirilmeli ve çocuk bu sonuçlarla ilgili bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirmenin çocuğu rahatlatmak için bile olsa gerçeğe aykırı bilgiler verilmesi biçiminde olmaması gerekir. Örneğin, "Korkma sen olanları anlat, kimseye bir şey olmayacak" yerine, "Eğer bize olanları anlattıysan, biz de senin ve ailen için neler yapabileceğimizi değerlendirebiliriz" denebilir.

Böyle durumlarda çocukla iletişim kurmanın güç olacağı açıktır. Yapılabilecek en iyi şey görüşmecinin kendi kontrolünde olan diğer iletişim yollarını açık tutmaya çalışmasıdır. Bir başka deyişle iletişimi engelleyebilecek, aksaklığa uğratabilecek tüm etkiler bertaraf edilmeli ve engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Görüşmeciden Kaynaklanan İletişim Engelleri

Eğer çocuk konuşmuyor, konuşma konusunda isteksizlik gösteriyorsa, görüşme koşullarını gözden geçirmekte fayda vardır. Çocuk adalet sistemi çalışanından kaynaklanan iletişim engelleri aşağıdaki sebeplerle ortaya çıkabilir:

- Çok fazla konuşmak
- Çocuğun sözünü kesip onunla tartışmak
- Yargılayıcı olmak
- Çocuk üzüldüğünde ve ağlamaya başladığında ilgisiz kalmak veya tam tersi aşırı tepki vermek
- Çocuğun inançlarına ve yaşam biçimine saygı göstermemek
- Güven ortamı oluşturamamak

- Çocuğa emirler vermek, gözünü korkutmak, suçlamak, tehdit etmek veya öğüt vermek
- Çocuğu diğer çocuklarla kıyaslamak
- Kullandığı dil ve kelimelerin çocuk tarafından anlaşılmamış olması
- İletişimi engelleyici bir oturma düzeni seçmek
- İletişimi engelleyici bir beden duruşu takınmak

Çocuğun Görüşmeye Hazırlanması

Görüşmenin başlangıcında çocuğu iletişim ortamına hazırlamak da iletişimin başarısı bakımından önemlidir. Bunu sağlamak için önce günlük hayatla ilgili birkaç konuya değinmek uygun olacaktır. Örneğin güncel bir sportif, kültürel, sanatsal diyalog penceresi açılabilir. Bu şekilde karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasını sağlamaya yönelik kısa konuşmadan sonra “Neden burada olduğunu biliyor musun?”, diye sorulabilir ve “Lütfen, burada bulunmanı gerektiren olayı anlatır mısın?” diye konuya girilebilir. Çocuk konuşmayı hala reddediyorsa “Başka birisi ile konuşmak ister misin?” diye sorulabilir. Ancak, ısrarla konuşmak istemeyen bir çocuğu henüz hazır olmadığı bir konuda veya zamanda konuşmaya zorlamamak gerekir.

Çocuğun madde etkisi altında olması da iletişimi engelleyecek faktörlerdendir. Bu durumda maddenin etkisinin geçmesi beklenmelidir. Madde veya öfke nedeniyle saldırganlık davranışları gösteren ve kendisinin veya çevresindekilerin güvenliğini tehdit eden davranışlarda bulunan bir çocuğa müdahale çok özenle yapılmalı, mümkünse bu konuda uzman bir kişi müdahale etmelidir.

Çocuğa Duyarlı İletişimde Temel İlkeler

Adli sistem çalışanlarının unutmaması gereken bir diğer nokta da her çocuk ve her olayın biricikliğidir. Çocukları ve olayları aydınlaştırmamak, her olay ve her çocuğu ayrı ayrı değerlendirmek profesyonelliğin bir gereğidir. Bu anlamda adli sistem çalışanının uyması gerekli ilkelere ve bu ilkelerin ifade alma ve sorguya özgü hukuki düzenlemeler ile birlikte değerlendirilmesine dikkat edilmelidir. Çocuğa duyarlı iletişimde temel ilkeler şunlardır:

- Çocuk adalet sistemi çalışanı, görüşmeye başlamadan önce olaya ilişkin dosyayı dikkatlice inceleyerek görüşmeye hazırlanmalıdır.
- Görüşme başlangıcında ilk olarak çocuğa kendini tanıtmalı, görevinin kapsamını anlatmalı, görüşmenin amacının ne olduğunu açıkça söylemeli ve çocuğun vereceği bilgilerin ilgili dava/işlem için kullanılacağını belirtmelidir.
- Çocuk tarafından anlaşıldığından emin olduğu kelimeleri kullanmalı, yargı içeren sözel ifadelere asla yer vermemelidir.
- Görüşme sırasında “Hımmm..., devam et..., seni anlıyorum...” gibi devam ettirici tepkilere yer vermelidir.
- Ayrıca gerektiğinde, çocuğun sözlerini ona yansıtma, ya da “Bu olayın seni çok üzdüğünü anlattın ” gibi pekiştirici ifadeleri de kullanmalıdır.
- Görüşmede sorulacak açık uçlu sorular, çocuğun kendisini daha iyi ifade etmesine ve görüşmecinin daha çok bilgiye ulaşmasına yardımcı olacaktır. Örneğin; “Eviden ayrıldıktan sonra neler yaptın?” gibi.
- Görüşmecinin saç, sakalı, bıyığı veya , kalem gibi bir şeyle oynaması, sigara veya çay/

kahve içmesi, ayakları veya elleri ile tekrarlayan hareketler yapması, çocuğun dikkatini dağıtıcı ve rahatsız edici olacağından asla tavsiye edilmez.

- Görüşmeyi yapan kişi konuşma sırasında zaman zaman alçalıp yükselen bir ses tonuyla, çok hızlı olmayacak biçimde konuşmalı, sözcükleri yalın ve düzgün telaffuz ettiğinden emin olmalıdır.
- Çocuk adalet sistemi çalışanı çok konuşup çocuğu soru bombardımanına tutmamalıdır. Görüşmeci, çocuğa sorunları ile ilgili görüşlerini açıklama fırsatı vermeli, sorunu kendi gördüğü gibi çözmeye ve/veya soruları kendi düşüncelerine göre cevaplamaya çalışmamalıdır.
- Çocuk ile yapılan görüşmelerde, çocuğun anlattıklarının kayda geçirilmesinin kendisine yapılacak yardımların veya kendisi ile ilgili yapılacak çalışmaların bir parçası olduğunun çocuğa açıkça anlatılması önemlidir. Böylece çocuğun tedirgin olması veya bilgi vermeyi reddetmesinin önüne geçilmiş olur.
- Görüşme esnasında konudan konuya geçmek çocuğun sıkılmasına ve görüşmeyi reddetmesine neden olabilir. Aynı şekilde, konuyu dağıtma eğiliminde olan, alakasız konulardan bahseden çocuklar da olabilir.

Bu durumda görüşmeci konunun dağıldığını hissettiği anda müdahale ederek toparlamalıdır.

- 1) Görüşme sırasında gerektiğinde çocuğa daha önceki görüşmelerle ilgili bilgilendirme yapılabilir.
- 2) “Ben söylemişim.”, “Biliyorsun.” gibi kalıpların kullanılmaması gerekmektedir.
- 3) Konuşmak istemeyen ve ısrarla sessizliği tercih eden çocuklar söz konusu olduğunda, uygun bir biçimde görüşme sonlandırılmalıdır.
- 4) İşitme ve konuşma engelli çocuklarla yapılacak görüşmelerde bu alanda eğitilmiş kişilerin görüşmede aracı olarak bulunması gereklidir.
- 5) Engelli çocuklarla yapılacak görüşmelerde ise çocuğun engelini türü ve derecesi, sağlıklı bilgi verip veremeyeceği hakkında kesin bilgi alınması gerekmektedir. Çocuk hakkında uzman kişilerce düzenlenmiş raporlar işimizi kolaylaştıracaktır.

Unutulmaması Gerekenler:

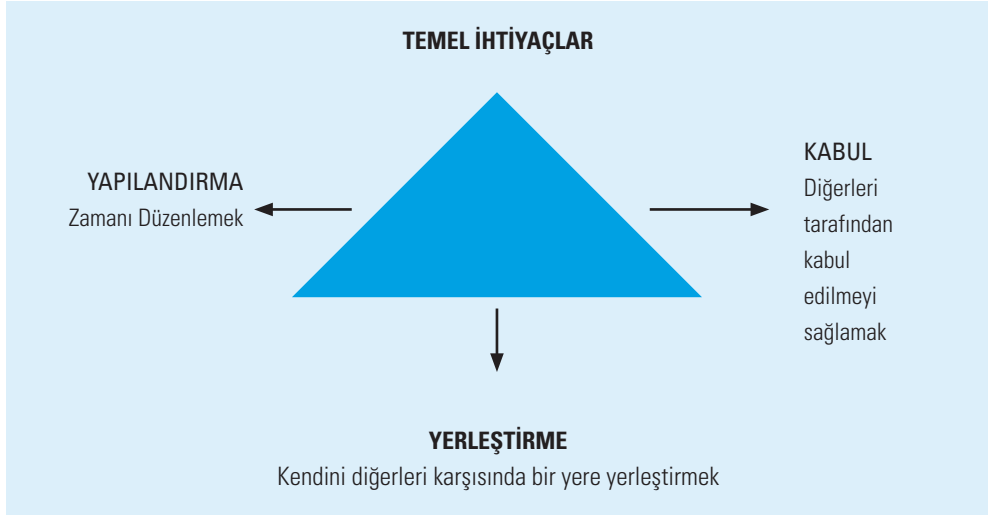
- Telefonu ve kapıyı kapatın.
- Odadaki üçüncü kişilerin olmamasını sağlayın.
- Çocuğu uzun süre bekletmeyin.
- Onun yanında kesinlikle başka bir işle ilgilenmeyin.
- Çocukla aranızdaki fiziksel engelleri (masa, bilgisayar) kaldırın.
- Görüşme esnasında kollarınızı göğsünüzde kavuşturmayın (bu davranış da bir tür fiziksel engel oluşturur).
- Doğal, sakın ve dikkatli bir beden duruşu takının.
- Çocuğun dikkatini dağıtıcı ses tonu, hitap, davranış, giyim, duruş vb. özelliklerinizin olmamasına dikkat edin.
- Rahatsız etmeyecek biçimde göz teması kurun.
- Mümkün olduğunca yargısız bir yüz ifadesi takının.

Çocukla Görüşme Sürecinde Dikkat Edilmesi Gerekenler	
Görüşme hazırlıkları aşaması	
1	Görüşmenin yapılacağı yerin fiziksel özellikleri çocuk için uygun olmalıdır.
2	Görüşmeyi yapacak kişi çocuğun dikkatini dağıtacak her türlü uyarandan arınmış olmalıdır.
3	Görüşmeye başlamadan önce dosya incelenmiş olmalıdır.
4	Görüşme süreci planlanmış, temel sorular belirlenmiş olmalıdır.
5	Görüşme süresi belirlenmiş olmalıdır. (Bu süre okul öncesi çocuklarda 15 dakika, ilköğretim çağı çocuklarında 30 dakika ve ergenlik çağında 40 dakika civarında olmalıdır.)
Görüşme	
6	Görüşmeyi yapan kişi, çocukla görüşmeye başlarken; kendini tanıtmalı ve yaptığı iş hakkında bilgi vermemelidir. Çocuğun anlayabileceği kavramları kullanarak, kendisini ve görev tanımını anlatmalıdır.
7	Görüşme yapılan kişiye hakları ile ilgili bilgi verilmelidir. Örneğin: "Sana sorduğum sorulara doğru cevap vermen nedenle önemli. Ancak sen istersen susabilirsin....."
8	Burada, görüşmenin sonunda ne hedeflediği ve burada paylaşılan bilgilerin nerede kullanılacağı bildirilmelidir. Örnek: "Ben sosyal çalışma görevlisiyim ve senin bu olay hakkında ... " "Senin yaptığımız görüşme hakkında bir rapor yazacağım ve bunu mahkemeye sunacağım. Bundan sonra mahkemede....."
9	Görüşme sırasında çocuğun anlayabileceği açık bir dil ve ifadeler kullanılmalıdır.
10	Kullanılan ifade ve kelimeler çocukta güven sağlayıcı olmalı ve çocuğun içine kapanmasına neden olmamalıdır.
11	Görüşmenin içeriğine göre açık uçlu, kapalı uçlu ve yönlendirici sorular uygun yerde ve zamanda kullanılmalıdır.
12	Görüşmeye başlarken ilk soru açık uçlu olmalıdır. Örneğin: "O gün olanları bana anlat lütfen" Görüşmenin içeriğine göre açık uçlu, kapalı uçlu ve yönlendirici sorular uygun yerde ve zamanda kullanılmalıdır. Konu aydınlığa kavuşuncaya kadar açık uçlu sorulardan kapalı uçlu sorulara doğru gidilerek görüşmeye devam edebilir.
13	Konu ile ilgisi olmayan soruların sorulmamasıdır.
14	Çocuk adalet sistemi çalışan her meslek elemanı konuşması, oturması (45 derecelik bir açı ile oturmak gibi), mimikleri (başı ile tasdik etmek gibi) ve tavri ile (göz teması kurmak gibi) görüşme yaptığı çocuğu dinlediğini, onu önemseydiğini ortaya koyabilmelidir.
15	Etkin dinleme yapılabilmesi ve görüşmeyi yapan kişi, konuşması, oturması ve mimikleri ile çocuğa onu dinlediğini gösterebilmelidir.
16	Çocukla göz teması kurulmalıdır.
17	İletişimi devam ettirici tepkiler zamanında ve uygun biçimde kullanılmalıdır.
18	Konuşmak istemeyen çocuk konuşması için zorlanmamalı ve dinlenmesi için izin verilmelidir.
19	Çocuk konuyu dağıtma eğilimi gösterdiğinde konuya ilgisini çekilebilmelidir.
20	İletişim engellerinin kullanılmasından kaçınılmalıdır.
Görüşmenin sonlandırılması	
21	Görüşme kapatılırken çocukla ilgili bundan sonra yapılacak olan işlemler ile çocuğun bundan sonra yapacağı bir şey var ise o konuda bilgi verilmelidir. Örneğin: "Gelecek duruşma günü olacak, o gün tekrar gelmeni istiyorum veya yukarıda sosyal çalışma görevlisi ile görüşmen gerekiyor vb."
22	Görüşme teşekkür edilerek bitirilmelidir.

Genel Yaklaşım İlkeleri

İnsanların ilişki sürecinde temel ihtiyaçlarının karşılanması oldukça önemlidir. Bu ihtiyaçları dikkate alarak iletişim kurdukları ve bu ihtiyaçları doğru yapılandırıldığında kişiler ilişkilerini daha etkin yönetebilirler.

Kabul Edilme İhtiyacı: Birey “Beni bir insan olarak dikkate alıyorlar mı?” sorusunu sorar. Kabul edilmeyi, tanınmayı sağlamak herkes için yaşamsal önemdedir.

Yerleştirme İhtiyacı: Kişinin kendini diğerleri karşısında konumlandırmasıdır. Bu konumlandırma bireyin kendisi hem de diğerleri ile ilgili değerlendirmesine bağlıdır. Size “Günaydın” diyen birisiyle iletişime girdiğinizde, size değer verdiğini hissedersiniz, ya da size öyle bakar ki değeriniz yokmuş gibi hissedersiniz. Herkes herhangi bir ilişkide hangi pozisyonda olduğunu anlamaya çalışır.

Yapılandırma İhtiyacı: İnsan boşluktan korkar. Herhangi bir yere gittiğimiz zaman, ne kadar bekleyeceğiz, ne iş yapacağız gibi zamanı nasıl yapılandıracağımızı bilmezsek kendimizi güvende hissetmeyiz. Zamanı yapılandırma ilişkinin niteliğini de etkiler.

Zamanı Yapılandırma İhtiyacı

Bir gün içinde 24 saatimiz var ve kişi olarak bu zamanı düzenlemeye ihtiyaç duyarız. Zamanımızı farkında olmadan 6 farklı biçimde yapılandırırız:

1. Geri çekilme; kişilerin karşısındaki kişiden veya gruptan zihinsel ya da fiziksel olarak uzaklaşmasıdır. Kendi içinde konuşması, kendini ve süreci değerlendirme aşamasıdır. İnsanlar sıklıkla uykuya geçmeden önce geri çekilme yaşarlar ama her günün her anında yalnız kalabildiği veya yüzlerce kişinin arasında olduğunda da bu aşamada olabilirler. Herkesin geri çekilmeye ihtiyacı vardır. Görüşme yaptığımız bir çocuk veya ebeveyn bir anda geri çekilme yaşayabilir. Özellikle ergenlik döneminde daha çok geri çekilme yaşandığı gözlemlenmektedir. Karşımızdaki kişi geri çekilme yaşıyorsa selamımızı bile almayabilir. Kişilerin geri çekilme ihtiyaçlarını gidermelerine izin vermemiz gerekir.

2. Ritüeller; karşımızdaki kişi ile iletişime geçtiğimiz andaki aşamadır. Karşımızdaki kişiyi fark ettiğimizi gösteren aşamadır. Bu aşamaya PIN kodu veya anahtar da diyebiliriz. Bu

aşama “Senin varlığını gördüm” ve “Seninle iletişime geçmeyi istiyorum”un sinyalidir. Doğru PIN kodu girilmemiş ilişki başlamadan bitebilir.

Ritüeller bazen bir merhaba, bazen bir gülüş, bazen bir nasılsın sorusudur. İnsanlar bu aşamada ilişki kurmamışlarsa, ilişkide ilerleyemezler. Mesleki görüşmelerimize kadar, çalıştığımız adliye veya kurumdaki ilişkilerin gelişmesinin ilk adımı ritüel aşamasında ilişki kurmaktan geçer. Sosyal yaşamın ritüelleri olduğu gibi, kültürel ve dini ritüeller de vardır. Ritüel aşamasında çatışsak, ilişki sorunu yaşayabiliriz. Görüşme yapacağımız kişilerin, toplulukların, kültürlerin ritüellerini bilmek ve uygulamak işimizi yapmamızı kolaylaştırabilir.

3. Vakit Geçirme; kişilerin bir amaca ulaşmayı hedeflemeden yaptıkları sohbetlerdir. Günlük olağan konuşmalardır. Bu aşamada karar alınmaz, analiz yapılmaz. Her insanın ilişkide bulunduğu veya yeni tanıştığı kişilerle vakit geçirmeye ihtiyacı vardır. Vakit geçirme o gün olan her hangi bir olay, maç, hava durumu üzerine olabilir. Mesleki bir görüşme yaparken ritüel aşamasından sonra vakit geçirmeye zaman ayırmamız gerekir. Kısa bir sohbet ilişkinin ilerlemesine zemin yaratır.

4. Etkinlik; kişilerin bir amaca yöneldiği veya bir amaca yönelik iletişimde bulunduğu aşamadır. Bu aşamada gerçekleşen iletişim bir ürünle sonuçlanır. Bu ürün bilgi, rapor vb. olabilir. Yaptığımız çalışmaları düşündüğümüzde bir çocukla veya ebeveynle görüşme yapmak, SİR hazırlamak, mahkemede bulunmak gibi işimizin gerektirdiği tüm yaptıklarımızı etkinlik olarak düşünebiliriz. Etkinlik sürecinin planlanması amaçlara ulaşmayı kolaylaştırır.

Bu aşamaya kadar olan “zamanı yapılandırma” adımları tüm ilişkilerde uygulanabilir. Görüşme yapacağımız kişilerle, adliye personeliyle veya işimizle ilgili süreçlerde insanların geri çekilmelerine izin vermek, ritüel aşamasında ilişki kurmak, sohbet etmek ve etkinlik sürecini yapılandırmak güvenli bir şekilde uygulanabilir.

İnsanlar ilişkilerde içtenliği yakalamaya çalışır, fakat içtenlik yaşamak kolay değildir. Bu nedenle insanlar psikolojik oyunlar oynarlar. Psikolojik oyun diğer zamanı yapılandırma süreçlerinde olduğu gibi çoğunlukla bilinç dışı bir süreçtir. Doğrudan ifade edilemeyen mesajların farklı süreçlerde ifade edilmesidir. Genellikle gizli mesajların kullanılması psikolojik oyunları başlatabilir. Psikolojik oyun bir süreçtir. Bazen birkaç gün veya haftalar sürebilir. Hayatımızın birçok alanında psikolojik oyun oynarız. Ailede, işyerinde, meslektaşlarımızla, çalışma yürüttüğümüz kişilerle psikolojik oyunlar oynarız. Özellikle mesleki çalışmalarımızda psikolojik oyun tuzaklarına düşmemek önemlidir. Gizli mesajları dikkate almamak veya yüzleşmek oyun riskini azaltabilir.

5. İçtenlik; kişinin kendisini diğerine olduğu gibi açtığı, içinden geleni olduğu gibi söylediği, kısaca başkası karşısında duygu ve düşüncede çıplak kalınan süreçtir. İçtenlik tatmini yüksek ancak, riski olan bir süreçtir. İki sevgili bile belli anlarını içtenlik aşamasında yaşarlar.

Mesleki çalışmalarımızda uzman olarak çalışma yaptığımız kişilerle içten ilişkiler geliştirmemiz beklenmemektedir. Zaman zaman içten anlar yaşayabiliriz. Özel yaşama dair soru ve paylaşımları sınırlı tutmak amaçlarımızdan sapmamak için önerilir.

İnsan ilişkileri incelendiğinde, insanlar zamanı yapılandırma süreçlerini farkında olmadan uygularlar. Yaptığımız çalışmalarda veya özel yaşamımızda bu süreçleri bilinçli olarak yapılandırabiliriz.

Yerleştirme İhtiyacı / Yaşam Pozisyonu

İnsanlar iletişime girdiklerinde karşındakini ve kendini bir konuma yerleştirme ihtiyacıdadır. Bu yerleştirme 4 farklı şekilde olur.

1. Ben iyiyim, sen iyi değilsin (+,-)
2. Ben iyi değilim, sen iyisin(-,+)
3. Ben iyi değilim, sen iyi değilsin(-,-)
4. Ben iyiyim, sen iyisin (+,+)

İki kişi veya bir kişi ve bir grup karşılaştıklarında bu dört durumdan birini seçerler ve bu iletişim kurma becerilerini etkiler. Bir sosyal çalışma görevlisi çalışmalarını ve görüşmelerini yürütürken belli bir “yaşam pozisyonu” alır. Bu bazen sözlü mesajlarla, bazen sözsüz mesajlarla gözlenebilir. Bazen de psikolojik olarak bu pozisyonu alırız.

Sosyal çalışma görevlisi (+,-) pozisyonunda ise “Bu çocuklar ya da anne babalar kötü, başaramazlar, bu mahkeme doğru karar veremez” diye düşünür. Bu düşünce bilinç dışından sözlü ve sözsüz mesajlarına yansır.

Sosyal çalışma görevlisi (-,+) pozisyonunda ise “Ben bu çocuğa ya da anne babalara yardım edemem, onlara faydam olmaz” diye düşünür ve bu şekilde davranır.

Sosyal çalışma görevlisi (-,-) pozisyonunda ise “Ben kimseye yardımcı olamam, yardımcı olabilsem de zaten yapamazlar” diye düşünür.

Sosyal çalışma görevlisi (+,+) pozisyonunda ise “Ben bildiklerimi etkili bir şekilde paylaşabilirim, bu paylaşımlardan hakim karar verirken yararlanabilir; çocuklar ve anne babalar kendi hayatlarında etkili bir şekilde uygulayabilirler” diye düşünür ve davranır.

Bu dört pozisyon da normaldir. Her insan gün içinde bu dört pozisyonda yolculuk eder. Bazen kendimizi (+,-),(-,+),(-,-) hissedebiliriz. Önemli olan (+,+) pozisyona geçebilmeyi başarmaktır. Karşılaşılan bir sorunu çözmek için (+,+) pozisyonunu tercih etmekte yarar vardır. Bütün insanlar iyidir ve başarabilme potansiyelleri vardır.

Eric Berne bu bilgiyi özetlemek için şöyle söylemiştir: “İnsanlar dünyaya prenses veya prens olarak gelirler, sonra yaşadıkları onları kurbağaya çevirir. Onlar yeniden prens veya prenses olmak için gerekli öpücüğü beklemektedir.” Sosyal çalışma görevlilerinin ve aile mahkemeleri uzmanlarının da hedefi/amacı/beklentisi (?) çocuklar ve onların aileleri ile çalışırken, başarımlarına olanak sağlamaktır.

Kabul İletileri / Kabul İhtiyacı

Eric Berne'nin üçüncü temel ihtiyaç olarak belirttiği ihtiyaç kabul iletisidir. Karşımızdaki kişinin varlığını kabul ettiğimizi gösteren her eylem kabul iletisidir. Kabul iletisi yaşamsaldır. Sözlü veya sözsüz olabilir. Su ve yemek kadar temel bir ihtiyaçtır. Birçok araştırma kabul iletisi eksikliğinin bir çok hastalığa hatta ölümlere yol açtığını göstermektedir. İnsanlar kabul ihtiyaçlarını karşılamak için birçok şey yaparlar.

Çocukların bir kısmının kanunla ihtilafa düşmesinin nedenlerinden biri de doğru kabul iletisi alamamış olmalarıdır.

İki tür kabul iletisi vardır: Koşullu(davranışa yönelik) ve Koşulsuz(kişiliğe yönelik) kabul iletisi. Bu kabul iletileri pozitif(+)veya negatif(-) olabilir. Kısaca 4 farklı kabul iletisinden bahsedilebilir.

Koşulsuz negatif: Kişiliğe Yönelik

Örnek; “Sen çok pissin”

Koşulsuz pozitif: Kişiliğe Yönelik

Örnek; “Sen çok temizsin”

Koşullu negatif; Davranışa Yönelik

Örnek; “Seninle konuşurken yüzüme bakmaman beni üzüyor.””

Koşullu pozitif; Davranışa Yönelik

Örnek; “Seninle konuşurken yüzüme bakman hoşuma gidiyor.”

Kabul İletileri

KABUL İLETİLERİ	KOŞULSUZ (Kişiliğe Yönelik)	KOŞULLU (Davranışa Yönelik)
OLUMLU (Pozitif)	(Davranış belirtmeden verilen olumlu kabul iletisi) “Çok temizsiniz.”	(Olumlu davranış belirtilerek verilen kabul iletisi) “Seninle konuşurken yüzüme bakman hoşuma gidiyor.”
OLUMSUZ (Negatif)	(Davranış belirtmeden verilen olumsuz kabul iletisi) “Çok pissiniz.”	(Olumsuz davranış belirtilerek verilen kabul iletisi) “Seninle konuşurken yüzüme bakmaman beni üzüyor .”

Koşullu kabul iletisi (davranışa yönelik):

Yapılan işe eyleme yöneliktir. Detay vardır.

Davranışı net olarak tanımlar. Eğitici ve yönlendiricidir.

Koşulsuz kabul iletisi (kişiliğe yönelik):

Olmak fiiline yöneliktir (var olmak). Geneldir.

Kişiyi tanımlar. Destekleyici veya engelleyici olabilir.

Kabul İletisinin Özellikleri:

- Gönderilen kişiye uygun olmalıdır.
- İçinde bulunulan kültür ve çevreye göre dozu ayarlanmalıdır. Herkesin kültürel kodları vardır ve bu nedenle kişinin kendi kültürünü başkasına empoze etmemesine dikkat etmesi gerekir.
- Kanıtlanmış olmalı, gerekçesi gösterilmelidir. Kabul iletisi gerçektir.
- İçten ve samimi olmalıdır.
- Herkes kabul iletilerini; kültürel, tarihsel, kişisel, geleneksel olarak iletişim ve ilişkiler hakkında öğrendiklerinin süzgecinden geçirerek kabul eder veya reddeder.

5.4.3

Güçlenme Yaklaşımına Göre Çocuklarla Çalışma¹⁰

Bu bölümün amacı güçlenme¹¹ yaklaşımına göre çocuk adalet sistemindeki çocukla çalışma sürecine yol göstermektir. Öncelikle güçlenme yaklaşımına ilişkin kısa bir bilgi verilecek, daha sonra çocukla çalışma sürecinin ayrıntıları ele alınacaktır.

Güçlenme Yaklaşımı

Çocuklar, özel gereksinimleri olan, gelişimsel özellikleri ve hak arama mekanizmaları nedeniyle yetişkinlere oranla güçlendirilmesi gereken toplumsal öznelere. Toplumsal yapılanma ve işleyiş nedeniyle sesleri az duyulur, yaşamları üzerinde daha az kontrolleri vardır ve güç ilişkilerinde daha fazla savunmasızdırlar. Güçsüzlük, yaşamamızı kolaylaştıran, sorunları azaltan ve kişinin çevresindeki kontrolünü sağlayan kaynaklara ulaşamama durumudur. Güçlenme yaklaşımı, yaşamlarını geliştirme kapasitelerinin bireylerin çevrelerini kontrol etme becerilerine bağlı olduğu varsayımına dayanır. Güçlenme yaklaşımı planlı müdahale sürecini içermektedir ve uygulama alanında ağırlıklı olarak sosyal hizmet disiplin ve mesleğinin çalışma çerçevesini tanımlamaktadır.

Güçlenme yaklaşımı, kişisel ve sosyal engellerin azaltılarak müracaatçı sistemlerinin kendi yaşamlarıyla ilgili karar verme ve verilen kararı uygulama gücünü kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlar. Bu amaç doğrultusunda, müracaatçı sisteminin gücünü kullanabilmesi için kapasitesini ve kendine güvenini artırmayı ve çevredeki güçlerin müracaatçı yararına çalışmasını (kullanılmasını) sağlamak gerekir. Bu bakış açısı, sorunun kaynağı olarak bireyi görmek yerine, bireyin çevresindeki sistemlere bakmayı sağlar, bu sistemlerin bireyin yaşadığı sorunlar açısından rolünü değerlendirir.

Yaklaşımın, bireyin yaşamını kontrol edebilmesi ve güçlenmesini sağlama temel amacının yanı sıra diğer amaçları şöyle sıralanabilir:

1. Müracaatçı sisteminin, sorunlarla bağlantılı olarak kendini değişme öznesi olarak görmesine,
2. Uygulayıcının, müracaatçının sahip olduğu bilgi ve becerileri kullanmasına,
3. Müracaatçı sisteminin, sorun çözme çabasında uygulayıcı ile ilişkisini bir ortaklık olarak algılamasına,
4. Müracaatçı sisteminin, "güçsüzlüğün" üstesinden gelinebilecek bir durum olduğunu algılamasına yardımcı olmaktır.

Güçlenme sürecinde, müracaatçı ve uygulayıcı birlikte sorunu tanımlar; sorunla baş etmek için yapılması gereken eylemleri ve stratejilerini planlarlar. Birlikte sorunu etkileyen mikro ve mezo sistemleri (birey, aile, arkadaş grubu vb.) ve makro sistemleri (hizmet dağılımı, politik kurumlar ve yapılar gibi) analiz ederler.

10 Bu bölümde ağırlıklı olarak Cankurtaran Öntaş ve Baykara Acar'ın çalışmasından yararlanılmıştır: Bakınız: Baykara Acar, Y. ve Cankurtaran Öntaş, Ö. (2005). "Güçlendirme Yaklaşımı ve Suça Yönelen Çocuğa Müdahale Süreci," Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi Yayınları, Yayına Hazırlayan: Sevdâ Uluğtekin, Deniz Kucur, Emrah Kırımsoy, Yaşar Çavdar, Necmettin Yemiş, Ankara, s.171.183.

11 Empowerment

Güçlenme yaklaşımını kullanırken güç kaynaklarını bilmek gerekir. Uygulayıcı, bu kaynaklara bakarak hem sorunu değerlendirir hem de çalıştığı grupların güçlerini belirler. Güç kaynaklarından biri; müracaatçının kendisidir. Bireyin eğitim durumu, iş yaşamı, kişilik özellikleri¹², sağlığı (fiziksel ve ruhsal), becerileri, tutumları¹³ güç alanlarındandır. Bir diğer güç alanı bireyin çevresindeki gruplardır. Bu alan aileyi (aile ile ilişkilerinin ve aile üyelerinin kendi içindeki ilişkileri, ailenin ekonomik durumu, ailenin sağlayabileceği destek ve olanakları vb.), arkadaş grubunu (ilişkileri, arkadaşlarının desteği, bireyin iş yaşamındaki konumu ve ilişkileri vb.) ve çevresindeki diğer grupları kapsar. Diğer bir güç alanı ise, makro düzeydeki düzenlemeler (yasal ve örgütsel), hizmetler, olanaklardır. Bu kaynaklar söz konusu bireyin ihtiyacına dönük ne tür hizmetlerin var olduğu, ulaşılabilirliği, söz konusu ihtiyaca sahip gruplara ilişkin sunulan kaynak ve olanakların (örneğin kurum ve kuruluşlar, hizmetleri vb.) varlığı olarak ifade edilebilir. Söz konusu olanaklar yok ise ya da yetersiz ise, o zaman bu olanakların yaratılması yönünde çaba gösterilir.

Güçlenme Yaklaşımına Göre Adalet Sistemindeki Çocuklarla Çalışma

Güçlenme yaklaşımı temelinde çalışma süreci üç aşamada (diyalog, keşif ve gelişme) ele alınabilir.

Diyalog Aşaması: İlişki Kurma ve Meydan Okumaların Değerlendirilmesi

Bu aşama, çocukla mesleki ilişkinin kurulmasından, çocuğun sorun ve ihtiyacına yönelik müdahale planı yapılmasına kadar olan süreci ifade eder. Güçlenme yaklaşımında uygulayıcı ile çocuk arasında kurulan ilişkinin, her iki tarafın eşit olduğu bir ortaklık¹⁴ ilişkisidir. Bu ortaklık, her iki tarafın uzman olduğu alanları birleştirmesini gerektirir. Uygulayıcının, mesleki bilgi, becerileri ve değerleri ile uzmanlığı vardır; çocuk ise, kendi ihtiyaçları ve sorunları konusunda uzmandır. Uygulayıcı, çocuğun çevresi içinde ihtiyaçlarına, sorunlarına ve güçlerine odaklanırken; çocuğun da bu sürece aktif bir biçimde katılması önemlidir.

Bu aşamada uygulayıcı ve çocuk;

- Kabul, saygı ve güven üzerinde temellenen bir ortaklık kurarlar,
- Rollerini tanımlarlar,
- Meydan okunacak durumlara ilgili çocuğun deneyimlerini tartışır,
- Amaçları belirlerler,
- Değişme konusunda çocuğun motivasyonunu artırmak için çalışırlar,
- Acil (barınma ihtiyacı gibi) ihtiyaçlarını tanımlarlar.

Bu aşamada üç önemli adım vardır. Bunlar; ortaklık kurma; meydan okunan alanların açıklanması ve izlenecek yolu belirlemedir.

12 Örneğin sorunlar karşısında hemen yılmayan ve mücadele eden bir müracaatçının bu özelliği çok önemli bir güç kaynağını oluşturabilir.

13 Değişime açık bir tutum, bir başka güç kaynağını oluşturabilir.

14 Partnerlik (Partnership)

a) Ortaklık Kurma

Ortaklık kurma, uygulayıcı ve çocuğun mesleki ilişkisinin başlamasını, çalışma içinde rollerin belirlenmesini ve otorite sorunlarının çözümlenmesini gerektirir. Bu aşamada çocuğun çalışmaya katılımı çok önemli bir konudur. Bu katılım ancak çocuğa kendini ifade edebileceği güvenli ortamla sağlanabilir. Söz konusu ortamın temel özellikleri şöyledir.

- **Samimiyet:** Uygulayıcı, samimi bir davranış sergilemelidir. Samimiyet, basitçe ifade edilirse, profesyonel bir rolde olsanız da kendiniz olmaya devam etmektir. Ancak burada mesleki bilgi, beceri ve değerler ile profesyonellik korunmalıdır. Samimiyet dürüstlüğü getirir ve bu da başkalarının da size güvenebileceği duygusunu yaratır.
- **Kabul Etme ve Saygı Duyma:** Burada kabul, çocuğu insan olmaktan kaynaklanan değerli bir varlık olarak kabul etmek anlamındadır. Saygı duyma ise, bir çalışma ortağı olarak çocuğun düşüncelerini dinlemeyi, içtenlikle iletişim kurmayı, kültürel farklılıklarına duyarlılığı ve güçlü yanlarını geliştirmeyi içerir. Uygulayıcının “saygı duyma” konusunda yapması gerekenlerden biri de sıcak bir çalışma ortamı yaratmaktır.
- **Güven:** Mesleki ilişki süresince bir değişim yaşayacak ve dolayısıyla bir anlamda risk alacak çocuğun bu ilişkiye güven duyması önemlidir. Güven karşılıklıdır ve güvenin gelişmesinde birçok faktör vardır. Çocuğun uygulayıcıya güvenmesi için, uygulayıcının da çocuğa güvenmesi zorunludur.
- **Empati:** Empati hem çocuğun duygu durumunu anlamak hem de onun duygularını anladığınızı göstermeyi içermektedir. Empati, çocukla aynı tarafta olduğunuzu göstermeyi de sağlar. Empatik davranışlar (sözlü ya da sözsüz olabilir) çocuğun çalışma motivasyonunu ve katılımını artırır. Empatinin gelişmesinde saygıya ve kabule dayalı ve yargılayıcı olmayan bir iletişim kurmak gerekir.
- **Kültürel Duyarlılık:** Uygulayıcı, çocuğun içinde yaşadığı kültürün kendi kültürüne benzer yanları olabileceği kadar farklılıklarının da olabileceğinin bilincinde olmalı ve bunu kabul etmelidir.

Çocukla eşit ilişki kurmak, çocuğun haklarını gözetmeyi gerektirir. Çocuklar;

- Onur, saygı ve kültürel duyarlılığı olan bir ilişki,
- Değişim sürecine katılım,
- Toplumsal kaynakların eşit paylaşımı için mücadele etme,
- Bilgi toplamaya ve analiz etmeye katılım,
- Kendi hedeflerini oluşturma,
- Mesleki ilişki sürecinde direnç gösterme ve
- Seçim yapma hakkına sahiptir. Gizlilik ilkesi mesleki ilişkide gözetilmelidir.

b) Meydan Okumaların İfade Edilmesi

Meydan okuma, aslında çocuğun yaşadığı sorunlara karşı nasıl bir baş etme mekanizmasına başvurduğu ve nasıl mücadele ettiğini ifade eder. Bu süreçte uygulayıcı, çocuğu aktif bir biçimde dinler ve anlatımlarındaki bilgi ve duyguları yakalamaya çalışır. Çocuğun kendini ifade edebileceği bir görüşme ortamı özellikle önemlidir.

Meydan okumaların ifade edilmesi sürecinde çocuğun içinde yaşadığı sistemlerin etkileşimleri konusunda farkındalık yaratma ve geleceğe yönelme önemlidir.

- **Geleceğe yönelme:** Gelecek üzerinde durma, çocuğun geçmişte yaptığı yanlışlar üzerinde durulmasını engeller. Bunun yerine çocukla birlikte belirlenen hedefler üzerinde durulur, bu hedeflere ulaşmak için kaynaklar sorgulanır, hedeflere ulaşmak için nasıl bir mücadeleye girilmesi gerektiği konuşulur.
- **Sistemlerin etkileşimi konusunda farkındalık yaratma:** Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması konusunda içinde yaşadığı çevrenin kaynaklarına ilişkin boşluklar tespit edilir. Yaşadığı sorunların, çocuğun kendi yetersizliklerinden değil, çevrenin onun ihtiyaçlarına yanıt verememesi sonucu olduğu konusunda farkındalık yaratılmaya çalışılır. Böyle bir anlayış, çocuk ve uygulayıcının birlikte verecekleri mücadelenin ve olası çözüm yollarının ne olduğunu belirlemesini kolaylaştırır.

c) İzlenecek Yolu Belirleme

Bu aşamada, uygulayıcı ve çocuk belirlenen hedefler doğrultusunda nasıl bir çalışma planı geliştireceklerine odaklanılır. Çocuğun acil olarak karşılanması gereken ihtiyaçlarına (barınma, istismar, şiddet vb.) öncelik tanınır. Çocuğun motivasyonu mesleki ilişkisinin niteliğine bağlıdır. Öğrenilmiş çaresizlik içinde olup olmadığı ve umutsuzluk duyguları anlaşılmasına çalışılır. Bu konuda uygulayıcı mesleki deneyimlerinden örnekler getirerek çocuğun umudunu artırabilir.

Keşif Aşaması: Kaynakları Değerlendirme ve Değişmeyi Planlama

Bu aşamada çocukla uygulayıcı, mesleki çalışmaya ilişkin bir plan geliştirir. Bu planı birlikte geliştirmiş olmaları, çocuğun sürece aktif katılımını kolaylaştırır, başarı olasılığını artırır. Bu süreçte, içinde bulunulan durumun değerlendirilmesi, çözümler için gerekli kaynakların araştırılması devam eder. Bu kaynaklar, çocuklarda, sosyal ve fiziksel çevrede olabilir. Bu aşamada uygulayıcı ve çocuklar:

- Çocuğun güçlü yönlerini araştırır,
- Çocuğun çevresindeki kaynakları araştırır,
- Başka kaynaklardan bilgi toplar,
- Ulaşılabilir kaynakların kapasitelerini analiz eder,
- Amaçları belirler ve hedefleri somutlaştırır,
- Bir eylem planı hazırlar ve
- Anlaşma yapar.

Keşif aşamasının alt adımları güçleri tanımlama, kaynak kapasitelerini analiz etme ve çözümleri yapılandırmadır.

a) Güçleri Tanımlama

Çocuklar, yaşadıkları sorunlara bağlı olarak her şeyin karmaşık ve umutsuz olduğunu düşünebilir. Güçler üzerinde odaklanma, uygulayıcı ve çocuğa olanakları keşfetme şansı verir. Bu süreçte uygulayıcının aktif dinleme becerisi çok önemlidir. Aktif dinleme, çocuğun meydan okumalarını görmeyi sağlar. Böylece, her iki taraf da güçler ve kaynakları keşfedebilir. Güçleri ve kaynakları (çocuğun kendisinde ya da çevresinde) keşfeden bir çocuk ortaklık kurduğu mesleki ilişkide kendini güçlü hissedebilir. Güçleri keşfetmede bir başka yol “çözüm odaklı diyalog”dur. Çözüm odaklı diyalogun önemli unsurları şöyledir:

Olasılıkları ortaya çıkaracak bir atmosfer yaratmak gerekir. Çözüm odaklı diyalog, çocuğun güçlü yönlerini fark etmesini sağlayacak bir çalışma atmosferini içermelidir. Örneğin, çocuk, “yaşamım savaş alanı gibi” dediğinde uygulayıcı “yaşam bir savaştır”, “bu savaşa devam etmek için ne gibi güçlerin var?” şeklinde bir soru ile yanıt verebilir. Böyle bir soru, çocuğun sahip olduğu güçlerini keşfetmesini sağlayacağı gibi, umutsuzluğunu azaltabilir, umutsuzluk yerine umut duygusunun gelişimini sağlayabilir.

Çocuklar her şeyin kötü gittiğini düşünebilir. Bunun için sorunların olduğu zaman ile olmadığı zaman arasındaki farklılıklar tartışılabilir. Şu sorular sorulabilir: “Yaşamının iyi gittiğini düşündüğün zamanların ne tür özellikleri var?”, “Kendini iyi hissettiğin bir gününü hatırlıyor musun?”.

Çözüm odaklı diyalogda çocuğun bilgisine başvurulmalıdır. Bunun yanında problemler tartışılırken alternatif çözüm yolları ayrıntılı bir biçimde ele alınmalıdır.

b) Kaynak Kapasitelerini Analiz Etme

Çocuğun içinde bulunduğu kaynak sistemler aile, arkadaş grubu, komşular, öğretmenler, okul, sosyal hizmet kurumları vb.’dir. Bu süreçte kaynaklar değerlendirilir. Bu değerlendirme yoluyla uygulayıcı ve çocuk, değişme çabasını etkileyen faktörleri belirlerken, amaca ulaşmada hangi kaynaklardan yararlanacaklarını da ortaya koyar. Bu analiz, ulaşılan verileri eylem planı oluşturmak için tutarlı, düzenlenmiş bir bilgi haline getirir. Kaynakların değerlendirilmesinde sosyal özgeçmiş, genogramlar (aile ağacı), ve ekolojik harita değerlendirme araçları olarak kullanılabilir. Güçlenme temelli değerlendirmede araçlar, müracaatçıları sınıflandırmayı ya da sorunu teşhis etmeyi değil, kaynakları keşfetmeyi sağlar ve kolaylaştırır:

- **Sosyal Özgeçmiş:** Birey ve ailelerin geçmişteki ve bugünkü sosyal işlevselliği konusunda bilgi almayı içermektedir. Sosyal özgeçmiş, demografik bilgiler kadar bireyin yaşam öyküsü ve olayları ile ilgili bilgileri içerir. Burada, müracaatçı sistemine; müracaatçının ilgililerine, ihtiyaçlarına ve problemlerine; güçlerine ve sınırlarına ilişkin bilgiler yer alır.
- **Aile Ağacı (Genogram):** Ailenin geçmişini kronolojik biçimde ele alan şemalardır. Bir tür aile ağacı oluşturulmasıdır. Çocuğun kuşaklar boyunca aile öyküsü, evlilikler, ölümler, ailenin yerleştiği coğrafi bölgeler, ailenin demografik yapısı vb. hakkında bilgi edinilir.
- **Ekolojik Harita:** Çocuğun içinde bulunduğu sistemlerle ilişkisini ortaya koyar. Kağıda çizilen bir dairenin içine çocuğun adı yazılır ve çevresine ilişkide olduğu sistemler yerleştirilir. Çocuk sistemlerle ilişkilerinin niteliğini tartışır (Örneğin: destekleyici ve stresli ilişkiyi farklı çizgilerle göstermek mümkündür).

c) Çözümleri Yapılandırma

Keşif aşaması, çözümlerin yapılandırılmasıyla sonlanır. Bu süreçte eylem planı geliştirilir. Eylem planları, amaç ve hedeflere ulaşmak için belirlenen somut stratejiler kadar çocuğun ve uygulayıcının neye ulaşmayı beklediklerinin açık olarak ifadelerini de içermektedir.

Gelişme Aşaması: Uygulama, SonDeğerlendirme ve Değişmeyi Sürdürme

Güçlenme temelli mesleki ilişki gelişme aşamasıyla sonlanmaktadır. Ancak güçlenme yaklaşımı mesleki ilişki sonlandıktan sonra da bireysel gelişimin ve değişimin devam edeceği ve mesleki ilişkide elde edilen kazanımların sürdürüleceği temeline dayanmaktadır. Mesleki çalışmanın başarısı, yapılan çalışma sonucunda elde edilen kazanımların, çocuğun yaşamında sürdürülebilirliği ile ilgilidir.

Uygulayıcı ve çocuk;

- Eylem planını uygularlar.
- Çocuğun gücü deneyim etmesine olanak yaratılır.
- Amaçlara ulaşmada gerekli kaynakları tanımlarlar.
- Planı uygularken kişiler ve örgütler arasında uzlaşma yaratırlar.
- Yeni kaynaklar yaratırlar.
- Süreci ve sonuçları değerlendirirler.
- Kazanımları tanımlarlar.
- Mesleki ilişkiyi sonlandırırılar.

Bu aşamanın adımları aşağıdadır:

a) Kaynakları Harekete Geçirme

Bu süreçte, uygulayıcı ve çocuk, kaynaklarla bağlantılar kurarlar; yeni davranışları ve etkileşimleri denerler. Uygulayıcılar, müdahale planındaki eylemleri organize eder ve izler; çocukları plana katılmaları için motive eder; çalışmayla ilgili seçenekler sunar ve çocuklara yardımcı olabilecek geri bildirimler verir.

b) Birliktelik¹⁵ Yaratma

Uygulayıcının, kendileri ve müracaatçıları için birlikteliklerin yaratılması ve kolaylaştırılması, uygulamada destekleyici bir çevrenin sağlanması ve hizmet sunumunda kaynakların kullanımı için gereklidir. Birlikteliklerin gücü, ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesine bağlıdır; müracaatçı sistemlerini güçlendirecek ilişki ağı oluşturmak için karşılıklı bir anlayışın gelişmesi gerekir. Bu birliktelikler aşağıda başlıklandırılmıştır:

- Müracaatçı grupları arasındaki birliktelikler
- Müracaatçının doğal çevresindeki destek sistemleri arasındaki birliktelikler
- Vaka yönetimi yoluyla kurulan müracaatçı ve hizmetler arasındaki birliktelikler
- Profesyonel destek ağları aracılığıyla kurulan birlikteliklerdir.

Burada uygulayıcılar çocukları anlamlı sosyal ilişkiler kurmaları konusunda destekler. Ayrıca uygulayıcı, birlikte çalışılan çocuklar ile benzer yaşantısı olan diğer çocuklar; çevrelerindeki sosyal destek sistemleri; hizmetler ve diğer profesyoneller arasında birliktelikler yaratmayı hedeflemelidir.

Birliktelik yaratma, değişmeyi sağlamak için yeni kaynakları belirlemeyi, yeni kaynaklar

¹⁵ Alliance kelimesinin Türkçe karşılığı olarak birliktelik kelimesi kullanılmıştır.

yaratmayı içerir. Kaynak yaratarak, çocukların sosyal destek sistemlerini güçlendirirler. Bu birliktelik, çocuğa duygusal destek sağlar ve değişme çabası için onları güçlü kılar. Uygulayıcılar da bu birliktelikten, diğer meslektaşlarıyla, profesyonellerle ve örgütlerle işbirliği yaparak yararlanırlar.

c) Olanakları Genişletme

Olanakları genişletme, müracaatçı sistemlerinin fiziksel ve sosyal çevresindeki kaynakları artırma ve genişletmeyi içerir. Olanaklar, bireyin sosyal işlevini artırıcıdır. Sağlık, eğitim, iş, ulaşım ve hizmetlere ulaşabilme bireyin işlevini artırdığı gibi, bireyin bu yolla toplumun refahına katkıda bulunmasını da sağlar. Uygulayıcılar, müracaatçının sosyal destek sistemlerinde ve diğer yapılarda (politik ve ekonomik kurumlarda sosyal politika ve sosyal değişmeyi etkileme gibi) kaynaklar yaratarak güçlenmeyi kolaylaştırır.

Bu süreçte, birlikte sosyal kaynaklar artırılır, yeni kaynak olanakları yaratılır. Mevcut sosyal hizmetlerin gerçekçi bir analizi yapılarak, ihtiyaç duyulan yeni programlar ortaya konulmaya çalışılır. Yerel ve ulusal düzeyde adil sosyal politikalar oluşturmak için çaba harcanır. Politik reformlar ve hukuki değişiklikleri sağlamak için daha çok toplum örgütlenmesi¹⁶ ve sosyal eylem stratejileri kullanılır.

d) Başarıyı Kabul Etmek

Başarıyı kabul etme süreci, amaçlara ne kadar ulaşıldığını belirlemeyi, hizmetin etkililiğini değerlendirmeyi içerir. Bu değerlendirme, çocuğun çalışmanın başarısındaki katkısını da görmeyi kolaylaştırır. Başarıyı ölçme, her iki tarafa başarıma konusunda olumlu duygu sağlar ve edinilen deneyimleri başka sorunlarla baş etmede kullanmalarına yardımcı olur. Başarının değerlendirilmesinde, çeşitli değerlendirme araçları (bilimsel araştırmalar, testler, ölçekler vb.) kullanılabilir.

e) Kazanımları Bütünleştirme

Bu süreç, uygulayıcı ile çocuğun güçlenme yaklaşımı temelindeki müdahale süreci sonunda, çocukların gelişimi ve değişiminin devam edeceğini vurgular. Bir başka deyişle, çocuğun süreçte edindiği kazanımları, yaşamına aktarmaya devam edeceği kabul edilir. Bağımsızlığın desteklenmesi ve başarının devam etmesi için, uygulayıcılar çocuklara tüm çalışma sürecinin değerlendirilmesinde yardımcı olur, sonlanmayla ilgili düşünce ve duygularını ifade etmesine olanak tanır. Bu süreçte edinilen deneyimlerin başka alanlarda da kullanabileceğine ilişkin farkındalık kazandırır.

5.4.4

Bütüncül Yaklaşımda Çocuk ve Aileleri Değerlendirme

Bu bölümün amacı bütüncül yaklaşıma göre, çocuklar ve ailelerini değerlendirme sürecini tartışmaktır. Sosyal çalışma görevlilerinin çocuk ve ailelerle çalışmasına yol göstermesi beklenen ve dünya da yaygın olarak kullanılan iki değerlendirme çerçevesi (modeli) kısaca gözden geçirilmektedir.

¹⁶ Toplum örgütlenmesi; sosyal problemleri çözmek amacıyla ve sosyal eylem yoluyla sosyal refahı artırmak için aynı coğrafik bölgelerde benzer ilgileri ve sorunları paylaşan bireyler, gruplar ve topluluklarla çalışmayı içeren sosyal hizmet yöntemlerinden biridir (Barker, R.L. (1995). The Social Work Dictionary (3rd ed.). Washington, DC: NASW Press, s.69; akt.: Miley, K. K.; O'Melia, M.; DuBois, B (2004), a.g.e., s.373

Yurtdışı örneklerinde bütüncül müdahale modelinin bir aşaması olan değerlendirmeyi de ağırlıklı olarak sosyal hizmet uzmanlarının yaptığı görülmektedir. Bir sosyal hizmet disiplini etkinliği olan planlı değişme sürecinde (bütüncül müdahale modeli de denilebilir) değerlendirmenin önemi vurgulanmalıdır. Değerlendirme, çocuk ve ailelerin ihtiyaçları konusunda bilgi toplamayı, toplanan bilgilerin analizini ve yorumlanmasını içeren bir süreçtir. Bu aşamanın başarısı planı, uygulamayı ve hedeflere ulaşmanın derecesini belirler. Bütüncül müdahale modelinin dayandığı güçlenme temelli uygulamada dört önemli varyasyon bulunur:

1. Her çocuk ve ailesi, kendine özgü güçlere sahiptir.
2. Çocuklar yaşamlarında önemli yeri olan insanlardan etkilenir ve motive olurlar.
3. Çocukları güçsüz değil; öğrenmesi, gelişimi ve becerilerini göstermesi için olanaklar sağlanması gereken bireyler olarak görmek gerekir.
4. Hizmet ve müdahale çocuk ve ailenin patolojileri ya da eksiklikleri yerine güçleri üzerine kurulursa, müdahale sürecine katılma motivasyonları artar; çocuk ve aile güç ve kaynaklarını kullanabilirler.

Çoğun korunması ve refahı göz önünde tutulduğunda, ailelerle çalışmada güvenli bir mesleki ilişkinin kurulması, bilgi ve beceri temelli bir desteğin sağlanması gerekir. Kapsamlı bir değerlendirme sadece “şimdi ve burada” gözlemlerine değil, aile üyelerinin ve ilişkilerinin ekolojik öyküsüne de dayanmalıdır. Bütüncül bir çocuk korumanın her aşaması;

- Çocuk odaklı olmalıdır.
- Çocuk gelişimini dikkate almalıdır.
- Ekolojik yaklaşımı benimsemelidir.
- Olanakları her çocuğa eşit olarak sunmalıdır.
- Çocuk ve ailelerle çalışmayı içermelidir.
- Sorunlar kadar güçleri de tanımlamaya odaklanmalıdır.
- Devam eden bir süreç olmalıdır.
- Kurumlar arası yaklaşımı içermelidir.
- Diğer çalışmalar yapılırken, aynı zamanda değerlendirme sürecini dedevam ettirmelidir.
- Kanıt temelli bilgiye¹⁷ dayanmalıdır.

17 Kanıt temelli, bu konuda farklı tanımlar olmasına karşın, sıklıkla araştırma temelli ve bilimsel temelli program olarak da adlandırılmaktadır. Kanıt temelli uygulama, geleneklere, göreneklere ve inançlara dayalı kanıtlar yerine bilimsel araştırma ve sonuçlarına dayalı bir uygulamayı içerir (http://www.evidencebasedassociates.com/reports/research_review.pdf) s.1-3.

Korunma ihtiyacı olan çocuklarla çalışmada kurumlar arası ya da disiplinler arası çalışmanın önemi açıktır. Bu konuda yapılacak çalışma ve değerlendirmeye ilişkin temel ilkeler ise şöyle özetlenebilir:

- Değerlendirmenin amacı ve beklenen sonuçları açık bir biçimde tanımlanmış olmalıdır.
- Değerlendirmenin yasal çerçevesi, izlenecek protokoller ve prosedürler bilinmelidir.
- Değerlendirmede hangi kurum, ekip ya da profesyonelin temel sorumluluk alacağı açık olmalıdır.
- Değerlendirme sürecine çocuk ve ailenin katılımı sağlanmalıdır.
- Değerlendirme sonuçlarının analizinde ve planlamada hangi profesyonelin sorumluluk alacağı açık olmalıdır.
- Her profesyonelden değerlendirmede beklenen roller açık şekilde tanımlanmalıdır.
- Bilgilerin kurumlar ve profesyoneller arasında paylaşılma yolu tanımlanmalıdır.
- Üzerinde görüş birliğine varılan planın yürütülmesinden sorumlu profesyonelin kim olduğu tanımlanmış olmalıdır.

Uygulayıcı tarafından toplanacak bilgiler, çocuk ve ailenin ihtiyaçları ve koşullarına göre değişmektedir. Konuyla ilgili çalışmalar iki tür değerlendirmenin yapıldığına işaret etmektedir.

İlk değerlendirme (başlangıç değerlendirmesi¹⁸), Kısa değerlendirmelerdir. Genellik uygulayıcının, çocukla veya ailesiyle yapılan görüşmelerine (diğer profesyonellerle görüşmeler de bu gruptadır) dayanan değerlendirmeleridir. Bu değerlendirme sonucunda müracaatçı sisteminin ihtiyaç duyduğu hizmetin niteliğine (daha fazla hizmet ihtiyacı olup olmadığı vb.) karar verilir. Eğer daha fazla hizmet ihtiyacı olduğuna karar verilirse, *kapsamlı¹⁹ değerlendirilmeye* geçilebilir. Kapsamlı değerlendirme, çocuk, ailesi ve daha geniş çevresi hakkında detaylı bilgilerin toplandığı, derinliğine değerlendirmelerdir. İhtiyacın niteliğine ilişkin bir resim çıkarılmaya çalışılır. Bu değerlendirme, çocuk, ailesi ve çevresi ile görüşmeleri içeren bir süreçtir. Amaç çocuk ve ailenin ihtiyacının içeriğine ilişkin detaylı bilgi toplamaktır.

Çocuk ve ailelerin değerlendirilmesinde farklı yöntemler ve modeller geliştirilmiştir. Değerlendirmede kullanılan iki çerçeve burada ele alınmaktadır. Bunlardan biri, “korunma ihtiyacındaki çocuk ve ailelerinin değerlendirilme çerçevesi”dir²⁰. “İhtiyaçlar üçgeni” olarak da adlandırılan bu çerçeve, çocuk gelişimi ve diğer ilgili disiplinlerin araştırmalarına dayanmaktadır. Bu çerçeve ile sadece bazı açılardan farklılık gösteren diğer çerçeve ise, “benim dünyam” üçgenidir. Aşağıda söz konusu değerlendirme çerçeveleri kısaca açıklanmıştır.

¹⁸ Initial assessment

¹⁹ Core assessment

²⁰ Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families

Korunma İhtiyacındaki Çocuk ve Ailelerinin Değerlendirilme Çerçevesi²¹

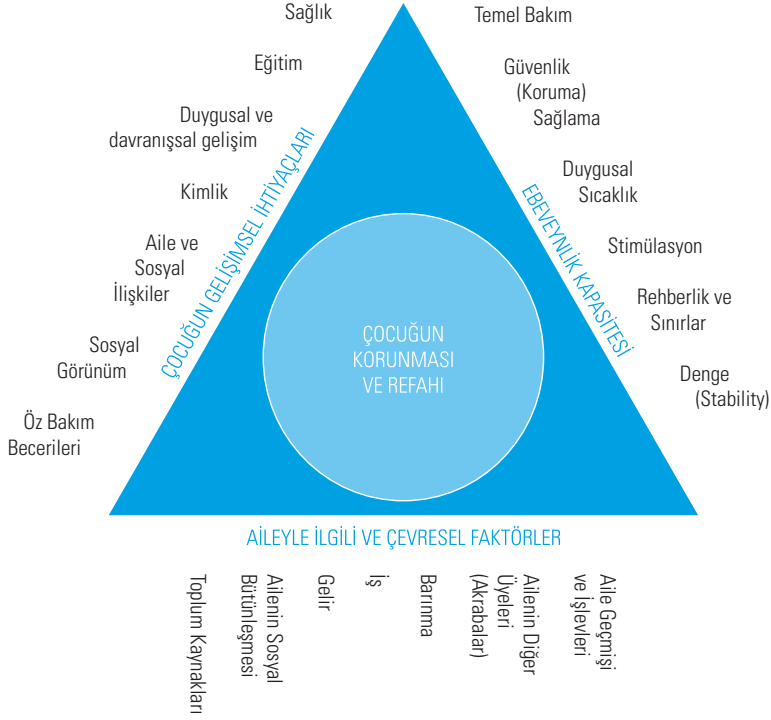
Çocuğun ihtiyaç içinde olup olmadığının ve bu ihtiyaçların niteliğinin değerlendirilmesi, sistematik bir yaklaşımı gerektirir. Bu yaklaşım, çocuk ve ailelerle ilgili bilgilerin toplanmasında ve bu bilgilerin analizinde aynı çerçevenin kullanılmasını gözetir. Değerlendirme çerçevesi, çocuğu merkeze alan bir üçgen içinde ifade edilmektedir. Bu da, tüm değerlendirme etkinliğinin, planlamanın ve hizmet sunumunun çocuğun refahını koruma ve artırmayı amaçladığına işaret etmektedir. Şema 1’de görülen üç boyut, çocuğun gelişimsel ihtiyaçları; çocuğa bakım veren kişilerin (genellikle ebeveynler) kapasiteleri; aileyle ilgili ve çevresel faktörleri içerir. Önemli olan çocuğun ihtiyaçlarını kapsamlı bir biçimde değerlendirebilmektir²². Bu değerlendirme, çocuk ve ailenin ihtiyacına yönelik müdahale için hazırlanan plana temel oluşturacak ve çocuğun yararına odaklanan eylemleri etkileyecektir. Söz konusu üç boyut şöyledir:

- *Çocuğun gelişimsel ihtiyaçları*: Çocuğun sağlığı, eğitimi, kimliği (kişiliği), aile ve sosyal ilişkileri, sosyal işlevleri, öz-bakım becerileri burada değerlendirilir.
- *Ebeveynlik kapasitesi*: Çocuğun temel bakımı, güvenliği, duygusal sıcaklığı, stimülasyon, rehberlik ve sınırlar, denge bu boyutta değerlendirilir.
- *Aileyle ilgili ve çevresel faktörler*: Bu boyutta toplum kaynakları, ailenin sosyal bütünleşmesi, gelir-iş-barınma koşulları, ailenin diğer üyeleri, ailenin geçmişi ve işlevleri değerlendirilir.

İyi bir değerlendirme, belli bir amaç doğrultusunda sistematik bilgi toplamayı içerir. Uygulayıcı, öncelikle amacına yönelik bilgi toplarken bu bilgilerin çocuk ve ailesi için ne anlam taşıdığını bilmelidir. Daha sonra nasıl bir yol izleyeceğine karar verir. Bu durumda, analitik ve eleştirel düşünme bilgi ve becerileri işin içine girer. Eleştirel ve analitik düşünme, uygulayıcının dikkatli bir biçimde bilgiyi işlemesini, kaynaklar ve içerik açısından geçerliliğini sorgulamasını destekler. Üç boyuttaki tartışmalar, çocuk, aile ve çevredeki tüm faktörleri kapsamamaktadır. Bu nedenle boyutları açık hale getirebilmek için örnekler üzerinden (bazı faktörlere değinilmiştir) gidilmiştir. Çocuk ve aileleri değerlendirmede soru kâğıtları ya da ölçekler (envanterler) kullanılması, değerlendirme araştırmaları yapılması ilgili alanlara ilişkin bilgi edinilmesini ve çocuk ve ailenin kendini ifade etmelerini kolaylaştırabilir. Aşağıda değerlendirme çerçevesinin boyutları üzerinde durulmuştur.

21 Bu çerçeve İngiltere ve Galler tarafından, 2000 yılında çocuklar ve aileleri için profesyonel bir uygulama modeli olarak geliştirilmiştir. Model, 15 ülke tarafından kendi sosyopolitik koşulları doğrultusunda adapte edilerek kullanılmaktadır. Léveillé, S. ve Chamberland, araştırmalarında modeli kullanan profesyonellerin karşılaştıkları sorunlarla ilgili daha iyi değerlendirme yaptıklarını; bütüncül ve çocuk merkezli bakışı sağladıklarını ve buna bağlı olarak daha iyi müdahaleler planladıklarını belirlemiştir. Modelin, profesyonel ve kurumlararası işbirliğini artırdığı; çocuk ve ailelerin hizmete daha fazla katılım gösterebildiği araştırmanın diğer bulguları arasındadır (Léveillé, S. ve Chamberland, C. (2010). “Toward a General Model for Child Welfare and Protection Services: A Meta-Evaluation of International Experiences Regarding the Adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF)”, *Children and Youth Services Review* 32,929–944).

22 “Assessment in Child and Family Social Work Assessment in Child and Family Social Work” (2010). http://www.sagepub.com/upm-data/36581_Holland_Final_Proof.pdf, S.26

Şema 1: Korunma İhtiyacındaki Çocuk ve Ailelerinin Değerlendirilme Çerçevesi²³

(Kaynak: Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (2000), Department of Health, Department for Education and Employment, Home Office, London, The Stationery Office, s.17).

Çocuğun Gelişimsel İhtiyaçlarının Boyutları

“Çocuğa ne olduğu”nun değerlendirilmesi, çocuğun gelişim sürecinin tüm yönlerinin araştırılmasını gerekli kılar. Çocuk, içinde bulunduğu gelişimsel dönemin gereklerine sahip midir? Bu dönemde birlikte çalışılan çocuğa özgü sorunlar, durumlar var mıdır? Öğrenme güçlüğü, çocuğun gelişimini etkileyen koşullar vb.. Bu gibi soruların yanıtları aranır. Çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen sosyal ve çevresel koşulların etkisine bakmak gerekir. Çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel dönemi başarılı bir biçimde geçirmesi ve potansiyelini ortaya koyması için gerekli olanakların sağlanması önemlidir.

²³ Bu bölümün hazırlanmasında ağırlıklı olarak şu kaynaktan yararlanılmıştır: Framework for the Assessment of Children in Need and their Families (2000), Department of Health, Department for Education and Employment, Home Office, London, The Stationery Office.

Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına ilişkin boyutlar aşağıdadır:

Sağlık: Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığı ve gelişimine ilişkin durumunu, genetik faktörlerin çocuk üzerindeki etkilerini, sağlık olanaklarından yararlanabilme durumunu, daha büyük yaştaki çocuklar için ihtiyaç duyduğu uygun nitelikte bilgi ve önerileri (cinsel eğitim, madde kullanımı vb.) alabilmesini içerir.

Eğitim: Bu boyut, çocuğun doğumundan itibaren bilişsel gelişiminin her alanını kapsar. Çocuğun diğer çocuklarla etkileşimine ve oyun oynamasına, ilgilerinin ve becerilerinin olmasına, başarıyı deneyim etmesine ilişkin olanakların varlığıyla ilgili durumları kapsar. Burada eğitimle ilgili etkinliklere bir yetişkinin de dahil olması, çocuğun özel ihtiyaçlarına ilgi göstermesi önemlidir.

Duygusal ve davranışsal gelişim: Çocuğun duygu ve davranışlarına başta ebeveynler ve diğer bakım veren kişilerin uygun tepkiler verebilmesi önemlidir. Daha büyük yaşta çocuklar için genişleyen çevreye bağlı olarak tepkiler de genişler. Bu boyut, çocuğun bağlanmasının niteliğini, mizacını, değişmeye uyumunu, strese tepki verme biçimlerini, kendini kontrol edebilme düzeyini içerir.

Kimlik: Çocuğun ayrı ve değerli bir birey olduğunu algılaması önemlidir. Bu boyutta, çocuğun kendi ve becerileri hakkındaki görüşüne, benlik imajı ve benlik saygısına, kendine ilişkin algısına bakılmalıdır. İnanç, yaş, toplumsal cinsiyet, cinsellik, engellilik gibi faktörler bu bakışı etkileyebilir. Aile, arkadaş grubu ve daha geniş sosyal çevre ve diğer kültürel gruplar tarafından çocuğun kabul edilmesi ve aidiyet duygusu hissetmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Aile ve Sosyal ilişkiler: Çocuğun empatisinin ve başkalarının yerine kendini koyabilme kapasitesinin gelişimi buradadır. Ebeveynler ve bakım veren kişilerle etkili ve kararlı ilişkileri, kardeşleriyle olumlu ilişkileri, akranlarıyla ve çevresindeki diğer kişilerle ilişkileri artmaktadır ve bu ilişkilere ailelerin verdiği tepkiler önemlidir.

Sosyal Görünüm: Çocuğun, içinde bulunduğu durumunun, davranışlarının ve herhangi bir probleminin çevresindeki dünya tarafından nasıl algılandığına ilişkin anlayışı gelişmektedir. Burada çocuğun giyim tarzının yaşı, kültürü vb. ile ilgili uyumu, fiziksel bakımı ve hijyeni, farklı yerlerde çocuğun görünümü ile ilgili ebeveyn ve diğer bakım veren kişilerin rehberliği ve önerilerinin ulaşılır oluşu önemlidir.

Öz-Bakım Becerileri: Bağımsızlığın gelişimi için, çocuğun pratik, duygusal ve iletişimle ilgili gerekli yeterlilikleri edinmesi gerekir. Çocuğun giyinme ve beslenme ile ilgili becerilerini geliştirmesini, kendine güvenini kazanmasını, problem çözme yollarını öğrenmesi için çocuğun desteklenmesini; daha büyük yaştaki çocukların ailesi olmadan bir takım işleri yapabilme ve uygulama becerilerini geliştirmesini, bağımsız yaşam becerilerini kazanma olanaklarını içerir. Burada, çocuğun öz -bakım becerilerinin gelişimini etkileyen koşullar ve özel durumlar (engellilik gibi) dikkate alınmalıdır.

Ebeveynlik Kapasitesinin Boyutları

Çocuğun sağlığı ve gelişimi, ebeveynler ya da bakım veren kişilerin çocuğa değişen gelişimsel ihtiyaçlarına uygun tepkiler vermesi ile yakından ilgilidir. Ebeveynlik kapasitesi ailenin yapısı ve fonksiyonu, çocuğun bakımını kimin verdiğini de kapsar. “Çocuğa ne oluyor?” sorusuna odaklanma, ebeveynlik görevlerinin ebeveynler ya da bakım veren kişiler tarafından nasıl yerine getirildiğine ilişkin bilgi toplamaktan daha önemlidir. Bu boyutta ebeveyn ya da bakım veren kişilerin, çocuğa, davranışlarına ya da koşullarına tepkileri, çocuğun ihtiyaçlarını karşılama biçimleri, ihtiyaçlarını karşılama konusunda yaşadıkları güçlükler ya da başarısız oldukları alanlar, çocuğun ihtiyaçlarını ve gelişimini anlamaları, ebeveynlik görevlerinin içeriği ve çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ile ilişkisi; çocuk-ebeveyn ilişkisinin niteliği; bugünkü ebeveynlik kapasitesinde geçmiş yaşantıların etkisi; güçlüklerle yüzleşme ve kabul etmede ebeveynlerin becerisi; ebeveynlerin uyum ve değişime

ilişkin kapasitesi önemlidir. Uygulayıcıların, etkileşimlere ilişkin gözlem becerileri özellikle önemlidir. Anne ya da baba olarak rollerin nasıl yerine getirildiğine bakarken tek ebeveynli ailelerde rollerin nasıl yerine getirildiği de ele alınmalıdır. Çocuğun yaşamında yakın çevresinden bakım veren diğer kişilerin etkilerine de bakmak gerekir.²⁴

Temel Bakım: Çocuğun beslenme, barınma, temizlik vb. temel ihtiyaçlarını karşılamayı içerir.

Güvenlik (Koruma) Sağlama: Çocuğun tehlike ve zararlardan korunmasını içerir. Çocuğun tehlikeli olabilecek kişi ve gruplardan ya da kendine zarar vermesinden korunması, evde veya başka ortamlarda tehlike ve zararlardan korunması buradadır.

Duygusal Sıcaklık: Çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasını, değerli olduğunun hissettirilmesini, olumlu bir kimlik kazanmasını; çocuğun ihtiyaçlarına uygun ve duyarlı tepkiler verecek çevresindeki önemli kişilerle güvenli, kararlı ve sevgiye dayalı ilişkiler kurma ihtiyacını karşılamayı içerir. Çocuğa sıcaklığı, değeri ve desteği hissettirecek uygun düzeyde fiziksel temas, sarılma gibi davranışların gösterilmesi buradadır.

Stimülasyon: Destekleme ve bilişsel stimülasyon yoluyla çocuğun öğrenme ve entelektüel gelişiminin sağlanmasını, sosyal olanakların artırılmasını; etkileşimi, iletişimi, konuşmayı, çocuğun sorularına yanıt vermesi, çocukla oyun oynama yoluyla çocuğun bilişsel gelişimini ve potansiyelini artırmayı, çocuğun eğitimsel olanaklarını artırmayı; çocuğun başarıyı deneyim etmesine olanak tanımayı, okula devamını sağlamayı, çocuğun yaşama mücadelesini kolaylaştırmayı içerir.

Rehberlik ve Sınırlar: Çocuğa duygu ve davranışlarını düzenleme konusunda rehber olmayı içerir. Temel ebeveynlik görevleri uygun davranışı gösterme ve model olmadır. Duyguların ve başkalarıyla etkileşimlerin kontrolü konusunda model olma ve rehber olma sınırları da içerir. Bu da çocuğun değerler ve vicdanına ilişkin bir içsel modelin³⁸ gelişimini ve toplumda sosyal olarak kabul edilebilir davranışlar göstermesini kolaylaştıracaktır. Burada çocuğun dünyayı keşfetmesi ve öğrenme deneyimlerinin desteklenmesi kadar problem çözme, öfke yönetimi, başkalarını düşünme, etkili disiplin teknikleri ve davranışın biçimlenmesi konuları da önemlidir.

Denge: Çocuğun gelişimini sağlayacak bakım veren kişiler olmak başta olmak üzere güvenli bir bağlanma geliştirmesi için yeterli ve dengeli bir aile çevresi önemlidir. Güvenli bağlanmayı olanaklı kılmak, duygusal sıcaklığın sürekliliğini sağlama, aynı davranışa benzer tepkiler verme buradadır. Ebeveyn tepkileri çocuğun gelişimine bağlı olarak değişebilir. Bu boyutta çocuğun yaşamındaki önemli olan aile üyeleri ve kişilerle temasının sürekli kılınması gerekir.

Aileyle İlgili ve Çevresel Faktörlerin Boyutları

Çocukların yetiştirilmesi konusunda her aile üyesi daha geniş çevreden (akrabalar, oturlan mahalle, diğer sosyal ilişkiler vb.) olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenir. Çocuğun ailesinin geçmişi de, çocuk ve ebeveynler üzerinde etkili olabilir. Ailenin geçmişi ve deneyimleri “aileye şu anda ne olduğu”na ilişkin bir açıklama sağlayabilir. Aile yapıları kadar kardeşler arasındaki ilişkiler de çocuğun refahı açısından ele alınmalıdır.

Aile Geçmişi ve İşlevi: Genetik ve psiko-sosyal faktörleri içermektedir. Aile işlevi, hanede kimlerin yaşadığı ve çocukla nasıl bir ilişkide oldukları ve ailede/hanede önemli değişimler, ebeveynlerin çocukluk geçmişleri, yaşam olaylarının kronolojik olarak ele alınması ve bunların aile üyeleri tarafından nasıl anlamlandırıldığı ile etkilenir. Kardeşler arası ilişkiler ve bu ilişkilerin çocuk üzerindeki etkileri, ebeveynlerin güçlü ve zayıf yönleri, tek ebeveynli olma, ayrılmış ebeveynler arasındaki ilişkilerin nasıl olduğu ailenin işlevleri açısından ele alınmalıdır.

Ailenin Diğer Üyeleri (Akrabalar): Çocuk ve ebeveyn için daha geniş aile üyesi olarak düşünülen kişilerin kimler olduğunu, bu kişilerin çocuk ve ebeveynler üzerindeki etkisini vb. değerlendirmeyi içerir.

Barınma: Barınma koşulları ve olanaklarının neler olduğu, temizlik, su, oda sayısı, hijyen, güvenlik, ısıtma, beslenme için koşulların uygunluğunun çocuk ve evdeki diğer üyeler için uygunluğunun ele alınmasını içerir.

İş: Hanede kimin çalıştığı, iş saatleri, iş değişikliklerini, bunların çocuk üzerindeki etkisini, iş olanağının varlığı ya da yokluğunun aile üyelerince nasıl algılandığını, çocuğun çalışma deneyimlerini içerir.

Gelir: Gelirin sürekliliğini, gelirin ailenin ihtiyacını karşılama konusundaki yeterliliğini, ailenin kullanabileceği kaynakların varlığını, maddi güçlüklerin çocuğu nasıl etkilediğini vb. değerlendirmeyi içerir.

Ailenin Sosyal Bütünleşmesi: Ailenin yerel düzeyde, topluluk ve toplum içindeki konumunu, çocuk ve ebeveynler üzerindeki etkilerini, ailenin bütünleşme ya da dışlanma durumunu, çevreyle ilişkileri ve bu ilişkilerine bağlılıklarını değerlendirmeyi içerir.

Toplum Kaynakları: Oturlan mahallede ve çevredeki tüm olanaklar ve hizmetlerin (sağlık, ulaşım, okul, kreş, okul, boş zaman olanakları, alışveriş olanakları vb.) tanımlanmasını içerir. Bu kaynakların ulaşılabilirliği ve standartlarının aile üzerindeki etkisi (özellikle özel ihtiyacı olan üyeler örneğin engelli üyeler için) ele alınır.

“BENİM DÜNYAM” ÇERÇEVESİ

Çocuk ve ailenin değerlendirilmesinde bir başka çerçeve “benim dünyam” üçgenidir. “Benim dünyam” çerçevesinde çocuk, üçgenin merkezindedir. Korunma İhtiyacındaki Çocuk ve Ailelerinin Değerlendirilme Çerçevesinde yer alan “kimlik” boyutu, “benim dünyam” üçgeninde “kim olduğuma güvenmem”; “ebeveynlik kapasitesi” boyutu ise “bakım veren kişilerden karşılanmasını beklediğim ihtiyaçlar” şeklinde düzenlenmiştir.

Çocuğu anlamak, çocuğun ailesinde (ebeveynler ya da bakım verenler ve daha geniş aile üyeleri) ve içinde yaşadığı toplum ve kültürü içinde ele almak ile mümkündür. Ebeveyn çocuk ilişkisini anlamak, çocuk refahı uygulamalarının önemli bir unsurudur. Çocuğun gelişimi ile çevresel faktörlerin etkileşiminin değerlendirilmesi ve çocukların ihtiyaçlarını karşılama konusunda bu faktörlerin ebeveynlik kapasitesine etkileri ele alınmalıdır. Bu nedenle değerlendirme aşağıdaki üç boyutu içermektedir:

- Çocuğun gelişimsel ihtiyaçları
- Ebeveynin ya da bakım veren kişilerin bu ihtiyaçları karşılamadaki kapasiteleri ve
- Daha geniş aile üyeleri ve çevresel faktörlerdir. Çocuğun karşılanamayan ihtiyaçlarını çocuğun yararı temelinde ele almak ve çocuğun durumuna ilişkin gerçekçi bir resim çizmek için bu üç boyutun birbiriyle etkileşimi ve birbirileri üzerindeki etkileri dikkatli bir biçimde analiz edilmelidir.

Çocuğun ihtiyaçlarını değerlendirmede bütüncül değerlendirme çerçevesi sunan “benim dünyam” üçgeni Şema 2’de gösterilmiştir²⁵.

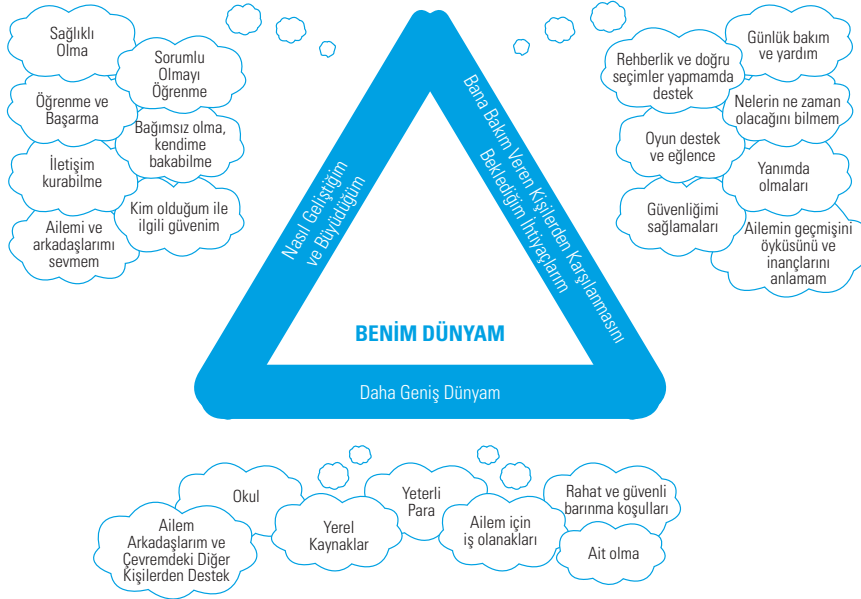
Bu çerçeve çocuğun ihtiyaçlarını bütüncül bir biçimde değerlendirmeyi sağlayan ekolojik yaklaşımı benimsemektedir. Bütüncül değerlendirme içinde güçlerin, risklerin ve koruyucu faktörlerin tanımlanması gerekir. Çerçeve, henüz doğmamış bir çocuk da dahil olmak üzere “tüm” çocuklar için kullanılabilir. Çocuğun ihtiyaç ve risklerini anlamayı kolaylaştırır. Değerlendirme sürecinde her boyuta ilişkin detaylı açıklamalar yapmak yerine söz konusu çocuğun ihtiyaçları ve risklerine odaklanma söz konusudur. Burada önemli olan, çocuğun tüm dünyasına bakabilmek ve risklerin çocuk üzerine etkisini değerlendirmektir. Çerçeveye göre riskler, pek çok kaynaktan (çocuğun gelişimini tehdit eden; çocuğun ailesinden ve diğer çevresinden gelen riskler vb.) gelebilir. Model tek ya da birden fazla kurumun çocuk ve ailelerle çalışmasında kullanılabilir. İhtiyaç ve riskleri tanımlama ve değerlendirme aşağıdaki aşamalarla olur. Bu aşamalar, modelde değerlendirilmesi gereken üç boyutu da içerir:

1. Çocuğun nasıl geliştiği ve yetiştigi: Çocuğun gelişimini anlayabilmek için, çocuğun hayatının tüm yönlerine bakmak gerekir. Sağlık, eğitim, bilişsel gelişim, sosyal becerilerinin gelişimi, güven ve bağımsızlık (davranışsal sorunlar, kendine güveni vb.), uygun ilişkiler kurma becerisi bu boyutta değerlendirilmesi gereken ana temalardır.

25 Bütüncül değerlendirme çerçevesi (Integrated Assessment Framework) olarak da kabul edilen bu çerçeve Scotland’da kullanılmaktadır.

Şema 2: "Benim Dünyam" Üçgeni

(Kaynak: "Benim Dünyam" Üçgeni (My World Triangle, <http://www.moray.gov.uk/downloads/file58339.pdf>).

2. Bakım veren kişilerin çocuğun hangi ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği: Çocuğa bakım veren kişilerin onun ihtiyaçlarını ne kadar anladığı, karşıladığı ve bunu ne kadar uygun yaptığının bir resminin sunulması önemlidir. Çocuğun yaşamındaki önemli kişiler, çocuğun büyüme ve gelişme olanaklarını etkileyebilir. Ailenin koşulları ve geçmişi, ailenin kendi çocuklarına nasıl bakım verdikleri ve gelişimlerini ne kadar destekledikleri konusundaki güvenlerini ve yeteneklerini etkiler. Bu boyutta ele alınabilecek konular; günlük bakım ve ilgi, çocuğun korunması ve güvenliği, ilgi ve sevgi ihtiyacının karşılanması, yaşamdan zevk alması ve öğrenmesini destekleyecek etkinliklerine zaman ayırma, doğru seçimler yapmaları konusunda destekleme, yaşamlarında neyin ne zaman olacağı konusunda çocukların bilgi sahibi olması (çocuğun yaşamının dengesi), ailenin geçmiş ve inançlarını anlamadır.

3. Çocuğun aile, arkadaş ve diğer çevresinin etkilerinin gözden geçirilmesi gerekir. Çocuk ve ailesi içinde yer aldığı daha geniş aile çevresinden etkilenir ve bu çevre tarafından desteklenir. Ailenin içinde yaşadığı çevrenin (mahalle, akrabalar vb.) olanaklarının çocuğun gelişimi ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından değerlendirilmesi gerekir. Aile, arkadaş ve diğer çevreden gelen destek; okul yaşamı, ailesinin ekonomik durumu ve bu durumun çocuğun olanaklara erişmesine etkisi, çocuğun barınma koşulları, ailenin iş yaşamına katılımına ilişkin olanaklar, diğer olanaklar (boş zaman, sağlık, çocuk bakımına ilişkin ve diğer ihtiyaçlara ilişkin hizmetler), ait olma ve kabul edilme (toplumda farklılıkların kabulü, topluma katılma vb.) bu boyutta değerlendirilmelidir.

DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

Çocuk ve ailelerin değerlendirilmesinde bazı değerlendirme araçlarının kullanımı değerlendirmeyi kolaylaştırır. Çocuk ve aileleri değerlendirme araçları çeşitli testler, ölçekler olabilir (Örneğin kişilik testleri). Bunların dışında aşağıda iki değerlendirme aracına değinilmektedir. Bu araçların nasıl kullanılabildiğine ilişkin örnekler şemalarda (Şema 345) gösterilmiş ve son şemada (Şema 6), aile ağacı ve ekolojik haritada kullanılan bazı semboller ve anlamları verilmiştir.

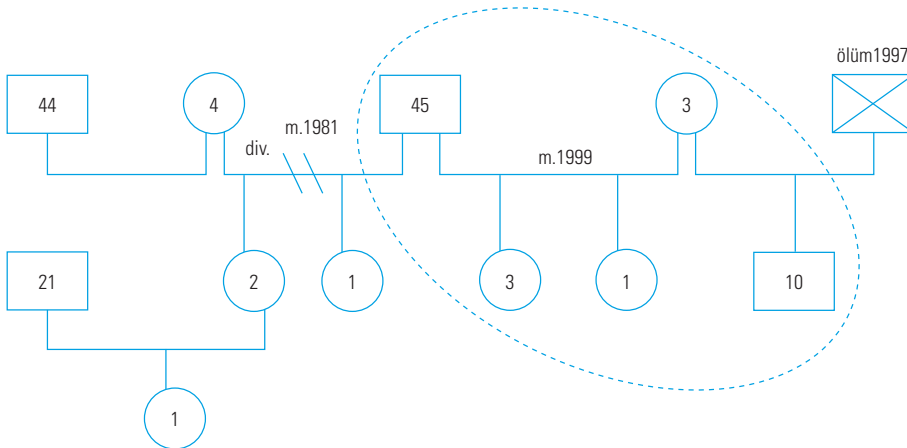
► **Aile (Soy) Ağacı:** Soy, kan bağı anlamına gelir. Anne, baba ve çocuk rollerini ve hangi köklere bağlı bulduklarına yani alt ve üst soyları ile ilgili açıklayıcı bilgiler verir. Aile ağacı aile ile birlikte yapılabilir. Sadece aile üyelerini ve birbirleriyle olan bağlantılarını kullanmak için sizin tarafınızdan yapılabilir.

Aile ağacı, uygulayıcıya aile ilişkilerini görme ve gözleme olanağı verebilir (Tartışmaya açık olup olmadıkları, birbirlerinin ihtiyacına nasıl yanıt verdikleri, birbirleriyle ilgili ne kadar bilgi sahibi oldukları vb.). Görsel olarak aşağıdaki bilgileri kolaylıkla görmeyi sağlar:

- Aileleri ve kök ailelerindeki kişileri
- Kişilerin hayatta olup olmadıklarını
- Yaşları ve cinsiyetlerini, eğitim düzeyleri ve çalışma süreçlerini
- Aileden ayrılıp ayrılmadıklarını
- Anne çocuk kardeş yeğen gibi rollerini ve bunların bağlantılarını
- Ailenin oluşum sürecini yani aile tarihini
- Kuşaklar arasında benzer olayların ve sorunların (boşanma, evlenme biçimi, ensest gibi) yaşanma durumunu

Bu aracı aile ile birlikte yapmak aileye de aile süreçleri ile ilgili farkındalık kazandırır. Örneğin, ailede meslek tercihlerinin kuşaklar arasında benzer oluşu gibi. Ayrıca bazı sorunların (örneğin şiddet gibi) tekrar edişi bu konuyu değerlendirme olanağını yaratır. Aile ağacına ilişkin çerçeve Şema 3'te sunulmuştur.

Şema 3: Aile Ağacı

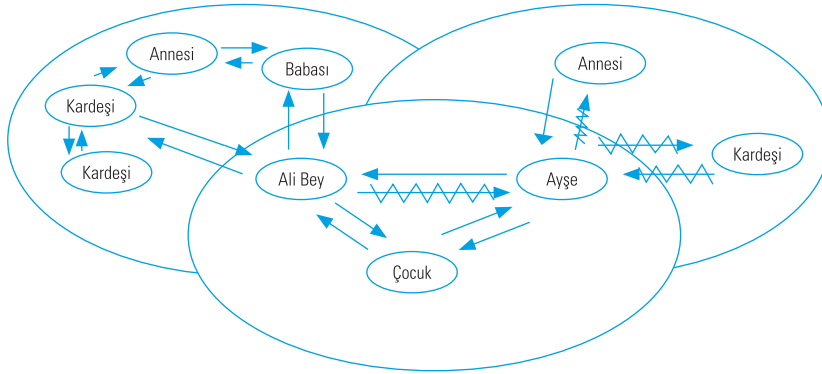

► **Ekolojik (Çevreyi içeren) Harita:** Ekolojik harita, müracaatçı sistemini ekolojik bir çevrede ele almayı sağlar. Müracaatçı sisteminin içinde yer aldığı sistemlerle ilişkilerine odaklanır, diğer sistemlerle etkileşimlerini ortaya koyar. Kaynakların karşılıklı değişimi, sistemlerin birbiriyle ilişkilerinin niteliği, sistemlerin sınırları, sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarıyla bağlantılar, destek sistemler vb. değerlendirilebilir.

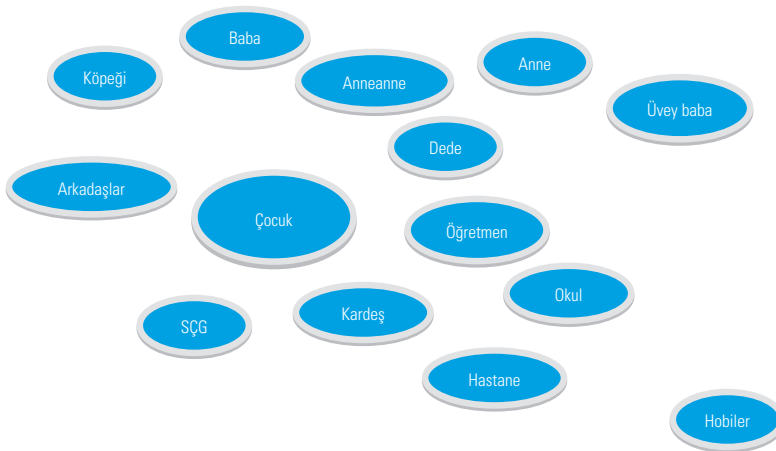
Ekolojik harita şöyle kullanılabilir: Çocuk ya da aileyi (ya da her ikisini) merkezde bir daireye koyunuz. Haritayı yaptığınız kişiye göre yaşamlarındaki önemli kişi, grup ve örgütleri yerleştiriniz. İstedığınız sayıda yapabilirsiniz. İlişkinin türüne göre çizgileri kullanınız. Örneğin kalın çizgi, güçlü ilişkiyi ifade eder.

Aile ve çocukla ilgili bir değerlendirme yaparken içinde buldukları çevreyi dışında tutmamız mümkün değildir. Bu nedenle aile üyelerinin kendi arasında ve ailenin yakın çevresiyle ilişkilerini görmek için bu araç bize geniş bir çerçeve sağlar. Bu araçla iletişim kalıplarını da izlemek ve değerlendirmek mümkündür. Ekolojik harita çalışması yapılırken, aile ile ilgili mesleki bilgi ve görüşlerin aktarılma olanağı bulunabilir. Ekolojik harita, aile ağacı ile birlikte de kullanılabilir. Uygulayıcı kendine özgü bir kodlama geliştirebilir. Şema 4 ve 5'te ekolojik haritaya ilişkin örnekler sunulmuştur.

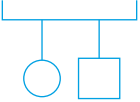
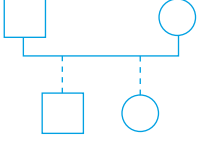
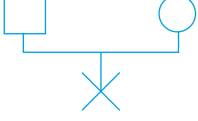

Şema 4: Ekolojik Harita (Örnek 1)

Şema 5: Ekolojik Harita (Örnek 2)

Şema 6: Sembollerin Anlamları

	Kadın, yaş 70		Erkek, yaş 15		Evli		Ayrı		Boşanmış		Kardeş bağı		Evlatlık veya üvey çocuklar		Çocuk düşürme ve kürtaj		Ailenin sınırları veya ev halkı		Çok kapalı ilişki		Stresli, anlaşmazlığın olduğu ilişki		Narin, güvenilmez, mesafeli ilişki		Uzaklaşmış, kırılmış, kesik ilişkiler		Pozitif, destekleyici ilişki
---	---------------	---	---------------	---	------	---	------	---	----------	---	-------------	---	-----------------------------	---	-------------------------	---	---------------------------------	---	-------------------	---	--------------------------------------	---	------------------------------------	---	---------------------------------------	---	------------------------------

Yararlanılan Kaynaklar

- "Assessment in Child and Family Social Work Assessment in Child and Family Social Work" (2010). http://www.sagepub.com/upm data/36581_Holland_Final_Proof.pdf
- "Evidence Based Programs and Practice: What does it all mean?" (2007). Research Review, Children's Services Council of Palm Beach County, http://www.evidencebasedassociates.com/reports/research_review.pdf
- A Guide to assessments for Children and their families, Education, Children's Services and Libraries, www.bracknell-forest.gov.uk
- Albrecht P.A., Jugendstrafrecht, S.313; Bottke, ZfJ 1980, S.17 ff.; Laubenthal ve Baier, s.74; ayrıca bkz. BGH, StrVert 2005, sf. 63

- Albrecht, H.-J., Ist das deutsche Jugendstrafrecht noch zieltmemap?, in:Verhandlungen des 64. DJT, Bd. I 2002, D123.
- Albrecht, H.-J., 2002; Albrecht P.A., s. 320, erwägt eine Zuweisung der Ermittlungstätigkeit entsprechend 160 Abs. 3 S.2 StPO an die Justiz; Fromm ve Maelicke, NK 3/1994, S.34.
- Albrecht, P.A., Jugendstrafrecht, 2000.
- Aldgate, J. Ve Rose, W. (2008). "Assessing and Managing Risk in Getting it right for every child", Children Young People and Social Care, Scottish Government, s.1-32 www.scotland.gov.uk/Topics/People/.../gettingitright/.../managing-risk
- American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC) Guidelines for psychosocial evaluation of suspected sexual abuse in young children, 1990.
- Andrews, D. A., ve Bonta, J. (2010). The Psychology of Criminal Conduct (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis, Matthew Bender.
- Arntzen, F., Psychologie der Zeugenaussage, System der Glaubwürdigkeitsmerkmale, 1993.
- Arntzen, F., Vernehmungpsychologie, Psychologie der Zeugenvernehmung, 1989.
- B VerfGE 33, sf. 380 f.; Brunner ve Dölling, 2002, 38 Rdn.14; Einsenberg, 2002, 38 Rdn. 30; Laubenthal ve Baier, 2006, sf.84; Meyer-Gossner, 2003, StPO, 53 Rdn. 2 vd.
- Baltaş, Z.; Baltaş, A., Bedenin Dili, Bedenimizin Sessiz Dili, 1992.
- Barker, R.L. (1995). The Social Work Dictionary (3rd ed.). Washington, DC: NASW Press
- Baykara Acar, Y. (2013). "Çocuk Adalet Sisteminde "Ne Çalışır?": Değerlendirme ve Kanıt Temelli", Kamu Yönetimi ve Sosyal Politika Bileşenleriyle Sosyal Hizmet ve Uygulama Alanları, Ed.: Elvettin Akman, Hakan Acar, Nilüfer Negiz Maya Yayınevi, Ankara.
- Behrman, R.E.; Kliegman, R.M.; Jenson, H.B., Nelson Textbook of Pediatrics, 2000.
- BGH, NStz-RR 2003, S.344
- BGHSt. 27, S. 251
- Boos, R., Cassel, W. S.; Bjorklund, D. F., Developmental patterns in eyewitness memory and suggestibility, Lawand Human Behavior, 1995.
- Bottoms, A. ve Stelman, A.(1988). Social Inquiry Reports. Aldershot: Gower.
- Böhm ve Feuerhelm, 2004, sf. 129 vd.; Streng, 2003, sf. 61 vd.; Wiesner ve Mörsberger, 2000, SGB VIII 52, Rdn. 23.
- Brunner ve Dölling, 2002, 38 Rdn.12; Laubenthal ve Baier, 2006, sf.79.
- Brunner, R.; Dölling, D., Jugendgerichtsgesetz Kommentar, 11. Auflage, 2002. Böhm, A.; Feuerhelm, W.; Einführung in das Jugendstrafrecht, 4. Auflage, 2004,
- Cankurtaran Öntaş, Ö. ve Baykara Acar, Y. (2005). "Güçlendirme Yaklaşımı Bağlamında Çocukla Çalışma," Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi Yayınları, Yayına Hazırlayan: Sevda Uluğtekin, Deniz Kucur, Emrah Kırımsoy, Yaşar Çavdar, Necmettin Yemiş, Ankara, s. 171-183.
- Ceci, S.J.; Bruck, M., The suggestibility of child witness: A historical review and synthesis, Psychological Bulletin, 1993.

- Cederborg, A.C.; Orbach, Y.; Sternberg, K.J.; Lamb, M.E., Investigative interviews of child witnesses in Sweden, Child Abuse and Neglect, 2000.
- Cleaver, H., Walker, S., Scott, J., Cleaver, D., Rose, W., Ward, H. ve Pithouse, A. (2008). The Integrated Children's System Enhancing Social Work and Inter-Agency Practice, Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia
- Community Alliance for the Ethical Treatment of Youth (CAFETY) (2008), "Empowering Children and Families through Strength-Based Assessment", <http://www.cafety.org/research/121-research/587-empowering-children-and-families-through-strength-based-assessment>
- Cournoyer, B. (1996). The Social Work Skills Workbook, Second Edition, Pacific Grove, CA: Brooks Cole.
- Critcher, C. (1975). "Structures, Cultures and Biographies", Resistance Through Rituals. (Eds.) S. Hall ve T. Jefferson. London: Hutchinson.
- Curnock, K. ve Hardiker, P. (1979). Towards Practice Theory. London: Routledge and Kegan Paul.
- Cüceloğlu, D., İçimizdeki Çocuk, 1992.
- Cüceloğlu, D., İnsan ve Davranışı, 1991.
- Cüceloğlu, D., Yeniden İnsan İnsana, 1998.
- Davies, G. M.; Westcott, H.L., Interviewing child witnesses under the memorandum of good practice: A research review, 1999.
- Diemer, H.; Schoreit, A.; Sonnen, B.-R., Jugendgerichtsgesetz Kommentar, 4. Auflage, 2002, JGG, 38 Rdn. 6,26.
- Dökmen, Ü., İletişim Çatışmaları ve Empati, 2003.
- Dr. Nilgün Vatandaş, Fiziksel İstismar, Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, Çİİ-ÖD, s.13
- Eisenberg, 2002, 38 Rdn.23; Ostendorf, 38 Rdn. 7.
- Eisenberg, 2002, Rdn.14, Laubenthal, Jugendgerichtshilfe, sf.53
- Eisenberg, Ulrich, Jugendgerichtsgesetz, 9. Auflage, 2002, § 43 V Rdn. 16. Laubenthal, K.; Baier, H., Jugendstrafrecht, 2006.
- Ekşi, A., Çocuk, Genç ve Anne Babalar, 1990.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü / Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 13.04.2001.
- Ergenç, G.; Yıldırım, E., Madde Kullanımını Önleme Kılavuzu, 2007. <http://istanbul.meb.gov.tr/upload/bolumler/ozelegitimrehberlik/17102007.pdf> , Erişim Tarihi: 22.01.2010.
- Ertürk, Y.D., Davranış Bilimleri, 2010.
- Framework for the Assessment of Children in Need and their Families (2000), Department of Health, Department for Education and Employment, Home Office, London, The Stationery Office. <http://www.crin.org/docs/assessing%20children%20in%20need%20and%20their%20families-%20practice%20guid.pdf>

- Frei Jugendhilfeträger SGB VIII madde 76
- Getting it Right for Every Child (GIRFEC). “My world Triangle”, <http://www.moray.gov.uk/downloads/file58339.pdf>
- Greuel, L.; Offe, S.; Fabian, A.; Wetzels, P.; Fabian, T.; Offe, H.; Stadler, M., Glaubhaftigkeit der Zeugenaussage, Psychologie Verlags Union, 1998.
- Gündem Çocuk. Çocuklarla Çalışma ve Çocuk Hakları Eğitimi. Yayımlanmamış Eğitim Materyali. 2010.
- Heim, C.; Ehlert, U., In Sexueller Missbrauch, 1998.
- Hess, J. E., Interviewing and Interrogation for Law Enforcement, 1997.
- Holland, S. (2010) Child and Family Assessment in Social Work Practice (2nd Edition). London: Sage Publications.
- İnsan Hakları Derneği, Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler için Eğitim Kılavuzu, Ankara, 2008.
- June Thoburn and members of the Making Research Count Consortium, (2009). Effective interventions for complex families where there are concerns about, or evidence of, a child suffering significant harm, Safeguarding: Briefing 1.
- Kağıtçıbaşı, Ç., İnsan Aile Kültür, 1990.
- Karen Kirst Ashman ve Grafton H. Hull (1999). Understanding Generalist Practice, Second Edition, Nelson Hall Publishers, Chicago.
- Karen Kirst Ashman ve Grafton H. Hull. (1999). Understanding Generalist Practice, Second Edition, Nelson Hall Publishers, Chicago
- Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999). Understanding Generalist Practice. Second edition, Chicago: Nelson-Hall, USA.
- Köhnken, G., Interviewing Adults, Handbook of Psychology in Legal Contexts, 1995.
- Kulaksızoğlu, A., Ergenlik Psikolojisi, 2004.
- Laubenthal ve Baier, 2006, sf.82
- Léveillé, S. ve Chamberland, C. (2010). “Toward a General Model for Child Welfare and Protection Services: A Meta-Evaluation of International Experiences Regarding the Adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF)”, Children and Youth Services Review 32,929–944.
- McNeese, V., Sexual Abuse: The Interview In Child Maltreatment: A clinical guide and reference, 1998.
- Meyer-Gossner, L., Strafprozessordnung, 46. Auflage, 2003.
- Meyer-Grossner, 2003, StPO, 277 Rdn. 11
- Miley, K. K.; O'Melia, M.; DuBois, B. (1996). Generalist Social Work Practice. Boston.
- Miley, K. K.; O'Melia, M.; DuBois, B. (2004). Generalist Social Work Practice: an Empowering Approach. Boston: Allyn and Bacon.
- Moston, S., How children interpret and respond to questions: Situational sources of suggestibility in eyewitness interviews, 1990.

- Möglichkeiten therapeutischer Wirksamkeit im Rahmen von aussage psychologischen Gutachten beim Vorwurf des sexuellen Missbrauchs von Kindern und Jugendlichen, In Sexueller Missbrauch, 1998.
- Münder, J.; Wiessner, H.J., KHJR, Einführung in das Kinder und Jugendhilferecht, 1996.
- Onur, B., Toplumsal Tarihte Çocuk, 1993.
- Ostendorf, ZfJ 1991, s. 12; ayrıca bkz. Eisenberg, 2002, 38 Rdn. 43; Schaffstein ve Beulke, 2002, s.230
- Ögel, tarihsiz
- Parsons, R. J.; Gutierrez, L. M.; Cox, E.O. (1998). "A model for Empowerment Practice," Empowerment in Social Work Practice: A Sourcebook. Ed.: Lorraine M. Gutierrez, Ruth J. Parsons ve Enid Opal Cox. Pacific Grove, s. 3-23.
- Parsons, R. J.; Gutierrez, L. M.; Cox, E.O. (1998). "A model for Empowerment Practice," Empowerment in Social Work Practice: A Sourcebook. Ed.: Lorraine M. Gutierrez, Ruth J. Parsons ve Enid Opal Cox. Pacific Grove, s.,14; akt.: Baykara Acar, Y. ve Cankurtaran Öntaş, Ö. (2005). a.g.e. s. 133
- Pincus, A. ve Minahan, A. (1973). Social Work Practice: Model and Method Illinois: Peacock Press.
- Pitts, J. (1990). Working with Young Offenders. London: MacMillan.
- Rankin, P. (2006). "Exploring and Describing the Strength/Empowerment Perspective in Social Work", IUC (Inter-University Centre) Journal of Social Work: Theory and Practice, http://www.bemidjstate.edu/academics/publications/social_work_journal/issue14/articles/rankin.htm
- Rees, S. (1991). Achieving Power. Allen ve Unwin, Sydney.
- Sattler, J.M., Clinical and Forensic Interviewing of Children and Families, 1998.
- Schaffstein ve Beulke, 2002, sf. 228.
- Schaffstein, F.; Beulke, Werner, Jugendstrafrecht, 14. Auflage, 2002
- Schlink, Jugendgerichtshilfe zwischen Jugend und Gerichtshilfe, in: BMJ: Jugendgerichtshilfe- Quo Vadis? 19+91, sf. 57; Wiesner ve Mörsberger, 2000, SGB VIII, 2 Rdn. 25
- SGB VIII madde (Sozialgesetzbuch) 52/3.
- Shefor, W.B ve Horesi, C.R. (2002). Techniques and Guidelines for Social Work Practice, Sixth Edition, Pearson Education, Inc., USA.
- Solomon, B. (1976). Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities. New York.
- Sosyal çalışma görevlileri eğitim programı el kitabı, Ankara, 2011.
- Steller, M.; Volbert, R., Psychologie im Strafverfahren, 1997.
- Streng, Franz, Jugendstrafrecht, Heidelberg, 2003.
- Stuart, R. (1998). "Empowerment of Youth", Empowerment in Social Work Practice A Sourcebook. Lorraine Gutierrez, Ruth J. Parsons ve Enid Opal Cox, s. 130-146.
- Şahin, F. (2001). "Sosyal Hizmette Güçler Perspektifi ve Çözüm Odaklı Mülakat", Aile ve Toplum, 1(4):59-73.

- Tan, Ü.S., 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 19 ve 20. Maddeleri, Yeni Adalet Dergisi.
- Tomanbay, İ. “Uluslararası Göç, Sığınma ve İnsan Kaçakçılığı/Ticareti Sorunları ve Sosyal Çalışma”. Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet: Temelleri ve Uygulama Alanları. (Ed: H. Acar, N. Negiz ve E. Akman) içinde. Maya Akademi Yayınları, 2013, Ankara, 2013.
- Turney, D., Platt, D., ve Selwyn (2011). “Social Work Assessment of Children in Need: What do We Know? Messages from Research”, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182302/DFE-RBX-10-08.pdf
- Uluğtekin, S. (2010). “Çocukların Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesinde Sosyal İnceleme Raporlarının Yeri”, Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi”, <http://www.edb.adalet.gov.tr/csr.pdf>
- Uluğtekin, S., Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, 2004.
- Volbert, R.,Steller, M., Methoden und Probleme der Glaubwürdigkeitsbegutachtung bei Verdacht auf sexuellen Missbrauch, In Sexueller Missbrauch, 1998.
- Webster, L. Ve and Perkins, D.D. (2001). “Redressing structural violence against children: Empowerment-Based Interventions And Research”, Christie, D. J., Wagner, R. V., ve Winter, D. A. (Eds.). (2001). Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall. http://academic.marion.ohio-state.edu/dchristie/Peace%20Psychology%20Book_files/Chapter%2028%20-%20Empowerment%20Based%20Interventions%20%28Webster%20%26%20Perkins%29.pdf
- Wiesner, Reinhard; Mörsberger, Thomas, SGB VIII Kinderund Jugendhilfe, 2. Auflage, 2000.
- Yavuzer, H., Çocuk ve Suç, 1982.
- Yörükoğlu, A., Çocuk Ruh Sağlığı, 1983.
- Yrd.Doç.Dr.Birol Demirel, Cinsel İstismar, Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, ÇiiÖD, s.19
- Zimmerman, M. ve Rappaport, J. (1988). Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment. American Journal of Community Psychology, 16, 725-750.
- Ziyalar, N., Hukukçular İçin İletişim ve Mağdur ile Görüşme Teknikleri, 2006.

BÖLÜM 6

ÇOCUK ve AİLE MAHKEMELERİNDE SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN YETKİ ve SORUMLULUKLARI

6.1

ÇOCUK VE AİLE MAHKEMELERİNDE SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN YETKİ ve SORUMLULUKLARI

Bu bölümde çocuk ve aile mahkemesinde görev yapan sosyal çalışma görevlilerine ilişkin usul, esaslar ile yetki ve sorumluluklar ele alınmıştır.

6.1.1

Sosyal Çalışma Görevlilerinin Hukuki Statüsü ve Sosyal İnceleme Raporunun Hukuki Niteliği

► **Sosyal Çalışma Görevlilerinin Hukuki Statüsü:** Sosyal çalışma görevlisi tarafından yapılan sosyal incelemenin niteliği bilirkişi incelemesidir. Adalet Bakanlığı tarafından atanan sosyal çalışma görevlilerinin dışındaki görevlendirmeler bilirkişilik esaslarına tabi tutulmuş ve gerek görevlendirilmeleri ve gerekse ücretlendirilmelerinde Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bilirkişilik esasları çerçevesinde işlem yapılması öngörülmüştür (ÇKKY m.17/6,7).

► **Sosyal İnceleme Raporunun Hukuki Niteliği:** Sosyal inceleme bir “bilirkişi incelemesidir”. Sosyal inceleme raporu kaynağını çocuk koruma kanunundan alan çocuk adalet sistemi açısından önemli bir belgedir. Yasa koyucu, sosyal inceleme raporlarının çocuklara dair verilecek kararlarda kilit öneme sahip olmasını dikkate almıştır.

Çocuğun bireysel özellikleri ve sosyal çevresi hakkında bu raporlar aracılığıyla bilgi edinilmesinin çocuk ile ilgili verilecek kararlarda çocuğun yüksek yararının gözetilmesine katkı sunacağı öngörülmüştür. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin de mahkemenin takdirinde göz önünde bulundurulmasına hizmet etmektedir.

6.1.2

Sosyal İncelemenin Hukuki Yönleri Hakkında Temel Bilgiler

Sosyal İnceleme Yapılması Gereği: Suça sürüklenen bir çocuk hakkında ceza veya tedbir uygulamasından önce, çocuğun bireysel özelliklerinin ve sosyal çevresinin mahkeme tarafından öğrenilebilmesi için, çocuk hakkında sosyal inceleme yapılması yararlıdır. Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK m.35) ise, bu konuda bir mecburiyet getirilmemiş, sosyal incelemenin "gerektiğinde" mahkeme, hakim veya savcı tarafından yaptırılabilceği belirtilmiştir. Ancak, sosyal inceleme yapılmaması halinde bunun gerekçesinin yazılması zorunluluğu getirilerek, sosyal inceleme yapılmasının kural, yapılmamasının istisnai bir durum olduğu vurgulanmıştır.

► **Zorunlu Olarak Sosyal İnceleme Yapma:** ÇKK kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılabilir. Soruşturma ve kovuşturma aşamalarında çocuğun, velisi veya vasisi ya da müdafii veya bu kimselerin avukatları da mahkeme veya çocuk hâkimine müracaat ederek çocuk hakkında sosyal inceleme yapılmasını talep edebilirler.

Fiili işlediği sırada 12 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış olan çocuklar ile 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığının takdiri bakımından sosyal inceleme yaptırılması zorunludur. Zira, bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda karar verilirken sosyal inceleme raporunun göz önünde bulundurulması zorunludur (ÇKK m.35/1).

Fiili işlediği sırada 12 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocukların işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdir yetkisi münhasıran mahkemeye aittir. Sosyal incelemeyi yapan bilirkişi, çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı, sosyal çevre koşulları, gördüğü eğitim, fiziksel ve psikolojik gelişimi hakkında bir rapor düzenler. Hâkim, bu yaş grubuna giren çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığını takdir ederken, görevlendirdiği bilirkişinin hazırlamış bulunduğu raporda yer verilen gözlem, tespit ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurur (ÇKKY m.20).

Bu hallerde ayrıca hakim veya mahkemenin sosyal inceleme raporunun yanı sıra, adli tıp uzmanı, psikiyatrist ya da zorunluluk halinde uzman hekimden de görüş alması benimsenmiştir (ÇKKY m. 20/4).

► **Sosyal İnceleme Yaptırılacak Makamlar:** Suça sürüklenmiş veya korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca çocuğun bireysel özellikleri ve sosyal çevresinin gösterilmesi amacıyla inceleme yaptırılabilir.

► **Diğer İlgililer Tarafından Sosyal İnceleme Yapılmasının İstenmesi:** Yukarıda sayılı makamlar dışında çocuğun veli, vasi ya da müdafii veya bu kimselerin avukatları da, mahkeme veya çocuk hakimine başvurarak çocuk hakkında sosyal inceleme yapılmasını talep edebilirler (ÇKKY m.20).

Hakim veya mahkeme sosyal inceleme raporunun yanı sıra, adli tıp uzmanı, psikiyatrist ya da zorunluluk halinde uzman hekimden de görüş alınmalıdır.

► **Süre:** ÇKK'ya göre sosyal inceleme için öngörölmüş kesin bir süre yoktur. İnceleme için Cumhuriyet savcılığı, hakim veya mahkeme bu konuda bir süre öngörebilir. Kural olarak incelemenin çocuğun durumunun aciliyetine uygun bir süre içerisinde tamamlanması gerekir. Gerektiğinde ek süre de istenebilir (ÇKKY m.20/6). Çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması durumunda bu konunun gerekçeli olarak kararda gösterilmesi gerekir (ÇKK m.35/3).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) kapsamında görevlendirilen bilirkişiler açısından (HMK m.274) raporun hazırlanması için verilecek süre 3 ayı geçemez. Bilirkişinin talebi üzerine, kendisini görevlendiren mahkeme gerekçesini göstererek, süreyi 3 ayı geçmemek üzere uzatabilir.

Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) kapsamında görev alan bilirkişiler açısından (CMK m.66) bilirkişi incelemesi yaptırılmasına ilişkin kararda, cevaplandırılması uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren sorularla inceleme konusu ve görevin yerine getirileceği süre belirtilir. Bu süre, işin niteliğine göre 3 ayı geçemez. Özel sebepler zorunlu kıldığında bu süre, bilirkişinin istemi üzerine, kendisini atayan merciin gerekçeli kararıyla en çok üç ay daha uzatılabilir.

► **Acil Koruma Kararının Gerektiği Haller:** Çocuk hakkında derhal tedbir alınmasını gerektiren bir durumun varlığı halinde sosyal inceleme sonucu beklenmeksizin tedbir kararı verilebilir. Ancak kısa zamanda sosyal incelemenin yapılarak, bu inceleme sonucuna göre, tedbirin değiştirilmesi veya uyarlanması gerekir. Ayrıca kurum, yaptığı inceleme sonucunda, tedbir kararı alınmasının gerekmediği sonucuna varırsa bu yöndeki görüşünü ve sağlayacağı hizmetleri hâkime bildirir (ÇKK m.9/2).

► **Raporun Verileceği Makamlar:** Hazırlanan sosyal inceleme raporunun bir örneği Cumhuriyet savcısı, hakim veya mahkeme, çocuğun müdafii veya vekili ile yasal temsilcisine verilir. Çocuğa ise rapor konusunda sadece bilgi verilir. Ancak, sosyal inceleme raporlarından çocuğun bilgi sahibi olması hâlinde çocuğun psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği kanaatine varıldığı takdirde çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi temel ilkesi nazara alınarak çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek bilgileri içeren bilgi ve belgeler çocuğa verilmeyebilir. Söz konusu bilgi ve belgeler gizli tutulmaktadır ve amacı dışında kullanılamamaktadır (ÇKKY m.22/1).

► **Sosyal İnceleme Raporunun (SİR) İçeriği:** Sosyal inceleme raporunda çocuğa ilişkin kimlik bilgileri (kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yolları) ve bir “değerlendirme kısmı” yer alır. Bu kısımda; suça ilişkin bilgiler, çocuğun bireysel özelliklerine ilişkin bilgiler, çevresi ve ailesi hakkında bilgiler, okul, iş, arkadaşları ve boş zamanlarını nasıl geçirdiği konularında ve “suçun ortaya çıkışı” ile “ileride işlenebilecek yeni suçların önlenmesine” ilişkin açıklamalar yer almalıdır. Ayrıca, çocuğa nasıl müdahale edilmesi gerektiği konusunda, değişme sürecindeki sistem-düzyer-rol bağlamında, mahkemeye somut bir öneri sunulmalıdır. Çocuğun hayat akışını değiştirmeye yönelik yapılması gereken çalışmaların amacı, süresi, yeri, zamanı, varsa, yapılmış olan uygulamaların değerlendirilmesi de SİR’de yer almalıdır.

Sosyal inceleme raporunda çocuğun; (1) Doğumundan başlayarak geçirdiği gelişim aşamaları; (2) Fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve moral gelişim özellikleri; (3) Ailesinin toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu; (4) Aile bireyleri arasındaki ilişki; (5) Okul ve iş ortamı ile boş zamanlarını değerlendirdiği çevre; (6) İçinde bulunduğu hukukî durum ve adli mercilerin müdahalelerini gerektiren olaylar; (7) İnceleme sırasında uzmanlar tarafından tespit edilen davranışları; (8) Suça sürüklenmelerine ve toplumla bütünleşememelerine veya korunmaya muhtaç olmalarına neden olan etkenler hakkında bilgiler yer alacaktır. Ayrıca raporda çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi sırasında elde edilen ve olayın açıklanması bakımından önemli görülen bilgiler ile hangi tedbirin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına ve tedbir veya denetim kararı alınması öneriliyorsa ne kadar süre ile uygulanmasına dair öneriler de yer alacaktır. Çocuklar ve ailelerine uygulanabilecek özel tretman (uygulama) veya psikiyatrik tedavi hususunda öneriler gerekmesi halinde bu bilgiler de yer alacaktır.

► **Ceza Sorumluluğu Meselesi:** Sosyal inceleme raporunda, çocuğun işlediği fiille ilgili olarak hukuki anlam ve sonuçları kavrayabilme ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığı konusunda sonuç değerlendirmesinde bulunulmaz. Bu değerlendirmenin yapılmasına ilişkin hususlara tatmin edici şekilde yer verilmelidir ancak nihai kararın verilmesinde takdir yetkisi mahkemeye aittir. Hâkim, bu yaş grubuna giren çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığını takdir ederken, görevlendirdiği bilirkişinin hazırlamış bulunduğu raporda yer verilen gözlem, tespit ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurur (ÇKKY m.20/ 3). Raporda çocuğun işlediği fiille ilgili olarak hukukî anlam ve sonuçları kavrayabilme ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığı hakkında sonuç değerlendirmesinde bulunulmaz. Sosyal inceleme raporu bu konuda kullanılacak takdir açısından yol gösterici olur.

► **SİR'in Denetim Planı Açısından Önemi:** Çocuk hakkında tedbire hükmedilmesi durumunda, tedbir kararını yerine getirmesi gereken kişi, kurum veya kuruluşlar tarafından hazırlanacak uygulama planı için, ya da çocuk hakkında denetim altına alınmasına karar verilmesi durumunda denetim planı, denetim raporu veya değerlendirme raporlarına esas olmak üzere yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesinde sosyal inceleme raporundan yararlanılabilir (ÇKKY m.22/3).

6.1.3

Aile, Çocuk ve Aile Mahkemeleri ile Cumhuriyet Savcılıklarının İşleyişine Göre Sosyal Çalışma Görevlilerinin¹ Rol ve Sorumlulukları**6.1.3.1. Aile Mahkemelerindeki Uzmanlar**

Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 2. maddesine göre Aile Mahkemeleri, Adalet Bakanlığı'nca Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hâkimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulur. Aile mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülkî sınırlarıyla belirlenir.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 5.maddesine göre her aile mahkemesine,

1. Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek ve
2. Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,
3. Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığı'nca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır.

Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bu uzmanlar tarafından yapılmasında hukukî veya fiilî herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenler de dahil edilir.

Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 6/2.maddesine göre Aile mahkemesi, küçükler hakkında diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda;

- a) Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya,

1 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usüllerine Dair Kanunun 5. maddesinde "uzman" kavramına yer verilmiş ve bu uzmanların kural olarak psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan atanması öngörülmüştür. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda ise Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemelerinde görevlendirilecek "Sosyal Çalışma Görevlilerinden" bahsedilmekte ve bu kişilerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici birimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları olduğu belirtilmektedir. Buna karşılık 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 236. maddesinde mağdur çocuğun tanık olarak dinlenilmesi sırasında hazır bulunacak "uzman bir kişi"den bahsetmekte ve bu kişinin de psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanından olması gerektiği belirtilmektedir. Son olarak 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 25/B maddesinde çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası sırasında pedagog, psikolog veya çocuk gelişimcisi gibi bir "uzman"ın, bunların bulunmadığı yerlerde ise bir eğitmenin hazır bulunması gerektiği ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere, farklı kanunlarda benzer görevleri yerine getiren çalışanlar için farklı bir terminoloji kullanılmakta ve bir kavram birliği bulunmamaktadır. Bu çalışmanın genelinde "sosyal çalışma görevlisi" kavramı tüm bu çalışanların görev ve sorumluluklarını kapsar şekilde kullanılmış ancak yeri geldiğinde kanuni terminolojiye sadık kalınmaya çalışılmıştır.

- b) Bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmî ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,
- c) Çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya,
- d) Genel ve katma bütçeli daireler, mahallî idareler, kamu iktisadî teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye,

karar verebilir.

Aile Mahkemesi'nce verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 5. maddeye göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir.

Boşanma, Velayet ve Kişisel İlişki Davalarında Aile Mahkemesinde Görevli Uzmanların Görevleri

- Taraflara randevu vererek, görüşmeye davet etmek.
- Dava dosyasını incelemek.
- Görüşme için uygun ortamı hazırlamak.
- Görüşme planı hazırlamak.
- Anne, baba ve çocuklarla birlikte ve bireysel görüşmeler yapmak. Görüşme başlangıcında, görüşülecek kişileri görüşmenin amacı, kendisinin rolü ve sorumlulukları hakkında bilgilendirmek.
- Görüşmede tarafların uzlaşma olanaklarını araştırmak, uzlaşma gerçekleşmediği takdirde istem doğrultusunda velayet, şahsi ilişki tesisi, boşanma konularında inceleme yapmak.
- Duruşmada dinlenecek çocuğu duruşma sürecine hazırlamak.
- Toplanan bilgi ve verileri değerlendirmek (toplanan bilgilerin, belgelerin gözden geçirilmesi ve birbirleriyle olan uyumlarının değerlendirilmesi).
- İhtiyaç duyulan ya da eksik kaldığı düşünülen konularda taraflarla yeniden görüşmek.
- Rapor yazmaya geçmeden önce farklı disiplinlerle görüş alışverişinde bulunmak (psikoloji, psikiyatri, psikolojik danışmanlık, sosyal hizmet, pedagoji vb.).
- Değerlendirme yapmak ve rapor halinde mahkemeye sunmak.

Aşağıdakiler boşanma davasında görevlendirilen uzmanın rolü değildir:

Bilgi toplama sürecinde gerekli görülen kişilere test, ölçek vb. teknikler uygulamak (projektif testler, anket formları, uyum ölçekleri vb.). Bu tür teknikler ancak kullanma konusunda yeterliliğe sahip kişiler tarafından belirlenecek ihtiyaca göre kullanılmalıdır.

6.1.3.2. Çocuk Mahkemelerindeki Sosyal Çalışma Görevlileri

Çocukların dahil olduğu adli süreçlerde yer alan sosyal çalışma görevlileri çocuğun yüksek yararı bakımından hayati bir önem taşımaktadırlar. Çocuk Koruma Kanunu ile tanımlanan bu kavram, 2005 yılından itibaren mevzuatta kapsadığı meslek grupları genişleyerek yerleşik hale gelmiştir.

Sosyal Çalışma Görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını ifade etmektedir (ÇKK m. 3/1-e).

Çocuk hukuku alanında görev yapan sosyal çalışma görevlileri, görev yerlerine göre bazı kategorilere ayrılır:

- Mahkemeye atanan sosyal çalışma görevlisi (ÇKK m.33/1,)
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda (ASPB) çalışan sosyal çalışma görevlisi (ÇKKKDTY m.18/6),
- Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan sosyal çalışma görevlisi (ÇKK m.33/3),
- Serbest meslek icra eden sosyal çalışma görevlisi (ÇKK m.33/3; ÇKKKDTY m.18/7),
- Denetimli serbestlik görevlisi olarak istihdam edilen sosyal çalışma görevlisi (ÇKKY m.17/5),

► **Atanmaları:** Çocuk mahkemesi nezdinde çalışan sosyal çalışma görevlileri Adalet Bakanlığı tarafından atanır. Çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında lisansüstü eğitim yapmış olanların önceliği vardır (ÇKK m.33/1). Adalet Bakanlığı, her mahkemeye yeterli sayıda sosyal çalışma görevlisini psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyal hizmet alanlarında en az lisans düzeyinde eğitim veren kurumlardan mezun olanlardan seçerek görevlendirir (ÇKKY m.17/1). ÇKK'da sosyal çalışma görevlisi olabilecek meslek mensuplarının tanımlanması çeşitlilik göstermektedir. Her ne kadar 2006 tarihli ÇKKY'da daha dar bir kapsam belirlenmiş olsa da ÇKK'da 2012 yılında yapılan değişiklik kanunun uygulanma yönetmeliğinin ilgili fıkrasını da genişletmiştir.

Bir kimsenin sosyal çalışma görevlisi olarak görev yapabilmesi için, yukarıda belirtildiği gibi Adalet Bakanlığı tarafından bir çocuk mahkemesine atanmış olması (ÇKKY m.17/1) veya mahkeme tarafından görevlendirilmiş olması (ÇKKY m.17/3,4) gerekir.

Sosyal inceleme, prensip olarak Adalet Bakanlığı tarafından her mahkemeye atanmış bulunan sosyal çalışma görevlisi tarafından yapılır ve sonrasında bir sosyal inceleme raporu hazırlanır (ÇKKY m.17/1,2).

Sosyal çalışma görevlisi, sosyal inceleme yaparken kendisinin uzmanı olduğu alanlar dışında kalan başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyduğu takdirde mahkeme serbest meslek icra eden veya kamuda çalışanlar arasından görevlendirme yapabilir (ÇKKY m.17/4).

Bu şekilde atanan görevlilerin hukuki ve fiili engeller nedeniyle görev yapamaması durumunda, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan veya serbest olarak çalışan sosyal çalışma görevlileri arasından, bilirkişi olarak atama yapılabilir. Sosyal çalışma görevlisinin görevlendirilirken bilirkişi listelerinden yararlanılır (ÇKKY m.17/6).

► **Görev Çevresi:** Her sosyal çalışma görevlisi yer bakımından, yetki açısından bağlı bulunduğu mahkemenin yargı çevresi ile sınırlı bir çalışma yapabilir. Eğer çocuk başka bir mahkemenin yargı çevresi içindeyse, bu takdirde davayı gören mahkemenin talimatı üzerine çocuğun bulunduğu yerdeki mahkemece sosyal inceleme yaptırılır. Büyükşehir Belediye sınırları içerisinde kalan yerlerde davayı gören mahkemeye bağlı olarak çalışan sosyal çalışma görevlisi bu yerlerdeki incelemeyi yapabilir (ÇKKY m.18/10).

Yer bakımından yetki kurallarına sıkı bir bağlılık çocuk hukuku açısından sakıncalı olabilir. Çocuğun yaşadığı yerdeki hakimın çocuğu takip etmesi ve o yerdeki sosyal çalışma görevlisinin de yetki kazanması yaklaşımı da benimsenebilir. Yapılan düzenleme ise şekli hukuk kuralları gözetilerek çocuğun yüksek yararının arka planda kalmasına neden olabilir.

Soruşturma ve Kovuşturma Aşamasında Sosyal Çalışma Görevlisi

Çözümü uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına resen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine karar verilebilir. Ancak hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözülmesi olanaklı konularda bilirkişi dinlenemez (CMK m.63). Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı da bu maddede gösterilen yetkileri kullanabilir.

Sosyal çalışma görevlisi tarafından hazırlanan raporun, ceza yargılaması sistemindeki ifadesi ile uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerden olduğu açıktır. Ceza Muhakemesi Kanunu çerçevesinde bu raporlar bilirkişi raporu niteliğindedir (CMK m.63).

Sosyal çalışma görevlisi yaptığı inceleme sonucunda bir rapor hazırlar ve mahkemeye sunar. Bu rapor, duruşma sırasında ilgililere doğrudan verilebileceği gibi; kendilerine iadeli taahhütlü mektupla da gönderilebilir (CMK m.67). Bilirkişi raporları kesin deliller arasında sayılmamış olmasından hareketle mahkeme tarafından takdiri delil olarak dikkate alınır. Mahkeme, raporu hükme esas alıp almama gerekçesini kararında açıklar. Sosyal inceleme raporu gerekçeli olmalı ve sonuçta bilirkişinin kanaatini de içermelidir. Ancak açıklanan kanaat, hakimın takdir ve karar yetkisinde olan hususları kapsamamalıdır.

CMK'nın 68. maddesi uyarınca; mahkeme bilirkişinin duruşmada dinlenmesine her zaman kendiliğinden karar verebilir. Davanın tarafları da bilirkişinin duruşmada dinlenmesini isteyebilir. Bu durumda bilirkişi duruşmaya gelir ve hazırlamış olduğu rapor hakkında sözlü açıklamalarda bulunup mahkemenin ve davanın taraflarının sorularını cevaplar.

Bu dinleme, sesli ve görüntülü ses aktarımını sağlayan SEGBİS sistemi ile de yapılabilir.

Sosyal Çalışma Görevlilerinin Görev ve Yetkileri

Sosyal çalışma görevlisi çocuk adalet sisteminde görev alan bir “muhakeme hukuku süjesidir”. Sosyal çalışma görevlisi çocuk hakkında yürütülen muhakemeye süje olarak katılarak, bu sürecin daha etkin olmasına katkıda bulunur.

Sosyal çalışma görevlisinin aşağıda ayrıntıları açıklanacak olan üç temel görevi vardır: Birinci görev, çocuk hakkında “sosyal inceleme yaparak bu konuda bir rapor hazırlamak”, ikinci görev, “çocuğa görevlendirildiği konuda yardım etmek” yani sosyal ve hukuki konularda ona yol göstermek ve üçüncü görev ise, “verilen tedbir veya mahkumiyet kararlarının uygulanmasını izlemektir”.

► **Sosyal Çalışma Görevlisinin Yapması Gereken Temel Görevler:** Bir sosyal çalışma görevlisinin çocuk ceza muhakemesinin yürüyüşü sırasında yapması gereken temel görevler şöyle özetlenebilir:

- Sosyal çalışma görevlisi, çocuğa ve ailesine, kendisinin atanmasına vesile teşkil eden fiil ve bunun etkileri konusunda “danışmanlık” yaparak, çocuğa “yardım” eder.

- Sosyal çalışma görevlisi kendisine verilen görevleri yerine getirmek için, ceza muhakemesi hukukuna ve diğer usuli işlemlere ve özellikle duruşmaya katılır.
- Sosyal çalışma görevlisi, hakimın vereceği “tedbir kararı” veya mahkemenin vereceği hüküm açısından ve özellikle “uygulanması öngörülen yaptırım” konusunda, çocuğun kişiliğine ve koşullarına uygun “önerilerde” bulunur.
- Sosyal çalışma görevlisinin hüküm verildikten sonraki aşamada da hükme konu çocuğun katıldığı sosyal olayın etkilerinin giderilmesi konusunda destek olma görevi vardır. Örneğin, çocuğun sosyal uyumu için çalışılması gerekiyorsa, sosyal çalışma görevlisi bunu temin eder ve denetler; infaz kurumunda çocuğu ziyaret eder ve bu şekilde denetim ve gözetim sağlar.

Sosyal çalışma görevlisi “çocuk mahkemesine yardım eden bir kurum” olmaktan ziyade, “çocuğa destek olan” bir muhakeme hukuku süjesidir. Bu nedenle, mahkeme, sosyal çalışma görevlisinin yapacağı incelemenin yöntemi ve/veya sonucu konularında emir ve/veya talimat veremez. Sosyal çalışma görevlisinin mahkemeye bağlı olarak çalışması bu ilkeyi değiştirmez.

Sosyal çalışma görevlisi uzmanlık bilgisini kullanarak çocuğun yüksek yararı için faaliyet gösteren bir süjedir, fakat hukukçu değildir. Bu nedenle, çocuğa veya ailesine “hukuki yardım” yapmak görevi yoktur; hukuki yardım müdafii veya vekil tarafından yerine getirilir. Ancak sosyal çalışma görevlisi çocuğu bekleyen süreç konusunda ona bilgi verebilir. Fakat bu bilgiyi verirken, somut olaya veya kişiye ilişkin “hukuki bir değerlendirme” yapmaması gerekir.

Sosyal Çalışma Görevlisinin Tutuklama Aşamasındaki Görevleri: Tutuklanması istenilen bir şüpheli çocuk söz konusu olduğunda sosyal çalışma görevlisine özel bir önem verilmelidir. Dünyada bu konuda farklı uygulamalar mevcuttur. Örneğin araştırma ve raporlama faaliyeti konusunda Alman kanun koyucusu özel bir hüküm sevk etmiştir (JGG 72a). Böylece tutukluluk hallerinde sosyal çalışma görevlisinin statüsü özellik taşıyor hale gelmiştir. Sosyal çalışma görevlisine şüpheli çocuk hakkında verilen tutuklama kararı derhal bildirilir ve bu kararın yerine getirilmesi sırasında kendisinden özel görevler beklenir. Hatta tutuklama kararının verilmesinden önce şüpheli bir çocuk yakalandığında, hakkında yürütülen araştırma çocuğun tutuklama talebi ile hakim önüne çıkartılması olasılığını ortaya koyuyorsa, durumun hemen sosyal çalışma görevlisine bildirilmesi öngörülmüştür. Alman hukukunun JGG 72 a ile kabul ettiği bu erken bildirim hükümlülüğü sosyal çalışma görevlilerinin buna uygun bir şekilde teşkilatlanmalarını ve barolardaki CMK servisleri gibi nöbetçi sosyal çalışma görevlileri listesinin oluşturulmasını sağlamıştır (Diemer/Schoreit/Sonen. JGG m.72 A Rdn. 6).

Türk hukuku bakımından da, çocuk hakkında tutuklama kararı vermek için yapılan oturumda, sosyal çalışma görevlisinin görüşü de alınmalıdır (ÇKK m.15/2’ye kıyasen). Bunu sağlamak üzere, sorgu öncesinde çocuğun sosyal incelemesinin yapılmış olması veya asgari surette sosyal çalışma görevlisinin tutuklanması istenilen çocukla görüşme yapmasının sağlanmış olması gerekmektedir. Bu görüşmede sosyal çalışma görevlisi, çocuktan geçmiş yaşamı ve sosyal durumu hakkında bilgi almak imkanına kavuşabilir. Sosyal çalışma görevlisi, çocuktan aldığı bu bilgileri sorgu sırasında kullanarak tutuklamaya seçenek olan adli kontrol hükümlerinden birisinin somut olaydaki çocuk için uygulanabilir olup ol-

madığı konusunda hakime bilgi verir ve adli kontrol düşünül­düğü takdirde, hangi tedbirin somut olaydaki çocuğa daha uygun olacağı konusunda hakime fikir verebilir.

► **Çocuk Koruma Kanunu Kapsamındaki Görevler:** Sosyal çalışma görevlisinin görevleri yönetmelikte şu başlıklar altında toplanmıştır (Çocuk Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği m.19):

- a) Hakim veya mahkeme çocuk hakkında bir karar vermeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak,
- b) Çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak,
- c) Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevlendirildikleri merciye bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek,
- d) Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adli mercilerce tayin edilen uzmanlar dahil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri ile çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbirliği yapmak ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olmak,
- e) Mahkemeler, çocuk hakimleri ve Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek,
- f) İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbirliği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek,
- g) Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hakimince kendisine görev verildiği hallerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapmak.

Ancak gerek Çocuk Koruma Kanunu, gerekse yönetmeliklerde başkaca görevler de bulunmaktadır.

Sosyal çalışma görevlisi yasa ile öngörülen sosyal inceleme görevini yaparken kurallara bağlı olarak hareket etmek mecburiyetindedir. Sosyal çalışma görevlisinin çalışma ilkeleri ÇKKY m.18’de düzenlenmiştir.

► **Sosyal Çalışma Görevlisinin Yetkileri:** Sosyal çalışma görevlisinin görevlerini yapabilmesi için bazı yetkilere sahip olması gerekir: Bilgi-belge toplama, görüşme, rapor yazma, öneride bulunma ve kararların yerine getirilmesini izleme gibi.

► **Bilgi-belge toplama:** Sosyal çalışma görevlileri, sosyal inceleme yaparken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, yerel yönetimler ve bunların her türlü kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlardan, yaptığı sosyal incelemenin amacına uygun olarak çocuk ve çocuğun yakın çevresi ile çocuk hakkında uygulanabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirin belirlenebilmesine yönelik ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri isteme yetkisine sahiptir. Bu kapsamdaki ilgililer, sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgiler meslek sırrı kapsamında olmadıkça vermek zorundadırlar (ÇKKY m.19/4).

► **Bilgi kaynakları:** Sosyal çalışma görevlisi kendisine verilmiş olan sosyal inceleme görevini yerine getirmek üzere, doğrudan doğruya şüpheliden yararlanır. Şüpheli dışında dolaylı bilgi kaynakları olarak “ilgililerle”, yani çocuk hakkında bilgi verebilecek kişiler olan aile, kanuni temsilci, öğretmen veya eğitici ile görüşmeler yapabilir. Çocuk hakkında bilgi verebilecek kişiler listesi, somut bir olayda daha da genişletilebilir. Ancak, sosyal çalışma görevlisinin şüpheli çocukla yaptığı ve bizzat, yüz yüze gerçekleştirilmesi gereken görüşme, ileride hazırlayacağı sosyal inceleme raporunda büyük ağırlığı olan bilgi kaynağıdır.

► **Sosyal İnceleme Yapma:** Sosyal çalışma görevlilerinin görevleri yönetmelikte açıklanmıştır (ÇKKY m.19/1). Sosyal incelemenin amacı hakim veya mahkemenin çocuk hakkında bir karar vermesinden önce onun içinde bulunduğu koşulları, çocuğun özelliklerini ve çocuğun toplumda yapıcı bir rol üstlenmesini ve yararlanılabilecek toplumsal kaynakları tanımalarını sağlamaktır. Bu amaçla sosyal çalışma görevlisi önce sosyal inceleme yapar ve hazırladığı raporu kendisini görevlendiren mercie sunar (ÇKKY m.19/1-a).

İncelenmesi gereken konular:

Hakkında inceleme yapılması talep edilen çocuğun;

- 1) Doğumundan başlayarak geçirdiği gelişim aşamaları,
 - 2) Fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişim özellikleri,
 - 3) Ailesinin toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu,
 - 4) Aile bireyleri arasındaki ilişki,
 - 5) Okul ve iş ortamı ile boş zamanlarını değerlendirdiği çevre,
 - 6) İçinde bulunduğu hukukî durum ve adli mercilerin müdahalelerini gerektiren olaylar,
 - 7) İnceleme sırasında uzmanlar tarafından tespit edilen davranışları,
 - 8) Suçluluklarına ve topluma uyumsuzluklarına veya korunmaya muhtaç olmalarına neden olan etkenler hakkında bilgiler,
- Çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi sırasında elde edilen ve olayın açıklanması bakımından önemli görülen bilgiler,
 - Çocuk hakkında Kanunun 5 inci maddesinde gösterilen tedbirlerden hangisinin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına dair öneriler,
 - Çocuk hakkındaki tedbir veya denetim kararlarının ne kadar süre ile uygulanması gerektiğine ilişkin öneriler,
 - Çocuklar ve ailelerine uygulanabilecek özel tretman (uygulama) veya psikiyatrik tedavi hususunda öneriler.

Raporda çocuğun işlediği fiille ilgili olarak hukukî anlam ve sonuçlarını kavrayabilme ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığı hakkında sonuç değerlendirmesinde bulunulmaz. Sosyal inceleme raporu, suça sürüklenmiş çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur.

Çocukla, Ailesi ve Yakın Çevresi ile Görüşme: Sosyal incelemenin temel unsurlarından biri görüşmedir. Sosyal çalışma görevlisi hakim veya mahkemenin çocuk hakkında bir karar

vermeden önce onun içinde bulunduğu koşulları, çocuğun özelliklerini tanıyabilmesi için gerekli bilgiyi edinmek üzere, çocuğun ailesi, onu bakmakla yükümlü kimseler, öğretmenleri gibi kişilerle de görüşme yapılabilir.

Sosyal çalışma görevlisinin hukuken sonuç doğurabilecek nitelikte işlemler yapması ve özellikle raporunu hazırlamak üzere şüpheliyle soruşturmanın gizliliği bulunmasına rağmen, çocukla görüşebilmesi ve sonuçta da SİR'i düzenleyebilmesi için, kendisine resmen bir görev verilmiş olması gerekir.

Sosyal çalışma görevlisinin çocukla görüşmelerini aşağıdaki ilkeler çerçevesinde yürütmesi gerekir:

- a. Sosyal çalışma görevlisinin hakkında sosyal inceleme yapmakla görevlendirildiği çocukla yüz yüze görüşmek mecburiyeti vardır. Bu görüşmenin yeterli sürede ve sayıda yapılması mecburidir. Dolayısıyla üstünkörü bir görüşmenin yapılmaması, yapılan görüşmelerin çocuğu tanımaya elverişli bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- b. Çocukla yapılan görüşmenin nerede yapılacağı konusunda bağlayıcı bir düzenleme yoktur. Çocuğun evine giderek görüşme yapılabileceği gibi kollukta ve adliyede de görüşme yapılabilir. Ancak ayaküstü görüşme yapılması doğru değildir. Bu görüşmenin çocuğun örselenmeyeceği bir ortamda, bu konu için uygun olarak düzenlenmiş mekanda ve biçimde yapılması gerekir. Burada gizlilik kurallarına da uyulması önem taşır. Sosyal çalışma görevlisinin gizliliğe riayet etme yükümlülüğü vardır. Nasıl şüphelimumdafi görüşmesi dinlenemiyorsa sosyal çalışma görevlisinin çocukla yaptığı görüşmenin de meslek sırrı olarak saklanması, başkaları tarafından dinlenmemesi sağlanmalıdır.
- c. Sosyal çalışma görevlisinin çocukla görüşmeye başlamadan önce çocuğu bilgilendirmesi gerekir. Buna "haklarını öğrenme hakkı" adı verilir. Anayasa'nın 40. maddesinde öngörüldüğü gibi devletle karşı karşıya gelen bir bireyin haklarını öğrenme hakkı vardır. Her ne kadar haklarını öğrenme hakkı müdafii tarafından yapılan görüşme ile sağlanacaksa da sosyal çalışma görevlisi de görüştüğü çocuğa sahip bulunduğu hakları, görüşmeye başlamadan önce açıklamak ve ona bunları "öğretmekle" yükümlüdür. Sosyal çalışma görevlisinin, çocukla yapacağı görüşmeye başlamadan önce, çocuğun anlayabileceği bir ifade kullanarak görüşmenin amacını, çocuğun hak ve yükümlülüklerini ve sosyal çalışma görevlisi olarak kendisinin sahip bulunduğu yasal yükümlülükleri çocuğa anlatması gerekir.
- d. Çocuğun kendisi hakkında alınacak kararlara katılma hakkı vardır. Bu nedenle görüşmeye başlamadan önce sosyal çalışma görevlisi tarafından çocuğa içinde bulunduğu yasal durum hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Ancak bilgi vermek yeterli değildir; sosyal çalışma görevlisi, çocukla yaptığı görüşme sırasında (çocuğun kendi görüşlerini serbestçe oluşturma yeteneğine ve yeterli idrak gücüne sahip olması koşulu ile) çocuk hakkında verilecek olan kararlara katılmasını etkin bir şekilde sağlayıcı girişimlerde de bulunmalıdır (ÇKKY m.18/1-d).

► **Sosyal Çalışma Görevlisinin Tutuklu Çocukla Görüşmesi:** Müdafiiin tutuklu ile görüşmesinin dışında, sosyal çalışma görevlisinin de tutuklu çocukla görüşmesi gereklidir. Tutukluluk durumu sırasında, çocuğun tutukevi dışına çıkartılması ve çeşitli testlere tabi tutulması gerekebilir.

► **Tutuklu çocuğun ailesi ile görüşme:** Sosyal çalışma görevlisinin tutuklu çocuğun ailesiyle de ilişkisini sürdürmesi ve aileye de bu konuda yardımda bulunması gerekir. Çocuğun tekrar suç işlemesini önlemek üzere, tutukluluk aşamasında ne gibi tedbirler alınması gerektiğini belirlemek de yine sosyal çalışma görevlisine aittir.

► **Rapor Hazırlama:** Eğer sosyal çalışma görevlisi kendisine yasa ile verilmiş olan çerçeve dahilinde yeterli bilgiye ulaşırsa, bu bilgileri bir sosyal inceleme raporu haline getirir.

► **Öneride Bulunma:** Sosyal inceleme raporu savcı ve mahkemeye yol gösterici, somut olayda o çocuğun hangi tedbirler veya yaptırımlarla karşılanması gerektiği konusunda fikir verici, “olgu saptamalarından” oluşan bir rapordur.

Sosyal çalışma görevlisi, çocukla ilgili konularda çalışan bir uzmandır. Çocuğun işlediği fiilin nedenlerini araştırarak onun kişiliğini tanıyan bir uzmanın, iyileştirme yöntemlerini de önermesi gerekir. Hakimi bağlayıcı olmamakla birlikte, sosyal çalışma görevlisi somut olayda şüpheli çocuk hakkında uygulanmasını yerinde gördüğü yaptırımları öneri olarak belirtmekle de yükümlüdür. Buradaki öneriler, nihai kararı vermek açısından tek başına yetkili olan çocuk mahkemesine her bir yaptırım veya yükümlülük açısından lehte ve aleyhte gerekçeler sunulması anlamındadır.

Diğer bir ifadeyle, sosyal inceleme raporunda çocuk hakkında uygulanacak yaptırım veya çocuğun ceza sorumluluğu bulunduğu veya bulunmadığı şeklinde bir kanaat açıklanamaz. Rapor sadece, bu konuda nihai kararı verecek olan hakime, kararını verirken kullanacağı olguları ve başvurulabilecek yöntemler ile ilgili önerileri iletmek amacı taşır. Sosyal inceleme raporu yazılı bir rapor olmakla birlikte, duruşmada sözlü olarak da açıklanabilir (CMK m.214/1).

Sosyal çalışma görevlisi hazırlayacağı rapor ile aşağıdaki konularda öneride bulunma yetkisine sahiptir (ÇKKY 21):

- Çocuk hakkında Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinde gösterilen tedbirlerden hangisinin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına dair öneriler,
- Çocuk hakkındaki tedbir veya denetim kararlarının ne kadar süre ile uygulanması gerektiğine ilişkin öneriler,
- Çocuklar ve ailelerine uygulanabilecek özel tretman (iyileştirme, geliştirme) veya psikiyatrik tedavi hususunda öneriler.

► **İfade ve Sorgu Sırasında Çocuğun Yanında Bulunma ve Örselenmesini Önleyecek Tedbirlerin Alınmasını Sağlama:** Suça sürüklenen çocuk ifadesi veya sorgusu sırasında olumsuz bir şekilde etkilenebilir. Bunu önlemek amacıyla sosyal çalışma görevlisinin ifade alma veya sorgu işlemi sırasında çocuğu bilgilendirmesi gerekir. Bilgilendirme iki noktayı kapsar; öncelikle çocuğa hakları öğretilir ve arkasından da kendisine yöneltilen suçlama, anlayabileceği bir dille açıklanarak çocuk adalet mekanizmasının işleyişinin olumsuz etkilerinden korunmasına çalışılır (ÇKKY m.19/1-b).

► **Sosyal Çalışma Görevlisinin Kararların Yerine Getirilmesi Aşamasındaki Yetkileri:** Adalet sistemi çocuk ile ilgili koruyucu veya destekleyici ve hatta ceza muhakemesi anlamında koruma tedbiri niteliği taşıyan kararlar verebilir. Bu kararlar yargısal karar oldukları

için “yerine getirilmeleri” gerekir. Sosyal çalışma görevlisinin, çocuk hakkında verilmiş olan kararın amacına ulaşmasını sağlamak üzere ilgili kurumlarla işbirliği yapması ve kararın amacına ulaşması için kendi uzmanlık alanına giren hususlarda görüş bildirmesi yükümlülüğü vardır. Böylece sosyal çalışma görevlisi adalet sistemine yardımcı olur (ÇKKY m.19/1-d). Sosyal çalışma görevlisi, tedbirlerin yerine getirilmesini denetlemek ile görevlendirildiğinde, tedbirlerin değiştirilmesi veya kaldırılmasını isteme yetkisine sahiptir (ÇKK m.8/3).

Şüpheli veya hükümlü çocuk hakkında hükmedilen yükümlülük veya güvenlik tedbiri kararlarının yerine getirilmesi sırasında sosyal çalışma görevlisinin etkin bir rol oynaması gerekir.

Türkiye’deki çocuk adalet sisteminde, korunma ihtiyacı olan çocuk, suç tarihinde 12 yaşını bitirmemiş çocuk ise, aileye teslim kararı verilen çocuk için “denetim görevini” ASPB yapar (ÇKK m.37/1). “Denetim planı”, denetim görevlisince, sosyal incelemeyi yapan sosyal çalışma görevlisi ile birlikte hazırlanır (ÇKK m.39/1). Çocuk, kendisine verilmiş olan bir emri veya bir yükümlülüğü tamamen veya kısmen yerine getirmezse, sosyal çalışma görevlisi önce bu sorunun çözülmesi için resmi kanallara başvurmadan gayret gösterir ve bu şekilde çocuğun ileride yükümlülüklerine aykırı davranmasını önlemeye çalışır.

Sosyal Çalışma Görevlisinin Diğer Görevlerine Bağlı Yetkileri: Adalet sistemi sosyal çalışma görevlisine ÇKK Uygulama Yönetmeliği 19. maddesinde sayılanların dışında da görevler yüklemiştir. Kanun kapsamında sosyal çalışma görevlisi, mahkeme, çocuk hakimi ve Cumhuriyet başsavcısı tarafından verilen diğer görevleri yerine getirir (ÇKKY m.19/1-e). Nitekim bu sayılan makamlar sosyal çalışma görevlilerinden bilgi toplamasını isteyebilir ve kararlar açısından uygulama görevi yükleyebilir. Adalet sisteminin iyi çalışabilmesi için çalışma konularına ilişkin önceden bilgi toplaması gerekir. Gerektiğinde kullanmak üzere hemen başvurabileceği bilgi birikimi, yedek bilgi sahibi olmak yararlıdır. İlde bulunan ve çocuklar hakkında verilecek kararların uygulanmasında yararlanılabilecek kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi derlenmesi bu kapsamdaki görev ve yetkiler arasında sayılabilir.

Hukuki ve Etik Yükümlülükler

► **Sosyal İncelemenin Eksiksiz Yapılmasını Sağlama Yükümlülüğü:** Sosyal çalışma görevlisinin çocuk hakkında sosyal inceleme yaparken inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumlar ortaya çıkabilir. Sosyal çalışma görevlisi bu gibi durumları derhal kendisini görevlendiren merciye bildirerek önlem alınmasını sağlamakla yükümlüdür (ÇKK m.19/1-c).

► **Çocuğun Yararının Korunmasına Önceliğin Verilmesi Yükümlülüğü:** Çocuğun yararının korunmasına öncelik verme yükümlülüğü, çocuk adalet sisteminde çalışan herkesin olduğu gibi sosyal çalışma görevlisinin de yükümlülüğüdür. Bir çocukla çalışan sosyal çalışma görevlisi, çatışan yararların bulunması halinde çocuğun yararına öncelik vermesi gerektiğini bilmelidir. Çocuğun yararı bazen anne-babası ile bazen onu korumaktan sorumlu kurumun veya orada çalışan bir personelin ya da bizzat sosyal çalışma görevlisinin yararı ile çatışma halinde olabilir. Sosyal çalışma görevlisinin, çocuğun yararının korunmasına öncelik verme yükümlülüğü bulunmaktadır (ÇHS m.3; ÇKK m.4/b).

► **Bildirim Yükümlülüğü:** Sosyal çalışma görevlisi bir çocuk ile çalışırken iki tür bildirim yükümlülüğü altındadır. Bunlardan ilki, korunma ihtiyacı olan çocuğun bildirilmesidir. Sosyal çalışma görevlisi, hakkında sosyal inceleme yapmakla görevlendirildiği çocuğun veya görevini yaparken hakkında bilgi sahibi olduğu bir başka çocuğun yardıma ihtiyacı olduğunu ilgili makama bildirmekle yükümlüdür (TCK m.98). Çocukların korunması ve ihtiyaçlarının tespiti ile yetkili ve sorumlu makam Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'dır. Aynı zamanda çocuk mahkemeleri de tedbir kararı alma yetkisine sahip olduğundan, çocuk büro savcılığı veya mahkemeye de bildirilebilecektir. Çocuk Koruma Kanunu, adli makamlara da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na başvuru yetkisi tanımaktadır (ÇKK m.6).

İkinci bildirim yükümlülüğü, suçun bildirilmesine ilişkindir. Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m.279).

► **Ceza Hukuku Karşısında Sorumluluk:** Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevlerle bağlantılı olarak görev yapan kamu görevlileri hakkında, 4483 sayılı Memur Yargılama Kanunu uygulanmaz (ÇKK m.44).

► **Sır Saklama Yükümlülüğü:** Kişisel veriler açısından geçerli olan ilke "amaca bağlılık" ilkesidir. Bu nedenle sosyal çalışma görevlisi çocuğa ilişkin olarak öğrendiği bilgileri ve elde ettiği belgeler ile sosyal verileri amaç dışı kullanamaz. Bunlar sadece yetkililere veya yetkilendirilen yerlere bildirilebilir (ÇKKY m.18/1-e).

CMK Kapsamında bilirkişinin sır saklama yükümlülüğü: Bilirkişisi, görevi sebebiyle yahut görevini yerine getirirken öğrendiği sırları saklamak, kendisi ve başkaları yararına kullanmaktan kaçınmakla yükümlüdür (CMK m.277).

► **Bildirim Yükümlülüğü ile Sır Saklama Yükümlülüğünün Çeliştiği Haller:** Sosyal çalışma görevlisinin çok yönlü görev alanları vardır. Değişik şapkalar altında çalışan sosyal çalışma görevlisinin, uzmanlık alanına giren çalışması ile adli görevleri arasında menfaat çatışması ortaya çıkabilir. Sosyal çalışma görevlisinin şüpheli çocuk ile ilgili olarak verimli bir çalışma yapabilmesi için, öncelikle onun güvenini kazanmış olması gerekir. Çocukla yapacağı görüşmede, çocuğun gelişmesi ve sosyal yakın çevresi ile ilgili bilgileri elde edebilmesi için, ona yardım eden, çocuğu kollayan bir kişi olduğunu çocuğa hissettirmesi şarttır. Böylece çocuk, sosyal çalışma görevlisinin kendisine yardım eden bir kişi olduğuna inanmalıdır.

Öte yandan sosyal çalışma görevlisi sosyal denetim sisteminin bir parçasıdır. Görevi çocuk savcısı ve çocuk hakimine objektif nitelikte doğru bilgiler sunarak, bu kişilerin çocuğun kişilik yapısını öğrenmelerine katkıda bulunmaktır. Ancak, çocuğun güvenini kazanarak ondan aldığı "özel" bilgileri savcı veya hakime açıkladığında, çocuğun sosyal çalışma görevlisine karşı duyduğu güven sarsılabilir. Özellikle bu bilgileri bir rapor halinde yazdığı ve bu rapor çocuğun eline geçtiğinde durum daha da vahim olabilir.

► **Meslek Sırrı Konusu:** Yürürlükteki mevzuatta tanıklıktan çekilme yetkisine sahip olan kişiler arasında sosyal çalışma görevlilerinin adı geçmemektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun tanıklıktan çekilmeye ilişkin hükmünün kıyas yoluyla uygulanması mümkün olmadığından, sosyal çalışma görevlisi duruşmada çocuk hakkında beyanda bulunmaktan çekinmek istese dahi, mahkeme onu çocuk hakkında öğrendiği bilgiler konusunda

dinleyebilir. Mevcut hukukta sosyal çalışma görevlisinin beyanda bulunmak yükümlülüğü vardır.

Meslek Sırrı ve Bildirim Yükümlülüğü Çelişmesini Gidermeye Yönelik Öneriler

► **Tanıklıktan çekinme hakkının düzenlenmesi:** Sanık çocuk ile sosyal çalışma görevlisi arasındaki güven ilişkisinin zedelenmesini önlemek üzere, uygulamada Ceza Muhakemesi Kanunu’nda (CMK m.46) değişiklik yapılarak, sosyal çalışma görevlilerine de “tanıklıktan çekinme” yetkisi tanınmalıdır. Olması gereken hukuk açısından bir değişiklik yapılsa, bu takdirde sosyal çalışma görevlisinin hukuki konumunda yeni bir değişiklik meydana gelecek ve sosyal çalışma görevlisinin ceza muhakemesi içindeki rolü, şüpheli çocuk hakkında edindiği objektif ve geniş kapsamlı kişilik yapısına ilişkin bilgileri “yargılanan çocuk hakkındaki dava konusu olgulara” ekleme görevinin niteliği değişecektir. Yeni bir yapı kabul edilirse, bu takdirde sosyal çalışma görevlisi, çocuk ile ilgili olarak öğrendiği bazı bilgileri dava konusuna katmak, bazılarını ise katmamak konusunda takdir yetkisi kazanacaktır. Prensip olarak, mahkemenin atadığı sosyal çalışma görevlisi tanıklıkta bulunmak zorunda olmalı, fakat sosyal incelemeyi serbest meslek olarak yapan bir uzman açısından tanıklıktan çekinme hakkı kabul edilmelidir.

Ancak HMK kapsamında bilirkişinin görevini yapmaktan yasaklı olması ve reddi durumu hükme bağlanmıştır (HMK m.272). Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da uygulanır. Ancak, bilirkişinin, aynı dava veya işte daha önceden tanık olarak dinlenmiş bulunması, bir ret sebebi teşkil etmez. Hâkimler hakkındaki yasaklılık sebeplerinden biri, bilirkişinin şahsında gerçekleşmişse, mahkeme, hüküm verilinceye kadar, her zaman bilirkişiyi resen görevden alabileceği gibi, bilirkişi de mahkemenin, görevden alınma talebinde bulunabilir.

Ret sebeplerinden birinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi hâlinde taraflar, bilirkişinin reddini talep edebileceği gibi, bilirkişi de kendisini reddedebilir. Ret talebi veya bilirkişinin kendisini reddetmesinin, ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde yapılmış olması şarttır. Ret sebeplerinin ispatı için, yemin teklif edilemez. Görevden alınma, ret ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talep, bilirkişiyi görevlendiren mahkemece dosya üzerinden incelenir ve karara bağlanır. Kabule ilişkin kararlar kesindir. Redde ilişkin kararlara karşı ise ancak esas hakkındaki kararla birlikte kanun yoluna başvurulabilir.

► **Yapısal Tedbirler Önerisi:** Çocuk ile ilgili olarak sır saklama yükümü, yani sağladığı güveni koruma sorununu halletmek üzere, yapısal bazı tedbirler düşünülebilir. Bu açıdan, çocuğa rehberlik etmeyi de kapsayan denetim görevi ile kişilik araştırması yapma ve sosyal inceleme raporu hazırlama görevlerinin farklı sosyal çalışma görevlilerine verilmesi düşünülebilir. Her çocuk için birlikte çalışacak iki sosyal çalışma görevlisinin birlikte görevlendirilmesi düşünülebilir.

► **Resmi Görevli-Serbest Çalışan Ayrımı Önerisi:** Diğer bir alternatif ise, sosyal inceleme ve denetim görevini resmi sosyal çalışma görevlisinde bırakıp; danışmanlık ve rehberlik görevlerini serbest çalışan bir sosyal çalışma görevlisine vermek olabilir. Ancak, bu yöntemle de görevler arasındaki çatışma önlenemeyebilir; zira bir sosyal çalışma görevlisinin güven ilişkisi içerisinde öğrendiği bilgileri, çalışmanın bir aşamasında diğer meslektaşına

iletmesi söz konusu olacaktır. Bu şekilde bilgilerin verilmesi ve değerlendirme kapsamına alınması yine aynı sorunun ortaya çıkmasına neden olabilir.

► **Adli Teşkilata Dahil Etme Önerisi:** Diğer bir alternatif ise, sosyal çalışma görevlisinin adli teşkilata dahil edilmesidir. Sosyal çalışma görevlilerinin adliye içerisinde ayrı bir sosyal hizmet sınıfı olarak yapılandırılması önerileri de vardır. Bu öneri de kabul edilemez, zira daha esnek bir çalışma ortamına sahip bulunması gereken sosyal çalışma görevlisinin, yetişkinlerle uğraşan adalet sisteminin bürokrasisi içine yerleştirilmesi sakıncalı olabilir.

► **Bildirim Yükümlülüğünün Açıklanması:** Mevcut hukuk sistemi içerisinde beyanda bulunma ve bildirim yükümlülüğü olan sosyal çalışma görevlisinin, güven ilişkisini kurabilmesi için çocuğa durumu açıkça bildirmesi önerilmektedir.

Çocuk sosyal çalışma görevlisi ile görüşmeye başlarken, bu konuda bilgilendirilir ve sosyal çalışma görevlisinin kendisi hakkında edindiği bilgileri kullanarak bir rapor hazırlayacağını öğrenirse, serbest iradesi ile görüş bildirmiş olur. Bu gibi hallerde de “sır sahibi” izin verdiği için, sosyal çalışma görevlisinin öğrendiklerini mahkemeye veya savcıya sunmasında herhangi bir sakınca, artık kalmaz. Burada rıza konusunda, yaş durumuna göre, veli veya vasinin de söz sahibi olduğu unutulmamalıdır.

► **Aydınlatılmış Onam:** Çocuk Koruma Kanunu’nda veya Ceza Muhakemesi Kanunu’nda, çocuk ile mülakat yapacak olan sosyal çalışma görevlisinin yukarıda belirtilen türde bir “hak bildirme” yükümlülüğü öngörmediği düşünülecek olursa, menfaat çatışması durumunun çocuğa önceden açıklanması önerisinin yararlı olduğu söylenebilir. Çocuk serbest iradesi ile yaptığı açıklamaların doğuracağı hukuki sonuçları bilerek sosyal çalışma görevlisine kendisi hakkında bilgi verecek olursa, bu bilgilerin ilerideki ceza muhakemesinde kullanılması adil yargılama hakkını ihlal etmeyecektir.

► **Kişisel Verilerin Korunması:** Bu konuda dikkat edilmesi gereken diğer bir husus kişisel verilerin korunması ile ilgilidir. Kişisel veri elde edilirken “amaca bağlılık” söz konusudur. Bir kişisel veri hangi amaç ile toplanmışsa sadece o amaç doğrultusunda kullanılabilir. Amaç dışı kullanım kural olarak yasaktır, sadece istisnai durumlarda mümkündür. Sosyal çalışma görevlisinin çocuğa bu konuyu aydınlatan bir açıklama yapması da gereklidir.

► **Çocuğa Yardım ve Çocuğun Gözetilmesi Yükümlülüğü:** Şüpheli çocuk hakkında kişilik araştırması yapıp sosyal inceleme raporu düzenleyecek olan sosyal çalışma görevlisinin ceza muhakemesinin bütün evrelerinde ilgili çocuğu gözetip, ona yardım etmesi gerekir. Görevlendirilen sosyal çalışma görevlisinin derhal harekete geçerek çocuk hakkında koşulları oluşan koruyucu tedbir konusunda öneride bulunması gerekir. Böyle bir durumun söz konusu olduğunu saptadığı hallerde veya daha önce başlamış bulunan işlemlerin mevcudiyetini öğrendiğinde, derhal bu konuda çocuk savcısına veya çocuk mahkemesine bilgi vermesi ve böylece tedbir uygulanması hakkında veya uygulanmakta olan tedbirin gidişatı ile ilgili olarak karar vermelerini kolaylaştırması yerinde olur. Sosyal çalışma görevlisinin şüpheli çocuğa yapacağı yardım, somut olaydaki özelliklere göre belirlenir. Buna göre, genç bir insanın gelişmesi üzerinde ceza muhakemesinin zorunlu olarak doğurabileceği olumsuz etkileri asgariye indirmek açısından gerekli olan bütün sosyal, koruyucu veya eğitici bakış açılarının ve bunlarla bağlantılı olan tedbirlerin uygulanmasını sağlamak gerekir. Ayrıca, çocuğun somut olaydaki suçu işlemesine yol açan olumsuz etkilerin teşhisi ve bunların ortadan kaldırılmasını önermek de, sosyal çalışma görevlisinin çocuğa yapacağı en önemli yardım kalemleri arasındadır.

► **Çocuğun “Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesini” Sağlama Görevi:** Sosyal çalışma görevlisi, şüpheli çocuk hakkında yürütülmekte bulunan ceza muhakemesinin bütün evrelerinde çocuğa yardım etmekle ve onu gözetmekle yetinmemeli, ayrıca çocuğa yüklenmiş olan yükümlülükler yerine getirilirken, onun yanında bulunmalıdır. Eğer mahkeme, aldığı herhangi bir tedbir veya çocuk hakkında uyguladığı bir yükümlülük veya yaptırımını yerine getirmek üzere, belli bir kişiyi kararında görevlendirmiş değilse, bu takdirde sosyal çalışma görevlisinin sözü edilenlerin yerine getirilmesinde, çocuğa yardım etme görevi bulunduğu kabul edilmektedir (ÇKK m.34/1-c).

Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Temel Uygulama Kriterleri

Bilginin elde edilişi kadar elde edilen bilginin kullanılmasının da yaşamsal önemi vardır. Ahlak bilimi olarak da adlandırılan etik alanı, yanlış doğrudan ayırabilmek amacıyla ahlak kavramının doğasını anlamaya çalışır. Çok yönlü düşünebilme becerisi, çok yönlü değerlendirebilme yetisine yol açacaktır. Mesleki niteliklerinin ayırında olabilme, mesleki gelişim için bir ön adımdır. Yapılan değerlendirmelerin, yaşam üzerindeki etkilerinin bilincinde olmak, o bilgilerin bilimsel ve erdemli bir biçimde toplanması ve paylaşımını getirecektir. Mesleki doğruların öncülü, zarar vermemektir. Çalışma alanı çocuk olduğunda bu ilke çok daha önem kazanmaktadır. Bu nedenle aşağıda sözü edilen ilkelerin benimsenmesi ve sürekli sorgulanıp geliştirilmesi bir yaşam biçimi olmalıdır.

Gizlilik

- Alınan bilgilerin gizliliği konusunda kişi bilgilendirilmelidir.
- Kişi, gizliliğin sınırlarına (adli mercilere bildirim yükümlülüğü, meslek sırrının kapsamı vb.) ilişkin bilgilendirilmelidir.
- Edinilen bilgiler yalnızca adli amaçlarla kullanılmalıdır.
- Edinilen bilgilerin ayrıntılı biçimde kayıtları tutulmalıdır.
- Kayıtlar uygun biçimde saklanmalıdır.

Yeterlik

- Mesleğinin en üst düzeyinde bilgi ve yeterli deneyim sahibi olunmalıdır.
- Sadece uzman olduğu konu ile ilgili olarak değerlendirme yapmalıdır.
- Hazırladığı raporda uzmanlığının kaynağını, vaka ile ilişkisini ve sınırlarını belirtmelidir.
- Değerlendirdiği konuya yönelik yasal ve uzmanlığına ilişkin ölçütlerini bilmelidir.
- Değerlendirdiği vakalarda kişilerin yasal haklarını bilmeli ve bunu ortadan kaldıracak ya da tehlikeye atabilecek uygulamalardan kaçınmalıdır.
- Çocuk ve ergen gelişimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.
- Çocuğu içinde yaşadığı kültür çerçevesinde değerlendirebilme becerisine sahip olmalıdır.
- Aile ilişkileri ve dinamiği ile ilgili bilgi sahibi olmalıdır.
- Bilgisinin sınırlarını bilmelidir.

İlişkiler

- Çocuk ya da yakın çevresi ile herhangi bir kişisel ya da profesyonel ilişki içinde olmalıdır.

- Kendisinin konumu, incelemenin nedeni ve sonucu, bilgileri kiminle ve nasıl paylaşacağı, kayıtların saklanacağı ve çocuğun bu incelemeyi/görüşmeyi reddedebileceği, hakkında inceleme yaptığı çocuğa anlatmalıdır.
- Geçmişte kişisel ya da profesyonel ilişkisi olan kişilerle ilgili durumlarla karşılaştığında bilirkişilik görevlendirmesini kabul etmemeli; başka seçeneğin olmadığı durumlarda (küçük yerleşim yerlerinde ya da alanda başka uzmanın olmadığı durumlar gibi) vaka ile ilgili değerlendirmeyi yaparken nesnellüğünün, tarafsızlığının (objektifliğinin) etkilenebileceğini göz önünde bulundurmalı ve hazırladığı raporda bunu belirtmelidir.
- Kendi kişisel düşünce ve inançlarının farkında olmalı ve bunların yaptığı çalışmayı etkilemediğinden emin olmalıdır.

Yöntemler

- Uygulanan yöntemin alandaki en son gelişmelere uygunluğu ve bilimselliği kanıtlanmış olmalıdır. Değerlendirme yapılırken geçerli ve güvenilir araçlar kullanılmalıdır. Bilim dışı yöntemler kullanılmamalıdır.
- Değerlendirmelerde kullanılan yöntemlerin güçlü ve güçsüz yanlarının, yeterlik ve yetersizliklerinin farkında olunmalıdır.
- Tek kaynaktan elde edilen ve başka kaynaklarca doğrulanamayan bilgileri kullanmanın etik bir yük olduğu bilinmelidir. Hazırlanan rapor, salt bu biçimde elde edilen bilgilere dayandırılmamalıdır. Başka biçimde bilgi toplamanın mümkün olmadığı durumlarda, bilgiyi kullanırken çok dikkatli olmalı ve raporda temel alınan bilgilerin bu özelliği kesinlikle belirtilmelidir.
- Dosya üzerinden inceleme yapmak zorunda kalındığında (kişinin ölümü, ağır hastalığı vb. nedenlerle) kullanılan bilgilerin yasalara ve profesyonel ilkelere uygun şekilde elde edilmiş olduğundan emin olunmalıdır. Raporda, elde edinilen bilgilerin nereden alındığı belirtilmelidir.
- Bir test uygulanması söz konusu olduğunda, testin ya da değerlendirme aracının uygulanacağı kişi bu işlemin amacı, yöntemi ve sonuçları konusunda anlayabileceği şekilde bilgilendirilmelidir.
- Değerlendirme ya da test sonrasında elde edilen verilerin kaydı dikkatli bir şekilde tutulmalıdır. Elde edilen sonuç hakkında kişi anlayabileceği şekilde bilgilendirilmeli, kişinin bu bilgileri doğru şekilde anladığından emin olunmalıdır.
- Vaka üzerinde yeterli değerlendirme yapılamadığı durumlarda bu belirtilmeli ve görüş bildirmekten sakınılmalıdır.
- Tutulan kayıtlar dikkatli ve özenli bir biçimde korunmalı; hem ilgili olmayan kişilerin bu bilgilere ulaşamayacağından emin olunmalı hem de elde edilen bilgiler kaybolduğunda telafisinin mümkün olmayacağı gözetilerek özenle saklanmalıdır.
- Test sonuçları, değerlendirilen kişi ve ilgili adli makamlar dışında vaka ile ilgili olmayan kişilerle paylaşılmamalıdır.
- Hazırlanan rapor, paylaşılacak kurumlar ve kişilerce de anlaşılabilir, açık ve sade bir dille yazılmalı, gereksiz bilgilerin bulunmasından kaçınılmalıdır.

Açıklamalar

- Uzman, kamuya yönelik açıklamalardan uzak durmalıdır. Ancak bunun zorunlu olduğu durumlarda vakaya yönelik özel bilgileri açıklamamalıdır.
- Açıklamaları taraflardan birini savunur ya da suçlar biçimde olmamalıdır.
- Taraflardan herhangi birinin özel hayatına ilişkin bilgilerini içeren açıklama yapılamaz.

6.1.3.3. Ceza Mahkemelerinde Sosyal Çalışma Görevlileri

Sosyal çalışma görevlilerinin kendine özgü bir hukuki durumu ve üstlendiği temel görevler vardır.

► **Sosyo-pedagojik bakış açısı:** Sosyal çalışma görevlisi, duruşmada çocuk hakkında sözlü veya yazılı açıklamalar yaparak, muhakemeye “sosyo-pedagojik bir bakış açısı” ekler. Çocuk hakkında “koruyucu ve destekleyici bir tedbir” uygulanması gerekip gerekmediğini inceler. İnceleme yaptığı çocuk hakkında mahkemeye görüş bildirerek, somut olaydaki çocuk hakkında “ceza muhakemesinin mecburiliği prensibinin istisnalarının” (diversion) uygulanıp uygulanmayacağı hakkında bir kanaat bildirir.

Sosyal çalışma görevlisi, ceza muhakemesinin yürüyüşü sırasında, yönlendirici etkilerde bulunur; muhakeme sonunda mahkemenin uygulanmasına karar verdiği tedbirlerin organize edilmesine katkıda bulunur ve bunların yürütülmesini denetler.

Sosyal Çalışma Görevlisinin Duruşmaya Hazırlık Aşamasındaki Rolü

Mahkemenin Duruşma Hazırlığı: Cumhuriyet savcısının hazırladığı iddianame, mahkeme tarafından incelenir. Mahkeme, hazırlanan iddianamenin usul ve yasaya uygun olduğunu tespit ettiği takdirde iddianamenin kabulüne karar verir. İddianamenin kabulüne karar verilmesi ile soruşturma evresi sona ermiş, kovuşturma aşaması başlamış olur.

Kovuşturma aşaması başladığında, davanın duruşmasına geçilmeden önce bir takım hazırlıkların yapılması gerekir. Bu kapsamda; mahkeme öncelikle bir duruşma günü belirler. Duruşmada hazır bulunması gereken kişilere (sanık, mağdur, tanık, bilirkişi vd.) duruşma günü bildirilir ve duruşmada hazır olmaları istenir. Bu bildirim posta yolu ile tebligat olarak yapılabileceği gibi, memur vasıtası ile de tebligat yapılabilir. Görülecek davanın sanığının tutuklu olması halinde tarafların zorla getirilmesine de karar verilebilir.

Sanığa duruşma günü bildirilirken hakkındaki suçlamadan haberdar olabilmesi için iddianamenin bir örneği de tebliğ edilir. İddianamenin sanığa tebliği ile duruşma günü arasında en az bir hafta süre olması gerekir. Bu süreden daha az bir zaman var ise sanık duruşmaya geldiğinde, savunması için süre isteme hakkı olduğu hatırlatılır. Sanık savunmasının hazır olduğunu, süre istemeyeceğini bildirdiği takdirde duruşmaya devam edilir. Aksi takdirde sanığın savunmasını hazırlaması için duruşmaya ara verilir ve sanığa savunmasını hazırlaması için gereken süre verilir.

Sanık, kendisine duruşma günü ve iddianame bildirildikten sonra; savunması için dinlenmesini istediği tanık veya bilirkişi var ise bunların duruşmaya çağrılmasını duruşmaya en geç 5 gün kala mahkemeye bildirir. Mahkeme bu talebi uygun görür ise sanığın bildirdiği kişiler duruşmaya çağrılır ve dinlenir. Eğer sanık bu kişileri duruşma günü kendisi getirip hazır eder ise mahkeme tarafından bu kişilerin dinlenmesi gerekir.

► **Duruşma Hazırlığı Aşamasında Sosyal Çalışma Görevlisinin Rolü:** Kural olarak, tüm dosya içeriği tamamlandıktan sonra duruşmanın açılması gerekir. Mahkeme hakimi, delilleri tamamlamak üzere çalışırken sosyal çalışma görevlisinin sosyal incelemeyi yapmasını ve raporunu hazırlamasını ister. Bu aşamada çocuğun bilgilendirilmesi ve duruşmaya hazırlanması da sosyal çalışma görevlisinin sorumluluğudur.

Sosyal çalışma görevlisi duruşmada dinlenecekse, raporun duruşmada sunulması ile ilgili hazırlıklarını da bu aşamada yapması gerekir.

Sosyal Çalışma Görevlisinin Duruşmadaki Rolü

► **Mahkemenin Duruşma Süreci:** Duruşma herkese açıktır. Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerektirdiği hallerde mahkeme duruşmanın kapalı olarak yapılmasına karar verebilir. Davada yargılanan sanıklar arasında çocuk yaşta olan var ise yargılama mutlaka kapalı olarak yapılır. Kapalı duruşmada, davanın tarafları ile vekilleri hazır bulunur. Çocuğun kanuni temsilcisi de duruşmada hazır bulunabilir. Kapalı duruşmanın içeriği hiçbir iletişim aracı ile yayınlanamaz. Açık duruşmanın içeriğinin milli güvenliğe, genel ahlaka veya kişilerin saygınlık, onur ve haklarına dokunacak veya suç işlemeye kışkırtacak nitelikte olması halinde, mahkeme bu içeriğin yayınlanmasını da kısmen veya tamamen yasaklayabilir.

Duruşma sırasında sesli ve görüntülü kayıt cihazları kullanılamaz, fotoğraf çekilemez. Duruşma sürecinin bu kurallara uygun işlenmesini sağlamak hakimnin sorumluluğundadır.

► **Duruşma Süreci:** Ceza yargılamasında duruşmada; davanın açılmasını sağlayan iddianame, iddianamenin kabulü kararları okunduktan sonra, sanığın savunması alınır, var ise mağdur ve müştekinin beyan ve iddiaları dinlenir. Var ise tanıklar ve tanıkların olaya ilişkin bilgi ve görgüsü dinlenir. Davaya ilişkin delil niteliğindeki belgeler okunarak tarafların bu belgelere yönelik beyan ve itirazları dinlenir, gerekli ise bilirkişi incelemesi yapılır ve bilirkişinin beyan ve raporları alınır. Bilirkişinin beyan ve raporlarına karşı tarafların görüş ve itirazları incelenir, tarafların hazır ettiği uzman var ise onun görüşleri dinlenir, eksik görülen incelemeler ve deliller var ise onlar tamamlanır. Tüm bu işlemler yapıldıktan sonra artık davaya konu olayın aydınlatılmasını sağlayacak başka bir husus kalmadığında, iddia makamı davanın esasına ilişkin görüşünü açıklar. Bu görüşün açıklanmasından sonra sanık davaya ilişkin esas hakkındaki savunmasını yapar ve son sözünü söyler. Sanığın son sözünün alınmasından sonra duruşmanın bittiği bildirilir.

► **Duruşmada Sosyal Çalışma Görevlisinin Rolü:** Sosyal çalışma görevlisi duruşmada hazır bulunabilir (ÇKK m.22/1).

Sosyal çalışma görevlisi duruşmada iki şekilde bulunabilir: Dinlenecek olan çocuğun yanında bulunmak veya bilirkişi olarak hazırladığı raporla ilgili olarak dinlenmek. Çocuğun dinlenmesi sırasında yanında bulunduğu aşamadaki rolü duruşma ortamında çocuğun za-

rar görmesini engellemektir. Bu amaçla, çocuğu duruşma öncesinde bilgilendirir, duruşma sırasında ise soruları anlamasına ve yanıtlamasına yardımcı olur. Duruşma salonunda veya ortamında çocuğun görüşlerini ifade etmesini engelleyecek faktörler varsa gerekli önlemleri alabilmesi için (CMK m.200 gibi) bunlar hakkında hakimi bilgilendirir.

Ceza muhakemesinin temel ilkesi olan resen araştırma kuralına göre, sanığın kişiliği hakkında mahkemenin maddi gerçeği yansıtan bir karar verebilmesi için, bu konuyu ilgilendiren bütün halleri kendiliğinden araştırması gerekir. Kişilik hakkında yapılan araştırma sosyal çalışma görevlisinin edindiği bilgilere dayanır. Mahkeme bu bilgileri kullanarak çocuk hakkında hangi yaptırımı uygulayacağına karar verir ve ceza uygulayacaksa cezanın tayininde ve cezanın bireyselleştirilmesinde bu bilgiler önem kazanır. Ceza muhakemesinin bütün evrelerinde sosyal çalışma görevlisinin etkin olması gerekir. Sosyal çalışma görevlisinin bağlı bulunduğu kuruluşa, duruşmanın yeri ve zamanının bildirilmesi gerekir. Bu bildirim sosyal çalışma görevlisinin hazır bulunabileceği kadar süre bırakılarak yapılması gerekir.

Duruşma sırasında, çocuğun yanında bulunmak üzere görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi;

- Duruşmadan önce dosyayı incelemek
- Çocukla bireysel görüşme yapılabilecek uygun bir alan seçmek ve çocukla görüşmek,
- Çocuğun duruşmada ifade vermeye hazır olup olmadığı ve duruşmada çocuğun olumsuz etkilenmesine neden olabilecek unsurlar hakkında hakimi bilgilendirilmek.
- Duruşma ortamının çocuk için uygun hale getirilmesini sağlamak. Gerektiğinde çocuğun duruşma salonu dışında dinlenmesini sağlamak.
- Çocuğa sorulacak soruların çocuğun gelişimsel düzeyine uygun şekilde sorulması konusunda müdahalelerde bulunulmak. Duruşmada kullanılan terminolojiyi çocuk için anlaşılır hale getirmek.
- Mağdurun duruşmada kendini yeterince ifade edemediği durumlarda, mağduru desteklemek sorumluluğu altındadır.

Çocukla yapılacak görüşme şunları içermelidir:

- Tanışma,
- Görüşmenin amacını açıklama,
- Duruşma ortamı ve süreçle ilgili çocuğu bilgilendirme,
- Vakanın ve çocuğun durumuna göre söz konusu olayla ilgili çocuktan bilgi alma,
- Çocuğa anlatmak istediği herhangi bir şey olup olmadığını sorma.

Aşağıdakiler duruşma sırasında çocuğun yanında bulunan sosyal çalışma görevlisinin görevi değildir:

- Çocuğun ifadesi alındıktan sonra psiko-sosyal gelişimi ile ilgili beyanda bulunmak.
- Yaşadığı veya yaptığı iddia edilen olayla ilgili olarak çocuğun etkilenme düzeyi hususunda beyanda bulunmak.
- Çocuğun doğruyu söyleyip söylemediği hakkında beyanda bulunmak.
- Çocuğun psikolojik sağlığının bozulup bozulmadığı hakkında veya psiko-sosyal geli-

şimi ile ilgili beyanda bulunmak. Bu konudaki görüş, konunun uzmanı tarafından bir araştırma sonucu bildirilmelidir. Gerekğinde çocuk bu açılardan değerlendirilmek üzere, değerlendirilecek özelliğine göre bir çocuk ve ergen psikiyatristine veya hekime yönlendirilmelidir.

Duruşma Sonrasında Sosyal Çalışma Görevlisinin Rolü

Sosyal çalışma görevlisinin rolü, duruşma sonrasında da devam eder. Çünkü çocukların bu süreçten örselenmelerine neden olan en önemli faktör tabi oldukları süreç hakkında hiçbir bilgilerinin bulunmamasıdır. Bu nedenle, sosyal çalışma görevlisinin duruşmada alınan kararlar ve bundan sonra yapması gerekenler hakkında çocuğu bilgilendirmesi gerekir.

Çocuk hakkında denetim kararı verilmesi halinde denetim planının hazırlanmasında denetim görevlisi ile işbirliği yapması gerekecektir.

6.1.3.4. Çocuk Tesliminde Görevlendirilen Uzman

- Teslimi istenen çocuk hakkında bilgi edinmek üzere dosyayı incelemek.
- Teslim alacak ebeveyn ve çocuğun görüşme periyotları ve son görüşme hakkında bilgi almak.
- Çocuğu teslim alacak ebeveyne, teslim sırasında karşılaşılabilecek olası sıkıntılar hakkında bilgi vermek.
- Çocuk ve ebeveyn ile görüşerek tarafları sürece hazır hale getirmek.
- Teslim eden ebeveyne, icra kanalıyla çocuk tesliminin çocuğa ne tür zararlar vereceği konusunda bilgi vermek.
- Çocuk teslimi sırasında çocuğun zarar görme olasılığı olan hallerde durumu zapta geçirmek.
- Çocuğun yanında bulunması gereken sağlık karnesi, eğitim materyalleri ve gerekli kişisel eşyaları hususunda müdahalede bulunmak.
- Teslim sırasında düzenlenen tutanakta yer almak üzere bilgi ve gözlemlerini ayrıntılı bildirmek. Bu bildirim şunları da içermelidir: çocuğun aralarında şahsi ilişki kurulan ebeveyne tesliminde bir sakınca olup olmadığı ve teslim alan ve teslim eden ebeveyne yaklaşımı hakkında bilgi ile görüşmenin bitiminde çocuğun genel durumu hakkında bilgi.

6.1.3.5. Çocuk İzlem Merkezleri'nde (ÇİM) Sosyal Çalışma Görevlileri

Çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'na ve üniversitelere ait sağlık tesislerine bağlı olarak hizmet vermek üzere Çocuk İzlem Merkezleri'nin kurulması ve işleyişi, asgarî fizikî şartları ile bulundurulması gereken araç, gereç ve personel standardının ve ilgili personelin görev, yetki ve sorumlulukları ile denetime ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla ÇİM yönetmeliği taslağı hazırlanmıştır.

Bu yönetmelik kapsamında ÇİM’de sosyal çalışma görevlileri Adli Görüşmeci olarak görev alabilmektedir. Adli görüşmeciler, Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış “Adli Görüşmeci Eğitimi”ni aldıktan sonra bu alanda yeterliliği belgelenmiş psikolog, psikolojik danışman, çocuk gelişim uzmanı, sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı), hemşire ve hekimlerdir.

► **Adli Görüşmeci Eğitimi:** İstismara uğrayan çocuklarla yapılacak adli görüşmenin çocuğu en az travmaya uğrattacak şekilde yapılandırılması, görüşmenin ikincil bir travma oluşturmasının önlenmesi için bu konuda nitelikli, bilgili ve yeterli personel yetiştirilmesi amacıyla bakanlık tarafından onaylanmış merkezlerde ve onaylanmış programlarla yürütülür. Eğitimler hem kuramsal (teorik) hem de uygulamaları kapsayan, eğitim sonrasında katılımcıların alanlarında yeterlilik alacakları programlar şeklinde uygulanır. Eğitimde çocuğa yönelik kötü muamele (tanımlar, riskler, sorunlar, yaklaşım, değerlendirme), çocuğun psiko-sosyal gelişimi, çocukla iletişim, adli görüşme teknikleri, aile görüşmesi teknikleri ve raporlama konularına yer verilir. Daha önce adli görüşme eğitimi ve eğitici eğitimi almış ve Sağlık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş kişilerce adli görüşme süpervizyonu yapılır. Bu eğitimlere psikolog, psikolojik danışman, çocuk gelişim uzmanı, sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı), hemşire ve hekimler katılır.

► **Aile Görüşmecisi:** Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış Adli görüşmeci eğitimini alan kişi aile görüşmesini de yapar.

► **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Temsilcisi:** ÇİM’de kendi kurumunu temsilen, mağdur çocuğun ASPB ile ilgili iş ve işlemlerinin yönetilmesinden / idaresinden sorumlu sosyal hizmet uzmanı, ASPB il müdürlüğü tarafından görevlendirilir.

► **ASPB Temsilcisi:** Çocuğun adli görüşmesinde izleyici olarak bulunur, verilen tedbir kararlarında görüş bildirir.

Tüm vakaların adli görüşmelerine izleyici olarak katılır. Adli işlemleri yürütülen çocuk hakkında herhangi bir acil koruma kararının düşünüldüğü durumlarda çocuğun uygun kurum ya da kuruluşa yerleştirilmesini ve takibini gerçekleştirir.

Kuruma yerleşecek çocukların nakli için ilgili kuruluşlarla bağlantıya geçerek teslimini sağlar.

ASPB ile ilgili tüm yazışma ve evrak işlemlerinin gerçekleştirilmesini sağlar.

Gerekli gördüğü ya da savcı tarafından gerekli görülen çocukların yaşadıkları alanlarda sosyal incelemelerini yapar ve sonuçlarını raporlaştırarak ilgili kurumlara ulaşmasını sağlar.

Kurumda kalan çocukların gerek görülmesi halinde tekrar ÇİM’e getirilmesinin sağlanması, çocukla ilgili bilgilerin de ÇİM’e iletilmesini sağlar. Evrakların mahremiyet ve bilgi güvenliği ilkeleri çerçevesinde tasnifi, elektronik kopyaların ise sadece kendi ulaşabilecekleri şekilde düzenlemesinden sorumludur.

SOSYAL İNCELEME RAPORU

Bu bölümün amacı, çocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporlarının (SİR) yerini ve içeriğini tartışmaktır. Bu bağlamda öncelikle SİR'in kuramsal temeli ele alınmakta, daha sonra ise içerik ve biçimine değinilmektedir.

7.1

GİRİŞ

Sosyal inceleme raporları, uygulamada genellikle sosyal hizmet uzmanları tarafından hazırlanan raporlardır ve temel bir sosyal hizmet disiplini ve mesleği etkinliğidir¹. SİR'lerin biçim ve içeriği kuruma göre değişiklik gösterebilir. Önemli olan, müracaatçının ihtiyacı ile kaynakların bir araya gelmesine hizmet edecek bir rapor düzenleyebilmektir. SİR'lerde iki tür bilgi bulunur: Birincisi, müracaatçının durumu ile ilgili var olan sosyal koşulları ve gözlemleri yansıtan bilgileri; ikincisi ise bu bilgilerin müracaatçı ile yapılacak çalışmaya temel oluşturacak şekilde yorumlanmasını içerir.

Çocuk adalet sisteminde SİR'lerin temel işlevi, suça sürüklenmiş çocukların ileride sağlıklı ve üretken bir yaşam sürmelerine yönelik olarak biyopsikososyal gelişimlerine en uygun kararların alınmasında adalet sistemine yardımcı olmaktır. Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarını vurgulayan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tüm çocuklar için sosyal adaleti hedeflemektedir. Suça sürüklenmiş çocuklar açısından bu hedefin gerçekleştirilmesindeki en önemli araçlardan biri de SİR'lerdir. Suça sürüklenmiş çocuğun haklarının korunması açısından SİR'ler, mahkeme ve toplum arasında bir nevi köprü görevini üstlenen sosyal ve hukuki niteliği olan (sosyo-legal) belgeler olarak ifade edilebilir. SİR, çocuğun kanunla ihtilafa düşmesine neden olan faktörleri, çocuğu içinde yaşadığı çevre-

1 Türkiye'de sosyal çalışma görevlisi tanımına bağlı, farklı lisans eğitimi almış profesyoneller suça sürüklenmiş çocuklarla çalışma sürecinde görev almaktadır. Halbuki SİR, sosyal hizmet disiplininin bir etkinliğidir. SİR'in hazırlanma süreci ile sosyal hizmet disiplininin bütüncül müdahale modeli arasında doğrudan bağlantı vardır. Bir başka ifadeyle SİR, yedi aşamalı bütüncül müdahale modeli olarak ifade edilen planlı değişme sürecinin bazı aşamalarını kapsayan bir sürecin ürünüdür. Bu nedenle söz konusu modelin bazı aşamalarının metin içinde ele alınması, SİR'in kuramsal temelini anlamayı ve uygulama sürecine açıklık getirmeyi kolaylaştırır.

de (ailesi, arkadaşları, okul yaşamı, oturlan çevre vb.) bütüncül (generalist) biçimde değerlendiren², bu değerlendirmeye bağlı çocuğun yararı ve toplumla bütünleşmesi amacı temelinde çocuk ve çevresindeki değişimi hedefleyen belgelerdir. Çok faktörlü bir olgu olarak kabul edilen çocuk suçluluğunda yapılacak değerlendirme ve müdahale³ çocuğu çevresi içinde öngörmelidir. Kanunla ihtilafa düşme, çocuğun yararına çalışmayan sistemlerin bir sonucudur. O halde bu sistemleri değişme hedefine koymak ve tekrar çocuğun yararına çalışmasını sağlamak, sosyal hizmet müdahalesinin temelini oluşturacaktır. Böyle bir bakış açısını ekolojik sistem perspektifi sunmaktadır. Sistem kuramı ve ekolojik görüş, bir toplumsal sorunun tüm öğelerini değerlendirmeye olanak tanıyan bütünsel ve dinamik bir kavram ve uygulama çerçevesi sunar. Ekolojik sistem perspektifi, suçta sürüklenmiş çocuğun çevresindeki sistemlerle etkileşimlerine odaklanır ve bu etkileşimlerin çocuğun suçta sürüklenmesindeki yerini değerlendirmeyi sağlayacak bakışı verir. Bu bakış açısı, suç davranışını, çocuğun bir kusuru olarak değil, çocuğun yararına çalışmamış sistem ve etkileşimlerine bağlar. Öyle ise, yapılacak müdahalenin de bu bakış açısına dayanarak söz konusu sistemlere ve etkileşimlere odaklanması beklenir.

Çocuğun içinde bulunduğu sistemler, bu sistemlerin özellikleri ve etkileşimleri çocuk için risk ortamı yaratabilirler. Araştırmalar, suçta sürüklenmiş çocuğun toplumla bütünleşmesinde risk faktörlerinin, çocuğun ve çevresinin kriminojenik ihtiyaçlarının ve öğrenmeyi destekleyen müdahale programının önemine değinmektedir. Risk faktörleri, kişinin suçta yönelme riskini artıran faktörlerdir (ilgisiz ve uygun olmayan çocuk yetiştirme biçimleri, anti sosyal davranışı destekleyen çevre, kültür vb.). Kriminojenik ihtiyaçlar, çocuğun kanunla ihtilafına düşmesi ile ilgili faktörlerdir ve bu faktörler tretmanın hedefi olmalıdır. İşte bu unsurların çocuğun suçta yönelmesindeki etkileri ve tekrar bütünleşme amacıyla müdahaledeki yeri, ayrıntılı olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme kadar, çocuğa ve çevresine yönelik müdahalenin uygunluğu⁴ da toplumla bütünleşmede başka bir unsurdur. İşte SİR'ler ekolojik sistem perspektifi çerçevesinde yukarıda ifade edilen unsurları içeren bir biçimde değerlendirmeyi ve müdahaleyi öngörebilmelidir. Yapılacak değerlendirme ve müdahale suçta sürüklenmiş çocuktan (mikro düzey), aile ve akran gruplarına (mezo düzey) ve çocuğun yararına işlemeyen sosyal politikalara kadar (makro düzey) uzanabilmelidir. Değişme hedefi, her üç düzeyi de içine alabilir.

Ekolojik sistem perspektifi, bize, görünenin arkasına bakmayı, bir başka ifadeyle bizlerin eleştirel düşünme becerisi geliştirmesini de olanaklı kılar. Eleştirel düşünme, eldeki verileri ve gözlemleri dikkatli bir biçimde gözden geçirme ve değerlendirme becerisidir. Eleştirel düşünme, eleştirel bir uygulama ve eylemi ortaya koyar.

2 Değerlendirme (assesment), probleme neden olan faktörler hakkında bir anlayışa sahip olmak ve bu faktörleri minimize etmek veya ortadan kaldırmak için nelerin değişmesi gerektiğine odaklanan bilgi toplama, bu bilgileri analiz etme ve yorumlama sürecini içerir (Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999). Understanding Generalist Practice. Second edition, Chicago: Nelson-Hall.,USA, s.68-69).

3 Müdahale, suçta sürüklenmiş çocuğun toplumla bütünleşmesi çerçevesinde belirlenen amaçları içeren planın uygulamaya geçirilmesidir (Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999). Understanding Generalist Practice. Second edition, Chicago: NelsonHall.,USA, s.43).

4 Etkili müdahaleler, çocuğun katılımcı öğrenme ve değişime stillerine odaklanan, hizmetleri bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak düzenleyen yöntemlerdir (Andrews, D. A., ve Bonta, J. (2010). Andrews, D. A., ve Bonta, J. (2010). The Psychology of Criminal Conduct (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis, Matthew Bender, s.735).

SİR hazırlama sürecinde sosyal çalışma görevlisi, bütüncül müdahale modelinin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri (sosyal hizmet etiği) bütünleştirebilmelidir.

Suçta sürüklenmiş çocuğun çevresi içinde değerlendirilmesi ve müdahale önerisinin hazırlanmasında sosyoloji, ekonomi, psikoloji, biyoloji, antropoloji gibi disiplinlerden de yararlanır. Böylece SİR'in kuramsal temelini sistem kuramı, ekolojik sistem perspektifi rehberliğinde, diğer disiplinlerden de alıntılarla eklektik bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Söz konusu kuramsal yapı, sosyal çalışma görevlilerinin SİR hazırlama yükümlülüğünü yerine getirme sürecinde bilgi temelini oluşturur. Sistem kuramı ve ekolojik görüşe dayalı "bütüncül müdahale modeli", SİR hazırlığında doğrudan bir rehberdir ve SİR'in kuramsal temelini katkıda bulunur. Suçta sürüklenmiş çocukların sosyal adaleti SİR'in niteliği ile doğrudan ilişkilidir ve SİR'i hazırlayacak sosyal çalışma görevlilerinin çocuğun sağlıklı ve üretken olarak toplumda yerini almasında temel sorumluluğu vardır.

Sosyal çalışma görevlisi SİR hazırlama sürecinde temel mikro becerilere sahip olmalıdır. Bu beceriler aktif dinleme, görüşme, sözsüz ve sözlü davranışlar vb. olarak ifade edilebilir. Söz konusu beceriler, suçta sürüklenmiş çocuk ve çevresi ile çalışmada güvenli görüşme ortamının zeminini oluşturan sıcaklık, samimiyet ve empatiyi olanaklı kılar. Bir başka önemli boyut ise, değerlerdir. Değerler, sosyal çalışma görevlisinin bütüncül müdahale sürecinin bir başka önemli unsurudur. Profesyonel etik ve sorumluluklar, uygulamanın her aşamasında, atılan her adımda önceliklidir ve profesyonelin kendi inanç ve değerlerinden daha önde gelir.

Özetlemek gerekirse SİR hazırlama sürecinin;

1. Çocuğu çevresi içinde hakları olan bir birey olarak ele almayı,
2. Çocuğun yararına işlemeyen etkileşimlere odaklanan kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirme yapmayı,
3. Bu değerlendirmeyi yansıtacak, çocuğun ve çevresine ilişkin değişmeyi hedefleyen; çocuğun toplumda sağlıklı ve üretken bir birey olarak yer almasını sağlayacak bütüncül müdahale planına yer vermeyi içeren üç önemli boyut vardır.

7.2

SOSYAL İNCELEME RAPORUNDA İÇERİK VE BİÇİM⁵

Çocuk adalet sisteminde suçta sürüklenmiş çocuklar için hazırlanan SİR'de üç bölüm bulunur. Bunlar "Formel Bilgiler", "Değerlendirme" ve "Müdahale" bölümleridir.

"Formel Bilgiler" bölümü SİR'in en başında yer alır ve üç alt bölümden oluşur. Bunlar;

- (1) Raporun yasal dayanağı;
- (2) Kimlik bilgileri;
- (3) Kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yollarıdır.

⁵ Bu bölüm, ağırlıklı olarak Sevda Uluğtekin'in kaynağından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bakınız: Uluğtekin, S. (2010). "Çocukların Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesinde Sosyal İnceleme Raporlarının Yeri", Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi", <http://www.edb.adalet.gov.tr/csr.pdf>

SİR'in ana gövdesini “Değerlendirme” ve “Müdahale” bölümleri oluşturur. Müdahale bölümü, değerlendirme üzerine kurulacağı için, değerlendirme bölümü SİR'in ağırlığı olan bölümdür. Bu açıdan, aşağıda öncelikle söz konusu iki bölüm üzerinde durulmaktadır. Her iki bölüm, çocuğun ihtiyaç ve yararının gözetilmesini sağlayacak nitelikte, içerik ve biçimde hazırlanmalıdır.

Değerlendirme Bölümü

SİR'in “Değerlendirme” bölümü çocuğun kanunla ihtilafa düşmesi ile ilgili tüm bilgiler yer alır. Bu bölümde;

- (1) Suça ilişkin bilgiler;
- (2) Bireysel özelliklere ilişkin bilgiler;
- (3) Çevre (toplumsal yapı, kültür) ve aileye ilişkin bilgiler;
- (4) Okul, iş, arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgiler;
- (5) Suçun ortaya çıkışı ve suçun denetlenmesine ilişkin “sonuç-değerlendirme” alt bölümleri bulunur. Söz konusu bu bilgilerin, çocuğun kanunla ihtilafa düşmesinde etkili faktörler olduğu görülecektir. Bu faktörler, suç davranışı ile bağlantılı ele alınmalıdır. Uluğtekin'in ifadesi ile suç “bireyin toplumsal bağlamı” içinde görülmeli ve değerlendirilmelidir.

“Değerlendirme”nin ilk dört alt bölümündeki bilgiler, beşinci alt bölümde gözden geçirilir; “suçun ortaya çıkışı” ve “suçun denetlenmesi” başlıkları altında iki sonuç değerlendirme yapılır:

Suçun ortaya çıkışına ilişkin sonuç-değerlendirmede sosyal çalışma görevlisi çocuğun suça yönelmesindeki nedenlerin bir yorumunu yapar. Bu yorumda “yapı, kültür, biyografi” üçlü kavramından yararlanır. Üçlü kavram, suçun “bireyin toplumsal bağlamı” içinde görülmesine açılım sağlar. “Yapı” temel sosyo-ekonomik etmenler olup çocuğun sahip olduğu fırsat ve olanakları belirler. Bu çerçevede toplumsal ekonomik yapının özellikleri ve sorunlarını da belirtmek gerekir. “Kültür” çocuğun kimliğinin temel öğelerinden biri olarak; çocuğu çevreleyen kültürel değerler ve içinde yaşanılan mahalle, etnik grup, aile ve arkadaş grubu tarafından benimsenmiş olan yaşam biçimidir. “Biyografi” ise bu öğelerin belirlediği ortamda çocuğun suça ilgili deneyimi yaşamasına neden olan bireysel özellikleri anlamına gelir. Böylece çocuk ve suç arasındaki ilişkileri değerlendirmede toplumsal yapı, kültürel değerler ve bireysel özellikler bütünlük içinde ele alınır. Bu bütünlük içinde çocuğun ceza sorumluluğunu etkileyen sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunlaşmamışlık göstergeleri, toplanan bilgilerle de ilişkilendirilerek mahkemenin çocuğun ceza sorumluluğunu takdir etmesinde yardımcı olacak şekilde açıklanır.

Toplanan bilgilerin yukarıdaki çerçevede değerlendirildikten sonra, “suçun denetlenmesi”ne ilişkin bir başka değerlendirme yapılır. Suçun denetlenmesine ilişkin sonuç değerlendirme, suça sürüklenen çocuğun geleceğine ilişkin gereken müdahaleye yol gösterir. Bu değerlendirmede “risk, gereksinme, kaynak” üçlü kavramından yararlanır.

“Risk”, suçun ortaya çıkardığı zarar ile çocuğun gelecekte tekrar suç işlemesine yol açabilecek koşulların açıklanmasıdır. “Suçun ortaya çıkışı”na ilişkin bir önceki değerlendirme, çocuğun içinde bulunduğu riske dair ipuçlarını içerebilir. Dikkat edilmesi gereken nokta,

çocuğun damgalanmasına neden olabilecek ifadelerden kaçınmaktır. Burada amaç suçu ortaya çıkaran koşulları açıklayarak, müdahaleye ilişkin önerinin dayanaklarına işaret etmektir. Bu nedenle risk durumunun değerlendirilmesinde soyut bir suç işleme riskinden söz edilmemeli, çocuğu gelecekte tekrar suça itebilecek ve değişmesi gereken koşullar ortaya konulmalıdır.

“Gereksinim”, yukarıda sözü edilen koşullar dikkate alınarak çocuğun bireysel, kültürel ve toplumsal açıdan gelişimini sürdürdürebilmesi için gereksindiği şeylerin ortaya konmasıdır. Burada da “Değerlendirme” bölümünün ilk dört başlığında derlenen bilgiler ve suçun ortaya çıkışına ilişkin sonuç-değerlendirmeden yararlanır. Çocuğun gereksinimlerini anlamak bu aşamada çok önemlidir. SİR’de bu gereksinimler ve karşılama yolları ne denli iyi açıklanırsa, çocuğun yüksek yararı mahkeme kararında o kadar dikkate alınmış olur.

“Kaynaklar”, suça yönelmiş çocuğun gereksinimleri göz önüne alınarak ortaya konulan olanaklardır. Bu olanaklar, çocuğa ilişkin kaynaklar ve toplumdaki kaynaklar olmak üzere iki grupta ele alınabilir. Çocuğun kaynakları, çocuğa ve yakın çevresine ilişkin kaynaklardır. Bu kaynaklar, aynı zamanda çocuğun kişisel ve kişilerarası güçlerini oluşturur. Güç alanları, çocuğun eğitim durumunu, problem çözme ve karar verme becerilerini, kişilik özelliklerini, tutumlarını, sosyal destek sistemlerini vb. içerebilir. İkinci grup kaynaklar, çocuğun gereksinimlerini karşılayacak; yerel, ulusal ve uluslararası düzeydeki yasal ve örgütsel düzenlemeler, politikalar ve olanaklar olarak kısaca özetlenebilir. Kaynaklardan nasıl ve ne ölçüde yararlanılacağı konusunda temel ilke, çocuğun yararı ve gereksinimlerini hedeflemektir.

Müdahale Bölümü

Bu bölüm, çocuk hakkında verilecek karara ilişkin olarak mahkemeye sunulan önerileri kapsar. Müdahale, aynı zamanda, “Değerlendirme” bölümünde özellikle son alt bölümde yer alan sonuç-değerlendirmelere dayalı olarak geliştirilen bir “planlı değişme süreci”nin de adımını oluşturmaktadır. Bu nedenle SİR’de, çocukla ilgili önerilerin ortaya konulması, birbirini izleyen üç aşamanın sonunda gerçekleşir:

Birinci aşamada çocuğa özgü bir müdahale planı hazırlanır. “Değerlendirme”ye bağlı olarak değişme sürecine – uygulamaya – yol gösterecek bu planda dört temel sistemin yer alması beklenir. Bunlar “müracaatçı sistemi”, “hedef sistem”, “değişim sorumlusu sistem” ve “eylem sistemi”dir.

Önce, bu değişmeye yönelik çabadan – müdahaleden – yararlanması umulan “müracaatçı sistemi” belirlenir. Suça sürüklenen çocuk, müracaatçı sisteminde her zaman yer alır. Bazı durumlarda aile ve çocuğu yeterince koruyan toplum da uzun erimde bu müdahaleden yararlanan taraf olur.

Değiştirilme ve etkilenmeye – müdahaleye – gereksinim duyan kişi, grup ve kurumlar “hedef sistem” adını alır. Verilecek karar doğrultusunda etkilenecek ve değiştirilmeye çalışılacak örneğin aile, arkadaş grubu, okul, mahalle ile sağlık, sosyal refah, adalet vb. gibi kurumlar hedef sistem olabilir. Hedef sisteme ilişkin yürütülecek çalışmalar, çocuğun gereksinimleri doğrultusunda, çeşitli müdahale düzeylerinde gerçekleşebilir. Çocuğun kendisi ve ailesindeki değişimleri hedefleyen mikro/mezo düzeydeki müdahalelerin yanı sıra, iş ortamı ve okulla ilgili olanlar mezo düzeyde, çocuk adalet sistemi ya da çocuk refahı

kurumlarının politika ve program değişmelerini hedef alan müdahaleler makro düzeyde planlanır.

SİR'i hazırlamak ve müdahaleyi gerçekleştirmek için sosyal çalışma görevlilerine yetki veren çocuk mahkemeleri "değişme sorumlusu sistem" olup, görevlendirilenler de "değişme sorumlusu"dur.

Değişme sürecinde farklı amaçları gerçekleştirmek ve gerekenleri yapmak üzere sosyal çalışma görevlilerinin birlikte çalışacağı kişi ve kuruluşlar "eylem sistemi"ni oluşturur. Eylem sisteminde, bireylerden uluslararası örgütlere uzanan geniş bir yelpazedeki kişi, grup, topluluk ve örgütler yer alabilir.

İkinci aşamada müdahale planının içeriği doğrultusunda çocuğun gereksinmelerine uygun görülen yasalardaki mevcut tedbir ve yaptırımların çocuk üzerindeki olası etkileri değerlendirilir. Bu değerlendirmede, Çocuk Koruma Kanunu'nda belirtilen "koruyucu ve destekleyici tedbirler (güvenlik tedbirleri)", Türk Medeni Kanunu'nda öngörülen "yerleştirme, velayetin kaldırılması vb. gibi tedbirler" ile "denetimli serbestlik", "hükmün açıklanmasının geri bırakılması", "kamu davasının açılmasının ertelenmesi" ve "uzlaşma" gibi diğer tedbir, yaptırım ve yönlendirme (diversion) seçeneklerinin çocuk üzerindeki etkileri, çocukla ilgili "Değerlendirme" bölümünün sonunda yer alan yorumlara da gönderme yapılarak incelenir.

Üçüncü aşama inceleme ve değerlendirmeler sonucunda çocuğun yüksek yararı açısından en uygun olanlara dikkat çekilerek, bunların "olası öneriler" başlığı altında ifade edilmesini içerir. Çocuğun ceza sorumluluğuna ilişkin bilgiler gerekirse burada tekrar vurgulanır. "Olası Öneriler" in gerçekleştirilmesine ilişkin plan ne ölçüde somut olarak SİR'de yer alırsa, savcılık veya mahkeme tarafından kabulü o ölçüde kolaylaşır. Böyle bir çalışmada, SİR'i hazırlayan sosyal çalışma görevlisi, çocuklara hizmet veren ve çocuk haklarıyla ilgili yerel, ulusal ve uluslararası düzeydeki tüm resmi, gönüllü ya da özel kişi, grup, kurum ve kuruluşların bilgisine gereksinim duyar. Bir başka deyişle bu bilgi, planlı değişme sürecinde yararlanması beklenen ilgili toplumsal kaynaklara işaret etmektedir.

Yaptırım olarak hapis cezasının olumsuzlukları ve çocuğun yüksek yararına aykırılığı araştırmalarla gösterildiği ve bu yaptırım Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de "en son çare" olarak ifade edildiği için ilke olarak SİR'de önerilmesi beklenmemelidir.

Kaynaklar ve Bilgi Toplama Yolları Alt Bölümü: Başta da belirtildiği gibi, SİR'in içeriğinde yer alan "Değerlendirme" ve "Müdahale"ye ilişkin çerçeve, aynı zamanda hangi bilgilerin toplanacağına ve bu açıdan kullanılması gereken kaynaklar ile bilgi toplama yollarına da ışık tutar. Bu açıdan "kaynaklar ve bilgilerin toplanması" ile ilgili bazı noktaların bu alt bölümde ortaya konmasında yarar vardır.

SİR'in oluşturulmasında kaynak kullanma ve bilgi toplama yaşamsal öneme sahip bir süreçtir. Çünkü bu kaynaklar, değerlendirme ve müdahaleye ışık tutacaktır. Bilgi toplama yolları ve kaynakları aşağıda kısaca sıralanmıştır:

- Kuruluştta çocukla ilgili var olan, tutulan kayıtlardan yararlanılmadır. Bu bilgiler çocuk ve çocuğun çevresi ile ilgili birtakım bilgileri (sosyo-demografik, ekonomik vb.) içerebilir.
- Çocuk ve çevresi ile yapılan görüşmeler temelinde alınan bilgiler başka bir bilgi kaynağıdır. Bu görüşmelerde sözlü ve sözsüz davranışlara ilişkin gözlemler, bir başka bilgi kaynağını oluşturmaktadır.

- Olanaklar ölçüsünde çocuğu içinde yaşadığı çevre ile ilişkilerinde gözlemek bir başka bilgi kaynağını oluşturur
- Bilgiyi çocuğun çevresindeki kişilerden (yakın çevresi veya çocukla daha önce çalışma yürütmüş profesyoneller) ve/veya kurum/kuruluşlardan almak mümkündür. Çocuğun başka bir kurumdan daha önce havale edilmiş olması durumunda söz konusu kuruluşla bağlantı kurulabilir.
- Çeşitli kişilik testleri ve benzer değerlendirme araçları (davranış değerlendirme ölçekleri vb.) ve bilimsel araştırmalar da başka bir bilgi kaynağıdır.

Sosyal çalışma görevlisi, hakkında bilgi alınacak ve bilgi toplanacak sistemleri birbirinden ayırmalı ve bunları SİR’ de açıkça ifade etmelidir. Örneğin suça sürüklenen çocuk tarafından kendi hakkında verilen bilgilerle, aile, okul gibi sistemlerin çocuk hakkında verdiği bilgiler, kaynakları belirtilerek kullanılmalıdır. Ayrıca, alınan bilgi ile bilgiye ilişkin sosyal çalışma görevlisinin yorumunun SİR’de açık bir şekilde anlaşılması sağlanmalıdır. Bilgi toplama aşamasında düzenli kayıtların tutulması gerekir. Bu durum hem bilgilerin doğru bir biçimde raporda kullanılmasını hem de kalıcılığını sağlar.

Kullanılan kaynaklar ve bilgi toplama yollarının ayrıntılı ele alınması gerekir. Hangi kaynaklarla kaç kez görüşüldüğü, görüşme tarihi ve yeri ile niteliği belirtilmelidir. Bilgi alınamayan kişi ve kurumlar ve alınamama nedenleri açıklanmalıdır.

7.3

SOSYAL İNCELEME RAPORUNUN KURAMSAL TEMELİNDE “BÜTÜNCÜL MÜDAHALE MODELİ”NİN YERİ

Daha önce kısaca ifade edildiği gibi, SİR temel bir sosyal hizmet disiplini etkinliğidir. SİR’in hazırlanma süreci ile sosyal hizmetin bütüncül müdahale modeli arasında birebir bağlantılar bulunmaktadır. SİR; bütüncül müdahale modelinin adımlarından bir bölümünü kapsayan bir sürecin sonunda, bu adımların bir ürünü olarak ortaya çıkan bir rapordur.

Bütüncül müdahale modeli, sosyal hizmet disiplininin eklektik bilgi, beceri ve değerleri temelinde, farklılıkları (diversity) kabul ederek, müracaatçı sisteminin sorununun çözülmesi amacını taşıyan yedi aşamalı planlı bir değişim sürecidir. Planlı değişim, sosyal hizmet uzmanının müracaatçı ile ilişkiyi başlattığı; sorunları, güçleri ve problemleri değerlendirdiği; buna dayalı bir eylem planı hazırladığı; planı uyguladığı; müracaatçının durumu ve koşullarındaki değişimleri izlediği bir süreçtir. Aşağıda bütüncül müdahale modelindeki SİR’in yerini değerlendirebilmek açısından yedi aşama kısaca ele alınmıştır.

Modelin ilk aşaması, müracaatçı sistemiyle karşılaşmayı ve ilişki kurmayı kapsayan “tanışma”dır. İkinci olarak, müracaatçı sisteminin çerçevesi içinde incelendiği ve değerlendirildiği “değerlendirme (assessment)” aşaması gelir. Müracaatçı sisteminin sorununun çözmek ve gereksinimlerini gidermek için değerlendirmeye dayalı bir müdahale (değişme) planı hazırlamak, üçüncü aşama olan “planlama”da gerçekleşir. Dördüncü aşamada müdahale (değişme) planının “uygulama”sı yer alır. Müdahale planının amaçlar doğrultusunda ne ölçüde uygulanabildiğinin değerlendirilmesi, beşinci aşama olan “son değerlendirme (evaluation)”de ortaya konur. Altıncı aşamada müdahale “sona erdirilir”.

Yedinci aşama olan “izleme”de ise müdahalenin bitiminden sonra müracaatçı sisteminin işlevselliği hakkında geri bildirim alınır, bu veriye göre gerekirse müracaatçı söz konusu sorunlarla ilgili yeniden bir planlı değişme sürecine katılır.

SİR'in hazırlanma süreci bütüncül müdahale modelindeki ilk üç aşamayı kapsamaktadır. Bu açıdan, çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklar için hazırlanan SİR'ler çerçevesinde “tanışma”, “değerlendirme” ve “planlama” aşamaları aşağıda kısaca gözden geçirilmiştir:

Birinci Aşama: Tanışma

Bu aşama, sosyal çalışma görevlisinin müracaatçı sistemi (genellikle çocuktur) ile mesleki ilişkisinin başlatılmasını içerir. Bu aşamada kurulan ilişkinin niteliği, daha sonraki aşamaların niteliğinde belirleyicidir. Tanışma aşaması, sosyal çalışma görevlisinin ofisinde gerçekleşebileceği gibi, ofis dışında (örneğin ev ziyareti) da gerçekleşebilir. Müracaatçı sistemleri, gönüllü (hizmeti almayı isteyen ve motivasyonu olan) ve zorunlu (mahkeme kararı ile gelmiş olma, infaz kurumunda bulunma vb.) olabilir. Gönüllü müracaatçılarla mesleki çalışmayı başlatmak ve yürütmek diğer gruba göre daha kolaydır. Zorunlu olarak hizmet alan müracaatçı grupları ile çalışmada, müracaatçının bulunduğu yerden başlamak, bu durumu kabul ederek müracaatçıyla bu konuyu paylaşmak; onun duygu ve düşüncelerini (katılımı) ifade etmesine olanak tanımak ve sürecin sonuçlarının umut verici oluşu konusunda onu güçlendirmek önemlidir. Tanışma aşamasının en önemli etkinliği mesleki görüşmelerdir. Bu açıdan, sosyal çalışma görevlisinin görüşme ve iletişim becerilerini geliştirmesi önemlidir. Bu aşamadan başlayarak görüşmelerdeki sıcaklık, samimiyet ve empatinin önemini farkında olunmalı, müracaatçı sistemleri ile güvene dayalı ilişki kurulmalıdır. Bu süreçte sosyal çalışma görevlisinin belki de en önemli rolü eğitici rolüdür. Müracaatçı sistemine ihtiyaç duyduğu tüm bilgileri sağlamalı, süreçle ilgili ayrıntılı bilgi vermelidir. Gerek bu aşamada gerekse diğer aşamalarda mesleki çalışma sürecinde gizlilik ilkelerine özen göstermelidir. Sosyal hizmet değerleri burada özenle işlemelidir. Bu, müracaatçıyı kabulün ve saygının da bir ifadesidir.

Tanışma aşamasında, bilgi toplanırken kayıt tutmaya ilişkin esasların oluşturulmasında yarar vardır. Görüşmeler sırasında tutulan kayıtların, iletilen bilgilerin unutulmaması ve kapsamlı bir rapor yazılması amacıyla gerekli olduğu çocuğa – ve ailesine – ifade edilmelidir. Yapılan görüşmelerin süreç raporları⁶ tutulmalıdır. SİR hazırlanırken, çeşitli sistemlerle yürütülen görüşmelerin kayıt altına alındığı süreç raporları, en önemli bilgi kaynaklarından birini oluşturur.

Tanışma aşamasında sözü edilen etkinlikler dikkate alındığında, bu aşamada çocukla ve aileyle en az ikişer görüşme yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocukla iyi bir ilişki kurma çabasına girmek, iyi bir SİR hazırlamada diğer aşamalar olan “değerlendirme” ve “planlama”nın da sağlıklı bir biçimde yürütülmesini sağlar. Çocuk ile iyi bir ilişki kurmak, dışlanmış, damgalanmış ve örselenmiş bir çocuk düşündüğünde zaman alıcıdır. İyi bir ilişki kurulması için çaba harcanmazsa, değerlendirme ve bundan sonraki adımlar da tehlikeye girer.

6 Süreç raporları, bir görüşmede gerçekleşen, duyulan ve gözlenen her şeyin kayıt altına alındığı raporlardır (Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999), a.g.e, s.618).

İkinci Aşama: Değerlendirme

Değerlendirme, sorunların nedenlerine, giderilmesi ya da minimize edilmesi için nelerin değişeceğine ilişkin anlayış kazanma sürecidir. Bu süreç sorun ve nedenleri hakkında bilgi toplamayı, bunları analiz etmeyi ve yorumlamayı gerektirir. Sorunun değerlendirilmesi bütüncül müdahale sürecinde kritik bir adımdır. Bu süreçte atılacak adımlar, bütüncül müdahaleye, bir başka deyişle değişme hedefinin ve niteliğinin içeriğine zemin oluşturmaktadır.

Suçu ortaya çıkaran koşullar kadar; suçtan sonra yaşananlar da çocuk ve ailesi için travmatik ve sorun oluşturuca olabilmektedir. Başka bir deyişle “suç” sorununun tanımlanmasında, suç işleme öncesinin (öncül) sorunları ile suç sonrasında (ardıl) sorunları bir bütün olarak ele alınmalıdır. Her bir sorun karşılanamayan gereksinimlerden doğar ve başka gereksinimlerin ortaya çıkmasına yol açar. Bu nedenle savcılık ya da mahkeme aşamasında hazırlanan SİR’de de “suç”un öncül ve ardıl sorunlarla birlikte ortaya konması, etkili ve kapsamlı bir müdahale planının hazırlanmasına yardımcı olacağı gibi, çocuğun ceza sorumluluğu konusunda da aydınlatıcı olur.

Bütüncül müdahale modeline göre, bireyin sorunları her zaman içinde yaşadığı çevre ve sistemlerle etkileşiminden ortaya çıkar. Bu açıdan bütüncül pratikte değerlendirme, sorunun mikro, mezo ve makro boyutunu daima kapsamaludur. Daha açık bir deyişle “suç” sorunuyla ilgili olarak değerlendirmede sadece çocukları (mikro) değil, çeşitli grupları ve sistemleri (mezo), örgütler, kültür, politikalar vb. içeren (makro) boyutları da irdelemek gerekir. Bu aynı zamanda “suç”un öncül sorunlarına da bir açılım sağlar. Dikkat edilirse “Sosyal İnceleme Raporunda İçerik ve Biçim” başlığı altında verilen ve SİR’in “Değerlendirme” bölümünde, “suçun ortaya çıkışı”na ilişkin açılımda yer alan üçlü kavram ile yukarıda sözü edilen üç boyut birbiriyle örtüşmektedir. Suçu açıklayan üçlü kavramlardan “toplumsal yapı” makro, “kültür” mezo, “biyografi” ise mikro boyut ile uyumaktadır. O nedenle “suçun ortaya çıkışı”nda makro, mezo ve mikro boyutların SİR’de yerini bulması, bu boyutların suç davranışı ile ilişkisinin kurulması gerekir. Böylece bütüncül müdahale modelinin ikinci aşaması olan değerlendirmede, “suç sorunu” mikro, mezo ve makro boyutlar bağlamında ele alınırken, müracaatçı sistemi olarak “çocuk” da “çevresi içinde” bütüncül açıdan değerlendirilmiş olur. Bu amaçla bilgiler toplanır, kayıt tutulur ve süreç raporları yazılır.

Daha sonra bu raporlardaki bilgiler bir araya getirilerek SİR hazırlanır. SİR’deki “Değerlendirme” bölümünün ilk dört alt bölümündeki bilgiler “betimsel” olup, incelemenin sonucunda elde edilen bulguları içerir. Beşinci alt bölüm olan “suçun ortaya çıkışı” ve “suçun denetlenmesi”nde ise “SİR’de İçerik ve Biçim” bölümünde sözü edilen üçlü kavramlar ya da makro, mezo ve mikro açıdan elde edilen bilgiler, “çocuk” ve “sorun” odaklı olarak yorumlanır⁷. Burada “suç”un öncül ve ardıl sorunlarına değinilerek, çocuğun gereksinimleri (acil ve uzun erimli), risk durumu ve kaynaklar vurgulanır. Kaynaklar kısmında çocuğun ve ailenin “güçleri” bütüncül müdahale modelinin vurguladığı bir diğer kavram olmaktadır. Bu alt bölümde, ceza sorumluluğunun takdirinde yol göstermek amacıyla, çocuğun “sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunlaşmamışlık göstergeleri”ne ilişkin ilk dört alt bölümde ortaya çıkan davranış ve eylemler kısaca şu şekilde özetlenebilir:

7 Daha önce ifade edildiği gibi SİR’deki iki veri (bilgi) türüne karşılık gelmektedir: Bulgular (bilgiler) ve yorum.

Bütüncül müdahale modelinin değerlendirme aşamasında “bilgi toplama” bu adımın en önemli etkinliğidir. Bilgi toplamada ev ve çevre ziyaretlerinin yapılması; çocuğu, aile ve çevresi içinde gözleme açısından zorunludur. Ev ziyareti çocuk, ailesi ve çevresi hakkında kapsamlı bilgi almanın yanı sıra, ailenin müdahale sürecine katılımını sağlamak için de bir araçtır. Bu aşamada çocukla ve aileyle – biri ev ziyareti olmak üzere – en az ikişer görüşme yapılır. Okul, işyeri, arkadaş grubu, okul dışı eğitim kurumları, sağlık kuruluşları, karakol vb. gibi diğer kaynaklardan da gerektiği takdirde bilgi toplanır. Bilgileri toplamak, bir araya getirmek ve yorum yapmak için sosyal çalışma görevlisi en az on günlük bir süreye gereksinim duyar. Buna göre SİR’in sadece “Değerlendirme” bölümünün hazırlanması için, tanışma ve değerlendirme aşamaları bir arada, en az iki haftalık bir süre gerekir. Bu arada çocuk ve aileyle çalışma devam eder. Sosyal çalışma görevlisi, SİR’deki “Değerlendirme” bölümüne dayalı olarak “Müdahale” bölümünü, yani “öneri”leri hazırlamaya girişir ki, bu da bütüncül müdahale modelinin “planlama” aşamasının başlangıcını oluşturur.

Üçüncü Aşama: Planlama

Bütüncül müdahale modelinin üçüncü aşaması olan planlama, müracaatçının sorunlarının, durumunun, ihtiyaçlarının ve güçlerinin değerlendirilmesine dayanır ve müracaatçıya nasıl bir yardım sunulacağına ilişkin bir çerçeve çizer. Bu aşamada, müracaatçının değerlendirme adımı belirlenen sorunlarının nasıl çözüleceği ve gereksinimlerinin nasıl karşılanacağı konusunda bir “müdahale planı” hazırlanır. “Müdahale planı”nda müracaatçının sorun ve gereksinimleri “öncelikleri”ne göre sıralanarak, her biri için “müdahale düzeyleri” – stratejileri saptanır; buna uygun olarak “amaçlar” ifade edilir ve her bir amaca nasıl ulaşılabileceğinin ayrıntılarını ortaya koymak üzere “hedefler” belirlenir. Müdahale planı oluşturulduktan sonra müracaatçıyla sözlü ya da yazılı bir anlaşma yapılabilir.

Bu aşamada sorunların açık bir biçimde tanımlanması ve öncelik sırasına göre belirlenmesi gerekir. Bu belirlemede sorunun müracaatçı tarafından da kabul edilmesi; somut biçimde ifade edilmesi; sorunla ilgili bir şeylerin yapılabileceğine iki tarafın da inanması gerekir. SİR hazırlanırken, sorun ve gereksinimlerin öncelik sırasına göre belirlenmesinde, sosyal çalışma görevlisinin olduğu kadar çocuğun da görüşleri önemlidir.

Planlama aşamasında müdahalenin yönünü ve içeriğini belirleyen amaçlar belirlenir. Amaçlar, bütüncül sosyal hizmet müdahalesinin başarısını tanımayı sağlar. Müdahale sürecine yön verir ve devamlılığını mümkün kılar. Müdahale sürecindeki gelişimin izlenmesini kolaylaştırır. Bu aşamada çeşitli stratejiler geliştirilebilir. Bunların arasında en etkin, verimli ve amaca uygun olan seçilir. Böylece sorun ve gereksinimlerin giderilmesinde izlenecek yol/rota belirlenmiş olur.

Çocuk adalet sisteminde sorun ve gereksinimleri gidermek amacıyla hangi boyutlarda müdahalenin gerekli olduğuna sosyal çalışma görevlisi ve çocuk bir arada karar verir. Çoğu zaman müdahale sadece çocuk (mikro boyut) ile yapılan çalışmalarla sınırlı kalmaz. Aileyle ve diğer mezo sistemlerle de çalışmak gerekebilir. Burada uygun müdahale stratejilerinin saptanabilmesi için değişmesi gereken hedef sistemler belli edilir⁸. Bütüncül müdahale modelinin her aşamasında sosyal çalışma görevlisinin toplumsal kaynaklarla

8 Ayrıntı ve örnek vaka için bakınız: Uluğtekin (2010), a.g.e., s. 45-46.

ilgili (örgütler, politikalar, hizmetler, uygulamalar vb.) kapsamlı bilgi sahibi olması gerekir. Bu bilgi, çocuk ve çevresinin ihtiyaçları ile kaynakların buluşturulması bakımından çok önemlidir.

Hedefleri de ortaya koyan sosyal çalışma görevlisi müdahale planını tüm adımlarıyla birlikte, SİR'in "Müdahale" bölümünde ilk alt bölüm olarak yazar. Bütüncül müdahale modelinde planlama aşaması, hedeflerin belirlenmesi ve müracaatçıyla bir yazılı ya da sözlü anlaşma (kontrat) yapıldıktan sonra tamamlanmış olur. Ancak, suça sürüklenerek çocuk adalet sistemine giren bir çocuk için SİR hazırlanırken, "müdahale planı" son aşama değildir. SİR'in "Müdahale" bölümünde ikinci olarak, mevzuatta yer alan tedbir ve yaptırımların çocuk üzerindeki etkisine bakılır. "Müdahale planı" gereğince ortaya konulan amaç ve hedefler çerçevesinde, var olan tedbir, yaptırım ve yönlendirme (diversion) seçeneklerinden uygun olanları "olası öneriler" başlığı altında SİR'de ifade edilir.

"Müdahale"nin üçüncü alt bölümünü oluşturan "olası öneriler"de sosyal çalışma görevlisinin kullanacağı dil çok önemlidir. Bu alt bölümde kesin yargı belirten ifadelerden (örneğin "ceza sorumluluğu vardır", "eğitim tedbiri uygulanmalıdır" gibi) ve gereksiz önerilerden kaçınılmalıdır. Çocuğun kişisel özellikleri, ailesi veya sosyal çevresi ile ilgili özelliklere ilişkin elde edilen bilgiler ile yapılan değerlendirmeler ve müdahale bölümünde yer alan öneriler arasında bağlantılar açıkça gösterilmeli; çeşitli müdahale yöntemlerinin olası etkileri gösterilerek tartışılmalı ve hangi yöntemle ne tür bir sonuç elde edilebileceği ortaya konmalıdır. Bundan sonra tedbirlerin uygulanmasına ilişkin öneri; "[tedbirin adı] başlıklı tedbir ya da yaptırımın, [süre, uygulanacağı yer vb.] şekilde uygulanması, çocuğun [gereksiniminin türü/adı] giderilmesinde [elde edilmesi beklenen sonuç] nedenle işlevsel olabileceği düşünülmektedir" gibi bir ifadeye yer verilmelidir.

Ayrıca "olası öneriler" düzenlenirken çocuğun "olgunlaşmamışlık göstergeleri"ne gönderme yapılmalıdır. Aynı alt bölümde, müdahale planında ortaya konulan amaç ve hedeflerle tedbir ve yaptırımlar arasında bir paralellik kurularak, tedbirlerin amaç ve hedefler doğrultusunda daha kapsamlı ifade edilmesi mümkün olabilir. Bütüncül müdahale modelinin planlama aşamasında çocuk, aile ve diğer sistemlerle en az birer görüşme yapılmaktadır.

Bütüncül müdahale modelinde planlama aşaması gerekli bağlantıların kurulması, görüşmelerin yapılması ve kayıtların tutulması için en az bir haftalık bir süreyi kapsar. Bu süreye iki gün de SİR'in bütün olarak düzenlenmesi için eklenmelidir. Böylece SİR'in hazırlanmasında tanışma, değerlendirme ve planlama aşamalarıyla, SİR'e son şeklini vermenin gerektirdiği süre toplam olarak 26 günü (20 işgünü) bulur. Bu süre koşullar uygun olduğu ve tüm sistemlere ulaşmada bir sorun yaşanmadığı takdirde geçerlidir. Sosyal çalışma görevlisi, görev kendine verildikten yaklaşık bir ay sonra SİR'i mahkemeye sunabilir. Bir sosyal çalışma görevlisi bir ay içinde ortalama 4-5, bir yılda ortalama 50 çocuk hakkında SİR düzenleyebilir.

7.4

MODEL SOSYAL İNCELEME RAPORU FORMATI VE İÇERİĞİ⁹

Bu bölümde ilk olarak SİR'in içerik ve biçimini detaylarıyla ortaya koyan “model sosyal inceleme raporu”nun ayrıntılı sunumu ele alınmaktadır. İkinci alt bölümde model sosyal inceleme raporunun özet sunumuna yer verilmektedir.

SOSYAL İNCELEME RAPORU

..... Sayılı Kanunun Maddesi ve İlgili Yönetmeliğin Maddesi Gereğince Hazırlanmıştır.

FORMEL BİLGİLER**RAPORUN YASAL DAYANAĞI**

Bu altbölümde aşağıdaki bilgileri içerecek bir açıklama yapılmalıdır:

- Görevlendirilen makam ve dosya numarası
- Rapor istem nedeni
- Rapor istem tarihi
- Rapor teslim tarihi
- Raporu hazırlayanın adı ve soyadı, unvanı

KİMLİK BİLGİLERİ

Bu altbölümde hakkında inceleme yapılan çocuğun kimlik bilgilerinin aşağıdakileri içerecek biçimde verilmesi gerekir:

- T.C. kimlik numarası
- Adı ve soyadı
- Cinsiyeti
- Doğum yeri ve tarihi
- Nüfusa tescil tarihi
- İkametgâh adresi
- Baba adı ve soyadı, iletişim bilgileri
- Anne adı ve soyadı, iletişim bilgileri
- Anne baba yoksa yasal temsilcinin adı ve soyadı, iletişim bilgileri

9 Bu bölüm Uluğtekin'in kaynağı temel alınarak sunulmuştur. Bakınız: Uluğtekin, S. (2010), a.g.e., s.48-59.

KULLANILAN KAYNAKLAR VE BİLGİ TOPLAMA YOLLARI

Bu altbölümde rapor hazırlanırken gerekli bilgilerin hangi kaynaklardan ve nasıl toplandığına ilişkin ayrıntılı açıklama aşağıdakileri içerecek biçimde yapılmalıdır:

- Çocukla yapılan görüşmeler (görüşme sayısı, süreleri, nerelerde, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- Görüşülen sistemler, kişi ve kurumlar (görüşme sayısı, süreleri, nerelerde, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- Yapılan mahalle ve ev ziyareti (ziyaret sayısı, süreleri, nerede, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- İncelenen belge ve kayıtlar (mahkeme dosyası, muhtarlık, okul ve okul dışı eğitim kuruluşu, polis, ASPB, rehberlik ve araştırma merkezi, hastane, ruh sağlığı ve madde bağımlılığı tedavi merkezi kayıtları)
- Gerekli halde görüşülemeyen kişi ve kuruluşlar, görüşülememe nedenleri

Bazen çocuğun yararı ve olayın özelliği dikkate alındığında, çocuğun okuluna veya yaşadığı mahalleye giderek görüşme yapmanın zarar verici olacağı düşünülebilir. Bu durumda, sosyal çalışma görevlisi sosyal inceleme yapılmasını isteyen makama durumu gerekçeleri ile bildirerek, görüşmeden kaçınabilir.

DEĞERLENDİRME

1. Suça İlişkin Bilgiler

Bu altbölümde çocuk tarafından gerçekleştirildiği iddia olunan davranış ve buna ilişkin detaylar ele alınır. Bu kapsamda başta “suç” sayılan olay olmak üzere, çocuğun suç eylemindeki rolü, işlenen diğer suçlar ve suç türü, suçu anlama ve olumsuz etkisini görebilme, suça ilişkin yönelim, tutum ve pişmanlığa ilişkin bilgiler yer almalıdır.

- **“Suç” olayı ve çocuğun suç eylemindeki rolüne ilişkin bilgiler:** Bu alt bölüm dosyadan alınan bilgilerden, iddianame ve savunmadan alınan özetten oluşur. Bu çerçevede, isnat edilen suç ve çocuğun eyleminin hangi koşullarda gerçekleştirildiğini anlamayı sağlayacak bilgilere yer verilir. İfadeye yer verme hukuken geçerli olan ifadelerden alıntı yapmak biçiminde olmalıdır. Aynı şekilde mağdur/ mağdurlarla ilgili bilgiye de burada yer verilir.
- **Çocuk tarafından işlenen diğer suçlara ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde varsa çocuğun dosyasından başka suçlara ilişkin bilgi çerçevesinde işlediği diğer suçlar, suç türü, tarihleri, nerede ve nasıl işlendiğine ilişkin bilgi verilmelidir.
- **Suç anlama ve olumsuz etkisini görebilmeye ilişkin bilgiler:** Bu alt bölüm çocuğun atılı suçu anlatma ve yorumlama biçimi; bu eylemin gerçekleştirilmesindeki sorumluluğunu veya rolünü değerlendirme biçimi; daha önce işlediği suç/ suçların sonuçlarını yorumlama biçimi; akranları ve yakın çevresi içinde suça yönelenlerin olup olmadığı ve sonuçları hakkındaki bilgisi; mağdurla ilgili duygu ve düşünceleri; kendini onun yerine koyup koyamadığı; eylemin kendine yönelik olması durumunda sergileyeceği tutum ve davranışlar hakkındaki görüşleri; ailenin suç olayına bakışı; çocuğun suçu anlama ve olumsuz etkilerini görebilme yeteneği hakkında fikir edinilmesini sağlar.

- **Suçla ilgili yönelim, tutum ve pişmanlığa ilişkin bilgiler:** Bu alt bölüm gelecekte suç unsuru oluşturacak bir olayda yer almama konusunda yapabileceklerine ilişkin değerlendirmeleri, olayla ilgili duygu, düşünce ve pişmanlığı çocuğun suça karşı yönelim ve tutumu hakkında fikir edinilmesini sağlar.
- **Suçla ilgili öncül ve ardıl sorunlara ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde çocuğu suça sürükleyen nedenler (öncül sorunlar) ile suç olayından sonra yaşadıklarına (ardıl sorunlara) ilişkin olarak çocuğun kendi duygu ve düşüncelerine yer verilir. Çocuğun suç öncesindeki sorun ve gereksinimleri ile suç sonrasında sorun ve gereksinimlerinin neler olduğu ve nasıl karşılandığına ilişkin bilgi elde edilir.

2. Bireysel Özelliklere İlişkin Bilgiler

Bu alt bölümde çocuğun suça yönelmesinde etkili olabilecek bireysel özelliklerine ilişkin bilgiler yer alır. Bu çerçevede çocuğun gelişim dönemleri ve gelişim alanları açısından gelişimsel özellikleri, sosyal çalışma görevlisiyle kurduğu ilişkinin niteliği, sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunluk düzeyine ilişkin bilgiler, suçla bağlantılı olduğu takdirde ve suçla ilişkisi belli edilerek ele alınır.

Bu alt bölümdeki bilgiler çoğunlukla çocuğun anılarından, onun algılama ve değerlendirmelerinden elde edilir. Gelişim dönemleri boyunca çocuğu en çok sevindiren, üzen olayların, mutluluk veren ya da örseleyen, acı veren travmatik yaşam deneyimlerinin altı çizilir. Ailenin bu konuda vereceği bilgiler de çocuğu tanımak açısından önemlidir. Arkadaş grubu, okul ve işyerinden elde edilecek bilgilerin çocuğun bireysel özelliklerini görmek ve suçla bağlantısını kurmak açısından ayrı bir ağırlığı vardır. Çocuğun ilişkili olduğu değişik kurumlardan alınacak test, rapor ve benzeri belgelerden de yararlanılabilir.

- **Çocuğun gelişim dönemleri ve gelişim alanları açısından gelişimsel özelliklerinin suçla bağlantısına ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde çocuğun doğum öncesi gelişim ve doğumdan başlayarak onun bebeklik, erken çocukluk, geç çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki fiziksel, devinsel, sosyal, duygusal, bilişsel, ahlak (değerler ve özdenetime ilişkin tutumları) ve dil gelişimine ilişkin gelişimsel özellikleri suçla bağlantılandırılarak ele alınır. Bu alt bölümde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, çocuğun olumsuz yaşam deneyimleri yanında, onun güçlü yönlerini ortaya koyan özelliklerinden de söz edilmesidir. Çocuğun güçlü yanlarının, müdahale (değişme) sürecinde yararlanılabilecek önemli bir “kaynak” olduğu unutulmamalıdır.

Çocuğun fiziksel görünümü ile takvim yaşının uygunluğu; ergenlik dönemindeki değişikliklere hazırlanıp hazırlanmadığı; cinsellik konusundaki bilgisi ve bunu nereden edindiği; varsa ilk cinsel ilişki deneyim yaşı; neden-sonuç analizi, karar verme ve içgörü yeteneği, kendini ifade edebilmedeki yeterliğine bakılması gerekir. Ayrıca gelecekteki yaşamına dair plan ve motivasyonunun bulunup bulunmadığının da değerlendirilmesi önemlidir. Çocuğun gelişim öyküsünde başarı, beceri ve yetenekleriyle, karşılaştığı sorunları çözme motivasyonu ve biçimi de çocuğu tanımak açısından önemli bilgilerdir.

- **Çocuğun sosyal çalışma görevlisi ile kurduğu ilişkinin niteliğine ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümdeki bilgiler, diğer alt bölümlerdeki bilgiler için bir “bilgi kaynağı” oluşturur. Sosyal çalışma görevlisinin çocukla yürüttüğü görüşmeler sırasındaki gözlemleri çocukla ilgili değerli bilgileri edinmek için uygun bir yoldur. Örneğin çocuğun genel görünümün-

den fiziksel görünümünün yaşına uygunluğu, giyiminin toplumsal ekonomik düzeye uygunluğu, dikkat çeken bedensel özellikler (engellilik, ilk bakışta fark edilen yaralar vb.), öz-bakım ve temizlik alışkanlığı (kötü, kirli, temiz, gülünç veya uygunsuz giysiler), göz teması kurma becerisi (göz temasından kaçınma, boşluğa bakma, kuşkucu bakma) hakkında bilgi edinilir. Bedensel özellikler hakkında gözlem bilgisi, dışarıdan görülen, fark edilen özellikler olarak algılanmalı, “muayene” gibi anlaşılmalıdır. Örneğin, kollarda kesi izi madde kullanım alışkanlığını düşündürür; bu gibi durumlarda çocuğu ilgili kuruluşa ve uzmana sevk ederek araştırma yapılması istenmelidir.

Sosyal çalışma görevlisinin görüşmeler sırasında çocuğun konuşması ve duygu durumuna ilişkin gözlemleri de yol gösterici olur. Çocuğun konuşma düzeni (açık, yalın ya da karmaşık, anlaşılmaz, dağınık), konuşma hızı (aşırı yavaş veya aşırı hızlı), ses tonu (alçak, aşırı yüksek), üslubu (kekemelik, pelteklik veya çocuksuluk; az konuşma, gevezelik, ayrıntılı ya da konu dışında konuşma gibi), çocuğun bilişsel gelişimi başta olmak üzere gelişim sorunu olup olmadığı hakkında fikir verir. Çocuğun duygu durumu (çocuğun genel olarak kendini nasıl hissettiği; sevinçli, çökkün, sıkıntılı, endişeli, korkulu, utanma ve suçluluk duygularıyla dolu veya olağan) ve görüşmeler sırasındaki duygulanımı (yüzündeki duygusal ifade; endişe, korku, çökkünlük, doğallık, konuşma içeriği ile yüzdeki duygusal ifadenin uygun olup olmadığı), hem duygusal gelişimin hem de ergenlik depresyonu gibi çocuğun ceza sorumluluğunu etkileyecek hallerin bir göstergesini oluşturur.

Çocuğun görüşmeler sırasındaki tutumu (işbirliği yapması, gergin, kızgın, sakin olması veya uyumluluk düzeyi) ve sorulan sorulara alınan yanıtlar ile yapılan gözlem arasındaki tutarlılık durumu mutlaka değerlendirilmelidir. Görüşmeler sırasında çökkünlük, aşırı gerginlik, öfke kontrolsüzlüğü gibi ciddi sorun alanları gözleniyorsa bunların kaydedilmesi ve ileri bir incelemeye yönlendirilmesi gerekir. Çocuğun ruh ve beden sağlığı ile ilgili teşhis konulduğu ve tedavi uygulandığına dair bir bilgi var ise, bir hastaneye sevki öncesinde – varsa – bu konu ile ilgili belgeler de eklenir.

- **Çocuğun sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanı açısından olgunluk düzeyine ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde “suç” olayıyla ilgili bilgiler derlenirken dikkate alınması gereken sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki “olgunlaşmamışlık” göstergeleri dürtüsellik, haz almayı geciktirme eksikliği, sebat eksikliği, aşırı heyecan arayışı içinde olma, riskli davranış gösterme ve bu davranışların getireceği anlık ödüllü ilerdeki zararlara tercih etme, davranışın (suçun) sonucunu kestirememe, planlama yapmadan o hareketin içine dalma, geleceği düşünmeksizin sadece o anı yaşama, akran ve aile baskısıyla baş edememe olarak sayılabilir. Bu göstergeler, çocuğun ceza sorumluluğunun değerlendirilmesinde çok önemlidir. Bu göstergelerin altını dolduracak davranış ve eylemler, başta suç olayı olmak üzere bireysel özellikler, çevre (toplumsal yapı, kültür) ve aile ile okul, arkadaşlık grubu ve iş ortamına ilişkin incelemeler sırasında ortaya çıkarılabilir. Bu nedenle değerlendirme adımında bilgi toplarken ilgili sistemlerden derinlemesine bilgi almaya yönelik (sondaj) sorular sorulmalı ve gözlemler dikkatli yapılmalıdır. Elde edilen bulgular bu alt bölüm ve ilgili diğer alt bölümlerde yer almalıdır.

Bu kapsamda toplanan bilgilerden bir kısmı çocuğun eyleminin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin değerlendirilmesi bakımından daha ileri bir tetkik yapılması gerektirdiğini düşündürmelidir: Akıl hastalığı ve zihinsel en-

gellilik bunlardan bazılarıdır. Hiperaktivite, dürtü kontrol bozukluğu, madde bağımlılığı vb. gibi psikolojik ve psikiyatrik tetkikler yapılmasını gerektiren ve çocuğun söz konusu eylemin hukuki anlam ve sonucunu algılamasını veya suçun işlenme koşulları altında davranışlarını yönlendirmesini güçleştiren faktörlerin saptanması için mutlaka adli psikiyatrik değerlendirmeye yönlendirme yapılmalıdır.

3. Çevre (Toplumsal Yapı, Kültür) ve Aileye İlişkin Bilgiler

Bu alt bölümde iki grup bilgiye yer verilmelidir. Birinci grupta toplumsal yapı, kültür ya da makro ve mezo boyutun bir arada ele alındığı “çevre ile ilgili bilgiler”, ikinci grupta ise “aile ile ilgili bilgiler” kapsamalıdır.

Çocuğun içinde yaşadığı, geniş toplumun yoksulluk, ayrımcılık gibi makro açıdan özelliklerinin mezo sistem olan yakın çevre (mahalle) ve aile sistemiyle etkileşimi çerçevesinde, “suç” olayını açıklayacak bilgiler birinci grupta yer almalıdır. Başka bir deyişle bu gruptaki bilgiler toplumsal yapı ve kültürün iç içeliğinde, çocuğun işlediği “suç”un makro ve mezo boyutlarını ortaya koyabilmelidir. Aile ise makro ve mezo boyutlarla mikro boyutun birleştiği ya da onların kesiştiği bir noktada konumlanan bir sistem olarak çocuğun “suç” olayında çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle aile sistemi hakkında ayrıntılı bilgi edinilmelidir. Aşağıda ilk olarak “çevre”, daha sonra “aile”ye ilişkin elde edilmesi gereken bilgi gruplarına yer verilmektedir.

- **Çevre (toplumsal yapı, kültür) ile ilgili bilgiler:** Bu alt bölümde ilk olarak ailenin yaşadığı geniş çevrenin (toplumun ve kentin) sosyokültürel ve ekonomik özellikleri, kentin suç ve yoksulluk, madde kullanımı vb. gibi diğer sosyal düzensizlikler açısından durumu, ailenin ve çocuğun kentle ilişkisi ele alınır. Daha sonra ailenin yaşadığı mahallenin sosyokültürel ve ekonomik özellikleri, mahallenin suç ve yoksulluk, madde kullanımı vb. gibi diğer sosyal düzensizlikler açısından durumu incelenir. (Toplum, kent ve mahalleye ilişkin bu bilgiler verilirken gerekirse istatistik ve araştırma sonuçlarından da yararlanılır).

Aile ve çocuğun yaşadıkları çevre ile ilişkileri, bu çevreyi değerlendiriş biçimleri, yaşanılan çevrenin ve ailenin toplumun genel kültürel yapısı içinde ayrımcılığa uğrayıp uğramadığı, varsa sosyal dışlanmanın nasıl yaşandığı, bunun çocuk üzerindeki etkisi suçla bağlantısı açısından önemlidir. Çocuğun kendi mahallesi ve kentin diğer bölgeleriyle ilişkisi, farklı yaşam biçimleri hakkındaki duygu ve düşünceleri ile “suç” olayının kentin hangi yöresinde gerçekleştiğine ilişkin bilgiler çocuğun suça sürükleniş serüvenini aydınlatılabilir. Aynı bağlamda ailenin yaşadığı kent içindeki taşınma öyküleri ve çocuğun büyüdüğü diğer kentsel yörelerin özelliklerinin de bilinmesi gerekir.

Kısaca bu alt bölümde çocuğun işlediği suçun arka planında yer aldığı ve onu kolaylaştırdığı düşünülen toplumsal yapı ve kültürel etmenlere yer verilmeli, suçun makro ve mezo boyutları aydınlatılmalıdır. Suç ve çocukla ilgili “gerçekliğin”nin ortaya konması açısından bu bilgiler tartışmasız çok değerlidir.

- **Aile ile ilgili bilgiler:** Bu alt bölümde “aile yapısı ve işlevselliği”, “ailenin sosyoekonomik durumu”, “ailenin gelişim tarihi ve göç öyküsü”, “aile içi ilişkiler, iletişim ve aile çatışmaları”, “aile sorunları, çözüm yolları ve ailenin diğer kaynak sistemlerle ilişkisi” ve “ailenin çocuğun suçuyla bağlantılı görüşü, gereksinim ve sorunları” ayrı ayrı ele alınır.

- **Aile yapısı ve işlevselliğine ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ilk olarak ailenin çekirdek veya geniş olması, parçalanmış veya bütünlüğünü koruyor olması, ailenin kompozisyonu gibi bilgilere yer verilir. Bunun yanında anne babanın yaşayıp yaşamadığı, ölen ebeveyn var ise nedeni, zamanı, aileye etkisi üzerinde durulur. Anne ve baba ile ilgili demografik bilgiler (yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, mesleği vb), anne ve babanın halen evli olup olmaması, boşanma var ise nedenleri, zamanı, anne ve babanın tekrar evlenip evlenmediği, velayetin kimde olduğu, çocuğun kimin yanında yaşadığı, diğer ebeveyn ile görüşme sıklığı ve niteliği, boşanmanın aile bireyleri üzerindeki etkisi, yeni evlilik var ise çocuğun bu kişiler ile ilişkisi, tek ebeveynlik durumu, ailedeki çocuk sayısı ve çocukların demografik bilgileri yer alır.

İşleyen bir sistem olarak ailenin değerleri, suç kültürüne bakış açısı, normları, sınırları, alt sistemleri (karı-koca, ebeveyn-çocuklar, kardeşler gibi), ailedeki roller, güç dengesi, kadın-erkek etkileşim örüntüleri, kuşaklararası ilişkiler, ailede karar alma mekanizmalarının işleyişi, ana-babalık ve çocuk bakım standartları, çocuğun tüm yaşamı boyunca kim ya da kimler tarafından yetiştirildiği, ana-babalık becerileri de yine bu bölümde çocuğun suçuyla bağlantılı olarak ele alınır.

- **Ailenin sosyoekonomik durumuna ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ailenin ekonomik durumu (çalışan kişiler, gelirler, oturdukları evin kira olup olmadığı, evin fiziksel koşulları, oda sayısı, çocuğun kendine ait odasının olup olmadığı); ailenin sosyal güvencesinin bulunup bulunmadığı, güvencenin türü, miktarı; ailenin herhangi bir yerden ekonomik destek alıp almadığı, nereden (nerelerden) ve ne ölçüde destek aldığı; elde edilen gelirin ailenin ve çocuğun gereksinimlerini karşılayıp karşılamadığı; ailenin barınma, aydınlanma, su, ısınma, ulaşım, iletişim, giyim, beslenme, eğlence, eğitim/kültür, sağlık gereksinimlerinin ne ölçüde karşılandığı; görel ve mutlak yoksulluk kavramları açısından ailenin durumu; ailenin geliri ve gideri, borçlu olup olmadığı; maddi destek aranan kişi, kurum ve kuruluşlar çocuğun suçuyla bağlantısı kurularak ele alınır.
- **Ailenin gelişim tarihi ve göç öyküsüne ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ailenin kökleri, mensubu oldukları kültürel, dini ve etnik gruplar, akrabalık sistemi, kuşaklararası ilişkilerin ailenin bugünkü yaşamına etkisi, ailenin yaşamındaki önemli olaylarla göç öyküsüne yer verilir. Ailenin göç öyküsü ile ilgili bilgi alınırken neden, ne zaman, nereden göç ettiği, nereye yerleştiği, göç ederek bırakılan yerle ilişkisinin sürüp sürmediği, sosyal destek sistemlerinin var olup olmadığı, onlardan yararlanma biçimi, aile üyelerinin ve çocuğun göçten etkilenme biçimi, bu açıdan çocuğun ve ailenin anı, duygu ve düşünceleri, göçün ortaya çıkardığı uyum sorunları gibi konular çocuğun suçuyla bağlantılı olarak ele alınır.

Ailenin göç etmiş veya göç nedeniyle fiilen parçalanmış olması, çocuğun okumak ya da iş bulmak amacıyla tek başına başka bir kentte yaşamaya başlaması, onun yeterli sosyal destek alamama riski altında olduğunu gösterir. Bu durumda çocuk hakkında alınacak tedbir araştırılırken onun sosyal yönden desteklenmesini sağlayacak bir yöntemin düşünülmesi gerekecektir.

- **Aile içi ilişkiler, iletişim ve aile çatışmalarına ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde anne baba arasındaki ilişki biçimi ve niteliği, çocuğun kardeşleri ile arasındaki ilişki, aile üyeleri arasındaki ilişki; aile içindeki disiplin biçimi (kuralların ve sınırların olup olmadığı, ebe-

veynin çocuk üzerinde denetim sağlayıp sağlamadığı, hata yaptığında ne tür cezalandırma uygulandığı, ağır fiziksel/bedensel cezaların var olup olmadığı); ailedeki yetki paylaşımı ve çocukların kararlarda söz hakkı, ailedeki otorite figürü; çocuğun ailede üstlendiği sorumluluklar; çocuğun anne ve babası ile ayrı ayrı ilişkileri, ailede kendine yakın bulduğu kişi, anne ve babasını tanımlama şekli, onlarla ilgili algısı; çocuğun kardeşleri arasındaki konumu, kardeşleri ve ana-babası tarafından algılanış biçimi; aile üyeleri arasındaki iletişim örüntüleri gibi bilgiler, çocuğun aile çevresinin koruyucu özelliklere sahip olup olmadığı hakkında fikir edinilmesini sağlar.

Aile içinde anne ve baba veya annebaba çocuklar ya da kardeşler arasında yaşanan çatışmaların niteliği, bu çatışmaların çocuğu etkileme düzeyi, ailedeki fiziksel, duygusal ya da cinsel şiddet öyküsü, aile bireyleri arasında yaşanan ve adli mekanizmalara intikal etmiş olayların bulunması, aile evde olmadığı zaman çocuğun nerede ve kimlerle olduğu, çocuğun evden kaçma davranışının olup olmadığı, var ise evden kaçış öyküsü gibi alanlarda edinilecek bilgiler, çocuğun içinde bulunduğu risk durumunu ve suç sayılan eylemi hazırlayan nedenleri (öncül sorunları) ortaya koyar.

- **Aile sorunları, çözüm yolları ve ailenin diğer kaynak sistemlerle ilişkisine ilişkin bilgiler:** Bu alt bölümde ilk olarak ailenin bugüne değin yaşamış olduğu trafik kazası, yangın, sel, deprem gibi olayların yanı sıra, iflas, intihar, madde kullanımı, suç, akut ve kronik hastalık, engellilik, korunmaya muhtaçlık gibi sorunlar ele alınır. Anne babanın, kardeşlerin ya da ailede birlikte yaşanan kişiler ya da yakınların madde kullanımı, suç öyküsü, ailede engelli birey veya akut ya da kronik hasta bulunması (varsa engel türü ve derecesi, akut ya da kronik hastalığın türü), ailede psikiyatrik hastalık tanısı almış kişilerin varlığı gibi bilgiler hem suç sayılan eylemi oluşturan koşullar (öncül sorunlar) hakkında fikir verir, hem de alınması gereken tedbirlerin belirlenmesinde önemlidir.

Bu alanda inceleme yaparken ailenin sağlık, eğitim, çalışma, adalet, güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik gibi “formel kaynak sistemler”le ilişkisine bakılmalıdır. Bu çerçevede ailenin kaynaklara düzenli olarak erişilebilirliği, kaynaklara erişimin ne ölçüde kolay olduğu, hangi kaynaklardan nasıl yararlanabildiği, kaynak kuruluşlarından destek, rehberlik ve yardımın alınıp alınmadığı üzerinde durulur. Ailenin sahip olduğu sorun çözme becerileri, motivasyonu ve dayanışması gibi “ailenin güçlü yanları” ile akrabalık sisteminden destek alma da “informel kaynak sistemleri”ne işaret eder ki, kaynaklara ilişkin bu bilgiler, özellikle “suçun denetlenmesi” ve müdahale planı hazırlarken gereklidir.

- **Ailenin çocuğun suçuyla bağlantılı görüşü, gereksinim ve sorunları:** Bu alt bölümde suç olayının aile bireyleri üzerindeki etkisi ele alınmalıdır. Bu çerçevede ailenin suç davranışını nasıl yorumladığı, ailenin değerleri açısından “suç”un olağan sayılıp sayılmadığı; çocuğun suç davranışı karşısında ailenin ilgisiz kalma, suçluluk duyma, çocuktan utanma, şaşkınlık ve üzüntü duyma, çocuğu reddetme ya da suç davranışını tümüyle yadsıma tepkilerinden hangilerini gösterdiği üzerinde durulur. Ayrıca bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisiyle SİR hazırlama ve çalışma konusunda işbirliği kurma, yardım almaya istekli olma, gerekirse “değişme”yi isteme, suçla bağlantılı sorunları çözme ve gereksinimleri dile getirme konularında ailenin direnci, gücü, sınırları, kapasitesi ve desteklerinin de ele alınması gerekir.

“Çevre (toplumsal yapı, kültür) ve aileye ilişkin bilgiler” derlenirken, çocuğun yanı sıra aileyle de görüşmeler yapılmalı, ev ziyaretinde bulunulmalı ve çocuğun içinde yaşadığı mahalle ve ait olduğu kültüre ilişkin gözlemlerde bulunulmalıdır. Aile ve ailenin içinde bulunduğu sosyal çevreye ilişkin değerlendirmeler, özellikle alınacak tedbirlerin belirlenmesinde önemlidir. Ancak bu bilgiler verilirken suç teşkil eden davranış veya çocuğun gelişimine etkisi üzerinde odaklanması ve açıklamalarda bu ilişkinin gösterilmesi gerekir. Çocuğun ceza sorumluluğunun takdirinde de bu bilgilerden yararlanır. Çocuğun içinde yaşadığı mahalle ya da ailede suç eylemine bakış açısı çok önemlidir. Anımsanacağı gibi çevresindeki sosyal düzensizliklere tanık olarak bunları her günkü yaşantısında gözlemleyen bir çocuk için suç davranışı “yaşam biçiminin bir gereği”, bir “sorun çözme aracı” olarak algılanabilir. Yine yoksullukla birlikte aile ya da mahalledeki şiddet kültürü ergenin beyin gelişiminde olumsuz etki oluşturarak onu şiddete yönlendirebilir. Bu alt bölümde, gerektiğinde, ceza sorumluluğunun değerlendirilmesinde önem taşıyan bu bilgilerin altı çizilmelidir.

4. Okul, İş, Arkadaş Grubu ve Boş Zamanları Değerlendirmeye İlişkin Bilgiler

Bu alt bölümde gerek suçun ortaya çıkışı ve denetlenmesi gerekse müdahaleye yol göstermesi açısından aile dışı ilişkiler üzerinde durulur. Burada ele alınması gereken içerik; çocuğun okul yaşamı, okula devamı, eğitim ve başarı düzeyi, okuldan kaçma durumu, ücretli bir işte çalışması, yaptığı işin niteliği, okuldaki ve mahalledeki akran ve arkadaş gruplarıyla ilişkiler, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği doğrultusunda kurduğu ilişkiler ve boş zamanları değerlendirme biçimidir. Bu içerik elde edilirken, çocuğun ceza sorumluluğunun belirlenmesinde rolü olan sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunlaşmamışlık göstergelerine ilişkin bilginin toplanması ve bu alt bölümde vurgulanması gerekir.

- **Okul yaşamına ilişkin bilgiler:** Çocuğun eğitim durumu incelenirken edinilecek; eğitim düzeyi, okula gidip gitmediği, eğitime başlama yaşı, sınıfı, ders başarısı, eğitim ile ilgili planları, eğitim yaşantısının öyküsü, sınıf tekrarı olup olmadığı, disiplin cezası ya da uyarı alıp almadığı, var ise olay, nedeni, çocuğa etkisi, öğretmen ve arkadaşları ile ilişki biçimi (yaşadığı sorunlar, saldırganlık davranışı, dürtüsellik vb.), okuldan kaçma davranışı, okul yaşamı devam ederken ve tatillerde bir işte çalışıp çalışmadığı, ailenin okul ile ilişkisi, çocuğun etiketlenme ve dışlanma durumu, okuldaki rol modelleri, okulu terk yaşı, nedeni, devam etmeyi düşünüp düşünmediği gibi bilgiler, çocuğun hem gelişim düzeyi hem de içinde bulunduğu risk durumu hakkında fikir verir. Örneğin çocuğun okulda disiplin sorununun olması, okuldan kaçma alışkanlığı veya sınıf tekrarının bulunması, gelişim durumu hakkındaki incelemelerin geliştirilmesi gerektiğinin göstergesidir. Ayrıca okulun içinde bulunduğu bölge, okul içi ve dışı gençlik çeteleşmeleri, okul içi ve yakınındaki şiddet olayları, hem çocuğu hem de öğretmenleri etkileyecek bir ortam yaratarak suç olayına yeşil ışık yakabilir. Çocuğun davranışlarının böyle bir ortam içinde farklı bir biçimde ortaya çıkacağı unutulmamalıdır. Bu bilgiler aynı zamanda çocukla ilgili müdahalede verilecek tedbirler açısından da yol gösterici olur.
- **İş yaşamına ilişkin bilgiler:** Çocuk çalışıyorsa çalışma yaşamına ilişkin bilgiler alınırken; çalışmaya başlama yaşı, çalışma süresi, çalıştığı işler, ayrılma nedenleri, halen çalıştığı iş, süresi, aldığı ücret, aldığı ücreti nasıl değerlendirdiği, sigortasının olup olmadığı, işinden memnun olup olmadığı, diğer çalışanlar ve işverenler ile ilişkisi, önceden çalış-

mış ve şu anda çalışmıyor ise nedeni, ailesinden harçlık alıp almadığı, ailenin çalışılan yer ile ilişkisi, çalıştığı yerdeki rol modelleri, yaptığı işleri sevip sevmediği hakkında fikir edinilir. Örneğin çocuğun erken yaşta çalışmaya başlaması, sokakta veya kötü koşullarda çalışması, yeterli beslenmemesi veya yeterli eğitim almaması, duygusal bakımdan örselenmesi anlamına gelebilecektir. Bu da fiziksel ve bilişsel gelişimi bakımından bir risk durumunun göstergesidir. Ayrıca çalışma ortamının kendi de doğrudan suç davranışıyla bağlantılı bir etken oluşturabilir.

- **Arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgiler:** Çocuğun arkadaş çevresi, akran baskısı ile baş etmek konusunda zorluk yaşayan ergenler ile çalışırken çok önemlidir. Bu konuda bilgi edinirken arkadaş grubunun özellikleri, arkadaşları ile yaşıt olup olmadığı, nerede tanıştıkları, arkadaşlarının yaşam biçimleri, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği doğrultusunda kurduğu ilişkiler, arkadaş grubunda madde kullanımı ve suç öyküsü, boş zamanlarını değerlendirme biçimi, arkadaşları arasındaki rol modelleri, arkadaşları tarafından algılanma biçimi, arkadaşlarını algılama biçimi, akran grubu değerleri ve davranışlarına etkisi, ailenin arkadaşlarına bakışı konularında edinilen bilgiler, arkadaş çevresinin suç davranışındaki etkisini anlama konusunda yol gösterici olacaktır.

Çocuğun okul, varsa iş ortamındaki durumu, gerek okul, gerekse mahalledeki arkadaşlarıyla kurduğu ilişkiler ve onlarla boş zamanları değerlendirme çerçevesinde gerçekleştirdiği etkinliklere ilişkin bilgiler derlenirken, çocuğun sosyo-duygusal ve bilişsel alandaki olgunlaşmamışlığına ilişkin çeşitli göstergeler (işaretler) bulmak olanaklıdır. Bu bağlamda dürtüsellik, haz almayı geciktirme eksikliği, aşırı heyecan arayışı içinde olma, riskli davranışlar gösterme, riskli davranıştan o an için elde edilen “yarar” a ileride vereceği zarardan daha çok odaklanma, davranışların sonuçlarını kestirememesi, planlama yapmaksızın bir hareketin içine “dalma”, geleceği düşünmeden sadece o anı yaşama ve özellikle arkadaş baskısına direnememe, suça bulaşmış (sürüklenmiş?) ergenler üzerinde yapılan çeşitli araştırmalarda çokça karşılaşılan özellikler olarak ortaya çıkmaktadır.

“Okul, iş, arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgiler” derlenirken çocuğun yanı sıra, bu konularda aile, okul ve işyeriyle de görüşmeler yapılmalı; ev, okul ve işyeri ziyaretlerinde bulunulmalıdır. Çocuğun okul başarısı ve devam durumuna ilişkin kayıtlara başvurulmalı, davranış güçlükleri hakkında okul rehberlik servisinden gereken bilgiler alınmalıdır.

5. Suçun Ortaya Çıkışı, Ceza Sorumluluğu ve Suçun Denetlenmesine İlişkin Sonuç-Değerlendirme

Bu alt bölüm “Değerlendirme” bölümünün sonu olup, bir sonraki bölüm olan “Müdahale”ye ışık tutar. “Değerlendirme” bölümünde sunulan tüm bilgiler, bu alt bölümde, aşağıda gösterildiği gibi üç başlık altında birleştirilmeli, ayrıntılı olarak analiz edilmeli ve yorumlanmalıdır.

- **“Suçun ortaya çıkışı”na ilişkin sonuç-değerlendirme:** Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi, “suçun makro, mezo, mikro boyutları” ya da “toplumsal yapı, kültür, biyografi” üçlü kavramından yararlanarak ve “çocuğun çevresi içinde incelenmesi”ni odak alarak “suçun ortaya çıkışı”nı açıklayan bilgileri birleştirir, analiz eder ve yorumlar.

- **“Ceza sorumluluğu”na ilişkin sonuç-değerlendirme:** Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi, çocuğun ceza sorumluluğunu etkileyen “sosyo-duygusal ve bilişsel kontrol alanındaki olgunlaşmamışlık göstergeleri”ni, “değerlendirme” bölümünde sunulan bilgilerle ilişkilendirerek mahkemenin ceza sorumluluğunu takdir etmesine yardımcı olacak şekilde açıklar. Gerektiğinde adli psikiyatrik inceleme için gerekçeleri ortaya koyar.
- **“Suçun denetlenmesi”ne ilişkin sonuç-değerlendirme:** Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi, “değerlendirme” bölümündeki bilgileri temel alarak “risk, gereksinim ve kaynak” üçlü kavramı çerçevesinde, çocuk hakkındaki müdahalenin dayanaklarını ortaya koyan bir değerlendirme yapar.

MÜDAHALE

1. “Müdahale Planı” Hazırlama

Müdahalenin nihai amacı, çocuğu suça sürükleyen sorun ve gereksinimlerin giderilerek onun gelecekte sağlıklı bir yetişkin olmasına yardımcı olmak ve böylece hem çocuğu hem de toplumu suçtan korumaktır. Müdahale ile eşdeğer sözcük “değişme”dir. Bu amaçla öncelikle bir “müdahale planı”nın hazırlanması gerekir. Müdahale planı hazırlamak bütüncül müdahale modeli ya da planlı değişme sürecinde “değerlendirme” aşamasını izler. Bu açıdan “Değerlendirme” bölümündeki bilgi, bulgu ve yorumlar müdahale planı yapılırken bir kez daha gözden geçirilir.

Sosyal çalışma görevlisi, “müdahale planı”nı oluşturacağı bu alt bölümde ilk olarak çocuğun (müracaatçı sistemi) sorun ve gereksinimlerini, öncelik sırasına göre, açık bir biçimde ortaya koymalıdır. Daha sonra sorun ve gereksinimleri gidermeye yönelik olarak, “değişme”nin gerekli olduğu sistemleri, yani “hedef sistemler”i açıklamalı ve “değişme”nin makro, mezo, mikro düzeydeki “stratejiler”ini belirlemelidir. Müdahalenin amaç ve hedefleri stratejileri izleyerek aynı açıklık ve ayrıntıyla ifade edilmelidir. Hedefler ele alınırken eylem sisteminin de belli edilmesi gerekir. Böylece “müdahale planı” hazırlanmış olur.

Müdahale planının hazırlanması sırasında sosyal çalışma görevlisi, başta çocuk (müracaatçı sistemi) olmak üzere, hedef ve eylem sistemlerini oluşturan kişi ve kurumlarla bağlantısını sürdürmek zorundadır.

2. Yasal Tedbir, Yaptırım ve Yönlendirme Seçeneklerinin Çocuk Üzerindeki Etkisini Değerlendirme

Bu alt bölümde Çocuk Koruma Kanunu’nda yer alan tedbirler (danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma), Türk Medeni Kanunu’nda yer alan tedbirler (velayetin kaldırılması, kişisel ilişkinin düzenlenmesi, hakimin alabileceği tedbirler), Ailenin Korunmasına Dair Kanun kapsamında alınabilecek tedbirler, uzlaşma, denetimli serbestlik olanakları, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, cezanın ertelenmesi ve ceza yaptırımlarının müdahale planındaki amaç ve hedefler doğrultusunda çocuk üzerindeki etkileri incelenir. Başka bir deyişle “sosyal müdahale” içeriği ile “yasal müdahale” seçenekleri karşılaştırılır. Karşılaştırma sonucunda çocuk için uygun olduğu düşünülen “olası öneriler” ortaya çıkarılır.

3. Olası Öneriler

Bu alt bölümde olası öneri ya da öneriler uygun bir dille açıklanmalıdır. Olası öneriler oluşturulurken yasal olanak ve olanaksızlıklar dikkate alınmalıdır. Ancak sosyal çalışma görevlisinin rolleri arasında “savunuculuk” ve “örgütleyicilik” de bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal çalışma görevlisi mahkemenin de onayı ile, çocuğun haklarını kurumlara karşı savunabilmeli ve çocuk açısından uygun olan, ancak eksikliği duyulan kurum ve programları ya da bunların suça sürüklenen çocuk açısından geliştirilmesi gereken yanlarını, müdahale planında da bir hedef olarak mevcut olduğu takdirde, olası önerilerde ifade edebilmelidir. Benzer durum “tedbirler” için de söz konusudur. Çocuğun gereksinimlerine göre, tedbirlerin gerektiğinde daha kapsamlı olarak olası önerilerde yer alması mümkün olabilmelidir.

Olası öneriler geliştirilirken çocuğun ceza sorumluluğuna ilişkin bulgu ve değerlendirme nin anımsatılmasına gerek duyulabilir. Sosyal çalışma görevlisi, olası önerileri kaleme alırken ilgili yasa ve yönetmeliklere gönderme yapabilir. Bilindiği gibi hapis cezasının olası olumsuzlukları ve çocuğun yüksek yararı ilkesine aykırılığı araştırmalarla gösterilmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de de çocuğu özgürlüğünden yoksun bırakan hapis cezasının “en son başvurulması gereken çare olduğu” ifade edilmektedir. Bu ifade Çocuk Koruma Kanunu’nun 4/i. maddesinde de yer almakta ve çocuğun haklarının korunmasında bir temel ilke olarak kabul edilmektedir. Söz konusu ilke çerçevesinde, sosyal çalışma görevlisi olası önerileri yazarken, tutuklamanın ve hapis cezasının hakkında rapor hazırlanan çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini incelemeli ve bu yaptırımların hangi gerekçe ile çocuk için uygun olmadığını dile getirmelidir.

Bu alt bölümde sosyal çalışma görevlisi “acil olarak müdahale edilmesi” gereken durumları veya – varsa – plan gereği olan uygulamalarını da belirtebilir. SİR’deki “Müdahale” bölümü sosyal çalışma görevlisi ve çocuk mahkemesi kadar, çocuğun mahkeme tarafından yönlendirilebileceği Adalet Bakanlığı (denetimli serbestlik), ASPB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile yerel yönetimlerin ilgili birimleri için de çok işlevseldir. Çocuğun gelişme ve korunma haklarının güvencelerinden biri olması gereken SİR’de bu bölüm, adı geçen kurumları çocuk hakkında bilgilendirecek ve yürütülecek işlemlerde onlara büyük ölçüde yol gösterecektir. Sosyal çalışma görevlisi, bu amaçla, hazırlanan raporun taraflarla ve ilgili kurumlara paylaşılmasına ilişkin önerisini de mahkemeye sunmalıdır. Bu çerçevede sosyal çalışma görevlisi tarafından mahkemeye iletebilecek bir diğer öneri de tedbir kararlarının yerine getirilmesi için denetim kararı verilmesi ve bir denetim görevlisi atanmasına ilişkin olabilir.

SİR’i hazırlayan sosyal çalışma görevlisinin yanı sıra, çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesi başkanının da SİR’in sonunda raporu teslim aldığına dair bir onayının olması uygundur.

MODEL SOSYAL İNCELEME RAPORUNUN ÖZET SUNUMU**SOSYAL İNCELEME RAPORU**

..... Sayılı Kanunun Maddesi ve İlgili Yönetmeliğin Maddesi Gereğince Hazırlanmıştır.

FORMEL BİLGİLER**F.1. RAPORUN YASAL DAYANAĞI**

- Görevlendirilen makam ve dosya numarası
- Rapor istem nedeni
- Rapor istem tarihi
- Rapor teslim tarihi
- Raporu hazırlayanın adı ve soyadı, unvanı

F.2. KİMLİK BİLGİLERİ

- Hakkında rapor hazırlanacak çocuğun T.C. kimlik numarası
- Adı ve soyadı
- Cinsiyeti
- Doğum yeri ve tarihi
- Nüfusa tescil tarihi
- İkametgah adresi
- Baba adı ve soyadı, iletişim bilgileri
- Anne adı ve soyadı, iletişim bilgileri
- Anne baba yoksa yasal temsilcinin adı ve soyadı, iletişim bilgileri

F.3. KULLANILAN KAYNAKLAR VE BİLGİ TOPLAMA YOLLARI

- Çocukla yapılan görüşmeler (görüşme sayısı, süreleri, nerelerde, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- Görüşülen sistemler, kişi ve kurumlar (görüşme sayısı, süreleri, nerelerde, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- Yapılan mahalle ve ev ziyareti (ziyaret sayısı, süreleri, nerede, hangi tarihlerde ve nasıl gerçekleştiği)
- İncelenen belge ve kayıtlar (mahkeme dosyası, muhtarlık, okul ve okul dışı eğitim kuruluşu, polis, ASPB, RAM – rehberlik ve araştırma merkezi) hastane, ruh sağlığı ve madde bağımlılığı tedavi merkezi kayıtları)
- Gerektiği halde görüşülemeyen kişi ve kuruluşlar, görüşülememe nedenleri

DEĞERLENDİRME**D.1. SUÇ İLİŞKİN BİLGİLER**

- “Suç” olayı ve çocuğun suç eylemindeki rolüne ilişkin bilgiler
- Çocuk tarafından işlenen diğer suçlara ilişkin bilgiler
- Suçu anlama ve olumsuz etkisini görebilmeye ilişkin bilgiler
- Suçla ilgili motivasyon, tutum ve pişmanlığa ilişkin bilgiler
- Suçla ilgili öncül ve ardıl sorunlara ilişkin bilgiler

D.2. BİREYSEL ÖZELLİKLERE İLİŞKİN BİLGİLER

- Gelişim dönemleri ve alanları açısından çocuğun gelişimsel özelliklerinin suçla bağlantısına ilişkin bilgiler
- Çocuğun sosyal çalışma görevlisi ile kurduğu ilişkinin niteliğine ilişkin bilgiler
- Çocuğun sosyoduygusal ve bilişsel kontrol alanı açısından olgunluk düzeyine ilişkin bilgiler

D.3. ÇEVRE (TOPLUMSAL YAPI, KÜLTÜR) VE AİLEYE İLİŞKİN BİLGİLER

- Çevre (toplumsal yapı, kültür) ile ilgili bilgiler
- Aile ile ilgili bilgiler
- Aile yapısı ve işlevselliğine ilişkin bilgiler
- Ailenin sosyoekonomik durumuna ilişkin bilgiler
- Ailenin gelişim tarihi ve göç öyküsüne ilişkin bilgiler
- Aile içi ilişkiler, iletişim ve aile çatışmalarına ilişkin bilgiler
- Aile sorunları, çözüm yolları ve ailenin diğer kaynak sistemlerle ilişkisine ilişkin bilgiler
- Ailenin çocuğun suçuyla bağlantılı görüşü, gereksinim ve sorunları

D.4. OKUL, İŞ, ARKADAŞ GRUBU VE BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRMeye İLİŞKİN BİLGİLER

- Okul yaşamına ilişkin bilgiler
- İş yaşamına ilişkin bilgiler
- Arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgiler

D.5. "SUÇUN ORTAYA ÇIKIŞI", "CEZA SORUMLULUĞU" VE "SUÇUN DENETLENMESİ"NE İLİŞKİN SONUÇ-DEĞERLENDİRME

- "Suçun ortaya çıkışı"na ilişkin sonuç-değerlendirme
- "Ceza sorumluluğu"na ilişkin sonuç-değerlendirme
- "Suçun denetlenmesi"ne ilişkin sonuç-değerlendirme

MÜDAHALE

M.1. "MÜDAHALE PLANI" HAZIRLAMA

M.2. YASAL TEDBİR, YAPTIRIM VE YÖNLENDİRME SEÇENEKLERİNİN ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

M.3. "OLASI ÖNERİLER"

Sosyal Çalışma Görevlisi

İsim, Soyadı

İmza

Raporu Teslim Alma Tarihi:

(Gün/Ay/Yıl)

Çocuk Mahkemesi Hakimi

İsim, Soyadı

İmza

Yararlanılan Kaynaklar

- Andrews, D. A., ve Bonta, J. (2010). The Psychology of Criminal Conduct (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis, Matthew Bender.
- Baykara Acar, Y. (2013).” Çocuk Adalet Sisteminde “Ne Çalışır?”: Değerlendirme ve Kanıt Temelli”, Kamu Yönetimi ve Sosyal Politika Bileşenleriyle Sosyal Hizmet ve Uygulama Alanları, Ed.: Elvettin Akman, Hakan Acar, Nilüfer Negiz Maya Yayınevi, Ankara.
- Bottoms, A. ve Stelman, A.(1988). Social Inquiry Reports. Aldershot: Gower.
- Cournoyer, B. (1996). The Social Work Skills Workbook, Second Edition, Pacific Grove, CA: Brooks Cole.
- Critcher, C. (1975). “Structures, Cultures and Biographies” , Resistance Through Rituals.(Eds.) S. Hall ve T. Jefferson. London: Hutchinson.
- Curnock, K. ve Hardiker, P. (1979). Towards Practice Theory. London: Routledge and Kegan Paul.
- Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.H. (1999). Understanding Generalist Practice. Second edition, Chicago: Nelson-Hall, USA.
- Pincus, A. ve Minahan, A. (1973). Social Work Practice: Model and Method Illinois: Peacock Press.
- Pitts, J. (1990). Working with Young Offenders. London: MacMillan.
- Shefor, W.B ve Horesi, C.R. (2002). Techniques and Guidelines for Social Work Practice, Sixth Edition, Pearson Education, Inc.,USA.
- Uluğtekin, S. (2010). “Çocukların Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesinde Sosyal İnceleme Raporlarının Yeri”, Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi”, <http://www.edb.adalet.gov.tr/csr.pdf>

Bu proje, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

T.C.
Aile ve
Sosyal Politikalar
Bakanlığı

Bu projenin sözleşme makamı
Merkezi Finans ve İhale Birimi'dir.

Bu proje, UNICEF'in teknik desteği ile yürütölmektedir.

Bu proje Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Avrupa Birliği'nin mali katkısı ve UNICEF'in teknik desteği ile yürütölmektedir.
Bu yayında yer alan ifadeler Avrupa Komisyonu'nun resmi görüşlerini temsil etmemektedir.